

CEROM DEVID SELİNCER

MÜASİR DÜNYA ƏDƏBİYYATI

Seçilmiş əsərləri

Cerom
Səlimlər

MÜASİR DÜNYA ƏDƏBİYYATI

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
İlham Əliyevin
“Dünya ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrinin
əsərlərinin Azərbaycan dilində nəşr edilməsi
haqqında” 2007-ci il 24 avqust tarixli
sərəncamı ilə nəşr olunur.

“Şərq-Qərb”
Bakı – 2009

Jerome David Salinger

Cerom Devid Selincer

SEÇİLMİŞ ƏSƏRLƏRİ

Az f 263845

MƏSİF DÜNYA ƏDƏBİYATI
M.F. Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

"Sərg-Qərb"

Bakı - 2009

MÜASİR DÖVRÜN TƏRKİ-DÜNYA YAZIÇISI

Tərcümə edən və ön sözün müəllifi:	Tehran Vəliyev
Redaktor:	Ceyhan Nağıyev
Korrektor:	Bətul Ayzalı
Bədii tərtibat və dizaynın müəllifi:	Tərlan Qorçu
Kompüter düzümü:	Hikmət Aydınova Həsən Yaqubov

Cerom Selincer. Seçilmiş əsərləri. – Bakı: "Şərq-Qərb", 2009, 488 səh.

C.D.Selincer bu gün də dünyanın ən çox oxunan yazıçılarından biridir. Yarım əsrdən çoxdur ki, onun əsərləri dünyanın əksər dillərində təkrar-təkrar nəşr olunur. Bunun başlıca səbəbi isə yazıcının, cəmiyyətin eynəcər cəhətləri ilə heç cür barışa bilməyən gənc, üsyankar qəhrəmanlarıdır. Oxuculara təqdim olunan bu kitab C.D.Selincerin "Çovdarlıqda uçurumdan qoruyan" romanı, "Doqquz hekayə" əsəri və iki povesti daxil edilmişdir.

Mətn: Bakı Slavyan Universiteti, "Kitab aləmi" NPM, 2009
Bədii tərtibat, səhifələnmə: "Tutu" nəşriyyatı, 2009
© "Şərq-Qərb" ASC, 2009

Cerom Devid Selincer nəinki XX əsr Amerika, həm də dünya ədəbiyyatının ən qəribə, adamayovuşmaz və sirlili yazıçısı hesab olunur. Artıq yaşı 90-nı haqladığı halda, o, 1965-ci ildən bəri heç bir yeni əsər nəşr etdirməmiş və 1980-ci ildən isə heç bir müsahibə verməmişdir.

Selincer, ümumiyyətlə, yaradıcılığının ilk illərindən populyar olmaqdan uzaq qaçmış, jurnalistləri yaxınına buraxmamış, onlara müsahibə verməmiş, heç bir yerdə mühazirə oxumamış, Hollivudda əsərlərinin ekranlaşdırılmasına qarşı çıxmışdır. Ən məşhur romanı olan "Çovdarlıqda uçurumdan qoruyan"ın ikinci nəşrindən sonra isə bütün kitablarından şəklinin götürülməsini tələb etmişdir. Dostları və yaxınları onu reportyorların, kənar adamların müdaxiləsindən ciddi-cəhdlə qorumağa çalışmışlar. O, bütün bu müddət ərzində inadla kölgədə qalmağa can atmış, şəxsi həyatını heç kəslə bölüşmək istəməmişdir. Bununla belə, onun əsərləri bu gün də dünyanın hər yerində, xüsusilə də, yeniyetmə gənclər tərəfindən, böyük maraqla oxunur və sevilir. Statistik göstəricilər C.D.Selincerin hazırda dünyada ən çox oxunan yazıçılardan biri olduğunu göstərir. Belə bir faktı qeyd etmək yerinə düşərdi ki, 2004-cü ilin məlumatına görə, onun şah əsəri sayılan "Çovdarlıqda uçurumdan qoruyan" romanının yalnız ABŞ-da ildə, təxminən, 250 000 min nüsxəsi satılır. Bütün dünyada isə bu əsərin ümumilikdə satış göstəricisi həmin dövrdə 65 milyon nüsxə olub. Yazıcının, təxminən, 60-70 il bundan əvvəl nəşr etdiyi əsərlərin bu gün də populyar olmasını yalnız onun əsərlərinin böyük cazibə qüvvəsi və yüksək sənətkarlıq səviyyəsi ilə izah etmək olar.

C.D.Selincerin, ümumən, qəbul olunmuş bioqrafiası o qədər də zəngin deyil.

Cerom Devid Selincer 1919-cu il yanvarın 1-də, Nyu-Yorkda, Manhettendə pəndir və kolbasa alveri ilə məşğul olan polyak əsilli yəhudi Sol Selincerin ailəsində dünyaya gəlib. Anası Mari Cilliç yarışotland, yarıirlənd olub. Ərə gedəndən sonra o, adını dəyişib Miriam qoymuş və yəhudi dinini qəbul etmişdir. Selincer, anasının milliyətçə yəhudi olmadığını xeyli sonralar öyrənmişdir. Onun 1911-ci ildə doğulan Doris adlı bir qızı bacısı olmuşdur.

Selincer uşaqlıqdan bir neçə ictimai məktəb dəyişmiş, doqquz və onuncu sinifləri isə özəl MakBurni məktəbində oxumuşdur. O, burada bir neçə pyesdə oynamış, kifayət qədər "aktyorluq istedadına malik olduğunu" nümayiş etdirmişdir. Amma atası onun aktyor olmaq arzusunə qarşı çıxmışdır.

Sonra bu məktəbi də tərk edib, Pensilvaniyanın Ueyn şəhərində Velli Forc Hərbi Məktəbini bitirmişdir. MakBurnidə təhsil alanda məktəb qəzeti üçün müəyyən məqalələr yazsa da, ədəbi yaradıcılığa məhz Velli Forcda başlamışdır. Özünün də dediği kimi, o, burada növbəti zabit görməsin deyə, "adyal altında, fənər işığında" ilk qələm təcrübələri olan hekayələrini yazmışdır.

1936-cı ildə ali ixtisas təhsili almaq üçün Nyu-York Universitetinə daxil olur, amma növbəti ilin yazında oranı tərk edir. Elə həmin ilin payızında atası ona öz biznesinin sirlərinə yiyələnməyi məsləhət görür və o, Avstriyanın Vyana şəhərindəki bir şirkətdə işləməyə göndərilir.

Selincer Avstriyadan Amerikaya 1938-ci il martın 12-də, faşist Almaniyasının bu ölkəni işğal etməsindən, təxminən, bir ay əvvəl qayıdır. Vətənə qayıdandan sonra ədəbi fəaliyyətlə məşğul olmaq arzusu yenidən baş qaldırır və o, Pensilvaniyada Ursinus Kollecinə bir semestr təhsil alır, 1939-cu ildə isə Kolumbiya Universitetində ədəbi yaradıcılıq üzrə axşam kurslarının müdavimi olur. Bu kurslara uzun müddət "Story" jurnalının redaktoru olan Uit Barnet rəhbərlik edirdi. Barnetin dediyinə görə, Selincer əvvəlcə özünü heç nəylə göstərə bilməmiş, amma ikinci semestrin bitməsinə bir neçə həftə qalmış birdən-birə "sanki, çuşa gəlmiş", üç hekayə yazıb bitirmişdir. Barnet Selincərə bu hekayələrin ustalıqla yazıldığını, bitkin əsərlər olduğunu bildirir və onlardan birini "Gənc adamlar" ("The Young Folks") hekayəsini "Story"

jurnalında dərc etmək üçün götürür. Hekayə jurnalın 1940-cı il mart-aprel sayında dərc edilmiş və Selincerin çap üzvü görün ilk əsəri olmuşdur. Barnet Selincerin himayədarına çevrilir və onlar bir neçə il yaxın dost olurlar.

1941-ci ilin sonlarında Selincer qısa müddətə Qərəib dənizində turist səfərlərini həyata keçirən bir gəmidə mədəni proqram direktoru kimi çalışır. Elə həmin il "Nyu Yorker" jurnalına hekayələr göndərməyə başlayır. Jurnal onun yeddi hekayəsini geri qaytarandan sonra 1941-ci ilin dekabrında, nəhayət, "Medisona yumşaq qiyam" ("Slight Rebellion off Medison") hekayəsini qəbul edir. Bu hekayə "müharibə əleyhinə kinayəli sözlər danışan" Holden Kolfeld adlı bir yeniyetmədən bəhs edirdi. Elə həmin ay yaponlar Pirl-Harbora hücum etdikləri üçün hekayənin çapı mümkünsüz hesab edilir, yalnız 1946-cı ildə həmin jurnalda dərc olunur.

1942-ci ilin yazında, ABŞ İkinci dünya müharibəsinə qoşulandan az sonra Selincer orduya çağırılır, müharibənin sonuna kimi orduda qalır və müttəfiq qoşunlarının tərkibində bir neçə ağır döyüşdə bilavasitə iştirak edir. Müttəfiqlərin qoşunları Normandiyadan Almaniyaya daxil olanda Selincer bu vaxt Parisdə hərbi müxbir kimi çalışan yazıçı Heminqueylə görüşür. Selincer Heminqeyin ona dostcasına münasibətindən və xaraktercə sadəliyindən xeyli mütəəssir olur, mətbuatda haqqında deyilənlərdən daha "yumşaq" adam olduğunu görür. Heminqey də, öz növbəsində, Selincerin yazılarından xeyli təsirənlir və qeyd edir: "İlahi, bu oğlan çox istedadlıdır". Onlar müharibədən sonra da bir müddət məktublaşırlar.

1946-cı ilə aid belə məktublarnın birində Selincer Heminqeyə yazır ki, müharibə haqqında ən işıqlı xatirələrindən biri məhz onunla etdiyi söhbətlərdir. Eyni zamanda əlavə edir ki, hazırda "Medisona yumşaq qiyam" hekayəsinin baş qəhrəmanı Holden Kolfeld haqqında pyes üzərində işləyir və ümid edir ki, bu rol u özünü oynayacaq.

Selincer müharibədə əks-kəşfiyyət qrupuna təyin edilir, fransız və alman dilərini yaxşı bildiyi üçün əsirlərin dindirilməsində yaxından iştirak edir. O, həmçinin, alman həbs düşərgələrindən birini azad edən və oraya

birinci ayaq basan müttəfiq qoşunları əsgərlərinin arasında olur.

Selincer müharibədə də yazmağa davam edir və "Cillier's", "Saturday Evening Post" kimi jurnallarda bir neçə hekayə çap etdirir. Eyni zamanda "New Yorker" jurnalına da hekayə göndərməkdə davam edir, amma burada uğur qazana bilmir. Jurnal onun 1944-1946-cı illərdə göndərdiyi hekayələrin hamısını, 1945-ci ildə isə 15 şerini geri qaytarır.

Müharibədə yaşadığı Selincərə böyük emosional təsir göstərir. Almanların məğlubiyətindən sonra döyüş stresslərindən qurtulmaq üçün o, bir neçə həftə hospitalda yatmalı olur. Sonralar müharibə haqqında danışanda yazıçı qızına bu sözləri deyir: "Yanan insan bədəninin iyi, nə qədər uzun yaşasan da, heç vaxt burundan tam gədə bilməz". Selincerin bioqrafları müharibə sarsıntılarının izlərini onun bir sıra hekayələrində özünü bariz göstərdiyini vurğulayırlar.

Almaniya məğlub edildəndən sonra Selincer daha altı ay bu ölkədə qalmış, faşizm idarə üsulunun dəyişdirilməsi prosesində iştirak etmişdir.

Müharibədən qayıdandan sonra, 1946-cı ildə Uit Barnet yazıçının hekayələr toplusunun "Story" jurnalı nəşriyyatında buraxılmasına kömək etməyə razılıq verir. "Gənc adamlar" adlanan həmin topluya yirmə hekayə daxil edilir: bunlardan onu, "Medisonda yumşaq qiyam" kimi əvvəllər çap olunmuş olsa da, onu hələ çap edilməmiş hekayələr idi. Barnet kitabın nəşr ediləcəyini və hətta müəllifə min dollar avansı verilməsi barədə danışığı apardığını bildirsə də, nəşriyyat sonda Barnetin təklifini rədd edir, kitabın nəşrindən boyun qaçırır. Selincer toplusunun nəşrinin baş tutmamasında Barneti günahlandırır və bununla da, onların bütün münasibətləri birləşikliyə kəsilir.

1948-ci ildə Selincer "Banan bahçının asan ovlanan günü" hekayəsini "New Yorker" jurnalına göndərir. Hekayə jurnal redaktorlarına o qədər güclü təsir bağışlayır ki, onu dərhal çap etmək qərarına gəlir və gələcək hekayələrinin ilkin söz haqqının jurnalına verilməsi barədə müəlliflə müqavilə imzalayırlar.

Təxminən, elə həmin illərdə Selincer bəzi dostlarına bildirir ki, "Medisonda yumşaq qiyam" hekayəsinin baş

qəhrəmanı yeniyetmə Holden Kolfild barədə roman yazır. Yeri gəlmişkən, onu da qeyd etmək lazımdır ki, müharibədən qayıdandan sonra Selincer ilk vaxtlar valideynlərinin yanında Nyu-Yorkda Park avenyuda yaşayır, axşamları Qrinviç Villicddə keçirirdi. Lakin buradakı hay-küylü gecələr, qızgın mübahisələr, içki məclisləri, akademik çıxışlar həddən çox vaxt aparırdı. Onun artıq aforizmə çevrilmiş bu deymi də məhz həmin dövrdə yaranmışdır: "Yazıçının ən böyük düşməni o biri yazıçıdır". Buna görə də o düşündüyü romanı yazıb bitirmək üçün ucqar bir məhəllədə otaq kirayələyir, heç kəsi yanına buraxmır və heç yerdə görünmək istəmir. Burada təkbaşına yaşayır-yaşatmağa başlayır. Nəticədə 1951-ci il iyulun 16-da "Çovdarlıqda uçurumdan qoruyan" romanı çap edilir. Romanla bağlı ilk reaksiyalar ziddiyyətli olur. "Nyu-York Tayms" qəzeti bu əsəri "qeyri-adi dərəcədə əla roman" adlandırsa da, bəzi tənqidçilər kitabın dilinin yeknəsəç, dinə qarşı təhqiramiz sözlər işlədən, seks və fahişlik haqqında açıq-saçıq şeylər danışan yeniyetmə Holdenin isə "ədəbsiz və tərbiyəsiz" olduğunu vurğulayırlar. Buna baxmayaraq, roman böyük oxucu uğuru qazanır, iki ay ərzində səkkiz dəfə təkrar çap olunur və otuz həftə "Nyu-York Tayms" qəzetinin bestseller siyahısından düşmür.

Romanın çap olunan kimi ilk vaxtlar qazandığı böyük populyarlıq bir müddət sonra qısa dövr üçün səngisə də, 1950-ci illərin sonlarında o, bütün yeniyetmələrin sevimli kitabına çevrilir. Qəzetlər bu əsərin gəncər arasında artıq kulta çevrildiyi barədə yazılar dərc etməyə başlayırlar. Amma romanın məzmunundan və "Catholic World" dini dərşisinin sözləri ilə desək, onda "söyüş və ədəbsiz sözlərdən həddən ziyadə istifadə" edilməsindən çox narazı qalan qurumlar ona qarşı güclü hücum keçirlər. Nəticədə əsər bir çox ölkədə, həmçinin ABŞ-ın bir sıra məktəblərində qadağan olunur. Lakin 1970-ci illərdə romanın qadağan edildiyi ABŞ məktəblərində həmin qadağanı imzalayan müəllimlər işdən çıxarılır və yaxud istefaya məcbur edirlər. 1979-cu ildə aparılan bir tədqiqat görə, "Çovdarlıqda uçurumdan qoruyan" romanı bütün ölkə ərazisində müxtəlif qurumlar tərəfindən tez-tez senzuraya məruz qalan əsərlər arasında birinci, ictimai məktəblərin yuxarı siniflərində

öyrədilən əsərlər arasında isə ikinci (Con Steynbekin "Şiçanlar və adamlar" əsərindən sonra) olmuşdur.

Selincer 1953-cü ildə əvvəllər "Nyu Yorker" jurnalında dərc olunmuş yeddi və həmin jurnalın dərc etməkdən boyun qaçırduğu digər iki hekayəsini bir topluda birləşdirib ayrıca kitab şəklində nəşr etdirir. Bu kitab Birləşmiş Ştatlarda "Doqquz hekayə", Böyük Britaniyada isə ona daxil edilən ən məşhur hekayələrdən birinin ("Esmeyə – həm sevdalı, həm də murdar") adı ilə çap olunur. Kitab tənqidçilər tərəfindən böyük rəğbətə qarşılanır və müəllifə xeyli gəlir gətirir. Üç ay "Nyu-York Tayms" qəzetinin bestsellerlər siyahısından düşmüş.

Təxminən, həmin dövrdən başlayaraq, Selincerdə populyarlığa, məşhurluğa qarşı ikrah hissi getdikcə daha da güclənir. O, yuxarıda da qeyd edildiyi kimi, romanın ikinci nəşrindən sonra bütün kitablarından şəklinin götürülməsini tələb edir. Hekayə toplusunun növbəti nəşrində isə personajların təsvirinə aid illüstrasiyalar vermək barədə nəşirlərin təklifini rədd edir və bu işi hər bir oxucunun öz təxəyyülünün ixtiyarına buraxmağın daha düzgün olacağını söyləyir.

Hər iki kitabın həm də kommersiya baxımından böyük uğur qazanması yazıçıya maddi vəziyyətini xeyli yaxşılaşdırmaq və istədiyi kimi yaşamaq imkanı qazandırır.

Selincer 1953-cü ildə Nyu-Hempşir ştatının Korniş şəhərində Konnektikut çayı sahilində geniş əraziyə malik iri mülk alır, Nyu-Yorkdan buraya köçür, təcridcən ədəbi və ictimai mühitdən uzaqlaşmağa başlayır. Burada yaşadığı ilk dövrlərdə ictimai mühitlə, xüsusilə də Uindzor məktəbinin şagirdləri ilə hələ də müəyyən mənada əlaqə saxlayır, həmin məktəbin şagirdlərini birlikdə vəl oxutmaq, musiqiyə qulaq asmaq, problemlər barədə söhbət etmək üçün tez-tez öz evinə dəvət edir. Bu şagirdlərdən biri, Şirli Bleyni yazıçının şəhər qəzeti "Deyli İc!"in məktəb əlavəsi üçün müsahibə verməyə razı sala bilir. Lakin müsahibənin məktəb əlavəsində deyil, qəzetin özündə, həm də redaktor səhifəsində dərc edildiyini görün Selincer heç bir izahat vermədən bütün məktəb şagirdləri ilə əlaqələrinə birdəfəlik son qoyur. Bundan sonra o, şəhərdə də nadir hallarda görünməyə başlayır, yalnız yaxın dostu hüquqşünas Lirnid Hendlə müəyyən

dərəcədə mütəmadi surətdə görüşür. Məhz məktəbli qıza verdiyi həmin müsahibədə yazıçı "Çovdarlıqda uçurmandan qoruyan" romanının "müəyyən mənada" avtobioqrafik xarakter daşdığı ilə razılaşmış və "Mənim uşaqlığım da bu kitabdakı oğlanın həyatı ilə, demək olar ki, eyni olmuşdur... Bütün bunları insanlara açıb danışmaq adama böyük rahatlıq gətirir" demişdir.

Selincer 1961-ci ildə "Frenni və Zui", 1963-cü ildə isə "Dülgərlər, qaldırın taxtəbəndləri" və "Seymur: Tanışlıq" kitablarını nəşr etdirir. Bu kitablara daxil edilən dörd əsər (hər birində iki povest) əvvəllər "Nyu-Yorker" jurnalında dərc olunmuşdu və Selincer təxəyyülünün məhsulu olan kövrək, dünya varından uzaq, mənəvi kamiliyyə can atan nadir Qlass ailəsi üzvlərindən bəhs edirdi. Bununla yazıçı Qlasslar haqqındakı dastanının əsasını qoymuşdu.

1961-ci il sentyabrın 15-də "Taym" jurnalı üz qabığında Selincerin şəklini verir və ona həsr edilmiş bir məqalə dərc edir. Onun həyatını "türki-dünya" həyat adlandıran jurnal bildirir ki, Qlass ailəsi dastanı "artıq yekunlaşmaq ərafındadır... Selincer Qlasslar haqqında trilogiya yazmaq niyyətindədir." Amma yazıçı bundan sonra bu mövzuda yalnız bir povest nəşr etdirir. Bu, 1965-ci ilin iyununda "Nyu-Yorker" jurnalında çap olunan "Hapvort, 16, 1924" povestidir. Həmin silsilədə yazıçının ən sevimli personajlarından biri olan Seymur Qlassın yeddi yaşında yay düşürgəsindən yazdığı məktub formasında olan epistoloyar xarakterli bu povest C.D.Selincerin, kitab şəklində olmasa da, çap üzü görmüş son əsəri olaraq qalır.

Yeri gəlmişkən, 1996-cı ildə Selincer kiçik nəşriyyat olan "Orçisis Press"-ə "Hapvort, 16, 1924" povestini kitab şəklində nəşr etməyə icazə verdiyini bildirilmiş, hətta nəşriyyatın reklam materiallarında kitabın elə həmin ildə çap olunacağı elan edilmişdi. Amma bu nəşrlə bağlı mətbuatda gedən yazılardan sonra Selincer fikrini dəyişmiş, kitabın nəşri dayandırılmışdır. Bir müddət sonra bu məsələ yenidən gündəmə gəlmiş, kitabın yazıçının anadan olmasının 90 illiyi münasibətilə 2009-cu il yanvarın 1-də çapdan çıxacağıın planlaşdırıldığı bildirilmişdir. Lakin deyilən vaxt gəlib çatsa da, həmin kitab yenə də nəşr olunmamışdır.

Yazıçının bundan sonrakı həyatı və yaradıcılığı barədə ayrı-ayrı müəlliflərin kitablarında, dövrü mətbuatda verilən məlumatlar müəyyən mənada çox ziddiyyətli dir və onların nə dərəcədə doğru-dürüst olması haqqında konkret fikir söyləmək çox çətindir. Bununla belə, yazıçının şəxsi həyatı, inanc və təsəvvürləri, hüquqi mübahisələri barədə mətbuata sızan məlumatlar, fikrimizcə, onun qərribə "tərki-dünya" xarakterini və eyni zamanda bu kitabda verilən əsərlərini daha dürüst anlamaqda faydalı ola bilər.

C.D.Selincerin ilk sevgisi uğursuz olub. O, 1941-ci ildə məşhur dramaturq Yucin O'Neylin qızı Oona O'Neylə görüşməyə başlayıb. Onların bu münasibəti Oonanın Çarli Çaplin ilə görüşməyə başladığı andan bitib. Oona sonralar Çarli Çaplinə əsg gedib.

İkinci Dünya müharibəsi qurtarandan sonra Selincer Almaniyada qalanda burada Silviya adlı qadınla tanış olur və 1945-ci ildə onunla evlənir. Onu özü ilə Birləşmiş Ştatlara götürür, ancaq onların evliliyi cəmi səkkiz ay sürür və Silviya Almaniyaya qayıdır. 1972-ci ildə Selincer Silviyadan məktub alır. Bu zaman yanında olan qızı Marqaretin dediyinə görə, yazıçı zərfin üstünə baxıb, heç açmadan cırıb atır. Halbuki ayrılıqları vaxtdan bəri bu, onun Silviyadan aldığı ilk xəbər idi. Marqaretin dediyi kimi, "o, bir adamla əlaqəni kəsəndə həmişəlik kəsir".

1940-cı illərin sonlarından etibarən Selincer zen-buddizmə hədsiz maraq göstərməyə başlayır, hətta buddist alim D.T.Suzuiki ilə görüşür.

Bir neçə il zen-buddizmlə məşğul olandan sonra Selincer 1952-ci ildə hindli din alimi Şri Ramakrişnanın öyüdlərini oxuyanda dostlarına yazır ki, onun həyatında böyük dəyişiklik baş verir. O, Ramakrişnanın Advaita Vedanta Hinduizm təriqətinin tərəfdarına çevrilir. Bu təriqət aləmin sirlərinə vərmaq və ailə kimi insani məsuliyyətlərdən kənar qalmaq istəyənləri nikahdan imtina etməyə çağırır. Yazıçının "Teddi" hekayəsinin qəhrəmanı onyaşlı uşağın düşüncələrində vedanta təzahürləri hiss olunmaqdadır. Selincer, həmçinin, Ramakrişnanın şagirdi Vivekanandanın təlimlərini öyrənir. "Hapvort, 16, 1924" adlı povestin qəhrəmanı Seymur Qlass hətta

onu "bu əsrin ən maraqlı, ən orijinal və ən bilgili nəhənglərindən biri" adlandırır.

1955-ci ilin iyununda 36 yaşlı Selincer tələbə Kler Duqlasla evlənir. Bu nikahdan iki uşağı – qızı Marqaret (1955), oğlu Mett (1960) dünyaya gəlir. Marqaret Selincer öz xatirələr kitabında yazır ki, əgər atası Paramahansa Yoqananda qurusu olan Lahiri Mahasayanın təlimlərini oxumasaydı, – bu təriqət "ev sahibi" (uşaqları olan evli adam) yoluna riayət etməklə ali bilgiyə çata bilməyin mümkünlüyünü bəyan edir – əmindir ki, evlənməyəcəkdə və o da dünyaya gəlməyəcəkdə.

Evləndəndən sonra Selincer və Kler 1955-ci ilin yayında Vaşinqtondakı hind məbəbində Kriya Yoqa təriqətini qəbul edirlər. Burada onlara hətta mantra və gündə iki dəfə öndəqiqəlik nəfəs tapşırığı verilir. Selincer, həmçinin, israrlı Klera, hələ yalnız dörd aydan bəri oxuduğu məktəbi atıb, onunla birlikdə yaşamağı təklif edir, o da bununla razılaşıır. Amma hamıdan tacrid olunmuş yerdə yaşamaqları və Selincerin hədsiz qərribəlikləri ilə yanaşı, həm də başqa insanlarla çox nadir hallarda görüşməsi Klerin heç də ürəyincə olmur. Onu, digər tərəfdən də, Selincerin öz dini inancını xroniki şəkildə tez-tez dəyişdirməsi bezdirir. Özü Kriya Yoqanı qəbul etsə də, xatırlayır ki, Selincer mütəmadi olaraq hənsıza əsər üzərində işləmək üçün Kornişni tərk edir, amma "bir neçə həftədən sonra evə... bizim də qəbul etməli olduğumuz yeni "izm"lə qayırdı".

Kriya Yoqadan imtina edəndən sonra Selincer, demək olar ki, çoxsaylı spiritik, tibbi, qida yönümlü inanc sistemlərinə üz tutur.

Selincerin ailə həyatı ilk uşaq doğulandan sonra bir sıra xoşagəlməz hadisələrlə müşayiət olunur. Marqaretin yazdığına görə, Kler hiss edir ki, Selincer qızına ondan daha çox sevgi göstərir. Körpə Marqaret tez-tez xəstələnir, amma həmin vaxt "Krişçian Sayens" təriqətinin əhkamlarının təsiri altında olan Selincer onu həkimə aparmaqdan imtina edir. Marqaretin dediyinə görə, anası xeyli sonralar ona bildirib ki, 1957-ci ilin qışında o, demək olar ki, dəli olmaq dərəcəsinə çatmış, on üç aylıq körpəni öldürmək və sonra da intihar etmək qərarına gəlibmiş. Kler bunu onlar Selincerlə birlikdə Nyu-Yorka gələndə etmək fikrində imiş, amma birdən

fikrini dəyişir və Marqareti götürüb hoteldən qaçır. Amma Selincer bir neçə aydan sonra Kleri Kornişə qayıtmağa razı sala bilir.

Təxminən, 1960-cı ilin əvvəllərindən başlayaraq, Selincer Kleri öz dostlarından və qohumlarından tamamilə təcrid edir, onu, Marqaretin sözləri ilə desək, "virtual məhbus"ə çevirir. Kler 1966-cı ildə Selincerdən ayrılır. Onların rəsmi boşanması 1967-ci il oktyabrın 3-də yekunlaşır.

1972-ci ildə 53 yaşında Seincer 18 yaşlı Coys Maynardla, təxminən, bir ilə yaxın münasibətdə olur. Coys "Seventin" jurnalının artıq müəyyən yazı təcrübəsi olan müəlliflərindən biri idi. "Nyu-York Tayms" ondan qəzet üçün bir məqalə yazmağı xahiş edir, bu məqalə "On səkkiz yaşının həyatı baxışı" adı ilə 1972-ci il aprelin 23-də dərc olunur və öz müəllifini keyli məşhurlaşdırır. Selincer məqalə müəllifinə məktub yazıb ona şəhərlə ehtiyatlı olmağı tövsiyə edir və onlar məktublaşmağa başlayırlar. 25 məktub mübadiləsindən sonra, Maynard Yel Universitetinin birinci kursunu bitirdiyi yay Selincerin yanına gəlir, payızda isə universitetə qayıtmır. Maynard doqquz ay Selincerin Kornişdəki evində qonaq kimi yaşayandan sonra onların bu münasibətinə son qoyulur. Selincer bunun səbəbini qızı Marqaretə açıqlayanda bildirir ki, Coys uşağ istəyir, o isə belə bir iş üçün özünü çox qoca hiss edir.

Selincer 80-ci illərdə bir neçə il ərzində televiziya aktrisası Eleyn Coysla romantik münasibətdə olur. Lakin şəfqət bacısı Kolin O'Neyl ilə tanış olandan sonra bu münasibətlərə xitam verilir. Yazıçı 1988-ci ildə özündən 40 yaş kiçik olan Kolinlə ailə qurur.

C.D.Selincerin 1965-ci ildən sonrakı həyat və yaradıcılığı barədə dövrü və nəşri mətbuatda nə qədər çox şey yazılsa da, onun həyatının bu dövrü barədə başlıca məlumatları, əsasən, iki kitabdən, təxminən, bir il onunla yaxın münasibətdə olmuş Coys Maynardın "Dünyanın evində: Xatirələr" (1999) və qızı Marqaret Selincerin "Atam haqqında xatirələr" (2000) kitablarından əldə etmək mümkündür. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Selincerin bu kitablarda əks etdirilən faktlara münasibəti heç də birmənalı olmamışdır. Bundan əvvəl 1988-ci ildə isə ingiltərəli yazıçı Yan Hamiltonun "C.D.Selincerin

axtarışında: - Yazıçılıq həyatı (1935-65)" kitabı nəşr olunmuşdur

1986-cı ildə britaniyalı yazıçı Yan Hamilton "C. D. Selincerin axtarışında: Yazıçılıq həyatı (1935-65)" adlı avtobioqrafik kitab nəşr etmək, həmin kitabda Selincerin başqa yazıçılara və dostlarına yazdığı məktublardan da qaytdirmək niyyətinə düşür. Bundan xəbər tutan Selincer kitabın nəşrini dayandırmaq üçün məhkəməyə müraciət edir. Məhkəmə məktubların nəşrinə qadağa qoyur. Onun çıxardığı qərarda deyilir ki, Hamiltonun məktublardan geniş istifadəsi ədalətli istifadə hüddlarından kənara çıxır və "digər ədəbi müəlliflik hüququ obyektləri kimi bu məktublar üzərində də müəllifin müəlliflik hüququ mövcuddur". Son nəticədə kitab 1988-ci ildə çap olunur. Amma burada Selincerin məktublarının qısa məzmununu nəqli üslubda verilir.

Coy's Maynard Selincerlə ayrıldıan 25 il sonra 1999-cu ildə yazıcının ona yazdığı məktubları hərraca çıxarır. Maynardın öz həyatı və Selincerlə olan əlaqələrilə bağlı "Dünyanın evində: Xatirələr" adlı kitabı da elə həmin il nəşr olunur. Həm məktubların hərraca çıxarılması, həm də kitabın nəşrilə bağlı mübahisələr zamanı Maynard bildirir ki, o, maddi ehtiyac üzündən məktubları hərraca çıxarmağa məcbur olmuşdur; ona qalsaydı, bu məktubları Beineke Kitabxanasına hədiyyə edərdi. Kompüter programçısı Piter Norton həmin məktubları 156 500 dollara almış və onları Selincerin özünə qaytaracağını bəyan etmişdir.

Digər tərəfdən, Maynard öz avtobioqrafiyasında Selincerlə olan münasibətlərinin birdəfəlik kəsilməsini də başqa cür şərh edir. Deyir ki, Selincer onunla münasibətini qəfil kəsmiş, bir daha geri qayıtmasına razı olmamışdır. Halbuki Coys yazıçı ilə birlikdə olmaq naminə universiteti atmış, hətta elmi karyerasından imtina etmişdi. Maynard sonralar öz xatirələrində bunu da yazır ki, orada yaşayanda ona məlum olmuşdur ki, Selincer cavan qızlarla əlaqə yaratmaq üçün onlara məktublar yazırmış. Selincer hazırkı arvadı ilə də belə məktublaşma vasitəsi ilə tanış olub. Şəfqət bacısı olan qadın bu yolla Selincerlə görüşəndə hətta başqasına nişanlı imiş. Maynard yazır ki, o, yazıcının evində yaşadığı vaxtlar Selincer müntəzəm qaydada, hər səhər bir

neçə saat, yazmaqda davam edirmiş. Maynardın dediyinə görə, 1972-ci ildə o iki yeni roman bitiribmiş. 1974-cü ildə "Nyu-York Tayms"a verdiyi müsahibədə o özü də bu barədə belə deyib: "Nəşr olunmamağın çox əsrarəngiz dincliyi var... Mən yazmağı xoşlayıram. Yazmağı çox sevirəm. Ancaq yalnız özüm üçün, öz nəşəm üçün yazıram." Marqaret öz xatirələrində nəşr olunmamış, əlyazma halında olan əsərlərlə bağlı atasının düşüncələrini təfərrüatı ilə təsvir edir: "Qırmızı işarə o deməkdir ki, əgər mən kitabı bitirməmişdən qabaq ölsəm, onu elə o cür, olduğu kimi, mavi isə – əvvəlcə redaktə edəndən sonra nəşr olar."

Bir il sonra Selincerin ikinci arvadı Kler Duqlasdan olan qızı Marqaret öz xatirələr kitabını ("Dream Catcher: A Memoir") nəşr etdirir. Marqaret bu kitabda atasının anasına ağır təzyiqlini təsvir etməklə yanaşı, Yan Hamiltonun kitabında Selincer haqqında yaradılan bir çox mifləri faş edir. Hamiltonun əsas arqumentlərindən biri yazıçının müharibədə gördüklərinin ona psixoloji cəhətdən ağır zərbə vurması və onun bu zədədən tam qurtula bilməməsi ilə bağlı idi. Marqaret "atasının da iştirak etdiyi qanlı Morşteyn döyüşündən həm cismani, həm də ruhi baxımdan çox az adamın salamat çıxıb keçdiyini" qeyd etsə də, atasını öz hərbi xidməti ilə son dərəcə qürur duyan, əsgəri formasına xüsusi hörmətlə yanaşan, ətrafda (hətta şəhərdə belə) köhnə "cip"-ində gəzib dolaşmağı xoşlayan bir insan kimi təsvir edir.

Marqaret də, Maynard da Selinceri kino vürqunu kimi xarakterizə edirlər. O, əsasən, cavanlığı dövründə çəkilən köhnə kinofilmlərə böyük maraq göstərir. Onun 1940-cı illərin məhsulu olan 16 mm-lik klassik kinofilmlərdən ibarət böyük bir kolleksiyası var.

Marqaret, həmçinin, atasının uzun müddət makrobiotiklərə maraq göstərdiyini, "alternativ tibb"ə və Şərq fəlsəfəsinə aludə olduğunu yazır. Ancaq Marqaretin xatirələr kitabı çapdan çıxandan bir neçə həftə sonra qardaşı Mett "Nyu-York Observer"ə maktub göndərərək, bacısının onların uşaqlıq dövrü barədə yazdıqlarını "qotik üslublu nağıl" adlandırdı: "Mən onun bunu şüurlu surətdə elədiyini deyə bilmərəm, belə bir sübutum yoxdur. Amma onu bilirəm ki, bacımın o kitabda təsvir etdiyindən tamam fərqli evdə, tamam fərqli valideynlərlə yaşamışam."

Yuxarıda da qeyd edildiyi kimi, Selincer əsərlərinin ekranlaşdırılması qadağan etmişdir. Bu məsələ ilə də bağlı maraqlı məlumatlar mövcuddur.

1940-cı illərin əvvəllərində Barnetə məktubunda Selincer qeyd edir ki, o, maddi sərbəstliyini təmin etmək üçün bəzi hekayələrinin ekranlaşdırılması hüququnu satmaq istəyir. Yan Hamiltona görə, 1943-cü ildə yazılmış "Varioni qardaşları" hekayəsinin ekranlaşdırılması ilə əlaqədar Hollivudla aparılan danışıqlar Selinceri xeyli məyus etsə də, 1948-ci ilin ortalarında müstəqil kinoprodüser Samuel Qoldvin "Topal dovşanın Konnektikat səfəri" hekayəsinin ekran hüququnu satın almağı təklif edəndə o, dərhal buna razılıq verir. Selincer həmin hekayə əsasında "yaxşı film çəkəcəyinə" ümid edir, amma 1949-cu ildə ekrana çıxan film tənqidçilər tərəfindən ciddi tənqiddə məruz qalır. "Mənim yazıq ürəyim" adlanan filmə hekayənin məzi bir kənara atılmış, bəsit melodram yaradılmışdı. Məhz bu acı təcrübədən sonra Selincer öz əsərləri əsasında filmlər çəkilməsinə qarşı olmuş, hətta buna qadağa qoymuşdur.

"Çovdarlıqda uçurumdan qoruyan" romanının nəşrindən sonra kinematograflar da əsərə böyük maraq göstərmişlər. Billi Uaylder, Harvi Ueynşteyn, Stiven Spilberq kimi ünlü kino sənətkarları həmçinin, həmin Samuel Qoldvin onu ekranlaşdırmaq istəyənlər arasında olmuşlar. 1970-ci ildə Selincer qeyd edir ki, Cerri Lyuis neçə il Holdenin "ələ keçirməyə" çalışdı. Lakin bu təkliflərin hamısı müəllif tərəfindən təkrar-təkrar rədd edilmişdir. Güman ki, bunda Selincerin kino ilə bağlı keçmişdəki acı təcrübəsi müəyyən rol oynamışdır. Amma 1999-cu ildə Coys Maynard bunu tamam başqa, konkret səbəblə izah etməyə cəhd göstərüb: "Holden Kolfiled rolunu haçansa oynaya biləcək bir adam vardısa, o da yalnız C.D.Selincerin özü ola bilərdi".

1995-ci ildə iranlı kinorejissor Daryuş Mehrçui Selincerin "Frenni" və "Zui" povestləri əsasında "Pəri" filmi çəkib. İrənlı Birləşmiş Ştatlar arasında müəlliflik hüquqlarının qorunması sahəsində rəsmi anlaşma olmadığı üçün həmin film İrənda sərbəst nümayiş etdirilir. Amma Selincer Azərbaycan mediası ilə həmin

M. P. Azərbaycan mediası
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

filmin 1998-ci ildə Linkoln Mərkəzində əvvəlcədən planlaşdırılmış qaydada nümayişini qadağan etdirir. Mehr-cui Selincerin bu hərəkətini "araqanışdırma" kimi qiymətləndirir və deyir ki, o, öz filminə bir növ "mədəni mübadilə" məhsulu kimi baxır.

Əgər belə demək mümkündürsə, Selincer ədəbiyətə faktiki olaraq İkinci dünya müharibəsindən sonra, soyuq müharibənin və makkartizmin hökm sürdüyü dövrdə gəlir. İlk qələm təcrübələri olan bəzi hekayələri hələ müharibə dövründə matbuatda çap olunsa da, onu bütün dünyada məşhurlaşdıran başlıca əsərləri müharibədən sonra nəşr edilmişdir. Bu dövrdə ictimai-siyasi düşüncənin bütün istiqamətlərində olduğu kimi, ədəbiyyatda da birtərəfli, daha çox mühafizəkar meyllər üstünlük təşkil edirdi və o, sosial problemlərə qarşı, sanki, laqətdə mövqedə dayanmışdı. Bu səbəbdən həmin dövr Amerika tənqidçiləri tərəfindən, adətən, "susqunluq" dövrü kimi xarakterizə edilir. Ancaq məhz bu dövrdə konformizmə qarşı çıxan gənc ədəbi qüvvələr (C. Boldvin, C. Cons, T. Kapote, N. Meyler, U. Stayron və b.) meydana çıxır. Bu yazıçılar – Selincer də onların sırasında olmaqla – Amerika ədəbiyyatının itirilmiş sosial cəsarətini özünə qaytarır, dinamizm və psixologizmi inkişaf etdirirlər.

Selincer öz yaradıcılığı barədə danışmağı heç vaxt sevməyib. Ancaq zaman-zaman nəsə demək məcburiyyətində qaldığı vaxtlarda söylədikləri onun ədəbiyyata, yazıçılıq peşəsinə münasibətini müəyyən qədər anlamağa kömək edir. 1949-cu ildə "Qayıqda" hekayəsinin çapı zamanı "Harper" jurnalı israrla yazıçıdan bu barədə bir neçə söz deməyi xahiş edəndə o, bunları deyir: "Ciddi şəkildə on ilə yaxındır yazıram... Anadangəlmə yazıçı olduğumu söyləyə bilmərəm, amma, heç şübhəsiz, anadangəlmə peşəkaram. Yazıçı olmağı şüurlu surətdə seçdiyimi də deyə bilməyəcəyəm. Sadəcə, 18 yaşında yazmağa başladım və bir daha onu ata bilmədim... Mən, demək olar ki, çox gənc adamlardan yazıram."

Bu bəyanat o vaxtdan yazıçının kredosu kimi qəbul olunub. Yeniyetmə gənclərə Selincerin, demək olar ki, bütün əsərlərində – "Gənc adamlar" hekayəsindən tutmuş "Çovdarlıqda uçurumdan qoruyan" romanına və

Qlasslar haqqındaki hekayə və povestlərinə qədər – rast gəlinir.

1951-ci ilin iyulunda Selincer yaxın dostu və "Nyu Yorker"ın redaktoru Uilyam Maksvelə verdiyi müsahibədə ədəbi təsirlər barədə sualı belə cavablandırır: "Yazıçıdan öz yaradıcılıq xüsusiyyətləri barədə danışmağı xahiş edəndə o ayağa qalxıb, usa səslə sevdiyi yazıçıların adlarını sadalamalıdır. Şəxsən mən Kafka, Flober, Tolstoy, Çexov, Dostoyevski, Prust, O'Keysi, Rilke, Lorke, Kits, Rembo, Börs, E. Bronte, Ceyn Ostin, Henri Ceyms, Bleyk və Kolrici sevirəm. Hazırda yaşayan yazıçıların adlarını özüm qəsdən çəkmirəm. Məncə, bu doğru olmazdı." 1940-cı ilə aid məktublarında isə Selincer hazırda yaşayan, yaxud yaxınlarda dünyasını dəyişmiş üç müasir yazıçını bəyəndiyini qeyd edib: Şervud Anderson, Ring Lardner və F. Skott Fitscerald. Yan Hamiltonun yazdığına görə, Selincer həтта bir vaxtlar özünü F. Skott Fitsceraldın sələfi kimi görürmüş. Qeyd edək ki, Selincerin "Banan balığının asan ovlanan günü" hekayəsi F. Skott Fitsceraldın daha əvvəllər çap olunmuş "Bir may günü" hekayəsindəki eyni sonluqla bitir.

Selincerin yaradıcılığında mövzu baxımından üç xətt özünü açıq şəkildə bürüzə verir: Holden Kolfild, 9 hekayə və Qlasslar ailəsi. Yazıçının hələ ilk qələm təcrübələrindən olan bir sıra hekayələrində ("Medisonda yumşaq qiyam", "Mən dəli olmuşam" və s.) Holden Kolfild surətinə rast gəlmək mümkündür. Burada Selincer yeniyetmələrin problemlərini, yaşadığı mühitlə onlar arasındakı ziddiyyətləri açıb göstərməyə çalışır. Son nəticədə bu cazibədar və xaraktercə qızğın yeniyetmə onun ən məşhur əsəri olan "Çovdarlıqda uçurumdan qoruyan" romanının baş qəhrəmanına çevrilir. Sevgi və qayğıya böyük ehtiyac duyan, amma bunu nə öz ailəsində, nə də içində yaşadığı cəmiyyətdə tapa bilməyən Holdenin fikrincə, ətrafındakı hər şey, həyatda rastlaşdığı bütün adamlar, xüsusilə də böyüklər saxtadır, qəlpdir. Bütün münasibətlər də, həmçinin. Özünü sosial baxımdan tamamilə kimsəsiz, yalqız, yetim kimi hiss edən Holden məktəbdən qaçıb, Nyu-Yorkda sərgərdan dolaşır, öz gələcəyi barədə aqlaşığız dərəcədə qeyri-real planlar qurur, heç nə barədə qəti qərara gələ bilmir.

Buna baxmayaraq, qısa zaman ərzində Holden özünə və ətrafındakılara qarşı tələbkarlığı ilə odövrkü amerikalı tələbə gənclərin sevimlisinə və məbədgahına çevrilir. Onlar hiss edirlər ki, hər şeydən narazı, hər şeyə qulp qoyan bu oğlanın həyatda öz yolu var və bu yol maddi uğura deyil, nəse mənavi dəyərə köklənib. Amerikalı bir şagirdin bu əsərlə bağlı yazdığı inşa bu baxımdan çox maraqlıdır: "Çovdarlıqda uçurumdan qoruyan" romanı mənim çox xoşuma gəlir, çünki orada mən yaşda olan yeniyetmələrin problemləri və bəzən bizim onları necə sadələşdirməsinə həll etməyə çalışmadığımız dəqiq göstərilib. Mən Holdenə heyranam – o axıra kimi təslim olmur... Bəziləri onu qınayırlar: onlara elə gəlir ki, o "heç nəyi sevmir", amma belə deyil, sevir, lakin bu sevgiyə, həqiqətən, layiq olanları sevir. O, çox səmimidir və əza qane olmaq istəmir."

Həqiqətən, Holden heç də sevgisiz deyil, balaca bacısı Fibiyə olan sevgisi bunun bariz sübutudur. Çünki Fibi hələ çox təmizdir, onun düşüncəsi maddiliyi hər şeydən üstün tutan bu fani dünyanın eybəcərlikləri ilə kirlənməyib.

Oxucuların bu əsərdə özünə cəlb edən başqa bir cəhət isə Holdenin öz monoloqunu söylədiyi üslubdur. Bu üslub ümitsizliklə tələkliliyin qarışığından yəqinlik. Bütün əsər boyu müəllif öz qəhrəmanının xarakterini haqqında bir kəlmə də olsun demir, sadəcə, onun diliylə danışır, hadisələri nəql edir. Qəhrəmanın fikri və düşüncələri ilə şərik olsa da, bunu bilavasitə göstərməyə, bürüzə verməyə çalışmır. Buna görə də istənilən amerikalı gənc romanı oxunda özünü həmin əsərin baş qəhrəmanı ilə asanlıqla eyniləşdirə bilər, çünki onda nəse ideal olan bir cəhət yoxdur.

Holden Kolfeld obrazı bu romanda hərtərəfli işləndiyi üçün Selincer bir daha ona qayıtmır.

Yazıcının bizə məlum olan yaradıcılığının ikinci xətni "Doqquz hekayə" kitabı təşkil edir.

Hind dini-fəlsəfi və poetik dünyagörüşünün müxtəlif meyillərlə tanışlıq Selincer üçün təsirsiz qalmamışdır. Bu mənada doqquz müxtəlif sətəli hekayədən ibarət olan bu kitabı, əslində, bir əsər hesab etmək olar, çünki müəllif həmin kitabda hind poetik düşüncəsinə görə insana xas olan doqquz əhvali-ruhiyyəni əks etdirməyə

çalışmışdır. Daha doğrusu, oxucu hər hekayəni oxuyub qurtarandan sonra, müvafiq olaraq, həmin doqquz hissədən birini keçirməlidir. Ənənəvi hind poetikasında hətta bu hissələrin sırasını da konkret müəyyən etmişdir. Kitabdakı hekayələr də bu sıraya uğun düzülmüşdür.

1. Məhəbbət, sevgi – "Banan balığının asan ovlanan günü"; 2. Gülüş, kinayə – "Topal dovşanın Konnektikat səfəri"; 3. Başqasının halına acıma, yanma – "Eskimoslarla müharibədən əzca qabaq"; 4. Qəzəb, hirs – "Güləyən adam"; 5. Mərdlik, kişilik – "Qayıqda"; 6. Qorxu – "Esmeyə – həm sevdalı, həm də murdar"; 7. İyrənmə – "Pənbə göyçək dodaqlar və o yaşılı gözlər"; 8. Heyrət, kəşf – "Domye Smitin mavi məvsümü"; 9. Sakitlik, maddi dünyadan imtina – "Teddi".

Əlbəttə ki, bununla bərabər, buraya daxil edilən hər bir hekayə ayrı-ayrılıqda bitkin əsərdir, öz sətəli və məzmunu ilə müəyyən ədəbi məqsədə xidmət edir.

Selincer yaradıcılığının üçüncü xətti – Qlasslar ailəsi haqqında silsilənin əsası da məhz "Doqquz hekayə" kitabında qoyulmuşdur. Bu kitabla daxil edilən iki hekayə – "Banan balığının asan ovlanan günü" və "Qayıqda" hekayələri Qlasslar ailəsinin iki üzvünə – Seymura və Bu Buja həsr olunmuşdur.

Qlasslar ailəsi gəzəri teatr truppasının aktyorları Les və Bessi Glassdan və onların yeddi övladından ibarətdir. Ailənin böyük övladı filoloq, filosof və şair Seymur 1948-ci ildə intihar edib; ikinci övladı Obadi (Baddi) yazıçı, ailənin "salnaməçi"sidir, Selincer hətta onu bir dəfə özünün "alter eqo"sunu adlandırıb; üçüncü uşaq Beatrisdir (Bu Bu), sonralar ailəyə analıq etməli olur; sonra əkilzər – Uoker (katolik keşişi) və "ailənin ən qayğısız övladı", 1945-ci ildə yaponlarla müharibədə həlak olan Uolt gəlir; altıncı övlad istedadlı aktyor Zekeri (Zui), yeddinci isə 1954-cü ildə tələbə olan Frensisdir (Frenni). Hamısı 1927-ci ildən başlayaraq 18 il ərzində "Müdrək körpə" radio proqramında çıxış etmiş, öz təhsil haqqını özü qazanmışdır. Onlar yüksək hissiyyətə malik, kövrək qəlblə insanlardır. "Qlass" ingilis dilində "şüşə" deməkdir və o məcazi mənada "kövrək, təmiz" anlamındadır. Qlasslar təbiət etibarilə yaradıcı şəxsiyyətlərdir və bu səbəbdən içərisində yaşadıkları praqmatik cəmiyyətdə əzəldən özlərinin narahat etməyə məhkumdurlar.

Onlar insana məhəbbət və şəfqət hissində üstünlük verən yüksək həyat ideali ilə yaşayır, daim mənəvi kamilliyə can atırlar.

Qlasslar silsiləsinin baş qəhrəmanı ailənin birinci övladı Seymurdur. O, qismən, erkən xristianlıqdan və zen-buddizmədən əxz etdiyi xeyir və gözəllik ideyalarının qarçısıdır. O, Kolumbiya Universitetini bitirib, fəlsəfə elmləri doktoru elmi dərəcəsinə layiq görülüb, bir ildən bir az artıq kollecdə ingilis dilindən dərs deyib, sonra orduya çağırılıb. Hərbi xidmətdə olarkən Muriel Fedder adlı qızla tanış olub və 1942-ci ildə onunla evlənib. 1948-ci ilin martunda isə arvadı ilə Floridada istirahətdə olarkən intihar edib.

"Seymur: Tanışlıq" povestində Baddinin dili ilə Seymurun fiziki və mənəvi portreti verilir. Zahirən o qədər də yaraşıqlı olmayan oğlan ən gözəl insani keyfiyyətlərə malikdir. O, səmimi, bütöv və sadə adamdır. Adətən, bu keyfiyyətlər yalnız kərpələrə xas olur, ancaq böyüdükcə onları qoruyub saxlamaq insandan xüsusi istedad tələb edir.

Seymur Selincerin ideali, onun əlçatmaz arzusudur. Belə bir qəhrəmanın qeyri-həyatı olduğunu yazıçı özü də anlayır. O, öz mövcudluğundakı ikilik ucbatından istər-istəməz məhvə məhkumdur: Seymur ətraf aləmə tamamilə yaddır, daim ondan qaçır, amma eyni zamanda ona yaxınlaşmaq, ona qovuşmaq istəyir.

"Banan balığının asan ovlanan günü" hekayəsində Seymurun həyatının son günü təsvir edilmişdir: o artıq güclü ruhi gərginliyə – çox sevdiyi, amma ona tamamilə yad olan qadınla birgə yaşamağın təzyiqinə tab gətirə bilmir. Muriel Seymurun qovuşmağa can atdığı, amma qovuşa bilmədiyi real həyatın bir parçasıdır.

"Dülgərlər, qaldırın taxtabəndləri" povestini silsilənin ən gözəl əsəri adlandırmaq mümkündür. Əsərdə Seymurun bilavasitə özü iştirak etməsə də (bu da bir ədəbi priyomdur), qələbən su kimi dumdurur, saf gəncin obrazı onun öz gündəlikləri, qardaşı Baddinin və "yad-lar"ın onun haqqında fikirləri vasitəsilə oxucuya tam şəkildə açılır. Burada Selincerin böyük ustalığını qeyd etməmək mümkün deyil. Yazıçı öz qəhrəmanını bir neçə fərqli baxış bucağından müşahidə etmək üçün oxucuya geniş imkan yaradır. Fedderlər ailəsinin yaxınları üçün

Seymur "psixopat"ın, "başıxarab"ın biridir, çünki o, "bu qədər böyük məsrəf və əziyyət tələb edən" təntənəli toya gəlməkdən "özünü son dərəcə xoşbəxt hiss etdiyi" və "hədsiz dərəcədə həyəcanlı olduğu" üçün boyun qaçır-muş və ənənəni pozmağa cəsarət etmişdir. Qız tərəfi adamlarının bu qəzəbli çıxışları Seymurun gündəliyindən gətirilən sadə və səmimi sözlərlə müqayisədə, xüsusilə, bütün əhəmiyyətini itirir: "Mənə elə gəlir ki, indi mənəm ikinci doğuluşumdur. Bu gün müqəddəs, ilahi gündür."

Seymurun kiçik bacısı Frenni eyni adlı povestdə, sanki, böyük qardaşının taleyini təkrar yaşayır: daxilən son dərəcə pak, təmiz və kövrək olan bu gənc qız hiss edir ki, nəşə ona çox yad olan aləmə qədəm qoyur və bu yol, sanki, onu edama aparr.

Burada Mürieli Harvard tələbəsi Leyn Kutell əvəz edir. Rilkenin, Flöberin adı onun dilindən düşmür, amma eyni zamanda onlara bakalavr dərəcəsi almaq üçün əl altında olan material kimi baxır. Gənc intellektuallar arasında dəbdə olan restorant Frenni ilə birlikdə oturanda, bu ayıq rasionalist belə hesab edir ki, o indi "lazım olan yerdə, lazım olan qızla əyləşib".

Frenni təəssüf hissiylə başa düşür ki, sevdiyi adam ona tamamilə "yaddır", ruhən ona "düşməndir". Belə adama bu dünyanın heçliyini, mənasızlığını anlatmaq, onu öz müttəfiqinə çevirmək, qətiyyətlə, mümkün deyil.

Qlasslar silsiləsinə daxil olan digər əsərlər də Selincer yaradıcılığında mühüm yer tutur və onlarda da mənəvi saflıq, təmizlik kimi ülvə hissələr tərənnüm olunur.

Tehran Vəliyev

Çovdarlıqda uçurumdan qoruyan

roman

Əgər siz, doğrudan da, mənim başıma gələn bu sarsaq əhvalata qulaq asmaq fikrindəsinizsə, onda, yəqin, birinci bunu bilmək istəyəcəksiniz ki, mən harada və haçan andan olmuşam, uşaqlığım hansı bəd əməllərlə əlamətdar olub, mən doğulanacan valideynlərim nə işin sahibi olublar və sair və ilaxır, qısa, Devid Kopperfild sicilləməsi; ancaq, düzünü bilmək istəsəniz, mənim bu cür köhnə palan içi tökməyə heç həvəsim yoxdur. Əvvələn, ona görə ki, belə şit şeylərdən zəhləm gedir, ikincisi də, əgər, burada mən öz valideynlərim barədə bir-iki xoş, gəlişigözlə söz desəm, onları oradaca ikiqat infarkt vurur. Mənim valideynlərim belə şeylərə yaman dözümsüzdülər, illah da atam. Çox gözəl adamlardır – buna sözümlə yox, ancaq, neyləyəsən, bərk dəyməmişdirlər. Bir də ki mən sizə başdan-ayağa öz tərcümeyi-halımı danışmaq niyyətində deyiləm, sadəcə, xəstələnib bura düşməmişdən qabaq, keçən Milad bayramında başıma gələn sarsaq bir əhvalatdan söhbət açmaq istəyirəm. D.B.-yə də elə bunları danışmışam, necə olsa, yenə də *qardaşımdır* axı. O, indi Hollivuddadır. Hollivud bu mürdar sanatoriyadan çox da uzaqda deyil, ona görə də o, demək olar ki, hər həftə bura, məni yoluxmağa gəlir. Evimizdə də məni elə özü aparacaq, gələn ay, bəlkə, çıxdım bu xarəbadan. Lap bu yaxınlarda təptəzə bir «Yaquar» alıb. İngilis əməlidir, yığcam, qutu kimi bir maşındı, saatda iki yüz mil sürəti var. Düz dörd min sayıb onunçün. İndi əclafın pulu yaman çoxdur. Yoxsa, *əvvəlki* kimi?! Əvvəllər öz evimizdə yaşayanda əsl yazıçıydı. Bir əla hekayələr kitabı da yazmışdı: «Gizlədilmiş balıq», yəqin, eşitmiş olarsınız. O kitabda ən yaxşı hekayə də elə «Gizlədilmiş balıq» hekayəsidir. Balaca bir oğlan uşağından danışılır; onun lap balaca bir balığı olur və bunu hamıdan gizlətməyə çalışır, çünki onu öz puluyla alıb. Dəhşət hekayədir! İndi o, – D.B.-ni, qardaşımı deyirəm, – Hollivuda köçüb orada yaşayır, təmiz bicəngəyə dönüb. Dünyada zəhləm gedən bir şey varsa, o da kinodur. Adını eşidəndə ürəyim bulanır.

Deyirəm, elə Pensi məktəbini tərk etdiyim gündən başlasam, yaxşı olar. Pensi – Pensilvaniya ştatı, Egerstaun şəhərində qapalı internat məktəbidir. Yəqin, eşitməmiş deyilsiniz. Hər halda, o məktəbin elanını hökmən görmüş olarsınız. Elə bir qəzet-jurnal qalmayıb ki, onlar bu barədə elan verməmiş olsunlar. Özü də həmişə eyni, rəngli bir şəkildə: sir-sifətindən sırtıqlıq yağan bir oğlan uşağı irişə-irişə, at belində hasarın üstündən uçur. Guya ki, Pensidə sənin bütün günü işin-gücün at çapmaq, polo oynamaq olacaq. Amma mən o xarabanın nəinki özündə, heç *həndəvarında* da ata-zada rast gəlmədim. O şəklin altında isə həmişə eyni şey yazılır: «1888-ci ildən bəri bizim məktəbdə cəsur və dərrakəli oğlan uşaqları tərbiyə olunur». Məna də yox da. Hər yerdə necə, orada da elə: heç kimə *heç nə* öyrətmirlər. Bir də ki orada bir nəfər də olsun «cəsur və ya dərrakəli oğlana» rast gəlmədim. Bəlkə də, yaxşı-yaxşı axtarsaydın, bir-ikisi tapılırdı, ancaq onlar da hələ Pensiyə *gəlməmişdən qabaq* bu keyfiyyətlərə yiyələnmişdilər.

Qısa, şənbə günüydü və Sekson hollada futbol yarışını gədirirdi. Bu oyunu uduzmaq Pensi üçün ölümdən bətərdi. Oyun final oyunu idi və əgər Pensi bu gün uduzsaydı, onda, gərəkdir, biz hamımız ya özümüzü asaydıq, ya da bilmirəm nə! Yadımdadı, həmin gün saat üç radələrində mən Tom-sen təpəsinə çıxıb, oradakı sınıq-salxaq topun – bu top azı istiqalyyəti müharibəsi dövründən burada atılıb qalıb – böyründə oturub oyuna baxırdım. Buradan bütün meydança əla görünürdü: hər iki komanda gah bu qapının, gah da o qapının ağzına qaçırırdı. Uşaqlar özlərini tamam həlak etmişdilər. Tribunalardan buradan o qədər yaxşı görünməyə də, oradakıların bağirtisini aydınca eşidirdim. Pensi hücumu keçəndə tribunalər elə bərk uğuldayırdı ki, az qalardı qulaqlarım tutula, çünki məndən başqa indi bütün məktəb ora yığılmışdı, seksonlular hücumu keçəndə isə, elə bil, arı vızıldayırdı, axı qonaq komanda həmişə özü ilə çox az adam gətirə bilər.

Adətən, futbola qızlar az gəlirlər. Yalnız yuxarı sinifdə oxuyan oğlanlara stadionla özləri ilə qız gətirməyə icazə verilir. Nə deyirsiniz deyən, bu məktəbin qaydalan da özü kimi zırramadır, vəssalam. Mən harada olursamsa olum, qızlarla bir yerdə olmağı xoşlayıram. Lap elə ağızlarına su alıb əlləri

qoyunlarında lal-dinməz otursalar da, yaxud dişlərini ağarda-ağarda şit-şit hırıdasalar da, daxli yoxdur, təkı yanımnda qız xeylağı olsun. Qızlardan təkəcə Selma Termer – bizim direktorun qızıdır – tez-tez futbola gedir. Ancaq o, mənlık deyil, yəni ona baxanda adamın ürəyi axmır. Amma pis qız da deyil. Bir dəfə avtobusda onunla yol yoldaşı olmuşam. Egerstaundan gəlirdik, yanaşı oturmuşduq. Xeyli söhbət elədik. Xoşuma gəldi. Düzü, bir az uzunburundur, dirnaqlarını da elə çeynəyirdi ki, az qalırdı dibindən qan sızsın. Döşləri yekə görünsün deyə, lifciyinin altına nəşə qoymuşdu. Nə isə, yaman yazığım gəldi ona. Bir yaxşı cəhəti var idi ki, yol boyu söhbət zamanı atasının gözəl məziyyətlərini gözümə saxnağa çalışmırdı. Yəqin, o zırramanın hansı yuvanın quşu olduğunu özü də çox yaxşı bilir.

28 Stadiona getmək əvəzinə, Tomsen təpəsinə dırmaşıb, oradan oyuna tamaşa eləməyimin səbəbi bu idi ki, qılıncoy-nadanlar komandasının tərkibində Nyu-Yorkdan təzəcə qayıtmışdım. Mən bu heyvərə komandanın həm də kapitanıydım. Hə, yaman böyük vəzifə sahibiydim. O gün səhər tezdən Nyu-Yorka – Mak-Berni məktəbi ilə yanşa getmişdik, amma yarış baş tutmadı, çünki rapalarımızı, idman formalarını – bir sözlə, bu zirzibillərin hamısını yolda itirdim. Yadımdan çıxıb, metroda, vaqonda qoymuşdum. Günah mənə deyildi. Tez-tez durub vaqonun divarındakı sxemə baxırdım, çünki düşəcəyimiz stansiyayı yaxşı tanıyırdıq. Elə ona görə də geri qayıdanda gecikdik, Pensiyə nahar vaxtı əvəzinə, saat üçün yarınsında çatdıq. Yol boyu uşaqlar mənim huşsuzluğumu lağa qoyub güldülər. Amma, doğrudan da, gülməli iş idi.

Stadiona getməməyimin bir səbəbi də bu idi ki, qoca Spenserlə, bizim tarix müəllimi ilə görüşüb, onunla vidalaşmalıydım. Qocanı grip tutmuşdu, ona görə də fikirləşdim ki, bu gün getməsəm, Milad tətili başlanacağına onunla görüşməyə fürsət tapmayacağam. Həm də özü xəbər göndərmişdi ki, evə yola düşməzdən qabaq mənimlə danışmaq istəyir. Bilirdi ki, daha Pensiyə qaıydan deyiləm.

Hə, yadımdan çıxdı sizə deyim – axı məni bu andıra qalmış məktəbdən qovublar. Qış tətilindən sonra onsuz da bura qayıtmağımın mənası yox idi, çünki dörd fəndən kəsirim vardı, açığı heç özüm də baş qoşmurdum. Min dəfə

xəbərdarlıq eləmişdilər: çalış, oxu, yoxsa qovulacaqsan. Rübün ortalarında valideynlərimi də qoca Termerin yanına çağdırdılar, yenə mənə təsir eləmədi. Ona görə də dalımdan dəydilər. Ümumiyyətlə, Pensidə yaman çox uşaq qovulur. Çünki burada akademik mənimləmə faizi çox yüksəkdir, ciddi deyirəm, çox yüksəkdir.

Dekabr ayıydı, soyuq adamın iliyinə işləyirdi, illah da bu lənətə gəlmiş təpənin başında. Əynimdə tək bir gödəkçə vardı, əlcək-zad da götürməmişdim. Bir həftə bundan qabaq dəvə dərindən olan paltom yataqxanadakı otağımdan yoxa çıxanda isti əlcəklərim də paltonun cibində gətirdi. Bu lənətə gəlmiş məktəbdə oğurluq kefin istəyən qədərdir, baxırsan ki, burada oxuyanların çoxu kübar ailəsindəndir, di gəl ki, gündə bir şey oğurlanı. Bahalı məktəbin oğrusu da bahalı olur. Zarafatsız. Nə isə, hələ də bu çər dəymiş topun yanında oturub oyuna tamaşa eləyirdim, yanxaqların soyuqdan buz bağlamışdı. Gözüm stadionda olsa da, fikrim başqa yerdəydi. Əslinə qalsa, ona görə burada ilişib qalmışdım ki, buradan həmişəlik ayrılığımın görə bir növ sevinmək istəyirdim. Onu demək istəyirəm ki, neçə məktəbdən, neçə yerdən ayrılmışamsa, heç zaman, heç kimlə vidalaşib eləməmişəm. Belə şeylərdən zəhləm gedir. Bu ayrılığın mənim üçün xoş və ya naxoş olacağını heç vecimə də almamışam. Ancaq haçansa haradansa çıxıb getmişəmsə, həmişə buna *sevinmək* istəmişəm. Yoxsa adamın kefi lap pozulur.

Bəxtim gətirdi. Birdən elə bir şey yadıma düşdü ki, buradan birdəfəlik canımı qurtarmağıma sevindim. Birdən yadıma düşdü ki, ay yarım bundan qabaq – oktyabrda mən, Robert Tiçner və Pol Kembli birlikdə tədris korpusunun önündə top-top oynayırdıq. Əla uşaqlardı, illah da Tiçner. Axsam düşürdü, hava əməlli-başlı qaralmışdı, ancaq biz hələ də öz oyunumuzdan əlcəkmək istəmirdik. Hava lap qararıqlaşdı, indi heç topu da *seçmək* olmurdu, ancaq oyundan heç ayrılmaq istəmirdik. Axır ki, ayrılmalı olduq. Paltoriya müəllimi mister Zabesi başını pəncərədən bayıra çıxarıb üstümüzə çıxmırdı, dedi ki, rədd olun yataqxanaya, paltarlarınızı dəyişin, şam yeməyinə hazır olun. Belə şeyləri xatırlayanda o dəqiqə özünü rahat hiss eləyirsən, yəni buradan çıxıb gətdiyin üçün heç təəssüflənməyə də dəyməz.

Hər halda, mən həmişə belə bilmisəm. Və buradan həmişəlik canımı qurtarmığıma bir daha əmin olandan sonra geriyə dönüb, yamacla üzünəsağı – qoca Spenserin evinə san götürüldüm. O, məktəb korpusunda yaşamırdı. Entoni Ueyn küçəsində olurdu.

Bütün yolboyu, əsas giriş qapısına çatanacan dayanmadan qaçdım, sonra ayaq saxlayıb bir dəqiqəliyə nəfəsimi dardım. Açıqını deyim ki, mən tez-tez təngnəfəs oluram. Çünki, birincisi, möhkəm siqaret çəkənəm, daha doğrusu, çəkən idim. Bu sanatoriyada bunu mənə tərgitdirdilər. İkincisi də, keçən il boyum altı düym yanı *uzandı*. Yəqin, elə ona görə vərəmə tutuldum və ona görə də mənə bu çərdəmiş sanatoriyaya müayinəyə və müalicəyə göndərdilər. Hərçənd ki, sağlamlığıma söz ola bilməz.

Bir sözlə, nəfəsimi dərən kimi, təzədən götürüldüm, qaça-qaça küçənin o tayına keçdim. Asfalt buz bağlamışdı, şüşə kimiydi, az qaldı kəllə-mayallaq olam. Nə üçün qaçdığımı heç indi də başa düşə bilmirəm, yəqin ki, xoşuma gəlirdi, onun üçün. Yolu keçən kimi, mənə elə gəldi ki, dərən bir uçuroma yuvarlandı. Çox sərsəm bir gün idi, soyuqdan adamın dişini dişinə dəyirdi, günəşdən əsər-ələmət qalmamışdı, yəni elə zırrama havaydı ki, hər dəfə yolu keçəndə, elə bil, quyuya düşürdüm.

Off! Axır ki, çatdım qoca Spenserin evinə. Əl atdım zəngin düyməsinə. Əməlli-başlı donmuşdum. Qulaqlarım gönəyirdi, barmaqlarımı güclə tərpədirəm. «Tez olun, açın qapını, – bərkədən qışqırdım. – Kim var orada? Açın qapını!» Nəhayət, missis Spenser gəlib, qapını açdı. Bunlar qulqucu-zad saxlamırlar, qapını da həmişə özləri açırlar. Pullan çatmır, ona görə.

– Holden! – missis Spenser dedi. – Xoş gəlmisən! GİR İÇƏRİ, GİR İÇƏRİ, ƏZİZİM! LAP DONMUSAN Kİ!

Məncə, mənim gəlişim bu qadın üçün, doğrudan da, xoş idi. Məndən çox xoşu gəlirdi. Hər halda, mənə belə gəldi. İlahi! Birca içəri tez keçsəydim.

– Necəsiniz, missis Spenser? – dedim. – Mister Spenser necədir?

– Gödəkçəni ver bəri, – dedi. Deyəsən, o, mənim nə soruşduğumu heç eşitmədi. Bir balaca karlığı vardı.

Gödəkçəmi dəhlizdəki paltar şkafından asdı, mənə

barmaqlarımı daraqlayıb saçıma sığal çəkdim. Ümumiyyətlə, saçlarımlı həmişə qısa vurdururam. Ona görə də çox vaxt heç daramaq da lazım gəlmir.

– Nə var, nə yox, missis Spenser? – bu dəfə bərkədən soruşdum. O da eşitdi.

– Yaxşıyam, Holden, yaxşıyam! – Şkafın qapısını ördü. – Bəs sən *necəsən*?

O saat başa düşdüm ki, mister Spenser hər şeyi buna xəbər verib. Məktəbdən qovulmağımı-zadı deyirəm.

– Yaxşı, – dedim. – Mister Spenser necədir? Qripi hələ sovuşmayıb?

– Hara sovuşur! Holden, bilirsən, özünü necə pis aparır... Söz də *tapmıram* deyim... İçəridə, öz otağındadır, oğlum. Keç içəri.

2

Hərəsinin öz ayrıca otağı vardı. Hərəsinin yetmiş, yetmişdən çox yaşı olardı. Bir ayaqları gorda olsa da, hələ də həyatdan doymamışdılar. Bilirəm, belə danışmaq ədəbsizlikdir, amma mən o mənada demirəm. Yəni demək istəyirəm ki, əvvəllər bu qoca Spenser barədə çox fikirləşmişəm və onun haqqında *bu qədər çox* düşündükcə istər-istəməz bu qənaətə gəlisən: bu adam indən belə nə üçün yaşayır? Demək istəyirəm ki, belə bükülüb, addımlarını zorla atır, sinifdə işə vəziyyəti lap pis olur. Sinifdə zəmanə hər dəfə tabaşir əlindən yerə düşəndə qabaqda oturan uşaqlardan biri onu yerdən götürüb qoca Spensərə verməli olur. Məncə, bu, dəhşətdir. Ancaq bir şey də var. Əgər ona da harnıya baxdığın gözlə baxsan, yəni onun hərəkətlərinə *o qədər də çox* diqqət yetirməsən, görərsən ki, özünə görə o qədər də pis qalmayıb. Məsələn, bir dəfə bazar günü başqa uşaqlarla birlikdə mən də onlara isti şokolad qonaqlığına dəvət olunmuşdum, onda o, bizə nımdaş bir hindu adıyla göstərdi. Qoca onu missis Spenserlə bir yerdə Yelloustoun Milli parkında bir hindudan almışdı. Elə bil, kişiye dünyanı bağışlamışdılar. Mən də elə bunu deyirəm. Yəni belin bükülə, bir ayağın gorda ola, özü də adi bir nımdaş hindu adıyla almağına uşaq kimi sevənə biləsən.

Onun otağının qapısı açıq olsa da, nazakat-zad xatirinə qapını tıqqıldatdım. Otağın içi aydın görünürdü. Bayaq dediyim adyalı başına çəkib, yekə bir dəri kreslodə oturmuşdu. Qapını döyəndə başını çevirdi, mənə sarı baxıb ucadan səsləndi: «Kimdir? Kolfild, sənsən? Keç içəri, oğlum!» – Sinifdən kənarında o, həmişə belə bağırardı. Bəzən bu, adamı lap əsəbiləşdirirdi.

İçəri girən kimi gəldiyimə peşman oldum, nəyə lazım idi axı. O, «Atlantik mansli» jurnalını oxuyurdu. Otaq cürbəcür dərman şüşələri və atma həblərlə doluydu. Hər şeydən burun damcılarının iyi gəlirdi. Lap mütəəssir oldum. Əslində, xəstə adamlara o qədər də ürəyim yanan deyil. Elə indi də mənə mütəəssir olayan mister Spenserin xəstəliyi deyil, onun əynindəki nimdaş, cindən çıxmış xalat oldu, bu xalata baxanda elə bilirdin, zalım oğlu bu cindən anadan olduğu gündən bəri heç əynindən çıxarmayıb. Belə ahil adamları bu cür xalatlada, ya pijamada görəndə ürəyim bulanır. Yaxalığından solğun taqqa sinələri görünürdü. Qırcları da bundan betər. Yəqin ki, siz də çimərlikdə bu cür solğun, tüksüz qoca qılçaları çox görmüsünüzdə.

– Salam, ser! – dedim. – Xəbər göndərmişsiniz, ona görə gəldim. Dəvət etdiyinizə görə çox sağ olun. – O, mənə xəbər göndərmişdi ki, tətilə getməzdən əvvəl ona baş çəkim, onunla sağollaşım. Çünki yaxşı bilirdi ki, bir də geri qayıdan deyiləm. – Nahaq əziyyət çəkmişsiniz, onsuz da özüm gəlib sizinlə vidalaşacağdım.

– Keç bura, otur görüm, – qoca Spenser çarpayını göstərdi.

Oturdum.

– Qripə necəsiniz, ser?

– Bilirsən, oğul, əgər özümü azca babat hiss eləsəydim, həkimə gedərdim, – qoca Spenserin atmacası özünə yaman xoş gəldi. Dəli kimi uğunub getdi. Axırda birtəhər özünü ələ alıb soruşdu:

– Bəs oyuna baxmağa niyə getməmişən? Axı, mən bilən, bu gün finaldı.

– Elədir. Mən də oradaydım. Ancaq mən Nyu-Yorkdan təzəcə qayıtmışam. Qulincoyatma yarışına getmişdik. – İlahi, yorğan-döşək daş kimiydi.

Birdən-birə ciddiləşdi. Özüm bildirdim ki, belə olacaq.

– Deməli, bizdən gedirsən? – soruşdu.

– Bəli, ser. Deyəsən, elədir.

Başladı başını bulamağa. Ömrümdə mister Spenser kimi başını bu qədər çox bulayan adama rast gəlməmişəm. Heç vaxt da anlaya bilmirsən ki, nə səbəbə belə eləyir: fikrə getdiyini görə, yoxsa qocalıqdan ağı azdığını?

– Doktor Termer sanınla nə barədə söhbət elədi, oğul? Əşitdiyimə görə, söhbətiniz xeyli uzun çəkib.

– Elədir, uzun çəkdi. Xeyli danışdı. Bəlkə də, iki saat onun kabinetində oturmalı oldum.

– Axı sənə nə deyirdi?

– Eh... Həyat belə gəldi, oyun belə getdi. Nə bilim, gərək, bu oyunda bütün qaydalara düzgün riayət edəsən. Avazı yaxşı gəlirdi, içində bir şey yox idi. Elə tutmuşdu ki, həyat oyundur, nə bilim, gərək, bu oyunda... Özünü bilirsiniz də.

– Həyat, *haqiqətən də*, bir oyundur, oğul. Elə bir oyundur ki, gərək, onun qaydalına tabe olasan.

– Bəli, ser. Mən də bilərəm. Bilirəm ki, belədir.

Söz tapıblar da. Oyundur. Yox bir... Yenə güclü olan tərəfə düşsən, bir təhri var, onda, doğrudan da, deyərsən ki, oyundur, mən razı. Bəlkə, *o biri*, zəif tərəfə düşdün, bəs onda necə olsun? Onda ip də getdi, it də. Elə şey yoxdu.

– Doktor Termer valideynlərinə yazıbmi bunu? – Qoca Spenser soruşdu.

– Dedi, bazar ertəsi yazacaq.

– Bəs özün? Onlara bildirmisənmi?

– Xeyr, ser. Onlarla danışmamışam, çünki onsuz da evə gedirəm, çərşənbə günü axşam yanlarında olacağam.

– Sən bilən, onlar bu xəbəri necə qarşılayacaqlar?

– Yəqin ki... bərk hirsələnəcəklər, – dedim. – Hökmən, hirsələnəcəklər. Bununla dördüncü məktəbdə ki, dəyişirəm.

– Başımı buladım. Özü də lap çox buladım. Artıq vərdiş eləmişəm. Səbəbi də budur ki, söz ehtiyatım zəifdir. Bir səbəbi də budur ki, yaşım artsa da, ağılim artmayıb. Onda on altı yaşım vardı, indi isə on yeddidir, amma özümü lap onüçüyaşlı uşaq kimi aparıram. Özü də bu, çox gülünc çıxır, çünki boyum altı fut iki düym yarımdır, saçlarımsa əməlli-başlı ağarıb. Gərçək sözümdür. Başımın bir tərəfi – ağ

tərəfi təmiz ağappaqdır. Lap körpəlikdən. Ancaq hələ də hərdən elə hərəkətlər eləyirəm ki, elə bil, on iki yaşındayam. Bunu mənə hamı irad tutur, illah da atam. Bəlkə də, haqlıdır, amma o qədər də yox. Camaata həmişə elə gəlir ki, hər şeyi düz bilir. Bu, mənim vecimə də deyil, ancaq onlar mənə: "Yekə oğlansan, uşaqlıq eləmə", – deyəndə xətrime deyir. Bəzən isə özüm qəsdən yaşımдан böyük görünmək istəyirəm, – ciddi sözümdür, – amma nədənsə heç kəsin gözü bunu görmür. Bu camaat heç vaxt yaxşı şeyi görmək istəmir.

Qoca Spenser yenə də başını bulamağa başladı. Bu dəfə həm də burnunu qurdalayır. Özünü elə göstərdi ki, guya, burnunu silir, amma şahadət barmağını dibinəcən burnunun içinə soxmuşdu. Bəlkə də, elə bir qəbahət iş görmürdü, çünki otaqda ikimizdən savayı heç kəs yox idi. Mənə *nə daxil*, intəhası, burnunu qurdalayan adamdan xoşum gəlmir.

Sonra o dedi:

– Sənin ata-ananla mən də tanışam, bir neçə həftə bundan qabaq doktor Tərmer onları öz yanına söhbətə çağırırdı və görüşmüşük. Çox nəcib adamlardır.

– Əlbəttə, elədir. Nəcib adamlardır.

Nəcib? Ən zəhləm gedən sözdür bu söz. Adam lap iyənir. Hər dəfə bu sözü eşidəndə ödüm ağızıma gəlir.

Birdən qoca Spenserin sir-sifəti elə dəyişdi ki, elə bil, bu saat mənə nə isə şad bir xəbər verəcək, ağıllı bir söz deyəcəkdi. Kresloda dikəldi, yerini rahatladı. Heç demə, yanılmışam. O, sadəcə, dizinin üstündəki jurnalı qaldırıb, onu mənə sarı – çarpayının üstünə tullamaq istəyirdi, amma bacarmadı. İkicə düym arası vardı çarpayıyla onun, ancaq yenə onu ora ata bilmədi. Özüm durub jurnalı yerdən götürdüm, çarpayının üstünə qoydum. Və birdən buradan qaçmaq istədim. Hiss eləmişdim ki, bu dəqiqə uzun-uzadı, zəhlətökən nəsihət dərəsi başlayacaq. Əslində, heç vecimə də olmazdı, amma belə bir otaqda, dərman iyindən boğula-boğula, qoca Spenser də əynində cındır xalat gözünün qabağında otura-otura sənin başına ağıl qoymağa çalışalar – bax, buna dözməyə halim yoxdu. Belə şeylər mənlik deyil.

Doğrudan da, belə oldu.

– Sənə nə olub? – qoca Spenser ciddiləşdi. Əvvəllər mən heç vaxt onu bu qədər ciddi görməmişdim. – Bu rüb-də necə fəndən qiymət almısan?

– Bəş, ser.

– Bəş? Bəs neçəsindən kəsilmisən?

– Dördündən, – istər-istəməz yerimdə qurcalandım. Ömrümdə bu qədər daş kimi bərk döşəyin üstündə oturmamışdım. – İngilis dilindən yaxşı çıxdım, – dedim, – çünki "Boeulf" və "Lord Rendal, mənim oğlum" kimi dərsləri hələ Hutton məktəbindəyəkən öyrənmişəm. Yəni burada "İngilis dili və ədəbiyyatı" fənninə yalnız inşa tapşıranda hazırlaşmalı olmuşam.

O heç qulaq da asmırdı. Ümumiyyətlə, başqasının nə dediyinə qulaq asan deyil.

– Mən səni tarixdən ona görə kəsmişəm ki, heç nə öyrənməmişdin.

– Özüm bilirəm, ser. Özüm bilirəm. Sizlik bir iş yox idi.

– Tamamilə heç nə, – bir də təkrar elədi.

Dəli oluram də. Axı bunu bir də təkrar eləməyin nə mənası. Bu, camaatın qanındadır, elə ki onların dedikləri ilə dərhal *razılaşdın*, onu iki dəfə təkrar etməkdən ləzzət alırlar. O hətta *üçüncü* dəfə təkrar elədi:

– Sən tamam heç nə öyrənməmişdin. Mən hətta bütün rüb ərzində sənin tarix dərslərinin üzünü birçə dəfə açdıgına belə şübhə edirəm. Açmısanmı? Düzünü de, oğul?

– Yox, niyə ki, bir-iki dəfə açıb baxmışam, – dedim. Sadəcə, onun xətrinə dəymək istəməyirdim. Çünki bu adam öz fənninin – tarixin dalisiydi.

– Demək, açıb baxmısan, hə? – kinayəli-kinayəli soruşdu. – Sənin *imtahan yazı işin* odur, orada – şifonerin başındadır. O dəftər qalağının üstündə. Buyur, gətir onu bura.

Lap heyvanlıq eləyirdi mənə qarşı, heç hənənin yeriydi? Əlacım kəsildi, durub dəftəri gətirib ona verdim. Sonra yenə də qayıdıb onun beton çarpayısında oturdum. İndi bura, onunla vidalaşmağa gəldiyimə görə nə qədər peşman olduğumu heç təsəvvürünüzə də gətirə bilməzsiniz.

O, dəftəri elə bir əda ilə tutmuşdu ki, elə bil, əlindəki dəftər deyil, mal təzəyi, yaxud buna bənzər bir şey idi.

– Bax, biz noyabrın dördündən dekabrın ikisinə kimi "Misir tarixi" dərslərini keçmişik, – dedi. – İmtahan işi üçün

sən özün bu mövzunu seçmişən. Burda yazdıqlarına qulaq asmaq istəyirsənmi?

– Yox, ser. Nəyə lazım? – dedim.

Ancaq yenə oxudu. Bir müəllimin ki ağılına bir şey girdi, onu bu fikirdən daşındırmaq müşkül məsələdi. Hökmən öz bildiyini *eləyəcək*.

“Qədim misirlilər qədim Qafqaz irsinə mənsub olub, Afrikanın şimal əyalətlərində yaşamışlar. Afrika isə, biz bildiyimiz kimi, Şərq yarımkürəsində ən böyük qitədir”.

Mən yazıq indi bu cəfəngiyata axıracan *qulaq asmağa* məhkum idim. Mənə qarşı bundan böyük qanacaqsızlıq olmazdı.

“Misirlilərin həyatı bu gün bizim üçün bir çox səbəblərə görə maraqlıdır. Müasir elm qədim misirlilərin öz ölümlərini basdırmazdan əvvəl necə mumiyələdiqlərini və bu yolla onların əsrlər boyu öz sir-sifətlərini olduğu kimi saxlamağa necə nail olduqlarını izah etməkdə hələ də acizdir. Bu qəribə müəmma iyirminci əsrdə də müasir elmdə tapmaca kimi qalır”.

O susdu, dəftəri yerə qoydu. Artıq ona əməlli-başlı nifrət eləməyə başlamışdım.

– Bu da sənin *inşan*, o elə buradaca bitir. – O, kinayə ilə əlavə etdi. Bir ayağın gorda ola, özün də bu qədər acıdı olasan! – Hələ səhifənin sonunda, mənə kiçik bir qeyd də yazmışan, – dedi.

– Özüm bilirəm. Yazmışam, – dedim. Özü də bunu elə cəld dedim ki, heç olmasa, bu qeydi oxumağa ona imkan verməyim. Amma onu saxlamaq çətin idi, yaman cusa gəlmişdi.

«Hörmətli mister Spenser! – O, ucadan oxudu. – Misirlilər haqda bildiklərim bundan ibarətdir. Sizin mühazirələriniz çox maraqlı olsa da, bu misirlilər məni o qədər maraqlandırmır. Siz bu *inşaya* görə məni kəsməli olsanız, bunu

o qədər də ürəyinizə salmayın. Onsuz da “İngilis dili və ədəbiyyatı”ndan başqa, bütün fənlərdən kəsilmişəm. Sizə böyük hörmət bəsləyən Holden Kolfile”.

O, bu çərdəmiş dəftəri bir yana qoyub məğrur-məğrur üzümə baxdı, sanki, indici məni pinq-ponq oyununda-zadında udmuşdu. Onun bu cəfəng yazılan ucadan və kinayə ilə oxumasını ömrüm boyu ona bağışlamaram. Əgər *o özü* belə bir şey yazmış olsaydı, mən bunu heç vaxt *onun üzünə* vurmazdım, bu cür kinayə ilə oxumazdım. Vallah, oxumazdım. Axı mən bu andıra qalmış qeydi ona görə *yazmışdım* ki, məni kəsəndə ürəyi ağrımasın.

– Səni kəsdiyim üçün məni təqsirkar sayırsənmi, oğul?

– Xeyr, ser. Allah eləməsin, – dedim. Bari, dəqiqəbaşı “oğul” deməyəydi.

Dəftəri çarpayının üstünə tulladı, ancaq bu dəfə də düz ata bilmədi. Yenə ayağa durub dəftəri yerdən götürdüm, jurnalın üstünə qoydum. Dəqiqəbaşı durub-oturmaqdan *lap tənə* gəlmişdim.

– Sən mənim yerimdə olsaydın, neyləyərdin? – dedi. – Amma düzünü de, oğul.

Görünür, məni kəsməyinə pərt olmuşdu. Ancaq özümü o yerə qoymadım, başladım girişməyə. Dedim ki, mən, həqiqətən, korazehin adamam, beynimə heç nə girmir. Onun yerində olsaydım, mən də elə onun kimi hərəkət eləyərdim. Və hamı elə bilir, müəllimlik asan işdir və sair və ilaxır. O ki var gopladım.

Ancaq məzə burasındaydı ki, dilimə güc versəm də, fikrim tamam ayrı yerdəydi. Mən özüm Nyu-Yorkda yaşayıram. Və elə bu anda Mərkəzi park, onun cənub girəcəyindəki göl yadıma düşdü. Fikirleşdim ki, görəsən, mən evə qayıdanacan o göl başdan-ayağa donacaqımı, əgər donacaqsa, bəs onda oradakı ördəklər necə olacaq? Heç cür ağılıma gətirə bilmirdim ki, göl tamam donub buz bağlayan-dan sonra ördəklər hara gedə bilər? Bəlkə, kimsə yük maşınında gəlib onları zooparka-zada aparır? Bəlkə də, özləri başqa yerə uçub gedirlər?

Deyəsən, mənimki pis gətirmir. O mənada ki, bir yandan qoca Spensərə gopa basıram, o biri yandan isə ördəklərin

fikrini çəkirəm. Gülməli işdir, eləmi? Belə çıxır ki, müəllimə hesabət verəndə beynini əziyyətə salmasan da olar.

Birdən sözü mü kəsdı. Bu qoca qəribə adamdı, həmşə adamın sözü nü ağızıda yarımçıq qoyur.

– Bəs sən özü n bu haqda nə fikirdəsən, oğul? Bunu bilmək mənım üçün çox maraqlıdır. Çox.

– Mənım Pensidən qovulduğumu deyrinsiz? – soruşdum. Bari çılpaq sinəsini örtəydi. Adamın lap əti ürşəşir.

– Səhv eləmirəmsə, elə Huttonda da, Ekltın-Hillzda da sən bu cür çətinliklərlə üzleşmişən. – Bu dəfə onun dilindən nəinki kinəyə, lap zəhrimar yağırdı.

– Ekltın-Hillzda elə bir çətinliyə düşməmişdim, – dedim ona. – Orada mənı kəsən-zad olmaşdı. Sadəcə, özü mü çıxmışdım oradan.

– Soruşmaq olarmı, niyə?

– Niyə? Bu, çox uzun əhvalatdır. Həm də çox qəliz məsələdir. – Hər şeyi olduğu kimi, tazadə ona danışmağa həvəsım yox idi. Onsuz da başa düşməyəcəkdi. Bu, onun xəbəyi deyildi. Başlıca səbəb bu idi ki, oradakılann hamısı bədnıyyət adamlardı. Vəssalam. Vitrinlərdə saxlanan maneknələr kimi. Məsələn, elə onlann direktoru mister Haası götürək. Ömrümdə onun qədər rıyakar adama rast gəlməmişəm. Mister Termer onun yanında toya getməliidi. Məsələn, bazar günləri valideynlər öz uşaqlarını görməyə gələndə bu Haas dediyim onlarla əl tutub görüşərdi. Özü nü elə məhrıban, elə qayğıkəş göstərərdi ki, deyirdin, bundan yaxşı tapılmaz. Amma vay o şagirdin halına ki, valideynləri kasıb olaydı. Kaş siz onun mənım otaq yoldaşımın atasını ilə necə görüşdüyünü öz gözələrlənlə görəydiniz. Onu demək istəyirəm ki, əgər birinin anası gənbuldursa, yaxud paltarı dəbə uyğun-zad deyildisə və ya birinin atası çiyinləri enli kostyum geyibsə, ayağındakı ayaqqabılar isə dəbdən düşmüş burnu enli ayaqqabılardırsa, onda bu Haas dediyim onlarla ağızucu salamlaşar, azca dişlərinı ağırtmaqla kifayətlənərdi. Amma varlı-karlı valideynlərlə *düz yarım saat* şirin-şirin çənə vurardı. Mən belə şeylərə dözən deyiləm. O saat özümdən çıxıram. Hirsimdən əz qalırəm dəli olam. Nifrət edirəm o Ekltın-Hillzə.

Qoca Spenser yenə də nə isə soruşdu, amma eşitmədim. Hələ də fikrim o murdar Haasın yanındaydı.

– Nə dediniz, ser? – soruşdum.

– Pensini tərk etdiyinə görə, heç olmasa, *təəssüflənir-sənmi?*

– Əlbəttə. Əlbəttə, təəssüf edirəm, amma... o qədər də yox. Hələ yox. Yəqin ki, bir müddətdən sonra mənə təsir edəcək. Vaxt lazımdır buna. Mən indi ancaq çərşənbə günü evimizdə olacağım barədə düşünürəm. Gönüqalınlıqdandı, yəqin.

– Doğrudanmı, sən öz gələcəyin barədə heç nə fikirləşmişsən?

– Niyə ki, aradabir fikirləşirəm. Əlbəttə, fikirləşirəm. – Bir anlığa bu barədə fikrə getdim. – Ancaq o qədər yox. O qədər də yox, mənçə.

– *Fikirləşəcəksən!* – Qoca Spenser hökm verdi. – Hökmən, fikirləşəcəksən. Ancaq onda çox gec olacaq.

Bu sözləri eşitmək heç xoşuma gəlmədi. Bu, niyə belə danışıq. Bəyəm ölmüşəm, nədir? Çox pis təsir elədi mənə. – Hökmən, fikirləşərəm, – dedim.

– Bilmirəm, sənın başına necə ağıl qoyum. Mən sənə kömək eləmək istəyirəm, oğul! Məni düzgün başa düş. İmkənım daxilində *kömək* eləmək istəyirəm.

Doğru deyirdi. Özüm hiss elədim. Ancaq biz ayrı-ayrı qütblərdə dayanmışdıq, vəssalam.

– Billirəm, ser, – dedim, – bunun üçün sizə çox-çox təşəkkür edirəm. Zarafatsız. Qiymətli sözlərdir. Gerçək sözümdür. – Dedim və oturduğum yerdən qalxdım. Başımın üstündə lap əlisilahlı dayansaydılar belə, mənı bu daş kimi çarpayıda onca dəqiqədən artıq oturmağa məcbur edə bilməzdilər. – Təəssüf ki, indi getməliyəm. Şeylərimin çoxu idman zalında qalıb, hələ gedib onları da götürməliyəm. Evdə lazım olacaq mənə.

O, başını qaldırıb üzümə baxdı. Sonra yenə başını bulamağa başladı. Sifəti daha da ciddiləşdi, kövrəldi. Birdən-birə yaman yazığım gəldi ona. Ancaq ömrüm boyu onun böyrünü kəsdirib qala bilməzdim ki? Özü də bu vəziyyətdə – hələmiz bir qütblə dayana-dayana. Axı hər dəfə əlindəki jurnalı ikicə addım aralıdakı çarpayının üstünə ata bilməyən, köhnə, kirli xalattının açıq yaxasından çılpaq sinəsi görünən, əldən düşmüş bir qocayla bu cür dərman iyi verən bir otaqda bundan artıq necə qalaydım?!

– Qulaq asın, ser. Mənə görə narahat olmayın, – dedim.
– Doğru sözümdür, hər şey yaxşı olacaq. İndi mənim yaşımın elə vaxtıdır ki, belə də olmalıdır. Keçid dövründə hamı belə olur. Elə deyilmi?

– Bilmirəm, oğul. Bilmirəm.

Cavab vermək əvəzinə, bu cür donquldananda lap ətim tökülür.

– Olan şeydi. Kimin başına gəlməyib ki... – dedim. – Xahiş edirəm, mənə görə çox narahat olmayın. – Əlimi onun çiyininin üstünə qoydum. – Yaxşımı? – dedim.

– Yolüstü, bəlkə, bir fincan isti qəhvə içəsən? Missis Spenser məmnuniyyətlə...

– İçərdim, hökmən, içərdim, amma gecikirəm. Mən hələ idman zalına qayıtmalıyam. Çox sağ olun. Təşəkkür edirəm.

Sonra bir-birimizin əlini sıxdıq. Əlbəttə, ona dediklərimin hamısı gop idi, amma, nədənsə yaman mütəəssir oldum.

– Yazacağıma siza, ser. Qripla ehtiyatlı olun, yaxşımı?

– Əlvida, oğul.

Qapını örtüdüm. Nəhar otağından keçəndə arxamca nə isə çışkırdı, ancaq yaxşı eşidə bilmədim. Güman ki: "Yaxşı yol" – deyə çığırdı. Bəlkə də, yox. Yəqin ki, yox. Mən heç kimin arxasınca: «Yaxşı yol» – deyə çığırmazdım. Əslinə qalsa, çox sarsaq adətdir.

3

Yaman yalançıyam. Ömrümdə mənim kimsinə rast gəlməzsiz. Təhərsiz yalançı. Məsələn, qəzet köşkünə qəzet-zad almağa gedəndə soruşsalar ki, hara gedirsən, bir də gördün, qayıtdım ki, operaya. Zülümdü, zülüm. Qoca Spenserə deyəndə ki, şeylərimi götürmək üçün hələ idman zalına qayıtmalıyam, ağ yalan danışdırdım. O xaraba qalmış zalda mən heç şey qoyaram?

Pensidə mən yenica tikilmiş yataqxanada – Ossenberger adına korpusda qalırdım. Bu korpus yalnız orta və yuxarı sinif şagirdləri üçün idi. Mən orta sinifdə oxuyurdum. Otaq yoldaşım isə yuxarı sinifdə. Bizim korpus ona görə Ossenbergerin adını daşıyırdı ki, o da vaxtilə bu

məktəbdə oxumuşdu. Buranı qurtarandan sonra dəfn bürosu hesabına kalan pul qazanmışdı. Gördüyü iş isə bu büroları ştatın hər yerinə yaymaq olmuşdu. Bu büronun köməyi ilə istədiyiniz adamı, ştatın harasında olursa olsun, çox ucuz – beşcə dollara dəfn etdirə bilərsiniz. Kaş bu Ossenberger dediyimin özünü görəydiniz! İnanırdım ki, beləsi o yazıq ölüləri kislərə doldurub çayyuxarı axıdır, heç uf da deməz. Nəsə, hər halda, o, Pensiya bir kislə pul bağışlamışdı, onlar da buna görə bir korpusa onun adını vermişdilər. Keçən ilin ilk futbol oyununda o, zirpi bir «kadillak»da məktəbimizə gəlmişdi. Bizə də tapşırırdılar ki, o gələn kimi tribunalarda hamımız yerimizdən dik atılıb boğazımıza güc verək, yəni onun şərəfinə «ura» bağıraq. Sabahı gün səhər tezdən kapellada on saatlıq bir nitq irad elədi. Əvvəl-əvvəl necə canlara dəyən oğlan olduğunu bizə göstərmək üçün azı əlliyyə qədər lətifə söylədi. Nə böyük iş imiş! Sonra da başladı ki, o bir çətinliyə-zada düşəndə, diz çöküb Allahdan kömək diləməyə heç vaxt utanmayıb. Bizə də məsləhət gördü ki, harada oluruqsa olaq, həmişə üzümüzü Allaha tutaq, bütün dərdlərimizi ona danışaq. Dedi ki, biz, gərək, İsanı özümüzdə dost bilək. Dedi ki, o özü də hər dəqiqə İsa peyğəmbərə dua eləyir. Hətta sükan arxasında olanda da. Bunu eşidəndə ətim lap töküldü. Dərhal yekəpər bir oğraşın sükan arxasında aylaşib ayağını qaza basan kimi, üzünü İsa peyğəmbərə tutub ona daha çox ölü göndərməyi dilədiyini təsəvvürümə gətirdim. Ancaq onun bu nitqinin ən maraqlı yerləri hələ qabaqdaydı. Elə təzəcə özünün necə fərasətli, necə fəndgir bir oğlan olduğundan dəm vurmağa başlamışdı ki, məndən qabaqkı sırada oturan Edqar Marsala qəfil birin buraxdı. Əlbəttə, kilsədə belə bir iş görmək biabırçılıqdır, amma yaman gül-məli çıxdı. Afərin Marsala! Az qaldı kilsənin damı uçub tökülsün. Düzdü, heç kəsdən səs çıxmədi, Ossenberger isə özünü elə apardı ki, guya heç eşitmədi, amma kafedradə onunla yanaşı oturan direktorumuzun, qoca Termerin sir-sifətindən hiss olunurdu ki, o eşidib. Hirsindən dil-dodağını gəmirirdi. Onda heç nə demədi, ancaq növbəti axşam əlavə dərs təyin etdi. Hamımızı ora yığib uzun bir nitq söylədi. Dedi ki, kafedradə ibadət sükutunu pozan bir şagird Pensidə oxumağa layiq deyil. Qoca Termerin başı

öz nitqinə qarşdığı müddətdə ha çalışdığı ki, Marsala birin də guruldatsın, bir şey çıxmadı. Eddi formada deyildi. Bəli, yenisi yataxanada, Ossenbergə adına korpusda güzəranımız belə keçirdi.

Qoca Spenserdən ayrıldıktan sonra öz otağıma qayıtmaq mənə ləzzət elədi, çünki hamı futbola getmişdi, həm də təsadüfən qızdıncılar bu gün əla işləyirdi. Özümü hətta xeyli rahat hiss etdim. Gödəkəmi, qalstukumu çıxardım, köynəyimin yaxasını açdım və səhər tezdən Nyu-Yorkdan aldığım kepkanı başıma qoydum. Qırmızı ovçu kepkası idi, dimdiyi də uzun, lap uzundu. O andıra qalmış rapiralan itirdiyim metrodan çıxanda bu kepkanı üzümüzdəki idman malları mağazasının vitrinində görmüşdüm. Bircə dollara aldım. Başıma da tərsinə – dimdiyi arxaya qoydum. Düzdür, bu, səfəhlikdir, sözüm yox, amma mənə belə xoş gəlirdi. Belə daha yaxşı görsənirdi. Sonra yanmıçiq qoyduğum kitabı götürüb, öz kreslomda aylaşdım. Otaqda iki kreslo vardı. Biri mənim, biri də otaq yoldaşım Uord Stredleyterin. Hər ikisinin qoltuqları laxlayıb əldən düşmüşdü, çünki uşaqlar həmişə onları üstündə oturdular. Amma çox rahat kreslolardı.

Əlimdəki kitabı kitabxanadan səhvən götürmüşdüm, daha doğrusu, səhvən mənə vermişdilər, otağa gəlib çatan sonra başa düşmüşdüm. Açıb baxanda gördüm ki, İsak Daynsenin «Afrika cəngəlliklərində» kitabıdır. Fikirləşdim ki, yaqin, zibil şey olacaq, ancaq, əksinə, yaxşı kitab çıxdı. Korazehin olsam da, mütaliəmə söz ola bilməz. Ən çox sevdiyim yazıçı da qardaşımdır. D.B.-ni deyirəm. Ondan sonra Rinq Lardner gəlir. Bir dəfə, Pensiya gəlməzdən bir az qabaq ad günündə qardaşım mənə Rinq Lardnerin bir kitabını bağışlamışdı. İçində çox gülməli pyeslər, bir də yol göstərən polisdən danışan bir hekayə vardı. Bu polis tez-tez yol hərəkəti qaydalarını pozan bir qıza vurulur. Ancaq biçərə evli olduğundan o qızla evlənmə bilmir. Qız da maşın qəzasına düşüb ölür. Yol hərəkəti qaydalarını pozduğuna görə. Çox gülməli hekayə idi. O kitabdan xoşum gəlir ki, orada heç olmasa azacıq gülməli bir şey olsun. «Vətənə qayıtma» kimi klassik əsərləri də çox oxumuşam, xoşum da gəlir, sonra canım sizə desin, müharibədən danışan, detektiv kitabları da az oxumamışam, ancaq onlar mənə o

qədər də təsir etməyib. Mənə ən çox təsir edən kitab o kitabdır ki, onu oxuyub qurtarandan sonra ürəyində deyərsən ki, kaş bunu yazan mənim çox yaxın dostum olaydı. kefim istəyəndə telefonu götürüb ona zəng vura biləydim. Ancaq beləsinə çox az-az rast gəlmək olur. Mən bu Daynsə məmnuniyyətlə zəng vurardım, elə Rinq Lardnerə də, sənə məmnuniyyətlə zəng vurardım, elə Rinq Lardnerə də, amma D.B. mənə dedi ki, o çoxdan ölüb. Ancaq elə Somerest Moemin «İnsan ehтираslarının yükü» kitabını götürün. Onu keçən yay oxumuşam. Pis kitab deyil, sözüm yox, amma Somerest Moema zəng vurmaq həvəsinə düşmədim. Özüm də bilmirəm niyə. Bir şeyi bilirəm ki, o, mən dəyənlə adam deyil, vassalam. Ondansa, mərhum Tomas Hardiya zəng vurardım. Çünki onun Yustasiya Veyindən çox xoşu gəlir.

Nə isə, təzə kepkanı başıma keçirib oturdum və başladım «Afrika cəngəlliklərində» kitabını oxumağa. Artıq bir dəfə oxuyub qurtarmışam. İndi bəzi yerlərini təzədən oxumaq istəyirdim. Heç üçcə səhifə oxumamışdım ki, kiminsə duşxanadan çıxdığını eşitdim. Heç dönüb baxmadan da bildim ki, qonşu otaqda qalan Robert Eklidir. Bizim korpusda hər iki otağa bir ümumi duşxana düşürdü və bu Ekli dediyim gündə azı səksən beş dəfə duşdan ötəri mənim səhləmi töküdü, su quşuydu, elə bil. Bütün yataxanada bircə o qalmışdı – hamı futboldaydı. Ümumiyyətlə, heç yərə gedən deyildi. Çox qarıb adam idi. Yuxarı sınıfa oxuyurdu və Pensiya gəldiyi də dörd il olardı, amma hamı ona soyadı ilə: «Ekli» – deyə müraciət edirdi. Hətta onunla bir otaqda yaşayan Herb Geyl bircə dəfə də olsun onu: «Bob» – yaxud da – «Ek» – deyə çağırmaşdı. Yaqin, evlənilib-ələyəndə, hətta arvadı da onu: «Ekli» – deyə çağıracaq. Çiyini qısıq, uzundraz bir oğlandı, boyu altı fut dörd düym olar. Ağzında dişlərinin çoxu çürümüşdü. Bizimlə qonşu olandan bəri bir dəfə də olsun onun dişlərini yuduğunu görməmişdim: qabaq dişləri kirdən sapsarıydı. Ona görə də yeməxanada onun kartof püresini, noxudu-zadı bu kirlə dişlərinin arasında necə içəri ötürdüyünü görəndə ürəyim bulanırdı. Həm də yaman sızanaq tökmüşdü. Başqa uşaqlar kimi, təkcə alını, çənəsi yox, bütün sir-sifəti sızanaq içindəydi. Elə xasiyyəti də murdar idi. Düzü, ondan o qədər də xoşum gəlmirdi.

Hiss elədim ki, duşxana qapısının kənarında, arxa tərəfində dayanıb otağın içinə boylanır görsün ki, Stredleyter də içəridədir, ya yox. Stredleyteri görməyə gözü yox idi və Stredleyter otaqda olanda ömründə içəri girməzdi. Bu oclafın elə *heç kəsi* görməyə gözü yox idi.

Duşxananın kənarından düşüb, otağa girdi.

– Salaam, – dedi.

Həmişə belə uzada-uzada salamlışırdı. Adama elə gəlirdi ki, o, bunu ya möhkəm darıxdığından, ya da möhkəm yorulduğundan eləyir. Heç vaxt istəməzdi ki, məh sənin yanına, səndən ötəri bura gəldiyini bürüzə versin. Özünü elə göstərirdi ki, təsadüfən, *səhvən* girib içəri. Düz sözümdü, Allah haqqı.

– Salaam, – dedim, amma başımı kitabdan qaldırdım. Ekli kimisinə görə işini yançıq qoydunsa, onda batdı. *Onsuz da* zəhləni tökəcək, amma başını qaldırmasan, heç olmasa bir az vaxt udarsan.

Başladı otaqda yavaş-yavaş, addım-addım gərdiş eləməyə və həmişəki kimi stolun, dolabın üstündəki şeylərini barmaqlamağa. Yaman pis vərdişi var, nəyin var, görə gətirüb baxa. Lap adamın əsəbləriylə oynayıb.

– Necə qılınclaşdınız? – Əslində, istədiyi o idi ki, əlimdəki kitabı kənara qoyam. Yanş-manş çox elə vecinə deyildi. – Biz udduq, yoxsa onlar? – deyə yenə soruşdu.

– Udun-zad olmadı, – dedim və yenə də başımı kitabdan qaldırdım.

– Nə? – guya ki, eşitmədi. Həmişə belədi, istəyir ki, bir şeyi iki dəfə dedirsin.

– Dedim ki, heç kim udmadı. – Çəpəki ona göz qoydum. Bilmək istəyirdim görüm, mənim dolabımın böyründə nə qurdalanır. Nyu-Yorkda bir qız tanışım var, Salli Heys. Onun şəklinə baxırdı. O şəkli alandan bəri, bu heyvərə azı min dəfə onu götürüb baxıb. Həmişə də baxandan sonra qayıtarıb götürdüyü yerə qoymur, yəqin ki, qəsdən belə eləyir.

– *Heç* kim udmadı deyirsən, hə? – soruşdu. – Elə şey olar?

– Rapiralan metroda qoymuşdum, ona görə, – yenə də başımı qaldırıb ona baxmadım.

– *Metroda?* Ola bilməz? Demək, *itirmisən*, hə?

– Qatara səhv minmişdik. Başım qarışdı sxemə, yadımdan çıxdı.

Gəlib başımın üstündə durdu, işığın qabağını kəsdi.

– Bura bax, – dedim, – sən içəri girəndən mən bu andıra qalmış cümləni düz iyirmi dəfə oxuyuram.

Eklidən başqa kim olsaydı, nə dediyimi o saat anlayardı. Birca bu zırrama anlamırdı.

– İndi bunların pulunu səndən alacaqlar?

– Bilmirəm, bilmək də istəmirəm. Bəlkə, *oturasan*, Ekli, cocu bala? Axı işığın qabağını tamam kəsmisən. – Ona «cocu bala» deyəndə heç xoşu gəlmirdi. Həmişə də cavabında deyirdi ki, cocuq mən özüməm, çünki mənim on altı yaşım var, onun on səkkiz. Hər dəfə mən onu «Ekli, cocu bala» çağıranda hirsindən cilov gəmirirdi.

Hələ də başımın üstündə dayanmışdı. Çox tərs gədaydı, əgər ondan adam kimi xahiş eləsən, desən ki, işığı kəsmə, ömründə durduğu yerdən tərpənməz. Əzəl-axır *çəkiləcək*, amma sən *xahiş eləyəndən* çox-çox sonra.

– Oxuduğun nədir elə? – soruşdu.

– Görmürsən, kitabdır!

Əyilib kitabı çevirdi, adına baxdı.

– Yaxşı şeydi? – dedi.

– Bu bayaqdan oxuduğum *cümlə* ki var, dəhşət şeydir.

Kefim saz olanda mən də lağ eləməyi xoşlayıram. Amma bu kinayəm də ona çatmadı. Yenə başladı var-gəl eləməyə, mənim, Stredleyterin şeylərini qurdalamağa. Axır tənəyə gəlib əlimdəki kitabı döşəməyə tulladım. Ekli kimi zırramanın yanında kitab oxumaq olar? Mümkün olan iş deyil.

Kresloda yayxanıb başladım Ekliyə göz qoymağa. Zalım balası elə bil öz evindəydi. Nyu-York səfərindən sonra özümü bir qədər yorğun hiss eləyirdim, ona görə məni əsnəmək tutdu. Sonra da başladım bir balaca şitlik eləməyə. Çox bərk darıxanda lap əndazədən çıxıram. Təzə kepkamın dimdiyini qabağa çevirdim və basdım gözümün üstünə ki, heç nə görməyim.

– Deyəsən, kor oluram, – deyə bərkdən qışqırdım. – Ay ana! Ana! Hər yan *qaranlıqdı*, heç nə görə bilmirəm.

– Dəlisən, nədir? – Ekli dedi.

– Ay ana, *əlini* mənə ver. Niyə *əlini* mənə vermirsən?

– Bəsd, dur ayağa!

Başladım kor kimi əl-qolumu oynatmağa, ancaq ayağa-zada durub-ələmədim. Elə hey zanlıdayırdım:

– Ana, ana, əzizim, niyə *əlini* mənə vermirsən?

Əlbəttə, özüm qəsdən ələyirdim. Bəzən bu cür hoqqalar mənə yaman ləzzət ələyir. Bir də ki bu yolla Eklidən hayfı çıxırdım, bilirdim ki, cindən-dondan olacaq. Bu Ekli ilə bir yerdə olanda həmişə qəddarlaşıram, dönüb oluram sadist. Ona qarşı tez-tez bu cür sadistlik ələyirdim. Axırda bezdim. Kepkamın dimdiyini arxaya fırladıb sakitləşdim.

– Bu kimindir belə? – Ekli soruşdu. Otaq yoldaşımın dizliyini əlinə götürüb, mənə göstərdi. Vədiş ələyib, əl vurmadığı şey qoymaz. Bir də gördün lap elə ayaqqabı bağını da əlinə alıb, ora-burasına baxdı. Dedim ki, Stredleyterindir. Ona görə dərhal onu Stredleyterin çarpaysının üstünə tulladı. *Dolabdan* götürmüşdü, amma *çarpayının* üstünə atdı.

Yaxına gəldi, o biri kreslonun qoltuğunun üstündə oturdu. Ömründə kresloda oturmaz. Həmişə gərək kreslonun qoltuğuna dırmaşa.

– Bu kepkanı haradan almısan? – dedi.

– Nyu-Yorkdan.

– Neçəyə?

– Bir dollara.

– Səni hərifləyiblər. – Başladı kibrit çöpüylə murdar dirnaqlarını təmizləməyə. Dirnaqlarını həmişə təmiz saxlayır. Gülməli. Dışları sapsarı saralıb, qulaqlarının içi pas bağlayıb, amma dirnaqlarını təmizləməkdən yorulmur. Yəqin, elə bilirdi ki, *təmizlik* elə bununla qurtarır. Dirnaqlarını qurdalasa da, gözünü kepkamdan çəkmirdi.

– Biz tərəflərdə bu kepkayla *maral* ovuna çıxırlar, Allah haqqı, – dedi. – Bu keпка ovçu kepkasıdır.

– Cəhənnəmə ki, – kepkamı götürüb, bir də onu diqqətlə nəzərdən keçirdim. Nişan alan adam kimi gözümün birini qıyıb baxdım. – Bu kepkada adam ovuna çıxırlar, – dedim. – Bu kepkada mən adam ovlayacam.

– Evdəkilər bilirmi səni bayıra atıblar?

– Yoox.

– Bəs Stredleyteri neyləmişən?

– Futbola gedib. Qızla. – Yenə əsnəmək tutdu məni. Özü də ucadan əsnədim. Birincisi ona görə ki, otaq çox

istiydi, adamı yuxu basırdı. Bu andıra qalmış Pensidə gah soyuqdan ölürsən, gah da istidən.

– Hər şeyə qadir Stredleyter! – Ekli dedi. – Bura bax, qayçıni bir dəqiqəliyə mənə ver. Haradadır, asan yerdədimi?

– Yox. Yığırdırmaşam hamısını. Şkafdadır, lap üstə.

– Bir dəqiqəliyə çıxart da onu. – Ekli dedi. – Dirnağımı sındırmaşam, kəşib atım.

Bu zırramanın vecinə də deyildi ki, sən bir şeyi yığırdırmaşan, ya yox. Əl çəkən deyildi. Durub qayçıni çıxardı. Çıxaranda da az qaldı o dünyalıq olam. Şkafın qapısını açan kimi Stredleyterin tennis raketkəsi – özü də ağac preslə birlikdə – düz tapəmin ortasına düşdü: *tarauk*. Beynimin içi tərpəndi. Ekli uğunub özündən getdi. Elə sarsaq cır güllüşü var ki, adamın lap beyninə işləyir. Çamadanı yerə qoyub oradan qayçıni çıxaranacan ara vermədi. Bu belə əclaf gədədir; sən burada bundan öləri başını yaracaqsan, o da utanmaq əvəzinə, şalvarını batıranacan güləcək.

– Cocu bala, sən nə gülməli oğlan imişsən, – dedim.

– Heç özün bilirdin bunu? – Qayçıni ona uzatdım. – İstəyirsən, sənə menecerlik ələyim? Səni radioya-zada çıxarıram.

Gəlib öz yerimdə oturdum. O da başladı murdar dirnaqlarını tutmağa.

– Heç olmasa, stolun üstünə tök. Ağlın kəsmir ki, gəcə sənin murdar dirnaqların ayağımıza batar.

Vecinə də olmadı. Yenə dirnaqlarını kəşib döşəməyə töküdü. Qanacaqsız. Gerçək sözümdü.

– Stredleyterin gördüyü qız kimdir elə? – dedi. Stredleyterdən zəhləsi getsə də, onun kiminlə gazdiyini öyrənil bilməsə, bağı çatlayar.

– Bilmirəm. Nəyinə lazım?

– Heç, elə belə. Zəhləm gedir ondan. O qancığın qarından çıxanın adı gələndə başım ağrıyır.

– Amma o, *sənin* dərdindən dəlidir. Bir dəfə mənə dedi ki, onun fikrinə, sən əsl əsilzadə balasısan, – dedim. Şitliyim tutanda mən elə hamiyə «əsilzadə» deyirəm. Yoxsa dilxorçuluqdan adam birtəhər olar.

– Həmişə özünü elə *dartır* ki, elə bil ondan yoxdur. – Ekli dedi. – Bu qancığın qarından çıxanı görəndə cin atına minirəm də! Deyirsən, yəni o...

– Sən bu murdar dimaqlarını *stolun* üstünə tökəcəksən, ya yox? Bayaقدan mən dəfə demişəm...

– Elə bil, alçaq dağlan bu yaradıb, – Ekli dedi. – Mən onu heç adam da saymıram. Amma o, özünü hamıdan ağıllı *bilir*. Elə bilir ki, özündən başqa hamı...

– *Ekli!* Vicdanın olsun, dirnaqlarını bu stolun üstünə *tök*. Yüz dəfə demişəm sənə.

Təsadüfən təsir elədi. Keçdi stolun arxasına. Bir şeyi ona başa salmaq üçün, görəək, üstünə çıxırsan. Bir müddət dinmədim. Sonra dedim:

– Ona görə Stredleyterdən xoşun gəlmir ki, o, sənə həmişə «heç olmasa bu dişlərini aradabir yu» deyir. Özü də bunu sənə sataşmaq üçün demir, burada inciməli nə var ki? Deyir, yəni aradabir dişlərini yusan, daha təmiz olarsan, qaşəng görünərsən, özünü də daha *rahat* hiss eləyərsən.

– Mən dişlərimi həmişə *yuyuram*. Özündən uydurma!
– Yox! Yumursan. Mən özüm fikir vermişəm, yuyub-eləmir-sən, – dedim. Ancaq səsimi qaldırmadan, sakitcə dedim. Nəşə ona yazığım gəldi. O mənada ki, dişini yumadığını bir adamın üzünə vurmaq yaxşı iş deyil. – Stredleyterə nə olub ki? Pis oğlan deyil. Bəla bundadır ki, sən onu yaxşı tanıyırsan.

– Sənə dedim ki, o, oğraşdır. Ədəbabin biridir!

– Özünü dartmağına sözüm yox, amma çox cəhətdən əvəzsiz oğlandı, – dedim. – Bura bax, tutaq ki, Stredleyterin boynundakı qalstuk, ya başqa şey sənin xoşuna gəlir. Deyək, elə qalstuk olsun və bu, sənin xoşuna gəlir, mən bunu misal üçün deyirəm. Bilirsən, o neyləyər? Boğazından açıb sənə bağışlayar. İnan mənə. Ya da bilirsən, neyləyər? Evdən çıxanda açıb atar sənin çarpayının-zadının üstünə. Nə yolla olursa olsun, hökmən, onu sənə *çatdırar*. Amma buradakı uşaqların çoxu...

– *Söz danışdın da!* – Ekli dedi. – Onun kimi pullu olsam, mən də bağışlayaram.

– Yox, sən eləməzsən. – Başımı buladım. – Yox, Ekli, cocu bala, sən heç vaxt öz malını başqasına verməzsən. Onun pulu səndə olsaydı, onda sən ən böyük...

– Bir də qələt elə, mənə "cocu bala" demə. Utanmırsan, atan yaşındayam, sarsaq.

– Sən mənim atam yaşında ola bilməzsən. – İlahi, bu zırrama məni gör necə əsəbiləşdirir. Firsət tapan kimi

ondan iki yaş kiçik olduğumu başıma qaxır. – İkinci də, sən kimisini mən öz ailəməzə heç *yaxın* də buraxmaram.

– Onda bir də mənə "cocu bala" demə.

Birdən qapı açıldı. Stredleyter tələsik içəri girdi. Adətidir, həmişə harasa tələsir. Onun üçün hər bir iş vacib işdir. Mənə sarı yönəldi, zarafatına yanaqlarına şappıldatdı, – bu da xoşagələn adət deyildi – sonra soruşdu:

– Qulaq as, bu axşam bir yana gedib-eləməyəcəksən?

– Bilmirəm. Bəlkə, getdim. Bayırda nə var, nə yox?

Deyəsən, qar yağır? – Çünki paltosu tamam qara batmışdı.

– Hə. Bura bax, अगर bir yana getməyəcəksənsə, o zolaqlı gödəkçəni ver geyim.

– Kim uddu? – soruşdum.

– Hələ fasilədir. Biz indi getməliyik. – Stredleyter mən dəyənə məhəl qoymadı. – Ciddi sözümdü, अगर lazımın deyilsə, gödəkçəni ver mənə bu axşamlığa. Verərsən? Mən öz flanel pəncəyimi təmiz batmışam.

– Yox. Sənin əyninə gəlməz. Çiyinləri partlayar, – dedim. İkimiz də bir boypayçı, ancaq o, məndən iki dəfə ağır gəlirdi. Çiyinləri çox enliydi.

– Qorxma, partlamaz, – deyib cəld şkafa tərəf qaçdı.

– Nə var, nə yox, Ekli, necəsən? – deyərək üzünü Ekliyə tutdu. O, çox mehriban oğlandı. Kin-zad saxlayan deyil. Hər halda, üzdə də olsa, həmişə Ekliyə salamlaşır.

«Necəsən?» deyəndə Ekli dodağının altında nə isə mızıldandı. *Cavab* vermək istəməsə də, mızıldanmaya bilməzdi. Buna onun cəsarəti çatmazdı. Sonra üzünü mənə tutub:

– Mən getdim, sonra görüşərik, – dedi.

– Oldu, – dedim. Burada onunçün o qədər də məəttəl deyildik.

Stredleyter paltosunu, qalstukunu çıxardı.

– Deyirəm, bəlkə, əlüstü bir üzümü də qırırım. – Əməlli-başlı saqqal basmışdı onu.

– Bəs qız haradadır? – mən soruşdum.

– O biri korpusda. – Əl-üz dəsmalını, üzqıraxını qoltuğuna vurub otaqdan çıxdı. Köynəksiz-zadsız. Otaqda da həmişə bu cür qurşağacan çılpacq gəzir, çünki belə hesab eləyir ki, yaraşılıq bədani var. Doğrudan da, elədir. Qəddi-qamətinə söz ola bilməz.

Elə bir işim olmadığına görə mən də durub əl-üz yuyulan otağa getdim. İstəyirdim, o üzünü qırıb qurtaranacaq bir az laqçırtı vuraq. Burada da bir o idi, bir də mən. Uşaqlar hələ futboldan qayıtmamışdılar. Bura da çox istiydi, bütün pəncərə şüşələri tərləmişdi. Divar boyu on su kranı düzülmüşdü. Stredleyter lap ortadakının önündə durmuşdu. Mən də onun böyründəki su kranının qarşısında oturub, başladım soyuq suyu açıb-bağlamağa. Belə bir pis vərdişim vardı. Stredleyter «Hind nəğməsi» mahnısını fitlə çala-çala üzünü qırırdı. Çalmağına yaman bərk fit çalırdı, səsi adamın qulağını deşirdi, amma tez-tez səhv buraxırdı, çünki həmişə elə çətin mahnılar seçirdi ki, nə qədər *ala* fit çalan olsaydı da, onu fitlə ifadə edə bilməzdi; «Hind nəğməsi», «Onuncu avenyuda qatı» kimi. İstədiyin mahnının qol-qıncını qırmaqda mahir usta idi.

Yadınızdadır, Eklidən danışanda demişdim ki, pintinin, natəmizin biridir? Bax, bu Stredleyter də natəmiz uşaqdı, ancaq bir az başqa cür natəmizdir. Zahirən bunu görmək çətindi. Zahirən çox səliqəli, təmiz *görünərdi*, amma siz kaş indi onun əlindəki üzqıraxanı görmüş olaydınız. Pas atmış, üstünü buluşiq tük basmışdı. Üzünü qıraxandan sonra bir dəfə də olsun, onu yumazdı. Üzünü qırıb yuyunandan sonra, əlbət ki, özü tərtəmiz *görünərdi*, amma əslində natəmiz idi, vəssalam. Mən gördüyümü siz də görsəydiniz, belə deyərdiniz. Özünə bu cür siqal çəkməyinin bir səbəbi vardı, dəhşətli dərəcədə özünə məftun adamdı. Bu fikirdəydi ki, bütün Qərb yarımkrəsində onun qədər gözəl oğlan yoxdu. Doğrudan da, boy-buxunlu, qədd-qamətli oğlan idi, buna sözüm yoxdur. Ancaq onun gözəlliyi elə bir gözəllik idi ki, əgər şəkli sizin məktəb albomunuzda olsaydı, valideynləriniz onu gören kimi, hökmən, soruşacaqdılar: «*Bu oğlan kimdir?*» Yəni onun gözəlliyi albom gözəlliyi idi. Mən Pensidə elə oğlanlar tanıyıram ki, onlar Stredleyterdən onqat gözəldilər, ancaq albomda onların şəkilləri o qədər də gözəl çıxmır. Şəkildə ya burunları uzun görünür, ya da qulaqları sallanır. Özüm şahidi olmuşam belə şeylərin.

Nəyə, Stredleyterin böyründəki su kranının önündə oturub, soyuq suyu açıb-bağlayırdım. Qırmızı kepka hələ də başımdaydı. Özü də tərsinə. Dimdiyini arxa tərəfə çevirmişdim. Bu kepka, doğrudan da, mənə yaman ləzzət elayir.

– Bura bax, – Stredleyter dedi, – gəl sən mənim xətrimə bir iş elə.

– Nə? – Çox həvəssiz soruşdum. O, elə həmişə adamdan bir iş xahiş elayir. Gözəl və ya özündən deyənlər oğlanların hamısı belədir. Həmişə gerek bunların xətrinə nəsa eləyəsən. Yalnız ona görə ki, *onlar* özlərindən çox razıdırlar və elə bilirlər ki, *sən* bunlara qulluq göstərmək üçün lap sino gedirsən. Əslinə baxsan, bu da bir məzədi.

– Bu axşam bir yerə gedəcəksən? – dedi.

– Bəlkə, ha, bəlkə də, yox. Nə olub ki?

– Birinci günəcan tarixdən azı yüz səhifə dərs oxumalıyam, – dedi. – Bəlkə, mənim üçün ingilis ədəbiyyatından bir inşa yazasan? Birinci gün təhvil verməsəm, işim xarəbdi, ona görə deyirəm. Yazarsan?

Lağa qoyub-nədir məni? Vallah lağa qoyub.

– *Məni* bu lənətə gəlmiş məktəbdən dənən qovublar. Sən də istəyirsən ki, indi mən *sənə* inşa yazım?!

– Bilirəm, bilirəm. Bəla burasındadır ki, onu təhvil verməsəm, mənim də işim xarəbdi. Qardaşımsan, kömək elə. Yaxşımı?

Bir müddət susdum. Stredleyter kimi yekəxalan intizarda saxlamaq savab işdir.

– Nədən yazmalıyam? – dedim.

– *Nədən* olur olsun. Təsvir bir şey. Otaq, və ya bina haqqında. Ya da nə vaxtsa yaşadığın bir yer haqqında. Təki təsvir ifadəli, canlı çıxsın. *Özün* məndən yaxşı bilirsən, – danışdıqca da var gücü ilə əsnəyirdi. Məni yandıran da elə belə şeylərdi. Bir yandan xahiş elayir ki, onun xətrinə bir iş görüm, onu dardan qurtarım, o biri yandan da elə rahatca əsnəyir ki, elə bil, çətinə düşən o deyil, mənəm. – Özü də elə et ki, *çox* savadlı alınmasın, – dedi. – Bu Hartsel əclaf səni bu fənnin atası kimi tanıyır, özü də bilir ki, mənimlə bir otaqda qalırsan. Aradabir vergüldən, nöqtədən səhv qoyarsan.

Belə söhbətləri eşidəndə qarnımın ağsı tutur. O mənə da ki, özün yaxşı inşa yazan olasan, başqası da gəlib sənə nöqtə-vergüldən dəm vura. Stredleyterin köhnə adətidi.

Guya, ona görə *özü* yazmaq istəmir ki, qorxur nöqtə-vergüli səhv qoyar. Bəzən o, lap Eklidən də geri qalmazdı. Bir dəfə Ekli ilə birlikdə basketbola baxırdım. Bizim komandada əla bir oyunçu var idi – Hovi Geyl. O, topu meydançanın tən ortasından tora sala bilirdi. Özü də elə dəqiq atırdı ki, top tor lövhəsinə-zada dəyməzdi. Ekli o vaxt oyun qurtaranacan zəhləmi tökdü; guya, Geyl ona görə yaxşı oynayır ki, boyu *uzundu*. İlahi, mən bu cür cəfəng şeylərə heç döza bilmirəm.

Kranın önündə oturmaqdan bezdim, buna görə bir-iki addım geri sıçrayıb, dabanlanımı yerə döyəcləyə-döyəcləyə rəqs eləməyə başladım. Elə-belə, məzə üçün. Daban rəqsizad bacaran deyiləm, amma burada döşəmə betondan idi, səsi yaxşı çıxırdı. Başladım kinoda gördüyüm bir oğlanı yamsılamağa. Bir *musiqili komediya* var, orada görmüşəm. Əslində, kinodan zəhləm gedir, amma orada gördüklərimi yamsılamaqdan xüsusi ləzzət alıram. Stredleyter üzünü qırxa-qırxa güzgüdən mənə baxırdı. Mənə də elə bu cür tamaşaçı lazım idi. Camaatı əyləndirmək mənim köhnə peşəmdə.

– Mən qubernator oğluyam, – deyə qışqırdım. Lap özümü həlak eləmişdim. Otaq boyu o baş-bu başa süzürdüm. – Atam mənim rəqqas olmağımın əleyhinədir. İstəyir, mənə Oksforda göndərsin. Ancaq rəqqaslıq mənim qanımdadır. – Sterdleyter qəhqəhə çəkdi. Yumor hissi ona da yad deyildi. – Bu gün «Ziqfeld» rəqs tamaşasının premyerasıdır. – Nəfəsim tamam kəsilmişdi. Lap tənənfəs olmuşdum. – Əsas rolun ifaçısı səhnəyə çıxma bilməyəcək! O qədər vurub ki, ayaq üstə dura bilmir. Bəs onu kim əvəz eləyə bilər? Mən. Mən bədbəxt, qubernator oğlu!

– Bunu haradan tapmışam? – Stredleyter soruşdu. Qırımızı kepkamı deyirdi. O, bunu hələ görməmişdi.

Nəfəsim tamam kəsilmişdi, ona görə də dayandım. Kəpkamı çıxanb bir də, bəlkə də, yüzüncü dəfə onu diqqətlə süzdüm.

– Səhər-səhər Nyu-Yorkda almışam. Bir dollara. Xoşuna gəlir?

Stredleyter başını tərpətdi:

– Əladır, – dedi. Əclaf, mənə hərifləyirdi. Çünki dərhal əlavə elədi:

– Yaxşı, inşa yazırsan mənimçün? Gərək mən biləm axı.

– Vaxt tapsam, yazaram. Tapmasam, yox, – dedim. Gəlib yenə də onun böyründəki kranın önündə oturdum.

– Budəfəki görüşün kiminlədi? Fitsceralda? – soruşdum.

– Allah eləməsin. Sənə demədimmi ki, o donuzla qurtarmışam.

– Yox bir?! Onda onu ötür mənə. Zarafatsız. Əsl mənim malımdı.

– Qurbandı... Ancaq o, sənin üçün çox qoca olar.

Və qəfilən, heç özüm də bilmirəm niyə – bəlkə də, bu gün mənim yaman şitliyim tutmuşdu, ona görə – ağılıma sarsaq bir fikir gəldi: oturmağım yerdən sıçrayıb bu sarsaq Stredleyterə qarşı ikiqat nelson fəndi işlətmək istədim. Bu, adi güləş fəndidir, – bilməyənlər üçün deyirəm, arxadan rəqibin boğazından yapışb boynuna qanırısan. Elə də elədim. Şir kimi arxadan onun kürəyinə sıçradım.

– Bəsdə, Holden, gicləmə! – Stredleyter dedi. Bu gün onun şitlik eləməyə həvəsi yox idi. Kişi məşğul idi, üzünü qırırdı. – Bəsdir, üzümü kəsdim axı?

Ancaq mən əl çəkmədim. Yaman fənd işlətmişdim.

– Gücün çatır, özün çıx görüm bu fənddən, – dedim.

– *Lənət şeytana!* – o, əlindəki ülgücu yerə qoydu və qəfilən qollarını yuxarı atıb, əlimdən çıxdı. Çox güclüydü əclaf. Mən isə lap gücsüzəm. – Di bəsdə, – dedi. Təzədən üzünü qırmağa başladı. Həmişə beləydi, üzünü iki dəfə qırırdı. Özü də o çirkli ülgüclə.

– Fitscerald deyilsə, bəs kimdi bu qız? – Bir də ondan soruşdum. Yenə gəlib böyründə oturmışdım. – Bəlkə, o körpə Fillis Smitlədi görüşün?

– Yox. Əslində, elə onunla görüşməliydim, ancaq hər şey tərsinə oldu, başqasına ilişdim. Bed Tou ilə bir otaqda qalan qız. Bura bax. Az qala yadımdan çıxmışdı. O qız sənə *tanıyır*.

– Kim mənə tanıyır?

– Təzə tanış olduğum qız.

– Ola bilməz! – dedim. – Adı nədir? – Məni maraqlandırtdu.

– Mən bilən... Hə, Ceyn Qallaher.

İlahi! O bunu deyəndə az qaldı *huşum başımdan çıxma*.

– *Ceyn Qallaher!* – dedim. Həm də bu söz ağızımdan çıxanda oturmağım yerdən dik qalxdım. Əməlli-başlı huşum

başından çıxmışdı. – Elədi, mən onu tanıyıram. İnişil yayda *qapıbir* qonşu olmuşuq. Onda onun zırpı bir doberman-pinçeri də var idi. Elə onun hesabına tanış olduq. Onun bu iti vərdiş eləmişdi, həmişə gəlib bizim...

– Holden, adamsan, işgiri kəsmə, – Stredleyter dedi.
– Durmağa yer tapmırsan?

Əməlli-başlı həyəcanlanmışdım. Gerçək sözümdü.

– O, indi haradadır? – soruşdum. – Heç olmasa gedib onunla görüşüb-eləyim. Haradadır dedin? O biri korpusda?

– Hə.

– Necə oldu ki, məndən söz saldı? Görən indi Brin-Morda oxuyur? Onda demişdi ki, bu məktəbə girmək istəyir. Ya da ki Şipliyə. Mən elə bilirdim, indi Şiplidə oxuyur. Necə oldu ki, söz məndən düşdü? – Doğrudan da, bərk həyəcanlanmışdım. Gerçək sözümdür.

– Mən nə bilim axı. Bəlayə düşmədik. Dur ayağa! Korsan, əzdin axı bunu! – Stredleyter qışqırdı. Heç demə, mən onun andıra qalmış dəsmalının üstündə oturmuşam.

– Ceyn Qallaher, – yenə təkrar etdim. Hələ də özümə gələ bilməmişdim. – Sən bir təsadüfə bax!

Stredleyter saçlarına briolin sürtürdü. Özü də mənim briolinimi.

– O qız rəqqasədir, – dedim. – Baletə gedir. Gündə düz iki saat məşq eləyirdi. Hətta ən isti havalarda belə. Kökəl-məkdən qorxurdu, ona görə. Qorxurdu ki, qamətini itirə. Həmişə onunla dama oynayırdıq.

– Həmişə onunla *nə* oynayırdınız?

– *Dama*.

– *Damaa*? Belə de!

– Hə. Özü də damaya çıxanda daşları çevirməzdi. Bir daşı damaya çıxdımı, onu birçə dəfə də yerindən tərpətməzdi. Hansı xanaya çıxardısa, elə oradaca saxlayardı. Hamısını bir cərgədə. Sonra onlara əlini də vurmazdı. Bütün daşlarını damaya çıxandan sonra, onların arxa cərgədə necə sıra ilə düzülüyünə baxmaqdan ləzzət alardı.

Stredleyter dinmirdi. Adətən, belə şeylər heç kəsi maraqlandırmır.

– Onun anası da biz getdiyimiz klubun üzvü idi, – dedim.
– Mən orada bir müddət qolf ağacı daşıyan olmuşam. Pul qazanmaq istəyirdim. Bir-iki dəfə də onun anası üçün qolf

ağacı daşımışam. Doqquz çalaya düşənəcən, az qala yüz yetmiş zərbə vururdu.

Stredleyter heç qulaq asana oxşamırdı. Baş saçlarına qanışmışdı.

– Yox, gərək gedib görüşəydim.

– Bas niyə durmusan? Get də!

– Gedəcəyəm, dayan, bu dəqiqə.

Yenə saçlarını qanışdırdı. Bunun saçına siqal vurmağı düz bir saat çəkir.

– Onun anası atasından ayrılıb. Təzədən bir sərxoşə ələ gedib, – dedim. – Sıxaq bir kişidir, tüklü çıqlan var. Yaxşı yadımda qalıb. Həmişə şortik geyərdi. Ceyn deyirdi ki, yazıçıdır, pyes-zad yazır. Amma düzünü Allah bilir, çünki mən onu həmişə möhkəm içən və sarsaq radio-detektivlərə qulaq asan görmüşəm. Bir də ki, çil-çılpaq otaqda o baş-bu başa qaçdı. Özü də *Ceynin* gözü qabağında!

– Ola bilməz! – Stredleyter dedi. Birdən-birə qulaqlarını şəkələdi. Deyəsən, Ceynin gözü qabağında sərxoş bir kişinin otaqda çil-çılpaq o baş-bu başa qaçmağı döşünə yatmışdı. Stredleyter yaman şərgöz idi.

– Onun uşaqlığı çox ağır keçib. Zarafatsız.

Əlbəttə, bu sözüüm onun döşünə yatmadı, ona ancaq pozğun söhbətlər lazımdı.

– Ceyn Qallaher. İlahi! Sən dünyanın işinə bax, – heç cür bu qızı beynimdən çıxara bilmirdim. Canım haqqı. – Yox ey, gedib onunla bir görüşüm. Yaxşı deyil.

– Bas onda *nəyi* gözləyirsən? Bayaقدan gedim-gedim deyincə, çıx get də, – Stredleyter dedi.

Pəncərəyə yaxınlaşdım, amma bayın görmək mümkün deyildi, içəridəki istidən şüşələrin hamısı tərləmişdi.

– İndi kefim yaxşı deyil, – dedim. Həqiqətən də, kefim pozulmuşdu. Belə yerə getməkdən ötrü də, gərək, adamın kefi kök ola. – Mən elə bilirdim, o, Şiplidə oxuyur. Hətta buna görə kimnən desən, mərc də gələrdim. – O baş-bu başa var-gəl eləyirdim. Bilmirdim, neyləyim. – Oyun onun xoşuna gəldi? – soruşdum.

– Deyəsən. Düzünü deyə bilmərəm.

– Heç sənə dedimi ki, biz onunla həmişə dama oynayırdıq?

– Bilmirəm. Yadımda deyil. Bir də ki, axı mən onunla lap

təzəcə tanış olmuşam. – Stredleyter dedi. Axır ki, o, sıx, pırlaşmış saçlarını darayıb qurtardı. Üzqırxanı, dəsmalı yığışdırdı.

– Bəri bax, məndən ona salam de, yaxşımı?

– Yaxşı, – Stredleyter dedi, ancaq dəqiq bilirəm ki, deməyəcək. Stredleyter kimi üzünü mürdəşir yumuşlar, özgəsinin salamını başqasına çatdırın deyillər.

O, otağa qayıtdı, mən isə hələ bir müddət əlüzyuyanın qarşısında dayanıb, Ceyni düşündüm. Sonra mən də otağa qayıtdım.

Mən içəri girəndə Stredleyter güzgünün qabağında dayanıb qalstukunu bağlayırdı. Bu adam ömrünün yarısını güzgü qabağında keçirir. Öz kreslomda əyləşib bir müddət gözümlü ondan çəkmədim.

– Bura bax, – dedim. – Ona demə ha, məni qovublar.

Yaxşı?

– Yaxşı.

Stredleyterin bu cəhətindən xoşum gəlirdi. Ekli kimi, ona da hər şeyi bitdə-bitdə izah etmək lazım deyildi. Məncə, ona görə ki, marağı yox idi, vecinə deyildi belə şeylər. Ancaq buna görə. Ekli isə tamam başqa bələydi. Donuz kimi bumunu hara gəldi soxurdu.

Stredleyter mənim gödəkçəmi geydi.

– Sən canın, genəldib torbaya döndərmə, – dedim. Çünki bu gödəkçəni cəmi ikicə dəfə geymişdim.

– Qorxma, genəlmərəm. Mənim siqaretim hanı?

– Stolun üstündədir, odur ey, – həmişə qoyduğun şeyi tapa bilmirdi, – şərfin altında. – Siqaretini götürüb cibinə, mənim gödəkçəmin cibinə qoydu.

Birdən-birə qırmızı kepkənim dimdiyini qabağa fırlatdım. Nə isə, deyəsən, əsəbiləşməyə başlayırdım. Çox əsəbi adamam.

– De görüm, o qızı indi hara aparacaqsan? – dedim. – Yoxsa, hələ bilmirsən?

– Hə-a. Hələ məlum deyil. Vaxt olsa, Nyu-Yorka. Çünki zalım balası sarsaqlıq ələyib. Ancaq saat onun yansınacan icazə alıb.

Onun bu cür danışmağı heç xoşuma gəlmədi, buna görə də dedim:

– O yazıq, yaqın, ona görə saat onun yansınacan icazə alıb ki, sənin necə qəşəng, şokolad kimi oğlan olduğunu

bilməyib. Əgər *bilsəydi*, bəlkə də, *sabahacan*, səhər tezdən saat onun yansınadak icazə alardı.

– Bax, bunu düz dedin! – Stredleyter dedi. Onu hövsələdən çıxarmaq asan iş deyildi. Özünə çox güvənir. – Zərəfatı ataq bir yana. Yazarsan o inşanı mənimçün. – Paltosunu da geyib elə qapıdan çıxhaçxıd: – Özünü elə də çox əziyyətə salma, tək təsvir canlı olsun, – dedi. – Yaxşımı?

Cavab vermədim. Kefim lap pozulmuşdu. Birçə bunu deyə bildim:

– Soruş gör yenəmi damaya çıxdığı daşları arxa cəgədə bir sıraya düzür?

– Soruşaram, – Stredleyter dedi, amma bildirdim ki, soruşmayacaq. – Hələlik! – Cəld otaqdan götürüldü.

O gedəndən sonra düz yanm saat yerimdən tərpənmədim. Yəni kresloda oturub qaldım, heç nə eləmədim. Elə hey Ceyn, onun Stredleyterlə bu axşamkı görüşü barədə fikirləşirdim. Bu məni o qədər əsəbiləşdirdi ki, az qalırdım dəli olam. Bayaq dedim axı, bu Stredleyter yaman şərgöz gədədir.

Birdən Ekli geri qayıtdı, həmişəki kimi, yenə də duşxananın pərdəsinin dalından peyda oldu. Burada qalandan bəri ömrümdə birinci dəfəydi, onun gəlişinə sevindim. Cürbəcür sarsaq fikirlərdən yaxamı qurtardı.

Pensidəki uşaqların qarasına zəvzəyə-zəvzəyə nahar vaxtınacan yanımdan al çəkmədi; heç kimi gözü götürmədi. Danışdıqca da bir əyləli çənəsindəki yekə bir sızanağı sıxıb deşirdi. Barı dəsmalla siləydi. Düzü, heç inanmıram ki, bu zırramanın cibində dəsmal *ola*. Varsa da, mən görməmişəm.

5

Hər şənbə axşamı biz burada eyni cür yemək yeyirdik. Bu, bizim üçün əsl bayram sayılırdı, çünki hər şənbə axşamı şam yeməyinə bifşteks verirdilər. Bunu qəsdən ələyirdilər. İstəsəniz, lap min dollardan mərc gələrim, çünki hər bazar valideynlərin çoxu məktəbə, öz uşaqlarını görməyə gəlirdi və çox güman, qoca Termer əlinin içi kimi bilirdi ki, hər bir ana öz əziz-xələf oğlundan axşam nə yediyini soruşacaq. Onda o da deyəcək: «Bifşteks». Fırıladağa bax! Kaş siz o bifşteksləri öz gözlərinizlə görmüş olaydınız.

O qədər xırda və o qədər bərk idilər ki, onları heç bıçaq da kəsmirdi. Həmişə də bu bifşteksin yanında kartof püresi, çərəz üçün isə «Sanşın Betti» yaylama pudingi olurdu. Ancaq bunları körpə uşaqlardan və Ekli kimi şulum, ağzının suyunu yığa bilməyənlərdən savayı, heç kim yeməzdi.

Axşam naharından sonra eşyaya çıxanda əla hava vardı. Yerə üç düym qalınlığında qar düşmüşdü və hələ də aramsız yağırdı. Bizim üçün bundan gözəl nə ola bilərdi. Başladıq çığırışa-çığırışa qartopu oynamağa. Düzdü, uşaqlıq ələyirdik, amma bu hamımızın ürəyincəydi.

O axşam heç kimə görüş-zad vermişdim, buna görə də gülüş komandasının üzvü olan dostum Mel Brossarla bu qərara gəldik ki, avtobusa minib Egerstouna kotlet yeməyə gedək. Kefimizə yerləşsə, bir sarsaq filmə də baxacaqdıq. Heç birimizin bu axşam otaqda oturub mürgü vurmağa həvəsiz yox idi. Məldən soruşdum ki, bəlkə, Eklini də özümüzlə götürək. Ona görə ki, bu bədbəxt heç şənbə axşamları da bayıra çıxmır. Otaqda boş-bekar oturub üzündəki sızanaqları sıxıb deşməkdən savayı, ayrı iş görmür. Mel dedi ki, *nə olar*, amma hiss elədim ki, o qədər də ürəyincə deyil, çünki Ekliyə xoş gəlmirdi. Qısası, ikimiz də yola hazırlaşmaq üçün öz otağımıza qayıtdıq. Mən ayaqqabılarımı geyinə-geyinə Eklini çağırıb dedim ki, gəl bu axşam bizimlə kinoya gedək. Pərdənin dalından o, məni lap yaxşı eşidirdi, ancaq cavab verməyə tələsmədi. Həmişə beləydi, cavab verənəcən adamın ürəyini üzürdü. Axır ki, yaxına gəldi, pərdənin dalında durub soruşdu ki, kimdən gedirəm? Gərək hər şeyi biləydi, gərək bilə ki, kimdən gedirəm! Bu gədə elə bir adam idi ki, şeyət, dənizdə boğulsaydı və sən də bir qayıq götürüb onu sudan çıxarmaq istəsəydin, yenə də yanındakı qayıqçının kim olduğunu soruşub bilməmiş o qayığa qalxmazdı. Dedim ki, Mel Brossarla.

– O *heyvanla...* – dedi. – Yaxşı. Bir dəqiqə gözlə.

Yox, bu adam hələ sənə bir minnət də qoymalıydı.

Azi on saat onu gözləməli oldum. O hazırlaşanacan gəlib pəncərəni açdı, oradakı qan ovcuma yığıb qartopu düzəltdim. Yaman yumşaq qar idi. Ancaq o qartopunu harasa tullamaq mənə qismət olmadı. İstədim küçənin o tərəfindəki maşına tərəf tullaıyam. Amma sonra bu fikirdən vaz keçdim. Qaşəng maşındı, ağappaq. Sonra onu bayır-

dakı su nasosunun üstünə çırpmaq istədim. Ona da heyfim gəldi, o da qaşəng idi, ağappaq. Heç yana atmağa alim gəlmədi. Pəncərəni bağladım, ovcumdakı qan bərkidə-bərkidə otaqda var-gəl eləməyə başladım. Bir müddət sonra Brossar, Ekli və mən avtobusa minəndə hələ də ovcumdaydı. Avtobusun sürücüsü qapıları açdı, məcbur elədi ki, onu bayıra tullaıyam. Nə qədər *dil* töksəm də ki, qartopu ilə heç kəsi vuran deyiləm, inanmadı. Bu adamlar heç vaxt heç kimə inanmırlar.

Brossar da, Ekli də bu kinonu görmüşdülər, ona görə adama bir-iki kotlet yeyib, beş-on dəqiqə ruletka oynayanandan sonra Pensiyə qayıtdıq. Kinoya gedə bilməyimiz vecimə də olmadı. Deyəsən kinokomediya idi, baş rolu da Keri Qrant oynayırdı. Yəqin ki, zay şey idi. Mən əvvəllər bir dəfə bu uşaqlarla bir yerdə kinoya baxmışdım. Elə ikisi – Brossar da, Ekli də kinoda qız kimi qaçılıdaşandılar. Gülməli olsa da, olmasa da. Ona görə də onlarla kinoya getmək adama ləzzət eləmir.

Yataqxanaya çatanda saat doqquza on beş dəqiqə işləmişdi. Brossar yaman bridc xəstəsiydi, ona görə də getdi özünü yoldaş axtarmağa. Ekli isə, əlbəttə ki, köçünü saldı bizim otağa. Ancaq bu dəfə Stredleyterin kreslosunun qoltuğuna minmək əvəzinə, özünü yuxdı mənim çarpayımın. Ağzını da mənim balıncıma dirədi. Başladı cır səslə zavzəyə-zavzəyə sızanaqlarını sıxmağa. Ha söz atdım, işarə vurdum ki, mənim yerimdən dursun, karsalılığına salıb durmadı. Çənəsi qızışmışdı, keçən yay bir qızla necə kef çəkdiyindən dəm vururdu. O, bunu mənə, bəlkə, bir yüz dəfə danışmışdı. Hər dəfə də bir cürə. Gah deyirdi o qızla dayısı oğlunun «Byuik»ində kef çəkib, gah da deyirdi ki, qatarda bir yerdə olublar. Məlumdur ki, gop ələyirdi. Ömründə onun ali qadın-zada dəyməyib. Mən heç onun qadınla bir iş görə biləcəyinə də inanmıram. Axırda tənəgə gəldim, üzünə dedim ki, isim var, Stredleyterə inşa yazmalıyam, mane olursan, fikrimi cəmləşdirə bilmirəm. Durub getməyinə getdi, amma mən deyəndən xeyli sonra. O gedən kimi, pijamamı, xalatomu geydim, qırmızı kepkamı da başıma keçirib inşa yazmağa başladım.

Bir şey var idi ki, Stredleyter tapşırığı kimi, təsvir eləməyə nə bir ev ağılıma gəlirdi, nə otaq. Həm də, belə

şeylərdən inşa yazmaq ürəyimə yatmır. Ona görə də götürüb qardaşım Allinin beysbol əlcəyindən yazdım. Bu, elə əsl inşa mövzusu idi. Zarafatsız. Ali həmişə bu əlcəyi sol əlinə geyərdi. Çünki solaxay idi. Bu əlcəyin inşalığı da ondaydı ki, qardaşım onun hər yerini, hətta barmaqlarının üstünü belə şeirlə yazıb doldurmuşdu. Özü də yaşıl mürəkblə. O, bunu ona görə eləmişdi ki, meydançada topsuz qalanda bekarçılıqdan oxumağa bir şey tapa bilsin. O, indi sağ deyil, 1946-cı il iyulun 18-də biz Meydə olanda ağ qan xərçəngindən xəstələnib öldü. Məndən iki yaş balaca olsa da, yüz dəfə ağıllıydı. Yaman dərrakəli uşaq idi. Müəllimləri həmişə anama məktub yazardılar ki, belə bir uşağa dərs demək onlar üçün böyük xoşbəxtlikdi. Özü də xala-xətrin qalması yox, səmimi-qəlbənd. Ancaq bizim ailədə o təkcə buna görə dərrakəli sayılmırdı. O həm də bir çox cəhətdən ağıllı uşaq idi. Ömründə bir adamın üstünə qışqırmazdı. Kürən adamlar yaman kəmhövsələ olurlar, heç nədən hirsələnib özlərindən çıxırlar, amma Ali elə deyildi, hərçənd, o da kürən idi. Sonra sizə danışaram, o necə kürən idi. Mən qolf oynamağa on yaşından başlamışam. Yadımdadır, on iki yaşım tamam olan ili, yayda təkbaşına qolf oynaydım, məşq üçün, birdən mənə elə gəldi ki, bu dəqiqə arxaya dönsəm, Allini görəcəyəm. Elə də elədim və gördüm ki, hasarın o tayında – onda həmin qolf meydançası hasara alınmışdı – yüz əlli yard məndən aralı öz velosipedində oturub mənim necə vurduğuma tamaşa edir. Bax onun kürənlili belə kürənlilik idi! İlahi! O necə də qəşəng uşaq idi. Bir də gördün, yemək stolunun arxasında ağılına nə gəldisə, uğunub özündən gedir, stoldan aşırı. On üç yaşım olanda, valideynlərim məni psixiatr həkimin yanına aparmışdılar, çünki qarajın bütün şüşələrini vurub qırışdı. Onları da qınamıram. Allah haqqı. O olanda həmin gecə mən qarajda yatmışdım və yumruğumla vurub o çər dəymiş pəncərə şüşələrinin hamısını qırışdı. Özüm də bilmirəm niyə. Mən hələ o yay aldığımız yaylaq məşininin, «pikap»ın da şüşələrini qıracaqdım, olmadı, ona çatanda qolumu sındırdım. Bu özü də bir cür axmaqlıqdı, özüm bilirəm, ancaq onda nə elədiyimdən özümün də xəbərim yox idi. Bir də ki, siz Allini tanımırdınız. Hava nəmişlik olanda, hələ də qolum ağrıyır. Hələ də yumruğumu sıxa bilmirəm, ancaq qalan

vaxtlar vecimə də deyil. Bir də ki, mən nə cərrah olanam, nə də skripkaçı. *Ümumiyyətlə*, heç nə olan deyiləm.

Nə isə, Stredleyterin inşasını da elə bundan yazdım. Bizim Allinin beysbol əlcəyindən. Təsədüfən əlcək yanımdaydı – çamada, onun oradan çıxanb, üstündəki şeirlərin lüzünü köçürdüm. Bircə Allinin adını dəyişdirdim ki, onun Stredleyterin yox, mənim qardaşım olduğunu heç kəs başa düşməsin. Özü də bunu lap könülsüz elədim, çünki başqa çarəm yox idi. Ancaq ürəklə yazdım. Düz bir saata. Çünki makina Stredleyterinki idi, dəqiqəbaşı ilişirdi. Özümünkünü isə dəhlizin o başında qalan bir oğlan aparmışdı.

Qurtaranda, gərək ki, on birin yarıydı. Hələ yorulub eləməmişdim. Pəncərənin ağızında dayanıb bir müddət bayra baxdım. Qar kəsmişdi və arəbir haradasa xoda düşməyən bir maşının trılıtı eşidilirdi. Ekli də qonşu otaqda xoruldayırdı. Hətta duşxanadan gələn şılın səsi də bu xorultunu batıra bilmirdi. Qaymariti vardı, ona görə yuxuda olanda rahat nəfəs ala bilmirdi. Bu bədbəxtədən nə əskik deyildi: qaymarit, sızanaq, dişləri qurdlu, ağız iyli, dirəqlərini da dəqiqəbaşı qırılır. Bu mürtədə aradabir adamın yazığı da gəlir.

6

Elə şeylər var ki, onları xatırlamağa çətinlik çəkirsən. İndi də ha fikirləşirəm, o axşam Stredleyterin Ceynlə görüşdən haçan qayıtdığını heç cür yadıma sala bilmirəm. Yəni hələ də xatırlaya bilmirəm ki, dəhlizdə onun çər dəymiş addımlarının səsinə eşidəndə mən otaqda nəylə məşğul idim. Bəlkə də, hələ pəncərənin önündən çəkilmişdim. Ancaq buna and içə bilmərəm, çünki dəqiq xatırlamıram. Bərk həyəcanlanmışdım, ona görə. Mən bir şeydən əndişəyə düşəndə, gerçəkdən, bərk həyəcanlı oluram. Belə vəziyyətdə hətta qaçıb ayaqyoluna-zada girmək istəyirəm. Amma girmirəm. Həyəcandan girmirəm. Bu həyəcanı heç cür boğa bilmirəm, ona görə. Bu Stredleyteri mənim qədər tanısaydınız, siz də bu cür əndişə keçirdiniz. Bu heyvanla mən də iki dəfə görüşə getmişəm və nə dediyimi yaxşı bilmirəm. İnsafsızın biridir. Özü kimisi yoxdur.

Nəysə, dəhlizin döşəməsi linoleumdan idi, onun çərçəymiş addımlarının otağa yaxınlaşdığını yaxşı eşitmək olurdu. O içəri girəndə harada otduğum da yadımda qalmayıb. Öz kreslomdaydım, yoxsa, onununda, dəqiq bilmirəm. Canım üçün, dəqiq yadımda deyil.

O, bayırdakı soyuqdan deyinə-deyinə içəri girdi. Sonra dedi:

– Bəs bu camaat hanı? Bura lap meyixanaya oxşayırlar ki! – Ona heç cavab vermək fikrində də deyildim. Bir halda ki, bu kütbaş heyvənin ağılı kəsmir, bu gün şənbə günüdür, kimi gəzməyə çıxıb, kimi bekarçılıqdan yuxulub yatıb, kimi də istirahət üçün evlərinə gedib, mən niyə havayı yerə ağzımı yormalıydım? Soyunmağa başladı. Ceyn barədə bir kəlmə də demədi. Bir kəlmə də. Heç mən də soruşmadım. Dayanıb eləcə ona baxırdım. Yalnız gödəkçəyə görə təşəkkür elədi. Onu asılıqna keçirib, şkafdan asdı.

Qalstukunu boğazından açanda isə soruşdu ki, onun inşasını yazmışammi? Dedim, yazmışam, çarpayısının üstündədi. Gedib onu götürdü, köynəyinin yaxasını aç-aça oxudu. Ayaq üstə dayanıb oxuya-oxuya sifətində küt bir ifadə, çılpaq qarnını qaşıyırdı. Çılpaq sinəsini, çılpaq qarnını qaşımaq adətidir, çünki özü özünə dəhşət vurğundu.

Birdən dedi:

– Bura bax, Holden. Bu *beysbol* əlcəyi nədir?!

– Nə olsun, – dedim. Buz kimi soyuqqanlılıqla.

– Nə olsun *nədir*? Sənə demədim ya bir *otaqdan yaz*, ya da *evdən*?

– Demişdin inşa yaz, yazmışam. *Beysbol* əlcəyindən oldu, olmadı, bunun nə daxil?

– Başın batsın sənin. – Bərk diltor oldu. Özündən çıxdı.

– Hər işi tərsinə görürsən. – Dönüb üzümə baxdı. – Elə yaxşı ələyib səni bayıra atıblar, – dedi. – Heç vaxt *heç bir işi* adam kimi görmürsən. Heç vaxt. Heç bir işi!

– Nə deyirəm. Onda onu ver bəri, – dedim. Ona yaxınlaşdım. Qəfil dartıb əlindən aldım. Hirsimdən cırıq-cırıq elədim.

– Neyləyirsən, *niyə* cırırsan, – dedi.

Cavab-zad vermədim. Sakitcə cırdıqlarımı zibil yeşiyinə tulladım. Sonra çarpayığı uzandım. Bir müddət heç birimiz dillənmədik. O soyundu, əynində təkcə alt paltar

qaldı. Mən isə çarpayığı uzanıb siqaret yandırdım. Yataqxanada siqaret çəkməyə icazə vermirlər, ancaq gecələr hamı yatandan və ya çıxıb gedəndən sonra, tüstünün iyini kim biləcək? Həm də ki, mən bunu Stredleyteri cinləndirmək üçün ələyirdim. Qayda-qanunu pozanda bu heyvərə az qalırdı dəli ola. Ömründə otaqda siqaret çəkməzdi. Təkcə mən çəkirdim.

Hələ də Ceyn barəsində bircə kəlmə də deməmişdi. Buna görə də dözmədim:

– Bəs deyirdin o, saat onun yansınacan icazə alıb? Niyə belə gec qayıtdın? Sənə görə yazıq qız gecikdi, yaqın, eləmi?

Çarpayının qırağında oturub çərdəmiş ayaq dirnaqlarını tuturdum.

– Hə, bir balaca gecikdi, – dedi. – Axı hansı axmaq şənbə günü saat onun yansınacan icazə alar? – *İlahi*, mən bu adama necə nifrət edirdim!

– Nyu-Yorka getdiniz?

– Dəlisən-nədi? Necə gedəydik? Saat onun yansınacan hara getməklər olardı ki?

– Çox heyif, – dedim. Başını qaldırıb üzümə baxdı.

– Bura bax, – dedi, – siqaret çəkmək istəyirsən, get bayırda çək. Sən günün səhər gedəcəksən, mən isə hələ neçə il burada oxumalıyam.

Heç vecimə də almadım, guya ki, burada məndən başqa heç kim yox idi. Bir az da hərisliklə sümürməyə başladım. Yəni üstə çevrilib, onun ayaq dirnaqlarını tutmağına tamaşa elədim. Gör nə gözəl məktəb idi də! Kimi gözünün qabağında ayaq dirnaqlarını tutur, kimi də üzündəki sızanaqları sıxıb deşir. Sən də buyur, tamaşa elə!

– Mənim salamımı ona çatdırırdımı? – soruşdum.

– Hə.

Yalan deyir, əclaf, gözünün içindən yalan deyir.

– Nə dedi? – dedim. – Soruşduğunu ondan, damalan yənə də arxa cərgəyə düzür, yoxsa yox?

– Yox. Yox, soruşmadım. Deyirsən, ayrı işimiz yox idi, oturub elə bütün gecəni dama oynayırdıq?

Dinmədim. İlahi, mən bu adama necə də nifrət ələyirdim.

– Əgər Nyu-Yorka getməmişdinizsə, onda bu vaxta qədər haradaydınız? – Bir müddət sonra ondan soruşdum.

Nə qədər çalışdımsa, bacarmadım, yenə də səsim titrədi. Bərk əsəbiləşdim. *Hiss* elayirdim ki, bunun axırı nəyə pis qurtaracaq.

Axır ki, dirnaqların tutub qurtardı. Çarpayından durub, çılın-çılpaq, bir alt paltarında dingildəməyə başladı. Mən yatdığım çarpayının yanına gəlib aşağı əyildi, başladı zara-fatla çiyinlərimə vurmağa.

– Bəsdir, – dedim. – De görüm, haradaydınız?

– Heç yerdə. Maşında oturmuşduq, – çiyinimə bir yumruq da ilişdi.

– Əl *çək!* Kimin maşınında?

– Ed Benkinin.

Ed Benki Pensinin basketbol məşqçisiydi. Bu Stredleyter də onun ən sevimli oyunçusu ydu, komandanın mərkəz hücumçusu ydu. İstəyəndə Ed Benki öz maşınıni həmişə ona verirdi. Əslində, müəllimin öz maşınıni şagirdinin ixtiyarına verməsi burada qadağan idi, amma bu əclaf idman müəllimləri hər yerdə eyni şeydilər, elə bil, bir-birilə dilləşiblər. Hansı məktəbə getmişəmsə, hər yerdə bunun şahidi olmuşam.

Stredleyter hələ də çiyinlərimə döyəcləyirdi. Dış fırçası alındaydı, götürüb ağzına soxdu.

– Neylədin ona? – dedim. – O çərdəmiş maşında, deyəsən, vaxtınız pis keçməyib? – Dilim əməlli-başlı topuq vururdu.

– Bu nə deməkdir? İstəyirsən ağzının qanını qatım, hə?

– *Elədinmi?*

– Bu, sirdir, qadasi, bunu deməzlər.

Qalanını yaxşı xatırlamıram. Bir o yadımdadır ki, sakitcə ayağa qalxdım, guya, bayıra çıxırdım, sonra var gücümle ona bir yumruq ilişdirmək istədim ağzındaki diş fırçasının üstündən. Kaş fırça bu oğraşın boğazın deşib keçəydi. Ancaq yumruğum boşə çıxdı. Düz vura bilmədim. Yumruğum qulağının dibindən sivişib keçdi. Güman ki, bir balaca ağrıtdı, ancaq mən istəyən qədər yox. Bəlkə də, sağ əlimlə vurmasaydım, bərk tutardı, axı sağ yumruğumu möhkəm sıxa bilmirəm. Niyəsini bayaq siza danışdım.

Bir də onda ayıldım ki, döşəməyə sərilmişəm, o da sifəti pişik kimi qıpırmızı qızarmış halda, sinəmin üstünə çöküb.

Dizlərini sinəmə dirəmişdi, ağırlığı azı bir ton olardı. Qollarını tutmuşdu, ona görə də tərənə bilmirdim, yoxsa onu öldürəcəkdım.

– Nə olub sənə, şeytan ağılıni alıb-nədi? – ara vermədən deyirdi. Getdikcə daha çox pörtürdü.

– Bu murdar *dizlərini* çək sinəmdən, – dedim. Qəhər məni boğmuşdu. Az qalirdi, ağlayam. – *Çək* dizini, eşitmişən, heyvan köpəyöglü!

Nə qədər elədim, çəkmədi. Qollarını da buraxmadı, mən də ona dişimin dibindən çıxanı dedim. Azı bir on saat çəkdi. Necə söydüyüm də yadımda deyil. Dedim ki, ayyaşın, pozğunun birisən, girinə kim keçsə, buraxan deylsən. Yaxşı qızdır, pis qızdır, vecinə də deyil. Çünki gönün qalındı, qanmazın, heyvanın yekəsisən. Ona heyvan deyəndə yaman əsəbiləşirdi. Qanmazların hamısı belədir, onlara qanmaz deyəndə özlərindən çıxırlar.

– Yum ağzını, Holden! – Sifəti od tutub yanırdı. – Yum ağzını, dedim!

– Sən heç onun adını da düz bilmirsən. Bilmirsən ki, *Cindi*, yoxsa Ceyndi? Qanmaz köpəyöglü!

– Dedim *yum ağzını*. Holden, məni *hövsələdən* çıxarma. Yoxsa... – dedi. Axırı ki, onu hövsələdən çıxarmışdım.

– Yoxsa, əngini azəram.

– Çək bu iyrenc dizlərini sinəmdən!

– Buraxsam, dilini kəsəcəksənmi?

Dinmədim. Bir də dedi:

– Holden, səni buraxsam, o mübarək ağzını yumaçaqsənmi?

– Hə.

Buraxdı. Durdum ayağa. Sinəm bərk ağrıyırdı. Onun o murdar dizlərinə tab gətirmək olarmı?

– Ömrümdə sənin kimi qanmaz köpak oğluna rast gəlməmişəm, – dedim.

Bu onu *lap* hövsələdən çıxardı. Yoğun, zırrama barmağını gözümün içinə soxub qışqırdı:

– Holden! *Axırcı* dəfə deyirəm, dilini kəsməsən...

– Axı niyə kəsməliyəm, – artıq əməlli-başlı bağırırdım.

– Sənin kimi qanmazların bildiyi elə buracandı. Adam kimi danış da bilmirsiniz. Hər şeyi zor gücünə eləyirsiniz. Çünki başınız işləmir. Söz tapmırsınız danışmağa...

Bu dəfə, doğrudan da, ilişdi. Və yenə də onda ayıldım ki, yerə sərilmişəm. Yadımda deyil, elə bircə yumruğa aşdım, yoxsa yox, amma buna inanmıram. Kinodan savayı, heç yerdə adamı bir yumruqla vurub aşırmaq mümkün deyil. Burnumun qanı döşəmədə göllənmişdi. Başımı qaldıranda gördüm, düz başımın üstündə dayanıb. Əl-üz dəsməli da qoltuğunda:

– Mən deyəndə niyə *dilini* kəsmədin? – dedi. Səsi titrəyirdi, qorxmuşdu, yaqın. Elə bilmişdi ki, döşəməyə dəyəndə beynim-zadım dağılıb. Çox təəssüf ki, dağılmamışdı. – Özün elədin, – dedi. Ay nə qorxmuşdu amma!

Döşəmədən qalxmağı ağılıma belə gətirmirdim. Eləcə orada uzanılı qalıb, «qanmaz köpəyoğlu» deyə-deyə aramsız onu söyürdüm. Hirsimdən bilmirdim neyləyim. Ağlaşmağım tutmuşdu.

– Dur, dur get, üzünü yu, – dedi. – Eşitmirsən?

Dedim ki, get, öz qanmaz üzünü yu, əlbəttə, belə demək uşaqlıqdır, ancaq neyləyəsən, hirsimdən partlayırdım. Dedim, özün get, yolüstü missis Şmidt özünə götür, lazımı olar. Miss Şmidt bizim qapıcının arvadıydı, azı altmış yaş vardı.

Bu heyvərə Stredleyter otaqdan çıxıb əlüzyuyana gedənəcən döşəmədən qalxmadım. Sonra durub bir xeyli qırımı kepkmə axtardım. Axır ki, tapdım. Çarpayımın altına düşmüşdü. Götürüb başıma qoydum – dimdiyi arxaya. Belə xoş idi mənimçün. Sonra gəlib güzgüdə sifətimə tamaşa elədim. Ömrümdə bu hala düşməmişdim. Başdan-ayağa qan içindəydim, sinəm də, ağızım da, hətta xalatım, pijamam da. Həm qorxdum, həm də mənə gülməli gəldi. Bu qan-zad məni lap cəngavərə oxşadırdı. Ömrümdə ikicə dəfə dava eləmişəm, *ikisində də* döyülmüşəm. Çünki dalışmağı o qədər də bacarmıram. Bir də ki, düzünə qalsa, mən dinclik tərəfdarıyam.

Mən bilən, Ekli bu səs-küyə oyanıb hamısını eşitmişdi. Buna görə duşxananın pərdələrini aralayıb onların otağına keçdim ki, görüm neyləyir. Nadir hallarda onlara gedərdim. Otaqlarından həmişə pis iy gəlirdi, hamısı da bu gədənin bəd əməllərinin ucbatundan, çünki natəmiz uşaq idi.

Pərdənin dalından, bizim otaqdan bura azca işıq düşürdü. Gördüm ki, çarpayıda uzanıb. Əlimin içi kimi bildirdim ki, yatmayıb.

– Ekli, – dedim, – oyaqsan?

– Himm!

Yaman qaranlıq idi, göz gözü görmürdü, kiminsə ayaq-qabısı ayağıma ilişdi və elə bürüdü ki, az qaldı kəlləməy-allaq olam. Ekli başını qaldırıb balınca dirsəkləndi. Sifəti ağappaq maz içindəydi. Sızanağa görə sürtmüşdü, yaqın. Qaranlıqda lap cinə oxşayırdı.

– Neyləyirsən? – dedim.

– Sənca, neyləməliyəm? Gözümə təzəcə *yıxılı* getmişdi ki, darəm-baram saldı. Yenə niyə boğuşurdunuz?

– İşığı haradan yandırsınız? – Düymanın yerini tapa bilmirdim, qaranlıqda əlimi divara sürtə-sürtə qalmışdım.

– Neynirsən yandırıb? Odur, orada, sağ tərəfdə. – Axır ki, düyməni tapıb basdım. Ekli işığın qabağını kəsmək üçün əli ilə gözələrinin üstünü örtüdü.

– *İlahi*, – deyə içini çəkdi. – *Sənə* nə olub belə? – Üst-başımın qanını görmüşdü.

– Bir balaca vuruşmuşuq Stredleyterlə, – dedim. Sonra döşəmənin üstündəcə çöküb oturdum. Haraçan gəlsən, bunların otağında oturmağa bir dənə də oturacaq tapmazsan. Başa düşə bilmirəm ki, kresloları neyləyiblər.

– Bura bax, – dedim. – Gəlsənə, bir-iki əl kanasta oynayaq? – Bu oyunun möhkəm bazyıdı.

– Bura bax, burmunun qanı hələ *kəsməyib ki!* Ban dərdəmandan-zaddan qoyaydın üstünə!

– Öz-özünə kəsəcək. Bura bax, kanasta oynayarsan, yoxsa yox?

– *Kanasta?* Bilirsən heç saat neçədir?

– Hələ gec deyil. Uzaqbaşı on bir, on ikinin yansı olar.

– *Gec deyilə* bax e! – Ekli dedi. – Yox. Mən sabah tezdən kilsəyə *ibadətə* getməliyəm. Gecənin bu vaxtında başlamısınız ki kimi boğuşmağa, yatmağa da qoymursunuz... Yaxşı, nə üstə dalışırdınız?

– Uzun söhbətdir. Danışsam, gec olar. Yuxun çəkilər, yuxusuz qalarsan, – dedim. Öz şəxsi işlərimi onunla heç vaxt bölüşməzdim. Əvvələn, ona görə ki, bu gicbasar Stredleyterdən də kütdür. O, bunun yanında toya getməlidir. – Bura bax, istəyirəm bu gecə Elin çarpayısında yatam. Olarmı? Onsuz da sabah axşama kimi qayıtmayacaq, elə deyil? – Dəqiq bildirim ki, qayıtmayacaq. El ikigünlüyə evlərinə getmişdi.

– Onun nə vaxt qayıdacağını mən bilmirəm, – Ekli dedi. Bu gədə adamın əsəblərilə oynayır.

– Nə demək istəyirsən? Evə gedəndə heç onun bazar axşamından tez qayıtdığı olub?

– Elə olmağına elədir, amma mən necə deyim ki, get yat onun yerində? O ki mənim yerim deyil.

Kefim duruldu. Oturduğum yerdən qalxıb onun çiyinlərindən yapışdım.

– Ekli, cocu bala, sən asl kişisən! Heç özün bilirsən bunu?

– Yox, bilirsən, mən... yəni demək istəyirəm ki, axı mən özgəsinin...

– Kişi oğlansa, canım haqqı. Bizim içimizdə səndən alicənab, səndən savadlı uşaq yoxdur, – dedim. Gerçəkdən, savadlıydı. – Bəlkə, bir siqaretin ola? Yox desən, ölərəm.

– Yoxdur. Məndə siqaret haradandı? Axı niyə dalaşdınız?

Cavab vermədim. Yerimdən durub pəncərəyə sarı gəldim, küçəyə tamaşa etməyə başladım. Birdən-birə özümü yazıq və tənha hiss elədim. Bundansa, ölmək yaxşıydı.

– Axı nə üstündə boğuşurdunuz? – Ekli, bəlkə də, on beşinci dəfəydi soruşurdu. Deyəsən, özü də tənə gəlmişdi.

– Sənin üstündə, – dedim.

– Mənim üstümdə? Ola bilməz!

– Olar, olar. Səni müdafiə eləyirdim. Stredleyter dedi ki, Ekli çox mürdar adamdır. Mən də buna dözmədim.

Onun gözləri alacalandı.

– Deməli, elə dedi, hə? Yalan danışmırsan ki? Elə dedi, hə?

Dedim ki, zarafat eləyirəm, sonra da gedib Elin çarpayısında uzandım. Bərk diltor olmuşdum. Özümü elə tək, elə kimsəsiz hiss eləyirdim ki!

– Nə pis iy gəlir otaqdan? – dedim. – Özü də səndən gəlir. Alt paltarından. Sən heç onları yudurtmağa verirsən?

– Xoşuna gəlmir, özün bilirsən də neynə, – Ekli dedi. Nə gicbasar gədədi bu. – O andıra qalmış işığı söndürsən!

Söndürüb-eləmədim. Eləcə Elin çarpayısında uzanıb fikrə dalmışdım. Ceyn-zad barədə. Bu yazıq qızın Stredleyterlə yekayanbız Ed Benkinin maşınında bir yerdə oturduqlarını gözlərimin qabağına gətirən kimi, az qalardım dəli alam. Hər dəfə bu barədə fikirləşəndə özümü pəncərədən atmaq istəyirdim. Məsələ ondadır ki, siz Stredleyteri yaxşı tanıyırsınız. Amma mən tanıyıram. Düzdür, bu Pensidə oğlanlar çoxu hər dəqiqə qızla yatdıqlarından *dəm vurur*, məsələn, elə bizim Ekli kimi, amma Stredleyter dediyini eləyən idi. Onun əldən çıxardığı qızların ikisini elə mən özüm şəxsən tanıyıram. Gerçək sözümdür.

– Ekli, cocu bala, başına gələnlərdən bir az danış, qulaq asaq, yaqın, çox maraqlı olar, – dedim. – Heç olmasa, başımız qarışar.

– Demədim, o andıra qalmış işığı keçir? Axı mən sabah tezdən kilsəyə ibadətə getməliyəm.

Durub keçirdim, kişinin ürəyi belə istəyir də! Sonra yenə Elin çarpayısına uzandım.

– Bura bax, deyəsən, gerçəkləmişən, bəyəm, burada yatacaqsan? – Ekli təəccüblə soruşdu. Yaman qonaqpərvər oğlanmış.

– Bəlkə, ha, bəlkə də, yox. Sən məndən ötrü narahat olma.

– Mən niyə *narahat* oluram? Ancaq istəmirəm ki, El gəlib birdən öz yatağında başqasının...

– Qorxma, burada yatan deyiləm. Sənin bu nəcib qonaqpərvərliyinə xələl gətirmərəm.

İki dəqiqədən sonra xorultusu otağı başına götürdü. Mənsə qararıqda uzanıb, Ceynlə Stredleyteri, onları bir yerdə mərdimazar Ed Benkinin maşınında oturduqlarını yadımdan çıxartmağa çalışırdım. Ancaq mümkün olan iş deyildi. Bala burasındaydı ki, mən bu Stredleyterin necə fəndgir olduğunu yaxşı bilirəm. Bu, məni lap diltor eləyirdi. Bir dəfə görüşə bir yerdə getmişdik. El Benkinin maşınında. Stredleyter öz qızıyla arxada oturmuşdu, mən də özümünküyə qabaqda. Onda gördüm onun fəndgirliyini. Əvvəlcə yağlı dilini işə saldı, piçiltli, kövrək, *səmmimi* bir səslə qızın başını

dumanlandırmağa başladı. Elə dil töküdü ki, deyirdin o nəinki boy-buxunca gözəlmiş, həm də çox *səmimi* oğlanmış. Onun dediklərinə qulaq asdıqca əz qalırıdim qusam. Yazıq qız ona yalvarırdı: "Yox... Eləmə... *Yalvarıram*. Yalvarıram, *eləmə*". Ancaq bu dəyyəus Stredleyter Avraam Linkolsayağı şirin dilini işə salmışdı və əl çəkənə oxşamırdı. Nəhayət, arxada səs-səmir kəsildi, qorxunc bir sükut çöküdü. Utandığımdan bilmirdim neyləyim. Bəlkə də, o gecə o bu qıza bir şey eləyə bilmədi. Amma *lap* az qalmışdı. Lap az.

Özgəsinin çarpayısında uzanıb hələ də bütün bunları beynimdən qovub çıxarmağa çalışırdım ki, birdən Stredleyterin əlüzuyandan qayıdıb, otağa girdiyini eşitdim. Bizim otağa. Onun orda neylədiyini lap aydınca eşitmək olurdu: dəsmali, sabunu bir kənara qoyub, pəncərəni açdı. Təmiz hava dəlisidi. Bir az sonra işığı söndürdü. Heç vecinə də deyildi ki, otaq yoldaşı haradadır – burada, yoxsa başqa yerdə.

Bayırda da elə bir könülaçan şey yox idi. Nə maşın vardı, nə maşın səsi. Özümlü o qədər yalqız və kimsəsiz hiss eləyirdim ki, istədim Eklini təzədən oyadım.

– Ey, Ekli, – deyə pıçıldadım. İstəmədim ki, pərdənin o tayında yatan Stredleyter səsimi eşitsin.

Ancaq heç Ekli də eşitmədi.

– Ey, Ekli!

Yenə də eşitmədi. Daş kimi yatmışdı.

– Ey, Ekli!

Axır ki, bu dəfə eşitdi.

– Nə olub axı? – dedi. – Yaxşıca yuxuya getmişdim.

– Bura bax, monastrə necə düşmək olar? – Birdən-birə beynimə monastrəyə getmək düşmüşdü. – Gərək, hökmən, katolik olasan, hə?

– *Əlbəttə*, katolik olmalısən. Ay heyvan, belə bir adi şeydən ötəri də adamı yuxudan oyadarlars?

– Yaxşı, yaxşı, yxıl yat, – dedim. – Onsuz da monastrəyə gədən deyiləm. Bu bəxt ki məndə var, orada da gicbəsər rahiblərlə bir yerə düşərəm. Kütbeyin, sarsaq rahiblərlə. Ya da elə dəyyəus rahiblərlə.

Bunu deyəndə dəli kimi cəld qalxıb yerinin içində oturdum.

– Bura bax, – dedi, – *özün* barədə nə çərənləyirsən çərənlə, vecimə də deyil, amma əgər bir də mənim *dinimə* lağ eləsən...

– Yaxşı, yaxşı. Çıxma özündən. Heç kim sənin dinini lağa qoymaq fikrində deyil. – Elin çarpayısından durub qapıya sarı yollandım. Bu sarsaq otaqda bundan artıq qala bilməzdim. Eklinin böyründən keçəndə ayaq saxlayıb, ona əl verdirdim və qəsdən təmtəraqlı şəkildə əlimi ona uzatdım. O isə əlimi geri itələdi.

– Bu nə deməkdir belə?

– Heç nə. Sadəcə sənə təşəkkürümü bildirmək istəyirdim. Kişi adam olduğuna görə! – dedim. Özü də çox səmimi dedim. – Sən qüdrətli adamsən. Ekli, cocu bala! Heç bundan özünün xəbəri var?

– Sataş, sataş... Belə şeylərin üstündə bir dəfə biri ənginin çivini...

Dalına qulaq asmadım. Qapını örtüb dəhlizə çıxdım. Kimi yatmış, kimi şəhərə çıxmış, kimisi də evlərinə getmişdi. Dəhlizdə bir ins-cins də yox idi. Dilxorçuluq idi. Lehi ilə Hofmanın yaşadığıları otağın qapısında «Kolinosa» diş pastasının boş qutusu düşüb qalmışdı. Onu ayağımdakı yun çəkələklərlə top kimi vura-vura pilləkənlərin ağzına özüm-lə apardım. İstəyirdim aşağı düşüb görüm Mel Brossar neyləyir? Ancaq birdən fikrimi dəyişdim. Birdən-birə ağılıma gəlirdi ki, mən bu idbar Pensidən yaxamı qurtarmalıyam. Özü də lap bu gecə. Çərşənbə gününəcan gözləməyim əbas şeydir. Daha burada veyillənməyin mənası yoxdur. Fikir-ləşdikcə daha da yalqızlaşdırdım. Ona görə də bu qərara gəl-dim ki, birbaşa evə getməyim, Nyu-Yorkda ucuz mehman-xanalann birində otaq tutub, çərşənbə gününəcan orada dincəlim. Orada yaxşı-yaxşı dincəlib özümə gələndən sonra evə getmək olardı. Hesabladım ki, qalca Termerin mənim məktəbdən qovulmağım barədə valideynlərimə yazdığı məktub gedib onlara ya çərşənbə axşamı, ya da çərşənbə günü çata bilər. Onlar bu məktubu almayanacan, oradakı xəbəri həzm eləməyənəcan, evə getməyimin adı yox idi. Bu məktubu aldıqları *anda* onların gözüne görünmək istəmişdim. Çünki anam o saat isterikəyə düşəcəkdə. Qəfil xəbərə dözümlü yoxdur, gərək, belə şeylərə onu qabaqcadan hazırlayasan. Bir də ki, elə mənə də bir qədər özümə gəlmək lazım idi. Əsəblərim yaman gərilmişdi. Gerçək sözümdü.

Nəysə, birbaşa evə getməyəcəkdim. Geriyə, otağa qayıtdım, işığı yandırıb şeylərimi yığıdırmağa başladım. Elə çox

şeyim yox idi. Stredleyter heç oyanmadı da. Bir siqaret yandıb, paltarlarını geyindim, sonra çamadanlanımın ikisinin də ağzını bağladım. Heç ikicə dəqiqə çəkmədi. Tələsik yır-yığış eləməkdə üzüm ağdı.

Şeylərimi qablaşdıranda bir şey mənə yaman dilkor elədi. Anamın ikicə gün bundan qabaq göndərəcəyi konkiləri çamadana qoyanda qəhərləndim. Anam bu konkiləri almaq üçün neçə idman malları mağazasına ayaq döyüb, satıcılara min cür dil töküüb, mənəşə budur, yenə də məktəbdən qovulmuşam. Lap gözlərim yaşardı. Düzdür, anamın aldığı konkilər onsuz da mən istəyəndən deyildi, çünki mənə buzda sürüşmək üçün konki lazım idi, o isə xokkey konkisi almışdı. Ancaq yenə də mənə təsir elədi. Bəxtim həmişə belədir, kimsə mənə bir şey hədiyyə verəndə axın bu cür pis qurtanır.

Şeylərimi yığışdırandan sonra pullarımı saydım. İndi yadımda deyil nə qədər idi, amma onu bilirəm ki, çoxdu. Nənəm mənə elə keçən həftə pul göndərmişdi. O, pula qızırqalanan adam deyil. Həm də başı da bir balaca xarab olub, yaşı yüzü çoxdan haqlayıb – ildə düz dörd dəfə mənə pul göndərüb ad günümü təbrik eləyir. Cibimdə pulum xeyli çox olsa da, fikirləşdim ki, bir az da olsa, lap yaxşı olardı. Dəhlizən o başına gedib, Fredrik Udoffu durğuzdum. Makinam ondaydı. Soruşdum ki, makinaya nə qədər verər. Yaman varlı oğlan idi. Dedi ki, bilmir. Çünki heç vaxt makina almaq fikrində olmayıb. Axır ki, aldı. Makinanın qiyməti doxsan dollar idi, o isə zor-bəla iyirmi verdi. Sonra da donqudandı ki, niyə onu yuxudan eləmişəm.

Hər şey hazır idi, çamadanlarımı da artıq əlimə götürmüşdüm. Pülləkənlərin başında ayaq saxlayıb, sonuncu dəfə bizim bu dəhlizə baxdım. Deyəsən, qəhər boğmuşdu məni. Niyə? Bilmirəm. Qırmızı kepkanı başıma keçirdim, dimdiyini arxa tərəfə fırlatdım – belə daha çox xoşuma gəlir – və var gücüm ilə bağdırdım: *"Gecəniz xeyrə, zırramalar!"* Nəyə desəniz, and içərəm ki, bu dəyyusların hamısını yuxudan elədim. Sonra pilləkənlərlə üzəşağı götürüldüm. Bu gicbəşərlərin hansısı qoz qabağını pilləkənlərə tökmüşdü, ayağı sürüşdü, özümü güclə saxladım. Az qala, qıçım qırılmışdı.

Taksi çağırmaq üçün çox gec idi, ona görə stansiya pıyada getməli oldum. Elə uzaq deyildi, amma hava dəhşət soyuğuydu. O qədər qar yağmışdı ki, yerimək olmurdu. Bir yandan da ağırılıqdan çamadanlar çıxırları ilışırdi. Ancaq bu cür təmiz hava udmaq mənə ayrı cür ləzzət eləyirdi. Soyuğun bir şeyi pis idi ki, hər dəfə hava udduqca burnumun içi, üst dodağım yaman göynəyirdi. Dəyyus Stredleyter vurub azdıy yerlər. Elə vurmuşdu ki, dişim dodağımı kəşmişdi. Özü də bərk ağrıyrdı. İntəhası, qulaqlarım isti yerdaydı. Bu kepkanın qulaqları vardı, salmışdım aşağı. Gülsələr də vecimə deyildi. Onsuz da kim idi mənə fikir verən. Küçədə heç kəs yoxuydu. Hamı çoxdan xorhaxor yatırdı.

Stansiya çatanda bəxtim gətirdi, çünki qatan onca dəqiqə gözləməli oldum. Qatar gələncə yerdən bir ovuc qar götürüb üzümün qanını yudum. Ancaq təmiz yuya bilmədim.

Qatarla yol getməyi, ümumiyyətlə, xoşlayıram. İllah da gecələr; vaqon işıqlı olur, bəyirdə isə qaranlıq gecə, bələdçi də aralıqda gəzə-gəzə qəhvə, sandviç, qəzet-jurnal satır. Adətən, mən donuz ətindən sandviç, azı dörd dənə də jurnal götürürəm. Əgər gecə yol gedirəmsə, bu jumallardakı safeh hekayələrdən birini iyrənib-eləmədən lap axıracan oxuya bilirəm. Bilirsiniz də, hansılarını deyirəm. O hekayələri ki, onlarda, adətən, Linda və ya Mərsiya adlı qızlar Devid adlı yastıfət oğlanlara qalayan yandırlar. Gecə qatarında həttə bu cür zirzibilləri oxumaq da məni bezikdirmir. Ancaq bu dəfə vəziyyət başqa cür oldu. Həvəsım yox idi. Dinməzce oturmşdım, heç nə eləmirdim. Bircə kepkamı çıxarıb cibimə qoymuşdum.

Trentonda qatara bir xanım mindi və gələnib mənə bəyürmədə oturdu. Əslinə baxsan, vaqon bomboş idi, çünki gecə yarıdan keçmişdi. Onun bu qədər boş yeri qoyub, mənim yanımda oturmağının bircə səbəbi vardı: həm mən lap qabaqki oturmaqda oturmşdum, həm də onun əlinləki zənbil çox ağır və yekaydı. Zənbil üz yolun ortasına qoydu ki, bələdçi-zad buradan keçəndə ona ilışıb bürdrəsın. Üst-başını da səhləb çiçəyi ilə bəzəmişdi: yaqın ki, ya böyük

bir qonaqlıqdan, ya da bal gecəsindən-zaddan gəlirdi. Qırx, qırx beş yaş olardı, amma yaman qəşəng idi. Belə qadınları görəndə ağılım başımdan çıxır. Gerçek sözümdür. Ona görə yox ki, şorgözəm, yox, demək istəyirəm ki, xoşum gəlir bu cür yaraşlıq qadınlardan. Bunlar həmişə belədirlər, zənbilərinə, görərkən, yolun ortasında qoyalar.

Bir sözlə, səs-səmisirsiz oturmuşduq, birdən o diləndi:

– Bağışlayın, bu Pensi məktəbinin emblemi deyilmi?

– O mənim yuxarıda, tək o qadınları baxırdı.

– Elədir, – dedim. Düz deyirdi. Mən bu andıra qalmış məktəbin emblemini çamadanlanın üstünə yapışdırmışdım. Düşüklükdür, düz deyirsiniz.

– Oh! Deməli, siz də Pensidə oxuyursunuz? – soruşdu. Qəşəng, mələhatlı səsi vardı. Əsl telefon maliydi. Bu xanım, görərkən, özüylə telefon gəzdirəydi.

– Bəli, mən də orada oxuyuram.

– Oh! Nə gözəl. Onda mənim oğlumu tanımamış olmasan. Ernest Morrou. O da Pensidə oxuyur.

– Bəli. Tanıyıram. Bizim sinifdədir.

Bu xanımın oğlu, şəksiz-şübhəsiz o murdar məktəbdə dəyryusun ən yekəsiydi. Bəlkə də, o məktəb tarixində beləsinə rast gəlməmişdi. Həmişə duşxanadan çıxan kimi düşərdi dəhlizin canına, qabağına kim çıxdı, yaş dəsmalla onun yanbızlarına döyərdi. Belə əclaf idi.

– Oh! Nə yaxşı! – xanım dedi. Yalandan yox, səmimi-qəlbədən dedi. Çox mehriban adama oxşayırdı. – Görək, Ernesti görəndə sizinlə rastlaşdığımı ona deyərəm. Adınız necə oldu, əzizim?

– Rudolf Şmitd, – dedim. Burada öz tərcümeyi-halımı ona danışmayacaqdım ki! Rudolf Şmitd bizim yataqxananın qapıçısının adıydı.

– Pensidən xoşunuz gəlirmi?

– Pensidən? O qədər də bəd deyil. Düzdü, *cənnət-zad* da deyil, amma o biri məktəblərin çoxundan yaxşıdır. Vıdanlı müəllimlər də çoxdur burada.

– Ernest də yaman razıdır oradan.

– Billirəm, – dedim. Və başladım bir balaca gopa basmağa. – Erni pis oğlan deyil, hamıya tez isinişə bilir. İnanın mənə. Demək istəyirəm ki, hamıyla dil tapmağı, hamıyla uyğunlaşmağı bacaran oğlandır.

– Doğrudan? Sizcə, belədir, hə? – Deyəsən, hədəfə vurmuşdum. Xanımı maraqlı bürümüşdü.

– Ernest? Əlbəttə! – Baxdım ki, xanım əlcəklərini soyunur. İlahi, nə qədər briyantu vardı barmaqlarında!

– Taksidən düşəndə dirnağım qopdu, – dedi. Üzümə bəxş gülümsədi. Təbəssümü nəyə desən, dəyərdi. Zarafatsız. Camaatın çoxu gülümsəməyi də bacarmır, güləndə də az qalır adamın əti tökülə. – Atası da, mən də Ernest sandan yaman nigaranıq. Hər dən bizə elə gəlir ki, o heç kəsə qaynayıb-qanşan deyil.

– Nə mənada?

– Bilirsiniz, çox həssas uşağıdır. Ömründə heç kimlə əməlli-başlı dostluq eləməyib. Bəlkə də, hər şeyə yaşından artıq dərəcədə ciddi yanaşır. Ona görə...

«Həssas». Söz tapdı da danışmağa. Ayaqyolundakı unitazin qapağı belə bu zırrama Morroudan həssas olardı.

Diqqətlə göz qoydum bu xanıma. Görkəmindən o qədər də küt adama oxşamırdı. Üzünə baxanda adama elə gəlirdi ki, bu qadın öz oğlunun necə dəyryus olduğunu səndən yaxşı bilir. Ancaq qəti demək çətindi, hər halda, anadır. Anaların da hamısı başdan bir az seyrək olur. Amma bu zırramanın anası mənim xoşuma gəldi. Mehriban qadın idi.

– Siqaret çəkmək istəmirsiniz ki? – ondan soruşdum. Qadın ətrafına boylandı.

– Mən bilən, bu vəqonda çəkmək olmaz, Rudolf, – dedi. "Rudolf" a bax bir! Lap gülməli işdi.

– Bənd olmayın. Onlar üstümüzə bağıranaqan çəka bilərik, – dedim. Bir siqaret götürdü məndən və mən də onu alışırdım.

Siqaret çəkəndə daha da qəşəng görünürdü. Əlbəttə, işlahla sümürürdü, amma o yaşda olan qadınların çoxu kimi *acgözlük* eləməirdi. Cazibədar cəhətləri də çox idi. Düzünü bilmək istəsəniz, elə qadın kimi də.

Arada diqqətlə üzümə baxdı. Və birdən:

– Deyəsən, burmunuz qanayıb, əzizim, – dedi. Başımı tərptədim, dərhal cib dəsmalımı çıxardım.

– Qartopu oynayanda dəyib, – dedim. – Yaman bərkimışdi, daş kimi idi. – Bəlkə də, hər şeyi olduğu kimi ona danışardım, qorxdum ki, çox vaxt apara. Amma yaman

xoşuma gəlmişdi. Hətta adımı ona səhv dediyimə də peşman olmağa başlamışdım.

– Sizin Erni, – dedim, – Pensidə hamının sevimlisidir. Bunu özünüz bilirdinizmi?

– Yox, bilmirdim.

Başımı buladım.

– Düzdür, biz də onu gec tanıdıq. Birdən-birə onu tanımaq çox çətindir. Bəzi *qəribəlikləri* var... Bilirsiniz də nəyi deyirəm? Elə mənim özümü götürək. Mən özüm onu birinci dəfə görəndə, elə bildim, yekəxananın, təşərin biridir. Amma əslində, elə deyilmiş. Sadəcə olaraq, hamı kimi deyil, heç kəsə bənzəmir, onu yaxşı tanımaq üçün vaxt lazımdır.

Yazıq missis Morrou dinməzəcə qulaq asırdı, kaş onu bu vəziyyətdə öz gözlərinizlə görəydiniz! Ağzı açıla qalmışdı. Bütün analar belədi, elə ki, oğlanlarını tərif elədin, özlərindən gedirlər. Buna görə də lap *həddimi* aşdım.

– Seçkilər barədə sizə bir şey danışmayıb? – deyə soruşdum. – Bizim sinif seçkiləri barədə?

O başını buladı. Canım üçün, bu qadını lap hipnoz eləmişdim.

– Uşaqların çoxu onu sinif nümayəndəsi seçmək istəyirdilər. Lap düzü, hamı onun tərəfindəydi. Çünki bu işin öhdəsindən yalnız o gələ bilirdi, – dedim. Ay, uydurdum ha! – Ancaq başqası, Harri Fenser seçildi. Və onun seçilməyinin bircə *sababı* vardı: Erni razı olmadı ki, biz onun namizədliliyini irəli sürək. Axı, çox alicənab, utancaq oğlandır. Özü *etiraz* elədi. Görün nə təvazökar oğlandı. Bari, yeri düşəndə, siz onu başa salın, – bunu deyəndə qadının üzünə baxdım. – Bəs bunları danışmayıb sizə?

– Yox, danışmayıb.

Başımı tərptədim.

– Elədir, Erni danışmaz. Ömründə danışmaz. Bir çatışmayan cəhəti varsa, elə bu təvazökarlığıdır, utancaqlığıdır. Doğru sözümdür, aradabir siz onu başa salmalısınız, qoyun utanmasın.

Elə bu anda vaqon bələdcisi missis Morrounun biletini yoxlamaq üçün içəri girdi. Mən də fürsətdən istifadə edib, goplarına son qoydum. Amma bu hərəkətimdən peşman-zad deyildim, çünki Morrou kimi harada gəldi yaş dəsmalla

onun-bunun yumşaq yerinə ilişdirən, hamıya *sataşmaqdan* xüsusi ləzzət alan əclafılara hələ bu da azdı. Bu cür adamlar nəinki körpəlikdə, elə böyüyəndən sonra da öz əclafılıqlarından əl çəkmirlər. Ömürləri boyu necə var, elə də qalırlar. Mən qəti əminəm, bu hap-gopdan sonra missis Morrou elə biləcək ki, oğlu, doğrudan da, təvazökar və utancaq uşaqdır və doğrudan da, bizim onun namizədliliyimizi irəli sürməyimizə özü razı olmayıb. Çox güman, elə olacaq. Kim bilir... Belə şeylərdə analara etibar yoxdur.

– Kokteyl içmək istəmirsiniz ki? – deyə soruşdum. Özümün könlümə düşmüşdü. – Vaqon-restorana getmək olar. Gedəkmi?

– Əzizim, məgər sizin içki sifariş verməyə yaşınız çatdırmı? – dedi. Kinayəsiz-zadsız soruşdu. Bu qədər cazibədar qadın kinayə ilə danışıqda bilməzdi.

– Yox. Əlbəttə, yox. Ancaq boyum uzundu deyə, çox vaxt başa düşmürülər, – dedim. – Bir də ki, saçım ağarıb. – Başımı yana çevirib saçımın ağrını ona göstərdim. Lap mat qaldı. – Doğrudan! Bəlkə, gedək? – Onunla bir yerdə içmək yaman könlümə düşmüşdü.

– Yox, çox sağ olun. Dəyməz. Təşəkkür eləyirəm, – dedi. – Bir də ki vaqon-restoran çoxdan bağlanmış olar. Çox gecdi. Xəbəriniz var bundan? – Düz deyirdi. Lap yadımdan çıxmışdı ki, indi gecdir, hər yer bağlı olar.

Sonra diqqətlə məni süzüb, çox qorxduğum bir şeyi soruşdu:

– Ernest yazmışdı ki, çərşənbə günü evdə olacaq, onları milad tətilinə *çərşənbə* günü buraxacaqlar. Baş siz bu gün niyə məktəbdə deyilsiniz? Olmaya, evinizdə xəstə-zad var, ona görə təcili çağırblar? – Hiss elədim ki, həqiqətən, mənə görə narahatdır, xala-xətrin qalmasını deyə soruşmur.

– Yox. Evimizdə sağ-salamatlıqdır, – dedim. – Xəstə elə mən özüməm. Operasiya olunmalıyam.

– Oh! *Üzr* istəyirəm, – dedi. Həqiqətən, xəcalət çəkirdi. Özüm də bunu dediyimə peşman oldum, ancaq daha gec idi.

– Elə ciddi şey deyil. Beynimdə lap xırdaca bir şiş var.

– Oh! *Ola bilməz!* – Əliylə ağzını qapadı.

– Boş şeydir. Hər şey yaxşı olacaq. Şiş lap üzdedir. İkiçə dəqiqəyə kəsib atacaqlar.

Sonra bütün bu yalanları çox uzatmamaq üçün hərəkət cədvəlini cibimdən çıxarıb oxumağa başladım. Yalnız yalan danışmamaq naminə. Çünki başladım, saatlarla qurtaran deyiləm. Zarafatsız. *Saatlarla...*

Bundan sonra, demək olar ki, ikimiz də birdəfəlik susduq. O, özüylə götürdüyü «Voq» jurnalını açıb oxumağa başladı. Mən də pəncərədən bayırı seyr eləyirdim. Nyuarkda qatardan düşdü. Aynılarkən operasiya zamanı mənə çox-çox uğurlar dilədi. Hələ də mənə «Rudolf» deyirdi. Sonra da gələn yay Erninin qonağı kimi mənə evlərinə – Massaçusets ştatına, Qlosterə qonaq çağırırdı. Dedi ki, evləri çimərliyin lap yanındadır, tennis kortları və nə bilim, nələri var. Ancaq mən ona öz təşəkkürümü bildirib dedim ki, gələn yay nənəmlə Cənubi Amerikaya getməliyəm. Bunu da gop eləyirdim, çünki nənəmin *evdən* bayıra çıxmağa halı belə qalmayıb. Demirəm, aradırı səhər tamaşasına gedə getməyə. Bir də ki, lap mənə dünyanı bağışlasalar da, həтта heç yana getməyə əlacım qalmasa da, Ernest kimi dəyyəsun qonağı olmaq istəməzdim.

9

Pensilvaniya vəğzalında düşən kimi telefon budkasına qaçdım. Telefonla, heç olmasa, bir nəfərlə çənə vurmaq həvəsinə düşmüşdüm. Çamadanları bayırda elə yərə qoydum ki, içəridən görə bilim. Amma budkaya girəndə bilmədim kimə zəng vurum, elə bir adam ağılıma gəlmədi. Qardaşım D.B. Hollivuddaydı. Balaca bacım Fibi isə saat doqquzdan yatmış olardı – onu yuxudan *oyada* bilməzdim. Oyada da bilərdim. O, bundan heç inciməzdi də, ancaq bəla burasındaydı ki, onsuz da telefonu o götürməyəcəkdi. Ona görə bu fikirdən vaz keçdim. İstədim Ceyn Qallaherin anasına zəng vuram, soruşam görə, Ceyn tətillə haçan gəlir, ancaq bu da ürəyimə yatmadı. Bir də ki, çox gec idi, yaxşı düşməzdi. Sonra Salli Heysə – bu qızla tez-tez görüşürdüm – zəng vurmaq istədim, çünki bildirdim ki, onun tətillə dünyandan başlayıb. Özü mənə yazmışdı. Uzun, yalanpalları dolu bir məktubda. Həm də mənə evlərinə qonaq dəvət eləyirdi, istəyirdi ki, yeni il yolkasını bəzəməkdə ona

kömək edəm. Ancaq qorxdum ki, telefonu anası götürə. O isə ananı yaxşı tanıyır və təsəvvür eləyirəm ki, o, qıçlarına yazığı gəlmədən necə dərhal telefona cumub mənim Nyu-Yorkda olduğumu anama xəbər verər. Bir də ki mis-sis Heyslə telefonda danışmaqdan zəhləm gedir. Çünki bir dəfə Salliyə deyibmiş ki, guya, mən yava, azğın adamam. Əvvələn, azğının biriyləm, ikincisi də həyatda heç bir məqsədim-zadım yoxdur.

Sonra Hutton məktəbində bir yerdə oxuduğum bir oğlana, Karl Luiyə zəng vurmaq istədim, amma ondan da o qədər xoşum gəlmirdi. Beləcə, zəng vurmağa adam tapmadım və iyirmi dəqiqədən sonra telefon budkasından çıxdım, çamadanları götürdüm, yeraltı keçiddən keçib taksidə dayanacağına gəldim. Və bir taksidə tutdum.

O qədər huşsuzam ki, çaşib sürücüyə öz evimizin ünvanını verdim: bəlkə də, vərdis eləmişib, ona görə. Axı mən hələ tətillə başlayana kimi evə getməyib bir-iki günlüyə mehmanxanada qalmağı qərara almışdım. Bunu isə taksiyə minəndə tamam unutmışdım. Yolun yansında, parkı təmiz keçib qurtaranda birdən ağılıma gəldi:

– Zəhmət olmasa, geriyyə qayıdaq, mən ünvanı sizə səhv vermişəm, – dedim. – Mənə şəhərin mərkəzi lazımdır. Sürücü də bicin biriydi.

– Burada dönmək olmaz, Mak. Bu yol birtərəfli yoldur. Doxsanını küçəyə çatanaq düz getməliyik.

Söz güləşdirmək istəmədim.

– Yaxşı, sür, – dedim. Birdən ağılıma bir şey gəldi. – Siz o Mərkəzi Parkın cənub girəcəyindəki göldə olan ördəkləri görmüsünüzdü? Balaca bir göl var ha, orada? Bəlkə siz bilirsiniz, o göl donanda ördəklər hara gedir? Təsədüfən bu barədə bir şey bilmirsiniz ki?

Bilirdim ki, bilməyəcəm, qəsdən soruşdum. Bunu biləcəyinə milyonda bir ümid vardı. O, başını çevirib üzümə elə baxdı ki, guya, mən dəlixanadan-zaddan indicə çıxmışam.

– Bu nə deməkdir, qaçaş, – dedi, – mənə dolayırısan, nədir?

– Yax, – dedim. – Sadəcə olaraq, bilmək istəyirdim. – Bundan sonra nə o dindi, nə də mən.

Doxsanını küçədə parkın kənarına çatanda dedi:

– Hə, qaçaş, indi hara getməliyik?

– Bilirsiniz, İst-Sayddakı mehmanxanada düşsəm, tanış-bilişlə rastlaşaram. Bu səfərə mən «inkoqnito» çıxmışam, – dedim. Bu cür “inkoqnito” kimi çeynənmiş sözlərdən zəhləm gedir. Ancaq səfəh adamları, gərəkdir, səfəh dilində danışasan. – Təsadüfən bilmirsiniz ki, “Taft”da, “Nyu-Yorker”da çalğılıqlar indi kimlərdir?

– Xəbərim yoxdur, Mak.

– Yaxşı, onda «Edmont»a sürün, – dedim. – Bəlkə, yolda bir yerdə saxlayasınız, kokteyləndən-zaddan içək. Mənim hesabıma. Pul mənə də nə qədər desəniz.

– İcaza yoxdur, Mak. Bağışla.

Əla yoldaşlığı varmış ki, bunun. Şəxsiyyətli adammış.

«Edmont» mehmanxanasına çatdıq, içəri girib yer aldım. Taksidə oturanda qırmızı kepkam başımdaydı, elə-belə, kefindən qoymuşdum. Ancaq mehmanxanaya girəndə onu başımdan çıxartdım. İstəmədim ki, məni psixə-zada oxşatsınlar. Amma indi buna gülməyim tutur. Çünki onda heç *ağılıma da gəlmirdi* ki, bu andıra qalmış mehmanxana hər cür dəli ilə ağzınacan doludur. Başdan-ayağa dəlixanadır.

Yaman səfəh, cansıxıcı bir otaq düşmüşdü mənə, pəncərədən isə mehmanxananın arxa fasadından savayı, heç nə görünmürdü. Bu heç vecimə də deyildi. Çünki elə dilxor idim ki, pəncərə-zad yadıma düşmürdü. Otağı mənə göstərən xidmətçi altmış beş yaşlarında əfəl bir qocaydı və onun sir-sifəti adamı bu otaqdan betər dilxor eləyirdi. Bütün dazbaş adamlar kimi, o da gicgahındakı tükləri uzadıb dazını ört-basdır etməyə çalışmışdı. Bir də ki, bu yaşda adamın belə sarsaq iş nəyinə lazım idi: onun-bunun çamadanını daşı, sonra da boynunu bükiüb gözle ki, bəlkə, sənə qəpik-quruş verdilər. Bəlkə, bu qoca bundan savayı heç nəyə yaramırdı, amma yenə də ona yaraşmazdı.

O gedəndən sonra hələ paltomu-zadı soyunmamış durub bir müddət pəncərədən bayıra baxdım. Ayrı bir işim yox idi. Kaş siz o biri korpusdakıların nə həngamədən çıxdıqlarını öz gözlərinizlə görəydiniz. Heç pərdələri çəkmək də yadlarına düşməmişdi. Orada ağsaç, yaraşığıl bir cənab, çil-çılpaq elə bir iş tuturdun ki, desəm, inanmayacaqsınız. Əvvəlcə çamadanını gətirib çarpayının üstünə qoydu. Sonra onun içindən xeyli qadın paltarı çıxarıb, əyminə geyindi. Əsl arvad paltarı – ipək corab, dikdaban tufli, lifçik və korset,

yanlardan qayışları sallanan kəmər. Onların da üstündən qara dar bir gecə köynəyi geyindi. Allah haqqı. Geyinib qurtarıandan sonra, qadınsayağı yanzızlarını bası-basa otaqda o baş-bu başa bir qədər var-gəl elədi, sonra isə ağzında siqaret, güzgünün önündə dayanıb özünü süzdü. Otaqda tək-tənhaydı. Bəlkə də, vanna otağında-zadında kimsə vardı, amma mən oraları pəncərədən görə bilmirdim. Ondan aşağıdakı pəncərədə isə bir qadınla bir kişi ağzılarına su alıb bir-birlərinin üstünə püfləyirdilər. Bəlkə də, su yox, kokteyl idi, çünki onların önündəki qədəhlərin içində nə olduğunu görə bilmirdim. Əvvəlcə *kişi* ovurdlarını doldurub qadının üstünə püfləyirdi, sonra *qadın* onun üstünə, *növbəylə*, Allah haqqı. Belə şeyləri, gərəkdir, adam öz gözlərilə görə. Elə qaçılıqla gülişürdülər ki, elə bil, dünyada bundan gülməli şey yoxmuş. Zarafat ələmirəm, bu andıra qalmış mehmanxana bu cür gic, sarsam adamlarla doluydu. Bu boyda mehmanxanada bircə normal adam var idisə, o da, yaqın, elə mən idim, bu da çox azdı. Az qaldı, Stredleyterə teleqram vurub bildirəm ki, durma, elə birinci qatarla Nyu-Yorka gəl. Gəlsəydi, bu mehmanxananın padşahı olardı.

Bəla burasındadır ki, özün istəməsən də, bu cür iyirənc şeylərdən gözünü çəka bilmirsən. Bax, elə həmin o, öz üst-başına su çilədən qızı götürək, axı onun əla bədənini var idi, ona baxmaya bilmirdim. Bəla da bax buradadır. İnanmıram ki, yer üzündə mənim qədər uzaqdan-uzağa, *xəyalən* dəhşətli dərəcədə bir qadın düşkünlü ola.

Bəzən təsəvvürümə elə dəhşətli, *elə* pozğun hərəkətlər gətirirəm ki, fürsət düşsə, özüm də onlardan imtina etməm. Mənə bəzən də elə gəlir ki, bu hərəkətlər nə qədər eybəcər olsa da, yaqın ki, adama ləzzət eləyir. Yəni əgər ikiniz də – qız da, sən də – sərxoşsunuzsa, onda ağzınızı suyumu, kokteylləmi, dəqiq bilmirəm, doldurub bir-birinizin sifətinə püfləmək, görünür, ləzzətli şeydi. Amma açığı, bu fikir özümün də xoşuma *gəlmir*. Əgər dərinədən götür-qoy eləsən, adam lap iyirənir. Mənçə, bir qız, doğrudan da, sənəin xoşuna gəlsə, onda gərəkdir onunla şitini-şorunu çıxarmayasan, çünki qız, həqiqətən, xoşuna gəlsə, deməli, onun sifəti də xoşuna gəlir; sifəti də xoşuna gəlsə, onda, gərəkdir, bu sifətin qeydinə qalasan, daha ağzına nə gəldi, ona püfləməyəsən. Elə bədbəxtlik də bundadır ki, bu cür iyirənc

şeylər bəzən adama ləzzət eləyir. Qızlar da az aşın duzu deyillər, adamın ağılı başından çıxanda, adam yolunu azanda, qabağını almaq əvəzinə, onlar səni bir az da qızıdırırlar. Bir-iki il bundan qabaq bir qızla gəzirdim, o məndən də bəter idi. Hansı əməllərdən çıxırdı, ilahi... İyrənc də olsa, arada mənə xeyli kef verdi. Düzünə qalsa, mənəm bu seksual işlərdən o qədər də yaxşı başım çıxmır. Heç vaxt *bilmək olmur ki*, harada başlayır, harada qurtarır. Buna görə, hər dəfə özümə müəyyən hədd qoysam da, yenə də axırda onu pozmalı oluram. Keçən il özümə söz vermişdim ki, yatanda adamın yumşaq yerini çimdikləyən qızlarla dostluq eləməyim. Ancaq elə həmin həftə bu qaydanı pozdum, daha doğrusu, elə həmin gecə. Bütün gecəni ədəbabin biri olan Anna Luis Şermanla səhərə kimi öpüsdüm. Bu seks deyilən şeydən heç nə qana bilmirəm. Allaha and olsun, bilmirəm.

Hələ də pəncərənin önündə dayanmışdım. Fikirləşirdim ki, Ceynə necə zəng vurum. İstəyirdim, şəhərlərarası telefonla birbaşa özümə zəng çalam, anasıyla danışmaq darsa, bu daha yaxşı olardı. Düzdür, gecə keçəndən sonra şagirdləri telefona çağırmağa icazə vermirlər, amma mən buna da bir şey fikirləşmişdim. Telefonu kim götürsəydi, deyəcəkdim ki, dayısıdır. Deyəcəkdim ki, xalası elə indicə avtomobil qəzasında həlak olub və hökmən, təcili onunla danışmalıyam. Yəqin ki, onda çağırardılar. Axırda isə yalnız ona görə bu fikirdən vaz keçdim ki, kefim yox idi. Adam ki kəfsiz oldu, belə işlərə girişə bilmir.

Sonra kresloya oturub bir-iki siqaret çəkdim. Lap dilxor olmuşdum. Bu halıma özüm də acıyırdım. Birdən ağılıma bir fikir gəldi. Pulqabımı çıxarıb, oradan bir nəfərin ünvanını axtarmağa başladım. O ünvanı mənə keçən yay bir qonaqlıqda Pristonda oxuyan bir oğlan vermişdi. Axır ki, tapdım. Tərdən yazılının çoxu solsa da, oxumaq çətin deyildi. Bu ünvan bir qızın ünvanı idi, elə şortu-zad deyildi, ancaq o tələbə oğlanın dediyinə görə, arabir belə şeylərdən imtina eləməirdi. Bir dəfə oğlan özü onu Prinstona rəqşə aparıbmiş və buna görə də az qala kollecdən qovulacaqmış. Heç demə, bu qız kabaredə oynaya-oynaya soyunanlardan imiş. Bir sözlə, dəstəyi götürüb ona zəng çaldım. Adı Fey Gevendiş idi, almış beşinci küçə ilə Brod-

vəyin kəşidiyi yerdə yerləşən «Stenford» mehmanxanasında yaşayırdı. Yəqin ki, bu mehmanxana haradasa, ucqarda, xəfə yerdəydi.

Əvvəl elə bildim, evdə yoxdur. Dəstəyi götürən yox idi. Sonra götdürdülər.

– Allo! – dedim. Səsimi lap qalınlaşdırdım ki, neçə yaşım olduğunu başa düşməsin. Səsim onsuz da qalındır.

– Allo! – acıqlı qadın səsi cavab verdi.

– Miss Fey Gevendişdirmi?

– Danışan *kimdir?* – dedi. – Gecənin bu vaxtında hansı sarsaqdı məni yuxudan eləyən?

Bir balaca atım ürpaşdı.

– Bağışlayın. Özüm də bilirəm gecdi, – yenə də höruldəyə-höruldəyə dedim. – Ümidvaram, günahımdan keçərsiniz, ancaq mən, hökmən, sizinlə danışmalıyım, – dedim. Lap kübar adamlarsayağı. Canım haqqı.

– Axı *kimdir* danışan? – Yenə hirsle soruşdu.

– Siz məni tanımırırsınız. Eddi Berdsellin dostuyam. O, mənə tapşırıbmışdı ki, şəhərə yolum düşsə, sizinlə görüşüb bir yerdə kokteyl içə bilərəm.

– *Kim? Kimin* dostusunuz? – İlahi, telefonda lap şir kimi nəriləyirdi. Lap açığı, telefonda üstümə bağınırdı.

– Edmund Berdsell, – dedim. Dəqiq yadımda deyildi ki, o oğlanın adı Edmundo, yoxsa Edvard. Onu birçə dəfə görmüşdüm, o da çərdəymiş qonaqlıqda.

– Mən elə adam tanımıram, Cek. Əgər siz elə düşünürsünüz ki, gecənin bu vaxtında məni yuxudan eləməyiniz...

– Eddi *Berdsell*. Priston kollecindən, – dedim.

Bu adı dodağının altında necə təkrar etdiyini yaxşı eşidirdim.

– Berdsell... Berdsell... Pristondan... Priston kollecindən?

– Bəli! Bəli!

– Siz də oradansınız?

– Təqribən.

– Oh!.. Eddi necədir? – dedi. – Amma, hər halda, gecənin bu vaxtında adamı yuxudan eləməzlər. Vallah, eləməzlər.

– Pis deyil. Sizə salanı var.

– Çox sağ olun. Məndən də *ona* salam deyərsiniz, – dedi. – O, əla oğlandır. İndi nə işlə məşğuldur? – Gecədə səsi yumşalırdı, deyəsən.

– Yənə elə həmin cür. Özünü bilirsiniz də! – dedim. Mən haradan bilim, nə işlə məşğuldur. Mən heç onunla əməlli-başlı tanış da deyildim. Heç indi onun Prinstonda olub-olmadığını da bilmirdim. – Bura baxın. Bəlkə, bir yerdə görüşüb, kokteyl-zad içək?

– Heç bilirsiniz indi *saat* nəçədir? – dedi. – Yaxşı, adınız nədi? Bilmək olarmı? – Birdən-birə ingilis ləhcəsinə keçdi. – Səsiniz lap uşağ səsinə oxşayır.

Mən qəhqəhə çəkdim.

– Kompliment üçün təşəkkür edirəm, – bunu görüb-götürmüş adamlar kimi dedim. – Adım Holden Kolfiddir.

Gərək, buna da başqa bir ad deyəydim, amma əvvəlcədən ağılıma gəlmədi.

– Bilirsiniz nə var, mister Koffl, mən gecəyarısı görüşə çıxmağa adət eləməmişəm. Mən iş adamıyam.

– Sabah bazar günüdür, – dedim.

– *Olsun* da. Yaxşı-yaxşı yatıb dincimi almalyam. Özünü başa düşürsünüz.

– Amma mən elə bilirdim ki, sizinlə heç olmasa, bir dəfə kokteyl içmək mənə nəşib olacaq! Axı o qədər də gec deyil.

– Görürəm, şirindil adama oxşayırsınız, – dedi. – Haradan zəng vurursunuz? İndi haradasınız?

– Mən? Telefon budkasından.

– Oh! – dedi. Sonra xeyli müddət susdu. – Yaxşı, başqa vaxt sizinlə görüşməyimə çox şad olardım, mister Koffl. Görürəm ki, səsinizdən mehriban adama oxşayırsınız. Çox məlahətli səsiniz var. Ancaq indi *çox* gecdir.

– Mən özüm sizə gələ bilərəm.

– Nə olar. Mən buna hətta şad olardım. Kokteyl də içərdik bir yerdə. Amma otaq qonşum xəstədir. Bütün gecəni yuxusuz qalıb. İndi isə təzəcə gözünü yumub. Özünü başa düşün.

– Oh! Bu, nə pis oldu.

– Harada qalırınsız? Bəlkə, sabah bir yerdə görüşüb, kokteyl içək?

– Sabah mümkün deyil, – dedim. – Mən ancaq bu gün boşam. – Nə axmaq adamam, gərək, belə deməyəydim.

– Onda *çox* təəssüf!

– Sizdən Eddiyə salam söyləyəcəm.

– Doğrudan? Ümidvaram ki, Nyu-Yorkda gününüz pis keçməyəcək. Ecəzkar şəhərdir.

– Bilirəm, elədir. Sağ olun. Gecəniz xeyrə, – dedim və dəstəyi asdım.

İlahi! *Özüm* hər şeyi korladım. Heç olmasa, sabah üçün şərtləşəydim, gərək. Sabah onu kokteylə də qonaq etmək olardı, ayrı şeyə də.

10

Hələ çox tez idi. Saat neçəydi, dəqiq bilmirəm, amma hər halda, o qədər də gec deyildi. Bir də ki, tamam yorulub əldən düşməmiş yatağa girməkdən zəhləm gedir. Çamadanlarımı açdım, oradan təmiz bir köynək götürüb vanna otağına girdim. Yuyudum. Təmiz köynəyimi geyindim. Aşağı düşüb bunların "Yasəmən salonu"na baxmaq istəyirdim. Görüm orada neyləyirlər. Buradakı gecə klubunun adı beləydi: "Yasəmən salonu".

Köynəyimi dəyişənəcən, az qaldı, bəcim Fibiyə zəng vuram. Onunla danışmaq yaman könlümə düşmüşdü. Daha doğrusu, məni başa düşən bir adamlar. Ancaq bu cür risqə getmək olmazdı. Fibi hələ çox körpədir, çoxdan yuxuya getmiş olardı və həm də təklildə telefona yaxın düşə bilməzdi. Düzdür, anam-zad götürsəydi, dəstəyi dərhal asmaq da olardı, ancaq bu da kömək eləməyəcəkdi. Dərhal məni tanıyacaqdılar. Anam o saat başa düşəcəkdə. Yaman həssas qadındır, güclü intuisiyası var. Amma Fibi ilə, azca da olsa, dərhləşməkdən ötrü hər şeydən keçmək olardı.

Kaş onu özünü görəydiniz. Bu qədər qəşəng, ağıllı qız uşağını, yəqin ki, heç ömründə görməmişsiniz. Həqiqətən, yaman ağıllı uşaqdır. Məktəbə gedəndən bəri həmişə əla qiymət alıb. Bizim ailədə küt elə mən olmuşam. Qardaşım D.B. yazıçıdır, o biri, ölən qardaşım Alli isə, əvvəl də sizə dediyim kimi, əsl cadugər idi. Küt elə bircə mən imişəm. Kaş Fibi özünü görəydiniz! Onun da saçları Allinininki kimi, kürəndir, yayda lap qısa vurdurur. Yazda qulağının üstündə saxlayır. Balaca, qəşəng qulaqları var. Qışda isə saçını xeyli uzadır. Anam bəzən ona saç hörür, bəzən də hörmür, onsu da qəşəng görünür. Onca yaşı var. O da

mənim kimi anıqdır, amma onun anıqlığı yaraşıqlı anıqlıqdır. Lap buz üzərində rəqs ələyən qızlara oxşayır. Bir dəfə pəncərədən baxırdım, onun küçədən keçib parka getdiyini gördüm. Bax onda ağılıma gəldi ki, o, konki süren qızlara oxşayır. Görsəydiniz, sizin də xoşunuza gələrdi. O mənada ki, ona bir söz deyən kimi, hər şeyi dərhal başa düşür. Onu özünə hara istəsən, aparmaq olar. Məsələn, səfeh bir kinoya aparsan, o daqiqə başa düşəcək ki, bu kino səfeh kinodur. Yaxşısına aparsan, biləcək ki, yaxşıdır. D.B. ilə mən bir dəfə onu "Çörəkbişirənin arvadı" adlı fransız filminə aparmışdıq. Baş rəndə Raymyu oynayırdı. Heyran qaldı bu filmə. Ancaq onun ən sevimli kinosu Robert Donatın çəkildiyi "Otuz doqquz pilləkən" filmidir. O, bu filmi başlandıyağa əzbər bilir, çünki ona düz on dəfə baxıb – mən aparmışam. Məsələn, həmin Donat polislərdən qaçıb şotlandın fermasında gizləndə, heç şotland ağzını açmamış, Fibi gur səslə qışqır: "Duzlu balıq yeyirsinizmi?" Dialoqlar əzbər bilir. Və yenə həmin filmdə alman casusu olan professor yaralı çəçələ barmağını Robert Donata göstərəndə, Fibi də öz çəçələ barmağını onunla eyni anda qaranlıqda sifətimə tuşlayırdı. Pis uşaq deyil. Sizin də xoşunuza gələrdi. Düzdür, bir balaca hissiyyata qapılındı. Yaşına görə, həddən artıq emosional qızdı. Gerçək sözümdür. O hələ kitabzad da yazır. Ancaq yazdığı kitabların heç birini axıradək başa vurmur. Hamısı Heyzel Uezerfild adlı bir qız uşağından bəhs edir. Ancaq Fibi nədənsə, onun adını "Heyzel" yox, "Hayzil" kimi tələffüz eləyir. Həmin Heyzel Uezerfild məşhur xəfiyyədir. Deyəsən, yetim olub, amma sonra haradansa qoca atası peyda olur. Ancaq bu qoca «ata» bütün əsər boyu həmişə "hündürboylu, yaraşıqlı, iyirmi yaşlarında bir «centlmen» kimi qalır. Mənə yaman ləzzət verir. Ay səni, Fibi! Allah haqqı, görsəydiniz, sizin də xoşunuza gələrdi. Elə körpəlikdən ağıllı uşaq idi. O hələ lap körpə olanda Ali ilə mən onu, adətən, bazar günləri tez-tez parka gəzməyə aparırdıq. Allinin paruslu oyuncaq bir qayığı vardı, bazar günləri onu gölə buraxmaqdan xüsusi ləzzət alırdı. Fibini də həmişə özümüzlə götürərdik. O da əllərinə ağ əlcək geyinir və bizim aramızda ələ yeriyirdi ki, ələ bilirdin, əsl xanımdır. Ali ilə mən bir şeydən söhbət ələyəndə, diqqətlə qulaq asırdı. O qədər balacaydı ki, bəzən yanımda olduğunu da

unudurduq. Ancaq *özü* bunu bizə o saat xatırladırdı. Hökmən söhbətə qanşardı. Ya Allinin, ya da mənim əlimi dərtəyib deyərdi: "Kim? Kim dedi onu? Bobbi, yoxsa qız?" Biz də onun bu sualına cavab verəndə "həə-ə!" deyib dalına qulaq asırdı. Ali də ona heyran qalmışdı. Yəni onun da Fibidən çox xoşu gəlirdi. İndi on yaş var, xeyli böyüyüb, amma yenə də həminin sevimlisidir, əlbəttə, mən ağıllı adamları nəzərdə tuturam.

Bir sözlə, elə bir adamdır ki, həmişə onunla telefonla danışmaq istəyirsən. Ancaq qorxurdum ki, dəstəyi valideynlərimdən biri götürə və evdə mənim indi Nyu-Yorkda olduğumu, məktəbdən qovulduğumu başa düşsələr. Ona görə zəng eləmədim, köynəmi geyindim. Üst-başımı dəyişəndən sonra liftlə aşağı düşdüm ki, görüm orada neyləyirlər.

Bir-iki arvad yosunlu düdəmədən, bir-iki də fahişə sarşın qızdan başqa holl, demək olar ki, bomboş idi. Amma "Yasəmən salonu"ndan orkestrin səsi gəlirdi. Mən də ora getdim. İçəridə adam o qədər də çox deyildi, ancaq mənə sarsaq bir stol verildilər, lap arxada. Gərək baş ofisiantın cibinə bir dollar basaydım, ağılım kasmadı. Bu Nyu-Yorkda pulnan nə desən, eləmək olar. Ciddi sözümdür.

Orkestr də iyirənc çalırdı. Baddi Sincerin bu orkestri ancaq elə guruldamağı bilirdi. Heyvərəcəsinə. Salonda mən yaşda adam az olardı. Əslinə qalsa, heç yox idi. Əksəriyyəti çox bayağı bəzənib-düzənmiş yaşlı kişilər idi. Yanlarında da xanımları. Lap mənim qonşuluğumdakı stolda otuz yaşlarında üç qız oturmuşdu. Üçü də eybəcərin biriydi, başlarına qoyduqları şlyapalardan bilinirdi ki, Nyu-Yorka gəlmədirlər, ancaq biri, sarşın qız o qədər də bəd deyildi. Yəni o birlərinə nisbətən bu sarşın qız babat şey idi və elə ona gözqəş eləmək istəyirdim ki, ofisiant gəldi. Bir qədəh sodalı şotland viskisi sifariş verdim və dedim ki, su qatmasın. Özü də bunu sürətlə, birməfəsə dedim. Çünki burada dilin topuq vura-vura danışsan, o daqiqə bilirlər ki, hələ yaşın iyirmi birə çatmayıb və sənə güllü içki vermək qadağandır. Ancaq bu ofisiant yenə də söz götürməyə başladı:

– Bağışlayın, ser, – dedi, – üstünüzə yaşınızı bildirən sənəd-zad varmı? Sürücülük vəsiqəsi. ya da buna bənzər bir şey?

Tərs-tərs onu süzdüm. Təhqir olunmuş adam kimi dedim:

– Heç mən uşağa oxşayıram?

– Üzr istəyirəm, ser, ancaq biz bu cür...

– Yaxşı, yaxşı, – dedim, cəhənnəm olsun hamısı. – Onda Koka-Kola gətirin, – getmək istəyəndə geri çağırdım. – Bəlkə ona bir azca rom-zad qarışdırarsınız? – Çox yumşaq dillə xahiş elədim. – Bu cür soyuq yerdə *ayıq* oturmaq olarmı? Bəlkə, birca damcı da olsa, romdan-zaddan qatasınız, hə?

– Bağışlayın, ser, bunu bacarmaram, – dedi və aradan sıvışdı.

Onu məcbur eləyə bilməzdim ki! Əgər onu azyaşlılara içki satmaq üstündə tutsalar, o saat qovardılar. Mən bəd-bəxtsə, azyaşlıydım, halə iyirmi bir yaşım yoxuydu.

88

Yenidən gözlerimi qonşu stoldakı o üç ifritəyə zillədim. Daha doğrusu, sanşına. O biri ikisinə isə heç o dünyada da tamah salmazdım. Yox, mən onlara şərgözlüklə baxırırdım, əksinə, çox laqeyd aparırdım özümü. Amma bilirsinizmi onlar neylədi? Üçü də başladı gic-gic irişməyə. Yəqin, mən yaşda bir uşağın gözlerini onlara zilləməsi hər üçünə gül-məli gəlmişdi. Bu, məni lap hövsələdən çıxardı, guya, mən bunlarla *evlənmək-zad* istəyirdim! Bir istədim, üz-gözümü turşudub onları yerlərində oturdam, amma turşutmadım, belə burasındaydı ki, könlümə yaman rəqs eləmək düşmüşdü. Bəzən belə hallar olur məndə. İndi də belə bir həvəsə düşmüşdü. Birdən onlara sarı əyilib dedim:

– Qızlar, bəlkə rəqs etmək istəyəniniz var? – Ədəb-ərkanla, kübarsayağı soruşdum. Amma bu gicbəsərlər *yaman* bərk ürkdülər. Bir az da bərk irişdilər. Gicbəsər idi üçü də, canım haqqı. – Gəlin, gəlin, – dedim. – Növbəylə üçünüzlə də rəqs eləyəcəm. Yaxşımı? Gedəkmimi? – Artıq sümüklərim oynayırdı.

Nəhayət, sanşın ayağa qalxdı, çünki mən üzümü *ona* tutub danışırıdım. Rəqs meydançasına yollandıq. Biz duranda o iki müqəvva isterikaya düşmüş adamlar kimi uğunub özlərindən getdilər. Belələrinə baş qoşmaq əslində səfəhlikliki.

Amma əziyyətə dəyərmiş. Bu sanşın əsl rəqs ustasıymış! Ömrümdə beləsiylə rəqs eləməmişdim. Ciddi sözümdür. Bəzən belə şeylər olur: baxırsan ki, özü gicbəsərin biridir,

amma rəqs meydançasında əvəzi yoxdur. Bəzən də əksinə: ağıllı olsa da, rəqs eləyəndə ya yoxlumaq üçün səni özünə sən *dartır*, ya da heç rəqs eləməyi bacarmır, məcbur olursan, onunla ancaq və ancaq oturub içəsən.

– Əla rəqs edirsiniz! – Sanşına dedim. – Siz, gərək, peşəkar rəqqasə olaydınız. Gerçek sözümdür. Bir dəfə bu peşəkarlardan biri ilə oynamışam, amma siz ondan qat-qat yaxşı rəqs eləyirsiniz. Marko ilə Mirando barəsində heç eşitmisiniz?

– Nə? – O heç mənə qulaq da asmırdı. Elə hey o yana bu yana boylanırdı.

– Deyirəm, heç Marko ilə Mirando barəsində eşitmisiniz?

– Yox. Eşitməmişəm. Nə olub ki?

– Heç. Onlar rəqqasdılar. Qız rəqqasədir. Amma o qədər də güclü deyil. Düzdür, bütün fəndləri yaxşı bilir, amma yenə də usta rəqqasə demək olmaz ona. Bilirsiniz, qarşınızdakı qızın ələ rəqs etdiyini nədən bilmək olur?

– Nə? Neca? – O, təkrar soruşdu. Tamam mənə qulaq asmırdı. Fikri haradasa, başqa yerdəydi.

– Deyirəm, qarşınızdakı qızın ələ rəqs etdiyini bilirsiniz nədən bilmək olur?

– Aha...

– Bax, mən əlimi sizin kürəyinizə qoymuşam. Əgər adam əlinin altındakının nə olduğunu, kürəkmi, qıçmı, ayaqmı və ya nə bilim, *nə* olduğunu hiss eləmirsə, deməli, bu qız ələ rəqqasədir.

O isə mənə heç qulaq asmırdı. Buna görə bir müddət mən də acığımdan dinnədim. Lal-dinnəz meydançada fırlanırdıq. İlahi! Bu gicbəsər qız necə də ələ rəqs eləyirdi! Baddi Sincerin qrupu "Dünyada yalnız bir şey var, o da..." mahnısını çalırdı. Hətta bu *heyvəralər* də mahnını korlaya bilməmişdilər. Ələ mahnıdı. Ədəb-ərkanla rəqs eləyirdim, fokussuz-zadsız. Zəhləm gedir rəqs eləyəndə min cür fokusdan çıxan adamlardan, amma sanşın qızı özümürlə sürətlə fırladırdım, o da məndən geri qalmırdı. Pis cəhəti birca bu idi ki, mən axmaq ələ bilirdim, bu cür rəqsədən o da həzz alır, amma birdən-birə başladı sarsaqlamağa:

– Biz, mən və mənim rəfiqələrim dünən gecə Piter Loreni gördük, – dedi. – Kinoaktyoru! Bəs addımlıqdan. Köşkdən qəzet alırdı. Çox *yaraşıqlı* oğlandır.

– Bəxtiniz gətirib ki! – Ona dedim. – Doğrudan, bəxtiniz gətirib! Özü də necə gətirib! – Lap yelbeyinmiş ki bu! Amma rəqs eləməyinə söz ola bilməzdi. Özümü saxlaya bilməyib onun o sarsaq tapasından öpdüm, özünü başa düşürsünüz də harasından. Bu yelbeyin isə o dəqiqə küsdü.

– Ey! Bu nə deməkdir?

– Heç nə. Elə belə. Əla rəqs etməyiniz var, – dedim. – Lap mənim balaca bacım kimi. O şeytan hələ dördüncü sinifdə oxuyur, amma rəqsdə misli-bərabəri yoxdur – nə saqlar, nə də özlənlər arasında.

– Mümkünsə, nə danışdığınıza fikir verin!

Sən bunun iddiasına bax bir! Elə bil, *kraliçadır* mənimçün! Lənət şeytana!

– Haradan gəlmisiniz belə? – ondan soruşdum. Cavab vermədi. Mən bilən, ona görə boylana-boylana qalmışdı ki, birdən Piter Loren içəri girər, xəbəri olmaz.

– Haradan gəlmisiniz, belə? – deyə bir də soruşdum.

– Nə? – dedi.

– Haradan gəlmisiniz? Əlbəttə, lazım bilmirsinizsə, deməyə də bilərsiniz. Özünüzü azyiyətə salmayın.

– Sietldən, Vaşinqtondan, – dedi. Özü də elə minnətlə dedi ki, elə bil, ona borcum vardı.

– Yaman söhbətçil adamsınız, – dedim. – Heç bundan özünüzn xəbəriniz var?

– Nə?

Bir də təkrar eləmədim. Onsuz da fikri başqa yerdəydi.

– İstəyirsiniz, citterbaq oynayaq, əlbəttə, yeyin hava çalsalar. Özü də əsl citterbaq, daha atlanıb-düşmək yox. Yaxşı bir yeyin hava çalsalar, qocalardan, gənbullardan başqa hamı keçib oturacaq, yer də genişlənəcək. Yaxşımı?

– Mənim üçün fərqi yoxdur, – dedi. – Bura baxın, neçə yaşınız var?

Bəzi səbəblərə görə bu, məni lap dilxor elədi.

– Siz allah, kefinizi pozmayın, – dedim. – On iki yaşında dayam. Sadəcə olaraq, boyum uzundur.

– *Bura baxın*. Sizə dedim axı. Mənim bu cür danışmadan xoşum gəlmir, – dedi. – Əgər bir də bu cür danışsanız, keçib oturacam yerimdə. Qızların yanında. Başa düşdünüz?

Dəlicasinə üzr istəməyə başladım, çünki orkestr yeyin havaya keçmişdi, o da mənimlə citterbaq oynamağa başla-

mışdı; ədəb-ərkanla, qaydasında, atlanıb-düşmədən oynayırdı. Bu qız əla oynayırdı. Əlinin ucunu toxundurmağa bənd idin, dərhal ardınca şütüyürdü. Sonra o fırlananda yanbızlarını elə qəşəng əsdirdi ki, hayıl-mayıl oldum. Ağlim başımdan çıxdı. Vicdan haqqı. Gəlib oturanda az qalmışdı, ona eşq elan eləydim. Qızların hamısı belədir, onlardan baş çıxarmaq olmur. Hər dəfə elə bir qəşəng hərəkət eləyirlər ki, sir-sifətdən eybəcər, başdan bir az xarab olsalar da, az qalırsan, onlara eşq elan eləyəsən. Ağlin başından çıxır, *harada* olduğunu belə unudursan. Ah, qızlar, qızlar! Adamı lap dəli eləyirlər.

Onlar məni öz stollarna dəvət eləmədilər, qanacaqları çatmadı. Ancaq mən bunsuz da orada oturdum. Mənimlə rəqs eləyən sarşın qızın adı Bernis Krabs idi, ya da Krebs. O iki eybəcərdən biri Martiydi, o biri Lavern. Mən də özümü onlara Cim Stil kimi təqdim elədim. Qəsdən. Sonra da istədim ağıllı bir söhbət eləyəm, mümkün olmadı. Zorla baş tutan iş deyildi. Bu üçündən hansının daha yelbeyin olduğunu, özünü öldürsən də, müəyyən edə bilməzdin. Üçü də murdar salona boylana-boylana qalmışdı, elə bil, bu dəqiqə şəhərin bütün *kino ulduzları* dəstəylə içəri doluşacaqdı. Yəqin bunlar elə bilirdilər ki, Nyu-Yorka gələn kino ulduzlarının hamısı bütün gecələri ayrı yerdə – nə "El-Marokko"da, nə də "Stork klub"da yox, elə bu "Yasəmən salonu"nda yatıb qalır. Sözlün qısqası, düz yarım saat özümü həlak eləyəndən sonra harada işlədiklərini öyrənə bildim. Üçü də Sietlda, yəni sığorta şirkətində işləyirdi. Soruşdum ki, işləri xoşlarına gəlirmi? Amma bu yelbeyinlərdən söz qoparmaq müşkül məsələydi! Mənə elə gəldi ki, o iki eybəcər Marti ilə Lavern bacıdırlar, ancaq bunu onlardan soruşanda yaman bərk incidilər. Hiss eləyirdim ki, bunların heç biri o birinə oxşamaq istəmir, bunda onları günahlandırmaq haqsızlıq olardı, amma həm də çox gülməliydi.

Növbə ilə onların üçüylə də oynadım. O iki eybəcərdən biri Lavern pis rəqs eləmirdi, amma o biri – Marti dəhşət idi. Onunla oynamaq Azadlıq heykəli ilə rəqs etmək kimi bir şey idi. Onu daş kimi arxamca sürüməməkdən ötrü bir bahənə tapmaq lazım idi. Buna görə dedim ki, bir baxın, kinoaktyor Qari Kuper salonun o başından keçir.

– *Hani?* – Hövlnak soruşdu. – Hani, *haradadır?*

– Ah! Getdi, görə bilmədiniz. Çıxdı bayıra. Gərək mən deyən kimi, dönüb baxaydınız.

O saat dayandı, boğazını uzada-uzada bütün salonu seyr elədi.

– Bəs hanı? – dedi. Az qala ağlayacaqdı. Gör neylədim. Onu doladıqıma yaman peşman oldum. Adamı bu cür aldatmaq heç yaxşı deyil. O, buna layiq olsa belə.

Məza hələ qabaqdaymış. Biz gəlib oturanda Marti onlara xəbər verdi ki, Qari Kuper indicə salondan çıxdı. İlahi! Lavern ilə Bernis bunu eşidəndə az qaldılar ki, intihar edələr. Diltxor oldular, Martidən soruşdular ki, o özü Qarini gördümü? Marti də dedi ki, gördü, amma gözünün ucuyla. Yalana bax!

Bar bağlanırdı, buna görə, dərhal onların hərsinə iki qədəh spirtli içki, özümə isə iki pay koka-kola sifariş verdim. Andıra qalmış stolun üstündəki qədəhlərin hamısı boşalmışdı. Eybəcərlərdən biri – Lavern koka-kola içməyimi aravermədən lağa qoyurdu. İncə yumor hissi vardı. Onunla Marti qışın bu vaxtında, dekabrın ortasında buzlu kokteyl – “Tom Kollinz” içirdilər. Allah haqqı! Heç nə başa düşmürdülər. Sanşın Bernis isə sodalı viski vururdu. Özü də necə vururdu, heyvan kimi! Hər üçü hələ də kino ulduzunu görmək ümidiylə gözələrini salondan çəkməmişdilər. Nadir hələ danışır dılar. Hətta bir-birilərlə də.

O birilərinə baxanda Marti söhbətçil idi. Ağzını açanda da biadəb, səfəh şeylərdən danışır; məsələn, ayaqyoluna “su başı” deyirdi və onun fikrinə, Baddi Sincerin qosqoca əldən düşmüş klarnetçisindən olmazdı, illah da ki, bu qoca ayağa qalxıb canfəşanlıqla solo çalanda. Onun klarnetinə isə “ecazkar çubuq” adını qoymuşdu. Gicin biri gic. O biri eybəcər Lavern isə özünü elə aparırdı ki, guya, özü kimi hazır cavab adam dünyada yoxdur. Dağıq başı məndən xahiş eləyirdi ki, atama zəng vurub soruşum görüm, bu gecə boş vaxtı varmı. Təkrar-təkrar soruşurdu: “Bu gecə atan görüşə-zada getməyib ki?” Bunu məndən düz *dörd dəfə* soruşdu. Bu da bunun hazır cavablığı! Sanşın Bernis isə ağzına su almışdı. Hər dəfə mən ondan bir şey soruşanda, yuxudan ayılan adam kimi hövlnək deyirdi: “Hay? Nə dedin?” Adamın lap əsəbləriylə oynayırdılar.

Qədəhlərini içib boşaldandan sonra üçü də birdən aradan çıxdı və mənə də dedilər ki, gedib yatmalıdırlar. Dedilər

ki, sabah lap tezdən durmalıdırlar, çünki “Radio-Siti”də müzik-hollun ilk seansına baxmağa gədəsdirilər. Nə qədər dil tökdüm ki, bir az da otursunlar, olmadı. Beləcə, ayrıldıq. Ayrılanda dedim ki, yolum Sietlə düşsə, onları axtarıb tapaçağam. Amma çətin! Yəni, çətin ki, onları axtarmaq fikrinə düşəm.

Siqaretlərlə bir yerdə on üç dollar hesab verdim. Öz-özümə fikirləşdim ki, bu yelbeyinlər, gərək, mənə qədər yeyib-içdiklərinin pulunu özləri verəydilər, vermasələr də, heç olmasa, yalandan *allərini* çantalanna ataydılar, onsuz da mən buna *razı* olmayacaqdım. Lap elə dilənən də deyə bilirdilər. Əlbəttə, mənim üçün bu, boş şey idi. Bu cür yelbeyin qızlardan bundan artıq nə gözləmək olar? Bir də ki, başlarına qoyduqları nimdəş şlyapalardan hər şey məlum idi. Fikirləşəndə ki, bu bədbəxtlər səhər tezdən yuxularına haram qatıb, “Radio-Siti”də ilk seansa baxmağa gədəcəklər, kefim pozuldu. Təsəvvürümə gətirəndə ki, bu cür-candır şlyapada bir qız, Allah bilir, haralardan, Sietlə kimi ucqar bir yerdən, bu qədər yolu ölçə-ölçmə Nyu-Yorka gəlib və burada da fikri-zikri ancaq sabah tezdən, yuxusuna haram qatıb “Radio-Siti”də müzik-holla baxmaqdır, adam diltxor olur. Mən belə şeylərə dözə bilmirəm. Onlara lap *yüz* qədəh içki alardım, tək onlar bu sözü mənə deməyəydilər.

Qızlar gedən kimi, mən də “Yasəman salonu”nu tərk elədim. Onsuz da bağlayırdılar, orkestr də çoxdan susmuşdu. Belə yerdə çox oturmaq üçün ya gərək sanin yanında əla rəqs eləyən bir qız, ya da sənə spirtli içki verə bilən ofisiənt olsun, yoxsa, tək “Koka-kola”yla burada oturmaq adamı üzərdi. Dünyada elə bir meyxana yoxdur ki, orada içki sifariş eləyib doyunca vurmadan çox otura biləsən! Ya da gərək yanında bir qız ola, elə bir qız ki, ona baxanda gərəkədən ağılıni itirəsən.

Bardan çıxıb holla girəndə birdən yenə Ceyn yadıma düşdü. Yadıma düşdü və nə qədər elədim, onu başımdan çıxara bilmədim. Holladakı sınıq-salxaq kreslolardan birinə çöküb, onunla Stredleyterin dəyys Ed Benkinin maşınında

oturduqlarını gözlərimin qabağına gətirdim. Düzdür, yüz faiz əmin idim ki, Stredleyter ona heç nə ələyə bilməyib, Ceyni mənə ovcumun içi kimi tanıyıram, ancaq yenə də bunu beynimdən çıxara bilmirdim. Ceyni mən beş barmağım kimi tanıyıram. Gerçək sözümdür. Axı o, damadan başqa bir çox digər idman oyunlarının da vürğunuydu və mən onunla tanış olandan sonra, bütün yayı səhərlər tennis, axşamlar isə qolf oynamışım. Mən, həqiqətən, ona çox yaxından bələdəm. Əlbəttə, mən *cismani* mənada-zadda demirəm – bizim aramızda belə şey olmayıb – ancaq hər gün bir-birimizlə görüşmüşük. Bir də ki, bir qızı yaxşı tanımaqdan ötrü ona, hökmən, eşq elan etməli deyilsən ki!

Onunla necə tanış olduğumu deyim: həmişə özü ilə gəzdirdiyi doberman-pinçer aradabir qaçıb bizim bağı mürdarlayırdı və anam da bu küçüyün əlindən zinhara gəlmişdi. Axırda dözməyib, Ceynin anasına zəng vurdu, dişinin dibindən çıxarı ona dedi. Anam belə şeylərin üstündə ələ davdalaş qoparsın ki, gəl görəsən! Sonra görün nə oldu: həmin hadisədən iki gün sonra Ceynin bizim klubda üzgüçülük hovuzunun qırağında qarnı üstə uzanıb özünü günə verdiyini görəndə onunla salamladım! Bilirdim ki, qonşu binada yaşayır, ancaq həmin anacan onunla bir kəlmə də kəsməmişdim. Və o gün mən ona ilk dəfə salam verəndə Ceyn tərs-tərs məni süzdü. Ona başa salanacan ki, bu çərdəymiş küçüyün *haranı* mürdarlamağının – lap gedib qonaq otağına otursun, – mənə qatıyyən daxil yoxdur, – tamam əldən düşdüm. Amma əziyyətim hədəf getmədi, o gündən sonra bərk dostlaşdı. Elə həmin axşam birlikdə qolf oynamağa getdik. Yadımdadır, səkkiz top uduzdu. *Düz səkkiz!* Hər dəfə əlindəki qolf ağacını – biti qaldırıb topa zərbə vuranda gözünü yummağını ona tərgitdirənəcən mənəməki mənə deydi. Əməlli-başlı məşq keçdim onunla. Mən özüm çox yaxşı oynayıram. Desəm ki, bir oyunu necə zərbəyə bitirirəm, mənə inanmayacaqsınız. Hətta bir dəfə az qalmışdı qisametrajlı filmə də çəkilmə, amma son anda razılıq vermədim. Fikirləşdim ki, əgər mənəməki qədər kinoya nifrət eləyən bir adam da kinoya çəkilməyə razılıq verərsə, dünyada bundan əyibəcar ikiüzüzlük olmaz. Ona görə də filmə çəkilməkdən imtina elədim.

Çox qəribə qızıdır bu Ceyn. Desəm ki, gözəldir, yalan danışmış olaram, amma mənəməki çox xoşuma gəlir. Ağız bir balaca yekədir. Bu mənada ki, söhbət zamanı gülməli bir söz eşidəndə ağız, yəni dodaqları azı yüz yana qaçır. Məəttəl qalmalı işdir. Onsuz da heç vaxt ağızını əməlli-başlı yuma bilmir. Həmişə, ələlxüsus da, zərbə vuranda və ya kitab oxuyanda ağız açıla qalır. Elə gün olmazdı ki, kitab oxumasın, özü də yaxşı kitablar oxuyurdu. Şeyri daha çox xoşlayırdı. Bizim ailə üzvlərindən savayı, yeganə adam idi ki, mən Allinin beysbol əlcəyini ona göstərmişdim. Üstündəki şeyirlərə görə. O, Allini heç vaxt görməmişdi, çünki həmin yay onlar ilk dəfəydi ki, Meynə dincəlməyə gəlmişdilər, əvvəllər Kod burnuna gedərmişlər. Amma mən ona Allidən çox danışmışam. Belə söhbətlərə yaman marağı var.

Bircə ananın ondan gözü su içmirdi. Yəni, onun fikrincə, Ceyn də, onun anası da yekəxana adamlar idi. Küçədə ona salam-zadə vermirdilər. Anam qəsəbədə onları tez-tez görürdü, çünki anası hər dəfə bazarlıq eləmək üçün özlərini "Lasall" markalı maşınlarında şəhərə çıxanda Ceyni də özüylə götürürdü. Ananın gözündə Ceyn heç üzəndə də "babat" deyildi. Mənəməkiçünsə, əksinə. Xoşuma gəlirdi, vassalam.

O gün yaxşı yadımda qalıb. Axşamüstüydü. Ceyni ömrümdə bircə dəfə onda öpmüşəm. Bunu da öpmək saymaq mümkünsə. Şənbə günüydü, onların aynabəndli eyvanında oturmuşduq. Dama oynayırdıq. Aradabir onun damaya çıxdığı daşları yerindən tərpətmədiyinə sataşır, onu cinləndirirdim. Ancaq çox da həddimi aşmırdım. Çünki Ceyn kimi qızları dolamağa adamın ürəyi gəlmir. Düzdür, fürsət düşəndə qarşımdakı qızları o ki var cinləndirmək mənəməki peşəmdir, ancaq gülməlidir o qızdan ki, həqiqətən, bir balaca xoşum gəlir, ona çox girişə bilmirəm. Bəzən hiss eləyirəm ki, bu cür sataşmağım qarşımdakı qızın özünə də *xoş gəlir*, – lap dəqiq *bilirəm ki*, belədir, amma yenə də bacarmıram, çünki çoxdan tanıdığım və bu günəncə bir dəfə də dolamadığım bir qızı təzədən dolamağa başlamaq mənəməki pisimə gəlir. Nəyəsə, axı mən sizə Ceynlə necə öpüşdüyümdən danışdırdım. Möhkəm yağış yağırdı, biz də eyvanda dama oynayırdıq. Birdən Ceynin anasının arə getdiyini bu ayyaş heyvərə eyvana çıxıb, ondan soruşdu ki, evdə

siqaret varmı? Onu o qədər də yaxşı tanıyıb-eləmirəm, amma sir-sifətindən qaradınmazın birinə oxşayırdı, yəni bir işi-zadı düşməsə, adamı dindirib-danışdıran deyildi. İyrənc tip idi. Nəysə, Ceyn ona cavab vermədi. O, bir də soruşdu. Ceyn yenə dinmədi. Dama taxtasından heç başını da qaldırmadı. O da qayıdıb girdi içəri. O gedəndən sonra Ceyndən soruşdum ki, yenə nə olub? *Mənə* də cavab vermədi. Özünü elə aparırdı ki, guya, başı növbəti gedişə qarşıb. Ancaq birdən dama taxtasının üstünə bir damla qəzib yaşı düşdü. Düz qırmızı xanaya. İndi də gözlərimin qabağındadır. Dərhal onu barmağıyla sildi. Bilmirəm niyə, ancaq bu hadisə mənə yaman kövrəldi. Ona görə də durdum, zorla onu yerindən bir az o yana tərpedib, böyründə, az qala *dizinin* dibində oturdum. O da *əməlli-başlı* hiçqırmağa başladı. Bir də onda ayıldım ki, onu qucaqlayıb öpürəm. *Haradan gəldi*: gözlərindən, bumundan, alnından, qaşlarından və ilaxır, hətta *qulaqlarından* da. Bircə dodaqlarından başqa. Çünki dodaqlarından öpməyə özü qoymurdu, hər dəfə mən oradan öpmək istəyəndə başını yana çəkirdi. Bir sözlə, bizim öpüşməyimiz bircə dəfə, o da belə olub. Bir az keçəndən sonra durdu, içəri keçdi, ağ-qırmızı sviterini geyindi, onu bu sviterdə görəndə ağılim başımdan bir az da çıxdı, bir yerdə kinoya getdik. Yolda ondan soruşdum ki, bu mister Küdehi – o əyyaş heyvərinin adı beləydi – ona sataşib eləmir ki? Düzdür, onda Ceyn hələ çox balacaydı, amma dəhşət bədəni vardı. Bir də ki, mən bu dəyyus Küdehiyə elə də çox etibar eləmirdim. Dedi ki, yox, sataşib-eləmir. Buna görə də o, niyə ağladı, heç cür başa düşə bilmədim. Nə onda, nə də indi. Elə qızlar var ki, onların neylədiklərini ömründə başa düşmək olmur.

Yox, elə bilməyin ki, Ceyn buz kimi soyuq qızdı və buna görə də *biz* nə öpüşür, nə də mazaqlaşırırdıq. Elə şey yoxdur. Məsələn, götürək elə onunla həmişə əl-ələ gəzməyimizi. Bilirəm, deyəcəksiniz nə böyük iş olub, ancaq onunla əl-ələ gəzməyin özü bir ələm idi. Çox qızlar var ki, onlarla əl-ələ gəzəndə, elə bil, əlinə quru, *ölüvay* bir şey almısan, ya da əlindən elə *bərk-bərk* yapışırırlar ki, guya, indicə onları atıb qaçaçaqsan. Ceyn isə başqa aləm idi. Kinoya-zada gedəndə, içəri girən kimi əl-ələ tutur və düz kino qurtaranacan bir-birimizin əlini buraxmazdıq. Özü də axıra kimi nə qurcalanı,

nə də bundan vəcdə gəlirdik. Ceynlə bir yerdə olanda əlimin tərləyib-tərləməməyi də vəcdimə deyildi. Bir onu bilirdim ki, xoşbəxtəm. Xoşbəxtəm, vassalam.

Başqa bir şey də yadıma düşdü. Bir dəfə kinoda Ceyn elə bir iş elədi ki, ağılim başımdan çıxdı. Deyəsən, hələ jurnal gedirdi. Birdən hiss elədim ki, kimsə arxadan başımı sığallayır. Baxdım ki, Ceyndir. Bu, mənə çox gülməli gəldi. Çünki o, axı hələ çox balacaydı. Adətən, iyirmi beş-otuz yaşlı qadınlr, özü də ya ərlərinin, ya da körpə uşaqlarının başını bu cür sığallayırlar. Elə mən özüm də hərdən bir bacım Fibi-nin saçlarını beləcə sığallayıram. Amma Ceyn kimi kiçik bir qızın sənəni başını sığallaması qərribə işdir. Az qalır, adamın huşu başından çıxar.

Sözün qısa, holla sınıq-salxak kresloya çöküb bayaqdan bunlan xatırlayırdım. Eh! Ceyn, Ceyn! Hər dəfə onunla Stredleyteri bu dəyyus Ed Benkinin məşinində bir yerdə, oturmuş halda təsəvvürümə gətirəndə dəli oturdum. Özü də yüz faiz əmin idim ki, o, Stredleyter kimi əclafa çox əl-qol atmağa imkan verməz, amma yenə mənə pis təsir eləyirdi. Düzünü bilmək istəsəniz, heç bu barədə danışmaq belə istəmirəm.

Artıq holla adam qalmamışdı. Heç o fahişə sarışın qızlar da gözə dəymirdi. Birdən-birə bu xaraba qalmış mehmanxanadan baş götürüb qaçmaq istədim. Burada hər şey adamı danıxdırtdı. Ancaq hələ də yorulmamışdım, yatmaq istəmərdim. Otağa qayıb, paltomu geyindim. Arada fürsət tapıb pəncərədən boylandıam, ancaq işıqların hamısı sönmüşdü, heç nə görünmürdü. Təzədən liftlə aşağı düşüb bir taksiyə oturdum. Sürücüyə dedim ki, "Erni" kafesinə sürsün. Erninin Qriniç-Vilicdə gecə kaberesi var idi və qar-daşım D.B. Hollivuda köçüb orada bicəngənin birinə çevrilməmişdən qabaq bu kabareyə tez-tez gedərdi. Arabir mənə də özüylə ora aparardı. Erni özü yekəpər bir zəncidir, pianoda çalır. Dəhşətli dərəcədə yekəxanadır, tanınmış, ya da varlı adam olmasan, sənə salam da verməz, amma piano çalmağına söz ola bilməz. Bəzən o qədər gözəl çalır ki, istəməz iyranırsən. Özüm də bilmirəm, bunu necə izah eləyim, ancaq, doğrudan da, belədir. Hərçənd ki, onun piano çalmağı mənim də xoşuma gəlir, amma bəzən az qalır gedəm

o pianonu onun başına çırpam. Bəlkə də, ona görə ki, o lap zilə çıxanda onun dəhşət yekəxana olduğunu, tanınmış və ya varlı adamlardan başqa heç kimə salam vermək istəmədiyini hətta *qulaqlarınla* eşidirsən.

12

Taksi çox köhnə taksiydi. İçərisindən də pis iy gəlirdi, elə bil, kimsə naharı burada atıb getmişdi. Hər dəfə gecə yola çıxanda bəxtimə bu cür iyli-qoxulu taksilər çıxır. Ən pisi də bu idi ki, ətrafa üzücü bir sükut çökmüşdü, tənhalıq xofu adamı basırdı. Sabah bazar günü olsa da, küçədə tam sakitlik idi. Hər dəfə bir-birinin belini qucaqlamış halda, küçədən keçən oğlan və qızlar və ya gecənin bu vaxtında gərəşən kimi qaçqıldaşan pijon uşaqlar gözə dəyirdi. Gülməli şey olsa, heç belə gülməzlər. Gecənin bu vaxtında, özü də küçələr kimsəsiz olanda bu cür qaçqıldan Nyu-York daha qorxunc şəhərə çevrilir. O səsi yüz mil aralından eşidəndə belə adamı tənhalıq, dilxorçuluq basır. Ürəyimdən keçdi ki, kaş evimizə qayıdıb bacım Fibi ilə həp-gop eləyəydim. Amma bir az gedəndən sonra, axır ki, sürücüylə söhbətə başlaya bildim. Adı Horvits idi. Əvvəlki sürücüdən bu çox yaxşıydı. Fikirləşdim ki, ördəklərin hara getdiyini, bəlkə, bu bilir.

– Bura baxın, Horvits, – dedim, – heç Mərkəzi parkdakı gölün yanından keçmisiniz? Parkın cənub girəcəyindəkinə deyirəm.

– *Nəyin?*

– Gölün. Balaca bir göl var orada. İçində də ördəklər üzür. Hə, hə, tanıyırsınız.

– Tanıyıram. Nə olub ki?

– Yəqin, yaz-yay o göldə üzən ördəkləri də görmüsünüz? Təsədüfən bilmirsiniz, qışda o ördəklər hara gedir?

– *Kim* hara gedir?

– Ördəklər. Təsədüfən bilmirsiniz? Deyirəm, yəni gəlib onları maşınla-zadla bir yerə aparırlar, yoxsa özləri uçub harasa, cənuba-zada köçür?

Sürücü çevrilib üzümə baxdı. Deyəsən, tez əsəbiləşən adammış, amma belə baxanda pis oğlana oxşamırdı.

– Mən nə bilim hansı cəhənnəmədirlər, – dedi. – Bu cür sarsaq şeyləri mən haradan bilim?

– Yaxşı, yaxşı, burada *inciməli* nə var ki? – dedim. Deyəsən, möhkəm incimişdi.

– Kimdi inciyən? İnciyən-zad yoxdur burada.

Bir halda ki, bu cür xırda şeylər xətrinə dəyir, onda bunu dindirməsən, yaxşıdır. Ancaq bir az keçməmiş özü başladı. Arxaya çevrilib dedi:

– Hər halda, *balıqlar* oradan heç yana getmirlər. Haradadırlar, elə orada da qalırlar. Gölün lap dibində.

– Balıq başqa şeydir. Balığın buna nə dəxli? Mən *ördəkləri* soruşuram, – dedim.

– Nə *fərqi* var ki? Elə bir *fərqi-zadı* yoxdur, – Horvits dedi. Elə danışırdı ki, elə bil, nədənsə bərk incimişdi. – Siz nə danışırsız! Qışda *balıqlar* üçün lap pis, ördəklərə nə var? Bir balaca beyninizə əziyyət verin, lənət şeytana!

Bir anlığa susdum. Sonra:

– Yaxşı, – dedim, – bəs o balaca göl qalın buz bağlayanda, uşaqlar da ayaqlarında konki bu buzun üstündə *sürüşüb eləyəndə* o balıqlar neyləyir?

Horvits yenə geri döndü:

– Necə yəni neyləyir? – Lap bağdı. – Haradaydılar, elə orada da qalırlar.

– Axı onlar suyun donduğunu *hiss etməyə* bilməzlər! Heç cür *hiss etməyə* bilməzlər.

– Kim deyir ki, *hiss* eləmirlər? Heç kim belə söz deməz! – Horvits bərk həyəcanlanmışdı, qorxdum ki, maşını indiçə elektrik dirəyinə-zada çırpacaq. – Onlar elə bu lənətə gəlmiş buzun *içində* yaşayırlar. Onları təbiət belə yaradıb, lənət şeytana! Bütün qışı buzun *içində* donmuş halda *qonurlar*.

– Doğrudan? Bəs onda nə yeyirlər? Axı onlar *domurlarsa*, onda nə üzə, nə də özlərinə *yem* axtara bilərlər.

– *Öz bədənləriylə* qidalanırlar, niyə bunu başa düşmürsünüz? Buzun *içində* çoxlu yosun-zad olur. Bu yosunlar onların bədəninə yapışır və bədənün üstündəki *masamələ* vasitəsilə içəri sorulur. Onlar *təbiətən* belə yarıanıblar, lənət şeytana. Başa düşdün! – Yenə arxaya dönüb üzümə baxdı.

– Aha, – söz güləşdirmək istəmədim. Qorxdum ki, taksini vurub-eləyər. Bir də çox dəyməduşar adam idi, beləsiylə mübahisə eləmək adama heç bir ləzzət vermirdi.

– Bəlkə, bir yerdə saxlayasınız, düşüb bir şey içək, – dedim.

Cavab vermədi. Deyəsən, hələ də fikrə getmişdi. Bir də soruşdum. Doğrudan, pis adam deyildi. Məzəl, daymadüşər bir qocaydı.

– Qadasi, içməyə mənə vaxt haradan? – dedi. – Yaşxi, neçə yaşınız var sizin? Nə üçün gecənin bu vaxtı evinizdə yatmamasınız?

– Hələ yorulmamışam, hələ yuxum gəlmir.

Kabarenin önündə taksidən düşdüm, çıxarıb pulunu vərəndə bu Horvits yenə də balıqlar ortalığa soxdu. Bədbəxtin, elə bil, ayrı dərdi yox imiş:

– Qulaq asın, – dedi. – Əgər siz də balıq olsaydınız, ana təbiət, hökmən, sizin də qayğınıza qalardı, elə deyil? Düz demirəm? Yox, elə bilməyin ki, qış düşsən kimi balıqlar buz altında donub ölürlər. Belə şey ola bilməz. Düzdürmü?

– Düzdür, amma...

– Ay sağ olun. Tamam düz buyurursunuz! – Horvits bunu deyib, maşını güllə kimi yerindən tərpətdi. Ömrümdə bu qədər cırtqoz adam görməmişdim. Bir söz deyən kimi, özündən çıxır.

Gec də olsa, Erninin kabaresi ağzınacan doluydu. Əksəriyyəti də orta məktəbdə və kollecdə oxuyan piyonlardır. Bu dünyada elə bir məktəb tapılmaz ki, o da mən oxuduğum məktəblər kimi, qış tətilinə bu qədər gec başlasın. O qədər basabas idi ki, qarderobda paltoma yer də tapa bilmədim. Amma bir nəfərin də cıncını çıxmırdı, çünki Erni piano çalırdı. O, pianonun arxasına keçdimi, hamı hər şeyi unudub, sanki, müqəddəs bir şeyə qulaq asırdı. Lap kil-sədəki kimi. Amma, mənə, heç kəs *belə bir* səcdəyə layiq deyil. Mənimlə yanaşı dayanan üç nəfər də öz xanımları ilə birlikdə oturmaq üçün növbə gözləyirdi. Bir bunlara baxaydınız, hamısı barmaqlarının ucunda dikəlib Erninin necə çaldığını öz gözləri ilə görməkdən ötrü əldən-ayaqdan gədirildilər. Erni çaldığı pianonun yuxarısında divardan iri bir güzgü asılmışdı, iri bir proyektor işə çalğıcının sifətini işıqlandırır ki, hamı onun sifətini aydın görə bilsin. *Barmaqlarını* isə görmək mümkün deyildi, heç lazım da bilməmişdilər. Onun sifətini görmək bunlar üçün bəs idi. Çox elə lazımmış... Mən içəri girəndə hansı musiqi parçasını çalırdı,

dəqiq deyə bilməyəcəm, amma hansıydısa, evini yaman yıxmışdı. Öz ustalığını hamının gözüne soxmaq üçün yalnız zildə çalır, cürbəcür hoqqalardan çıxırdı. Belə çalğıya qulaq asanda qənim ağrıyır. Amma kaş siz o parça qurtarandan sonra bu kütlənin necə hay-küylə qışqırdığını eşidəydiniz. Yəqin ki, qusmağınız gələrdi. Lap ağıllarını itirmişdilər. Kinoda gülməli şey olmayanda belə qəsdən goreşən kimi qaqqıldasən sarsaq küçə uşaqlarından fərqləri yox idi bunların. Allaha and olsun, əgər mən pianoçu, aktyor və ya buna bənzər bir şey olsaydım, bunlar da mənə görə bu cür hay-küy qaldırsaydılar, bunu özümə təhqir hesab edərdim. Heç onların adicə *çəpik* çalmaqlarına da razı olmazdım. Bu camaat əl çalanda da bilmir kimə çalsın. Pianoçu olsaydım, gedib xələt bir yerdə, – anbarda-zadda çalardım. Nə isə, o qurtararkən camaat dəli kimi qışqıranda Erni stulunu fırladıb, onlara saxta bir *itənlə* baş əydi. Guya ki, bu, dahi pianoçu olmaqla bərabər, həm də son dərəcə təvazökar adamdır. Hamısı yalandır, saxtadır, çünki bu dünyada ondan da yekəxanasını çətin tapardın. Amma qəribə işdi, o qurtarandan sonra nəşə mənim ona yazığım gəldi. Mənə, düz və ya səhv çaldığını indi o heç *özü də* bilmir. Və bunda onun elə bir günahı yoxdur. Günahın çoxu ona bu cür hay-küylə əl çalan bu zırramalardadır, bunlara aman versən, *hər* kəsi yolundan azdırırlar. Yenə də bərk dilxor oldum, yenə də məni tənhalıq xofu basdı, az qaldı, paltomu alıb, geriyyə, mehmanxanaya qayıdam, ancaq hələ çox tez idi və mən gedib indidən otaqda tək-tənha oturmaq istəmərdim.

Axır ki, mənə də bir qotur stol tapıldı, divanın lap dibində, dirəyin dalında. Heç nə görmək olmurdu. Özü də bu bapbalaca stol elə yerdəydi ki, qonşu stollarda oturanlar ayağa durub yol verməşəydilər, – və bu dəyyəuslar da *ömründə* duran deyildilər, – keçib orada oturmaq namümkün iş idi. Gərək, onların başının üstündən *hoppanaydın*. Nə isə, birtəhər keçib oturdum, sodalı viski sifariş elədim. Buzlu daykirdən sonra bu, mənim ən çox sevdiyim içkidir. Ernidə, lap altı yaşında da olsan, içki ala bilərdin, çünki içəri tamamilə qaranlıq olur. Bir də ki, burada veclərinə də deyildi, sənə neçə yaşın var. Lap nəşəxor da olsan, sənə fikir verən-zad yoxdu.

Dörd yanım pijonlarla doluydu. Zarafatsız. Sol yanımda, lap bir-birimizə *yapışdığımız* bapbalaca stolda idbar heç oğlanla idbar bir qız oturmuşdu. Elə mən yaşda olardı, bəlkə, bir az məndən böyük. Qarıba şeydir: əllərindəki qədəhləri çox ehtiyatla, qurtum-qurtum içirdilər, elə bil, tez qurtaracağından qorxurdular. Bir anlığa onların söhbətinə qulaq verdim, çünki bekarılıqdan bilmirdim neyləyim. Oğlan ona həmin axşam baxdıqı hansısa futbol oyunundan danışdı. Özü də bitdə-bitdə, əvvəlindən-axırına kimi. Zarafatsız, ömrümdə bunun qədər zındıq, zəhlətökən söhbət eşitməmişdim. Hiss eləyirdim ki, bu andıra qalmış oyun heç qızın da vecinə deyil, yazıq qız *oğlandan da* bətar eybəcər idi, yəqin, buna görə də qulaq asmağa *məcburdur*. Eybəcər qızların günü-saati belədir. Bəzən onlara yaman yazdıqım gəlir, heç üzünə də baxa bilmirəm. Ələlxüsus da sarsaq oğlanlardan biri bu cür futboldan-zaddan zəhlətökən söhbətlər eləyəndə. *Sağ* tərəfimdəki söhbət heç də bundan fərqli deyildi. O stolda aynına Yel Universiteti tələbələrinə məxsus boz flanel kostyum və bər-bazəkli jilet geyinmiş modabaz bir tip oturmuşdu. Bu kübar universitet cəmiyyətlərinə məxsus dəyusların hamısı bir zibildir. Atam məni də əvvəlcə Yelə, sonra isə Pristona göndərmək istəyirdi, ancaq and olsun Allaha, *başımı da kəssəydilər*, bu kübar kolleclərinin heç birinə ayaq basmazdım. Sözüün qisası, Yel tələbəsinin yanında qəşəng bir qız oturmuşdu. Dəhşət şey idi! Amma kaş görəydiniz bunlar nədən söhbət edirlər. Əvvələn, ikisi də bir balaca dəmlənmişdi. İkincisi də, bilirsiniz, bu zırrama neyləyirdi; həm bir əliylə stolun altında qızın üst-başını əlləşdirirdi, həm də ona yataqxanada özü kimi zırrama otaq yoldaşının bir şüşə aspirin içib özünü öldürmək istədiyindən danışdı. Qız da elə hey əzilib-büzülürdü: "Aman allah!.. Nə böyük faciə... Bəsdir, əzizim, eləmə!.. Sən canın!.. Burada yox!" Bir əlinlə qarşında oturan qızı əlləşdirəsən, o biri əlinlə, daha doğrusu, dilinlə kiminsə özünü öldürmək istəməsindən dəm vurasan! Məzədir, başdan-ayağa!

Oturmaqdan yancaqların yara oldu. Bekarılıqdan lap tənəyə gəldim. Bir ucdan iç, bir ucdan siqaret çək. Nə olsun? Ofisiantu çağınb xahiş elədim Erniyə desin ki, mən onu içkiyə qonaq etmək istəyirəm. Dedim de ki, D.B.-nin qardaşiyam.

Ancaq heç inanmıram ki, o, mənim xahişimi ona çatdırmış olsun. Bəyəm, bu dəyus ofisiantlar adamdırlar? Bunlar ömründə sənin xahişini kiməsə çatdırmazlar.

Birdən bir qız mənə sən gəldi: "Holden Kolfild", – deyə çıxdı. Adı Lilian Simmons idi. Əvvəllər qardaşım D.B.-lə gəzərdi. Döşləri vardı, başı boya.

– Salam, – dedim. Təbii ki, istədim ayağa qalxam. Ancaq bu basabasda ayağa qalxmağın özü də müşkül bir iş idi. Yanında bir dənizçi zabit vardı, özü də özünü elə dartmışdı ki, elə bil, küreyinə şiş soxmuşdular.

– Nə yaxşı, sənı gördüm! Nə böyük xoşbəxtlik! – bizim Lilian dedi. Gözünün içinə kimi yalan danışdı, – böyük qardaşın necədir? – Əslində, azarı da elə buydu.

– Niyə, pis deyil. İndi Hollivuddadır.

– *Hollivudda? Nə gözəl! Orada neyləyir?*

– Bilmirəm. Yazır, – dedim. Bu söhbəti uzatmaq istəməirdim. Çünki hiss eləyirdim ki, bu qız Hollivudda işləməyi böyük bir fəxr hesab eləyir. Elə hamı belə bilir. Onun hekayələrini ömründə bir dəfə də açıb oxumayanların hamısı. Yenə də əsəbiləşdim, deyəsən.

– Nə yaxşı! – Lilian dedi. Sonra məni dənizçi zabitlə tanış elədi. Adı kapitan Blop idi-nəydi, özü də əlimi sıxanda az qaldı bütün barmaqqlarını qıra. Bu heyvəralər həmişə belədirlər: elə bilirlər biriylə salamlaşanda onun barmaqqlarının qırxını da qıra bilməsələr, adlarını arvad qoymalıdılar. Allah sizin ətinizi töksün!

– Təksənmi burada, körpə? – Lilian məndən soruşdu. Ortalıqda dayanıb *bütün yolu* kəşmişdi. Deyəsən, heç kəsi heç yana buraxmaq fikrində deyildi. Ofisiant əldolu bayaqdan dayanıb onu gözləyirdi ki, kənara çəkilsin. Lilian isə elə bil heç onu görmürdü. Qarıba vəziyyət yaranmışdı. Hiss elədim ki, ofisiantın ondan xoşu gəlmir, elə dənizçi zabitin də. Hətta onunla görüşə çıxsə belə. Heç mənim də xoşum gəlmirdi. Heç kəsən xoşu gəlmirdi ondan. Amma, nəse, adamın yazığı gəlirdi ona.

– Bəs sənın qızın-zadın yoxdurmu, körpə? – o bir də soruşdu. Bayaqqdan ayaq üstəyəm, o, hələ də mənə oturma deməyib. Elə mürtəd qız idi ki, adamı saatlarla ayaq üstə saxlayırdı. – Gör nə qəşəng oğlandır, – deyə üzünü zabita tutdu. – Holden, gündən-günə daha da qəşəng olursan!

Zabit dedi:

– Gəl, gedək, bütün yolu kəsmisən.

– Holden, gəl bizimlə otur, – Lilian hələ də mənimlə idi. – Qədəhini də gətir.

– Mən indi çıxaram, – dedim ona. – Bir nəfərlə görüşməliyəm.

Bilirdim ki, qəsdən mənə yaltaqlanır. İstəyir ki, sonra bunların hamısını D.B.-ya danışım.

– Ay, şeytan. Afərin sənə! O böyük qardaşını görəndə ona de ki, mən ona nifrət eləyirəm.

Sonra çıxıb getdi. Zabitlə mən bir-birimizə bu tanışlıqdan xeyli məmnun olduğumuzu bildirdik. Bu da mənə gül-məli gəldi. Çünki həmişə kiməsə “Sizinlə tanış olduğuma çox şadam” desəm də, əslində, buna şad-mad ola bilmirəm. Amma çarə nədir, bu insan deyilən məxluqla bir yerdə yaşamaq istəyirsənsə, gərək, belə deyəsən.

Liliana: “Gedirəm, məni gözləyən var”, – deyəndən sonra buradan *çıxıb getməkdən* başqa əlacım qalmadı. Hətta, yaxşı-pis Erninin çalğısına da doyunca qulaq asa bilmədim. Neyləmək olardı, bu Lilian Simmonsla, bu danızçı zabitlə bir stolda oturub sıxıntıdan, danışmaqdan üzülmək-dənsə getməyim yaxşıydı. Durub çıxdım. Ancaq paltomu alanda hirsimdən cilov gəmirirdim. Bu adamlar həmişə hər şeyi korlamalıdılar da!

13

Mehmarxanaya qədər bütün yolu piyada qayıtdım. Düz qırx bir məhəllə. Ona görə piyada qayıtmadım ki, könlümə gəzmək-zad düşmüşdü. Yox, sadəcə, taksilərə minib-düşməkdən bezmişdim. Bəzən adam liftə girib-çıxmaqdan necə bezirsə, taksiyə minib-düşməkdən də o cür bezir, istəyirsən öz ayağınla gedəsən, – yolun nə qədər uzaq və ya yoxuş olsa da. Uşaqlıqda öz mənzilimizə çox vaxt ayaqla qalxırdım. On iki mərtəbənin on ikisini də.

Elə bil, bu gün heç qar yağmırdı. Səkilərdə qar-zad gözə dəymirdi. Amma yaman şaxtaydı, qırmızı kepkamı cibimdən çıxarıb başıma dürtüdü, qıraqdan necə görünməyim vecimə də deyildi. Hələ qulaqlarını da açıb aşağı saldım.

Əlcəklərimi yataqxanada çırpışdıran əclaf kaş indi əlimə düşsəydi! Amma əllərim soyuqdan tamam donmuşdu. Düşsəydi də, bir şey eləyən deyildim. Əlimdən heç nə gəlmir. Təbiətdən qorxağın bəriyəm. Özümü o yera qoymasam da qorxağam. Məsələn, yataqxanada əlcəklərimi oğurlayanın kim olduğunu öyrənə bilsəydim, uzaqbaşı, o əclafın otağına girib deyəcəkdim: “Yaxşı, bəlkə, mənim əlcəklərimi geri qaytarasan?” Onda əlcəklərimi çırpışdıran həmin bu hərif də, çox güman ki, günahsız adam kimi yalandan çiyinlərini çəkəcək: “Hansı əlcəkləri?” – deyəcəkdə. Mən də dinməz-söyləməz onun şkaflını açıb oradan öz əlcəklərimi tapıb çıxaraçaqdım. Yəqin ki, qaloşun-zadın içinə basmıy olacaqdı. Onları oradan çıxardacaqdım, sonra özüə göstərüb, təqribən, belə deyəcəkdim: “Bəlkə, bunlar səninkidir?” O da yalandan, heç nədən xəbəri yox imiş kimi, heyratla üzümə baxa-baxa deyəcəkdə: “Mən bunları ömrümdə birinci dəfədir görürəm. Səninkilədirsə, götür. Özgəsinin malı mənim nəyimə lazımdır?” Bundan sonra, çox güman ki, yandığımdan düz beş dəqiqə onun üzünə baxa-baxa qalacaqdım. Əlcəkləri oradaca əllərimə geyinəcək və ürəyimdən bu əliyəri əclafın çənəsinə bir yumruq illşirdirmək, onun ağız-burnunu partlatmaq keçəcədi. Ancaq buna cəsarətim çatmayacaqdı. Eləcə dayanıb tərs-tərs onu süzəcəkdim. Ağzını partlatmaq əvəzinə, ondan hayıf almaq üçün uzaqbaşı ünvanına bir-iki yağlı söz deyə bilirdim. Ancaq o bir-iki yağlı sözü də dilimə gətirsəydim, çox güman ki bu zaman o, mənim çənəmin altına girib üstümə kəkələnəcəkdə: “Bura bax, Kolfild, sən mənə oğru deyirsən?” Onda mən: «Lap əlimin içindən gəlir! Oğru da varsan, oğraş da!» demək əvəzinə, dodağımın altına mızıldanacaqdım: «Dediyim odur ki, bu andıra qalmış əlcəklər axı səninin o andıra qalmış qaloşunun içindən çıxdı». Və hərif o dəqiqə başa düşəcəkdə ki, mən ona yumruq-zad vuran deyiləm, bir az da ürəklənəcəkdə: “Bura bax, araya başqa söz qatma! Sən mənə oğru deyirsən, ha?” Bu dəfə bir az da aşağı qoyacaqdım: “Kimdi sənə oğru deyən? Deyirəm, yəni bu andıra qalmış əlcəklər səninin qaloşunun içinə haradan gəlib düşüb?” Düz *bir saat* bu cür çərənfləyəcəkdim. Nəhayət, heç kimin ağız-burnunu partladib-ələmədən otaqdan çıxacaqdım. Birbaşa ayaqyoluna girib, orda xalvətə siqaret sümürə-sümürə güzgüdə özümə tamaşa eləyəcəkdim.

Mənsə, mehmanxanaya çatanacan yol boyu bu fikir beynimdən çıxmıdı. Ağciyər olmaq da bir şey deyilmis. Bəlkə də, mən heç o qədər ağciyər *deyiləm*. Mən haradan bilim? Bəlkə də, bunun bir səbəbi qorxaqlığımdadırsa, o biri səbəbi, sadəcə, əlcəyimin itdiyini vecimə almamağımdır. Bəla burasıdır ki, mən itkiyə qarşı çox biganə adamam: uşaqlıqda mənim bu xasiyyətim hər dəfə anamı az qala dəli eləyirdi. Uşaqlar var, itirdiyi şeyi *günərlə* axtanırlar. Amma mənim indiyəcan elə bir şeyim olmayıb ki, onu itirdiyimə heyfim gələ, onu, hökmən, axtarıb tapmağa çalışsam. Bəlkə də, ona görə ki, bir balaca qorxaqlığım da var. Bununla heç də özümə təsəlli vermək niyyətində deyiləm. Elə deyil. Gərək, adam qorxaq olmasın. Və işdi-şayət, əgər birinin ağzını vurub əzmək lazımdırsa, bu həm də sənin ürəyincədirsə, onda, gərək vurasan. Amma mən vura bilmirəm. Ondansa, onu götürüb pəncərədən atar, ya da baltayla başını kəsərəm. Mənim üçün bu daha asandır. Yumruq davasına isə nifrət eləyirəm. Nə qədər döyülsəm, vecimə də almıram. Təbii ki, elə çox döyülməyin dəlisi də deyiləm, ancaq yumruq davasının məni ən çox qorxudan şey qarşısında duran adamın sifətidir. Dalaşdığım adamın sifətinə baxa bilmirəm. Bədbəxtçilik də elə bundadır. Hər ikimizin gözünü bağlasaydılar, yenə dərd yarıdı. Bu da bir cür qorxaqlıqdır, fikirləşəndə adama qaribə gəlir, ancaq qorxaqlığın buynuzu olmur ki! Qorxağam, vəssalam.

Əlcəkləri də, qorxaqlığımı da yada saldıqca lap dılxor olurdu. Ona görə də yolüstü bir yerə dönüb vurmaq fikrinə düşdü. Ermidə üçcə qədəh içmişdim, özü də axınıncısını heç yarı da eləməmişdim. Əlimdən heç nə gəlməsə də, vurmaq işində ustayam. Gecəni səhərə kimi içərəm, zərrəcə hiss olunmaz. Əlbəttə, kefimə soğan doğramasalar. Hutton məktəbində oxuyurdum, bir şənbə günü axşam dostum Raymond Qoldfrablə bir pint viski götürüb özümüzü verdik kapellaya, orada bizi görün olmayacaqdı, qabı dibinə kimi boşaltdıq. O, tamam dəmləşdi, amma mənim heç dilim də topuq vurmurdu, özümü daha sərbəst, daha qayğısız hiss eləyirdim. Bircə yatağa girəndə ürəyim bulandı, gedib qusdum. İstəsəydim, heç qusmazdım, özümü saxlaya da bilirdim.

Qıssası, yolda az qala sarsaq bir bara girmişdim, amma baş tutmadı, oradan ayaq üstə güclə dayanan iki oğlan çıxdı. Başladılar məndən metronun yerini soruşmağa. Biri sir-sifətindən kubaliya oxşayırdı və mən onları başa salanacan, bu kubaliya oxşayanın iyli-qoxulu nəfəsi özümü daladı. Ödüm ağzıma gəldi. Bu it ölüsünün iyi gələn bara girməkdən vaz keçdim, birbaş mehmanxanaya yollandım.

Holl bomboş idi, amma, elə bil, burada əlli milyon siqaret çəkmişdilər. İyindən başım fırlandı. Hələ yuxum gəlməsə də, özümü çox pis hiss eləyirdim. Tamam dılxorçuluq idi. Ölsəm, bundan yaxşıydı.

Birdən başıma sarsaq bir iş gəldi.

Liftə minəndə liftçi oğlan dedi:

– Əylənmək istəyirsinizmi, cavan oğlan? Yoxsa, gecdir sizin üçün?

– Başa düşmədim, – dedim. Doğrudan da, nə demək istədiyini başa düşmədim.

– Qız-zad lazım deyil ki?

– Mənə? – Çox sarsaq cavab oldu. Axı bu cür qəfil, özü də açıq-saçıq sual eşidəndə adam istər-istəməz özünü itirir.

– Neçə yaşınız var, şef? – liftçi oğlan soruşdu.

– Nə olub ki? – dedim. – İyirmi iki.

– Hm... Hə, nə deyirsiniz? İstəyirsinizmi? Bir dəfəsi beş dollar, gecəsi isə on beş. – O, saatına baxdı. – Sabah saat on ikiyə kimi. Bir dəfəsi beş, sabah saat on ikiyə kimi isə on beş dollar.

– Raziyəm, – dedim. Düzü, prinsipcə mən özüm belə şeylərin aleyhinəyəm, ancaq dılxorçuluq məni elə basmışdı ki, başımı itirmişdim. Məsələ də bundaydı. Adam dılxor olanda heç özü də bilmir neyləyir.

– Razısən? *Hansına?* Bir dəfəliyinə, yoxsa sabaha kimi? Mən bunu bari başdan bilməliyəm.

– Bir dəfəliyinə.

– Oldu. Hansı otaqda qalırsınız?

Əlimdəki qırmızı şeyin üstündəki nömrəyə baxdım: "On iki iyirmi iki", – dedim və dərhal belə bir işə razılaşdığım peşman oldum, amma artıq çox gec idi.

– Oldu. On beş dəqiqəyə qızı göndərirəm.

Qapını açdı, mən çıxdım.

– Ban sir-sifətdən babat şeydimi? – soruşdum. – Qoca-zad olmasın ha!

– Qoca-zad deyil. Bu barədə narahat olmaya bilərsiniz, şef.

– Pulunu kimə verməliyəm?

– Qıza, – dedi. – Onda getdim, şef. – Qapını, demək olar ki, üzümə çırpdı.

Otağa girdim, saçlarımı bir balaca islatdım, amma mənim bu pırpız saçlarım o qədər coddur ki, nə qədər darasam da bir yana çıxara bilmədim. Sonra yoxladım, görünüm ağzımdan Ernida içdiyim sodalı viskinin, o qədər çəkdiyim siqaretin iyi gəlmir ki. Bunu bilmək çətin deyil, ovcumu dikinə ağzımın qabağına tutub nəfəsimi üzüyuxan, burnuma san verirəm. Ağzımdan iy gəlməsə də, yenə hər ehtimala qarşı dişlərimi yaxşı-yaxşı yudum. Köynəyimi də dəyişib tazəsini geyindim. Bilirəm, bir fahişədən ötrü bu qədər sığalanıb-bəzənməyim sizə gülməli görünəcək, ancaq bu yolla, heç olmasa, bekarçılıqdan canımı qurtarmağa çalışırdım. Həm də, nədənsə, bir balaca əsəbiydim. Düzdür, artıq ehtirasım da çuşa gəlməyə başlamışdı, amma nədənsə, yenə əsəbi kimiydim. Düzünü bilmək istəsəniz, mən hələ qadınla olmamışam. Gerçək sözümdü. Neçə dəfə fürsət düşüb, az qalib ki, bakirliyin daşını atam, amma bir şey çıxmıy, yan yoldan qayıtmışam. Hər dəfə nəse bir şey mane olub. Məsələn, qızgildə olanda bir də gördün, işin şirin yerində ata-anasından biri böyürdən çıxdı, daha doğrusu, qorxursan ki, gəlib çıxar. Yaxud da kiminsə məşinində oturmuşuqsa, onda həmişə, hökmən məşin sahibinin də yanında biri olub. Oğlan cəhənnəm, amma onun yanında oturan qız *daqiqəbaşı* dönüb arxaya baxmasa, bağrı çatlayar. Bunların, gərək, hər şeydən xəbəri ola. Qısası, hər dəfə nə isə bir qənbərqulu çıxıb ortalığa. İki dəfə lap az qalmışdı. Biri heç yadımdan çıxmaz. Axırı nədən korlandı, yadımda deyil. Adətən, bir qızla – əlbəttə, əgər o qız fahişə-zad deyilsə – mazaqlaşarkən, qızıb lap son həddə çatanda birdən həmin qız başlayır yalvarmağa ki, “*eləmə*”. Mənim də bədbəxtliyim ondadır ki, o daqiqə bu qızın dediyinə qulaq asıram. Çoxları bunu vecinə də almır. Mənsə bacarmıram. Heç cür baş açmaq olmur. Bilirsiniz, doğrudanmı, buna *razı deyillər*, yoxsa sadəcə qorxudan belə ələylirlər ki, *şəyət*, sən özünü *saxlaya bilməsən*, axırda bütün günahı

sənin boynuna atsınlar, özlərini təmizə çıxarsınlar. Sözlün qısası, deyirlər “*eləmə*”, mən də eləmirəm. Lap düzü, mənim onlara yazığım gəlir. O mənada ki, bu qızlar çox huşsuz məxluqlardır. Bir balaca onları öpüb ələyən kimi, hiss ələyirsən ki, təmiz ağıllarını itirirlər. Qız ki ehtirasa gəldi, qızıqdı, *onda* bir qram da ağıl deyilən şey qalmır. Buna görə də mən onları heç cür başa düşə bilmirəm. Deyirlər “*eləmə*”, mən də eləmirəm. Sonra da hər dəfə onları evlərinə ötürəndə özümə söz verirəm ki, bir də onlara qulaq asmayacam, amma yenə özümə bacarmıram.

Nə isə, köynəyimi dəyişəndə fikirləşdim ki, bundan da münasib fürsət bir də ələ düşməyəcək. Fikirləşdim ki, bu qız fahişə-zad olsa da, ondan çox şey öyrənmək olar. Bu da evlənilib-ələyəndə kərimə gələr. Bu evlənmək məsələsi aranda məni yərnə narahat ələyir. Hutton məktəbində oxuyanda əlimə bir kitab düşmüşdü. Orada yaraşığı, fəndgir və çox ehtirasslı bir oğlandan danışılırdı. Adı hələ də yadımdadır: müsyö Blanşar. Çox murdar kitab idi, amma bu Blanşar dediyim pis oğlan deyildi. Onun Avropada, Riverada böyük bir qəsr varmış, özü də boş vaxtlarını o qərdə qadınları şallaqla döyməklə keçirirmiş. Düzdür, çox qorxmaz, ürəkli adammış, amma qadınları o dünyalıq olanacan döyərmiş. Əsərin bir yerində deyir ki, qadın bədəni skripka kimi bir şeydi, onu səsləndirmək üçün, gərək, ələ çalğıcı olasan! Çox iyranç kitab idi, – özüm də hiss elədim bunu – o gündən bu skripka məsələsi heç beynimdən çıxmır. Bax buna görə də evlənməzdən qabaq bəzi şeyləri sınamaq istəyirdim. Kolfilid və onun ecəzkar skripkası! Necədir? Əslində, iyranç şeydi, özüm də bilirəm, amma *o qədər də yax*. Məncə, gərək, adamın belə şeylərdən də başı çıxsın, bunun nə zərəri? Sözlün açığı, bir qızla bir yerə düşəndə, vaxtının yarısı havayı gedir: *başım özümə qarışıq*. Allah haqqı! Deyirəm birdən onun xoşuna-zadına gəlməyəm. Özünüz başa düşürsünüz də... Məsələn, ələ bayaq haqqında sizə danışdığım o qızı götürək, o qızla ki, az qalmışdı sərhədi keçək. Hə ələyib onun məmədanını çıxaranacan *düz bir saat vaxt* itirmişdim. Onacan da qız az qalmışdı gözümün içinə tükürə.

Bir sözlə, otaqda var-gəl ələyə-ələyə, bu fahişənin nə vaxt gəlib çıxacağını gözləyirdim. Öz-özümə deyirdim, *kaç*

qəşəng bədəni olaydı. Bir də ki, qəşəng olmasa da olar. Əsas məsələ bu işi tez başa vurmaqdır. Nəhayət, qapını döydülər, tez onu açmağa tələsdim, ancaq ortalığa atdığım çamadanı ilişib üzü üstə yerə sərdim. Az qaldı qılçam qırıla. Mənimki heç gətirmir, tələsdimmi, nəyəyə ilişməliyəm.

Qapını açdım. Qız dimdik önümdə durmuşdu. Əynində dəvə yunundan gen idmançı paltosu vardı, başı isə açıq idi. Sənşintəhər saçları vardı, amma deyəsən, özü belə rəngləmişdi. Qoca-zad deyildi.

– Salam, – dedim. Əsl kübar kimi danışdım. Başım batmasın mənim.

– Moris deyən oğlan sızsınız? – soruşdu. Sir-sifətindən heç mehriban qıza oxşamırdı.

– Liftçi oğlanımı?

– Hə, – dedi.

– Bəli, mənim. Buyurun içəri! – dedim. Əməlli-başlı aılmışdım. Allah haqqı.

İçəri keçdi, paltosunu soyunub, çarpayının üstünə atdı. Əynində yaşıl donu vardı. Yanını yazı stolunun dalındakı kreslonun qırağına basıb, başladı qıçlarını yellətməyə. Sonra qıçını qıçının üstünə aşırsa da, yenə də üst qıçını aşağı-yuxarı yellədirdi. Fahişədən çıxmayan iş, yaman əsəbi idi. Gerçək sözümdür. Məncə, çox cavandı, ona görə. Elə mən yaşda olardı. Mən də onun yanındakı iri kreslodə oturdum. Siqaret çıxardım.

– Çəkən deyiləm, – dedi. İncə səsi vardı. Güclə eşitmək olurdu. Siqaretə görə heç təşəkkür də eləmədi. Belə təbiyə almışdı, yaqın.

– Gəlin tanış olaq, – dedim. – Mənim adım Cirm Stildir.

– Saatınız varmı? – soruşdu. Mənim adım onun heç vecinə də deyildi. – Bura baxın, neçə yaşınız var?

– Mənim? İyirmi iki.

– Hə, məni aldadırsız!

Ondan bu cür söz eşitmək çox qəribəydi. Lap körpə uşaq kimi dedi. Adama elə gəlir ki, fahişə olan kəs ancaq: "Adə, məni dolamısan", ya da "Get bu gopu toyuğunuzu gəl" – deyə bilər, daha bu cür uşaq kimi: "Hə, məni aldadırsız!" – yox.

– Bəs sizin neçə yaşınız var? – mən ondan soruşdum.

– Siz bildiyinizdən çox, – dedi. Nə diləvər qız imiş. – Saatınız varmı? – yenə o, məndən soruşdu və durub donunu başından çıxardı.

Bunu görəndə özümü tamam itirdim. *Birdən-birə* də belə şey olar? Billirəm, belə hallarda, yəni biri sənin gözünün qabağında ayağa durub donunu başından çıxaranda daha çox ehtirasa-zada gəlməlisən, amma mən gəlmədim. Əksinə, tamam diltör oldum, ehtirasa gəlmək *heç yaduma* da düşmədi.

– Saatınız varmı, sizdən soruşuram?

– Yox. Yox. Yoxumdu, – dedim. *İlahi*, başımı təmiz itirmişdim. – Adınız nədir? – Ondən soruşdum. Əynində təkə qırmızı alt köynəyi qalmışdı. Dil-dodağım tamam təpimışdi. Gerçək sözümdü.

– Sanni, – dedi, – di, gəlin görüm.

– Bəlkə, əvvəlcə bir az söhbətdən-zaddan eləyək, – dedim. Lap uşaqlıq eləyirdim, amma ayrı əlac yox idi, çünki həyəcədən əl-ayağım əsirdi. – Yəni belə tələsirsiz? Dönüb mənə elə baxdı ki, elə bil, dəli-zad görmüşdü. – Nə söhbət eləyəcəyik ki? – dedi.

– Bilmirəm. Elə-bələ. Dedim, bəlkə, könlünüzdən bir balaca gap eləmək keçir.

Gəlib yenə də yazı stolunun yanındakı kreslodə oturdum. Deyəsən, xoşu gəlmədi bundan. Yenə də qıçlarını yelləməyə başladı... İlahi, bu nə əsəbi qız imiş.

– Bəlkə, bir siqaret çəkəsiniz? – dedim. Çəkən olmadığını unutmşudum.

– Dedim ki, çəkən deyiləm. Özü də bura baxın, nə sözü-nüz var, *deyin*. Mənim vaxtım çox azdır.

Bilmirdim nə danışım. İstədim soruşsam, necə olub ki, bu yola düşüb, amma ürəyim gəlmədi, qorxdum. Onsuz da bunu mənə deməzdi.

– Nyu-Yorklusunuz, eləmi? – axır ki, dilləndim. Ağılıma ancaq bu gəldi.

– Yox, Hollivuddanam, – dedi. Sonra qalxıb paltarlarını çıxarıb atdığı çarpayının yanına getdi. – Bunları asmağa çiyincək varmı? Yoxsa, paltarlarını burada qalib əziləcək. Təzəcə təmizlətdirmişəm.

– Əlbəttə, var, – dedim. Cansıxıcı bekarçılıqdan qurtulduğuma bərk sevindim. Durdum, onun donunu götürüb şkafdan asdım. Ancaq qəribədir, onu asanda yaman pis

oldum. Onun mağazaları gəzə-gəzə bu donu necə tapıb aldığını təsəvvürümə gətirdim. O mağazadakılar heç ağıllarına da gətirməyiblər ki, bu qız fahişədir. Satıcı da, çox güman ki, bunu adı bir qız uşağı hesab eləyib. Bunlar fikirləşəndə ürəyim ağrıdı. Heç bilmirəm niyə. Gəlib təzədən oturdum, söhbəti bir az da uzatmaq istəyirdim, amma bu qızın, deyəsən, söhbət eləməklə heç arası yoxuydu.

– Siz hər gecə işləyirsiniz? – dedim və deyəndən sonra da hiss elədim ki, çox pis çıxdı bu.

– Aha. – Otaqda o baş-bu başa gəzişirdi. Stolun üstündəki menyunu götürüb baxdı.

– Bəs gündüzlər nə edirsiniz?

Çiyinlərini çəkdi. Yaman anq idi, lap sümükləri çıxmışdı.

– Yatıram. Kinoya gedirəm. – Menyunu stolun üstünə atıb üzümə baxdı. – Di qurtann, mənim vaxtım...

– Bilirsiniz, – dedim, – bu axşam mən özümü pis hiss eləyirəm. Yaman yorğunam. Allah haqqı. Arxayın olun, pulunuzu verəcəyəm, amma, görək, bu dəfə mənə bağışlayasınız, yaxsımı? İncimirsiniz ki?

İş ondaydı ki, özüm istəmirdim. Sözlün görək düzünü deyəsən, yaman diltor olmuşdum, seks heç yadıma da düşmürdü. Bu qıza görə, onun şkafdan asılan yaşıl donuna görə. Fikirləşəndə yazığım gəlirdi ona. Bir də ki, bütün günü sarsaq kinolarda veyillənən yelbeyin bir qızla belə bir iş görmək mənə *yaraşmazdı*. Belə bir şeyi mən heç ağılıma da gətirməzdim.

Durub yanıma gəldi, təəccüblə üzümə elə baxdı ki, elə bil, dediyimə inana bilmirdi.

– Nə olub? – dedi.

– Heç, – dedim. Qəribədir. Getdikcə əsəbiləşirdim.

– Məsələ ondadır ki, bu yaxınlarda operasiya olunmuşam.

– Doğrudan? Harannan?

– Adı nədir onun... klavikordamdan.

– Nə? O nədir elə?

– Klavikord? – dedim. – Onurğa sütununda olur, yəni lap dərində, sümüyün içində.

– Hii!.. – İçini çəkdi. – Yaman pis şeydi o. – Sonra da gəlib dizimin üstündə oturdu. – Qəşəng oğlansan.

Bu qız mənə o qədər əsəbiləşdirdi ki, başladım ağılıma gələnə uydurmağa.

– Hələ tamam sağalmamışam, – dedim ona.

– Sən lap o kino artistinə oxşayırsan. Bilirsən də hansına? *Bilirsən*, bilirsən. Adı nədi onun...

– Yox, bilmirəm, – dedim. Heç cür dizimin üstündən düşmək istəmirdi.

– Lap yaxşı bilirsən. Melvin Duqlasla bir filmə oynayırsan. Orada Melvin Duqlasın kiçik qardaşı var ha! Qayıqdan suya yıxılanı deyirəm. *Yadına düşdü?*

– Yox, düşmədi. Mən kinoya az-az gedirəm.

İndi də başladığı şitlik eləməyə. Çox kobudçasına, özünü başa düşürsünüz də.

– Bəsdir, dinc durun, – dedim. – Dedim ki, kefim yoxdu bu gün. Təzəcə operasiya olunmuşam.

Yenə də dizimin üstündən düşüb eləmədi. Birdən tərs-tərs üzümə baxdı:

– Bura bax, – dedi, – o zırrama Moris mənə durğuzanda şirin *yuxudaydım*. Əgər beləydisə...

– *Dedim ki*, pulunuzu verəcəm, canım haqqı. Məndə də pul itinə tök. Ancaq neyləyim, təzəcə ağır operasiyadan çıxmışam...

– Bəs onda o gicbəsər Morisə niyə demisən ki, sənə qız lazımdır? Hə? Ağır operasiyadan çıxmışdinsa, onda mənə neyləyirdin, *hə?*

– Elə bildim, daha yaxşılaşmışam. Amma, görünür, tələşmişəm. Zarafatsız. Bağışlayın. Bir dəqiqəliyə qalxın, portmanatımı çıxarın. Qalxın, görün.

Hirsindən lap itə dönmüşdü; amma istər-istəməz dizlərimin üstündən durmalı oldu. Mən də ayağa qalxıb şkafdan portmanatımı götürə bildim. Oradan bir beşlik çıxarıb ona uzatdım.

– Beş niyə? Bunun qiyməti on dollardır.

Hiss elədim ki, nə isə kələyi var. Əvvəldən də elə qorxduğum bu idi. Gerçək sözümdü.

– Moris beş dollar dedi axı, – dedim, – sabaha kimi on beş, birdəfəsi beş dollar.

– Yox, birdəfəsi on dollardır.

– O, beş dedi. Üzr istəyirəm, bundan artıq verə bilməyəcəm.

Yenə də çiyinlərini dartdı, lap bayaqkı kimi, nifrətə:

– Zəhmət olmasa, mənim donumu verin. Əgər sizə əziyyət deyilsə!

Çox müdhiş şey idi bu qız. Hətta o incə-mincə cır səslə belə adamın canına üşütmə salırdı. Lovğa, gonbul, ağzburnu boyalı fahişələrdən olsaydı, bəlkə də, bu qədər qorunc görünməzdi.

Donunu şkafdan çıxarıb özünə verdim. Çəkdi başına. Sonra da əl atıb çarpayının üstündən dəvə yunundan olan paltosunu götürdü.

– Hələlik, maymaq, – dedi.

– Hələlik, – dedim. Təşəkkür-zad da eləmədim. Elə yaxşı ki, eləməmişəm.

14

114

Sanni çıxıb gedəndən sonra bir müddət kresloda oturub qaldım, dalbadal iki siqaret çəkdim. Bayırda hava işıqlanırdı. İlahi, özümü nə qədər əzgin hiss eləyirdim. Təklildən elə sıxılır, elə darıxırdım ki, heç təsəvvürünüzə də gətirə bilməzsiniz. Başladım Ali buradaymış kimi, onunla danışmağa, özü də bərkədən. Təklildən çox darıxanda bəzən bu cür eləyirəm. Ona deyirəm ki, "Ali, get evə, velosipedini də götür, gəl Bobbi Fellongilin evinin qabağına, orada məni gözlə". Bobbi Fellon Meyndə bizim lap qonşuluğumuzda yaşayırdı – gör neçə ilin söhbətidir. Nə isə, görün onda nə olmuşdu: bir gün Bobbi ilə mən velosipedlə Sedebeqo gölünə getmək qərarına gəldik. Özümüzlə, necə lazımdır yemək-içmək, bir də kiçik çaplı tüfənglərimizi götürəcəkdik; biz onda hələ uşaq idik və elə bilirdik, bu oynucaq tüfənglərlə nə desən ovlamaq olar. Nə isə, Ali bizim söhbətimizi eşitdi və başladı ki, mən də sizinlə gedirəm. Mənsə qoymadım. Dedim ki, sən uşaqsan, sənə olmaz. Və o vaxtdan hər dəfə təklildən möhkəm darıxanda Ali gəlib gözümün qabağında durur, mən də ona deyirəm: "Yaxşı, get evə, velosipedini də götür, gəl Bobbigilin evinin qabağına. Cəld ol". Elə bilməyin ki, mən bir yerə gedəndə heç vaxt onu özümə aparmamışam. Yox, həmişə aparmışam. Amma o gün, nədənsə, aparmadım. O heç bundan küsmədi də, – ömründə heç nədən küsüb-inciyən deyildi, – amma mən hələ də hər dəfə bərkə darıxanda o günü yadıma salıram.

115

Axır ki, soyunub yatağa girdim. Yərimə girəndən sonra istədim yuxuqabağı duadan-zaddan oxuyam, amma oxuya bilmədim. Həmişə belədir. Ürayım istəyində də oxuya bilmirəm. Əvvəla, ona görə ki, mən bir növ ateistəm. Düzdür, İsa-zad mənim də xoşuma gəlir, ancaq bu Bibliyadakı başqa yalan-palan söhbətlər heç ağılıma batmır. Məsələn, götürək elə o apostolları. Düzünə qalsa, onlardan lap acığım gəlir. Əlbəttə, İsa öləndən sonra bunlar özlərini o qədər də bəd aparmırlar, amma sağlığında onlardan İsayə bir qırıq da fayda yoxdu. İş-peşələri həmişə onu pis vəziyyətdə qoymaq olub. Bibliyadakıların hamısı mənim üçün bu apostollardan min qat yaxşıdır. Düzünə qalsa, Bibliyada İsadən sonra ən çox xoşuma gələn, o mağarada yaşayan var ha, sonra da daşla baş-gözünə döyür e, bax, o maymaqdır. Mən o gicbələri bu apostollardan onqat artıq istəyirəm. Huttonda oxuyanda bizimlə bir mərtəbədə yaşayan bir oğlan vardı, Artur Çaylds, mən onunla bu barədə dəfələrlə mübahisə eləmişəm. Bu Çaylds dediyim kvaker idi və Bibliyanı gecə-gündüz əlindən yerə qoymazdı. Yaxşı oğlan idi, mənim də ondan xoşum gəlirdi, amma Bibliyadan, İlah da bu apostollardan söhbət düşəndə, sözümlə heç düz gəlmirdi. O deyirdi ki, əgər mən apostolları sevmirəmsə, deməli, onda heç İsanı da sevmirəm. Deyirdi, bir halda ki, bu apostolları İsa özü seçib, gərək, onları da sevasən. Deyirdim, mən də bilirəm, onları İsa özü seçib, amma necə? *Təsəvvürünüzə*. Deyirdim, bəyəm onun vaxtı vardı ki, qaçı-qaçı düşüb hamını bir-bir yoxlasın?! Əslə! İsanın burada heç bir günahı yoxdur. Məgər onun günahıydı ki, vaxtı yoxuydu? Yədimdadır, bir dəfə Çayldsdan soruşdum ki, sən bilən İsanı satan o İuda var ha, bax, o özünü öldürəndən sonra cəhənnəmə düşüb, yoxsa yox? Çaylds dedi: "Əlbəttə, düşüb". Bax, burada onunla heç cür razılaşa bilmədim. Dedim, min dollardan mərc gəlirəm ki, İsa heç vaxt İudanı cəhənnəmə göndərməzdi. Əgər cibimdə kifayət qədər pul olsaydı, elə indi də kimlə desən, mərc gələrdim. Çünki mən bu fikirdəyəm ki, İsanın əvəzinə, o apostollardan hansı olsaydı, o yazıq İudanı cəhənnəmə göndərərdi, amma İsa özü heç vaxt belə iş tutmazdı! Çaylds da cavabında deyirdi ki, mənim nöqsən cəhətim ondadır ki, heç bir kilsəyə-zadə getmirəm. Düz deyirdi. Gedib eləməyirdim. Əsas da ona görə ki, valideynlərimin

hərəsi bir məzhəbə qulluq eləyirdi, ailəmizdəki bütün uşaqlar isə ateist kimi böyümüşdülər. Lap düzünə qalsa, bu keşişləri görməyə gözüm yoxdu. Hansı məktəbdə oxumuşsamsa, oradakı keşişlərin hamısını ibadətə başlayan kimi səslərini qəsdən yoğunladan görmüşəm. İlahi, adamın lap əti tökülür. İndiyəcən də başa düşürəm ki, ibadət zamanı onlar niyə öz təbii səsləriylə danışmaq istəmirlər. O qədər süni, o qədər saxta çıxır ki!

Nə isə, yataqda uzanmışdım, heç cür dua eləyə bilmirdim. Hər dəfə başlayan kimi, bu yelbeyin Sanninin mənə maymaq dediği gəlib gözümün qabağında dururdu. Axırda dözmədim, durub yerin içində oturdum, bir siqaret də yandırdım. Yaman sarsaq tamı vardı. Pensidən çıxandan bəri düz iki qutu siqaret çəkmişdim.

Elə əlimdə siqaret tazəcə uzanmışdım ki, qəfil qapını döydülər. Ürəyimdə deyirdim ki, kaş bu döyülən mənim qapım olmayaydı, amma lap yaxşı bildirdim ki, mənimkidir. *Nədən*, özüm də bilmirəm, amma bildirdim. Hələ döyənin *kim* olduğunu da yaxşı bilirdim. Belə həssaslıq məndə var.

– Kimdir orada? – soruşdum. Əməlli-başlı qorxmşudum. Belə şeylərdə yaman ağciyərim.

Qapını yenə də döydülər. Özü də lap bərkədən.

Axırda yerimdən durdum, əynimdə tək pijama, qapını açdım. Heç otağın işığını da yandırmadım, çünki xeyli işıqlanmışdı. Sanni ilə Moris – o, üz-gözü sizanaqlı liftçi oğlanla qapının ağzını kəsib durmuşdular.

– Nə olub? Nə istəyirsiniz? – dedim. Aman allah, səsim tir-tir titrəyirdi.

– Heç, – Moris dedi, – Çox yox, beşcə dollar. – O, hər ikisinin əvəzindən danışdı. Sanni isə onun böyründə dayanmışdı. Ağzı açıla vəziyyətdə.

– Verdim ki, ona. Düz beş dollar, inanmırsan, özündən soruş, – dedim. Səsim hələ də tir-tir titrəyirdi.

– On dollar olmalıdır, şef. Mən sizə demişdim axı. Birdəfəsi on dollar, gecəsi on beş. Mən sizə belə demişdim axı.

– Siz belə deməmişdiniz. Dediniz ki, birdəfəsi *beş* dolardır. Sabaha kimi isə on beş dollar. Yaxşı, yaxşı, ola bilsin, mən yaxşı eşit...

– Sayın bura gürüm, şef.

– Axı niyə? – İlahi, ürəyim elə çırpınırdı ki, elə bil, yerindən çıxacaqdı. Bari, geyinmiş olaydım. Əynində tək bir pijama belə bir vəziyyətə düşmək tamam dəhşətdir.

– Tez eləyin, şef, – Moris səsinə qaldırdı. Sonra da o murdar əliylə məni elə itələdi ki, az qaldım dalı üstə yerə dəyəm, yaman güclüymüş, əclaf. Bir də onda özümə gəldim ki, ikisi də içəridədir. Elə bil, öz evlərindəydilər. Sanni yanını pəncərənin qırağına basdı. Moris də iri kreslodə yayxanıb, yaxasını açdı. Əynindəki liftçi forması idi. *İlahi*, hirsindən zəncir gamırdım.

– Yaxşı, şef, bizi çox gözlətmə. Mən işə qayıtmalıyam.

– Dedim ki, mən sizə bir sent də borclu deyiləm. Mən elə indicə ona beş...

– Buraxın bu cəfəngiyyəti. Tez olun, pulu çıxarın.

– Axı beş dollar ona nəyə görə verməliyəm? – dedim. Səsim hələ də titrəyirdi. – Siz mənə kələk gəlmək istəyirsiniz?! Moris liftçi köynəyinin yaxasını təmiz açdı. Altdan heç nə, mayka-zad da geyinməmişdi, birca boğazına saxta köynək yaxalığı keçirmişdi. Tüklü, şişman qarnı vardı.

– Heç kim heç kəsə kələk gəlmək fikrində deyil, – o dedi. – Verin pulu, şef.

– *Vermirəm*.

Elə bunu demişdim ki, o kreslodan durub mənə sarı gəldi. Yerindən çox yorğun və ya təngə gəlmiş adama oxşayırdı. İlahi, ürəyim qopdu. Yadımdadır, istar-istəmərəllərimi yuxarı qaldırıb özümü qorumağa çalışdım. Məncə, tək *pijamada* olmasaydım, bəlkə də, bu qədər qorxmazdım.

– Verin pulu, şef. – Gəlib düz qabağımda durdu. Elə bil, ayrı söz bilmirdi. – Verin pulu, şef. – Əsi heyvandı, durmuşdu.

– *Vermirəm*.

– Şef, siz məni hövsələdən çıxarmayın. Yoxsa sizinlə başqa cür danışmalı olacam. Mən belə istəməzdim, amma, görünür, başqa çarə yoxdur, – dedi. – Siz biza beş dollar borclusunuz.

– Mən sizə heç nə *borclu* deyiləm, – dedim. – Əgər siz mənə əl qaldırsanız, elə qışqıracam ki, bütün mehmanxana ayağa qalxacaq. Polis-zad da. – Səsim indi lap bərk titrəyirdi.

– Bağır, istəyirsən lap boğazın yırtılanacan bağır. – Moris dedi. – Nə olar, onda valideynlərin də xəbər tutar ki, sən bu gecəni fahişə ilə yatmısan. Özün də abırlı bir ailədənən. – Bic-bicəngənin biriydi, aclaf. Vicdan haqqı.

– Əl çəkin məndən. Siftədən on dollar *desəydiniz*, onda başqa məsələ. Ancaq siz...

– Deməli, öz xoşunla vermək istəmirsən, hə? – O, məni qapıya dirədi. Tüklü, murdar qarnıyla az qala üstümə yuxılışdı.

– Əl çəkin məndən. Çıxın mənim otağımdan, – dedim. Hələ də əllərimi yuxarı qaldırıb, qapıya qısılmışdım. İlahi, mən nə aciz adam imişəm.

Birdən Sanni diləndi:

– Bura bax, Moris. Götürüm onun portmanatını? Budur, burada, adı nədi onun...

– Götür.

– Əl vurmayın mənim portmanatıma!

– Götürdüm, – Sanni dedi. Əlindəki beşliyi havada yel-lətdi. – Görürsən, nə qədər borcluydun, o qədər də götür-müşəm. Mən sənin üçün oğru-zad deyiləm.

Birdən ağlamaq tutdu məni. Nə qədər elədim, olmadı, özümü saxlaya bilmədim.

– Görürəm, necə oğru deyilsiniz, gözüm görə-görə pulu-mu götürürsünüz...

– Kəs səsin! – Moris üstümə çamkirdi və məni itələdi.

– Ey, dəymə ona, – Sanni dedi. – Gəl gedək. Nə qədər borcluydu, götürdük. Burax, getsin. Nəyə lazım?..

– Gəlirəm, – Moris dedi, amma yerindən tərpənmədi.

– Eşitmirsən, Moris. Burax onu.

– Mənim onnan nə işim var! – Elə dedi ki, guya, bundan fağın yoxmuş. Sonra da pijamanın üstündən mənə bir dürtmə vurdu. *Harama* vurduğunu deməyəcəm, amma ağrıdan ikiqat oldum. Dalınca qışqırdım ki, murdannı, heyvanın yekəsidir.

– Nə dedin? – Kar adamlar kimi əlini qulağının dibinə qoydu. – Nə dedin? Dedin ki, nəyəm?

Hələ də hönkürürdüm. Hirsimdən bağrım çatlayırdı.

– Hə, hə, murdannı, heyvanın yekəsisən. Fındıdaqçı heyvan köpəyoğlu. İkicə ildən sonra dilənçi gününə düşəcəksən, küçələrə düşüb dilənəcəksən. Cır-cındır içində ağzın suyunu axıdacaqsan.

Və o, məni vurdu. Nə üzümü çevirməyə, nə zərbədən yayınmağa macal tapa bilmədim. Bir də onu hiss elədim, qarnım ağrıdan partlayır.

Yox, huşumu-zadımı itirmədim, çünki yadımdadır; başımı yerdən qaldıranda onların ikisi də otaqdan çıxıb qapını örtüdü. Sonra uzun müddət döşəmədə sarılı qaldım. Stredleyter məni vuranda olduğu kimi. Ancaq bu dəfə fikirləşdim ki, öləcəyəm. Gerçək sözümdü. Elə bil, boğulurdum, güclə nəfəs alırdım. Axırda ayağa qalxıb hamama gedəndə dikələ də bilmədim, əlim qamımda belı bükülü qaldım.

Ancaq məndən ağılsız adam yoxdur. Allah haqqı, yoxdur. Hamama gedəndə, başladım özümü inandırmağa ki, guya, qarnıma güllə dəyib. Guya, bu Moris məni güllə ilə vurub. Və indi də hamama nə görə gedirəm ki, orada bir qurtum qədimdən qalma “burbon” və ya buna bənzər bir şey içib əsəblərimi sakitləşdirəm, sonra da *as!* cəngə başlayam. Təsəvvürümə gətirdim ki, budur, bu andıra qalmış hamamdan çıxıram, paltarımı geyinmişəm, cibimdə də tapança var. Amma yaralıyam, bir balaca səndələyirəm. Və məhəccərdən tuta-tuta pilləkənlərlə aşağı düşürəm, liftə, əlbəttə ki, minə bilmərəm, ağımdan qan gəlməyə başlayıb. Əlim qamımda, barmaqlarımın arasından qan fişqıra-fişqıra bir-iki mərtəbə aşağı düşürəm. Sonra liftin zəngini basıram. Bir az keçir, Moris qapını açıb, əlimdə tapança məni görən kimi, qorxusundan heyvan təkı bağıra-bağıra yalvarır ki, ona dəyməyim. Piy basmış, qılı qarnına düz altı güllə boşaldıram! Sonra da tapançanı liftin saxtasına tullayıram. Əlbəttə, üstündəki barmaq izlərini siləndən sonra. Və nəhayət, sürünə-sürünə öz otağıma qalxıram. Ceynə zəng vururam ki, gəlib yaramı sansın. Budur, Ceyn böyrümdə oturub, siqareti dodağıma uzadır, mən isə tamam qan içindəyəm.

Lənətə gəlsin bu filmərlə! Gör bir adamı nə hala salır! Zarafatsız.

Düz bir saat hamamdan çıxmıdım, yaxşı-yaxşı yuyun-dum. Sonra gəlib yerimə girdim. Xeyli müddət yuxum gəlmədi, – hələ də yorulmamışdım, – amma axırda məni yuxu apardı. Əslinə qalsa, o gecə intihar etmək fikrinə düşmüşdüm. İstəyirdim özümü pəncərədən atım. Çox güman ki, atacaqdım, amma qorxdum ki, mən yerə düşəndən

sonra dərhal gəlib üstümü örtən olmayacaq. İstəmərdim ki, yoldan ötən gicbəsər ağzıgöyçəklər gəlib mənim meyitim orada qan içində görsünlər.

15

Çox yata bilməmişdim, çünki aylarda, mənca, saat on olardı. Sığaret yandıran kimi, hiss elədim ki, bərk acısam. Axırncı dəfə dünən Brossar, Ekli və mən Egerstouna kinoya gedəndə yediyim ikicə bifşteks olmuşdu. Gör nə vaxtdan yeməmişəm! Elə bil, üstündən əlli il keçib. Telefon böyrümdəydi, aşağı zəng vurub, otağa yemək gətirmək istədim, amma birdən fikrimi dəyişdim. Qorxdum ki, o yeməyi Morislə göndərərlər. Onun mürdəşir sifətini bir də görmək istəmərdim. Ona görə bir müddət yerin içində uzanıb qaldım. Bir sığaret də çəkdim. Fikrimdən keçdi ki, Ceynə zəng vurum, görüm evlərinə gəlibmi, amma vurmam, kefim yox idi.

Əvəzində, Salli Heysə zəng vurdum. O, "Meri A. Vudrof" məktəbində oxuyurdu və bildirdim ki, indi tətildə, evlərinədir. İki həftə bundan qabaq ondan məktub almışdım. Elə bir dəli-zadə deyildim onun, sadəcə çoxdanın tanışıydı. Özü də sarsaqlığımdan onu ağıllı, savadlı bir qız bildirdim. Ona görə ki, teatrdan, tamaşalardan, ədəbiyyatdan – bir sözlə, belə şeylərdən çox həvəslə danışırdı. Belə şeylərdən dəm vuran adamların, əslində, küt olduqlarını mən haradan biləydim? Buna vaxt lazımdır: Salli də beləydi. Onun da kütün, yelbeyinin biri olduğunu *neçə ildən* sonra başa düşdüm. Mənca, biz onunla bu qədər çox öpüşüb-eləməsəydik, bəlkə də, xeyli tez başa düşərdim. Mənim bir nöqsən cəhətim varsa, o da elə budur: kiminlə öpüşürəmsə, elə bilirəm ondan ağıllı, bilikli adam yoxdur. Bunun ona nə dəxli? Özüm də bilmirəm.

Nə isə, ona zəng vurdum. Əvvəlcə qulluçu cavab verdi. Sonra atası. Axırda özü gəldi.

– Salli, sənənmə? – soruşdum.

– Bəli. Kimdir danışan? – dedi. Guya ki, bilmirdi, yaman firildaq qızdı. Bayaq atasına dedim axı kimdir danışan.

– Holden Koldfeld! Necəsən?

– A a-a... Holden. Yaxşıyam. Bəs sən necəsən?

– Mən də yaxşıyam. Bura bax, məktəbdə nə var, nə yox?

– Hər şey yaxşıdır, qaydasındadır, – dedi. – Özün bilir-sən də.

– Nə yaxşı. Qulaq as, səhər-səhər başqa işin-zadın yoxdur ki? Deyirəm, bu gün bazar günüdür, bir-iki yerdə gündüz tamaşası var. Xeyriyyə cəmiyyəti-zadə üçün. Bəlkə, gedib baxağ, hə?

– "Bəlkə" nadir, hökmən. Qiyamət olar!

Qiyamət. Dünyada zəhləm gedən bir söz varsa, o da bu «qiyamət» sözüdür. Bir anlığa ağılımdan keçdi ki, ona deyərəm, tamaşanı-zadə yadından çıxar, amma çənəmiz qızdı söhbətə, yadımdan çıxdı. Daha doğrusu, onun çənəsi qızışmışdı. Heç ağzımı açmağa da aman vermirdi. Əvvəlcə, bir Harvard tələbəsindən söz saldı, – bu yazıq, yaqın ki, hələ birinci kursda-zəddəydi, amma, təbii ki, Salli burasını mənə demədi, – guya, bu oğlan onun dərindən dəli-divanəymiş. Gecə-gündüz ona zəng vurmuş. *Gecə-gündüz* ha! Gopun yekəliyinə bax! Sonra başqa bir oğlan, Vest Poynt kursantı düşdü ortalığa. Sən demə, bu bədbəxt də onun dərindən özünü öldürməyə hazırmış. Böyük iş olub. Sözüünü kəsdim. Dedim ki, saat ikidə «Biltmor» mehmanxanasındaki saatin altında onu gözləyəcəyəm, özü də gecikib-eləməsin, tamaşa saat üçün yansında başlayır. Çünki gecikmək onun peşəsiydi. Dəstəyi yerə qoydum. Bu qızın danışığına qulaq asanda adamın əti tökülür, amma canıyanmış yaman qəşəng şeydi.

Salli ilə vədələşəndən sonra, yataqdan qalxdım, geyindim, çamadanlanımı yığırdım. Otaqdan çıxmamış sonuncu dəfə pəncərədən bayıra baxdım. Bilmək istəyirdim, görüm gecəki o ibnələr indi neyləyirlər, amma hər iki pəncərədə pərdələr aşağı salınmışdı. Gündüzlər bunlardan mərifətli yox imiş ki! Sonra dəhlizə çıxıb, liftə san yonaldım, ona çatan kimi düyməsini basdım. Moris gözümə dəymirdi. Təbii ki, bu heyvanı görmək arzusunda da deyildim.

Mehmanxananın önündə taksi tutdum, ancaq hara gedəcəyimi hələ özüm də bilmirdim. Getməyə yerim yox idi. Hələ bazar günüydü və çərşənbə gününacən, *lap tezi* çərşənbə axşamınacan evimizə qayda bilməzdim. Başqa mehmanxanaya-zada da getmək istəmərdim, çünki bir daha

ağız-burnumu əzdirmək fikrində deyildim. Ona görə də sürücüyə dedim ki, mərkəzi vəqzala sürsün. Bu vəqzal "Biltmor" mehmanxanasının yaxınlığındaydı, mən də Salli ilə elə orada görüşməliydim. Fikrimdə tutmuşdum ki, çamadanlanımı vəqzaldakı saxlama kamerasında ağız kilidli dəmir yesiklərdən birinə qoyaram – onun açarını adamın özünə verirlər – sonra gedib bir yerdə səhər yeməyi yeyərəm. Yamanca acmışdım. Taksidə portmanatımı çıxarıb pullarımı saydım. İndi yadımda deyil, nə qədər pulum qalmışdı, hər halda, o qədər varlı deyildim. İkicə həftənin içində bir atək pul xərcləmişdim. Vicdan haqqı. Məndən israfçı adam tapmaq çətindir. Xərcləməyəndə də salıb itirirəm. Çox vaxt da restoranlarda, gecə klublarında-zadda xırdamı geri almağı unuduram. Evdəkilər də bunu biləndə cin atına minirlər. Onları başa düşmək çətin deyil. Atam varlı olmağına varlıdır. Düzdür, nə qədər qazandığını daqiq deyə bilməyəcəyəm, çünki mənim yanımda belə söhbətlər ələm, ancaq billirəm ki, çox qazanır. Özü hüquqşünasdır, bir şirkətin hüquq məsləhətçisidir. Belə adamların isə pulunu baltə kəsməz. Çox qazanmadığını bir də ondan bilirəm ki, həmişə müxtəlif Brodvey tamaşalarının təşkilinə pul buraxır. Özü də həmişə həmin tamaşalar hər dəfə iflasa uğrayır, bu da anamı təmiz hövsələdən çıxarır. Allı öləndən sonra onun əsəbləri tamam korlanıb. Yaman əsəbi olub. Məktəbdən yənə də qovulduğumu ona bildirməkdən qorxmağımın bir səbəbi də elə budur.

Çamadanlanımı saxlama kamerasına verəndən sonra vəqzalin böyründəki balaca bir qəlyanaltıya girib nahar elədim. Həmişəkinə baxanda, bu dəfə yaman çox yedim; apelsin şirəsi, ətlı qayğanaq, tost və bir fincan da qəhvə. Adətən, səhərlər ancaq apelsin şirəsi içirəm. Çox yeməklə aram yoxdur. Vicdan haqqı. Elə buna görə də bir dəri, bir sümüyəm. Ətə-qana gəlmək üçün bir vaxt xüsusi yemək norması təyin etmişdilər, demişdilər ki, gərək, çoxlu xəmir xörəyi-zadı yeyəm, amma bir dəfə də buna əməl etməmişəm. Yolum bir yana düşəndə də pendir buterbrodundan və bir stəkan turşumuş süddən savayı dilimə heç nə vurmuram. Düzdür, az olmağına azdır, amma bircə elə bu turşumuş süddəki vitaminlər nəyə desən dəyər. H.V.Koldfild. Holden Vitamin Koldfild!

Qayğanağa təzəcə girişmişdim ki, iki rahibə əllərində çamadan – yəqin başqa monastra-zada köçürdülər və burada indi qatan gözləyirdilər – içəri girdi və gəlib mənimlə bir stolda oturdular. Əllərindəki çamadanları bilirdilər hara qoysunlar, tez onların dadına çatdım. Çox ucuz, nımdaş çamadanlardı, küçəyə atsan, götürən də olmazdı. Billirəm, məsələ bunda deyil, amma mənim bu cür çamadanlarla yola çıxan adamlardan zəhləm gedir. Məni qınamayınl: əlində bu cür çamadan olan adama baxanda belə ürəyim bulanır. Bir dəfə başıma gəlib. Elkton-Hillzdə oxuyanda Dik Sleycl adlı oğlanla bir otaqda qalırdım. Onun da belə bir cındır çamadanları var idi. O bu çamadanları rəfə qoymaq əvəzinə, həmişə çarpayısının altında gizlədirdi ki, heç kəs onları mənimkilərlə yanaşı görməsin. Bu da mənə yaman pis təsir ələyərdi, az qalardım özümünküləri götürüb pəncərədən-zaddan bayıra tullayam, ya da, elə üstündə də bir az pul verib onunkularla dəyişəm. Mənimki əsl dəridən idi, özü də mən bilən çox bahalıydı. Amma hər şey tərsinə oldu. Görün bir neylədim. Axırda mən də öz çamadanlanımı rəfdən götürüb öz çarpayımın altına soxdum, dedim, qoy bu Sleycl yazığın nə gözü görsün, nə də könü bulansın. İndi siz görün, o neylədi? Elə sabahı gün mənim çamadanlanımı çarpayımın altından çıxardı, əvvəlki yerinə, rəfə qoydu. Bir xeyli fikirləşəndən sonra, axır ki, bunun səbəbini başa düşdüm: sən demə, ona görə belə ələyirmiş ki, içəri girənlər elə bilsinlər, bu, onun çamadanlarıdır. Yalnız buna görə! Qəribə oğlan idi. Çünki həmişə mənim çamadanlarıma lağ ələyirdi. Elə hey deyirdi ki, sənin çamadanlarındən meşşan iyi gəlir. Bu andıra qalmış "meşşan" sözü dilinin əzbəriydi. Nə bilim, haradan oxumuşdu, haradan eşitmişdi, hey dilindən düşmüşdü. Nəyim vardı, hamısı meşşan sayılırdı onunçün. Həttə mənim qələmim də meşşan iyi verirdi. Hərçənd, yazılarının çoxunu mənim bu qələmimlə yazırdı; amma daxli yoxdur, meşşan iyi verirdi, vassalam. İkicə ay bir otaqda qala bildik. Sonra ikimiz də xahiş ələdik ki, yerimizi dəyişsinlər. Ən qəribəsi də bu oldu ki, otaqları dəyişəndən sonra onun üçün danxmağa başladım. Çünki çox baməza oğlan idi, bir yerdə çox lağlağı ələmişdik. Onun da mənim üçün danxdığını eşitsəydim, təəccüb ələməzdim. Əvvəllər o mənim şeylərimə "meşşanlıq ələmədir" deyəndə, elə-belə,

zarafat eləyirdi, mən də buna fikir-zad vermirdim. Deyirdim, *zarafatdır* da, eləyirik. Amma sonra hiss elədim ki, bununku zarafatdan keçib. Məsələ ondadır ki, sənin çamadanların onunkundan yaxşı olanda, yəni sənikilər təptəzə, *bahalı*, onunkular isə ucuz, cir-cındırda, onda o adamla bir otaqda yaşamaq qeyri-mümkündür. Deyəcəksiniz ki, əgər o ağıllı, savadlıdırsa, güclü ümür hissinə malikdirsə, onda çamadanların bura nə dəxli var? Dəxli var. İnanın mənə. Mən elə bu səbəbdən Stredleyter kimi dəyysla bir otaqda qaldırdım. Heç olmasa, bu dəyysun da çamadanları mənə kimi bahalıydı, təzəydi.

Nə isə, bu iki rahibə ilə bir stolda oturmuşdum və yavaş-yavaş söhbətə başlamışdıq. Lap böyrümdə oturanın həsir zənbili vardı. Belə zənbilləri, adətən, yeni il qabağı küçələrdə, illah da Beşinci avenyuda, iri universaqların önündə dayanıb ianə toplayan rahibələrin, ya da Xilaskarlıq ordusuna məxsus qızların əllərində görmək olar. Nə isə, lap böyrümdə oturan həmin rahibə əlindəki zənbili yerə saldı, tez ayılıb götürdü, özünə verib soruşdum ki, o da xeyriyyə cəmiyyəti üçün ianə toplayırmı? Dedi ki, yox. Dedi çamadanı qablaşdıranda zənbil onun içinə yerləşməyib, ona görə əlinə götürüb. Başını qaldırıb üzümə baxanda dodaqları qaçdı. Yekə burnu var idi. Gözünə də kor-kobud dəmir sağanaqlı eynək taxmışdı. Amma sifətdən pis deyildi.

– Elə bildim, siz də ianə yığanlardansınız, – dedim. – Mən də bir qədər sədəqə vermək istəyirdim. Bəlkə, elə indiyə verim, sonra yığib-eləyəndə ora qatarsınız.

– Oh, siz nə nəcib adamsınız, – dedi. O biri rahibə də başını qaldırıb üzümə baxdı. O bayaqdan qəhvə içə-içə önündəki qara cildli kitabdan gözünü çəkmirdi. “Bibliya”ya oxşayırdı, amma nədənsə çox nazik idi. Hər halda, dini kitab olardı. Hər ikisinin yediyi yalnız tost idi və adama bir fincan da qəhvə götürmüşdülər. Bunu görəndə ürəyim ağrıdı. Mən burada atlı qayğanaq, nə bilim, nə yeyirəm, bu yazıqlar da tək bir tostla qəhvə içirlər.

Onlar məndən sədəqə kimi on dollar götürməyə razı oldular. Tez-tez soruşurdular, yəni mənə buna gücüm çatarmı? Dedim, heç narahat olmayın, nə qədər desəniz, pulum var, amma deyəsən, buna heç cür inana bilmirdilər. Axır ki, birtəhər götürdülər. İkiyə də dönə-dönə o qədər

təşəkkür elədi ki, utandığımдан bilmədim neyləyim. Tez söhbəti dəyişməyə çalışdım. Hara getdiklərini soruşdum. Dedilər ki, müəllimədirlər, Çikaqodan təzəcə gəliblər və indiyə 168-ci, yoxsa 186-cı küçədə, bir sözlə, şəhərin lap qırağında yerləşən monastırın birində dərs deməyə gedirlər. Yanımda oturan eynəqli rahibə ingilis dili və ədəbiyyatından, rəfiqəsi isə tarixdən və Amerika konstitusiyasından dərs deyəcəkdilər. Elə o dəqiqə, zırrama kimi, haradansa ağıma gəldi ki, görün bu böyrümdə oturan ədəbiyyat müəlliməsi rahibə ola-ola, ingilis ədəbiyyatından bəzi kitabları oxuyanda nə düşünür? Mən heç o biədəb əsərləri demirəm. Sadəcə olaraq, adicə məhəbbətdən-zaddan danışan kitabları rəzməzə tuturam. Elə Tomas Hardinin “Vətənə qayıtma” romanındakı Yustasiya Veyi götürək. Onun elə bir ehtirası-zadı da yoxdu, ancaq istər-istəməz adamı maraqlandırır ki, görün bu rahibələr belə bir kitabı oxuyandan sonra onun haqqında nə düşünürlər? Təbii ki, heç soruşa da bilmədim. Bir onu dedim ki, ədəbiyyat mənə ən çox sevdiyim fəndir.

– Oh!.. Doğrudan! Nə yaxşı! – Gözü eynəqli ədəbiyyat müəlliməsi sevincini gizlətmədi. – Bu il hansı kitabları oxumusunuz? Mənim üçün çox maraqlıdır.

Həqiqətən, məhraban qız idi.

– Belə də. Biz bu il, əsasən, ingilis-sakson dövrünü, “Boevul”u, “Qrendel”i, “Rendal – mənim oğlum”u, bir sözlə, dastanları keçmişik. Amma bununla yanaşı, əlavə oxu da verirdilər, buna ayrıca qiymət düşürdü. Tomas Hardinin “Vətənə qayıtma”sını, “Romeo və Cülyetta”nı, “Yuli Se...”

– Oh! “Romeo və Cülyetta”! Gözəl əsərdir! Yaşın sizin də xoşunuza gəldi, eləmi? – Danışığından heç rahibəyə-zadə oxşamırdı.

– Bəli. Xoşuma gəldi. Düzdür, bəzi yerləri mənə açmadı, amma bütövlükdə çox təsiredicidir.

– Xoşunuza gəlməyən nədir elə? Yərinizə sala bilərsinizmi?

Düzünü deyim ki, mənə onunla “Romeo və Cülyetta” barədə mübahisə açmağa üzüm gəlmirdi. O mənada ki, bu pyesdə çox açıq-saçıq yerlər var, bu qız da rahibədir. Ancaq neyləyə bilirdim, özü *xahiş eləmişdi*, danışmaya bilməzdim.

– Bilirsiniz, mən bu Romeo ilə Cülyettadan ötrü o qədər dəli-divanə deyiləm, – dedim. – Demirəm ki, xoşuma gəlmir, amma... Heç özüm də baş açmıram. Bəzən adam bezir onlardan. Yəni demək istəyirəm ki, Merkutsionun ölümünə Romeo ilə Cülyettanın ölümündən daha çox təəssüflənirəm. İş bundadır ki, Cülyettanın əmisi oğlu, – adı yadımdan çıxıb, – bax, o, yazıq Merkutsionu vurub öldürəndən sonra, Romeodan o qədər də xoşum gəlmədi.

– Tibaltı deyirsiniz?

– Hə, hə, Tibalt, – dedim. Bu oğlanın adı həmişə yadımdan çıxır. Bu, Romeonun günahıdır. Merkutsio isə bu pyesdə mənim ən çox xoşuma gələn surətdir. Montekkilərin də, Kapulettilərin də həmişindən çox, məhz, o xoşuma gəlir. Onlar da pis deyillər, ələlxüsus da, Cülyetta, amma Merkutsio, o tamam... yox, bunu sözlə demək çox çətinidir. Çox şən, dilavər oğlandır. Bilirsiniz, mən, ümumiyyətlə, heç kimin, ələlxüsus da onun kimi şən, dilavər bir oğlanın öldürülməsinə dözə bilmirəm. Özü də kiminsə, başqasının ucubtından. Romeo ilə Cülyetta isə, başqa məsələ, onlar özləri günahkardırlar.

– Siz hansı məktəbdə oxuyursunuz? – O məndən soruşdu. Yəqin "Romeo və Cülyetta" artıq onu da bezdirmişdi.

Dedim, Pensida. Bu məktəb haqqında eşidibmiş. Dedi ki, çox yaxşı məktəbdir. Dinmədim. Sonra birdən o biri, tarix müəlliməsi dedi ki, getməliyə, tələsik. İstədim onların da yeməyinin pulunu verəm, ancaq qoymadılar. Eynəki çeki məndən aldı. Dedi, özümüz verərik.

– Siz onsuz da böyük səxavət göstərdiniz, – dedi. – Sizin kimi mehriban oğlana az rast gəlmək olar. – Doğrudan da, nəcib qız idi. Bir növ mənə Ernest Morrounun anasını xatırlatdı. Qatarda rastlaşdığım qadını deyirəm. İlah da, gülməyəyəndə. – Sizinlə söhbətdən çox məmnun olduq, – deyə əlavə etdi.

Mən də, öz növbəmdə, çox məmnun qaldığımı bildirdim. Ciddi sözüm idi. Hələ bir az çəkinməşəydim, onlarla bu söhbətdən daha çox ləzzət alardım. Çünki bütün söhbət boyu qorxurdum ki, birdən mənim katolik olub-olmadığımı soruşarlar. Katoliklər həmişə sənin katolik olub-olmadığınızı bilmək istəyirlər. Mənim başıma belə şeylər tez-tez gəlir, qışmən də ona görə ki, soyadım irland soyadıdır.

Və məlumdur ki, irlandların çoxu katoliktir. Yeri gəlmişkən, atam özü də əvvəllər katolik *olub*. Anamla evləndəndən sonra isə bunun daşını atıb. Ancaq bu katoliklər elə tipdirlər ki, lap sənin soyadını bilməsələr də, həmişə katolik *olub-olmadığını* soruşurlar. Huttonda oxuyanda Luis Şeyni adlı bir katolik oğlan tanıyırdım. Orada elə birinci onunla tanış olmuşdum. Birinci dərs günüydü, tibbi yoxlamadan keçərkən qapının ağzında yanaşı oturub, tennisdən danışandaşma növbə gözləyirdik. Mənim kimi o da tennisə yaman marağ göstərirdi. Mənə danışdı ki, hər il yayda Forest-Hillzdə keçirilən tennis yarışlarına baxmağa gedir. Sonra da başladı kimin ən yaxşı tennisçi olduğunu müəyyənləşdirməyə. Yaşına görə yaman çox şey bilirdi. Çəmək sözümdür. Sonra söhbətin şirin yerində qəfil məndən soruşdu: "Təsədüfən bu şəhərdə katolik kilsəsinə rast gəlməmişən? Bilmirsən, hansı tərəfdədir?" Ağzını açan kimi, onun mənim katolik *olub-olmadığını* öyrənmək istədiyini başa düşdüm. Dəqiq eləydi. Yox, katoliklər onun əziz-xələfi-zadı deyildi, sadəcə olaraq, öyrənmək istəyirdi. Tennis barədəki söhbətimizdən çox məmnun idi, ancaq mən də katolik olsaydım, mən bilən, onda bu söhbət ona *daha çox* ləzzət eləyərdi. Belə şeyləri görəndə, az qala dəli oluram. Demirəm ki, bu bizim söhbətimizə xələf gətirdi, yox, elə şey olmadı, amma onu heç yaxşılaşdırmadı da. Bax, buna görə çox şadam ki, o iki rahibə məndən katolik *olub-olmadığını* soruşmadı. Soruşsaydılar, bəlkə də, söhbətimizə elə bir *ziyan* dəyməyəcəkdi, amma, hər halda, çox güman ki, tamam başqa cür olacaqdı. Sözümdən elə çıxmasın ki, mən *günahlı* katoliklərdə görürəm. Yox, elə deyil. Yəqin, mən də katolik olsaydım, bu cür edərdim. Bu, bir növ, bayaq sizə danışdığım çamadan əhvalatına bənzəyir. Dediyim budur ki, belə şeylər yaxşı söhbətə ancaq mane ola bilər. Vəssalam.

Rahibələr durub getmək istəyəndə ağılsız, sarsaq bir hərəkət elədim. Əlimdə siqaret çəkirdim, onlarla vidalaşmaq üçün ayağa duranda səhvən ağızımdakı tüstünü onların sifətinə üfürdüm. Qəsdən yox, təsadüfən. Sonra da başladım dəlicəsinə onlardan üzr istəməyə, onlar isə çox nəzakətlə və alicənablıqla mənim üzrxahlığımı qəbul etdilər. Ancaq, hər halda, çox sarsaq iş tutdum.

Rahibələr çıxıb gedəndən sonra onlara sədəqə kimi onca dollar verməyimə yaman peşman oldum. Ancaq neyləyə bilərdim, Sallı Heysə söz vermişdim, onu teatra aparmalıydım, bilet almağa-zada da pulum qalmalıydı, ya yox?! Amma çox heyif. Allah kəssin bu pulu. Həmişə adamı gözükölgəli eləyir.

16

Qəlyanaltıdan çıxanda saat on ikiyə qalırdı. Sallı isə saat ikidə gəlməliydi. Vaxta hələ çox vardı. Sallı gələne qədər bir az gəzmək fikrinə düşdüm. Bu iki rahibə heç cür beynimdən çıxmırdı. Monastırda dərs qurtarandan sonra onların əllərində nimdəş həsir zənbillər, küçəbəküçə gəzib sədəqə yığdıqları gözlərimin önündən getmirdi. Görəsən, mənim tanıdığım qadınlardan hansı, tutaq ki, anam, ya xalam, ya da elə bu Sallı Heysin yekəxana "anacığı" əllərində bu cür nimdəş həsir zənbil bahalı bir univermanın qabağında dayanıb kasıb-kusublar üçün sədəqə yığmağa razı olardılarmı? Bunu heç təsəvvürümə də gətirə bilmirdim. Anamı, bəlkə də, təsəvvürə gətirmək olardı, amma o ikisini heç cür. Hərçənd, xalam xeyriyyə işləri ilə məşğul olur, amma üst-başına yaman fikir verəndi, hətta "Qırmızı xaç" Cəmiyyəti üçün bir iş görəndə də geyim-kecimindən qalmır, hələ, üstəlik, dodaqlarına rəng-zad da çəkir. Heç ağılıma gətirə bilmirəm ki, o da bu cür rahibə libasına bürünüb dodaqlarına rəng çəkmədən xeyriyyə işləri ilə məşğul ola bilsin. Hələ Sallinin anası! İlahi, o lap dəhşətdir. Bu qadın birçə şərtlə sədəqə yığmağa razı olardı ki, hər sədəqə verən döndü yüz dəfə ona baş əysin. Yoxsa, onlar saymazayana onun zənbilinə pul atıb dinməz-söyləməz çıxıb getsələr, bu qadın ən çoxu, birçə saat davam gətirərdi. Çünki o saat bezərdi. Əlindəki zənbili oradaca küçəyə atıb, bahalı bir restorana cumardı. Rahibələrdən də elə buna görə xoşum gəldi. Üzlərinə baxan kimi bilirdin ki, bunlar ömürlərində bahalı restoranda nahar eləməyiblər. Bunu fikirləşəndə ürəyim ağrıdı. Yazığım gəldi onlara. Bilirəm, bu o qədər də vacib məsələ deyil, amma nə isə, mənə pis təsir elədi.

Üz tutdum Brodveyə tərəf. Elə-belə, kefindən gedirdim. Çoxdandır oralara yolum düşməmişdi. Həm də bazar günləri açıq olan val mağazası axtarırdım. Bir val lazım idi: "Körpə Şirli Binz". Fibi üçün alacaqdım. Çox çətin tapılan şey idi. Körpə qız uşağı haqqında mahnı idi. Yazıq qızığın qabaqdan iki diş düşdüyünə görə, utandığından küçəyə çıxa bilmir. Pensidə qulaq asmışdım buna. Bizdən bir mətbəə yuxarıda yaşayan bir oğlandıydı, ondan bunuulla almaq istədim, – bilirəm ki, Fibi belə şeylərdən ötrü ölür – amma əclaf satmadı. Çoxdanın valı olsa da, dəhşət şey idi. Zənci müğənnisi Estella Fletçerin ifasında, iyirmi il bundan qabaq yazılıb. O, bu mahnını cənub ləhcəsində, bir növ, küçə qızlansayaq oxuyurdu, buna görə də bayağı, zəhlətökən deyildi. Əgər onu ağ müğənni oxusaydı, yaqın ki, yas qurardı. Amma bu Fletçer neylədiyini yaxşı bilirdi, ömrümdə bundan yaxşı vala qulaq asmamışam. Fikirləşmişdim ki, bazar günü açıq olan mağazaların birindən bu valı tapıb alaram. Sonra da özümle götürüb parka apararam. Fibi bazar günləri, adətən, o parkda sürüşməyə gəlir. Taqribən, parkın hansı tərəfində sürüşdüyünü də bilirdim.

Dünənki kimi elə bərk soyuq yoxuydu, ancaq hələ də gün çıxmamışdı və hələ də gəzməli hava deyildi. Tək birçə şey xoşuma gəldi. Məndən qabaqda bir ailə – ata, ana və altı yaşında bir uşaq gedirdi. Deyəsən, kilsədən gəlirdilər. Üst-başlarından kasıb adamlara oxşayırdılar. Kişinin başında açıq-boz rəngli şlyapa vardı, adətən, kasıb adamlar şiq görünmə istəyəndə başlarına bu cür şlyapa qoyurlar. Kişi ilə arvadın başı söhbətə bərk qarışdığından, uşağa fikir vermirdilər. Uşaq isə özgə aləm idi. Səki ilə getmək əvəzinə, maşın yoluna düşmüşdü, amma yolun lap qırağı ilə gedirdi. Addımlarını elə atırdı ki, elə bil, düz xəttin üstü ilə yeriyirdi. Oğlan uşaqlarının hamısı belədir. Özü də hansı mahnı-nisa mızıldaya-mızıldaya gedirdi. Addımı qəsdən bir az yeyinlətdim ki, görüm onun oxuduğu nədir belə. Bu sözləri eşitdim: «Oğlan qızı tutmuş olsa, çovdarlıqdan keçən zaman...» Qəşəng, məzəli səsi vardı. Hiss eləyirdin ki, öz kefindədir. Böyründən sürətlə ötüb-keçən maşınlardan bəzilərindən sürücüsü qəfil əyləci basır, təkərlər asfaltıda fişiltiylə hay-küy qoparı, ata-ana öz aləmində, uşaq isə yolun qırağında düşüb öz kefində zümzümə eləyir. «Oğlan qızı

tutmuş olsa, çovdarlıqdan keçən zaman...» Kefim bir az açıldı. Bayağıq qanıqaralığım da xeyli keçib getdi.

Brodveydə basabasdan, hay-küydan qulaq tutulurdu. Bazar günü, özü də hələ saat on iki olmasına baxmayaraq, yenə yaman basabas idi. Hamı kinoya axışdı, "Paramount"a gedən kim, "Estor"a, "Strand"a, "Kapitol"a gedən kim. Harada basırıq var – ora. Hamısı da olub-qalanını əyninə taxmış, özlərini dartıb durmuşdular, axı bu gün istirahət günüydü! Ən pisi də bu idi ki, elə bil, bunlardan hansı kinoya girə bilməsəydi, özünü öldürəcəkdə. Baxanda, adamın ürəyi bulanır. Bekarçılıqdan-zaddan kinoya gedənləri birtəhər başa düşmək olar, amma bu camaatın kinodan ötrü dəndən-qabıqdan çıxdığıni, küçədə tələsmək nədir, az qala, qaça-qaça getdiklərini görəndə, ürəyim sıxılır. İllah da, biletdən ötrü bir məhəllə boyu növbəyə düzülən bu qədər adamı görəndə, Bu andıra qalmış Brodveydə küçəni-zadə keçmək də olmur. Amma baxtım getirdi. Rastıma çıxan elə ilk val mağazasında "Körpə Şirli Binz"i tapdım. Bunun üçün məndən düz beş dollar qopartdılar, çünki dedilər, çətin tapılan şeydir, mən də xəsislik eləmədim. Birdən-birə özümü o qədər xoşbəxt hiss etdim ki! Gözləməyə də hövsələm çatmadı, az qaldım buradan birbaşa parka qaçam, Fibini orada tapıb, vali ona verəm.

Mağazadan çıxan kimi, bir qəhvəxanaya rast gəldim. Ora girdim. Dedim ki, Ceynə zəng vurum, görüm tatile gəlib-gəlməyib. Avtomat telefon budkasına girib ona zəng çaldım. Tərslikdən dəstəyi anası götürdü, ona görə səsimi çıxarmadım, dəstəyi yerinə asdım. Bu arvadla uzun-uzadı çənə döyməyə həvəsim yoxuydu. Ümumiyyətlə, qızların anası ilə telefon söhbətinə girişmək mənim adətım deyil. Əlbəttə, *heç olmasa*, ondan bir kəlmə – Ceynin evdə olub-olmadığını soruşa bilərdim. Bundan ötrü xəncərimin qaşızadı düşməzdi. Amma, nədənsə, ürəyim istəmədi. Belə şeylərdən ötrü adamın, gərək, kefinin yaxşı vaxtı ola.

Hələ də bu andıra qalmış teatra biletdən almamışdım, ona görə də köşkdən bir qəzet götürüb elanlara baxdım ki, görüm harada nə gədir. Bazar günü olduğu üçün cəmi üç yerdə gündüz tamaşası vardı. "Məhəbbətin nə olduğunu bilirəm" tamaşasına parterə iki biletdən götürdüm. Bu tamaşa da hansısa xeyriyyə cəmiyyətinin nəfəsinə göstərilirdi. O qədər

də xoşuma gələn şey deyildi, amma Sallini mən yaxşı tanıyıram, o, bu cür saxta, qurama şeylərin dəlisidir; eşidəndə ki, bu tamaşaya biletdən almışam, ağzının suyu axacaqdı, çünki bu pyesdə baş rolları Lantlar oynayırdı. Sallini Lantların iştirak etdiyi bu cür, nəfis və ciddi hesab olunan tamaşaların vürğunuydu. Amma mən yox. Lap düz, teatrdan mənim o qədər də xoşum gəlmir. Düzdür, teatr kinoya baxanda mən dəfə yaxşıdır, amma onun üçün özünü öldürməyə dəyməz. Əvvələn, aktyorlardan zəhləm gedir. Səhnədə onlar ömründə normal adam kimi davranmırlar. Ancaq özlərini elə göstərirlər. Yaxşı, usta aktyorların oxşaları, səhnədə özlərini həyatdakı adamlara nisbətən bəxşad bilirlər, lakin o dərəcədə yox ki, ona baxanda ləzzət ala biləssən. Və əgər bir aktyor, həqiqətən, bir rola yaxşı girə bilərsə, o dəqiqə hiss ələyirsən ki, o özü də buna *əmindir* və bu da hər şeyi korlayır. Məsələn, elə ser Lourens Oliveri götürək. Mən onu "Hamlet"də görmüşəm. Keçən ki D.B. Fibi ilə mənə ona baxmağa aparmışdı. Əvvəlcə bir yerdə nahar elədik, sonra teatra getdik. Özü əvvəlcə baxmışdı və nahar zamanı o tamaşadan biza elə danışırdı ki, onu görməkdən ötrü hər şeyimi verərdim. Baxanda isə, o qədər ləzzət eləmədi. Heç başa düşə bilmədim ki, bu Oliverdə nə görüblər. Düzdür, səsinə söz ola bilməz, yar-yaraşığı da öz yerində. Səhnədə danışanda, gəzəndə, duela-zadə çıxanda ona baxmaq xoşdur, amma D.B.-nin biza danışdığı Hamletdən mən onda əsər-ələmət görmədim. O, dərdli, sinirli pozulmuş adamlardan daha çox, məşhur generala oxşayırdı. Bu tamaşada xoşuma gələn birçə yer vardı, o da Ofeliyanın qardaşı – əsərin lap sonunda Hamletlə duela çıxanı deyirəm – ölkədən çıxıb getmək istəyəndə atasının ona verdiyi öyüd səhnəsi idi. Atası ona öyüd verənəcən Ofeliya şitlik ələyir, qardaşının xəncərini dartıb qınından çıxarıb, onu cinləndirmək istəyir, qardaşı da özünü elə göstərir ki, guya, doğrudan da, bu sarsaq öyüdlərə qulaq asır. Bax bu, gözəl səhnəydi. Mənə yaman ləzzət elədi. Amma belə yerləri çox az idi. Bizim Fibinin xoşuna gələn yeganə şey isə, Hamletin öz itin başını sıqallaması oldu. Dedi ki, nə qəşəng, nə məzalı itdir. Doğrudan da, ələydi. Gərək, bu pyesi özüm oxumasam, heç bir şey pisdir ki, pyesi özüm əvvəlcədən oxumasam, heç bir tamaşa könlümə yatmır. Aktyorlar danışanda isə, onların nə

dediklərini mən yaxşı eşidə bilmirəm, fikrim yayılır. Daha doğrusu, fikrim qalır aktyorların yanında, onların hər dəqiqə qəlp, saxta oynayacaqlarından qorxuram.

Lantlara bilet alandan sonra bir taksiyə minib, parka sürürdüm. Gərək, metroya-zada minəydim, çünki cibimdə pulum lap az qalmışdı, ancaq bu andıra qalmış Brodveydən tez yaxamı qurtarmaq üçün ayrı əlacım qalmadı.

Parkda parklıq qalmamışdı. Soyuq olmağına soyuq deyildi, ancaq hələ də gün çıxmamışdı və ətrafda qar üstündə it-pişik izlərindən, tüpürcək lopalardan və siqaret kötlüklerinden başqa *heç nə* gözə dəymirdi, skamyalar da o qədər yaş görünürdü ki, deyirdin, otursan, sümüyünəcənl islanacaqsan. Yənə də qaramat məni basdı, arabir hətta ətim ürəşməyə başladı. Heç bilmirəm niyə. Təzə ilin gəlməyi-zadı hiss olunmurdu. Hətta bu parka, mənə elə gəlirdi ki, indən belə heç nə gəlib-ələməyəcək. Ancaq, hər halda, qaçış zolağına sarı qaldım – Fibi həmişə burada olur. Orkestra yaxın yerdə sürüşməyi sevir. Qəribədi, uşaq vaxtı mən də elə orada sürüşməyi sevərdim.

Qaçış zolağına çatdım. Fibi gözə dəymirdi. Tanımadığım bir-iki uşaq buzda sürüşür, iki oğlan isə top-top oynayırdı. Birdən gördüm ki, Fibinin yaşdı olan bir qız uşağı skamyada oturub konkilərinin bağını bərkidir. Fikirləşdim ki, yaqın Fibini tanıyar və indi onun harada olduğunu mənə deyə bilər. Ona yaxınlaşb skamyada böyründə oturdum.

– Fibi Koldfildi tanıyırsan ki? – deyə soruşdum.

– Kimi? – dedi. Əynində şalvar və azı üst-üstə iyirmi dənə sviter vardı. Yaqın, anası özü toxuyurdu ona bu svitərləri, çünki kor-kobud, əyninə yekəydi.

– Fibi Koldfildi. Yetmiş beşinci küçədə yaşayır. Dördüncü sinifdə oxuyur, za...

– Özünü onu tanıyırsınız?

– Bəs necə? Mən onun qardaşıyam. Bilmirsən, o, indi harada olar?

– Miss Qəllonun sinfində oxuyanı demirsiniz? – qız soruşdu.

– Bilmirəm, hə, hə. Mən bilən onun sinfində oxuyur.

– Yaqın onda muzeydədir. *Biz* keçən şənbə getmişdik.

– Hansı muzeydə? – soruşdum. Çiyinlərini çəkdi.

– Bilmirəm, – dedi. – Muzeydə də.

– Başa düşürəm, amma hansında, şəkillər olanda, yoxsa hindu olan muzeydə?

– Hindu olan muzeydə.

– Çox sağ ol, – dedim. Durub getmək istəyəndə, ağılma gəlirdi ki, bu gün *bazar* günüdür. – Axı bu gün bazar günüdür, – dedim.

Başını qaldırıb üzümə baxdı:

– Onda, orada deyil, – dedi.

Bayaqdan konkilərinə heç cür bərkidə bilmirdi. Əlində əlcəyi-zadı yox idi, soyuqdan barmaqdan gömgöy göyarmişdi. Ona kömək elədim. İlahi, gör neçə ildir ki, konki bağının açarını əlimə almamışam. Ancaq bununun dəxli yoxdur. Lap əlli ildən sonra da gecəyarısı yuxudan oyadıb konki açarını mənə versələr, konkinin düymələrini gözüyumu bağlayaram. Konkiləri bərkitdiyimə görə, mənə təşəkkür elədi. Çox qəşəng, təbiiyali uşaq idi. Uşaqların çoxu belədir. Gerçək sözümdür. Dedim ki, gedək, səni isti şokolada qonaq eləyim, razı olmadı, dedi, çox sağ ol, rəfiqəm məni gözləyir. Uşaqlar həmişə belədir, həmişə onları gözləyən var. Məzəli şidir.

Bazar günü, hava da bu cür murdar, zəhlətökən olsa da, Fibigin ora getmədiyini dəqiq bilsəm də "Təbiət tarixi" muzeyinə yollandım, özü də piyada. Dəqiq bildirdim ki, o, konkisini bərkidə bilməyən qız bu muzeyi nəzərdə tuturdu. Mən bu muzey ekskursiyalarını beş barmaqım kimi bilirəm. Fibi də mən uşaq vaxtı getdiyim məktəbdə oxuyur, o vaxtlar biz də tez-tez bu muzeyə gedərdik. Miss Eyclitenger adlı bir müəllimimiz vardı, hər şənbə bizi muzeyə aparardı. Bəzən heyvanlara, bəzən də qədim hindu əşyalarna, qab-qacaqlara, həsir zənbillərə və nə bilim, nələrə tamaşa edərdik. O muzeyi həmişə böyük həvəslə xatırlayıram. Elə indi də. Yadımdadır, qədim hindu əşyalarna baxandan sonra, adətən, böyük auditoriyada bizə film göstəriridilər. Kolumbdan. Onlar, demək olar ki, hər dəfə bizə Kolumbun Amerikanı necə kəşf etdiyini, bu səfərə çıxmaq üçün Ferdinanda İzabelladan min bir dillə necə pul qopardığını, sonra da gəmi-də dənizçilərin necə qiyam qaldırtdıqlarını göstəriridilər. Bu Kolumb bizim heç birimizi elə möhkəm maraqlandırmırdı, ancaq uşaqlar özləriylə salona şirni, saqqız gətirirdilər və bir də bu auditoriyanın çox qəşəng bir ətri vardı. İçəridəki

atirdən adama elə gəlirdi ki, bayırda möhkəm yağış yağır – hətta yağış yağmasa da – amma sən dünyanın ən quru, ən rahat, ən isti yerində oturmuşam. Bu lənətə gəlmiş muzeyi yaman sevirdim, vicdan haqqı. Yadımdadır, hindu zalından keçəndən sonra o böyük auditoriyaya düşürdün. Hindu zalı çox uzun bir otaqda idi və buradan keçəndə ancaq piçilti ilə danışmağa icazə verilirdi. Müəllimə qabaqda gedər, bütün sinif isə onun dalınca düşərdi. Uşaqlar bir qız, bir oğlan – cüt-cüt sıraya düzülürdülər, hərənin bir yoldaşı olardı. Mənimki Gertruda Levin adlı bir qız idi. Həmişə də adamın əlindən tutub buraxmazdı, özü də əli həmişə yapışqan kimi tərlı olardı. Zalın döşəməsinə daş plitə döşəmişdilər, əgər əlində şüşə şar-zad olsaydı və onu təsadüfən əlindən yerə salsaydın, elə bir şaqçılı qoracaqdı ki, müəllimə bütün dəstəni dayandırıb baxacaqdı, görsün nə olub. Amma bizim müəllimə – miss Eyclitenger ömründə heç kimə açıqlanmazdı. Sonra da uzun, lap uzun dal-dala düzül-müş üç “Kadillak” boyda bir hindu döyüş qayığının yanından keçirdik. İçində də azı iyirmi hindu oturmuşdu. Bir qismi avar çəkir, bir qismi isə ayaq üstə dayanıb qəzəblə biza baxırdı. Həmişinin də sir-sifəti əlvan rənglərlə boyanmışdı. Qayığın lap arxa tərəfində başına maska keçirmiş qorxunc bir hindu oturmuşdu. Yağın ki, bu da onların şamanı idi. Düzdür, ona baxanda canıma üşütmə düşürdü, amma yenə də xoşum gəlirdi ondan. Ancaq bir şey var ki, bu qayığın böyründən keçəndə təsadüfən əlini o avarlara-zada toxundur-san, muzey işçilərindən biri o dəqiqə dillənərdi: “Heç nəyə əl vurmaq olmaz, uşaqlar”. Amma o, bunu polis-zad kimi hirsə yox, çox nəvazişlə, çox mehribancasına deyərdi. Qayığın dalınca nəhəng bir şüşə vitrin gəlirdi. O vitrində oturan hindular ağac qabıqlarını bir-birinə sürtüb od almağa çalışır, bir qadın isə palaz toxuyurdu. O qadın o qədər aşağı ayılmışdı ki, döşləri-zadı çöldə qalmışdı. Oradan keçəndə həmişə xəlvətçə o qadının döşlərinə baxırdıq. Hətta qızları-mız da. Çünki hələ çox uşaq idilər və onların da *biz* oğlan-lar kimi hələ döşləri yox idi. Sonra böyük auditoriyanın girəcəyində, lap qapının ağzında bir eskimosla rastlaşdıq. O, buz bağlamış göldə bir dəşik açıb, onun böyründə oturmuşdu və bu dəşikdən balıq tuturdu. Artıq ikisini tutub buzun üstünə atmışdı. İlahi! Bu muzeydə nə qədər şüşə

vitrin var idi. Üst mərtəbədə hələ bundan da çoxlu; o vitrin-lərdə marallar bulaqdan su içir, quşlar cənuba qışlamağa uçurdular. Lap yaxındakılar əldəqayıрма, müqəvəydilər, məftillə göydən asılmışdılar, arxadakılar isə divara çəkilmiş rəsmlər idi, ancaq əyilib altından baxanda istər-istəməz adama elə gəlirdi ki, cənuba uçurlar. Özü də tələm-tələsik. Ən yaxşısı da bu idi ki, bu muzeydə heç nə, heç vaxt dəyiş-mirdi. Heç nə yerindən tərpənmirdi. Milyon dəfə də get-səydin, görəcəkdin ki, eskimos hələ də ikicə balıq tutub, quşlar hələ də cənuba uçur, marallar hələ də ağızlarını bulaqdan çəkməyiblər, döşü açıq qadın isə hələ də həmin palazı toxuyur. Heç nə dəyişmir. Dəyişən varsa, o da ancaq *sənin özün* ola bilərdin. Demiram ki, birdən-birə on-on beş yaş böyüyərdin. Əlbəttə, məsələ bunda deyil. Sadəcə olaraq, başqalaşacaqdın, vassalam. Ya bu dəfə paltoda ola-caqdın, ya da keçən dəfə cərgədə səninlə yanaşı duran qız məstələnəcəkdin, bu dəfə yoldaşın özgəsi olacaqdı. Və ya miss Eyletingerin əvəzinə sənə muzeyə başqaşı aparacaqdı, ya da həmin axşam valideynlərinin vanna otağında bərk dalaşdıqlarını eşitmiş olacaqdın. Ya da küçədə yaşıl çəmənl-iyin yanından keçəndə görəcəkdin ki, onun üstünə benzin damcıları tökülüb – bir sözlə, nəysə, başqa halda, başqa vəziyyətdə olacaqdın... Bunu izah etmək mənim üçün çox çətinidir. Çətin olmasa da, izah eləyənlə deyiləm, çünki həvəsim yoxdur.

Yolda ovçu kepkasını cibimdən çıxarıb başıma qoy-dum. Bilirdim, indi burada çətin ki, tanısa rast gəlim. Çünki çox murdar havaydı. Başımı aşağı salıb fikirlə-fikirlə gedirdim. Fibinin də, mənim kimi, şənbə günləri bu muzeyə getdiyi heç beynimdən çıxmırdı. Fikirləşirdim ki, mənim bir vaxtlar bu muzeydə gördüyüm şeyləri indi o da görür, o da hər dəfə bura gələndə *başqalaşır*. Bu fikirlər daxilən məni üzməsə də, heç kefimi də açmırdı. Elə şeylər var ki, onlar necə var, elə qalsə, yaxşıdır. Onları da iri bir şüşə vitrinə qoyub birdəfəlik olduğu kimi saxlasaydılar, çox yaxşı olardı. Özüm də bilirəm, bu mümkün olan iş deyil, amma elə bədbəxtlik də bundadır. Yol boyu bu fikirlər heç beynimdən çıxmırdı.

Oyun meydançasının yanından keçəndə aparq saxlayıb, orada iki uşağın taxta yelləncəkdə necə yelləndiyinə tamaşa elədim. Biri çox kök idi, anğın oturduğu tərəfdən tutdum

ki, tarazlığı düzəldim, amma gördüm ki, xoşlarına gəlmir, mane oluram, çıxıb getdim.

Sonra qəribə bir iş oldu. Muzeyə çatanda birdən ağıma gəldi ki, bu daqiqə mənə milyon dollar da versələr, bu muzeyə girən deyiləm. Həvəsım yoxdur, vəssalam. Halbuki düz parkdan bura qədər pay-piyada ondan ötrü gəlmişdim. Fibi içəridə olsaydı, bəlkə də, girərdim, amma o, indi orada yox idi. Elə muzeyin qabağında bir taksiyə oturma, "Baltimor" mehmanxanasına gəldim. Görüşə getməyə heç həvəsım qalmamışdı. Amma neyləyim, axmaq kimi, bu Salliyə söz vermişdim.

17

Ora çatanda hələ tez idi, saatın altındakı dəri divanda oturub, buradakı qızlara tamaşa eləməyə başladım. Məktəblərin çoxu bağlanmışdı, hamı qış tətilinə çıxmışdı, ona görə də holl qızlarla doluydu, bəlkə də, milyondan çox olardı. Hamısı da görüşə çıxmışdı. Qıçını qıçının üstünə aşıran kim, aşımayan kim, qıçlan qəşəng olan kim, olmayan kim. Sir-sifətdən abırılı adama oxşayanı da vardı, oxşamayanı da. Hiss eləyirdin ki, bir az yaxından tanış olsan, görəcəksən ki, pozğunun biridir – bir sözlə, əsl cənnət bağına düşmüşdüm. Özünüz başa düşürsüz də, nə mənada. Amma o biri yandan da onlara baxanda dilxorçuluq basırdı adamı, çünki istər-istəməz fikirləşirdin ki, bunların sonrasını *necə olacaq*. Yəni məktəbi, kolleci bitirəndən sonra. Fikirləşdim, yaqın ki, çoxu zırrama, qanmaz gədələrə ərə gedəcəklər. O gədələrə ki, iş-peşələri bir bak benzinə öz çər dəymiş məşinlərini, neçə mil qova bildikləri ilə qürtələnməkdir. O gədələrə ki, onları qolıda və yaxud bu pinq-ponq kimi avara bir oyunda udsan, uşaq kimi cırıyayı özlərindən çıxırlar. O gədələrə ki, ömürlərində bir dənə də kitab oxumayıblar. O gədələrə ki, çox zəvzəkdirlər. Amma bu məsələdə bir az ehtiyatlı olmalıyam. Yəni bu zəvzək məsələsində. Bunu yaxşı ayırd etməyi bacarmıram. Gerçək sözümdür. Elkton Hilldə oxuyanda Harris Maklin adlı bir oğlanla iki ay bir otaqda qalmışam. Çox ağıllı oğlan idi, buna sözüm yox, amma ömrümdə ondan zəvzəyinə rast gəlməmişəm. Səsi, yağsız

araba təkəri kimi, cır-cır cırıldaydı, özü də başladı, qurtarmaq bilməzdi. Qurtarmağı cəhənnəm, ən dəhşətli o idi ki, danışığının içində birçə dənə də maraqlı şey olmazdı. Amma birçə şeydə əvəzi yox idi. Bu əclaf elə fiştinq çalır ki, ömrümdə eləsinə rast gəlməmişəm. Yerini yığışdıranda və ya paltarlarını şkafdan asanda – bu şkafda o qədər qurdalanırdı ki, az qalırıdım dali olam – bir sözlə, başı işə qanşanda həmişə fiştinq çalır. Əlbəttə ki, əngə verməyə söz tapmayanda. Hətta klassik musiqi havalanını da fiştinqlə çala bilirdi, amma əksər vaxtlar caz çalardı. Bir də gördün "Damda blyuz" kimi çətin bir caz havasını götürüb, şkafda qurdalana-qurdalana onu fiştinqdə elə ustalıqla, elə rahat çalır ki, hayıl-mayıl qalırıdın. Təbii ki, mən bunu onun üzünə heç vaxt *deməmişəm*. Axı bir adamın üzünə necə deyəydin ki, "ömrümdə səndən yaxşı fiştinq çalana rast gəlməmişəm". Zəvzakliyi nə qədər zəhləmi töksə də – əclaf mənə yanımcan eləmişdi – onunla bir otaqda ona görə düz iki ay qala bildim ki, bu cür gözəl fiştinq çalana ömrümdə rast gəlməmişdim. Bax, elə buna görə, zəvzək adamlardan baş açma bilmirəm. Bu gözəl qızlardan biri onlara ərə getsə, bəlkə də, buna heyifsilənməyə dəyməz. Onlar heç kimin xətrinə dəyən deyillər. Bəlkə də, xəlvtədə hamısı dəhşət fiştinq çalan-zaddir. Kim bilir? Yox, bu, mənlilik deyil.

Axır ki, Sallinin başı pilləkənlərdə göründü, mən də üzünə aşıq onu qarşılamağa düşdüm. Yaman qəşəngləşmişdi. Vədan haqqı. Əynində qara palto vardı, başına qara beret qoymuşdu. Ömrümdə başını örtən deyildi. Ancaq bu beret ona yaman yaraşdı. Gülməli işdir, onu bu cür görəndə, bir anlığa ürəyimdən onunla evlənmək keçdi. Ağıl yoxdur da. İndiyəncə bəri birçə dəfə, azacıq da olsa, *xoşuma* gələ, amma işə bax, birdən-birə ona aşıq olmuşam, hətta ürəyimdən onunla evlənmək keçir. Allah haqqı, ağılim yoxdur. İnanın mənə.

– Holden! – O qışırdı. – Nə böyük xoşbəxtlik! Gör *necə ildə* görüşməmişik.

Harada rast gəlsə, bu cür çığıрмаq, küya basmaq adətidir. Onun vecinə də deyil, çünki qəşəng qızıdır, beləsinə hər şey yaraşır, mən isə utandığımdan başımı soxmağa siçan deşiyi axtarırdım.

– *Səni* gördüyüm üçün mən də çox şadam, – dedim. Əslində də, elaydı. – Necəsən?

– Lap yaxşı. Gecikmişəm?

Dedim yox, amma düz on dəqiqə gecikmişdi. Mənim üçün elə bir əhəmiyyəti yox idi bunun. Bu "Seterdey İvniq post"dakı karikaturalar var ha, guya, qızlar görüşə gecikəndə tində gözləyən oğlanlar qəzəbdən dil-dodaqlarını gəmirirlər, onlara inanmayın, başdan-ayağa cəfəngiyatdır. Əgər qız qəşəngdirsə, o gəlib çıxandan sonra gecikdiyi kimin yadına düşür? Heç kimin.

– Tələsmək lazımdır, – dedim. – Tamaşa saat iki qırxdə başlanır.

Oradan pilləkənlərlə birbaşa taksi dayanacağına düşməyə başladıq.

– Bu gün nəyə baxacağıq? – soruşdu.

– Adını bilmirəm, amma baş rolları Lantlar oynayır. Ancaq buna bilet tapa bildim.

– Lantlar? Əladır ki!

Sizə bayaq dedim axı, bu qız onların adını eşidəndə sevindiyindən ağılı itirəcək.

Teatra çatanacan taksidə aramızda bir balaca öpüşmək-zad oldu. Əvvəlcə nəm-nüm elədi, çünki dodaqlarını təzəcə boyamışdı, ancaq ona elə girişdim ki, ayrı əlacı qalmadı. İki dəfə, çər dəymiş taksi svetofora çatanda elə qəfil, elə sət dayandı ki, az qaldım oturaçağa yıxılam. Lənətə gəlsin bu sürücüləri, elə bil, kordurlar, gözləri qabağı görmür. Vallah, görmürlər. Sonra da ağılsızlığımı bir daha sübuta yetirmək üçün bu dəfə qızın ağışundan aynlanda dedim ki, səni sevirəm. Əlbəttə, ağı yalan idi. Ancaq onu dediyim anda, doğrudan da, bu fikirdəydim. Ağıl deyilən şey yoxdur da məndə. Allah haqqı, yoxdur.

– Oh, əzizim, elə mən də səni sevirəm. – Sallı dedi. Sonra da nəfəsini dəran kimi əlavə etdi: – Söz ver ki, saçlarını uzadacaqsan. Qısa saç indi dəbdən düşüb. Həm də bu cür qəşəng saçlara da qıyarlarımı!

Qəşəngini yesinlər sənin.

Bu tamaşa, əvvəllər baxdıqlarıma nisbətən o qədər də bəd gəlmədi mənə. Amma bu da bir zibil deyildi. Lovğa ərvadın üst-üstə beş yüz min illik həyatından bəhs edirdi. Başlanğıcda lap cavan vaxtlarını göstərirlər, qızın valideynləri əvvəlcə onu bu oğlana vermək istəmirlər, ancaq qızın qəran qətidir. Sonra da başlayırlar qocalmağa. Ər mühəri-

bəyə gedir. Arvadın qardaşı içkiyə qurşanır. Nə isə, çox maraqsız oldu. Yəni bir ailədə biri öldü, ya qaldı, mənə o qədər maraqlandırmır. Çünki bilirəm ki, bunlar aktyordurlar, vassalam, oyun çıxarırlar. Düzdür, ərlə arvad çox yaxşı təsir bağışlayırdılar, dilli-dilavər idilər, ancaq onlardan da, sən deyən, xoşum gəlmədi. Əvvəla, ona görə ki, bütün tamaşa boyu çaydımı-nəydimi, onu içməklə məşğul idilər. Bu qocalar hər dəfə səhnədə görünəndə ya qulluqçu onların qabağına çay qoyur, ya da qadın kiməsə nə isə süzürdü. İkincisi də, bütün tamaşa boyu onların yanına biri girir, *biri* çıxırdı: bu adamların dəqiqəbaşı oturub-durmaqlarına baxmaqdan gözüm dörd olmuşdu. Qoca ər-arvadı Alfred Lantla Linn Fontann oynayırdılar, özü də çox gözəl oynayırdılar, amma mənim xoşuma gəlmədi. Mən də başa düşürəm, onlar başqa aktyorlara bənzəmirlər. Səhnədə özlərini nə adi adam, nə də aktyor kimi aparırlar. Bunu izah etmək mənim üçün çox çətinidir. Elə oynayırdılar, elə bil, addımbaşı özləri də hiss edirdilər ki, onlardan yaxşısı yoxdur. Yəni yaxşı oynamaqlarına yaxşı oynayırdılar, amma *həddən artıq*. Biri sözünü qurtarmamış, o biri başlayırdı. Özü də söz ağızlarından güllə kimi çıxırdı. Guya ki, həyatda adamlar bir-birlərinin sözünü kəsə-kəsə danışırlar. Hər şeyi korlayan da elə bu idi, onların danışıqı həyatda bir-birinin sözünü kəsə-kəsə danışan adamların danışığına *həddən artıq* oxşayırdı. Lap dəqiqi, bunlar mənə Qriniç-Vilicdəki Ermini, onun piano çalmağını xatırladırdılar. Bilirsiz, bir adam bir işi *həddən artıq* gözəl bilirsə, o işi görəndə hər dəfə özünə nəzarət eləməsə, başlayır öz bacarığını gözə soxmağa. Bununla da hər şey korlanır. Ancaq dəxli yoxdur, hər halda, bu tamaşada, azacıq da olsa, ürəyə yatan bir şey vardısı, o da bu Lantların oyunu idi. Gərək sözün düzünü deyəsən.

Birinci pərdə qurtaranda, biz də buradakı pıjonların dalınca siqaret çəkməyə çıxdıq. Əsl dəsgah buradaydı. Ömrümdə bundan izdihamlı, qəlp, yekəxana adam yığınına rast gəlməmişdim. Əllərindəki siqaretin üstüsündən boğula-boğula tamaşadan danışanda hər biri qəsdən səsinə ucaldır, qıraqdan eşidənlərə öz dərrakəsini nümayiş etdirməyə çalışırdı. Bizdən azca aralıda düdəmə bir kino aktyoru dayanmışdı, siqaret çəkirdi. Adını bilmirəm, amma həmişə davalı filmlərdə döyüşqabağı anlarda qorxaqlıq edən əsgər

rolları oynayıb. Yanında da qədd-qamətli, qəşəng bir sarışın qız durmuşdu və hər ikisi özlərini elə göstərirdilər ki, guya, həmin onlara baxdıqından xəbərsizdilər. Guya, daha bunlardan təvəzökən yox imiş. Gülmək məni tutdu. Sallı isə, arabir vəcdə gəlib, Lantların ünvanına dediyi bir-iki tənqilə afu nəzərə almasaq, demək olar ki, heç nə danışmırdı, çünki fikri ayn yerdəydi: gözü orada-burada gəzirdi, əzilib-büzülürdü. Birdən salonun o başında bir pijon tanışını gördü. Bu pijonun əyində tünd-boz rəngli kostyum, zolaqlı jilet vardı. Əsl kübar törəməsiydi. Böyük iş olub. Divara söykənib siqareti siqaretə calamışdı, o qədər çəkmişdi ki, sir-sifəti ölgün hala düşmüşdü. Sallı isə dil-boğaza qoymurdu: "Mən bu oğlanı haradansa *taniyirəm*". Həmişə beləydi, hara aparsan, orada hökmən kimisə *taniyəcəydi*, ya da ona elə gələcəkdi ki, taniyir. O qədər təkrar elədi ki, axırda bezdim: "Bəs onda niyə durmusan, tanışsansa, cum onu bağrına bas, – dedim, – o, bundan çox məmnun olar". Mən belə deyəndə Sallı yaman incidi. Axır ki, pijon da onu gördü, yaxına gəldi, salam verdi. Kaş onların necə görüşdüklərini öz gözlərinizlə görəydiniz. Elə bil, iyirmi il idi bir-birlərindən ayrı düşüblərmiş. Baxanda deyərdin ki, bunların elə göbəkləri-zadı bir yerdə kəsilib. Min ilin dostuymuşlar! İyrənc səhnəydi. Ən gülməli də budur ki, indiyəncə, bəlkə də, *bircə dəfə*, o da hansısa sarsaq bir qonaqlıqda-zadda üz-üzə gəliblər. Axır ki, bu tanışmanın sevincindən ayıldılar və Sallı bizi tanış elədi. Onun adı, deyərsən, Corc idi – dəqiq yadımda deyil – özü də Endover kollecində oxuyurdu. Bəli, bəli, əsl kübar məktəbində. Amma bizim Sallı: "Tamaşa xoşuna gəlirmi?" – soruşanda, kaş siz onun ədasını öz gözlərinizlə görəydiniz. Bu düdəmə o tiplərdən idi ki, adama cavab-zad verməzdən qabaq əvvəl-əvvəl *yerini* rahatlamalıydı. Bir addım geri çəkildi və... arxada dayanan xanımın ayağını tapdaladı. Yəqin ki, yazığın barmaqqları qırıldı. Sonra da boğazını antlayıb bəyan etdi ki, pyes özü bir şey deyil, amma Lantlara söz ola bilməz, səhnədə onlar mələk kimidilər. *Mələk kimi!* İlahi! Bu boyda da gop olar? Sonra da Sallı ilə başladılar birgə tanışlarını xatırlamağa. Ömrünüzdə bu qədər riyakar, bu qədər qəlp söhbətə rast gəlməzsiniz. Bir-birlərinin sözünü kəsə-kəsə tanış şəhərləri yada saldılar. Filan yerdə filankəs var idi, adı bəhkməns idi və s. və ilaxır.

Bu söhbətdən o qədər iyrandım ki, fasilə bir az da uzansaydı, birtəhər olacaqdım. İkinci pərdə qurtarandan sonra onlar bu zəhlətökən söhbətlərini *davam etdirdilər*. Yənə də filan yer belə gəldi, filankəs belə getdi. Ən pisi də o idi ki, bu düdəmənin səsi də özü kimi saxta, özü kimi kübar, yəni son dərəcə zəhlətökən səs idi. Lap qız səsinə oxşayırdı. Bu dəy-yus oğlu dəy-yus heç *utanıb*-qazırmırdı ki, bu qızı bura mən gətirmişəm. Elə bil, öz maliydi. Hətta arada qorxudm ki, bizimlə taksiyə də minər, çünki tamaşa qurtarandan sonra hələ iki məhəllə də bizimlə bir yerdə getdi, ancaq söz vermişdi, özü kimi düdəmələrlə kokteyl içməyə getməliyd. Təsvür eləyirəm: onlar indi əyinlərində zolaqlı pijon jiletləri, orada yorgun-əzgin, qız səsinə oxşayan səsləri ilə tamaşaları, kitabları, qadınları təhlil edirlər. Adam bunların içində düşsə, dəli olar.

İndi, bu endoverli dəy-yusun saxtakar söhbətlərinə on saat qulaq asandan sonra taksiyə minəndə, Sallıdan da zəhləm gedirdi. Fikrimdə tutmuşdum ki, onu düz evlərinə aparam, elə aparacağdım da – ciddi sözümdür – amma birdən o dedi:

– Ağıma gözəl bir ideya gəlib! – Bu qızın ağı həmişə gözəl ideyalarla dolu olur. – Qulaq as, – dedi. – Nəhar üçün evə haçan qayıtmalısan? Deyirəm, yəni bir yerə tələsib eləmirsən ki? Evdə tələsik bir işin-zadın yoxdur ki?

– Mənim? Yox. Elə bir işim yoxdur, – dedim. Bundan doğru söz ömrümdə dilimə gəlməmişdi. – Nə üçün soruşursan?

– Gəl gedək Radio-Sitiyə, buzda sürüşməyə! – Bu da bunun gözəl ideyası!

– Radio-Sitiyə? Elə indi, bu saat?

– Elə indi. Bircə saatlığa. Getmək istəmirsən? Könlün yoxdursa...

– Mən demədim ki, getmirəm! Əlbəttə, gedək. İndi ki, kefin istəyir, gedək.

– Doğrudan? Ancaq *düzünü* də, meylin yoxdursa, lazım deyil. Getsək də, getməsək də, mənim üçün *fərqi* yoxdu.

Fərqi yoxduya bax!

– Bilirsən, orada kirayəyə qəşəng qısa rəqs kostyumları götürmək olar. – Sallı dedi. – Cənnət Kalts keçən həftə orada olub, o deyirdi.

Bax, elə buna görə ora getməkdən ötrü ürəyi gerdirdi. Ətəyi hədsiz qısa olan, düz yanbızlarının üstünə düşən bu rəqs kostyumunda özünə baxmaq bu saat onun ən böyük arzusu idi.

Nə isə, getdik ora. Orada bizə adama bir cüt konki, Salliya isə mavi rəngli, ətəyi qısa rəqs kostyumu verdilər. Doğrudan, bu kostyum Salliyə çox yarışırdı, onu xeyli qəşəng göstərirdi. Gərək, sözün düzünü deyəsən. Elə bilməyin ki, özü bundan xəbərsiz idi. Qəsdən qabağa düşmüşdü ki, mən arxadan onun balaca, yupyumu yançaqlarına baxıb feyziyə olam. Doğrudan, feyziyə olmalı şey idi. Bunu boy-numa almalyam.

Ancaq məzə hələ qabaqdaydı: bu andıra qalmış buzlu rəqs meydançasında bizdən naşısı yox idi. Belə, *naşidan da naşı*. Tamam biabır olduq. Salliyə lap topuqları üstə sürürdü. Gülünc vəziyyətdə düşməyi cəhənnəm, həm də, yaqın, ayaqlarının ağrısı da onu incidirdi, hər halda, mənimkilər ağrıyırdı. Ağrıyırdı nədi, lap öldürürdü məni. Ən pisi də o idi ki, iki yüz avara qıraqda ağızını engəldib, – elə bil, başqa iş-gücləri yoxuydu – burada yıxılanlara tamaşa eləyirdi.

– Bara getmək istəmərsən? Bəlkə, orada bir stol götürüb bir şey içək? – Axırı dözməyib ona dedim.

– Bu gün ağılına bundan gözəl fikir gəlməyib! – dedi. Nəfəsi tamam *kəsilmədi*. Adam gərək özüne bu cür zülm eləməyə. Ona yazığım gəldi.

Andıra qalmış konkiləri ayağımızdan çıxaran kimi, özümüzü bara verdik. Burada ayaq-qabızsız-zadsız oturub bir şey içə-İçə, uzaqdan, konkisürənlərin qaçışına tamaşa etmək olurdu. Oturan kimi Salliyə əlcəklərini çıxardı və mən ona bir siqaret verdim. Sifətindən qanıqaralığı yağdırdı. Ofisiant gəldi, Salliyə üçün koka-kola, özüm üçün isə sodalı viski sifariş vermək istədim, amma bu əclaf ofisiant heç cür razılaşmadı, məcbur olub özüm üçün də koka-kola götürdüm. Sonra da başladım kibrit çöplərini yandıрмаğa. Kefim durulanda həmişə belə eləyirəm. Kibrit çöpünü alışıdır, onu yanib qurtaranacan əlimdə saxlayıram. Sonra da kömürünü külqabıya atıram. Əsəbilik əlamətidir.

Birdən-birə, göydən düşmüş kimi, Salliyə dedi:

– Bura bax, gərək dəqiq biləm. De görüm, Milad axşamı yolka ağacını quraşdırmaq üçün mənə kömək

eləməyə gələcəksən? Gərək qabaqcadan bilim. – Deyəsən, topuqlarının ağrısı hələ də canından çıxmamışdı.

– Sənə yazmışdım ki, gələcəm. Sən bunu məndən iyirmi dəfə soruşmusan. Əlbəttə, gələcəm.

– Bilirsən, gərək arxayın olam da, – dedi. Sonra da başladı bənn o baş-bu başına boylanmağa.

Birdən əlimdəki kibriti kənara qoydum, stolun üzərindən ona san ayıldım. Ağılıma min cür söhbət mövzusu düşmüşdü.

– Salliyə, – dedim.

– Nədir, – dedi. Amma gözü bənn o biri başında oturan qızda qalmışdı.

– Heç bu dünyada hər şeydən bezdiyən vaxt olubmu? – dedim, – məsələn, birdən sənə elə gəlirmi ki, əgər bu saat nəyə bir şey eləməsən, hər şey sənənin üçün öz əhəmiyyətini itirəcək? Yəni deyirəm, bu məktəbdən-zaddan, ümumiyyətlə, belə şeylərdən bir ləzzət alırsanmı?

– Əlbəttə, yox. Orada adamın *canı sıxılır*.

– Deyirəm, yəni ona *nifrat* eləyirsənmi? Cansızlığı olduğunu mən də bilirəm, ancaq bilmək istəyirəm görüm sən də ona nifrat eləyirsən, ya yox?

– Necə deyim sənə. Məncə, o qədər də yox. Həmişə adam istər-istəməz...

– Amma *mən* nifrat eləyirəm. İlahi, bilirsən necə nifrat eləyirəm, – dedim. – Özü də yalnız tək ona yox. Hər şeyə, Nyu-Yorkda yaşamağıma da. Taksilərə də, Medison Avenyudakı avtobuslara da, o avtobuslardakı adamın üstünə qışqırıb, "arxa qapıdan düş" deyən sürücülərə də, Lantlara «mələk» deyən özümdən müştəbəh oğlanla tanış olmağıma da, bayıra çıxmaq əvəzinə, liftdə qalib aşağı-yuxarı yellənməyə də, gecə-gündüz "Bruks"da əyninə kostyum ölçdürməyə də, həmişə...

– Qışqırma, sən canın, – Salliyə sözümü kəsdi. Qəribədir, mən heç də qışqırmaq niyyətində deyildim.

– Elə məşinləri götürək, – çox astadan, lap sakitcə dedim. – Camaatın göxunun başını xarab eləyib bu məşinlər. Bir balaca böyrü cızılada bunu özləri üçün əsl faciə hesab edirlər, iş-gücləri də bir qallon benzinə neçə mil yol getmək üstündə mübahisə eləməkdir, bir təzə məşin alan kimi, onu ən yeni markalı məşinlə dəyişmək üçün dəridən-qabıqdan çıxırlar. Mən heç *köhnə* məşinləri da xoşlamıram.

Yəni onlar da məni maraqlandırmır. Mənim üçün, lənət şeytana, at hamısından yaxşıdır. Axı at heç olmasa, *insan* kimi canlıdır. Allah haqqı. Yeri gəlsə, at heç olmasa səni...

– Başa düşürəm, sən nədən danışırısan belə, – Sallı dedi. – Birini qurtarmamış o biri...

– Bilirən nə var? – dedim. – Bu saat mənim Nyu-Yorkda olmağımın birçə səbəbi var, o da sənənsən. Sən olmasaydın, Allah bilir indiyə haradaydım. Gözən hansı meşədə-zadda, bəlkə, ondan da o yanda qaçıb gizlənmişdim. Mənim burada qalmağımın yeganə səbəbi sənənsən.

– Ah, mənim azizim, – dedi. Amma hiss elədim ki, əslində, söhbəti dəyişmək istəyir.

– Sən də, gərəkdir, oğlan məktəbində oxuyaydın. Bəlkə, bir cəhd eləyəsən, ha? – dedim. – Riyakarlıq orada xirtəyəcən. Orada ancaq, haçansa, mənhus bir kadillaka sahib olmaq üçün lazım olan fəndgirişdən, fırıldaqçılıqdan savayı heç nə öyrənmirlər. Həmişə də özlərini elə göstərirlər ki, guya, onların futbol komandası üzdsə, ürəkləri partlayacaq. Bütün günü də qızlardan, içkidən, seksdən savayı ayn söhbətləri yoxdur. Hərənin də öz dəstəsi, öz murdar bəndəsi var. Basketbolçuların öz dəstəsi, katoliklərin öz dəstəsi, mənhus intellektualların öz dəstəsi, bric oynayanların öz dəstəsi. Hətta bu sarsaq kitab klubu abunəçilərinin də öz dəstəsi var. Di gəl, bunlarla dil tap, görüm necə tapırsan.

– Yox, heç də *elə* deyil, – Sallı dedi. – Mən bilən oğlanların çoxu məktəbdə *sənin bu dediklərin*dən daha faydalı şeylər götürürlər.

– Mən razı. Düzdür, məktəb çoxuna çox şey verir. Amma mənə verdiyi budur! Başa düşdün? Mən bunu demək istəyirəm. Məhz bunu, lənət şeytana, – dedim. – Ümumiyyətlə, mənə heç nə, heç bir şey vermir. Mənim əhvalım pozulub. *Qanım* lap qaralıb.

– Bax, bunu düz deyirsən.

Birdən ağılıma bir fikir gəldi.

– Bura bax, – dedim. – Ağılıma bir fikir gəlib. Gəlsənə buradan qaçaq? Belə bir şey fikirləşmişəm. Qriniç-Villicdə bir oğlan var, onun maşınıni iki həftəliyə ala bilərik. Qabaqlar bir məktəbdə oxumuşuq, hələ də mənə on dollar borcudur. Elə səhər tezdən Massaçusettsə, Vermontə gəzməyə gedə bilərik. Bilirən, nə qədər gözəl yerlərdir? Əsl cənnət-

dir! – danışdıqca, ilhama gəlirdim. O qədər qızısdım ki, ona sarı əyilib əlini ovcumun içinə aldım. *Sarsaqlığın* dərəcəsinə bax! – Zarafatsız, – dedim. – Bankda mənim təqribən yüz səksən dollar pulum var. Səhər səhər tezdən bank açılarda pulu alaram, sonra da gedib o oğlandan maşını götürürəm. Ciddi sözümdür. Pulumuz qurtaranacan turist düşərgələrində qalanıq. Pulumuz qurtarandan sonra da işə girirəm, çay qırağında-zadında ev tutub yaşayırıq. Beş-altı ildən sonra da evlənib-eləyirik. Qışda da qızınmaq üçün özüm odun-zad doğrayaram. Allah haqqı. Bilirən nə gözəl olar! Nə deyirsən? Gedək? Mənimlə gedərsənmi, ha? Xahiş edirəm!

– Birdən-birə *belə şey* eləmək olar?! – Sallı dedi. Səsi yaman hirsli çıxdı.

– Niyə olmaz axı? Niyə?

– Xahiş edirəm, mənim üstümə qışqırmayasan, – dedi. Ağ yalan danışdı, çünki mən onun üstünə qışqırıb-eləməmişdim.

– Niyə olmaz axı?

– Olmaz dedim, vəssalam. Əvvələn, biz hər ikimiz hələ uşağıq. İkincisi də, heç fikirləşməmişəm, pulumuz qurtarandan sonra, sən iş *tapmasan*, biz neyləyəcəyik? *Acından* öləcəyik. Sənin dediklərinin hamısı *xəm* xəyaldır, lap elə...

– Xəm xəyal-zad deyil. Mən iş tapacam, narahat olma. Sənin bundan narahat olmağına dəyməz. Hə, nə deyirsən? Mənimlə getmək istəyirsən? İstəmirsənsə, de ki, istəmirəm, səni məcbur eləyən yoxdur.

– Yox, *elə* deyil. Məsələ *bunda* deyil, – Sallı dedi. Deyəsən, buna da nifrət etməyə başlamışdım. – Belə şeylərə girişmək bizim üçün hələ çox tezdir, vaxtı çatanda hər şey eləmək olar. Yəni sən kolleci bitirəndən sonra. İşıdır, biz evlənib-eləmiş olsaq, onda getməli yerlər o qədər çox olacaq ki! Ancaq indi, sənə...

– Yox, heç nə olmayacaq, heç yana da getməyəcəyik. Onda hər şey tamam başqa cür olacaq, – dedim. Qanıma yenə tamam qaraldı.

– Nədir? – dedi. – Yaxşı eşitmədim. Bayaq qışqırırdın, indi isə elə mızıldanırsan ki...

– Deyirəm yox, heç nə olmayacaq. Mən kolleci bitirəndən sonra heç yana getməyəcəyik. Qulağını yaxşı aç, eşit.

O vaxt hər şey tamam başqa cür olacaq. Onda özümüzlə çamadan-zad daşıyacağıq. Onda ürəyimiz istəməsə də, irişə-irishə hamıya zəng çalıb səfərqabağı vidalaşmalı olacağıq. Sonra da onlara cürbəcür mehmarxanalardan açıq-calar göndərəcəyik. Onda mən bir şirkətdə işləyəcəyəm, pul başımdan aşacaq, işə taksidə, ya da Medison avenyudakı avtobuslarla gedəcəyəm, gecə-gündüz işim-peşəm qəzet oxumaq, bric oynamaq olacaq, kinolara gedəcəm, sarsaq-sarsaq filmlərə, kino reklamlarına, kinoxronikalara baxacam. Hətta kinoxronikalara da! İlahi, sən özün saxla! Həmişə bu xronikalarda əvvəl-əvvəl cıdır-zad olur, sonra da bir xanım butulkani gəmiyə vurur qırır, onun dalınca isə bir şimpanzenin əyində şalvar, necə velosiped sürdüyünü göstərirlər. Yox, onda hər şey dəyişəcək. Deyəsən, mən deyənə sən heç başa düşmərsən axı?

146

– Ola bilsin, başa düşmürəm! Bəlkə, *sən özün də* heç dediyini başa düşmərsən, – Sallı dedi. Bu qızıq hər ikimizin bir-birimizdən zahəsi gerdirdi. Çünki bu çılca adam kimi söhbət eləmək müşkül işdi. Bu söhbəti başladığıma möhkəm peşman oldum.

– Gəl, buradan gedək, – dedim. – Lap açığı, bilirsən nə var, qəmişini çək məndən.

İlahi, elə bil, bu qıza od qoydun! Özüm də bilirəm, gərək, belə deməyəydim. Ancaq o, məni bu qədər hövsələdən çıxarmasaydı, bəlkə də, ağızımdan bu cür kobud söz çıxarmazdı. Adətən, qızlarla heç vaxt bu cür kobud rəftar eləmirəm. *İlahi*, bu qızın hirsdən bağın çatlayırdı. Az qala ayaqlarına düşüb yalvardım, "bağışla" dedim, bağışlamadı. Heç mənə qulaq asmaq da istəmədi, hönkür-hönkür ağıladı. Bunu görəndə canıma bir balaca üsütmə düşdü, qorxdum evlərinə gedib atasına deyə ki, ona "qəmişini məndən çək" demişəm. Atası qaradınmaz pəzəvəngin birisidir, dəyyus. Özü də məndən çox elə xoşu da gəlmir. Bir dəfə Salliyə demişdi ki, mən çox hay-küyçü adamam.

– Yaxşı, ciddi sözümdür, xahiş eləyirəm, bağışla məni, – deyə təkrar eləməkdən dilim qabar çaldı.

– Sənimi bağışlayım? Sənimi? Qəribədir! – Hələ də içini çəkirdi. Birdən ona yazdığı gəldi, onu incitdiyimə bərk peşman oldum.

– Gəl, səni evinizə ötürüm. Ciddi deyirəm.

– Özüm birtəhər gedib çıxaram, çox sağ ol. Razi olmaram ki, *sənin* kimi bir gic məni evimizə ötürsün. Ömrümdə heç bir oğlan məni bu cür təhqir eləməyib.

Əslinə baxsan, bu da bir cür məzəydi. Ancaq birdən elə bir sarsaq iş tutdum ki, bunu gərək heç eləməyəydim. Şaqqanaq çəkib güldüm. Özü də mənim elə sarsaq, elə gic-gic şaqqanaq çəkməyim var ki! Əgər kinoda-zadda olsaydığım və mən özüm arxada oturmuş olsaydım, onda hökmən, qabağa əyilib bu cür gülən adamın abnını atəyinə bükərdim. Bu şaqqanağım Sallini təmiz dəli elədi.

Bir xeyli ondan əl çəkmədim, nə qədər dil tökdüm, nə qədər yalvardım, mənimlə barışmadı. İki ayağını bir başmağa dirədi ki, çıx get, məni rahat burax. Axırda elə də elədim. İçəri keçib ayaqqabılarımı-zadı götürdüm, onu orada qoyub çıxıb getdim. Əlbəttə, düz eləmədim. Gərək onu orada tak qoymayaydım, amma təmiz hövsələdən olmuşdum.

Lap açığı, heç özüm də bilmirəm, onunla bu söhbətləri niyə elədim. Axı mən bir yərə, tutaq ki, Massaçusettsə, Vermonta və nə bilim, daha hara gedəsi olsaydım, bu qız istəsaydı da, onu özümle aparmazdım. Beləsi ilə heç yola çıxarlar? Ən dəhşətli də burasıdır ki, mən bunları ona deyəndə, həqiqətən, *sidq-ürəkdən* deyirdim. Bax, dəhşətli budur! Kül mənim başıma, ağıl var ki!

147

18

Sallidən ayrıldıqdan sonra hiss elədim ki, bərk acımışam. Yolüstü bara girdim, bir pendir buterbrodu yeyib, üstündən turşumuş süd içdim. Sonra telefon budkasına girdim. Ceynə bir də zəng vurmaq istəyirdim, görüm evə gəlibmi. Çünki axşamı boş-bekar idim. Evdə olsaydı, çağırn rəqsə-zada aparardım. Tanıdığım gündən bəri onunla birca dəfə də rəqs eləməmişəm. Amma necə rəqs elədiyini görmüşəm. Bəd deyil. İyulun dördündə klubda. Onda onu hələ yaxşı tanıyırdım, buna görə də onu rəqs elədiyi oğlanın əlindən almağa cürətəm çatmadı. O axşam rəqsə Çout-da oxuyan El Payk adlı eybəcərin birisiylə gəlmişdi. Bu oğlanı da yaxşı tanıyırdım, amma həmişə onu üzgüçülük hovuzunun yanında veyillənən görürdüm. Əyində ağappaq

neylon çimərlik paltar olardı, işi-peşəsi də qüllədən suya tullanmaq idi. Hər dəfə də tullananda havada sarsaq bir fəndi təkrar ələyirdi. Bundan başqa əlindən heç nə gəlmirdi, amma özünü ən güclü idmançı sayırdı. Əzələ çox, ağıl yox. Nə isə, o axşam Ceyn rəqsə bu oğlanla gəlmişdi. Bunu heç başa düşə bilmədim. Vıdcan haqqı. Sonralar, onunla dostlaşanda bunu özünə də dedim. Dedim, necə olub ki, El Payk kimi yekəxana, hər dəqiqə özünü gözə soxan dəyyusun biri ilə görüşməyə razılıq verib? Ceyn dedi ki, El Payk özünü gözə soxan-zad deyil. Dedi ki, əksinə, onda dəhşətli utancaqlıq kompleksi var. Hiss elədim ki, bu oğlana möhkəm yazığı gəlir. Özü də heç bunu gizlətmirdi. Həqiqətən, acıyırdı ona. Bu qızlar qəribə məxludurlar. Hər dəfə onlara deyəndə ki, filankəs əsl dəyyusdur, əclafın, yekəxananın biridir, o dəqiqə başlayırlar ki, bəs yazıqda utancaqlıq kompleksi var. Bəlkə də, doğrudan var, amma bunun əclaflığa nə daxli?! Mən belə başa düşürəm. Eh, qızlar, qızlar! Onların nə düşündüyünü heç vaxt başa düşə bilməzsən. Bir dəfə Roberta Uolşun otaq yoldaşını bir dostumla tanış elədim. Dostumun adı Bob Robinson idi və həqiqətən də, onda utancaqlıq kompleksi vardı. O hətta öz ata-anasına görə də utanırdı, çünki onlar danışanda "saa", "maa" deyirdilər və həm də xeyli kasıb idilər. Özü də yekəxana-zad deyildi... Çox mərifətli oğlan idi. Amma o, qızın, Roberta Uolşun rəfiqəsinin xoşuna gəlmədi. Bu qız Robertaya demişdi ki, özündən çox razı, çox müstəbəh oğlandı. *Səbəb də* bu olmuşdu ki, yazıq oğlan bir dəfə söhbət zamanı təsadüfən özünü mübahisə klubunun kapitanı adlandırmışdı. Bu cür xırda bir şeyə görə o qız bu yazığı "yekəxana" deyərək qoymuşdu! Məsələ ondadır ki, bu qızların bir oğlan xoşuna gəlirdi, qurtardı getdi, istəyir o milyon qat əclaf olsun, yenə də deyəcəklər ki, onda utancaqlıq kompleksi var. Yox, əgər *xoşları gəlmirsə*, o oğlan nə qədər yaxşı, nə qədər utancaq olsa da, daxli yoxdur, yenə də deyəcəklər ki, ondan yekəxanası yoxdur. Hətta ağıllı qızlar da belədir.

Nə isə, Ceynə bir də zəng vurdum, amma bu dəfə telefonu götürən olmadı, kor-peşman dəstəyi yerinə asdım. Sonra da cib dəftərçəmi çıxarıb, oradakı telefon nömrələrinə baxdım ki, görüm bu axşam kimi girimə keçirə bilərəm. Amma bir şey pis idi ki, bu andıra qalmış dəftərçədə üçcə

nəfərin telefon nömrəsi vardı. Ceynin, Elkton-Hillzdə mənə dərs deyən mister Antolininin və bir də atamın iş telefonu. Tanışların telefonunu bir yerə yazmaqı unutmam mənim köhnə peşəmdir. Axırda ələcsiz qalıb bu tipə – Karl Lyusa zəng vurdum. O, Hutton kollecini qurtarmışdı, məndən üç yaş böyük idi. O qədər də xoşuma gələn oğlan deyildi, amma çox ağıllıydı – bütün məktəbdə əqli inkişaf səviyyəsi əmsalına görə tay-bərabəri yox idi – ona görə istədim onu bir yerə nahara dəvət edib, ağıllı söhbətlərinə qulaq asam. Bəzən çox maraqlı şeylər danışardı. Bir sözlə, ona zəng vurdum. İndi Kolumbiya universitetində oxuyurdu və yaxınlıqda, altmış beşinci küçədə yaşayırdı. Bilirdim ki, indi evdadır. Nəhayət, dəstəyi götürdü, mənim təklifimə qulaq asandan sonra dedi ki, indi gələ bilməz, işi var, amma axşam saat onda əlli dördüncü küçədəki Vikar-barda mənə gözləyəcək. Deyəsən, mənim bu zəngimə yaman məəttəl qalmışdı. Çünki vaxt ilə bir dəfə ona "daldanyoğun müstəbəh" demişdim.

Saat ona kimi birtəhər keçirmək lazım idi. Ona görə də Radio-Sitidəki kinoya girdim. Ömrümdə bundan axmaq iş tutmamışam, amma neyləyirdim, kinoteatr lap yaxında idi, başqa şey də ağılıma gəlmədi.

Mən içəri girəndə filmqabağı estrada tamaşası təzəcə başlamışdı. Rokett truppası səhnədə, Allah bilir, nə oyun çıxarırdı, bir-birinin belindən yapışib hamısı bir xətt boyu dəli kimi dingildəyirdilər. Tamaşaçılar vəcdə gəlmişdilər. Məndən arxada oturan bir tip dəqiqəbaşı arvadına izahat verirdi: "Heç bilirsən buna nə deyirlər? Riyazi dəqiqlik". Öldüm, yerə girdim. Rokett truppasından sonra səhnəyə qara fraklı, ayağına rolik geymiş bir oğlan çıxdı. Başladı atmacalı danışa-danışa özünü balaca stullann altına dürtməyə. Rolikdə sürüşməyinə söz ola bilməzdi, ancaq mənə ləzzət eləmədi, çünki səhnədə bu cür sürüşmək üçün onun günlərlə necə *maşq* etdiyini istər-istəməz gözümün qabağına gətirirdim. Havayı azyiyətdir mənimçün. Bəlkə, kefsizdim ona görə. Sonra da Milad pantomiması başlandı. Radio-Sitidə hər il belə bir tamaşa hazırlayırlar. Bir də gördüm ki, cürbəcür mələklər hopp ələyib yeşiklərdən çıxdılar. Əllərində xaç tutan *minlərlə* adam səhnəni başına aldı, başladılar xorla: "Sizi gözəyirik, ey Tanrıya iman gətirənlər!" – deyərək dəli kimi bağırışmağa. Dəhşət səhnəydi. Başa düşürəm,

bütün bunlar çox dini və gözəl hesab olunur, amma mən buna inanmıram, axı bir sürü aktyorun əlinə xaç alıb səhnədə bağırmasının dinə və yaxud gözəlliyə nə dəxli? Bunlar ki, əslində, rola giriblər. Onlar oxuyub qurtarandan və yenə də qayıdıb yeşiklərdə doluşandan sonra hiss elədim ki, bu dəqiqə bir siqaretlən-zaddən ötrü sino gedirlər, bayaqdan buna güclə tab gətiriblər. Keçən il bu tamaşaya Sallı Heyslə baxmışdım. O da bu səhnədən, aktyorların əyinlərindəki kostyumlardan yaman vəcdə gəlmişdi. Yadımdadır, onda mən ona dedim ki, İsa yaqz bütün bunları – bu gülünc cırcırdırları-zadı görsaydı, yaqın ki, ürəyi bulanardı. Sallı dedi, sən elə köhnədən dinsizin, ateistin birisən. Bəlkə də, elədir. Amma bu tamaşada İsanın, haqiqətən, xoşuna gələ biləcək bir adam vardısı, o da, heç şübhəsiz, orkestrdə zərb aləti çalan oğlan idi. Düz səkkiz yaşından o mənim yadımda qalıb. Valideynlərimiz Allı ilə mani bura gətirəndə biz hər dəfə bir stul qabağa keçərdik ki, onu daha yaxından görə bilək. Onun kimi usta çalan, ömrümdə görməmişəm. Düzdür, bütün tamaşa boyu ona cəmi ikicə dəfə öz alətinə zərbə vurmaq lazım gəlirdi, ancaq onun bekarlıqdan azacıq da olsa, danxdığını hiss eləməzdin. Elə ki növbəsi çatdı, əlindəki çubuğu bu alətə elə qəşəng, elə təmiz vururdu ki, "afərin" deyirdin. Daxili gərginliyi üzündə ifadə olunurdu. Bir dəfə atam özü ilə bizi də Vaşinqtona aparanda, Allı oradan ona açıqca göndərdi. Yaqın ki, almadı. Çünki ünvanı düriüst bilmirdik.

Milad tamaşası da qurtarandan sonra, nəhayət, çərdəmiş film başlandı. O qədər murdar şey idi ki, gözümü də çəkə bilmirdim. Filmdə Alek adlı bir ingilərəli oğlandan danışırdı. O, müharibədə hospitala düşür və yaddaşını itirir. Əlində əsa, hospitaldan çıxıb, axsaya-axsaya düşür London küçələrinə, amma hansı şəhərdə olduğunu özü də bilmir. Nəslən hersoq olduğunu da xatırlamır. Günlərin bir günündə avtobusda çox da gözəl olmayan, amma ağıllı, sadə bir qızla rastlaşır. Avtobusa minəndə qızın şlyapası başından düşür, bu oğlan onu göydə qapıb, ona verir. Beləcə, tanış olurlar. Sonra da üst qata qalxır, bir yerdə əyləşib Çarlz Dikensdən söhbət eləyirlər. Məlum olur ki, o, hər ikisinin ən çox sevdiyi yazıçısıdır. Hətta oğlan cibindən "Oliver Tvist"i çıxaranda, qız da həmin kitabı çıxarır. Burasına baxanda

lap qusmağım gəldi. Nə isə, ikisi də Çarlz Dikensin dəli-divanəsi olduğuna görə, elə ilk dəqiqədən bir-birinə vururlar. Oğlan qıza nəşriyyat işlərini sahmana salmaqda kömək edir. Demə, bu qız nəşir imiş! Ancaq onun işləri çox da yaxşı getmir, çünki qardaşı sərxoşun biridir, qazan-dıqlarını içkiyə verib, havaya sovurur, özü də çox qəddardır. Çünki müharibədə həkimlik eləyib, orada əsəbləri o qədər pozulub ki, indi operasiya eləyə bilmir. Ona görə gününü içməklə keçirir, amma elə-belə götürəndə, pis adam deyil. Nə isə, Alek dediyim gənc bir kitab yazır, qız da bu kitabı nəşir eləyir və hər ikisi bundan xeyli varlanır. Ancaq evlənmək qərarına gəldikləri anda Marsiya böyürdən çıxır. Marsiya, Alek dediyimin yaddaşını itirməmişdən qabaqkı nişanlısıdır. Alek kitab mağazasında öz pərəstixkarlarına avtoqraf yazarkən Marsiya onu görür və görün kimi da tanıyır. Ona nəslən hersoq olduğunu da deyir. Ancaq Alek buna inanmır və onunla birlikdə öz anasını görməyə getmək istəmir. Anası isə köstəbək kimi kordur. Ancaq o biri, çox da gözəl olmayan nəşir qız onu məcbur eləyir ki, getsin. Bu nəşir həm də çox naqib qız imiş. Nə isə, oğlan yola düşür. Evlərinə çatır. Ancaq nə nəhəng Danimarka cinsli sevimli köpəyi dəli kimi onun üstünə cumanda, nə anası əlləri ilə onun sifətini sığallayanda, nə də gedib körpəlikdə onun sevə-sevə öpdüyü oyuncuq ayı balasını gətirib ona göstərəndə, yaddaşı özüne qayıtmır. Amma bir gün çəmənləkdə kriket oynayan uşaqların yanından keçərkən qafılətən kriket şan onun alınına dəyir və o dəqiqə zırrama yaddaşı özüne qayıdır. Tez evlərinə qaçıb anasının alınından öpür. Başlayır yenə də hersoqluq etməyə. O sadə, yaraşsız qızı da, nəşriyyat işlərini də tamam unudur. Bu tarixçəni lap axıracan danışırdım, amma qorxuram ürəyim qalxa. Yox, elə bilməyin ki, mən qəsdən sizin bu film haqqındakı təəssüratınızı *korlamaq* niyyətindəyəm. Orada *korlamalı* elə bir şey də yoxdur. Vicdan haqqı. Nə isə, filmin sonunda Alek kasıb qızla evlənir, o qızın qardaşı da sərxoşluğun daşını atır, əsəbləri düzəlir və Alekin anasının gözələrini operasiya eləyib açır. Marsiya ilə sərxoş qardaş da bir-birinə vururlar. Lap sonuncu kadrlarda, hamı uzun bir stolun arxasında naharə əyləşib. Birdən Danimarka cinsli köpək bir sürü küçüklə içəri girir. Yaqın, bunlar hamısı elə bilirlərmiş

ki, bu it köpək imiş, amma birdən qancıq çıxıb. Nə isə, məndən siza məsləhət, əgər qusub üst-başınızı batırmaq istəmirsinizsə, o filmə baxmayın.

O kinoda baş açmadığım bir şey vardısı, o da yanımda əyləşən xanımın bu murdar film qurtaranacın ağlaması oldu. Hönkürtüsü artıqca, ürəkdan ağlamadığı daha aydın bilinirdi. İstər-istəməz fikirləşirdin ki, yaqın, bu qadın çox ürəyiyuşaq adamdır, ona görə belə ağlayır, amma mən onun lap böyründə oturmşudum: bu xanımda ürəyiyuşaqlıqdan əsər-ələmət belə yox idi. Körpə oğlunu da gətirmişdi. Yazıq uşaq bərk darıxır, elə hey deyirdi ki, tualelə getmək istəyir, ancaq anası ona heç məhəl də qoymurdu. Tez-tez üstünə çəmkirirdi ki, dinc otur, səs-küy salma. Yaqın, canavar da ondan ürəyiyuşaq olardı. Ümumiyyətlə, bu sarsaq kinolara baxanda gözələrinin qorasını axıdan adamların onda-doqquzu daxilən ən əclaf adamlardır. Ciddi sözümdür, inanın mənə.

Kinodan çıxandan sonra Viker-bara tərəf üz tutdum. Karl Lyus məni orada gözləyəcəkdi. Yol boyu müharibə haqqında fikirləşirdim. Müharibədən olan filmlərə baxandan sonra həmişə belə oluram. Mən də müharibəyə getməli olsam, inanmıram buna tab gətirəm. Gerçəkdən, tab gətirmərəm. Yənə səni o saat tutub güllələsələr, dərd yarıdı, amma gərək, neçə il bu andıra qalmış *orduda* qulluq ələyəsən. Bədbəxtlik də bundadır. Qardaşım D.B. düz dörd il orduda təpik döyüb. Müharibəni də görüb – qırx dördüncü ildə Lamanşi keçənlərin içində olub, amma mən bilən orduya müharibədən də çox nifrət ələyir. O vaxt çox uşaqdım, yadımdadır, hər dəfə məzuniyyətə evə gələndə bütün günü çarpayıda uzanılı qalardı. Qonaq otağında da nadir hallarda çıxardı. Sonradan Avropaya düşdü, müharibədə iştirak etməsə də, nə özü yaralandı, nə də başqasına güllə atdı. Çünki orada onun işi-peşəsi bir kovboy generalını bütün günü maşında gəzdirmək olubmuş. Bir dəfə Allı ilə mənə dedi ki, əgər orada güllə atmalı olsaydı, heç bilməyəcəkdi hansı tərəfə, kimə atsın. Dedi ki, faşist kimi əclafılar elə öz ordumuzda da çoxdu. Yadımdadır, Allı bir dəfə ondan soruşdu ki, bəlkə, müharibədə olmağın ona bir xeyri dəyib? Axı o, yazıqdır, müharibə isə ona mövzu verə bilər. O isə Allını məcbur elədi ki, gedib üstü şeir yazılı beysbol əlcəyini gətirsin.

Gətirəndən sonra isə ona sual verdi: müharibə haqqında kim daha yaxşı yazıb? Robert Bruk, yoxsa Emili Dikkinson? Allı dedi ki, Dikkinson. Mənim belə şeylərdən başım çıxmaz, çünki çox elə poeziya havəskan deyiləm, amma bir onu *bilirəm* ki, mən orduya düşsəm, özü də bu Ekli, Stredleyter və Morris kimi dayıuslarla bir cərgədə təpik döyməli olsam, dali olub dalıxanaya düşərəm. Ömrümdə bir dəfə bir həftəliyə boyskautda olmuşam. Onda qabaqdakı oğlanın boyunun ardına baxmağa belə tab gətirmirdim, ürəyim bulanırdı. Onların dediyinə görə isə, biz gərək həmişə qabaqdakının boynunun ardına baxaydıq. Sizə də and içirəm ki, əgər bir də müharibə başlasa, qoy məni elə bəri başdan güllələsinlər. Heç buna müqavimət də göstərmərəm. Ancaq bizim D.B.-nin bir işinə acıqım tutur, özü müharibəyə bu qədər nifrət eləsə də, keçən yay "Əlvida, silah" kitabını mənə gətirib ki, oxuyum. Bundan heç baş açmadım. O kitabda çox ağıllı sayılan bir oğlan var – leytenant Henri. Başa düşə bilmirəm ki, özünün ordudan, müharibədən və bütün belə şeylərdən zəhlən getdiyi halda, belə bir qəlp kitabdan xoşun gələ. Bilir-siz, yəni heç cür anlaya bilmirəm ki, hələ də Rinq Lardnerdən xoşu gələn və ya "Qadir Getsbi"-nin vurğunu olan bir adam bu cür saxta, zibil bir şeyi necə bəyanə bilib. Mən bunu onun üzünə deyəndə D.B. bərk hirsələndi, dedi ki, belə şeyləri başa düşmək üçün sən hələ çox cavansan. Ancaq mən bununla razı deyiləm. Ona dedim ki, bəs onda Rinq Lardner, "Qadir Getsbi" niyə mənim xoşuma gəlir. Doğrudan, belədir. «Qadir Getsbi»-nin, ümumiyyətlə, dəlisiyəm. Getsbi, başqa məsələ! Ondan olmaz. Vallah. Nə isə, çox şükür ki, bu atom bombasını kəşf etdilər. Əgər bir də müharibə başlasa, mən gedib o bombanın düz üstündə oturacam. Könüllü surətdə. Vəcdan haqq!

19

Əgər Nyu-Yorkda yaşamayanınız varsa, onda bəri başdan deyim ki, Viker-bar çox bahalı, dəbdəbəli bir mehmanxanada – "Seton Hotel" mehmanxanasındadır. Əvvəllər tez-tez ora gedərdim. İndi tərgitmişəm, heç yolum da düşmür. Viker-bar bu saat ən dəbdə olan yerlərdən biri sayılır

və bu dünyada nə qədər qəlp, saxta adam varsa, hamısını maqnit kimi özünə çəkir. Orada bir cüt fransalı gözəlçə saxlayırlar: Tina və Janin. Onlar hər axşam üç dəfə səhnəyə çıxır, müştəriləri əyləndirirlər: biri piano çalır – özü də çox iyrenc, o biri isə mahnı oxuyur. Oxuduqlarının da çoxu ya son dərəcə biədəb, ya da fransız mahnıları olur. O oxuyan qız – Janin həmişə mahnıya başlamazdan əvvəl ağızını mikrofonu yapışdırıb pıçltı ilə deyir: «İndi də biz sizə bir kiçuk maxnı oxuyaq. «Vüle vu Fğans». Bu maxnı Fğansadan Nyu-Yoğka kimi böyük şəhəgə gələn və buğda bir oğlana aşşiq olan kiçuk biğ qızdan danışığ. Ümidvağiq, xoşunuza gələğ». Bütün bunları nünüldəyə-nünüldəyə mikrofonu pıçıldayandan sonra yaningilis-yanfransız dilində avara bir mahnı oxumağə başlayır. Bardaki pijonlar isə bundan vəcdə gəlir, ağıllarını itirirlər. Əgər hövsələni basib onca dəqiqə oturub bu düdəmələrin alqışlarına qulaq versəniz, bu dünyada hər şeyə nifret edərsiniz. Vıccan haqqı. Elə bu bann sahibi də heyvanın biridir. Yaltağın yekəsidir. Əgər varlı və ya məşhur adam deyilsənsə, səninlə bir kəlmə də kəsməz. Yox, əgər məşhur adam-zadsansa, elə davranacaq ki, qusmağın gələcək: üzündə təbəssüm, cəld qabağına yüyürəcək, elə biləcəksən ki, dünyada bundan həssas adam yoxdur, sonra da min ilin tanış kimi səndən hal-əhval tutacaq: "Xoş gəlmisiz. Sizin o Konnektikutda nə var, nə yox?" və ya "Floridada işlər necədir?" Çox murdar bardır. Zarafatsız. Şükür ki, oradan ayağımı birdəfəlik kəşmişəm.

Mən ora çatanda, saat ona hələ xeyli vardı. Bir qıraqda yer tapıb oturdum, içəri ağızınacan doluydu. Hövsələm çatmadı. Lyus gələncən iki qədəh sodalı viski içdim. Bu dəfə viski sifariş verəndə qəsdən ayağə qalxdım ki, nə boyda olduğumu hamı görsün, deməsinlər ki, azaşşiyam. Sonra da bir müddət bu pijonlara tamaşa elədim. Böyrümdə oturan oğlan yanında gətirdiyi qızı şirin dilə basib uydurmuşdu. Dəqiqəbaşı deyirdi ki, nə qəşəng, nə xanım-xatın əllərin var. Gülməkdən özümü güclə saxladım. Bann o biri başına isə bir dəstə ibnə toplaşmışdı. Düzdür, sir-sifətlərindən heç ibnəyə-zada oxşamırdılar, yəni saçları-zadı çiyinlərinə tökülüb-eləməmişdi, amma baxan kimi, deyərdin elə onnandırlar. Nəhayət, bizim Lyus da gəlib çıxdı.

Bu Lyus çox qəribə tipdir. Huttonda oxuyanda yuxarı sinif şağirdi kimi onu mənə qəyyum təyin etmişdilər. Amma gecə keçəndən sonra öz otağında bir dəstə uşağı başına toplayıb, onlara səhərə kimi seks dərsi keçməkdən savayı əlindən bir iş gəlməzdi. Bu səhədə çox məlumatlı oğlan idi. Ələxüsus da əlaqə pozğun adamlar bəradə geniş məlumatı vardı. Çox murdar şeylər danışırdı, guya, elələri var ki, qızxanda qoyun-keçiyə cumur, elələri də var ki, başlarına qoyduqları şlyapanın astanna qadın alt tumanı tikdirir. Bir sözlə, ibnə kişilər, lesbian qadınlar dilindən düşməzdi. Bu əclaf bütün Amerika Birləşmiş Ştatlarında kimin ibnə, kimin də lesbian olduğunu əzbər bilirdi. Adını çək, *kim* olursa olsun, onun ibnə olub-olmadığını o dəqiqə sənə desin. Amma heç inanmaq olmur ki, bu adamların hamısı – kino-aktyorlar və sairə – ya ibnədirlər, ya da lesbian. Allaha and olsun. Yüz dəfə soruşurdun: "Necə, yəni deyirsən Co Blou da ondandır? Co Blou, ha? Həmişə də kinolarda qanqster, kovboy rollarını oynayır". Lyus o saat: «Əlbəttə!» – deyirdi. «Əlbəttə» sözü dilində bitmişdi. Bizə başa salırdı ki, evli olub-olmamağın buna dəxli yoxdur. Deyirdi ki, dünyada evli kişilərin təqribən yarısı ibnə meyillidir və bundan heç özlərinin də xəbəri yoxdur. Deyirdi ki, adam dönüb birçə gecənin içində ibnə ola bilər, əlbəttə, əgər onda ibnə rüşeymi yarsa. Bizi yaman qorxutmuşdu. Elə mən özüm də qorxurdum ki, birdən dönüb ibnə olaram. Ən gülməli də o idi ki, Lyusun özü də bu sandan düz adama oxşamırdı. Ağızına nə gəldi danışmağı bir yana, dəhlizdə adamı arxası ilə divara elə bərk sıxdı ki, az qalardı nəfəsin kəsilə. Həmişə də tualetə girəndə onun qapısını açıq qoyar, əlüzyuyanda dişini-zadını sürtən, yuyunan olsa, oradan onu *səhbətə* tutardı. Məncə, elə bu da ibnəlik əlamətidir. Ciddi sözümdür. Çünki mən məktəbdə-zadda ibnə adamlara çox rast gəlmişəm, onlar da həmişə bu cür hoqqalardan çıxırlar. Buna görə də bu Lyusdan şübhələnməmişdim. Ancaq nə dəxli var, çox dərrakəli oğlandı. Zarafatsız.

Adamla görüşəndə ömründə salam-zad verməz. Oturan kimi sözü bu oldu ki, vaxtı yoxdur, ikicə dəqiqəliyə gəlib. Dedi ki, görüşə getməlidir. Sonra da martini sifariş verdi. Barmənə də tapşırıd ki, mümkün qədər susuz ələsin, zeytun da qatmasın.

– Bura bax, sənin üçün yaxşı bir ibnə tapmışam, – ona dedim, – bənn o başında, hələ o tərəfə baxma. Bayaقدan onu səninchün gözəlti eləmişəm.

– Bundan ağıllı söz tapmadın, hə?! – dedi, – elə həmin Koldfildsən, heç dəyişməmişən. Axı sən nə vaxt ağıllanaçaqsan?

Deyəsən cinləndi mənim bu sözümdən. Doğrudan cinləndi. Amma bu, mənə yaman ləzzət elədi. Bu cür tipləri cinləndirmək ayrı cür ləzzət ələyir mənə.

– Seksual həyatda nə var, nə yox? – soruşdum. Ondan belə şeyləri soruşanda, hirsindən cilov gəmirir.

– Gicləmə, – dedi. – Boşla bu söhbətləri, sən Allah. Sözün var, söz danış.

– Bəs mən neyləyirəm, söz danışırım da, – dedim. – Yaxşı, Kolumbiya necədir? Döşünə yatır?

– Əlbəttə, yatır. Yatmasaydı, heç ora gedərdim? – dedi. Arabir o da adamı cinləndirməyi bacarı.

– Orada hansı peşəni öyrənirsən? – ondan soruşdum. – Yəna pozğun şeylərimi? – Sadəcə onu dolamaq istəyirdim.

– Deyəsən, dilini dinc saxlaya bilmirsən?

– Yox, niyə ki? Zarafat ələyirəm də! – dedim. – Bura bax, Lyus. Sən ağıllı, savadlı oğlansan. İstəyirəm bir şeydə mənə məsləhət verəsən. Mən bir dəhşətli işə...

O, birdən üstümə çığırdı:
– Bura bax, Koldfild, adamsan, dilini dinc qoy, sözün var, söz danış, qoy bu zəhriman *rahatca* içək, yoxsa...

– Yaxşı, yaxşı, – dedim. – Özündən çıxma. – Deyəsən, mənimlə ciddi söhbət eləmək fikrində deyildi. Bu savadlıların hamısı belədir. Kəfləri olmayanda, adamlar bir kəlmə də ciddi şeydən söhbət eləmək *istəməzlər*. Ona görə də söhbəti dəyişdim. Keçdim ümumi şeylərə. – Zarafatsız, şəxsi həyatda nə var, nə yox? Yəni o kuklayımlı gəzirsən? Huttonda gəzdiyini deyirəm.

– Allah eləməsin. Yox. – dedi.

– Necə yəni? Bəs o nə oldu, indi haradadır?

– Mən *haradan* bilim? Bir halda ki, soruşursan, onu deyə bilərəm ki, indi o, haradasa Nyu-Hempşirdə yavalıq ələyir.

– Heç düz eləmirsən. Neçə il onunla yaxınlıq eləmişən. Heç olmasa, bunun xatirinə gərək sən onun haqqında belə danışmayasan.

– Oh, ilahi! – Lyus içini çəkdi. – Yənəmi başladın koldfildlik eləməyə? Heç olmasa, əvəldən deyəydin bunu mənə.

– Yox, elə deyil, – dedim, – amma hər halda, yaxşı iş görmürsən. O neçə il sənə qarşı məhrəban olub, sənə heç nədə imtina...

– Yəni bu cəfəng söhbətlər bizim üçün bu qədər *vacibdir*?

Heç nə demədim. Qorxdum ki, uzatsam, durub çıxıb gedər, yəni mən qalaram tək-tənha. Bir qədəh də içki sifariş verdim. Hiss elədim ki, içib keflənmək istəyirəm.

– Bəs indi kiminlə gəzirsən? – ondan soruşdum. – Əlbəttə, demək istəmərsənsə, demə.

– Sən tanıyanlardan deyil.

– Nə bilirən, bəlkə, tanındım? Axı kimdir ki, elə?

– Qriniç-Villidə yaşayır, heykəltərəşdir, bilmək istəyir-sənsə.

– Doğrudan? Zarafat eləmirsən ki? Neçə yaşı var?

– Soruşmamışam, heç belə şeyi də *soruşurlar*?

– Yaxşı, təqribən, neçə yaş vermək olar?

– Mən bilən, otuzdan çox olar, – Lyus dedi.

– *Otuzdan çox*? Doğrudan? Yəni beləsindən də xoşun gəlir? – soruşdum. – Belə qoca yaşda? – Bunu soruşduğumun əsas səbəbi o idi ki, onun, həqiqətən, belə şeylərdən yaxşı başı çıxırdı. Bu sahədə onun qədər təcürbəli adam çox az tapılar. O hələ on dörd yaşındaykən Nantaketdə öz bakirliyini itirmişdi. Vicdan haqqı.

– Yəni demək istəyirsən ki, mənim yetkin qadınlardan xoşum gəlirmi? Əlbəttə, gəlir.

– Doğrudan? Nə üçün? Zarafatsız, yəni, sənçə, onlarla kef çəkmək daha ləzzətli olur, hə?

– Bura bax. Bəri başdan deyirəm. Mən bu axşam bu cür koldfildsayağı sarsaq-sarsaq suallara cavab verməkdən imtina edirəm. Bilmirəm, sən haçan bu *uşaqlığım* daşını atacaqsan.

Bir müddət səsimi çıxarmadım. Qəsdən heç nə demədim. Lyus yəni martini sifariş verdi və tapşırı ki, heç su qatmasınlar.

– Yaxşı. Haçandan gəzirsən onunla? Heykəltərəşi deyirəm. – Bunu bilmək, doğrudan, mənim üçün maraqlıydı. – Huttonda oxuyanda onu tanıyırdını?

– Çətin. O, bura, Amerikaya cəmi bir-iki ay bundan qabaq köçüb.

– Eləmi? Özü haradandır?

– Təsəvvür eləyirsən – Şanxaydan.

– Yalan demə! Yəni deyirsən *çinlidir*?

– Yüz faiz.

– Yalan deyirsən! Deyirsən çinlidir, özü də sənənin ondan xoşun gəlir, hə?

– Yüz faiz.

– Nəyə görə? Ciddi sözümdür, bunu bilmək mənim üçün çox maraqlıdır.

– Bunu bilmək sənənin üçün *bu qədər* vacibdirsə, onda bunu deyə bilərəm ki, sadəcə olaraq, mən Şərqi fəlsəfəsini Qərbi fəlsəfəsindən daha üstün tuturam.

– Nəca? «Fəlsəfə» deyəndə axı nəyi nəzərdə tutursan? Seksual məsələlərimi? Yəni deyirsən, çinlilər bu sahədə daha irəli gediblər? Belə demək istəyirsən?

– Təkcə *çinlilər* yox! Mən bütün *Şərqi* deyirəm. Bəlkə, bu mənasız söhbətə son qoyaq?

– Bura bax, ciddi sözümdür, – dedim. – Zarafat-zad eləmirəm. Yəni Şərqdə bu sahədə çox irəli gediblər?

– Bilirsən, bunu izah etmək çətin işdir, başa düşürsən?

– Lyus dedi. – Onlar belə hesab edirlər ki, məhəbbət yalnız ruhən deyil, həm də cismən bir-birinə qovuşmaqdır. Axı, mən bunları sənə...

– Elə mən də bu fikirdəyəm! Elə mən də bunu, necə deyərlər, yalnız ruhən deyil, həm də cismən bir-birinə qovuşma hesab eləyirəm. Vicdan haqqı. Ancaq məsələ ondadır ki, eləsini haradan tapasan? Eləsi rast olur ki, sən heç onunla...

– Bir az *yavaş*, sən Allah. Sakit danışa bilmirsənsə, onda bu söhbətə son qoyaq.

– Oldu, oldu. Ancaq qulaq as, – dedim. Bir balaca həyəcanlanmışdım, ona görə də özüm də bilmədən səsimi *ucaltmışdım*. Bəzən həyəcanlananda, özümü saxlaya bilmirəm. – Elə mənim dediyim də budur. Mən də bilirəm ki, məhəbbət həm cismani, həm ruhi, həm də gözəl olmalıdır və sair və *ilaxir*. Ancaq mənim dediyim odur ki, adam heç də *hər qızı*, yəni dodaq-dodağa öpüşdüyü hər qızı o cür məhəbbətlə sevmə bilməz? Bəlkə, sən sevmə bilirsən?

– Gəl buraxaq bu söhbəti, – Lyus dedi. – Etiraz eləmirsən?

– Yaxşı, olsun. Elə sənəninlə, o çinli qızı götürək. Axı sizin aranızdakı münasibətin yaxşılığı nədədir?

– Dedim ki, *başla* bu söhbəti.

Əlbəttə, düz eləmədim, kişinin şəxsi həyatına qarışmaq yaxşı iş deyildi. Bunu özüm də başa düşürəm. Amma bu Lyusun bir iyrenc xasiyyəti vardısı da, elə bu idi. Biz Huttonda oxuyanda, adamı məcbur eləyirdi ki, başına gələn ən intim hadisələri ona açıb *danışasan*, amma sən *ondan özü* barədə bu cür şeyləri soruşanda, özündən çıxırdı. Bu, ağıllı, savadlı adamların peşəsidir, ağıllı, ciddi söhbətləri qətiyyənlə sevmirlər, onları qoyasan özləri naqqallıq eləyələr. İstədlikləri də budur ki, *onlar* susdularını, gərək sən də susasan, durub öz otaqlarına *getdilərmi*, sən də durub gedəsən. Mən Huttonda oxuyanda, bu Lyus da beləydi: öz otağında bizi başına yığıb ağızına gələni çərənlayib qurtarandan sonra istəməzdi ki, ağızımızı açıb bircə söz deyək. Hətta başqa birinin otağına yığışanda da. O buna, sadəcə olaraq, dözə bilmirdi. Vicdan haqqı. Özü çərənlayib qurtarandan sonra, tələb eləyirdi ki, hər kəs öz otağına çəkilsin və heç kəs bu barədə heç nə danışmasın. Bircə şeydən qorxurdu. Qorxurdu ki, birdən kimsə *ondan da* ağıllı bir şey danışar. Çox məzəli oğlan idi.

– Deyəsən, mən də Çinə getməli olacağam. Yoxsa, burada mənim seksual həyatım tamam puç olacaq. – dedim.

– Təbii haldır. Çünki sənənin aqlın hələ yaxşı yetişməyib.

– Elədir. Doğrudan, elədir, özüm bilirəm, – dedim. – Bilirsən mənim bədbəxtliyim nədədir? Xoşuma gəlməyən qız olanda mən heç vaxt özümü tam həvəsə, *tam manada* ehtirasa gətirə bilmirəm. Bilirsən, o qız gərək mənim çox *xoşuma gələ*. Belə olmayanda, bir növ, həvəsdən düşürəm. İlahi, bax, bunun ucbatından da mənim seksual həyatım tamam puç olub gedir, həyat deyil, məşəqqətdir, məşəqqətdir.

– Əlbəttə, elə də olmalıdır. Axı mən keçən dəfə sənə dedim ki, nə eləmək lazımdır.

– Psixoanaliz həkiminə getməyimi deyirsən? – Keçən dəfə o, mənə bunu məsləhət görmüşdü. Onun atası da psixoanaliz həkimidir.

– Özün bilirsən, vallah. Mənim nə işimə qalıb? Xəstə mən deyiləm ki!

Bir müddət dinmədim. Fikirləşirdim.

– Tutaq ki, sənın atanın yanına getdim. Psixoanalizdən keçmək istədim, – dedim. – O, mənə neyləyəcək? Axı o, mənə neyləyəcək?

– Qorxma, o, sənə heç nə eləyən deyil. Sadəcə, səni danışdıracaq, sən də onun soruşduqlarına cavab verəcəksən. Burada nə var ki? Əsas odur ki, o, sənə öz düşüncələrinin axınına başa düşməkdə kömək eləyəcək.

– Nəyi başa düşməkdə?

– Öz düşüncələrinin axını. Düşüncən öz-özünə axır, sən də onu... Eh! İndi burada sənə psixoanaliz dərsi keçməyəcəm ki! Əgər marağın varsa, götür ona zəng elə, onun qəbuluna yazıl. Yoxdursa, eləmə. Lap düz, bunun mənim üçün heç bir fərqi yoxdur.

Əlimi onun çiyinə qoydum. Ona lap gülməyim tutmuşdu.

– Sənin kimi sadıq dost tapmaq çox çətin dir. Əclaf, – dedim, – heç özünün bundan xəbər in var?

O, saatına baxırdı.

– Mən qaçmalıyam, – dedi və ayağa qalxdı. – Səni görməyimə çox şad oldum. – Barmeni çağırırdı və ondan soruşdu ki, nə qədər verməlidir.

– Bura bax, – dedim. – Atan səni də psixoanalizdən keçiribmi?

– Məni? Nə üçün soruşursan?

– Elə-belə. Hə, keçirib, yoxsa yox?

– Necə deyim? O qədər də yox. Sadəcə o, mənə həyata *uyğunlaşmaqda* kömək eləyib, amma elə dərin analiz lazım olmayıb. Nə üçün soruşursan?

– Elə-belə. Marağ üçün.

– Yaxşı. Salamət qal, – dedi. Pulunu qoydu və çıxıb getmək istədi.

– Bəlkə, birini də içək, – ona təklif etdim. – Xahiş eləyirəm. Yaman danıxıram. Zarafatsız.

Dedi ki, bunu bacarmayacaq, artıq çox gecdir və çıxıb getdi.

Ljus... Ljus... Onu görəndə adamın lap əti tökülür, amma əclafın söz ehtiyatına söz ola bilməz. Hüttonda

oxuyanda, ondan çox söz bilən oğlan tanıyırdım. Orada söz ehtiyatımızı yoxlamaq üçün bizi tez-tez imtahana çəkirdilər.

Hələ də barda oturub içir, Tina ilə Janinin haçan səhnəyə çıxacaqlarını gözləyirdim, amma onlar, sən demə, heç burada yoxmuşlar. Birdən buruqsaçlı arvadıyosunlu bir oğlan pianonun arxasına keçdi, sonra da yeni bir gözəlçə – Valensiya ortalığa çıxıb mahni oxumağa başladı. Elə bir mərifətli oxumağı-zadı yoxuydu, amma Tina ilə Janinə baxanda bad deyildi, heç olmasa, bunun mahnisı yaxşı mahni idi. Piano piştaxtanın yanında, lap mənim böyrümdə idi. Valensiya isə düz qabağımda. Mənə san baxanda gözü-mü bir balaca qıydım, amma o, özünü elə göstərdi ki, guya heç bunu görmədi. Yəqin ki, mən ona göz-zad verməzdim, görünür, içki məni möhkəm tutmuşdu. Mahnını oxuyub qurtarandan sonra oradan elə tələsik çıxdı ki, onu yanıma çağırmağa macal tapmadım. Metrđoteli çağırıb xahiş elədim ki, ondan soruşsun, görsün mənimlə bir şey içmək istəyirmi? Dedi, soruşaram, amma heç ağılım kəsmir ki, soruşmuş ola. İndi sənin xahişinə baxan kimdir?

İlahi, düz gecə saat birəcən o andıra qalmış bardan çıxıb bilmədim. Tamam lül-qənbər olmuşdum. Gözüm heç nəyi seçmirdi. Bir şey ağılımdaydı ki, burada səs-küy salmaq olmaz. İstəməyirdim ki, kimsinə gözü mənə sataşsın və sonra da, Allah eləməmiş, soruşsun ki, neçə yaşın var. Amma, doğrudan, gözüm heç nəyi görmürdü. İçkinin təsirindən *tamam* ağılımı itirəndən sonra isə o sarsaq əhvalat, guya, qarnıma güllə dəydiyi təzədən yadıma düşdü. Qarnımda güllə, barda tək-tənha oturmuşdum. Əlimi gödəkçəmin altunda yaramın üstünə qoydum ki, qanıma döşəməyə axmasın. Çünki istəməyirdim ki, kimsə yaralandığımdan xəbər tutsun. Mənim kimi bir sarsaqı yaraladıqlarını gizlətmək istəyirdim. Birdən yenə də Ceynə zəng vurub onun evə gəlib-gəlmədiyini öyrənmək fikrinə düşdüm. Haqq-hesabı çürüdübdə bardan çıxdım. Telefon budkalarına san yollandım. Hələ də gödəkçəmin altındakı əlimi yaramın üstündən

çəkməmişdim, hələ də qanımın yerə tökülməsini istəmir-dim. Gör necə sərxoş olmuşdum!

Telefon budkasına girən kimi, Ceynə zəng vurmaq həvəsim öldü. Mən bilən, bərk sərxoş idim, ona görə. Çünki götürüb Salli Heysə zəng vurdum.

O nömrəni daşıq yığa biləcəm düz iyirmi dəfə çaşdım. İçki gör mənə nə günə qoymuşdu.

– Kimdir? – Bir qadının buz kimi soyuq səsinə eşitdim.

– Mənəm. Holden Koldfeld. Xahiş edirəm, Sallini çağırın...

– Salli çoxdan *yatıb*. Mən Sallinin nənəsiyəm. Belə gec niyə zəng vurursunuz, Holden? Heç bilirsiniz, indi saat neçədir?

– Hə. Amma... mən Salli ilə danışmalıyam, hökmən. Vacibdir. Tez olun, çağırın.

– Salli *yatıb*, cavan oğlan! Sabah zəng vurarsınız. Gecə-niz xeyrə!

– Dürğuzun onu! Dedim ki, dürğuzun onu. Eşitmirsiniz? Telefondan başqa səs gəldi.

– Holden, mənəm. – Sən demə, Salli imiş. – Bu, nə deməkdir?

– Salli? Sənsən?

– Hə, *oldu*. Bəsdir, qışqırma. Sərxoşsan?

– Hə. Qulaq as. Qulaq as. Milad axşamı sizə gələcəm. O andıra qalmış yolkani qurmağa. Oldu? Ey, Salli, oldumu?

– Hə. Sən lap sərxoşsan ki! Get yat. Haradan danışır-san? Kim var yanında?

– Heç kim. Mən, sizin sadıq bəndaniz və bir də özüm.

– İlahi, lap lül-qənbər idim. Əlim hələ də qanımın üstündəydi. – Məni vurdular, Salli. Rokkinin bandası. Məni güllə ilə vurublar. Eşidirsən, Salli? Eşidirsən?

– Heç nə eşitmirəm. Get yat. Mən də yatmaq istəyirəm. Sabah zəng vurarsan.

– Eyy, Salli! Yolkani qurmağa gəlimmə? Yoxsa, daha istəmirsən? *Hə?*

– İstəyirəm. Gecən xeyrə. Get evə, get, yat. Dəstəyi asdı.

– Gecən xeyrə. Gecən xeyrə, Salli, azizim. Mənim ürəyim, mənim çiçəyim, – dedim. Heç bilirsiniz, necə dəm olmuşdum? Sonra mən də dəstəyi asdım. Fikirləşdim ki, Salli, yaqın, qonaqlıqdan təzəcə qayıdıb. Birdən onun haradasa

bu Lantlarla və ya endoverli düdəməylə şənləndiyini təsəvvürümə gətirdim. Sanki onlar nəhəng bir çaydanın içində üzür və qəsdən ibarətli bir dildə söhbət eləyir, necə kübar və mədəni adam olduqlarını gözə soxurdular. İlahi, kaş heç ona zəng vurmayaıdım. Belədir də, içəndə ağılımı tamam itirirəm.

Xeyli müddət bu andıra qalmış telefon budkasından heç cür çıxı bilmədim. Telefon dəstəyindən bərk-bərk yapışmışdım ki, yuxılamayım. Açıq, özümü yaman pis hiss eləyirdim. Axır ki, birtəhər budkadan çıxdım, gic qoyun kimi sən-dələyə-səndələyə kişi tualetinə yollandım, orada krani açıb, onun altındakı tasi ağzınacan soyuq su ilə doldurdum və başımı qulaqlarımın dibinəcən onun içinə soxdum. Başımı heç qurulamadım da. Dedim, qoy suyu hara süzülür süzülür. Sonra da gəlib, pəncərənin böyründəki qızdincin-nin üstündə oturdum. Yaman rahat, yaman istiydi. Canım bir az dincəldi, çünki yağışa düşmüş cücə kimi tir-tir əsirdim. Qəribədir, dəm olanda həmişə beləcə titrədirəm.

Qızdincinin üstündə oturub bekarlılıqdan döşəmədəki xırda ağ kvadratlan saymağa başladım. Təmiş isləmişdim. Boyun-boğazımdan üst-başıma, yaxama, qalstukuma su az qala vedrəylə süzülürdü. Amma bu, vecimə də deyildi. O qədər dəm idim ki, bu heç yadıma da düşmürdü. Birdən bayaq Valensiya üçün piano çalan buruşaç arvadıyosunlu oğlan içəri girdi, güzgünün önündə dayanıb şənşin saçla-rını tumarılamağa başladı. O tumarlanıb qurtaranacan söhbət elədik. Amma mənə qarşı o qədər də mehriban deyildi.

– Bura baxın, salona qayıdanda siz o gözəlçə Valensiyanı görəcəksinizmi? – soruşdum.

– Bu, bizim imkanımız daxilindədir! – dedi. Hazır cavab əclaf. Hara gedirəm, elə hazır cavab əclaflara rast gəlirəm.

– Bura baxın. Məndən ona salam deyərsiniz. Soruşun görün, o mürtəd metrdotel mənim dediklərimi ona çatdı-ıb? Yaxşıdır?

– Evə nə üçün getmirsən, Mak? Axı sənə neçə yaşın var belə?

– Səksən altı. Məndən ona salam dey. Oldumu?

– Niyə evə getmirsən, Mak?

– Ürəyim istəmir. Ah, amma nə yaxşı piano çalmaqınız var! – dedim. Qəsdən ona yaltaqlanırdım. Düzünə qalsa,

çox sarsaq çalırdı. – Siz gərək radioda-zadda çıxış ələyəydiniz. Özünü də bu cür qəşəng oğlansınız. Qızılı saçlarınız zadıdır. Bəlkə, sizə impressario-zad lazımdır?

– Çıx get evinizə, Mak. Ağlına başına yığ, get evə, yat.

– Evim yoxdur getməyə. Zarafatsız deyirəm, bəlkə, sizə impressario lazımdır?

O, mənə cavab vermədi. Çıxıb getdi. Saçlarını daradı, min bir tumar vurdu və çıxıb getdi. Lap Stredleyter kimi. Gözəl oğlanların hamısı eyni cürdür. Daranırlar, tumarlanırlar, sonra da adami tək qoyub gedirlər.

Axır ki, qızdının üstündən durub qarderoba gedəndə mənə ağlamaq tutdu. Özüm də bilmirdim niyə ağlayıram. Güman ki, özümü çox dilxor və yalnız hiss elədiyimə görə. Qarderoba çatanda isə cibimdə nömrəmi tapa bilmədim. Ancaq qarderobda dayanan qız yaxşı adam çıxdı. Paltomu mənə nömrəsiz də verdi. "Körpə Şirli Binz" valını da qayıtdı – onu hələ də özümə gəzdirdim. Bu yaxşılığın əvəzində ona bir dollar vermək istədim, amma neylədim, götürmədi. Elə hey deyirdi ki, get evinizə, get yat. Sonra da çalışdım onu görüşə dəvət eləyəm – əlbəttə, işini qurtarandan sonra – ancaq heç cür razılaşmadı. Dedi ki, o, mənim anam yerindədir. Saçlarının ağını göstərdim, dedim qırx iki yaşım var. Məlumdur ki, zarafat eləyirdim. Dedim qırx qız idi, çox qəşəng. Mənim hətta o sarsaq qırmızı ovşə kepkam da onun xoşuna gəldi. Oradan çıxanda məcburən kepkanı başıma qoyurdum, çünki saçlarım tamam yaşıydı. Çox yaxşı qadın imiş.

Havaya çıxanda dəmliyim xeyli azamışdı, amma dəhşət soyuq idi, dişim dişimə dəyirdi. Heç cür onları saxlaya bilmirdim. Medison avenyuya gəldim, dayanıb avtobus gözləməyə başladım, çünki pulum lap az qalmışdı, qənaət eləməliydim. Amma bu cür murdar avtobusa minməyə heç həvəsim yox idi. Bir də ki, hara gedəcəyimi heç özüm də bilmirdim. Ona görə də üz tutdum parka tərəf. Fikirləşdim ki, gedib o parkdakı kiçik gölə baxaram, görün ördəklər neyləyir, oradadılar, yoxsa onları harasa aparıblar. Bunu mən hələ də heç kimdən öyrənə bilməmişdim. Park uzaqda deyildi, mənim də getməyə ayrı yerim yox idi – bilmirdim heç gecəni harda *yatacam* – ona görə də üz tutdum parka sarı. Yorgunluğum-zadım da yox idi. Yalnız və yalnız bir balaca kefsiz idim.

Parka girəndə birdən dəhşətli bir iş oldu. Fibi üçün aldıgım val əlimdən düşdü. Çilik-çilik oldu. İri bir zərfin içində necə vardı, elə də sındı. Hirsimdən az qaldım hönkür-hönkür ağlayam, özümü o qədər bədbəxt hiss elədim ki, valın qıncqları zərfdən çıxarıb ciblərimə doldurdum. Bundan sonra heç nəyə yaramasalar da, atmağa əlim gəlmədi. Parka girdim. İlahi, necə də zil-qaranlıq idi.

Anadan olandan Nyu-Yorkda yaşamışam və Mərkəzi parka ovcumun içi kimi bələdəm, lap uşaqlıqda orada rəlikdə sürüşmüşəm, velosiped sürmüşəm, amma o gecə bu gölməçəni güclə tapdım. Hansı tərəfdə olduğunu *daqiq* bildirdim, – cənub girəcəyindəydi, – amma tapa bilmirdim. Fikirləşirəm ki, bərk dəm idim, ona görə. Üz tutub gedirdim, getdikcə qaranlıq daha da qatlaşırdı, getdikcə daha çox vahimələnirdim. Nə qədər yol getdim, bu parkda bircə adama da rast gəlmədim. Elə yaxşı ki, rast gəlmədim. Gəlsəydim, güman ki, qorxudan dik atıldım. Axır ki, gölməçəni tapdım. Sən demə, bunun yansı donurmuş, yansı yox. Bütün gölməçəni ələk-vələk elədim, – hələ az qaldı bir dəfə gölməçənin içinə də yuxılam – ancaq bircə danə də ördəyə rast gəlmədim. Fikirləşdim ki, əgər burada ördək deyilən şey *varsə*, yəqin, sahilə yaxın yerdə, cillikdə-zadda olar. Elə o cilliyə baxanda, az qalmışdı suya yuxılam. Ancaq birini də görə bilmədim.

Çar-naçar gəlib skamyada əyləşdim, bura o qədər də qaranlıq deyildi. İlahi, hələ də yağışa düşmüş cücə kimi tir-tir titrəyirdim, kepkam başımda olsa da, boynumun ardında saçlarım xırda-xırda sırsıra bağlanmışdı. Bundan yaman qorxuya düşdüm. Dedim, birdən sətəlcəm olub olərəm. Milyonlarla düdəmənin dəfənimə gələcəyini gözü-mün qabağına gətirdim. Babam Detroytdan gələcəkdi, – onunla avtobusla gedəndə bu adam həmişə qışqır-qışqıra küçələrin adını sadalayır, sonra da xalalarımla – əllidən çox xalam var – gicbəsər xalauşaqlarım tökülüşüb gələcəkdi. Bir sözlə, nəhəng bir insan sürüsü. Allı öləndə də tökülüşüb gəlmişdilər, sürüylə. D.B. mənə danışdı, bu gicbəsər xalalarından biri – özünün də həmişə ağzından pis iy gələr – daqiqəbaşı içini çəkə-çəkə deyirmiş ki, gör necə sakit, necə *rahat* uzanıb. Mən o vaxt orada yox idim, xəstəxanadaydım. Əlimi bərk kəşmişdim, hökmən

xəstəxanada müalicə olunmalıydım. Nə isə, qorxdum ki, saçlarım tamam sırsıra bağladığına görə sətəlcəm olub öləm. Bunu fikirləşəndə atamla anama lap yazdığım gəldi. Ələlxüsus da anama, çünki anam yazıq, Allinin ölmündən sonra hələ də əməlli-başlı özüne gəlməyib. Onun çar-naçar dayanıb mənim paltarlarımı, idman əşyalarını qoymağa yer tapmadığını gözələrimin önünə gətirdim. Ancaq bircə təsəlim vardı, bilirdim ki, anam Fibini mənim bu sarsaq dəfnimə yaxın qoymayacaq, çünki hələ çox körpədir. Sonra da bu dəfnə yığışan düdəmə sürüsünün ağlaşa-ağlaşa qəbrimin üstünə, adım yazılmış bir başdaşı qoyacaqlarını fikirləşdim. Dörd tərəfim isə ölümlə olacaqdı. İlahi, bunlar adam ölən kimi, onu dərhal gizlətməyə çalışsınlar! Ancaq hələ də ümid-varam ki, mən *ölandə*, ağıllı bir adam tapılacaq və mənim cəsədimi götürüb, çaya-zada tullayacaq. Hara olursun, yalnız bu andıra qalmış qəbiristanlıqdan başqa. Yoxsa, sənin qarnının üstünə gül-çiçək qoymaq üçün hər bazar tökülüb bura gələcəklər. Cəfəng-cəfəng şeylər danışacaqlar. Öləndən sonra gül-çiçək kimin nəyinə lazımdır? Heç kimin.

Havalər yaxşı olanda, valideynlərim tez-tez qəbiristanlığa gedir, bizim Allinin qəbri üstünə gül-çiçək dəstələri qoyurlar. Bir-iki dəfə mən də onlarla getmişəm. Amma sonralar tərgitdim, getmədim. Əvvələn, ona görə ki, onu bu çər dəymiş qəbrin içində görmək mənim üçün o qədər də xoş deyil. Dörd yanında ölümlər və başdaşılın. Gün çıxanda yənə cəhənnəm, vay odur, yağış yağa. İki dəfə – düz *iki dəfə* dalbadal – biz orada olanda yağış başladı. Dəhşət idi. Yağış onun andır başdaşına, üstündə bitən otları üstünə yağdı. Özü də leysan yağışı... Qəbiristanlığa ziyarətə gələnlərin hamısı birdən dəli kimi öz məşinlərinə san qaçdılar. Məni dəli eləyən də elə bu oldu. Hamı qaçıb öz məşinə girdi və radionu açdılar, sonra isə qəşəng bir restoranda nahar eləməyə getdilər. Bircə Allidən başqa hamı getdi. Buna heç dözə bilmədim. Bilirəm, bu qəbirdə yatan ancaq onun cəsədidir, ruhu çoxdan göyə uçub və sair və ilaxır, ancaq yənə də bu cür heyvanlığa dözə bilmirəm. Kaş o, orada olmayaydı. Siz onu tanıyırsınız, əgər tanısaydınız, onda bilərdiniz mən niyə belə deyirəm. Gün çıxanda yənə bir təhəri var, ancaq günəş də kefi haçan istəyir, onda çıxır.

Sətəlcəm olmaq fikrini beynimdən qovmaq üçün cibim-

dəki pullarımı çıxarıb, saymağa çalışdım, hərçənd, küçə fənarından bura, demək olar ki, güclə işıq düşürdü. Cəmişi üç dollar kağız pulum, beş iyirmi beş və bir dəne beş sentlik qəpik pulum qalmışdı. İlahi, Pensidən çıxandan bəri bir elin var-dövlətini xərcləmişdim. Skamyadan qalxıb gəlməçənin qırağına gəldim, cibimdəki qəpik pulların hamısını sayın donmamış yerində bir-bir süzdürməyə başladım. Nə üçün belə elədim, heç özüm də bilmirdim. Bəlkə də, elə güman edirdim ki, bu yolla sətəlcəm olub öləcəyimi beynimdən çıxara bilərəm. Ancaq heç cür çıxmadi.

Yənə də başladım fikirləşməyə ki, sətəlcəm olub ölsəm, görə, Fibi neyləyər? Düzdür, bu da bir cür uşaqlıqdı, ancaq neyləyir, bu fikri beynimdən heç cür qova bilmirdim. Belə bir şey olsa, yaqın ki, o, çox bərk qüssələnəcək, çünki mən onun yaman xoşuna gəlirəm. Lap düzü, o, mənə çox istəyir. Lap çox. Nə isə, bu fikri heç cür beynimdən qova bilmirdim, ona görə də axırı bir qərara gəldim ki, yaxşısı budur, xəlvtəcə evə qaçıdım, onunla görüşüm. Birdən, doğrudan da, bu xəstəlikdən ölüb-eləyəyəm. Açar da cibimdəydi, fikirləşdim ki, xəlvtəcə, səssiz-səmərsiz evə girərəm, onunla biriki kəlmə laqqutı vuraram. Ancaq bir şeydən, bizim mənzilin bayır qapısından yaman narahat idim. Açılanda cəhrə kimi yaman cır-cır cırlıdaydı, ona görə. Bizim bina çox köhnə binalardandır, təsərrüfat müdiri isə tənbel əclafın birisidir, ona görə də haraya əlini vursan, uçub dağılır. Qorxdum ki, qapının cırılısına atamla anam yuxudan oyanar və mənim gəldiyimdən xəbər tuturlar. Ancaq "nə olur olsun" deyib, evə getmək qərarına gəldim.

O saat götürülüb parkdan çıxdım və evimə yollandım. Bütün yolu piyada getdim. Evimiz çox uzaqda deyildi, özüm də yorulub-eləməmişdim. Sərxoşluğum da keçmiş, ayılmışdım. Bircə hava bərk soyuq idi və bir də küçədə kimsə gözə dəymirdi.

21

Bu neçə ildə heç belə bəxtim gətirməmişdi: evimizə çatanda bizim daimi gecə liftçimiz Piti orada görmədim. Bu gecə liftdə tamam başqa, tanımadığım bir oğlan durmuşdu.

O saat fikirləşdim ki, əgər evdə də valideynlərimlə rastlaşmasam, bacımla xəlvətcə vidalaşandan sonra, aradan sivişib çıxmaq olar və heç kəs məndən şübhələnməz. Həm də bu təzə liftçimiz maymağın biri çıxdı. Elə-belə, sözləşməyə onlara dedim ki, mənə Diksteynların yaşadığı mənzilə qalxmaq lazımdır. Onlar da bizim mərtəbədə yaşayırdılar, qapıbir qonşuyduq. Çox şübhə-zad doğurmamaq üçün, kepkamı da əvvəlcədən başımdan çıxarmışdım. Harasa tələsən adamlar kimi püfərək liftə girdim.

Oğlan liftin qapılarını bağladı və yuxarı qalxmaq üçün düyməni basmaq istəyəndə dönüb mənə baxdı və dedi:

– Onlar evdə yoxdur, on dördüncü mərtəbədə qonaqlıqdadırlar.

– Nə olar, – dedim. – Deyiblər ki, qapıda gözləyirəm. Mən onların əmisi oğluyam.

Küt-küt, şübhəylə üzümə baxdı.

– Yaxşısı budur, aşağıda, zaldə gözləyirsiniz, cavan oğlan, – dedi.

– Məmnuniyyətlə. Bu daha yaxşı olardı, – dedim.

– Ancaq mənəm bir ayağım xəstədir. Gərək, onu bir vəziyyətdə saxlayasan. Yuxarıda, onların qapısının ağzındakı kreslodə oturub gözləsəm, daha yaxşıdır.

Mənim nə dediyimi heç yaxşı anlamasa da: «Oh!» – deyə içini çəkib, düyməni basdı. Pis oğlan deyilmiş. Qəribədir. Elə ki birinə anlaşılmaz bir şey gopladın, o saat nə istəyirsən, onu da eləyirlər.

Bizim mərtəbədə axsaya-axsaya liftdən çıxdım, Diksteynların qapısına san getdim. Liftin qapısının bağlandığını eşidən kimi, cəld gen dönüb öz qapımıza sanı cumdum. Hər şey ələ gəldirdi. Sərxoşluğumdan əsər-ələmət qalmamışdı. Açıq cibimdən çıxardım, ehmalca qapını açdım. Sonra yavaş-yavaş dinməzəcə içəri girdim və qapını örttdüm. Məndən əsl qanqster çıxarmış.

Dəhlizə cəhənnəm qaranlığı çökmüşdü və məlumdur ki, heç bir işığı-zadı yandıra bilməzdim. Gərək şaqılıltı salmaq üçün elə ehmal, elə üsulluca tərənəydim ki, heç nəyə ilişməyirdim. Düzdür, bildirdim ki, öz evimizdəyəm. Bizim dəhlizin elə bir xoş iyi var ki, ona ayn heç yerdə rast gəlməzsən. Nə iyidir, özüm də bilmirəm. Xörək iyidirmi, anilik-kirşən iyidirmi, heç baş açə bilmirəm, ancaq o iyi alan

kimi bilirəm ki, öz evimizdəyəm. Paltomu çıxarıb, dəhlizdəki şkaftan asmaq istədim, ancaq yadıma düşdü ki, bu şkaftın ağzından asılanlar doludur və onun qapısını açanda bu asılanlardan möhkəm şaqılıltı qopur, ona görə də bu fikirdən vaz keçməli oldum. Sonra yavaşca, barmaqlarımın ucunda Fibi'nin otağına san getdim. Bilirdim ki, qulluqçumuz mənim səsimi eşidən deyil, çünki onun qulağının ancaq birca pərdəsi var. Özü mənə danışmışdı ki, hələ uşaq olanda qardaşı onun qulağına saman çöpu sobubmuş. Tamam kar olmuşdu. Ancaq, mənim *valideynlərimin*, ələxüsus da, anamın qulağı dəhşət idi. Ona görə də onların otağının ağzından keçəndə daha ehmal tərənəməli oldum, hətta nəfəsimi də içimə çəkdim. Allah haqqı. Atamın başına stulu da vursaydın, oyanan deyildi, amma anam dəhşətdir, lap gedib Sibirə də öskürsən, o, bunu burada eşidəcək. Dəhşət əsəbi adamdır. Gecəni səhərəcən heç ikicə saat yatmır, yuxusuzluqdan siqaretə siqaretə calayır.

Axır ki, düz bir saat özümə zülm eləyəndən sonra Fibi'nin otağına çatdım. Ancaq Fibi otaqda yox idi. Tamam unutmuşdum. Yadımdan çıxmışdı ki, D.B. Hollivudə və ya harasa başqa yerə gedəndə, Fibi həmişə onun otağında yatır. Bu otaq onun yaman xoşuna gəlir, çünki bizim mənzilimizdə ən böyük otaq odur. Bir də ona görə ki, o otaqda nəhəng əndəzasız köhnə bir stol – D.B. onun Filadelfiyada sərxoşluğa qurşanmış bir qadından alıb – və nəhəng, on mil eni, on mil uzunluq olan bir çarpayı var. Bunu haradan tapıb, heç özüm də bilmirəm. Bir sözlə, bizim Fibi, D.B. evdə olmayanda bu otaqda yatmağı xoşlayır. D.B. özü də razıdır buna. Fibi o heyvərə stolun arxasında oturub dərslərini hazırlayanda, kaş onu öz gözlərinizlə görəydiniz. Bu stol da elə o çarpayı boydadır. Onun arxasında oturanda, Fibi'nin ancaq başının ortası görünür. Onun da elə belə şeylərdən xoşu gəlir. Öz otağını ona görə xoşlamır ki, deyir, çox balacadır. Deyir ki, o, yayınmağı sevir. Gülməli işdir. Görəsən, yayınmaq onun nəyəni lazımdır? Heç nəyəni.

Nə isə, sinə-sinə D.B.-nin otağına gəldim və stolüstü lampanı yandırdım. Bizim Fibi heç miqıldanmadı da. İşığı yandırandan sonra bir müddət dayanıb ona tamaşa elədim. Yastığın bir küncünü altına çəkib yatmışdı. Özü də ağziyaçlıq. Qəribə işdir: böyüklər ağziyaçlıq halda yatanda

adamin onlara gülməyi tutur, amma uşaqlara yox. Uşaqlar tamam başqa cürdür. Hətta onların ağızlarından axan su yastığı batırsa belə, onlara baxmaqdan iyrənmirsən.

Sakitcə otağı gəzdim ki, görüm nə var, nə yox. Birdən-birə kefir açıldı. Artıq sətəlcəm olmağım da yadımdan çıxmışdı. Sadəcə, özümü gümrəh hiss eləyirdim. Fibinin paltarları çarpayının böyründəki stulun üstündəydi. Yaşına baxanda çox səliqəli uşağıdır. Yəni soyunanda bəzi uşaqlar kimi, paltarlarını hara gəldi, atmır. Pinti-zad deyil. Kostyumunun pencəyini – anam bu kostyumunu ona Kanadadan almışdı – stulun çiyindən asmışdı. Köynəyini-zadını isə səliqə ilə stulun üstünə yığımışdı. Corablarını ayaqqabıların içinə, onları isə yanaşı stulun altına qoymuşdu. Bu ayaqqabılar mən hələ görməmişdim, onlar təzəydi. Tünd-qəhvəyi rəngdə, yumşaq ayaqqabılar idi, mənəm də bundan varımdır. Və bunlar anamın ona Kanadadan aldığı kostyumun rənginə yaman düşürdü. Anam həmişə onu qəşəng geyindirir. Ciddi sözümdür. Belə şeylərdə onun əla zövqü var. Düzdür, konkizad almaqda ələ bir fərasəti yoxdur, amma paltar seçməkdə əvəzsizdir. Fibinin əynində həmişə ələ qəşəng paltarlar olur ki, baxanda adamın ürəyi gedir. Amma başqalarını götürün, lap ələ varlı uşaqlarını deyirəm, onların çoxu ələ zövqsüz geyinir ki, baxanda ürəyin bulanır. Kaş siz bizim Fibini anamın Kanadadan aldığı kostyumda öz gözlərinizlə görəndiniz. Onda bilərdiniz ki, mən zarafat-zad eləmirəm.

D.B.-nin yazı stolunun arxasına keçib, onun üstündəkiləri araşdırmağa başladım. Buradakı şeylərin çoxu Fibininkilər idi, dərsləvazimatları-zad. Çoxu da kitabdır. Lap üstdəki kitabın adı «Əyləncəli riyaziyyat» idi. Kitabı açdım, lap birinci səhifəsində bu sözlər yazılmışdı:

FİBİ UEZERFİLD KOLDFİLD
4 B – 1

Gülməkdən özümü güclə saxladım. Axı onun ikinci adı Uezerfild yox, Cozefinadır. Allah haqqı! Amma bu addan onun heç xoşu gəlmir. Buna görə hər dəfə görəndə, özünə təzə bir ad uydurub.

Riyaziyyatın altındakı kitab coğrafiya, onun altındakı isə hüsnəxt idi. Onun yaman qəşəng xətti var. Əslində, bütün

fənləri yaxşı oxuyur, amma xətti daha güclüdür. Hüsnəxt kitabının altında bir dəstə qeyd dəftərçəsi vardı. Onda bu cür dəftərçələrin sayı beş mindən çox olar. Lap üstdəkini götürüb açdım. Birinci səhifədə yazılmışdı:

*Bernis, tənəffüsdə mənə gözlə,
sənə çox mühüm bir şey deyəcəm.*

O səhifədə bundan başqa heç nə yox idi. İkinci səhifəni açdım:

*Cənub-şərqə Alyaskada nə üçün bu qədər
konserv zavodu var?*

*Çünki orada somğa balığı çoxdur.
Nə üçün orada faydalı meşələr var?*

Çünki iqlimi münasibdir.

Alyaskadakı eskimosların həyatını yaxşılaşdırmaq üçün hökumətimiz nə iş görür?

Sabahacan öyrənməli!!!

Fibi Uezerfild Koldfild.

Fibi Uezerfild Koldfild.

Fibi Uezerfild Koldfild.

Fibi U. Koldfild

Fibi Uezerfild Koldfild, Eskvayr

Bunu Şerliyə ver!!!

*Şerli, sən deyirdin ki, səninki Saturn planetidir,
amma adıca Mars imiş, biza göləndə konkini də
özünlə gətir.*

D. B.-nin stolunda oturub bütün dəftərçələri başdan-ayağa oxudum. Birnəfəsə. Tələm-tələsik. Mən bu uşaq cızma-qaralarını – kiminki olur-olsun – gecə-gündüz oxusam da yorulan deyiləm. Çünki çox məzali şeylər yazırlar, gülməkdən adamın qarını cırlır. Sonra bir siqaret yandırdım. Qutuda bu axıncısıydı. Bu gün azı üç qutu siqaret çəkmişdim. Nəhayət, Fibini oyatmaq qərarına gəldim. Daha ömrüm boyu bu stolda oturub qalmalı deyildim ki?! O biri tərəfdən də qorxurdum ki, valideynlərim birdən içəri girər. İstəyirdim onlar gəlməmiş təklildə Fibi ilə vidalaşım. Buna görə də onu durğuzdum.

Fibi çox ayıq yatır. Yəni onu oyatmaq üçün nə bərkdən çağırmaq, nə də bərk-bərk silkələmək lazımdır. Sadəcə, çarpayısının qırağında oturub "Fibi, Fibi, oyan" demək kifayətdir. O saat "hopp" eləyib oyanacaq.

– Holden! – O saat məni tanıdı və qollarını boynuma salıb məni qucaqladı. Çox istiqanlıdır. Yəni yaşına görə çox istiqanlı uşağıdır, bəzən hətta həddən artıq istiqanlı olur. Mən onun üzündən öpürəm, o isə: "Evlə nə vaxt gəlmişən? – soruşur. Məni gördüyünə çox sevincək olmuşdu. Üzgüzündən də bilirdi.

– Ey, yavaş. Elə indi. Hə, de görüm necəsən?

– Mən, əla. Mənim məktubumu aldınmı? Düz beş səhifəlik.

– Hə. Amma bir az yavaş danış. Çox sağ ol məktuba görə.

Düz deyirdi. Yazmışdı. Ancaq mən ona cavab yazmağa macal tapmamışdım. Hamısı da məktəbdə oynanılacaq tamaşa barədə. O da bu tamaşada iştirak edirdi. Mənə yazmışdı ki, cümə günü heç kimə görüszad verməyim və hökmən, o tamaşaya baxmağa gəlim.

– Sizin o tamaşa nə yerdədir? – ondan soruşdum.

– Dedin adı nə oldu?

– "Amerikalılar üçün milad pantomiması", – dedi. – Pyes özü boş şeydi, amma mən Benedikt Arnoldu oynayıram. Ən böyük rol mənə düşüb. – İlahi, onda yuxudan əsər-ələmət belə qalmamışdı. O, belə şeylərdən danışanda həyəcədən sifəti qıpqırmızı qızarı. – Pyes ordan başlayır ki, mən ölüm ayağındayam. Milad gecəsi ruh gəlir və məndən soruşur ki, xacalət çəkib eləmirəm ki? Və sair və ilaxır. Özün bilirsən də. Vətəni satdıqıma-zada görə. Sən gələcək-sən? – O hətta çarpayıda dikəlib oturdu. – Sənə də elə buna görə yazmışdım.

– Əlbəttə. Əlbəttə, gələcəm.

– Atam gələ bilməyəcək. O, Kaliforniyaya uçmalıdır, – dedi. İlahi bu qız, elə bil, yuxudan indicə ayrılmamışdı. İlkə saniyədə yuxusu təmiz qaçmışdı. Dizi üstə dayanıb əlimdən tutmuşdu. – Bura bax, axı anam deyirdi ki, sən *çərşənbə* günü gələcəksən, – dedi. – Hə, hə, *çərşənbə* günü.

– Tez buraxdılar. Bir az yavaş. İndi bu saat hamını oya-dacaqsan.

– Bəs indi saat neçədir? Axı anam dedi ki, evə çox gec qayıtmayacaqlar. Noruolka, Konnektikuta qonaqlığa gediblər, – Fibi dedi. – Heç bilirsən gündüz neyləmişəm? Bilirsən hansı filmə baxmışam? Tap görüm, hə?

– Bilmirəm... Bura bax, onlar demədilər ki, haçan...

– "Həkim" filminə, – Fibi sözümü kəsdi. – Bunu hər yerdə göstərmirlər. Ona ancaq Lister Camiyyətində baxmaq olar. Özü də yalnız bircə gün – bu gün. Kentukili bir həkimdən danışır; o, bir qızın üzünü adyalla örtür. Çünki qız şikəstdir, yeriyə bilmir. Sonra da bu həkimi həbsxanaya salırlar. Əla kino idi.

– Bir dəqiqəliyə qulaq as. Bəyəm demədilər haçan...

– O, indi buna yaman peşmandır. Həkim deyirəm. Budur, o adyali qızıcığının üzünə çəkir, qız isə boğulub ölü. Onu elə buna görə ömürlük həbsxanaya salırlar. Ancaq həmin qız hər gecə onun yuxusuna girir və onu öldürdü-yünə görə, ona çox-çox təşəkkür eləyir. Belə çıxır ki, o, qatil yox, ən rəhmli adammış. Ancaq o özü də başa düşür ki, onu həbsxanaya salmaqda haqq eləyiblər, çünki Allahın vəzifəsini həkim öz boynuna götürməməlidir. Bizim sinifdə oxuyan bir qızın – Alisa Holmborqun anası bizi o filmə baxmağa aparmışdı. Alisa indi mənim ən yaxın rəfiqəmdir. Bütün sinifdə təkcə onun...

– Bir səbir elə görüm, – dedim. – Səndən söz soruş-ram axı. Onlar dedilərmə haçan qayıdacaqlar? Dedilər, yoxsa yox?

– Dəqiq demədilər. Elə dedilər ki, çox qalmayacaqlar. Atam maşını da götürdü ki, qatara-zada tələsməsinlər. Hə, maşına indi radio da almışdı! Ancaq anam deyir ki, yola çıxanda onu işə salmaq olmaz.

Bir az rahat oldum. Yəni onların məni burada görə bilməkdən sandan. Bir də ki, görürlər, görsünlər. Cəhənnəmə ki. Kaş siz bizim Fibi özünüz görəydiniz! Əynində mavi pija-ma vardı, yaxasında isə qırmızı filciklər. Fibi fillərin dalisidir.

– Deyirsən, yəni yaxşı kinoydu, hə? – dedim.

– Əla. Bircə şey pis idi ki, Alisa soyuqlamışdı, anası dəqiqəbaşı: «Üşümürsən ki?» – deyə zəhləmi tökürdü. Özü də *kino* gədə-gədə. Bir də gördüm, kinonun ən maraqlı yerində o mənim başımın üstündən boylanıb Alisadan soruşur: «Üşümürsən ki?» Yaman əsəbləşdirirdi məni.

Birdən aldığım val yadıma düşdü:

– Qulaq as, sənə bir val almışam, – dedim. – Ancaq bura gələndə əlimdən salıb sındırdım. Valın qırıqlarını ciblərimdən çıxarıb ona göstərdim. – Sərxoş olmuşdum, – dedim.

– O qırıqları ver mənə, – dedi. – Mən onları yığiram. – Onları mənim əlimdən aldı, gecə stolunun üstündə gizlətdi. Dəhşətdir!

– Milad gecəsində D.B. evə gələcək? – ondan soruşdum.

– Bəlkə gəldi, bəlkə də yox. Anam deyir, işindən asılıdır. Ola bilsin ki, Hollivudda qalsın, Annapolis haqqında sənə yazır.

– Annapolis haqqında? İlahi, nəyə görə?

– Orada məhəbbətdən də olacaq. Ümumiyyətlə, hər şeydən. Heç bilirsən orada kim çəkiləcək? Hansı kino ulduzu? Tap görüm!

– Mənim üçün maraqsız şeydir. *Annapolisimə* bax mənim. D.B. nə bilir *Annapolis* nədir, ilahi! Bunun onun hekayələrinə nə daxli? – dedim. Belə şeyləri görəndə adam az qalır hirsindən dəli ola. Bu Hollivudu çıxaranın atasına lənət. – Qoluna nə olub? – ondan soruşdum. Gördüm ki, dirsəyinə plastir yapışdırıb. Pijaması qolsuz idi, yoxsa görə bilməzdim.

– Bizim sinifdə bir oğlan var, Kortis Ueyntraub, parkda pilləkənlərdən düşəndə o məni itələdi, – dedi. – İstəyirsən, göstərim. – Plastin qolundan qoparmağa başladı.

– Dəymə, – dedim. – Axı o, səni niyə itələdi?

– Bilmirəm. Yəqin məndən xoşu gəlmir, – Fibi dedi.

– Selma Etterberi adlı bir qızla mən onun sviterini tamam mürəkkəbə batırmışdıq.

– Bu yaxşı olmadı. Uşaq-zadsan bəyəm?

– Yox. Ancaq mən parka gedən kimi, düşür dalıma. Hara gedirəm ora gedir. Məni boğaza yığıb.

– Bəlkə, onun xoşuna gəlirsən. Axı təkə buna görə adamın sviterini mürəkkəbə batırmaq olmaz.

– Mən istəmirəm onun xoşuna gəlim, – dedi və sonra da bic-bic üzümə baxdı. – Holden, düzünü de, niyə *çərşən-bə* günü yox, bu gün gəlmisən?

– Nə?

Yox, gərəkdir, bu qızla çox ehtiyatlı olasan. Onu uşaq saysan, onda batdır.

– Axı niyə vaxtından tez qayıtmısan? – O, məndən bir də soruşdu. – Bəlkə, səni yenə məktəbdən qovublar?

– Dedim axı sənə. Bizi bu dəfə tez buraxdılar. Bütün sinfi...

– Yox, səni qovublar! Qovublar səni! – Fibi qışqırdı. Sonra da dizimə bir yumruq ilişirdi. Özü də kefinə yerləşəndə yaman bərk vurur adamı. – *Qovublar* səni! Ah, *Holden!* – əlləri ilə ağzını yumdu. Yamanca dilxor oldu. Allha and olsun.

– Kim sənə dedi ki, qovublar? Heç kim bunu ...

– *Qovublar! Qovublar* səni! – Yenə də var gücü ilə dizimə bir yumruq vurdu. Elə bilməyin ki, ağrıtmır. Ağrıdır, özü də lap bərk. – Atam səni *öldürəcək!* – dedi və üzünü özünü çarpayığı atdı, balıncı da yıxdı başının üstünə. O, tez-tez belə eləyir. Bu qız da bəzən lap gicləyir.

– Bəsdir görüm, – dedim. – Heç kim məni öldürməz. Heç barmağıyla belə toxuna... *Bəsdir*, Fibi. Götür başının üstündən bu zibili. Kimdir məni öldürən.

Ancaq o, balıncı götürmədi. Tərsliyi tutanda onu inandından döndərmək müşkül işdir. Elə hey deyirdi:

– Atam səni öldürəcək. – Bu andıra qalmış balıncın altından nə dediyini güclə eşitmək olurdu.

– Məni heç kəs öldürüb-ələməyəcək. Aqlını başına yığ. Əvvələn, mən indi çıxıb gedirəm. Bilirsən, neyləyəcəm? Gedib bir rançoda-zadda işə girəcəm. Müəyyən bir vaxta qədər. Bir oğlan tanıyıram, onun babasının Koloradoda rançosu var. Orada özümə iş tapa bilərəm, – dedim. – Oradan, hökmən, sənə yazacağam, əlbəttə, gedə bilsəm. Di, başını bayıra çıxar. Yaxşı, Fibi, səninlə deyiləm?! Xahiş edirəm. Eşitmirsən?

Ancaq yenə də balıncı başının üstündən götürmədi. İstədim onu özüm götürüb kanara qoyam, amma bu qızda dəvə gücü vardı. Onunla dartışanda da adamı tamam yorub əldən salır. Başını balıncın altında saxlamaq istəyirsən, *saxlayacaq*, ona heç nə eləyə bilməzsən.

– Fibi, *xahiş edirəm*, çıxar başını bayıra, – deyə tez-tez təkrar eləməkdən başqa ayrı əlacım qalmadı.

– Di bəsdir... Eyy, Uezerfeld, di, başını bayıra çıxar görüm!

Yox, çıxaran deyildi. Bəzən onunla dil tapmaq çox çətin olur. Nəhayət, ayağa durdum, qonaq otağına keçdim, orada stolun üstündəki yeşikdən bir neçə siqaret götürüb cibimə soxdum. Heyim-illacım tamam kəsilmədi.

22

Geri qayıdanda, Fibi artıq balıncı başının üstündən götürmüşdü, – bildirdim ki, götürəcək – ancaq hələ də üzümə baxmırdı. Hərçənd, indi arxası üstə çevrilmişdi. Gəlib çarpayının qırağında oturan kimi, dərhal üzünü yana çevirdi. Boykot elan eləmişdi mənə. Lap elə Pensidəki bizim o qılınc-oynatma komandasının üzvləri kimi. Mən bu lənətə gəlmiş idman ləvazimatlarını yaddan çıxarıb metroda qoyandan sonra onlar da bu cür mənə üz döndərmişdilər.

– Bəs bizim Heyzel Uzezfeld necədir? – dedim. – Onun haqqında təzə bir şey yazmısanı? Mənə göndərdiyin çamadanımda qalıb. Çamadanı da vağzalda qoymuşam. Çox yaxşı hekayədir, xoşuma gəldi.

– Atam səni öldürəcək.

Bir şey ki bunun beyninə batdı, onu oradan çıxarmaq müşkül məsələdir.

– Yox, qorxmə, öldürüb-eləməyəcək. Uzaqbaşı, yenə də bir az danlayıb-dansyandan sonra o andır hərbi məktəbə göndərəcək. Bundan artıq nə eləyə bilər ki? *İkincisi* də, mən onsuz da burada qalan deyiləm. Çıxıb gedəcəm. Bəlkə də, Koloradoda, sənə dediyim o rançoda yaşayacam.

– Məni özünə güldürmə. Sən heç ata minə bilmirsən.

– Kim? Mən? Niyə minə bilmirəm? At minməyə nə var ki? Orada adamı ikicə dəqiqəyə öyrədirlər, – dedim. – Tərpətmə onu. – O, qolundakı plastın qurdalayırdı. – Saçlarını kim bu günə salıb? – Ancaq indi gözümə dəydi ki, onun saçlarını kimsə yaman barbəd günə qoyub. Lap dibindən qırxmışdılar.

– Sənin nə borcuna? – Birdən elə acıdil olur ki! Özünü dartır. – Yəqin, yenə bütün fənlərdən kəsilmisən, – dedi. Elə yekəxana-yekəxana dedi ki, gülməyim tutdu. Bəzən bu qız mənə bu lənətə gəlmiş məktəb müəllimlərini xətrilədir, halbuki hələ ağzından süd iyi gəlir.

– Yox. Hamısından yox, – dedim. – İngilis dilindən, bir də ədəbiyyatdan qiymət aldım. – Sonra da ağıma nə gəldisə, yanından bir çimdik götürdüm. Yəni üstə uzanmışdı, adyalın altında yanbızları görünürdü. Əslinə baxsan, hələ heç yanbızı-zadı da çıxmamışdı. Elə bərkənd çimdikləməsəm də, alimin üstündən vurmaq istədi, amma zərbəsi boşə çıxdı.

Sonra birdən hövlnək dedi:

– Ah, sən niyə axı niyə *belə* elədin? – Demək istəyirdi ki, yenə niyə məktəbdən qovuldum. O, bunu elə yanıqlı dedi ki, əməlli-başlı kövrəldim.

– Fibi, sən Allah, heç olmasa, sən soruşma! Elə yetən bunu soruşur, lap boğaza yığılmışam, – dedim. – Milyon səbəbə görə! Getdiyim məktəblərin içində ən murdarı idi bu məktəb! Saxtakarlar, riyakarlar xirtdəyəcən. Hamısı da əclaf. Elə bil, dünyanın bütün əclaflarını ora toplamışdılar. Məsələn, tutaq ki, birinin otağına yığıb hansı məsələdənsə söhbət edirik və birdən biri qapını döyüb içəri girmək istəyir, onu heç kəs içəri *buraxmır*. Görən kimi, qapını üzünə çırpırlar. Orada hələ andıra qalmış məxfi bir cəmiyyət də var. Qorxudan mən də ora üzv olmuşam. Amma Robert Ekli adlı üz-gözü sızanaqlı zəvək bir oğlan bu cəmiyyətə üzv olmaq istəyəndə, nə qədər elədi, onu yaxına qoymadılar. Çünki zəvək idi. Çünki üz-gözü sızanaq tökmüşdü. Yadıma salmaq belə istəmirəm. İnan mənə, bundan murdar məktəb görməmişəm.

Fibi heç nə demirdi, dinməzəcə qulaq asırdı. Arxası mənə san olsa da, bildirdim ki, qulaq asır. Çünki danışanı diqqətlə dinləmək onun köhnə xasiyyətidir. Ən qəribəsi də budur ki, deyilənlərin hamısını başa düşür. Özü də çox yaxşı başa düşür.

Yenə də Pensi barədə danışmağa başladım. Bir növ, ürayimi boşaldırdım.

– Orada bir-iki yaxşı müəllim vardı, hətta onlar da riyakarlıq eləyirdilər, – dedim. – Elə götürək bu qocanı, mister Spenser. Onun arvadı həmişə bizi isti şokolada qonaq edərdi. Ümumiyyətlə, hər ikisi mehriban adamdı. Amma kaş sən bizim direktor – qoca Termer tarix kabinetinə gəlib lap arxa cərgədə oturanda bu Spenserin nə hala düşdüyünü öz gözələnlə görəydin. O direktor həmişə gəlib lap arxa cərgədə azı yarım saat oturardı. Orada bir müddət

oturandan sonra başlayırdı öz sarsaq atmacalarıyla qoca Spenserin sözünü kəsməyə. Bizim Spenser isə, az qalırdı dəridən-qabıqdan çıxsın, gah əzilib-büzülür, gah onun üzünə hırıldaırdı, gah da bilmirsən neyləyir, guya, bu zırrama Termer padşah balası-zadı imiş.

– Az söyüş söy də!

– Sən olsan lap qusmağın tutardı. Vallah, tutardı, – dedim. – Hələ məzunlar gününü demirəm, həmin gün Pensini, lap elə 1776-cı ildən bəri qurtaran düdəmələrin hamısı, arvadları, uşaqları və nə bilim, tay nələrini ilə bir yerdə ora yığışırlar. Əlli yaşında biri vardı. Kaş onu öz gözlərinlə görmüş olaydın. Bir dəfə bizim otağa gəldi. Qapını döyüb soruşdu ki, ona buradakı ayaqyoluna getmək olarmı! Ayaqyolu dəhlizin o başındaydı, heç başa düşmədim ki, bunu *bizdən* niyə soruşur. Sonra da bilirsən nə dedi? Dedi, baxmaq istəyirəm, görüm o ayaqyolunun qapısında mənim soyadımın baş hərfləri indi də dururmu? Sən demə, bu zırrama min il bundan qabaq öz heyvərə inisiallarını o qapıya çıxıbmiş. İndi də bilmək istəyir, görsün onlar hələ pozulmayıb ki! Otaq yoldaşım məni onu ayaqyoluna apardıq və o, bütün ayaqyolu qapılarını bir-bir yoxlayanacan, durub onu gözlədik. Qapılara baxa-baxa elə hey danışdı. Deyirdi ki, Pensidə oxuduğu günlər onun həyatının ən xoşbəxt çağları olub. Sonra da biza gələcək barədə gözəl nəsihətlər verməyə başladı. İlahi, onun bu söhbətləri məni təmiz dilxor elədi. Demirəm ki, pis adamdı, yox, pis adam-zad deyildi. Ancaq birini dilxor etmək üçün hökm deyil ki, pis olasan. *Yaxşı* adam olsan da başqasının kafını poza bilirsən. Adamı dilxor eləməyə nə var ki, ayaqyolu qapılarının üstündə öz inisiallarını axtara-axtara birinə bir xeyli qəlp nəsihət versən, bəsidir. Ayrı heç nə lazım deyil. Bilmirəm, bəlkə də, bu düdəmə fısıldaya-fısıldaya danışmasaydı, mənə o qədər də pis təsir eləməzdi. Təkcə pilləkənləri çuxdığını görə, nəfəsi bu cür kəsilməmişdi. İnisiallarını axtara-axtara Stredleyterlə mənə: «Pensidə bacardıqca çox şey götürməyə çalışın», – deyər nəsihət verib qurtaranacan ağız-burunun fısıltısı kəsilmədi. Aman Allah, Fibi. Axı mən bunu sənə necə başa salım! Pensidə mənim *heç nədən* xoşum gəlmirdi. Bunu sözlə başa salmaq çox çətindir.

Fibi bu arada nəse dedi, amma mən eşidə bilmədim. Ağzını balınca elə dirəmişdi ki, dediyini eşitmək olmurdu.

– Nə? – soruşdum. – Üzünü bəri çevir. Ağzını balınca elə qapamısın ki, nə dediyini eşidə bilmirəm.

– Sənin onsuz da *heç nədən* xoşun gəlmir.

Onun bu sözündən sonra lap dilxor oldum.

– Yox, xoşum gələni də var. *Əlbəttə*, var. Elə demə. Axı sən nəyə görə belə deyirsən?

– Çünki heç nəyi xoşlamırsan. Heç nəyi. Məktəbi də. Ondan başqa milyon-milyon şeyləri də. *Heç nəyi* xoşlamırsan.

– Xoşlayıram! Sənin səhvin də elə bundadır, bax, elə bunda! Nə üçün ağzına gələni deyirsən? – İlahi, bu qız məni hövsələdən çıxaracaq.

– Çünki düz deyirəm. Heç nədən xoşun gəlmir, – dedi.

– Əgər gəlsə, birinin adını çək.

– Birinin adını? Xoşum gələn şeyin birinin adını? – dedim.

– Yaxşı.

Bədbəxtlikdən ağılıma heç nə gəlmirdi. Bəzən adam fikrini heç cür cəmləşdirə bilmir.

– Yəni deyirsən, ən çox xoşladığım bir şeyin adını deyim? Hə?

O, mənə cavab vermədi. Acıqla çarpayının lap o biri qırağına yuvarlandı. Məndən yüz mil aralıya.

– Di cavab ver, görüm, – dedim. – Ən çox xoşuma gələn şeyin adını deyim?

– Ən çox xoşladığının.

– Yaxşı, – dedim. Ancaq hələ də fikrimi bir yerə cəmləyə bilmirdim. O iki rəhibədən, əllərində nımdaş həsir zənbil tutub sədəqə yığan o iki rəhibədən savayı ağılıma heç nə gəlmirdi. Daha doğrusu, gözündə dəmir sağanaqlı eynəyi olan o qız. Bir də Ekilton-Hillzdən tanıdığım o oğlan – Ceyms Kasl yadıma düşdü. Bu oğlan, onu öldürsən də sözünü geri götürən deyildi; bir dəfə Fil Steybl adlı son dərəcə yekəxana, lovğa bir oğlanın qarısına bir söz demişdi, onda gördüm. Ceyms Kasl onu özündən bədgüman gicbəsinin biri adlandırmışdı. Steyblin özü kimi sarsaq dostlarından biri isə bunu dərhal ona xəbər vermişdi. Steybl də özü kimi altı nəfər lovğa əclafı başına toplayıb, Ceyms Kaslın qaldığı otağa gəlmiş, sonra da qapını içəridən bağlayıb onun üstünə düşmüşdü ki, sözünü geri götürsün. Ona neylədiklərini

burada sizə deyə bilməyəcəm, – çünki çox murdar bir iş tutmuşdular – ancaq buna baxmayaraq, o, *yənə də* dediyindən dönməmişdi. Bu Ceyms belə Ceyms idi. Kaş onu öz göz-lərinizlə görəydiniz: boydan balaca, sısqı, qolları da çöp kimi, nam-nazik. Və nəhayət, sözlərini geri götürmək əvəzinə, heç bilirsiniz o neyləmişdi? Pəncərədən özünü bayıra atmışdı. Mən onda *düşxanadaydım*, onun necə yerə dəyib tappıldadığını öz qulaqlarımla eşitdim. Ancaq elə bildim ki, radio və ya şkaftadır, *kiminsə* özünü pəncərədən yerə atmağı heç ağılıma gəlməzdi. Bir də eşitdim ki, hamı dahliz boyu qaça-qaça pilləkənlərlə aşağı düşür. Mən də cəld xalateri çiyinmə atıb, pilləkənləri üzəuşağı qaçdım: Ceyms Kası daş döşəmənin üstündə uzanılı qalmışdı. Canı çoxdan çıxmışdı, dişləri qırılıb tökülmüşdü, yan-yərəsi tamam qan içindəydi və heç kəs ona vaxt etməyə cəsarət edə bilmirdi. Məndən götürdüyü xallı sviter də əynindəydi. Onu bu intihara məcbur edən uşaqlara isə heç nə eləmədilər, sadəcə, məktəbdən qovdular. Heç həbsxanaya da salmadılar.

Bunlardan başqa, ağılıma heç nə gəlmirdi. Səhər-səhər nahar eləyəndə gördüyüm o iki rahibə və bir də Ekilton-Hilldə mənimlə oxuyan Ceyms Kası; ən qəribəsi də bu idi ki, sözün düzü, bu Ceyms Kası heç əməlli-başlı tanıyırdım da. Lal-dinməzin biriydi. Düzü, bir sinifdə oxuyurdun, amma o, məndən xeyli aralıda otururdu və çox nadir hallarda yazı taxtasına, dərəcə cavab verməyə çıxardı. Bu cür – dərəcə cavab vermək üçün yazı taxtasının önünə ayda-ildə bir dəfə çıxan uşaqlar həmişə və hər məktəbdə olur. Səhv etmərsən, onunla mənim aramda tək bir dəfə söhbət olub, o da xallı sviterimi bir neçə günlüyə məndən istəyəndə. O, bunu xahiş eləyəndə, lap məəttəl qaldım, çünki heç cür gözlə-mirdim. Yadımdadır, əlüzuyuyanda dişlərimi təmizləyirdim, birdən mənə yaxınlaşdı dedi ki, əmisi oğlu onu şəhərə gəzməyə aparacaq. Heç ağılıma da gəlməzdi ki, məndə bu cür sviter *olduğunu* o da bilir. Çünki o gününəçən onun bərəsinə-də birçə bunu bilirdim ki, sinif jurnalında adı mənimkindən əvvəl gəlir: Keybl P., Keybl V., Kası, Koldfild, – indiyəçən yadımdadır. Lap düzü, az qalmışdı, bu sviteri ona *vermə-yəm* – onu yaxşı tanımadığıma görə.

– Nə? – Fibi-dən soruşdum. Çünki o mənə nə isə dedi, amma yaxşı eşidə bilmədim.

– Hə, heç nə tapa bilmirsən ki?

– Niyə? Tapıram, elə yaxşı tapıram...

– Onda de də.

– Allidən. Hər şeydən çox, Allidən xoşum gəlir, – dedim, – bax, indi bu daqiqə, burada oturub səninlə söhbət etməkdən, belə şeylər barədə düşünməkdən də xoşum gəlir, lap elə...

– Allı *ölüb*, sən elə həmişə belə eləyirsən! Əgər biri ölübsə və onun ruhu indi orada, *göylərdədirsə*, onu necə sevmək olar?

– Mən də bilirəm ki, ölüb. Elə bilirəm bilmirəm? Nə olsun, mən yənə onu sevirəm! Demək, biri ölübsə, daha onu sevmək lazım deyil, hə? Axı, lanət şeytana, əgər bu ölən sən tanıyan *sağlardan* min qat yaxşı olubsa, onda necə, hə?

Fibi susdu, heç nə demədi. Deməyə bir söz fikirləşib tapmasında həmişə beləcə susur.

– Bax, elə bu da xoşuma gəlir, – dedim. – Yəni burada səninlə oturub bu cür çənə vurmaq və sair və ilaxır.

– Axı bunun ona *nə daxli*?

– Necə yəni *nə daxli*? Daxli var! Özü də lap yaxşı var! Lanət şeytana, niyə də olmaz. Bu camaat heç vaxt heç nəyi düz başa düşmür. Lap boğaza yığılmışam.

– Bədsir, iblisi, şeytani bura tökmə. Yaxşı. Daha nəyin adını çəkə bilmirsən? De görüm, *nə olmaq* istərdin? Tutaq ki, alim, yaxud *vəkil* – bir sözlə, nə olmaq istərdin?

– Məndən alim çıxmaz. Elmdən ağılım bir şey kəsmir.

– Bəlkə, *vəkil*? Atam kimi.

– *Vəkil* olmaq pis olmazdı, ancaq... O da mənlük deyil, – dedim. – Bilirsən, onlar məhz günahsız adamların həyatını xilas eləsəydilər, bu, heç də pis olmazdı, ancaq iş ondadır ki, *vəkil* olandan sonra bu heç adamın *yadına da düşmür*. İş-gücün daha çox pul qazanmaq, bric, qolf oynamaq, maşın almaq, lovğa-lovğa kokteyl içmək, modabazlıq etmək olur. İkincisi də, tutaq ki, *vəkil* olandan sonra sən həmişə yalnız günahsız adamların həyatını müdafiə etməklə *məşğulsən*, onda haradan bilirsən ki, bunu *nəyin xatirinə* eləyirsən, həqiqətən, onların həyatını xilas etmək istədiyinə görəmi, yoxsa özün məşhurlaşmaq, güclü *vəkil* kimi şan-şöhrət qazanmaq nəminəmi? Bəlkə, sən də başqaları təkli istəyirsən ki, hər dəfə bu andır məhkəmə prosesindən qalib

çıkanda, lap elə o sarsaq filmlərdəki kimi, hamı əlini küreyinə vurub səni təbrik eləsin? Nəca biləsən ki, sən bununla özünü gözə soxmaq istəmərsən? İş də bundadır ki, bunu heç vaxt *anlaya bilmirsən*.

Heç inanmıram ki, Fibi mənim bu sayıqlamalarıma başa düşə bilsin. Axı o, hələ çox körpədir, amma, hər halda, diqqətlə qulaq asırdı. Sən deyəni dinləyirlərsə, elə bu da qənimətdir.

– Atam səni öldürəcək. Görərsən, *öldürəcək*, – dedi.

Ancaq mən ona qulaq asmırdım. Ağılıma bir şey, dəhşətli bir şey gəlmişdi.

– Bilirsən, mən nə olmaq istəyirdim? – dedim. – Bilirsən nə? Əgər mən əclafa imkan versəydilər...

– Nə? Bəsdir də, *söyüş söymə*.

– Sən bu mahnını bilirsən: «Oğlan qızı tutmuş olsa, çovdarlıqdan keçən zaman...»

– Düz demədin, o belədir: «Qız oğlana *ürcah olsa*, çovdarlıqdan keçən zaman...» – Fibi dedi. – Özü də bu mahnı yox, şeirdir. Robert Bernsin şeiridir.

– Mən də *bilirəm* ki, Robert Bernsin şeiridir.

Düz deyirdi. Doğrudan da, şeirdə «ürcah olsa» idi. Mən bunu tamam unutmuşdum.

– Mən onu «oğlan qızı tutmuş olsa» kimi bildirdim, – dedim. – Nə isə, bilirsən, bu şeiri yadıma salanda, gözü-mün qabağında belə bir səhnə gəlib durur: bütün körpə uşaqlar axşamçağı yığışib intəhasız bir çovdar çölündə qaçdı-tutdu oynayırlar. Milyon-milyon körpə uşaq, ətrafda bircə nəfər də – yəni böyükləri deyirəm – yoxdur, tək mənəm. Mən də uca, sərt qayanın lap qırağında dayanmışam. Və mənim işim, bu qayanın kənarındakı uçuruma yaxınlaşan uşaqları tutmaqdır. Axı onlar qaçdı-tutdu oynayılanda gözləri ayaqlarının altını görmür, hara qaçdıqlarını veçlərinə də almırlar. Ona görə də uçuruma yaxınlaşanları o dəqiqə qaçib *tuturam* ki, ora yıxılmasınlar. Bütün günü işim ancaq bu olur: çovdar düzündə uşaqları uçurumdan qorumaq! Bilirəm, bu da bir cür sarsaqlıqdır, ancaq ürəyimə yatan yeganə bir peşə varsa, o da budur. Nə bilim, bəlkə, bu da bir cür axmaqlıqdır.

Uzun müddət Fibi dinmədi. Sonra isə yenə əvvəlki sözünü təkrar elədi:

– Atam səni öldürəcək!

– Cəhənnamə-gora öldürsün! – dedim. Sonra çarpayından qalxdım, Eklkort-Hillzdə mənə ingilis dili və ingilis ədəbiyyatından dərs deyən mister Antoliniyə zəng vurmaq istəyirdim. O, indi Nyu-Yorkda yaşayırdı. Eklton-Hillzdən çəlib. Burada, Nyu-York Universitetində həmin fəndən dərs deyir.

– Mən bir yere zəng eləməliyəm, – Fibiyə dedim. – İndi qayıdıram. Çalış, yatma. – İstəmərdim ki, mən o biri otaqda telefonla danışanacan o, burada yuxuya getsin. Özüm bildirdim ki, yatmayacaq, sadəcə, bir daha əmin olmaq üçün deyirdim.

Qapıdan çıxmaq istəyəndə Fibi məni çağırdı:

– Holden!

Dönüb geri baxdım.

Durub yerin içində oturmuşdu. Çox qəşəng oturuşu vardı.

– Bir qız var, Filis Marqulis, o, mənə hiçqırmaq öyrədib, – dedi. – Qulaq as.

Qulaq asdım. *Nə isə* eşitdim, ancaq heç nə qanmadım.

– Pis deyil, – dedim. Sonra o biri otağa keçib həmin müəllimə, mister Antoliniyə zəng vurdum.

Çox tələsik zəng vurdum, çünki qorxdum ki, valideynlərim gəlib çıxarlar. Hərçənd gəlmədilər. Mister Antolini mənimlə çox mehriban danışdı. Dedi ki, lap bu dəqiqə onlara gələ bilərəm. Deyəsən, onların hər ikisini – həm özünü, həm də arvadını yuxudan oyatmışdım, çünki xeyli müddət telefonu götürən olmadı. İlk sözü bu oldu ki, başına bir iş gəlməyib ki? Dedim, yox. Amma istər-istəməz Pensidən qovulduğumu ona danışmalı oldum. Fikirləşdim ki, ona desəm, yaxşıdır. Mən bunu danışanda o, «ilahi, şükür sənə» dedi. Doğrudan, bu adam yaman loğaz adamdı. Dedi ki, istəyirsənsə, elə indi dur gəl bizə.

Mənə dərs deyənlərin içərisində ondan yaxşı müəllim yox idi. Mister Antolini cavandır, qardaşım D.B.-dən bir-iki yaş böyük olar və aramızdakı müəllim-şagird pərdəsinə heç

bir xələl gətirmədən onunla hər cür zarafat etmək mümkün idi. Özünü pəncərədən atan o oğlanı – Ceym Kaslı da axırda elə o gəlib yerdən götürdü. Əvvəl onun nəbzini yoxladı, sonra öz paltosunu çıxarıb Ceyms Kaslın üstünə sərdi və meylli lazaretəcan qucağında apardı. Vecinə də deyildi ki, paltosu qana-zada bulaşar.

D.B.-nin otağına qayıtdım, Fibi radionu açmışdı. Rəqs musiqisi verirdilər. Səsini xeyli azaltmışdı ki, qulluqçumuz eşitməsin. Kaş siz bir onun oturuşuna baxaydınız! Çarpayının ortasında adyalın üstündə lap yoqlar kimi bardaş qurub oturmuşdu, musiqiyə qulaq asırdı. Vallah, bu qız məni lap dali eləyəcək.

– Dur, – dedim, – istəyirsən, rəqs eləyək. – Rəqs eləməyi mən ona lap körpəlikdən öyrətmişəm. Çox zor rəqs eləyir. Əslində, mən ona bir-iki şey öyrətmişəm, çoxunu özü öyrənib. Əla rəqs etməyi adama *özğəsi* öyrədə bilməz, gerek özü öyrənəsən.

– Axı, ayaqqabılısan, – dedi.

– Çıxardacam. Dur görüm!

Çarpayından pişik kimi yerə sıçradı, sonra gözlədi ki, ayaqqabılarını çıxarıb. Başladıq rəqs eləməyə. Dəhşət süzürdü. Böyükləri uşaqlarla rəqs eləyən görəndə ürəyim bulanır, çünki qıraqdan çox əcaib görünür. Məsələn, bir də görürsən ki, restoranda ağsaqqal bir kişi körpə qızını götürüb rəqs meydançasına çıxır və bu uşağı öz ardınca elə sürətlə fırladır ki, qızın donu arxadan xeyli yuxan qalxır; ya da görürsən ki, yaziq uşaq heç rəqs eləməyi bacarmır – *bir sözlə*, qıraqdan çox əcaib görünür. Ancaq mən Fibi ilə heç vaxt belə ictimai yerdə rəqsə çıxıram. Biz elə həmişə evdə rəqs eləyirik. Onu da zarafat üçün. Hərçənd ki, Fibi başqa aləmdi, onun *rəqs eləməyinə* heç bir söz ola bilməz. O heç nədə səndən geri qalan deyil. Yəni onu özünə bərk sıxsan, nə qədər uzun olursan ol, heç bir maneçiliyi olmaz. Heç nədə səndən geri qalmaz. Onunla nə rəqs desən, hətta çitəbarq da oynamaq olar, səndən bir addım da geri qalmaz. Lap elə *tanqo* olsun, daxli yoxdur. Allah haqqı.

Təqribən, dörd cür rəqs havası oynadıq. Hər rəqs havasından sonra necə dayanırdısa, eləcə də dururdu, daş kimi. Heç danışıb-eləmərdi də. Hər ikimiz beləcə, lal-dinməz dayanıb növbəti havanın başlanmasını gözləməliydik. Gülmək-

dən özümüzü güclə saxlamışdıq. Çünki burada gülmək-zad olmazdı.

Nə isə, dörd havadan sonra radionu bağladım. Fibi isə çarpayuya sıçrayıb, adyalın altına girdi.

– Yaxşı rəqs eləyirdimmi? – məndən soruşdu.

– Bəs necə! – dedim. Çarpayıda onun böyründə oturdum. Nəfəsim kəsilmişdi. Yəqin ki, çox siqaret çəkirdim, ona görə. Güclə nəfəs alırdım. Fibinin isə heç vecinə də deyildi.

– Əlini alınma qoy görüm, – birdən o, mənə dedi.

– Nə üçün?

– *Qoy da*. Qoy görüm.

Qoydum. Ancaq heç nə başa düşmədim.

– Qızdırmam yoxdur ki? – dedi.

– Yox. Yəni deyirsən, qızdırman olmalıdır?

– Hə. Bax, indi qızdırmamı yüksəldirəm. Bir də yoxla görək.

Əlimi bir də onun alınna qoydum. Yenə də heç nə hiss eləmədim. Ancaq, hər halda dedim:

– Deyəsən, başlayır. – İstəmədim ki, onda bu andıra qalmış çatışmazlıq kompleksi yaransın.

Başını tərpatdı.

– Mən hətta termometrin civə göstəricisini də yüksəldə bilərəm.

– Termo-met-rin? Bunu kim sənə deyib?

– Alisa Holmborq mənə öyrədir. Ayaqlarını bir-birinin üstünə çarpazlayır, nəfəsini saxlayıb, çox isti, qımqızmar bir şey haqqında fikirləşməyə başlayırsan. Məsələn, soba-zad haqqında. Onda alının o qəder qızır ki, adamın əlini yandırır.

Qəhqəhəmi güclə boğdum. Qəsdən əlimi onun alınından elə hövlnək çəkdim ki, guya, az qala yandıracaqdı.

– Çox sağ ol, vaxtında *dedin*, yoxsa...

– Yox, mən sənəni əlini yandırmazdım. Bərk qızdırmağa qoymazdım... *Ssıs!* – deyə o birdən çarpayıda yerindən dik sıçradı.

O saat ürəyim gupp elədi.

– Nə olub? – soruşdum.

– Bayır qapısı! – yavaşca pıçıldadı. – Onlardı gələn!

Yerimdən dik atılıb divara sarı qaçdım, düyməni tapıb işığı söndürdüm. Sonra əlimdəki siqareti ayaqqabımın altına

basıb əzdim və köttüyünü cibimə soxdum. Əllərimlə havadakı üstünü dağıtmağa çalışdım, axı niyə çəkdim bu zəhriman! Aman Allah, nəyə lazım idi bu? Sonra ayaqqabılarımı qoltuğuma vurub, divar şkafinin içinə girdim və qapını bağladım. İlahi, qorxudan ürəyim qış kimi çırpınırdı.

Anamın otağa girdiyini eşitdim:

– Fibi? – o dedi. – Yalandan özünü yuxuluğa vurma.

İşıqın yandığını özüm gördüm, xanım qız.

– Salam! – Fibinin səsinə eşitdim. – Yuxum qaçıb, yata bilmirəm. Qonaqlıq yaxşı keçdi?

– Çox yaxşı, – anam dedi, ancaq hiss elədim ki, düzünü demir. Qonaqlığa-zada getməkdən o qədər də xoşu gəlmir. – Nə üçün yatmısan? Bəlkə deyəsən, biz də bilək. Soyuq deyil sənə?

– Yox, soyuq-zad deyil, amma yuxum gəlmir.

– Fibi, sən burada, deyəsən, siqaret də çəkmisən? Düzünü de, boynuna al, xanım qız.

– Nə? Neyləmişəm?

– Elə onu.

– Bircəciyini yandırmışdım, bircə dəqiqəliyə. Bircə qullab aldım, sonra xoşuma gəlmədi, pəncərədən bayıra tulladım.

– Axı nə üçün? Bəlkə deyəsən, biz də bilək.

– Yuxum gəlmirdi, ona görə.

– Düz eləmirsen, Fibi. Sənin bu hərəkətin mənim heç xoşuma gəlmədi, – anam dedi. – Bir adyal da verimm?

– Yox, sağ ol. Gecən xeyrə! – Fibi dedi. Hiss olunurdu ki, anamdan yaxasını mümkün qədər tez qurtarmağa çalışır.

– Kino necə keçdi? – Anam ondan soruşdu.

– Əla. Alisanın anası olmasaydı, lap əla olardı. Dəqiqə-başı, kino gedə-gedə, başımın üstündən ayilib Alisadan soruşurdu ki, ona soyuq deyil ki. Evə də taksilə qayıtdıq.

– Qoy bir qızıdırmanı yoxlayım.

– Yox, mən qrip-zad olmamışam. O heç qrip-zad da deyildi. Anası hamısını özündən uydururdu.

– Yaxşı. Di yat. Necə nahar elədin?

– Çox murdar yemək idi.

– Bəyəm atan sənə demədimi ki, adam yeməyə murdar deməz? Niyə murdar olur? Sənə qoyun atından dadlı kottlet bişirmişdilər. Bundan ötrü Leksinqton-avenyuya kimi ayaq döymüşəm...

– Ət kottleti dadlı idi, buna sözüüm yoxdur, ancaq bu qız Çarlin stola yemək gətirəndə *nəfəsini* adamın üzünə verir. Yeməkdən, hər şeydən onun *nəfəsinin* iyi gəlir. Har şeydən.

– Yaxşı, yaxşı, di yat. Əvvəlcə ananı öp, sonra. Yuxu duasını oxumusanmı?

– Duşxanada dua eləmişəm. Gecən xeyrə!

– Xeyrə qarşı. Çalış, tez yuxuya gedəsən. Mənim yaman başım ağrıyır, – anam dedi. Başı tez-tez ağrıyır. Həmişə də bərk.

– Bir-iki aspirin at, – Fibi dedi, – Holden çarşənbə günü gələcək, eləmi?

– Mən bilən, hə. Di üstünü yaxşı-yaxşı ört. Bax, belə.

Anamın otaqdan çıxıb qapını örtüyünü eşitdim. Bir-iki dəqiqə də gözləyib, şkaftan çıxdım. Çıxanda Fibi ilə toqquşdum, o da yerindən durub şkafa sarı gəlirdi ki, anamın getdiyini mənə xəbər versin.

– Əzmədim ki sən? – dedim. Çox alçaqdan, pıçılıyla soruşdum, çünki indi onların hər ikisi evdə idi. – Mən indi qaçmalıyam. – Qaranlıqda birtəhər çarpayını tapıb oturdum. Ayaqqabılan geyinməyə başladım. Qorxudan əllərim əsirdi. Gərək, sözün düzünü deyəsən.

– *Hələ* getmə, – Fibi pıçıldadı. – Qoy yuxuya getsinlər, sonra!

– Yox. Getməliyəm. Əsl vaxtdır, – dedim. – O, indi duşxanaya girəcək, atamın da başı qəzet-zad oxumağa qanşacaq. Bundan yaxşı fürsət ələ düşməz.

Ayaqqabılanmın bağlarını heç cür bərkidə bilmirdim. Tamam əsəbiləmişdim. Məsələ onda deyildi ki, onlar məni bərkidə görsəydilər, *öldürüb-eləyəcəkdilər*. Ancaq indi onlarla üz-üzə gəlmək çox xoşagəlməz bir şey olardı.

– Sən harada qaldın? – deyə Fibidən soruşdum. O qədər qaranlıq idi ki, onu görə bilmirdim.

– Buradayam. – Düz böyrümdə dayanmışdı. Mən isə onu görmürdüm.

– Çamadanların vağzaldadır, – dedim. – Bura bax. Pulun-zadın varmı? Mənim bir qəpiyim hə qalmayıb.

– Var. Ancaq Milad bayramında hədiyyə almaq üçün verilən puldur. *Hələ* heç nə almamışam.

– Aa, deməli, ayrı pulun yoxdur? – Onun bayram pulunu əlindən almağa üzüm gəlmirdi.

– Pul lazımdı sənə? – Fibi dedi.

– Yox, mən sənın bayram pulunu götürə bilmərəm.

– *Bir az borc verə bilərəm*, – dedi. D.B.-nin stolunun gözlerini eşələdiyini eşitdim. Siyirtmələri bir-bir çəkib axtarırdı. O qədər qaranlıq idi ki, heç nəyi görmək olmurdu. – Əgər indi evdən birdəfəlik qaçsan, onda bizim tamaşaya, mənim oyunuma baxa bilməyəcəksən. – Səsi həyəcədən titrəyirdi.

– Niyə baxa bilməyəcəyəm ki? Ona baxmamış kimdir gedən? Heç belə tamaşaya baxmamaq olar? – dedim. – Çərşənbə gecəsində, bəlkə də, mister Antolinigildə qaldım. Sonra evə qayıdacağam. Fürsət tapsam, sənə zəng vuracam.

– Ala, – dedi. Fibi mənə pul vermək istəyirdi, ancaq o, qaranlıqda əlimi heç cür tapa bilmirdi.

– Haradasan? – Pulu ovcuma qoydu.

– Eyy, mən bu qədər pulu neyləyirəm, – dedim. – İki dollar bəsidir. Ciddi sözümdür. Qalanını geri götür. – Qalanını ona qaytarmağa çalışdım, ancaq götürmək istəmədi.

– Hamısını götür. Sonra qaytararsan. Tamaşaya baxmağa gələndə gətirərsən.

– İlahi, axı burada nə qədərdir?

– Səkkiz dollar səksən beş sent. Yox, altmış beş sent. Bir az üstündən xərcləmişəm.

Birdən məni ağlamaq tutdu. Özümü saxlaya bilmədim. Ha çalışdım ki, səsim eşidilmasin, ancaq özümə bacarmadım. Fibi yaman qorxuya düşdü, yaxına gəlib məni kiritməyə çalışdı, ancaq başlayandan sonra *kirimək* olurmu? Çarpayının qırağında oturub için-için hıçqırdım, Fibi qolunu boynuma salmışdı. Mən də onu qucaqladım. Ancaq yenə də uzun müddət kiritmə bilmədim. Mənə elə gəldi ki, bu saat ağlamaqdan boğulub öləcəyəm. Fibi yazıq qorxudan lap birtəhər olmuşdu. Andır pəncərə də açıq qalmışdı, onun soyuqdan necə titrədiyini açıq-aşkar hiss eləyirdim, çünki əynində pijamadan savayı heç nəyi yoxudu. Nə qədər elədim ki, yerinə girsin, girmədi. Axır ki, kiritdim. Ancaq mən kiritməyə xeyli vaxt keçdi. Paltomun düymələrini bağladım. Fibi dedim ki, harada olduğumu ona, hökmən, bildirəcəm. Dedi ki, istəsəm, onunla elə burada, bu otaqda yata bilərəm. Dedi ki, yox, getsəm yaxşıdır. Mister Antolini

məni gözləyir. Sonra cibimdən ovçu kepkasını çıxarıb ona bağışladım. Onun bu cür əcaib şeylərdən dəhşət xoşu gəlir. Əvvəlcə götürmək istəmədi, amma birtəhər məcbur elədim. Mərc gəlirəm ki, o, yaqın, yatanda da bu kepkanı başından çıxarmayıb. Belə kepkanın dəlisidir. Sonra yenə ona xatırlatdım ki, fürsət tapan kimi zəng vuracam. Və otaqdan çıxdım.

Əlbəttə, evdən xəlvet çıxmaq, ora xəlvet girməkdən çox asandır. Çünki artıq vəcimə də deyildi ki, indi onlar məni görə bilərlər. Fikirləşdim ki, tuturlar, tutsunlar da, nə olsun? Lap açığı, ürəyimdən keçdi ki, kaş tutaydılar.

Liftə minmək avazına bütün mərtəbələri ayaqla düşdüm. Arxa pilləkənlərə. Az qaldı, yuxulub belimi qıram – bu pilləkənlərə o qədər zirzibəl qutusu tökmüşdülər ki. Azı milyon dəne. Axır ki, güc-bəla bayıra çıxa bildim. Heç liftçi oğlan da məni görmədi. Yaqın, elə bilirdi ki, mən *hələ də* Diksteynlərin qapısının ağızını kəsdirib oturmuşam.

24

Mister və missis Antolinilərin Satton-Pleysdə qəşəng, yaraşığıl bir evləri var. Qonaq otağı ayrıca, bəni ayrıca; ora düşmək üçün, sadəcə, ikicə pilləkən aşağı eməliydin. Mən onlarda çox olmuşam, çünki Ekilton-Hillzdən çıxandan sonra mister Antolini tez-tez bizə nahara gəlirdi. Mənə baş çəkməyə. Onda hələ evlənməmişdi. Evləndəndən sonra isə mən həm onun özü, həm də missis Antolini ilə Lonq-Aylenddə Forest-Hillz tennis klubunda tez-tez tennis oynayırdım. Missis Antolini o klubun üzvüdür. Kalan pulu var. O, mister Antolinidən azı yüz yaş böyükdür, amma deyəsən, bir-birlərinə möhkəm bağlanıblar. Əvvələn, hər ikisi savadlı, ağıllı adamlardır. Ələlxüsuz də mister Antolini. Düzdür, bir adamla söhbət eləyəndə bizim D.B. kimi, ağıllı şeylərdən daha çox, lağlağı şeylər danışır, amma dəxli yoxdur. Missis Antolini isə çox ciddi qadındır. Astması var. Hər ikisi D.B.-nin hekayələrini oxuyublar və D.B. Holli-vuda gedəndə, mister Antolini ona zəng vurub demişdi ki, getmə. Ancaq D.B. onun da sözlünə qulaq asmadı. Mister Antolini deyirdi ki, D.B. kimi yaxşı zəngən bir adam

Hollivuda ayaq basmamalıdır. Elə mən də ona eynən bunu demişəm.

Onların evinəcən piyada gedəcəkdım, çünki Fıbinin bayram pulundan havayı yerə bircə sent də xərcləmək istəmərdim, ancaq bayra çıxan kimi halım tamam dəyişdi. Başım hərfləndi. Ona görə də taksı tutmalı oldum. İstəməsəm də, ayrı əlacım qalmamışdı. Taksı *tapanacan* mənimki mənə dəydi.

Zəngi basanda qapını mister Antolini özü açdı. Liftçi oğlan, heç cür məni yuxarı qaldırmaq istəmərdi, *güclə razı* saldım. Mister Antolini əyində xalat, ayağında çəkəklər, alində qədəh, qapının ağzında dayanmışdı. Çox anq bir adam idi, amma heyvan kimi içirdi.

– Holden, oğlum! – dedi. – İlahi, nə yaman uzanmısan! Səni görməyimə çox şadam.

– Siz necəsiniz, mister Antolini? Missis Antolini necədir?

– Biz ikimiz ələyiq. Paltonu ver görüm. – Paltomu əlimdən alıb asdı. – Mən elə bildim, səni bu dəfə yanı uşaqlı görəcəm. Başqa əlacın yoxdu. Saçlarına da dən düşüb! – Lağlağı ələmək onun köhnə şakəriydi. Geriyə dönüb mətbəxə san qışqırdı:

– Lilian! Qəhvə hazırımı? – Lilian missis Antolinin adıydı.

– Hazırdır, – deyə mətbəxdən qışqırdı. – Holdendı gələn? Xoş gördük, Holden!

– Salam, missis Antolini!

Bunların evində həmişə bu cür qışqırmalı olursan. Çünki həmişə hərəsi bir otaqda olur. Qəribə işdir.

– Otur, Holden, – mister Antolini dedi. Deyəsən bir balaca kefi yuxarıydı. Otağa baxanda deyərdin ki, qonaqlar elə indicə dağılışıblar. Stolların üstü qədəhlərlə, içi qoz-fındıqlı şüşə qablarla dolu idi. – Bu səliqəsizliyə görə bizi bağışla, – dedi. – Bu gün bizə missis Antolininin buffalolu dostları gəlmişdilər... Buffalolu camışlar!

Uğunub özümdən getdim, missis Antolini isə mətbəxdən nəsə qışqırdı, ancaq eşidə bilmədim.

– Nə dedi? – mister Antolinidən soruşdum.

– Dedi ki, içəri girəndə üzünü yana çevirəsən. Yerindən indicə qalxıb. Siqaret götür. Yəne çəkirsənmi?

– Çox sağ olun, – dedim. Mənə sanı uzatdığı qutudan bir siqaret götürdüm. – Elə-belə. Aradabilir.

– Bildim. Başa düşürəm, – dedi. Stolun üstündəki iri alışqanı götürüb siqaretimi yandırdı. – Hə, deməli, sən Pensi ilə də yola getmədin.

Həmişə bu cür ibarət danışmağı xoşlayır. Bəzən bu mənə ləzzət ələyir, bəzən isə yox. Bilirsiz, bəzən lap *şitinişorunu* çıxarır. “Baməzəliyi bacarmır” deyə bilmərəm, baməzə olmağına çox baməzə adamdır, – ancaq bəzən bu cür «Deməli, sən Pensi ilə də yola getmədin» kimi şit şeyləri *təkrar ələyəndə* adam əsəbiləşir. D.B. də çox vaxt bunun kimi şitini çıxarır. – Axı necə oldu? – mister Antolini məndən soruşdu. – Bəs ingilis dili və ədəbiyyatı necə, verdin? Əgər bundan da kəsilmisənsə, səni o daqiqə buradan qovacam. Sən axı inşa yazmaqda hamıdan güclüydün...

– Yox, bu fəndən lap yaxşı çıxdım. Düzdür, daha çox ədəbiyyatla məşğul olurdum. İl ərzində ikicə inşa yazmışam, – dedim. – Ancaq mən şifahi nitqdən kəsildim. Orada bizə belə bir kurs – şifahi nitq kursu keçirdilər. *Ondan* kəsildim.

– Nə üçün?

– Heç özüm də bilmirəm, – dedim. Bu haqda danışmağa heç həvasım yox idi. Hələ də başım fırlanırdı. Həm də o birdən-birə möhkəm ağrımağa başlamışdı. Əməlli-başlı xəstələnmişdim. Ancaq gördüm çox maraqlanı, ona görə də hər şeyi ona danışdım. – Bilirsiz, o dərsdə hamı bir-bir durub uşaqların gözü qabağında nitq söyləməliydi. Özünü bilirsiz də, hər hansı bir mövzu barədə, bədhəhatən. Çəşib mövzudan kənara çıxdınmi, hamı bir ağızdan üstünə qışqırır: «Çaşdı, çaşdı». Bu mənzərəyə baxanda, lap hövsələdən olurdum. Ona görə də «bir» aldım.

– Axı niyə?

– Özüm də bilmirəm. Bu «çaşdı, çaşdı» məsələsi əsəblərimi tamam korlamışdı. Özüm də bilmirəm niyə, amma mən o cür çəşib mövzudan kənara çıxmağı *xoşlayıram*. Onda daha *maraqlı* olur.

– Bəyəm xoşuna gəlir ki, biri sənə bir şey danışanda, onu yarımqıç qoyub başqa şeyə keçsin?

– Əlbəttə, gəlmir. Əlbəttə ki, aydan başlayıb çayda qurtarmasın yaxşıdır. Ancaq *həmişə* çevir təti, vur təti – eyni şeydən danışılarda da mənim xoşum gəlmir. O dərsdə əla qiymət alan uşaqların hamısı, danışarkən əvvəldən axıra kimi bir mövzudan kənara çıxmıyanlar idi. Buna sözü

yox. Ancaq orada bir oğlan vardı, Riçard Kinsella, o həmişə mövzudan bir balaca kənara çıxırdı. Çıxan kimi də uşaqların hamısı bir ağızdan «çaşdı, çaşdı» deyə onun üstünə bağınırdılar. Çox əcaib səhnəydi, əvvələn, oğlan özü çox əsəbi oğlan idi. Əsəbidən də əsəbi. Hər dəfə onun növbəsi çatanda hirsindən dodaqları səyriyirdi, nə dediyini də heç yaxşı eşitmək olmurdu. Ancaq bir balaca özünə gələndə görürdün ki, o, hamıdan maraqlı danışır. Əlbəttə, praktiki olaraq o da kəsildi. Çünki uşaqlar hamısı həmişə bir ağızdan onun üstünə çığırırdılar: «çaşdı, çaşdı». Məsələn, bir dəfə o, atasının Vermontda aldığı ferma barədə danışdı. O danışır, uşaqlar isə yerdən çığırırdılar: «çaşdı, çaşdı». Nitq müəllimi-miz ona buna görə iki yazdı ki, yazıq, atasının aldığı bu ərazinin nə heyvanat, nə də bitki aləmi barədə heç nə demədi. Nitqini isə, təqribən, bu cür qurmuşdu: əvvəlcə fermadan *başladı*, orada olub-keçənləri sadalayıb qurtarandan sonra birdən-birə anasının öz qardaşından, Kinsellanın dayısından aldığı məktuba keçdi; bu adamın qırx dörd yaşında poliometlit xəstəliyinə tutulmasından, onu şikəst halda görməsinlər deyə xəstəxanada heç kəsi öz yanına buraxmamasından danışdı. Düzdür, bunun fermaya heç bir dəxli yox idi, – bununla mən də razı, – intəhası, hadisə *çox maraqlı* hadisəydi. Adam öz dayısından danışanda həmişə maraqlı çıxır. İllah da əvvəlcə öz atasının fermasından başlayıb, sonra dayısına keçəndə. Bu qədər maraqlı bir şey danışan adamın üstünə «çaşdı, çaşdı!» deyə bağırmaq, mənə, əsl heyvanlıqdır, əsl... Bilmirəm. Bunu izah etmək çox çətinidir.

Izah etməyə heç həvəsim də qalmamışdı. Başımca indi lap bərk ağrıyır. Allahdan birçə arzum bu idi ki, missis Antolini bu qəhvə dəsgahını tez gətirəydi. Yox, bu da məni hövsələdən çıxaracaq: özün *qışqırasan* ki, hazırdır, amma indiyacən gəlib çıxmıyasan.

– Holden... Qısa, bir qədər çeynənmiş pedaqoji sual: sənə elə gəlmirmi ki, hər şeyin öz vaxtı, öz yeri var? Sənə elə gəlmirmi ki, əgər bir adam atasının fermasından danışmağa başlaybsa, o, bu mövzunu axıracan danışib qurtarmalıdır, dayısının xəstəliyini isə *başqa bir* söhbətin mövzusu eləsə yaxşıdır? *Və yaxud* dayısının xəstəliyi onun üçün bu qədər əhəmiyyətlidirsə, onda elə birbaşa ondan başlamağı məsləhətdir?

Nə bu barədə fikirləşməyə, nə də ona cavab verməyə heyim qalmamışdı. Həm başım ağrıyır, həm də özümü çox pis hiss eləyirdim. Açıqı, qamım da ağırmağa başlamışdı.

– Nə bilim, bəlkə də. Bəlkə də, elə eləməliydi. Yəni ferma əvəzinə birbaşa dayısından başlamalıydı. Ancaq mənim dediyim odur ki, adam çox vaxt *maraqsız* bir şey barəsində danışmağa başlamayanacan, nəyin daha maraqlı olduğunu özü də *ayırd* edə bilmir. Yəni demək istəyirəm ki, bu bəzən səndən asılı olmur. Məncə, bir adam əgər maraqlı bir şey danışmağa başlaybsa və getdikcə buna daha çox aludə olursa, ona mane olmaq lazım deyil, qoy ürəyini boşaltsın. Biri bir şey barəsində çox ehtirasla danışanda bu, mənim çox xoşuma gəlir. Bu, yaxşı haldır. Sadəcə olaraq, siz bizim bu mister Vinsonu tanırmırsınız. O, elə sizin özlünüzü də cindən-dondan çıxardı. O, bir də bu lənətə gəlmiş sinif uşaqları. Dəqiqəbəşi adamın sözünü kəsib: «*Ümumiləşdirmək* lazımdır, *sadələşdirmək* lazımdır», – deyə deyə adamın əsəblərini korlayır. Axı, elə şeylər var ki, onları ümumiləşdirmək, sadələşdirmək *olmaz*. Yəni elə şeylər var ki, onları başqasının sözü ilə ümumiləşdirmək, qısaltmaq mümkün deyil – dediyim budur. Yox, siz onu tanırmırsınız. Savadına-zadına sözlüm yoxdur, amma, heç şübhəsiz, başdan xarab adamdı.

– Bu da sizin qəhvəniz, centimənlər, – əlində məcməyi içəri girən missis Antolini dedi. Məcməyidə qəhvə, peçenye və xeyli başqa cür şirniyyat vardı. – Holden, üzünü o yana çevir. Lap pis gündəyəm!

– Salam, missis Antolini, – dedim və ayağa qalxmaq istədim, ancaq mister Antolini gödəkçəmin atayından yapışib aşağı dartdı. Missis Antolininin saçları buruq demirdümlərlə doluydu, dodaqlarını da rəngləyib-eləməmişdi. Doğrudan, pis görkəmdə idi. Lap qoca qarılarla oxşayırdı.

– Bunları bura qoyuram. Özünüz mənsiz zəhmətini çəkərsiniz, – dedi. – Qədəhləri kənara itələyin, əlindəki məcməyini siqaret stolunun üstünə qoydu. – Anan necədir, Holden?

– Yaxşıdır, sağ olun. Düzdür, onu çoxdan görməmişəm, amma axırıncı dəfə mən onu...

– Əzizim, əgər Holdənə bir şey lazım olsa, hər şey lətar şəkəfidir. Üstdəki dolabda. Mən getdim yatmağa. Yaman yorulmuşam, – missis Antolini dedi. Üz-gözündən

də elə yorğunluq yağırdı. – Uşaqlar, özünü özünüza yer sala biləcəksiniz də?

– Sən bizdən narahat olma. Tez ol, get yat, – mister Antolini dedi. Sonra da onu öpdü. Missis Antolini mənimlə də vidalaşb yatmağa getdi. Onlar həmişə başqalarının yanında bu cür öpüşürlər.

Yarım fincan qəhvə içdim, daş kimi bərk peçenyenin də yansını yedim. Mister Antolini isə bir qədəh də viski vurdu. Özü də tünd eləyir. Vaxtında özünü saxlamağı bacarmasa, əsl əyyaşa döner.

– İki həftə bundan qabaq atanla bir yerdə nahar eləyirdim. – Birdən o dedi. – Sən bunu bilirdin?

– Yox, bilmirdim.

– Amma yaqın bilirsən ki, o, sənin taleyin sandan bərk narahatdır.

– Bilirəm ki, narahatdır, – dedim.

– Mənə zəng vurmazdan əvvəl, deyəsən, sənin keçmiş direktorundan çox bədbin bir məktub almışam. Guya ki, sən dərslərə heç bir maraq göstərmirsən. Dərs buraxırsan. Heç vaxt dərsə hazır gəlmirsən, həmişə aralıqda veyil...

– Mən heç vaxt dərsdən qalib-ələməmişəm. Qəti qadağan ələmişdilər. Düzdür, bir-iki dəfə o «sifahi nitq» kimi dərsləri buraxmışam, onu da bayaq sizə danışdım nəyə görə. Ondən başqa, heç vaxt dərsdən qalmamışam.

Bu barədə danışmağa heç həvəsim yox idi. Düzdür, qəhvədən sonra qarnının ağınsı azca kəmişdi, amma başım hələ də od tutub yanırdı.

Mister Antolini bir siqaret də yandırdı. Lap paravoz kimi tüstülədi. Sonra dedi:

– Açıq, lənət şeytana, heç özüm də bilmirəm sənə nə deyim, Holden!

– Başa düşürəm. Mənimlə danışmaq çox çətindi. Özüm də başa düşürəm bunu.

– Mənə elə gəlir ki, sən özünü çox müdhiş, çox qorxunc bir uçuruma aparırsan. Amma, sözün düzü, heç özüm də bilmirəm... Bura bax, mənə qulaq asırsanmı?

– Bəli.

Fikrini cəmləşdirməyə çalışdığı aydın görünürdü.

– Bəlkə də, o günə qalacaqsan ki, otuz yaşında bar sərgərdanlarından birinə çevrilib axsamacan oradən çıxmaya-

caqsan: sir-sifətdən universitet çempionu olmuş futbolçulara oxşadığın hər kəsədən zəhlən gedəcək. Bəlkə də, vaxt gələcək, o qədəh savadlı olacaqsan ki, «qaçaq, başına dönüm» deyən sadələvli əyalət adamlarını bəyənəməyəcəksən. Bəlkə də, axının bir idarədə-zadda dəqiqəbaşı stenografçılann üstünə kəkələnen məmur olmaqla qurtaracaq. Kim bilir? Başa düşürsənmi mən nədən danışırım?

– Bəli, əlbəttə, – dedim. Həqiqətən, başa düşürdüm. – Amma zəhləm getmək məsələsində səhviniz var. O futbolçulardan-zaddən deyirəm. Doğrudan, səhv eləyirsiniz. Mənim çox az adamdan zəhləm gedir. Kimə nifrət edirəmsə, bu nifrətim çox *uzun* sürmür: Pensidə mənimlə oxuyan Stredleyterə və ya o birisi Robert Ekliyə olan nifrətim kimi. Nifrət ələməyinə onlara *nifrət* ələmişəm, bunu danmıram, ancaq uzağı, hirsim soyuyanacan! Başa düşürsüz? Əgər onlar ikicə gün görməsəm, onlar otağa gəlməsələr, ikicə gün bir yerdə nahar ələməsək, bir növ, onlar üçün danxıram. Həqiqətən, danxıram onlar üçün.

Mister Antolini bir müddət dinmədi, sonra ayağa qalxdı, viski qədəhinə daha bir buz parçası atandan sonra galib yerinə oturdu. Hiss olunurdu ki, nəşə fikirləşir. Ürayımdə deyirdim ki, kaş bu söhbətin davamını sabah tezdənə saxlayaydı, indi heç istəmərdim. Ancaq o, cusa gəlmişdi. Adamın həvəsi olmayanda bu camaat mübahisə üçün ölürdə...

– Yaxşı, bir dəqiqəliyə mənə qulaq as... Ola bilsin ki, indi mən öz fikrimi dəqiq ifadə edə bilməyəcəm, ancaq bir-iki gündən sonra bu barədə sənə məktub yazaram. Onda özün hər şeyi ayırd edərsən. Ancaq indi mənə qulaq as... – Yenə də fikrini cəmləşdirməyə çalışdı. Sonra davam elədi. – O uçurum ki sən ona doğru gedirsən, çox qorxunc və çox dəhşətli bir uçurumdur. Oraya düşən adam heç vaxt gedib onun dibinə çatmır. Bütün ömrü boyu üzünəsağı yuvarlana-yuvarlana qalır. Bilirsən, o adamlar ki ömür-günün hansı bir anındasa içində yaşadığın adı mühitdə mümkün-süz bir şey axtarmağa başlayırlar, onlann hamısının aqibəti bu cür olur. Daha doğrusu, onlar elə fikirləşirlər ki, yaşadığın mühitdə özləri üçün yararlı heç nə tapa bilməyəcəklər. Ona görə ruhdan düşürlər. Hətta heç axtarmağa başlamışdan əvvəl ruhdan düşürlər. Tuta bilirsən mənim fikrim?

– Bəli, ser.

– Doğrudan?

– Doğrudan.

O ayağa qalxdı, özü üçün bir qədəh də viski süzdü. Sonra gəlib təzadən oturdu. Uzun müddət dinib-danışmadı.

– Səni qorxutmaq fikrində deyiləm, – dedi. – Ancaq mən sənə bu və ya başqa şəkildə öz həyatını fədakarcasına tamamilə boş, mənasız bir işə qurban verdiyini tam aydınlığı ilə təsvir edirəm. – Gözlərində qəribə bir ifadə vardı. – Əgər sənə bir şey yazsam, söz verirsənmi ki, onu axıracan diqqətlə oxuyacaqsan? Və sonra da özündə saxlayacaqsan?

– Əlbəttə, söz verirəm, – dedim. Saxlamışam da. O kağız indi də cibimdədir.

Otağın o başındakı yazı stoluna sarı getdi. Oturub-eləmədən, ayağı üstü bir parça kağıza nəşə yazdı. Əlində kağız qayıdıb yerində oturdu.

– Ən qəribəsi odur ki, bunu nə şair yazıb, nə yazıçı. Vilhelm Ştekel adlı bir psixiatrın sözləridir. Bir bax, gör... Qulaq asırsan mənə?

– Bəli, qulağım sizdədir.

– Bax gör nə deyib: "İnsanda kallıq, qeyri-yetkinlik əlaməti onun hər hansı bir iş uğrunda fədakarcasına qurban getmək, yetkinlik əlaməti isə bu işə naminə yaşamaq istəməsidir".

Mənə sarı ayılıb kağızı mənə verdi. Alan kimi özüm də oxudum, sonra ona təşəkkür eləyib cibimə qoydum. Onun mənə görə bu cür nigarançılıq keçirməsindən yaman müttəəssir oldum. Ciddi sözümdür. Heyif ki, heç cür fikrimi cəmləşdirə bilmirdim. Birdən-birə özümü elə yorğun, elə *azgin* hiss elədim ki!

Amma o heç yorulana oxşamırdı. Özü də bu qədər içəndən sonra.

– Mənə elə gəlir ki, – dedi, – bu yaxın günlərdə sən də öz həyat yolunu axtarıb tapmalı olacaqsan. Ağlın hansı yolu seçsə, o yolu da tut. Özü də sabaha saxlamadan. Birçə dəqiqə də gecikmək olmaz. Sənə gecikmək olmaz.

Başım la təsdiqlədim, çünki düz gözlərimin içinə baxırdı, ancaq nə dediyini yaxşı anlamırdım. Başa düşürdüm ki, söhbət nədən gedir, amma hamın anda hər şeyi düz anladığıma *dəqiq* əmin deyiləm. Çünki tamam yorulmuşdum.

– Zəhləni tökmək istəməzdim, – dedi, – ancaq, mənə, sən öz gələcək həyat yolunu müəyyənləşdirən kimi, ilk növbədə, dərslərinə ciddi yanaşmalısan. Hökmən, bunsuz mümkün deyil. Xoşuna gəlsə də, gəlməyə də, sən hələlik şagirdsən. Elmə böyük həvəsin var. Və ümidvaram ki, vaxt gələcək, sən bu mister Vinslərin, onların «şifahi nitq» tapşırıqlarının öhdəsindən çox asanlıqla gələ biləcəksən.

– Mister Vinsonlar, – dedim. O, yəqin ki, "mister Vinslər" yox, "mister Vinsonlar" demək istəyirdi. Amma sözü-nü yanmıç qəsməkdə heç yaxşı iş görmədim.

– Yaxşı, mister Vinsonlar olsun. Bir vaxt sən bütün bu mister Vinsonların öhdəsindən gələndən sonra yavaş-yavaş – əlbəttə, əgər *istəsən*, bunun üçün can yandırsan, ona hazır olsan – yavaş-yavaş o biliklərə o qədər yaxınlaşacaqsan ki, onlar sənəni ürəyincə olacaq. Və o zaman, bir çox başqa şeylərlə yanaşı, bu da sənə məlum olacaq ki, bütün bu adamlardan, onların davranış tərzindən bezikən, qorxan, hətta işrənən tək sən deyilsən, bu sənə həm sevindirəcək, həm də *ürəkləndirəcək*. Sənəni indi keçirdiyin mənavi və ruhi sarsıntılar çoxlan, çox-çox adamlar keçiriblər. Xoşbəxtlikdən, bəziləri bu sarsıntılarını yazıya köçürə biliblər. İstəsən, onlardan çox şey öyrənə bilərsən. Sonra da vaxt gələ, başqaları bu cür – səndən öyrənər. Əlbəttə, şayət, sənənin də onlara deməyə sözü olar. Qarşılıqlı yardım gözləyirdi. Özü də təkca təhsildə yox. Bu, tarixdə də belədir, poeziyada da. – O susdu. Qədəhdən bir qurtum içib təzadən başladı. Təmiz coşmuşdu. Yaxşı ki, bu dəfə onun sözünü qəsmədim. – Sənə zorla tələq etmək istəmirəm ki, – dedi, – yalnız savadlı və elmi adamlar bu dünyaya xeyir verə bilər. Elə deyil. Onu demək istəyirəm ki, həqiqətən də, *asl* istedadı və yaradıcılıq ehtirası olan – təəssüf ki, həyatda belələri olduqca azdır – savadlı və elmi adamlar adi yaradıcı adamlardan fərqli olaraq özlərindən sonra bu dünyada daha qiymətli və daha faydalı irs qoyub gedirlər. Onlar öz fikirlərini daha aydın ifadə etməyə çalışır və öz ideyalarını daha inadkarcasına, daha əzmlə axıra çatdırırlar. Ən vacibi də odur ki, bu cür elmi adamların ondadoqquzu elmsiz, amma dərin düşüncəli adamlardan daha təvəzökar olurlar. Fikrimi tuta bilirsənmi?

– Bəli, ser.

Bir müddət yenə susdu. Bilmirəm, sizin də başınıza gəlib, ya yox, amma dərin fikrə getmiş bir adamın haçansa nə isə tapıb deyəcəyini gözləmək mənim üçün əsl cəhənnəm əzabıdır. Vallah, cəhənnəm əzabıdır. Əsnəməkdən özümü güclə saxlamışdım. Elə bilməyin ki, söhbət özü məni bezdirmişdi, yox, ondan bezib-ələnməmişdim, sadəcə olaraq, birdən-birə dəhşət yuxum gəlirdi.

– Akademik təhsilin sənə bir xeyri dəyə bilər. Əgər bu dərslərlə ciddi məşğul olsan, onda öz aqlının gücünü yaxşı bilərsən. Bilərsən ki, onun gücü nəyə çatır, nəyə yox. Hətta bir müddətdən sonra aqlı imkanların hansı düşüncə tərzinə daha müvafiq olduğunu da öyrənə bilərsən. Bunun da sənə o xeyri olar ki, öz aqlı imkanlarına uyğun gəlməyən hər hansı bir düşüncə formasını zorla özünə qəbul etdirməkdən uzaq qaçarsan. Yəni, sən öz aqlının əsl ölçülərini dəqiq biləndən sonra, ona məhz həmin ölçüdə paltar biçdirəcəksən...

Elə bu an bərk əsnədim. Bundan böyük *ədəbsizlik* olmazdı, amma neyləyim, heç cür özümü saxlaya bilmədim! Mister Antolini isə buna yalnız gülümsündü.

– Dur, – dedi və ayağa qalxdı. – Gedək, sənə yer düzəldək.

Onun dalınca düşdüm. Paltar şkafına yaxınlaşdı, oradan, üst dolabdan bir dəst yorğan-döşək götürmək istədi, ancaq sağ əlindəki qədəh buna mane olurdu. Qədəhi başına çəkib döşəmənin üstünə qoydu və yalnız bundan sonra yatacaq şeylərini şkafdan çıxardı. Bunları divana gətirməkdə ona kömək elədim. Birlikdə yer düzəlttik. Yer düzəltməkdə heç əli yox idi. Bilmirdi nəyi hara qoysun. Bu heç mənim vəcibim də olmadı, çünki o qədər yorulmuşdum ki, qınayan olmasa, elə ayaq üstə yatardım.

– Qızlarla necə yola gedirsən?

– Pis deyiləm. – Həmsöhbət kimi onsuz da bir şeyə dəyməzdim, ancaq indi heç danışmağa da həvəsim qalmamışdı.

– Sallı necədir? – Sallı Heysi o da tanıyırdı. Bir dəfə özüm tanış eləmişdim.

– Lap yaxşıdır. Gündüz onunla bir yerdəydim. – İlahi! Elə bil, üstündən milyon il keçmişdi! – Ancaq onunla mənim aramda elə bir şey yoxdur.

– Çox qəşəng qızıdır. Bəs o biri? Bir dəfə mənə danışmışdın e, o Meydə olan?

– Hə... Ceyn Qallaher. O da yaxşıdır. Bəlkə, sabah zəng vurdum ona.

Axır ki, yatacağı qaydasına sala bildik.

– Bu da sənə yerin, – mister Antolini dedi. – Ancaq heç bilmirəm sən bu uzun ayaqlarını neyləyəcəksən.

– Heç nə olmaz. Gödək çarpayıda yatmağa vərdişliyəm, – dedim. – Çox-çox təşəkkür edirəm. Missis Antolini ilə siz bu gecə, doğrudan da, mənə böyük yaxşılıq elədiniz.

– Duşxana bilirsən də haradadır. Bir şey lazım olsa, səs elə. Mən hələ bir qədər mətbəxdə oturacam. İşiq sənə mane olmur ki?

– Yox. Nəyimə mane olacaq? Çox sağ olun.

– Yaxşı, gecən xeyrə, qəşəng oğlan.

– Xeyrə qarşı, ser. Çox sağ olun.

O, mətbəxə keçdi, mən də duşxanaya girib soyundum. Dışımı yuya bilmədim, çünki fırça-zad götürməmişdim. Pijamam da yox idi, mister Antolini isə özününkülərdən birini verməyi unutmuşdu. Ona görə də otağa qayıtdım, divanın böyründəki balaca lampanı söndürüb çıl-çılpaq, tək bir tumanda yerimə girdim. Divan boyuma görə çox gödək idi, ancaq elə haldəydim ki, lap ayaq üstə, heç gözümü yummadan da yatardım. Bir-iki dəqiqə oyaq qalıb mister Antolininin dedikləri barədə düşündüm. Öz aqlı imkanlarını-çadı öyrənmək barədə. O, çox ağıllı adamdır, vallah. Gözlərim öz-özünə yumulurdu və daha dözə bilmədim, yuxu məni apardı.

Sonra qarışa bir iş oldu. Düzü, heç *danışmağa* da dilim gəlmir.

Qəfil yuxudan oyandım. Bilmirəm, saat neçə olardı, amma qəfil ayıldım. Alnımda nəşə bir şey hiss elədim. Kiminsə əlini. O, qaranlıqda divanın böyründə döşəmədə oturmuşdu, heç başa düşmədim, alnımı əllaşdırır, başımı sığallayırdı. Yerimdən dik atıldım, azı bir min metr. Canım haqqı.

– Siz burada *neyləyirsiniz?*

– Heç nə! Burada oturub sənə heyranlıqla tamaşa...

– Yox, bir mənə deyin görüm, burada *neyləyirsiniz?*

– Ondan bir də soruşdum. Başqa söz tapa bilmirdim... Gic kimi, özümü bərk itirmişdim.

– Bir az yavaş, qışqırma! Gəldim ancaq sənə tamaşa...

– Nə isə, dəxli yoxdur, mən indi getməliyəm, – dedim.

İlahi, necə də əsəbiləşmişdim! Qaranlıqda şalvarımı aynıma dartışdırmağa başladım. Əsəbilikdən əl-ayağım əsirdi, bir gücnən geyindim. Məktəbdə-zadda da belə murdar şeylərlə üzlənməkdən lap tangə gəlmişdim, bəlkə də, heç kəs mənim qədər belə şeylərlə üzlənməyib. Özü də bu zibillər *malız mənə* rast gələndə, daha da həyasızlaşırlar.

– Hara getməlisən ki? – mister Antolini dedi. Çox sakit, çox soyuqqanlıqla danışmağa çalışırdı, amma özünü yaman itirmişdi, əclaf. Tamamla əmin ola bilərsiniz.

– Çamadanlanm-zadım vağzaldadır. Gedib onları götürməliyəm. Bütün şeylərim çamadananda qalıb.

– Sabahacan onlara heç nə olmaz. Qayıt, get yat. Mən də gedirəm. Nə olub sənə?

– Heç nə. Bilirsiniz, pulum-zadım çamadananda qalıb. Bu saat ora qayıtmalıyam. Taksi ilə gedib-gələrəm, – dedim. Qaranlıqda neçə dəfə az qala baş-gözümü əzəcəkdim. – İş ondadır ki, pullar mənimki deyil, anamındır, mən, hökmən...

– Sarsaqlama, Holden. Qayıt, get gir yerinə. Mən də yatmağa gedirəm. Sabahacan orada o pullara heç nə olmaz, sabah tezdən...

– Yox, yox, mən indi getməliyəm. Hökmən getməliyəm.

Demək olar ki, tamam geyinib qurtarmışdım. Bircə qalstukumu tapa bilmirdim. Soyunanda həra qoyduğum yadımdan çıxmışdı. Paltomu da geyindim. Qalstuksuz-zadsız. Mister Antolini azca aralıda iri bir kresloda oturub gözünü mənə zilləmişdi. Çox dəhşət qaranlıq idi, onu yaxşı seçə bilməsəm də, bildirdim ki, gözü hələ də məndədir. Hələ də içirdi. Öz sadıq qədəhini hələ də əlindən yerə qoymamışdı.

– Sən çox qəribə oğlansan. Çox qəribə.

– Siz deməsəniz də bilirəm. – Daha heç qalstuk da vecimə deyildi. Onsuz çıxıb getdim. – Hələlik, ser, – dedim. – Çox sağ olun. Zarafatsız.

Qapıya arxamca gəldi və mən liftin düyməsini basanda, astanada dayandı. Dəqiqəbaşı deyirdi: "Çox, çox qəribə oğlansan". Cəhənnəmə ki, qəribəyəm, qəribə olum da. Andıra qalmış lift gəlib çıxanacan qapıdan çəkilmədi... Ömrümdə lifti bu qədər səbirsizliklə gözlədiyim olmamışdı. Az qala min il keçdi. Allaha and olsun. Lift gəlib çıxanacan

heç bilmirdim nədən danışım; çünki o, hələ də qapıda durub gözləyirdi. Axırda dedim:

– Bu gündən bəzi yaxşı kitabları oxumağa başlayacağam. Hökmən, başlayacağam. – *Nəsə* demək lazım idi, yaxşı düşməzdi.

– Çamadanları götürən kimi birbaşa bura cumursan. Qapını açıq qoyacağam.

– Çox sağ olun, – dedim. – Hələlik. – Axır ki, lift gəlib çıxdı. Ona minib aşağı düşdüm. İlahi, bütün bədənım titrəyirdi. Hələ də məni möhkəm tərs basmışdı. Uşaqlıqdan bu günə kimi, azı iyirmi dəfə başıma bu cür iş gəlib. Buna heç dözümlüm yoxdur.

25

Bayıra çıxanda hava artıq işıqlanırdı. Həm də yaman soyuq idi, amma adama xoş gəlirdi, çünki bərk tərləmişdim.

Hara gedəcəyimi özüm də bilmirdim. Nə mehmanxanaya getməyə, nə də Fibiinin pulunu xərcləməyə ürəyim gəlmirdi. Ona görə də Leksinqtona san yollandım və burada Mərkəzi vağzala getmək üçün metroya mindim. Çamadanları oradaydı, həm də fikirləşdim ki, səhər açılanacan o çər dəymiş gözləmə salonunda, ayaqları yerə basdırılmış skamyaların üstündə uzanıb yata bilərəm. Elə də elədim. Əvvəlcə pis deyildi, içəridə adam az idi, ayaqlarımı uzadıb skamyada uzanmışdım. Ancaq bu barədə danışmaq istəmirəm. Xoşagəlen yer deyil. Ora heç getməsəniz yaxşıdır. Haqiqi sözümdür. Tamam dilxor olarsınız.

Yalnız saat doqquza kimi yata bildim, çünki gözləmə salonu birdən-birə adamlarla doldu, mən də ayaqlarımı skamyanın üstündən götürməli oldum. Ayaqlarımı aşağı sallayanısa heç cür yuxuya gedə bilmərəm. Durub oturdum. Başım hələ də ağrıyırdı. Ürəyim elə sıxılırdı ki, ömrümdə bu hala düşməmişdim.

Özüm istəməsəm də, yenə mister Antolini haqqında düşünməyə başladım. Fikirləşdim ki, görən səhər ayılanda missis Antolini məni yataqda görməyib səbəbini ondan soruşsa, mister Antolini nə cavab verəcək? Ancaq burası

məni çox elə maraqlandırmırdı, çünki bilirdim ki, mister Antolini çox bəic adamdır, hökmən bir şey uydurub deyəcək. Məsələn, deyə bilərdi ki, evimizə getmişəm. Bu, məni o qədər də maraqlandırmırdı. Məni narahət *eləyən* o idi ki, gecəyanı qafıl yuxudan oyanıb onu saçlarını sığallayan görmüşdüm. Yəni birdən-birə ağılıma gəldi ki, bəlkə, nəhaq yerə qorxmuşam, o, mənə qarşı pis niyyətdə-zadda deyilmiş. Fikirləşdim ki, bəlkə elə, sadəcə olaraq, onun yatmış oğlanların başını sığallamaqdan xoşu gəlir? Yəni adam belə bir iş haqqında necə dəqiq hökm verə bilər? Çətin məsələdir. Hətta fikirləşdim ki, bəlkə, elə ona söz verdim kimi, çamadanlarımı-zadımı götürüb ora qayıtsam yaxşıdır. Bir şey də var ki, o lap ondan da olsa, hər halda, həmişə mənə qarşı çox xeyirxah olub. Axı mən gecənin bu vaxtında onu yuxudan eləyəndə nəinki buna acığı tutmadı, hətta dedi ki, kefin istəyirsə dur gəl bizə. Mənə öz ağılımın gücü, həyat yolunu müəyyənləşdirməyim barədə necə öyüd-nəsihət verdiyini, mənim taleyim üçün necə nigaran olduğunu da xatırladım. Və yaxud da bayaq sızə danışdığım o Ceyms Kasl əhvalatı. Axı o oğlan öləndə, meyitə *yaxın duran* yeganə adam o oldu. Bütün bunlar beynimdən çıxmırdı. Və bunları fikirləşdikcə daha da bədbinləşirdim. Hətta onlara qayıtmadığım üçün *heyifsilənməyə* başladım. Çox güman ki, o yazıq mənim başımı *elə-belə* tumarlayırmış. Fikirləşdikcə də dilxorçuluq, bədbinlik basırdı məni, daha çox azab çəkirdim. Bədbaxçılıkdən gözlərim də göyüm-göyüm göynəyirdi. Yəqin ki, yuxusuzluqdan idi. Bir yandan da bürüm axmağa başladı. Cib dəsmalımı da özümlə götürməmişdim. Çamadanda bir-ikisi vardı, ancaq onu burada bu andıra qalmış qutudan çıxarmağa, həm də camaatın gözü qabağında açmağa heç həvəsim yox idi.

Lap böyürməyə gözümə bir jurnal sataşdı. Yəqin, kiminsə yadından çıxıb qalmışdı. Mister Antolini və bütün bu canısırıq fikirləri heç olmasa, bircə anlığa başımdan çıxarmaq üçün götürüb onu oxumağa başladım. Ancaq bu andıra qalmış məqaləni oxuduqca halım yaxşılaşmaq əvəzinə, daha da pisləşdi. Başdan-ayağa hormonlar haqqındaydı. Hormonları qaydasında olan adamın görkəmi, sifət və göz əlamətləri təsvir olunurdu. O əlamətlərin heç biri mənə yox idi. Belə çıxır ki, mən daha çox hormonları pozulmuş

adama oxşayıram. İndi də hormonlarımdan dərini çəkməyə başladım. O biri məqaləyə keçdim, burada isə xərçəng xəstəliyindən, onun ilkin əlamətlərindən danışılırdı. Yazılırdı ki, əgər ağız nahiyəsində uzun müddət sağalmayan yaradzarsa, onda çox güman ki, xərçəng xəstəliyinə tutulmuşam. Mənim də dodağımın iç tərəfində belə bir yara vardı, düz *iki həftə* idi ki, sağalmırdı!!! Belə fikirləşdim ki, deməli, mən də xərçəng xəstəliyinə tutuluram. Bu cür şad xəbər jurnalına söz ola bilməzdi. Onu bir kənarə tullaıyıb, bayıra gəzməyə çıxdım. Xərçəng xəstəliyinə tutulmuşamsa, deməli, iki aydan sonra oləcəyəm. Doğrudan, ağılıma batmışdı. Hətta buna inandım da. Və məlumdur ki, əhvalım bundan heç də yaxşılaşmadı.

Deyəsən, yağış başlamışdı, ancaq geri dönmək istəmirdim. Çünki onsuz da səhər-səhər bir şey yemək üçün hərsəyə getməliydim. Elə bərk aclıq hiss eləmirdim, ancaq fikirləşdim ki, yesəm yaxşıdır, bir az özümə gələrim. Özü də o yemək, hökmən, vitaminli olmalıdır. Buna görə də üzümü şərşə, ucuz restoranalır olan tərəfə tutdum. Çünki çox pul xərcləmək istəmirdim.

Yolda qabağıma maşından iri bir yolka ağacı düşürən iki oğlan çıxdı. Biri o birinə deyirdi: «Bərk *tut* bu qancığın malını! Bərk *tut*, demədim!» Qərībə işdir, birdən-birə məni bərk gülmək tutdu. Bundan sarsaq şey ağılıma da gəlmədi, çünki gülməyə başlayan kimi ürəyim bulandı. Doğrudan. Az qaldım qusam, ancaq sonra keçib getdi. Niyyə belə oldu, özüm də bilmirəm. Axı mən boyat, iylənib-eləmiş heç nə yeməmişdim, ikincisi də, mədə sandan çox möhkəməm. Ürəkbulanması keçən kimi, bu qərara gəldim ki, hökmən bir şey yemək lazımdır. (Ucuz və kiçik bir restorana girib yumşaq bulka və qəhvə sifariş verdim. Ancaq bulkalan yeyə bilmədim, boğazımdan keçmirdi. Adam bərk dilxor olanda, nədənsə, boğazından heç nə keçmir. Ofisiant əla oğlan idi. Bulkalan geri götürdü, özü də pulunu-zadı tutmadı. Bircə qəhvəni içə bildim. Sonra buradan çıxıb üzüm Bəşinci avenyu tərəfə.

Bazar ertəsiydi, Milad bayramı yaxınlaşırdı, buna görə bütün mağazalar açıq idi. Belə bir gündə Bəşinci avenyuda gəzmək o qədər də bəad deyil. Hər yerdə bayram əhvalı-ruhiyyəsi hiss olunurdu. Hərə baxırsan, saqqallı Santa-

Klaslar, əllərindəki zəngləri dinqıldadan, xilaskarlıq ordusuna mənsub, ömründə dodaqlarına rəng çəkməyən qızlar. Onlara baxanda, dünən səhər təzdən mənimlə nahar eləyən o iki rəhibə qız yadıma düşdü, gözlərim hər yanda onları axtarırdı, ancaq görə bilmirdim. Onsuz da görə bilməzdim, çünki özləri mənə demişdilər ki, Nyu-Yorka yalnız müəllimlik elmək üçün gəlirlər, amma hər halda, gözüm onları axtarırdı. Nə isə, birdən-birə bayram əhvali-ruhiyyəsi mənə də sirayət elədi. Milyonlarla körpə uşağın analarının yanında küçəni ağzına götürmüşdü: avtobuslara minib-düşən kim, mağazalara girib-çıxan kim... Kaş, Fibi də burada olaydı. Əlbəttə, onun oyunaq mağazasını görəndə ürəyi gedən çağlan çoxdan ötüb, ancaq bu adamların gurluğuna tamaşa eləməkdən və min cür oyun çıxarmaqdan yaman xoşu gəlir. Ötən Milad bayramında onu da özümə şəhərə çıxarmışdım. Nə oyunlardan çıxmıdım! Mən bilən, Bilüminqdeyldəydik. Bir ayaqqağı mağazasına girdik, guya ona – Fibiyə dağ yerlərində geyilən və üstündə bağ salmaq üçün çoxlu dəlik-deşiyi olan uzunboğaz çəkmə axtarırdı. Yazıq satıcı təmiz dəli olmuşdu. Fibi düz yirmi cüt belə çəkmə geyib yoxladı və hər dəfə bu yazıq satıcı aşağı əyilib çəkmənin bir tayını axıracan bağlamalı olurdu. Axırda isə, ona adi səndəl alıb, xahiş elədik ki, onu evə göndərsin. Satıcı yaxşı adam idi. Məncə, o özü də bildirdi ki, biz şıltaqlıq eləyirik, çünki Fibi hər dəfə uğunub özündən gedirdi.

Nə isə, qalstuksuz-zadsız Beşinci avenyuda baş alıb gedirdim. Birdən ağıma murdar bir fikir gəldi. Hər dəfə bir məhəllənin qurtaracağına çatıb səkidən yolun ortasına düşəndə, birdən mənə elə gəlirdi ki, küçənin o tayına keçə bilməyəcəyəm. Elə bil, bu dəqiqə üzümə, nəyinsə, dərin bir şeyin dibinə yuvarlanacağam və bir də mənə heç kəs görməyəcək. İlahi, qorxudan ürəyim qopdu! Təsəvvür eləyə bilməzsiniz! Məni tərs basdı, köynəyim, alt paltarım, hamısı təmiz su oldu. Sonra bir az da sarsaqladım. Hər dəfə küçəni keçməli olanda başladım qardaşım Allini haraylamağa. Dedim: «Alli, qoyma yox olam! Alli, qoyma yox olam! Alli, qoyma yox olam! Alli, xahiş eləyirəm!» Və hər dəfə sağ-salamat küçənin o tayına keçən kimi başladım ona *təşəkkür* eləməyə. O biri küçəyə çatanda hər şey təzədən təkrar olunurdu. Dayanmadan baş alıb gedirdim. Lap ağı, deyə-

sən, dayanmağa qorxurdum. dəqiq yadımda deyil. Bircə o yadımdadır ki, heyvanxananın böyründən keçib Altmışınçı küçəyə çatanacan heç yerdə ayaq saxlamadım. Orada skamyaların birinə çökdüm. Tamam təngnəfəs olmuşdum, bir yandan da tərs basmışdım. O skamyada, yaqin ki, azı bir saat oturdum. Axırda bu qənaətə gəldim ki, bu murdar şəhərdən çıxıb getsəm yaxşıdır. Özü də birdəfəlik, evə-zada qayıtmamaq şərti ilə, yoxsa tutub yenə başqa bir məktəbə göndərəcəklər. Təcili Fibi ni tapmaq, bir növ onunla vidalaşmaq və bayram pullarını özünə qaytarmaq lazım idi, bundan sonra isə bir maşın tapıb uzaq Qərbə yollanmaq asan olacaqdı. Belə fikirləşdim ki, əvvəlcə Holland-Tonneləcan gedərəm, orada isə təsadüfi yol maşınlarını dəyişə-dəyişə – birindən düşüb, o birinə minəcəkdim – təqribən iki günə uzaq Qərbə çata bilərdim. Oralar həm qəşəng yerlərdir, həm də günəşi boldur. Orada məni tanıyan-zad da olmayacaq. Özümə bir iş də tapsam, hər şey yoluna düşəcəkdik. Fikirləşirdim ki, oradakı benzindoldurma məntəqələrindən birində asanca işə düzəlib, onun-bunun maşınına benzini, yağ dolduraram. Nə iş olur-olsun, mənim üçün elə bir dəxli yoxdur, tək nə məni tanıyırlar, nə də mən onları tanıyıram. Fikirləşdim ki, uzaqbaşı özümü lal-karlığa vuraram. Bununla da hər cür sarsaq, mənasız söz-söhbətlərdən yaxam qurtarar. Əgər birinin mənə sözü varsa, o bir parça kağıza yazıb göstərsin. Əzəl-axır bu onları bezdirər, mənim də canım ömürlük bu sarsaq söz-söhbətdən qurtarmış olar. Hamısı məni lal-kar bilib, sakit buraxacaqdı. Ondan sonra işimgücüm dinməz-söyləməz onların andıra qalmış maşınlarına benzini, yağ doldurmaq olacaq, onlar da bunun əvəzində, mənə haqq verəcəklər, mən də qazandıığım pula bir yerdə özümə bir daxma tikdirəcəm və ömrümün axırına kimi o daxmada yaşayacağam. Özü də bu daxmanı məşənin *lap qalın* yerində yox, onun lap qırağında, açıqlıqda-zadda tikdirəcəm. Çünki özümü həmişə günə vermək fikrindəyəm. Fikirləşdim ki, yeməyimi də özüm bişirəcəm və hətta sonralar, birdən evlənmək fikrinə-zada düşsəm, yəni təsadüfən gözəl bir lal-kar qıza rast gəlib evlənəni olsam da, dəxli yoxdur, öz yeməyimi yenə də özüm bişirəcəm. O da mənimlə bir yerdə, bu daxmada yaşayacaq, mənə bir söz demək istəyəndə, hamı kimi, o da bir parça kağıza yazıb göstərəcəm.

Əgər uşaqlarımız-zadımız olsa, biz onları hamıdan gizlədəcəyik. Onlara çoxlu-çoxlu kitab alıb, yazıb-oxumağı da özümüz öyrədəcəyik.

Bu barədə düşündükcə, xəyalım çuşa gəlirdi. Vəcdan haqqı. Əlbəttə, özümü lal-karlığa vurmağım giclik əlaməti idi, ancaq dəxli yoxdur, bütün bunları təsəvvürümə gətirmək mənə yaman ləzzət ələyirdi. Qəti qərara gəldim ki, Qərbə gedəcəm. Ancaq bunun üçün əvvəlcə Fibi ilə vidalaşmalıydım. Ona görə də qəfil, dəli adam kimi yerimdən sıçrayıb küçəyə qaçmağa başladım. Yolda həтта az qaldı mənə maşın vura. Düz dəftərxana mağazasına çatanacan qaçdım. Oradan bir bloknot, bir də qələm aldım. Fikrim Fibi ilə vidalaşmaq və pullarını özünə qaytarmaq üçün onunla harada görüşə biləcəyimi bir vərəqə yazıb onların məktəbinə yollanmaq idi. Oradakı xidmətçilərin birindən xahiş ələyəcəkdim ki, bu məktubu ona çatdırsınlar. Ancaq bloknotla qələmi alandan sonra fikrimi dəyişdim, onları o saat cibimə soxub, birbaşa məktəbə sən götürüldüm, mağazanın içində məktub yazmağa ürək ələmədim, çünki bərk həyəcanlanmışdım. Yolboyu, az qala, yüyürə-yüyürə gedirdim. Qorxurdum ki, mən ora çatanacan Fibi nahar ələmək üçün çıxıb evə gedər, onu orada tapmaram. Vaxta lap az qalmışdı.

Təbii ki, məktəbin yerini yaxşı bildirdim, çünki uşaqlıqda mən də o məktəbdə oxumuşam. Həyətə girəndə, nə isə, özümü birtəhər hiss ələdim. Heç ağılıma da gəlməzdi ki, mən burada hər şeyi yaxşı xatırlayacağam, amma xatırladım. Hər şey o vaxt necə vardsa, ələcə də qalmışdı. Ələ həmin nəhəng yarıqaranlıq idman salonu, top-zad dəyib sındırmasın deyə, məftil tora salınmış həmin işıq lampaları. Cürbəcür idman oyunları üçün döşəməyə çəkilmiş həmin ağı dairələr. Ələ həmin torsuz basketbol halqaları; çılpaq lövhələr və çılpaq halqalar.

Ətrafda heç kəs gözə dəymirdi, yəqin, hamı dərsləydi, böyük tənəffüs, nahar tənəffüsü hələ başlamamışdı. Bircə uşağ, qara bir oğlan uşağı cibindən taxta nömrəsi sallana-sallana, ayaqyoluna sarı qaçırdı. O nömrələrdən vaxtilə bizə də verirdilər: dərslə vaxtı bir şey üçün bayıra çıxanda, icazə ələdığımızı sübuta yetirmək üçün.

Tərim hələ soyumasa da, xeyli zəifləmişdim. Pülləkənə çıxıb ələ ilk pillədəcə oturdum. Bloknotla qələmi cibimdən

çıxardım. Bu pilləkən də dəyişməmişdi, mən oxuyanda necə iy verirdisə, indi də ələ iyəlirdi. Ələ bil, kimsə karxıdığından bura otmuşdu. Məktəb pilləkənlərindən həmişə belə iy gəlir. Nəsa, oturub Fibiyə belə bir məktub yazdım:

«Əzizim Fibi!

Çərşənbə gününəcən gözələ bilməyəcəyəm, ona görə də, bəlkə, ələ bu gün axşamüstü Qərbə yola düşdüm. Məni İncəsənət Muzeyinin qapısında saat birə on beş dəqiqə işləmiş gözələyərən. Sənin bayram pullarını da özünə qaytaracağam. Onun üstündən çox az xərcləmişəm.

Öpürəm, Holden».

Onların məktəbi muzeyin lap böyründəydi və o, evə nahar ələməyə gedəndə, hökmən buradan keçməliydi. Ona görə dəqiq bildirdim ki, gələcək.

Pülləkənlərlə üzüyuxarı, direktorun otağına qalxdım. Orada bir nəfərdən xahiş ələyəcəkdim ki, bu vərəqi aparıb sinifdə ona çatdırsın. On-on beş qat bükmüşdüm ki, heç kəs aç bilməsin. Bu andır məktub ki var, onu orada heç kimə etibar ələmək olmaz. Ancaq bildirdim ki, qardaşı olduğum üçün bu məktubu, hökmən ona çatdıracaqlar.

Pülləkənlərlə yuxarı qalxanda yenə də qəfildən ürəyim bulandı. Ancaq tez də keçib getdi. Qayıdıb bir dəqiqəliyə oturan kimi halım yaxşılaşdı. Ancaq oturanda ələ bir şey gördüm ki, lap dəli oldum. Kimsə divara çox bədəb bir söyüş yazmışdı. Onu oxuyanda təmiz dəli oldum. Fikirləşəndə ki, Fibi və Fibi kimi körpə qız uşaqları da bunu görüb oxuyacaqlar və sonra da maraqlanacaqlar ki, görən bu nə deməkdir, həyasız bir oğlan uşağı da bunu onlara başa salacaq – özü də, təbii ki, çox bədəbcəsinə – adam az qalır hirsindən dəli ola. Axı bunun nə demək olduğunu başa düşəndən sonra, kim bilir onları nə fikirləşəcəklər. Bəlkə də, iki-üç gün bundan *narahat* olacaqlar. Bunu yazan ələmə keçsəydi, boğub öldürərdim. Yəqin, hansı pozğun ələfə gecə vaxtı karxıdığından yer tapmayıb, xəlvətcə özünü məktəbə soxub, işini qurtarandan sonra da bu bədəb sözləri burada divara yazıb. Bir anlığa bu ələfə burada iş başında necə tutduğumu, onun kilkəsindən yapışb başını

al-qan içində canı çıxanacan daş pilləkənlərə necə döyəclədiyimi gözlərimin önünə gətirdim. Ancaq burasını da deyim ki, buna mənim cəsarətim çatmazdı, özüm özümə yaxşı bələdəm. Bunu yadıma salanda, dilxorçuluğum daha da artdı, divardakı sözləri *əlimgə* silməyə də ürək eləmərdim. Qorxurdum ki, silib-ələsəm, müəllimlərdən biri qəfil gəlib üstümə çıxar və elə bilər ki, onu *mən* yazmışam. Nəyə, axır ki, birtəhər özümü cəmləyib onu sildim. Sildim və sonra da direktorun otağına qalxdım.

Direktor gözə dəymirdi, yazı makinasının arxasında yüz yaşlarında qoca bir arvad oturmuşdu. Ona dedim ki, mən dördüncü «B» sinfində oxuyan Fibi Kolfilein qardaşıyam. Və xahiş elədim ki, yazdığım məktubu ona çatdırın. Dedim ki, bu, çox vacib işdir, anam bərk xəstədir, bu gün ona nahar hazırlaya bilməyəcək, ona görə də mən onu yeməxanada-zadda nahar eləməyə aparmalıyam. Bu qoca qadın elə pis adam deyilmiş. Məktubu məndən alıb, o biri otaqdan başqa bir xanımı çağırırdı və ona tapşırırdı ki, mənim məktubumu aparıb Fibiyə versin. Sonra o yüz yaşlı qoca qadınla bir balaca söhbət eləməli oldum. Çox yaxşı qadın imiş, mənim də, qardaşlarınm da bu məktəbdə oxuduğumuzu ona danışdım. Soruşdu ki, indi harada oxuyuram. Dedim ki, Pensidə. Dedi Pensi çox yaxşı məktəbdir. Buradaca onun çox böyük səhv elədiyini üzünə demək istədim, amma yenə cəsarətim çatmadı. Nə işimə, deyir Pensi yaxşıdır, qoy yaxşı olsun. Yüz yaşında qoca bir arvada nəyə *yeni* bir fikir aşılmaq mənasız işdir. Onsuz da onların belə şeylərdən xoşu gəlmir. Sonra vidalaşib çıxdım. Gülməli idi. Otaqdan çıxanda dalımcə: «Yaxşı yol», – deyə çığırırdı, lap qoca Spenser mən Pensidən çıxanda dalımcə çığırdığı kimi. İlahi, mənim dalımcə bu cür: «Yaxşı yol», – deyə çığıran adamlardan necə də zəhləm gədir! Adam lap dilxor olur.

O biri pilləkənlərlə aşağı düşdümlə, burada da divara oradakı kimi biədəb sözlər yazmışdılar. Onu da əlimgə silmək istədim, ancaq mümkün olmadı. Burada o sözü divara *biçaqla* cızmışdılar. Pozulan deyildi. Bir də ki, mənasız şeydir. Adamın milyon il də ömrü olsa, bu dünyanın divarlarına yazılan biədəb sözlərin heç *yarisini* silib qurtara bilməz.

İdman zalındakı saata baxdım, hələ on ikiyə on iki dəqiqə işləmişdi, hələ Fibi ilə görüşə çox var idi. Mən yenə

muzeyə san yollandım. Onsuz da getməyə başqa yerim yox idi. Fikirləşdim ki, Qərbə yola düşməzdən qabaq, bəlkə, elə avtomat telefonda Ceynə zəng vurum, ancaq kefim yox idi. Bir də ki, hələ tətilə evlərinə gəlib çıxdığına dəqiq əmin deyildim. Ona görə də veyillənə-veyillənə muzeyə san yollandım.

Muzeyin lap ağzında dayanıb Fibini gözləyirdim. İki balaca uşaq mənə yaxınlaşıb mumiyaalann harada olduğunu soruşdu. Dedilər ki, bəlkə, mən bilirəm. Bunu soruşan oğlanın şalvarının qabağı açıq idi. Bunu ona başa saldım. O da başladı mənimlə danışa-danışa, utanıb-ələmədən şalvarının qabağını düymələməyə. Nə sütünun dalına keçdi, nə də bir şey elədi. Dəhşətdir. Yaman gülməyim tutdu buna, ancaq qorxudum ki, yenə ürəyim bulana. Ona görə gülmədim.

– O mumiyaal harada olur? – uşaq bir də soruşdu.
– Bilirsiniz ki?

Onlan bir balaca dolamaq istədim.

– Mumiya, o nə olan şeydir? – ondan soruşdum.

– Özünüz bilirsiniz. *Mumiyaalari* – ölüləri deyirəm. Deyirlər, onlan ihramda-zadda basdırlar.

İhramda-zadda. Bir buna bax. Yəqin ki, ehram demək istəyirdi.

– Bəs siz ikiniz də necə olub ki, dərstdə deyilsiniz?

– Bu gün dərsimiz yoxdur. – Bayaqdan bəri ancaq biri danışdı. Yalan deyirdi, aclaf. Gözlərinin içindən yalan deyirdi. Ancaq onsuz da Fibi gələncən elə bir işim yox idi, ona görə də onlara mumiyaalann harada olduğunu göstərməli oldum. Onların yerini əvvəllər çox dəqiq bildirdim. İndi... Çoxdan bu muzeyə ayağım dəymirdi.

– Yəni bu mumiyaal sizi belə çox maraqlandırdı?

– Hə.

– Sənin dostunun dili yoxdur, bəyəm?

– O, mənim dostum deyil, qardaşımdır.

– Danışa bilmir? – Bayaqdan bəri susan oğlanın üzünə baxdım. – Doğrudan, danışa bilmirsən? – deyə ondan soruşdum.

– Bilirəm, – dedi, – amma xoşlamıram.

Axır ki, mumiyaal saxlanılan salonu tapdıq. İçəri girdik.

– Qədim misirlilərin öz ölülərini necə basdırdıqlarını bilirsinizmi?

– Yoox.

– Bilmək lazımdır. Çox maraqlı şeydir. Qədim Misirdə ölənlərin başlarını sirlə bir məhlul ilə bulaşdırılmış parçaya bükürmüşlər. Sonra da onları ehtamlarda basdırırmışlar. Bundan sonra istəyir min il keçsin, bu adamların sifətlərinə heç nə olmurmüş. Özü də misirlilərdən savayı, bunun sirrini bilən yox imiş. Heç müasir elm də baş açə bilmir bundan.

Mumiyələrə tamaşa eləmək üçün çox dansqal bir keçiddən keçməliydik. O keçidin hər iki divanı fironun qəbrinin özündən götürülmüş daş plitələrdən hörülmüşdü. Çox qorxunc yer idi. Hiss elədim ki, yanımdakı igidlər bərk təşvişə düşüblər. Pişik balası kimi, böyrümə qısılmışdılar, o laldinməz isə hətta əlimdən yapışmışdı.

– Gəl, gedək, – o, qaradaşına dedi. – Hamısına baxdıq da. – Tez ol, gedək, – dönüb qapıya san qaçdı.

– Bu, yaman ağciyər uşağıdır, – danışqan dedi. – Hələlik! – O da onun dalınca götürüldü.

Qəbir plitələrinin arasında tənha qaldım. Bura hətta bir balaca xoşuma gəldi. Çox rahat və sakit yer idi. Birdən burda elə şeyə rast gəldim ki, ömrünüzə ağılınıza gətirə bilməzsiniz. Yənə də həmin biədab söz! Qırmızı karandaşla şüşə vitrinin altında, daşın üstünə yazmışdılar.

Bədbəxtlik də elə bundadır. Bu dünyanın heç yerində sakit bir guşə tapmaq mümkün deyil. Çünki elə yer yoxdur. Hərçənd, bəzən *elə bilirsən ki, var*, amma sən ora gedib çatanacan hansı əclafsa sənə qabaqlayır, ağzına gələn biədab sözləri ora yazır. İnanmırsınız, özünüz sınayın. Fikirləşdim ki, yəqin, mən də haçansa ölüb-ələsəm, aparıb qəbirə basdıracaqlar. Hamı kimi, mənim qəbrimin üstünə adımdan və soyadımdan, anadan olduğum və öldüyüm gün həkk olunmuş başdaşı qoyacaqlar. Sonra da günlərin bir günündə hansısa əclafın biri gəlib onun üstünə biədab sözlər yazacaq. İnanın, hökmən, yazacaqlar.

Mumiyələr olan zaldan çıxandan sonra, ayaqyoluna yollandım. Açıq, deyəsən, qarın ağrısına düşmüşdü. Ancaq məni narahat edən başqa şey oldu. Ayaqyolundan çıxaxçıda, elə lap qapının ağzında huşumu itirdim. Amma baxtim pis deyilmiş. Baş üstə döşəməyə düşsəydim, yəqin ki, çoxdan o dünyalıq olmuşdum. Yaxşı ki, yarı üstə yıxıl-

mışdım. Amma qəribə iş idi, yıxıldıktan sonra özümü sərbəstən yaxşı hiss eləməyə başladım. Canım haqqı. Düzdür, yıxıldığım tərəfdən qolum bir balaca ağrıyırdı, ancaq başım daha o qədər bərk hərhlənmirdi.

Saat birə, təqribən, on dəqiqə işləmiş, muzeydən çıxdım, onun qapısı ağzında dayanıb Fibini gözləməyə başladım. Fikirləşdim ki, kim bilir, bəlkə də, onunla axırıncı dəfə görüşürəm. Ümumiyyətlə, bizim ailədən bundan sonra bir də heç kimi görməyəcəm. Bəlkə də, görəcəm. Amma uzun illər sonra. Güman ki, otuz-otuz beş yaşım olanda. Yəni bizimkilərdən biri xəstələnilib ölüm ayağında olsa və axırıncı dəfə məni görməyi arzulayıb-ələsə, bəlkə, onda evə qayıdam. Yalnız bircə bu səbəbə mən öz sakit daxmamı tərk eləyə bilərəm. Hətta evə qayıdanda nələrlə olacağıma da gözəlrimin önünə gətirdim. Bilirəm, anam dəli kimi ayaqlanma düşüb ağlaya-ağlaya yalvaracaqdı ki, bir də geri – öz daxmamı qayıtmayım, burada, evdə qalım, amma mən buna razı olmayacaqdım. Nə qədər eləsələr də, tərsliyimə salıb fikrimdən dönməyəcəkdim. Anamı birtəhər sakitləşdirəndən sonra, otağın o biri başına çəkilib, cibimdən portsiqanı çıxaracaq, bir siqaret yandırb təmkinlə, soyuqqanlıqla çəkəcəkdim. Sonra da xahiş edəcəkdim ki, ürəkləri haçan istəyir, yığışib mənə qonaq gəlsinlər. Buna çox elə təkid də eləməyəcəkdim. Amma çalışacağdım ki, Fibi yəyən da, milad, pasxa bayramlarında da mənə qonaq gəlsin. İstəsə, yəni bir şey yazmaq üçün ona sakit, dinc bir yer lazım olsa, D.B. də gələ bilər. Ancaq onun mənim daxmamda ssenari yazmağına heç cür dözə bilmərəm. O, burda yalnız və yalnız hekayə və kitab yaz bilər. Belə bir qayda qoyacağdım: mənim evimdə heç kəs saxta, qəlp işlə məşğul ola bilməz. Kim ki, azacıq da olsa, riyakarlıq, saxtakarlıq eləməyə başladı, ona dərhal qapını göstərəcəkdim.

Birdən gözümdə qarderobdakı saata sataşdı, birə iyirmi beş dəqiqə işləmişdi. Məni şübhə bürüdü: bəlkə, məktəbdəki o qoca qadın o biri xanıma tapşırıb ki, mənim məktubumu Fibiyə verməsin? Bəlkə də, ona bu məktubu yandırb-ələməyi tapşırıb? Bunu fikirləşəndə, doğrudan, bərk qorxuya düşdüm. Fibini görməmiş heç cür yola çıxmaq istəməirdim. Yəni bayram pulları-zadı da mənəydi, onları, hökmən, geri qaytarmalıydım.

Axır ki, onu gördüm. Qapının şüşə gözlüyündən. O andır qırmızı ovçu kepkam başında olmasaydı, çətin görərdim. Bu kepkə azı yüz kilometrədən adamın gözünə girir.

Qapıdan çıxıb pilləkənlərlə onu qarşılamağa düşdüm. Bir şeyi anlamadım ki, o, əlindəki iri çamadanı neyləyir. Bu ağır, yöndəmsiz çamadanı özüylə sürüyə-sürüyə Beşinci avenyunu təzəcə keçirdi. Yaxınlaşanda gördüm, mənim köhnə çamadanımdır, Hutton məktəbində oxuduğum vaxtlardan qalıb. Heç ağılıma da gətirə bilmirdim ki, bu çamadan indi onun nəyinə lazımdır.

– Oh, – mənə çatanda dedi. Bu çamadan yazığın lap nəfəsini kəsmişdi.

– Dedim daha gələsi olmadın, – dedim. – Bu çamandakılar nədi belə? Mənə heç nə lazım deyil. Mən elə-bələ, əlyalın gedəcəm. Heç vağzaldakı çamadanlarımla da götürməyəcəm. *Nədir*, buna bir belə doldurmusan?

O, çamadanı yera qoydu.

– Paltarlarımdır, – dedi.

– Nə? – Bunu eşidəndə az qaldı ayağımın altından yer qaça. Allaha and olsun. Başım fırlandı, dedim, indi yaqın, yenə huşumu itirəcəm.

– Bunu arxa qapıdan çıxardım ki, Çarlina görməsin. Elə ağır deyil. İçində iki dəst üst paltar, ayaqqabıları, alt paltar, bir cüt corab və bir-iki xırım-xırda şey var. Qaldır bax. Ağır-zad deyil. Məni də özünə apararsan? Hə, Holden? Apararsan? *Xahiş edirəm!*

– Olmaz! Kəs səsin!

Deyəsən, ağılımı təmiz itirirdim. O mənada ki, mən heç cür istəməzdim ki, o səsinə kəssin. Ağılıma gəldi ki, yaqın, yenə huşdan gedirəm.

– Axı, niyə olmaz, hə? *Xahiş edirəm*, Holden! Mən sənə heç bir əziyyət verməyəcəm, eləcə sənənlə bir yerdə olmaq istəyirəm. Vəssalam. İstəyirsən, heç bu paltarımı-zadımı da özümə götürməyim, tək bircə...

– Götürməyin heç lazım da deyil. Heç yana gedib-ələməyəcəksən! Mən tək getməliyəm. Ona görə də kəs səsin!

– *Xahiş edirəm*, Holden! *Xahiş edirəm*, qoy mən də gedim! İstəyirsən lap, lap, lap... Sən heç...

– Heç cür *gedə* bilməzsən. Di bəsdir, kəs səsin! Çamadanı da ver bura.

Çamadanı ondan aldım. Az qalmışdı, ona bir sillə də ilişdirəm. Bir dəqiqə də keçsəydi, ilişdirəcəkdim. Canım haqqı.

Başladı gözünün qorasını axıtmağa.

– Mən bilən, axı sən o tamaşada oynamaq istəyirdin. Axı o pyesdə Benedik Arnold-zad olacaqdın, – dedim. Hirsli, çox murdar bir istehzayla dedim. – Nə oldu? Bacarmadın, hə?

Daha da bərk hönkürməyə başladı. Lap ürəyimdən oldu. İstəyirdim ki, lap boğazı yırtılanacan ağlasın. Lap zəhləm getdi ondan. Yəqin, çoxu da ona görə ki, mənimlə getmək xətinə bir daha o tamaşada oynamaq istəməmişdi.

– Di gəl, – dedim. Təzədən muzeyə sən qalxmağa başladım. Onun bu andır çamadanını buradakı qarderoba qoymaq fikrindəydim ki, dərindən sonra saat üçdə evə qayıdanda, onu oradan götürə bilsin. Axı indi o bu çamadanı özü ilə məktəbə apara bilməzdi. – Gəl, gəl dalımca, – dedim.

Ancaq o, mənimlə muzeyə qalxmadı. Mənimlə getmək istəmirdi. Özüm tək qaldım, çamadanı qarderoba təhvil verib, geri qayıtdım. Hələ də bayaq durduğu yerdə – səkidə dayanmışdı, – ancaq indi arxasını mənə çevirmişdi. Belə şeylər alından yaxşı gəlir. Kefinə yerləşəndə adama arxasını da çevirir, hələ o yana da keçir.

– Heç yana gedib-ələyən deyiləm. Fikrimi dəyişmişəm. Di kiri, zırladım! – dedim. Özüm də bilmirəm niyə. Çünki mən bunu deyəndə, o artıq ağlayıb-ələmirdi. Amma yenə də dedim. – Di gəl, gəl səni aparım qoyum məktəbə. Gəl də. Gecikirik axı?

O heç mənimlə danışmaq da istəmirdi. Əlindən tutmaq istəyəndə onu geri dartdı. Hələ də üzünü o yana tutmuşdu.

– Nahar eləmişən? Eləmişən, yoxsa yox? – ondan soruşdum.

Cavab vermədi. Birdən qırmızı kepkanı, mənim ona bağışladığım kepkanı başından götürüb az qala düz sifətimə fırlatdı. Sonra yenə də üzünü yana çevirdi. Gülməyim tutdu, amma dinib-ələmədim. Sakitcə kepkanı yerdən götürüb paltomon cibinə soxdum.

– Di yaxşı, gəl gedək. Gəl, səni məktəbə qədər ötürüm.

– Mən məktəbə-zadə gedən deyiləm.

Bunu deyəndə, heç bilmədim neyləyim. Bir-iki dəqiqə lal-dinməz durub onun üzünə baxdım. Sonra:

– Yox, sən, *hökmən* məktəbə qayıtmalsan, – dedim.

– Bəyəm o tamaşada iştirak edəcəyini yadından çıxıb? Yoxsa, daha Benedikt Arnoldu oynamaq istəmərsən? Hə?

– Yox. İstəmirəm.

– Düz demirsən. İstəyirsən, özü də lap yaxşısından. Hə, di bəsdir, gəl gedək, – dedim. – Əvvələn, sənə dediyim kimi, mən daha heç yana getmək istəmirəm. Evə qayıdıram. Sən məktəbə qayıdan kimi, mən də evə qayıdıram. Əvvəlcə gedib vağzaldan çamadanlarımı götürəcəm, sonra birbaşa...

– Dedim ki, daha məktəbə *qayıdan* deyiləm. Sən özün *bilərsən* neyləyirsən, amma mən bir də məktəbə qayıdan deyiləm, – dedi. – Ona görə də zəhləmi tökmə!

Ömrümdə birinci dəfəydi o, mənə belə söz deyirdi. Qulaqlarım cingildədi. Söysəydi, bundan yaxşı idi. Heç mənə sən baxmırdı da. Və hər dəfə mən onun çiyindən yapışmaq istəyəndə dartınıb əlimdən çürdü.

– Qulaq as, gəzmək istəyirsən? – ondan soruşdum.

– İstəyirsən heyvanxanaya heyvanlara baxmağa gedək? Əgər sənə bu gün məktəbdən qalmağa icazə versəm, əvəzində səni gəzməyə aparsam, bu sarsaqlığından əl çəkəcəksən?

Bilirdim ki, cavab verməyəcək, ona görə bir də təkrar elədim:

– Əgər indi dərsə qayıtmamağına razı olsam və əvəzinə də, səni gəzməyə aparsam, bu sarsaqlığından əl çəkəcəksənmi? Sabah məktəbə gedəcəksənmi?

– İstəsəm gedəcəm, istəməsəm yox, – deyib qaça-qaça küçənin o tayına keçdi. Heç baxmadı, görsün maşın gəlir, ya yox. Bu qız bəzən tamam ağılını itirir.

Onun dalınca qaçıb-ələmədim. Bilirdim ki, quzu kimi *dalımca* gələcək, ona görə də küçənin bu tayı ilə yavaş-yavaş heyvanxanaya sən addımladım. O da küçənin o tayı ilə dalımca düşdü. Başımı qaldırıb mənə sən baxmasa da, bilirdim ki, bir gözü məndədir, hara getdiyimi bilmək istəyir. Nəyə, mən küçənin bu tərəfi, o isə o biri tərəfi ilə heyvanxanaya sən gedirdik. Ancaq bir şey – ikimərtəbəli avtobus məni yaman narahat eləyirdi. Bu avtobus hər dəfə yanımdan keçəndə nə küçənin o tərəfini, nə də Fibinin hayından olduğunu görə bilirdim. Zooparka çatanda onu hayladım:

– Ey, Fibi! Mən zooparka gedirəm. Gəl bəri! – mənə sən çevrilməsə də bildim ki, eşitdi, çünki mən pilləkənlərlə zooparka düşəndə gördüm ki, o da küçəni keçib dalımca gəlir.

Zooparkda adam çox deyildi, çünki hava pis idi. Yalnız içində dəniz şirləri üzən hovuzun yanında bir neçə adam vardı, vassalam. Orada dayanmaq istəmərdim, ancaq görəndə ki, Fibi dayanıb şirlərin necə yediklərinə tamaşa eləyir, – bir oğlan onlara balıq atdı – geri qayıtdım. Fikirləşdim ki, bəlkə, burada onunla dil tapa bildim. Gəlib arxasında dayandım. Əlimi çiyinə qoymaq istəyəndə aşağı çöküb əlimdən çıxdı. Tutması tutanda, lap sarsaqlayır. Şirlər yeyib doyanacan durub tamaşa elədi. Mən də onun arxasında. Daha əlimi çiyinə qoymaq istəmədim, çünki qoysaydım, bu dəfə o, *hökmən*, əlimin üstündən vuracaqdı. İndiki uşaqlar məzədlər. Onlarla gərək çox sayıq olasan.

Hovuzdan uzaqlaşanda, yenə də mənə yaxınlaşmadı, ancaq indi çox aralı getmirdi. Sadəcə, səkinin bu tərəfində mən idim, o biri tərəfində o. Düzdür, buna hələ başmaq demək olmazdı, ancaq bayaq məndən bir mil aralı getdiyinə baxanda, yenə min şükür. Yuxarı qalxıb, balaca təpəcikdəki aylara tamaşa elədik. Ancaq burada çox dayanmadıq, çünki baxmalı bir şey yox idi. Tək birçə ayı – aq şimal ayısı mağaradan bayıra çıxmışdı. O birisi – boz ayı isə özünün çər dəymiş mağarasından heç cür bayıra çıxmaq istəmərdi. Böyrümdə başında kovboy şlyapası olan bir oğlan uşağı dayanmışdı, elə hey atasına deyirdi: «Ata, de çıxsın! Ata, çıxart onu!» Fibiyə sən baxdım, heç dodağı da qaçmadı. Uşaqlar adamdan küsəndə, özünüz bilirsiniz də, necə dəyməduşər olurlar. Heç güllümsünmək də istəmərlər.

Aylara baxandan sonra, zooparkdan çıxdıq, parkdakı balaca bir çığın keçib başdan-ayağa sidik iyi verən kiçik bir tunelə düşdük. Karuselə gedən yol buradan keçirdi. Fibi hələ də mənimlə danışmırdı, ancaq indi tamam yanaşı addımlayırdı. Bu dəfə paltosunun kamərçiyindən tutmaq istədim, yenə də qoymadı: «Mümkünsə, əlini özündə saxla!» – dedi. Deyəsən, acığı hələ soyumamışdı. Ancaq bayaqkı kimi qeyzli də deyildi. Nə isə, yavaş-yavaş karuselə yaxınlaşdıq, artıq orada çalınan musiqinin səsi də yaxından eşidilirdi. Qarıbadır, burada həmişə təkrar-təkrar «O, Meri»

mahnısını çaldırılar. Əlli il bundan qabaqda, mən uşaq olanda da, indi də. Karusellərdə bir yaxşı şey varsa, o da elə budur – həmişə eyni mahnını təkrar eləməkləridir.

– Mən elə bildirdim, karusellər qışda *bağlı* olur, – Fibi dedi. Birinci dəfəydi ki, kəlmə kəsirdi. Bəlkə də, məndən küsdüyünü unutmuşdu, ona görə.

– Yəqin, Milad bayramı yaxınlaşdığına görədir.

Mən bunu deyəndə yenə dinmədi. Yəqin, məndən küsdüyü artıq yadına düşmüşdü.

– Fırlanmaq istəyirsən? – dedim. Bilirəm ki, ürəyi gedir. O lap körpə olanda D.B. də, Allı də, mən də həmişə onu buraya gətirərdik. Karuselin dəlisiydi.

– Axı mən uşaq deyiləm. – dedi. Elə bildim, yenə mənə cavab verməyəcək, amma, çox şükür, dili açıldı.

– Niyə ki? Sənə olar. Get min. Burada gözləyəcəm. Qorxma, get min. – dedim. Bilet satılan pəncərəyə yaxınlaşıb Fibiyə bilet aldım. Bileti ona uzatdım.

– Al, – dedim. – Dayan, pulunun qalanını da götür. – Mənə borc verdiyi pulu özünə qaytarmaq istədim.

– Saxla özündə. Mənim üçün saxla, – dedi. Sonra da dərhal əlavə elədi. – Xahiş edirəm.

Bir adam sənə «xahiş edirəm» deyəndə, adam lap müttəəssir olur. İllah da bunu deyən Fibi-zad olanda. Tamam kövrəldim. Ancaq pulları cibimə qoydum.

– Bəs sən minmək istəmirsən? – dedi və heyratlə üzümə baxdı. Deyəsən, mənimlə tamamilə *barışmışdı*. Üzgözündən bilinirdi.

– Bəlkə, gələndə dəfə mindim. Əvvəlcə sənə baxım, sonra, – dedim. – Bileti götürdüdü?

– Hə.

– Onda get min. Mən burada skamyada oturub sənə tamaşa eləyəcəm.

Galib skamyada oturdum, o da gedib karuselə mindi. Daha doğrusu, əvvəlcə karuselin dörd yanında dolaşdı. Sonra ən yekə, bomboz, köhnə atın belinə mindi. Karusel fırlanmağa başladı. Fibi-dən gözüümü çəkmə bilmirdim. Karuselə beş-altı uşaq ancaq olardı və maqnitofonda "Tüstü dolur gözlərinə" mahnısını çalırdılar. Cəzasayaq, bir az da gülməli. Uşaqların hamısı qızılı halqanı tutmağa çalışırdı. Fibi də həmçinin. Hələ bir az qorxdum da. Qorxdum ki,

Fibi o çər dəymiş atın belindən yıxıla, ancaq səsimi çıxarmadım. Çünki bu uşaqlar elə şeydir ki, əgər onlar qızılı halqanı tutmaq fikrinə düşüblərsə, gərək onlara mane olmayasan. Yıxılarsa da, eybi yoxdur, bu anda onlara nəsa bir söz desən, bundan da pis olar.

Karusel dayananda Fibi atdan düşüb yanıma gəldi.

– İndi get, sən min, – dedi.

– Yox, mən sənə tamaşa eləsəm yaxşıdır, – dedim. Ona bir az da pul verdim. – Get bir bilet də al.

Pulu götürdü.

– Daha hirsim soyuyub, – dedi.

– Bilirəm. Qaç. Karusel indi tərpanəcək.

Və birdən məni öpdü. Sonra əlinin içini havaya tutub dedi:

– Yağır. Yağış yağmağa başlayır.

– Bilirəm.

Sonra bilirsiniz neylədi – yerimdə quruyub qaldım – əlini paltomun cibinə salıb qırmızı ovçu kepkasını çıxarıb başıma qoydu.

– Bəs bu *sənin* xoşuna gəlirdi?

– Hələ sən gey, sonra.

– Oldu. Di kaç. Yoxsa gecikərsən, atına özgəsi minər.

Ancaq tələsənə oxşamırdı.

– Doğrudan, düz deyirsən? Doğrudan, heç yana getməyəcəksən? Doğrudan, evə qayıdacaqsan? – Birnəfəsə hütürlədi.

– Doğrudan, – dedim. Gerçək sözümdü. Onu aldadıb-ələmirdim. Doğrudan da, evə qayıdacaqdım. – Di *tələs*, karusel tərpanir.

Qaçıb bilet aldı və bu andır karuselə lap vaxtında çatdı. Öz atna çatanacan az qala karuselin başına dolandı. Çatan kimi də mindi. Mənə əl elədi, mən də ona.

İlahi, birdən leysan yağmağa başladı. *Yağışı tut, göyə çix*. Allaha and olsun. Analar, nənələr, nə bilim, daha kimlər – hamısı karuselin altına qaçdı. Ancaq mən yerimdən tərpanmədim. Təmiz islandı. İllah da sinəm və şalvarım. Kepkam əvvəlcə heç olmasa bir balaca məni qoruyurdu, ancaq sonra onun da köməyi olmadı. Vecimə də almadım. Fibi-nin necə fırlandığına tamaşa eləyəndən sonra, birdən-birə özümü tamamilə xoşbəxt hiss elədim. Sözümdü düzü, sevincəndən hətta ağlamaq istədim. Niyəsini özüm də bilmirəm.

O, bu karuseldə elə *qaşang* görünürdü ki! Əynində də mavi paltó fırlanır, elə hey fırlanırdı. İlahi! Kaş bu səhnəni öz gözlərinizlə görəydiniz!

26

Sizə danışmaq istədiyim əhvalat da elə budur. Düzdür, evə necə qayıtdığımı, necə xəstələndiyimi, buradan çıxandan sonra gələn payız hansı məktəbə göndərilməyimi-zadı da danışa bilərdim, ancaq həvəsim yoxdur. Doğrudan. Açıqı, belə şeylər mənim üçün çox maraqsızdır.

Çoxları, illah da burada bir psixanalit həkım var, o, məndən soruşur ki, sentyabrda məktəbə gedəndə dərslərimi canla-başla oxuyacağammı? Məncə, çox sarsaq sualdır. O vaxt necə olacağını indidən *necə biləsən axı?* Heç cür bilə bilməzsən. Məna *elə gəlir ki*, çalışacağam, ancaq düzünü hardan biləsən? Vallah, çox sarsaq sualdır.

Bunlar qədər sarsaq olmasa da, D.B. də elə hey adama cürbəcür suallar verir. Şənbə günü o ingiltərəli aktrisa ilə bir yerdə yanıma gəlmişdi. Onun təzə ssenarisində oynayanı deyirəm. Nə isə, o aktrisa durub dəhlizin o başındakı qadın tualetinə gedəndə D.B. məndən soruşdu ki, bu başıma gələnələr, yəni sizə danışdıqlarım barəsində nə fikirdəyəm? Heç bilmirəm, ona nə cavab verəm? Düzü, nə fikirləşdiyim heç özümə də *məlum deyil*. Bunu çoxlarına danışdıgıma özüm də peşmanam. Bircə onu bilirəm ki, burada haqqında danışdığım bütün adamlar üçün indi möhkəm *darıxıram*. Məsələn, lap elə Stredleyter, Ekli üçün. Hətta, mən deyərdim, lap elə o zırrama Morris üçün də. Qərribə işdir. Məndən sizə məsləhət, heç kimdən heç kimə heç nə danışmayın. Yoxsa, sonra siz də mənim kimi, o adamlar üçün *darıxacaqsınız*.

Povestlər

DÜLGƏRLƏR, QALDIRIN TAXTABƏNDLƏRİ

222

İyirmi il bundan əvvəl, bizim böyük külfətimizə xənazır xəstəliyi yoluxanda, bir axşam kiçik bacım Frennini beşikli-zadlı böyük qardaşım Seymurla şərikli qaldığımız və bütün mikroblardan xali olan yataq otağımıza köçürdülər. O vaxt mənim on beş, Seymurun isə on yeddi yaşı vardı. Gecə saat iki radələrində təzə «otaq yoldaşımızın» çığırtısına oyandım. Bir dəqiqə neytral mövqə tutub, səssiz-səmirsiz ona qulaq verərək, birdən o biri çarpayıda Seymurun qurcalandığını eşitdim, daha doğrusu, hiss elədim. O vaxtlar əliyandımda qalmamaqdan ötrü, hər ehtimala qarşı, çarpayılarımızın arasındakı gecə stolunun üstündə bir əl fənəri saxlayırdıq, amma yaddaşım məni aldatmırsa, o anacan belə bir ehtimalla bir dəfə də üzleşməmişdik. Seymur onu yandırb, yerindən qalxdı.

– Anam dedi ki, əmzik şüşəsi qaz pilaşının üstündədir, – dedim.

– Onu bayaq verdim, – Seymur bildirdi. – O, ac deyil. Qaranlıqda kitab rəflərinə san getdi və fənərin işığını aşağı-yuxarı yavaş-yavaş kitabların üstünə salıb, orada na isə axtarmağa başladı.

– Neyləmək istəyirsən? – soruşdum.

– Deyirəm, bəlkə, ona bir şey tapıb oxuyum, – dedi və rəfdən bir kitab çıxartdı.

– Dəlisan-nədir? Onaylıq uşağa da kitab oxuyarlarmı?

– Nə olsun ki, – dedi, – onaylıq uşağın qulağı yoxdur məgər? Eşidə bilir, bəsidir.

O gecə Seymurun fənər işığında Frenniyə oxuduğu nağıl özünün çox sevdiyi bir Dao əfsanəsiydi. Frenni indi də and-aman eləyir ki, o vaxt Seymurun ona oxuduğu nağıl sözbəsöz, dəqiq yadımadır.

«Mu adlı Çin xaqanı Po Loya dedi: «Zaman artıq səni qocaldıb, daha əldən düşmüşən. Övladlarından hansını öz

yerinə mənə mehtərlik etməyə layiq bilirsən?» Po Lo belə cavab verdi: «Yaxşı at yerisindən, bir də qamətindən tanınar. Ləyaqətli, yüyrək at isə, yəni tərpenəndə nə toz qoparan, nə iz salan at isə səhər dumanı kimi gözəgörünməz, hiss olunmaz sirli-sehri bir şeydir. Oğlanların istedadı buna çatmaz: onlar bir ata baxıb onun yaxşı olub-olmadığını deyə bilərlər, amma o cür ləyaqətli at olub-olmadığını ayırd eləyə bilməzlər. Mənim Çu Fanq Kao adlı bir dostum var, meyvə satmaqla dolanır. At seçmək işində o məni layiqincə əvəz edə bilər. Çağırtıdır, qoy gəlsin».

Xaqan Mu belə də elədi. Tezliklə Çu Fanq Kao nu bütün ölkəni gəzib onun üçün yaxşı bir at seçməyə yolladı. Üç aydan sonra Çu Fanq Kao bu səfərdən qayıdıb gəldi və bildirdi ki, əla bir at tapıb.

– O at indi Şayudadır, – dedi.

– Rəngi-ruhu necədir? – Xaqan soruşdu.

– Kəhər madyandır, – o dedi.

Ancaq bunu yoxlamaq üçün ora göndərilən çapar qayıdıb gələndə məlum oldu ki, o at zil qara aygır imiş. Qanı qaralmış Xaqan dərhal Po Loya hüzuruna çağırtırdı.

– Sənin dostun özünü tamam rüsvay etdi. Onu özümə at seçməyə göndərmişdim. Məlum oldu ki, bu adam nəinki atın kəhərini qarasından, heç erkəyini dişisindən də ayıra bilmirmiş. Bu cür adi şeylərdən xəbərsiz bir adama at seçmək işini necə tapşırmaq olar?

Po Lo rahat nəfəs aldı.

– İlahi! Yəni o bu qədər ustalaşib! Heç inanılası deyil, – o heyratla qışqırdı. – Əgər belədirsə, onda o mənim kimi-sinin mininə dəyər. Mən onun heç dırnağı da ola bilmərəm. Zira Kao artıq ruhun məğzina nüfuz edə bilir. Mahiyyəti görə bildiyi üçün adi, gözlə görünən əlamətlərə məhəl qoymur: daxili, ruhi keyfiyyətlərə nüfuz etdiyindən zahiri keyfiyyətləri görə bilmir. O ancaq görmək istədiyini görür, görmək istəmədiyini isə görə bilmir. Nəyə baxmaldırsa, o şeylərə baxır, lüzumsuz şeylərə baxmaqdan imtina edir. Kao at seçmək işində əla bir müdrikiyə çatıb ki, o indi atdan da dəyərli şeylər haqqında ağıllı mühakimələr yürüdə bilər.

Həmin at gətiriləndə məlum oldu ki, həqiqətən də, onun misli-bərabəri yoxdur».

223

Bu əfsanəni siza danışmaqda məqsədim heç də o deyil ki, guya, mən həmişə və hər yerdə on aylıq körpələrin valideynlərinə, ya onların böyük qardaşlarına sakitləşdirici «dərman» kimi məhz bunu – yaxşı bir nəsr parçası oxumağı məsləhət görmüşəm. Xeyr. Bunun həm də başqa bir səbəbi var. Sizə 1942-ci ildə baş vermiş bir toy əhvalatı barədə danışmaq istəyirəm. Məncə, bu əhvalat dolğun, öz başlanğıcı, öz sonluğu, hətta öz ölüm qoxusu olan bir əhvalatdır. Bu hadisə ilə bağlı bütün faktlar əvvəlcədən mənə məlum olduğundan, bəri başdan bunu da qeyd etməliyəm ki, indi, yəni 1955-ci ildə o bay artıq aramızda yoxdur. 1948-ci ildə öz arvadı ilə Floridada istirahətdə olanda intihar eləyib... Nə isə, demək istədiyim budur ki, o adam həyat səhnəsinə əbədi tərək etdiyi gündən bəri, ağılıma elə bir adam gətirə bilmirəm ki, onu əvəz edə bilsin və mən də at seçməklə işini ona etibar edirəm.

224

1942-ci il may ayının sonlarında gəzəri, sərgərdan kome-diya truppasının sabiq aktyorları Les və Besi (qızlığında Qallaher) Qlassların törəmələri– sayca yeddi nəfərimizin yeddisi də Birləşmiş Ştatların, obrazlı dillə desək, hər küncünə səpələnmişdik. Misal üçün, ailənin ikinci uşağı olan mən özüm Corciya ştatındakı Fort-Beniq hospitalında sətəlcəmdən, on üç həftəlik hərbi piyadaçılıq kursunun bu kiçik və unudulmaz yadigarından yatırdım. Əkizlər – Uolttla Ueyker isə, hələ bir il əvvəl ayrı düşmüşdülər. Ueyker əsgərlikdən boyun qaçırdığına görə Merilenddəki hərbi düşərgəsinə göndərilmiş, Uolt isə indi səhra artilleriyası hissəsi tərkibində, haradasa Sakit Okeanda olmalıydı. Bəlkə də, hələ mənzilə çatmamışdı, yol gedirdi (Uolttun haçan hansı nöqtədə olduğunu biz heç vaxt dəqiq bilməzdik. Məktub yazmaqla arası yox idi, ölümündən sonra isə onun haqqında çox az bir şey öyrənə bildik. Bircə bunu öyrənə bildik ki, o, 1945-ci ildə Yaponiyada çox sarsaq bir təsadüf nəticəsində həlak olub). Yaşca məndən böyük bacım Bu-Bu – xronoloji baxımdan o, əkizlərdən sonra, məndən əvvəl doğulub – Bruklin hərbi dəniz bazasında yardımçı hissədə miçman idi. Həmin ilin yaz və yay aylarında o, Seymurla mənəm əsgərlikdə olmağımızdan istifadə edib, bizim Nyu-Yorkdakı kiçik mənzilimizə şəriksiz yiyələnmişdi. Balaca qardaşım Zui ilə balaca bacım Frenni valideynlərimizlə birlikdə Los-Ancelesdə

yaşayırdılar. Atam orada kinostudiya üçün istedadlı cavanlar axtarırdı. Zui on üç, Frenni isə səkkiz yaşındaydı. Hər ikisi hər həftə bütün Amerika radiolanna xas tipik bir yumorla «Müdrük körpə» adlandırılan uşaq verilişində efiərə çıxırdı. Yeri gəlmişkən, bunu da qeyd edim ki, bizim ailənin bütün uşaqları ayrı-ayrı vaxtlarda, daha doğrusu, ilbəil növbə ilə bu proqramın müzdü «qonaqları» olublar. O verilişdə ilk dəfə Seymurla mən hələ 1927-ci ildə, onun on, mənəm səkkiz yaşım olanda çıxış etmişik. Onda bizim studiyamız köhnə «Marri-hill» mehmanxanasının qonaq otağında yerləşirdi. Seymurdan tutmuş Frenniyə kimi, yeddimiz də o verilişdə özgə adlarla çıxış etmişik. Bəlkə də, bu sizə çox qəribə görünəcək. Çünki biz məşhurlaşmağa o qədər də pis baxmayan bir silmə – komik estrada aktyorları silkinə məxsus adamların övladlarıyıq. Lakin bir dəfə anam jurnalda bir məqalə oxudu. Orada deyilirdi ki, guya, bizim kimi erkən yaşlardan peşəkarlıq eləyən uşaqlar öz yaşlılarından, öz uşaqlıqlarından ayrı düşdüklərinə görə çox ağır psixi sarsıntılara məruz qalırlar. İradəsi zəif olan anam öz adımızla çıxış etməyi biza qadağan elədi və bir daha heç vaxt bu fikrindən dönmədi. (Məncə, erkən yaşlardan «peşəkarlığa» qurşanan uşaqların hamısını və yaxud əksəriyyətini qanundankənar elan etmək, onların halına acımaq və ya ictimai asayiş pozduqlarına görə amansızcasına cəzalandırmaq məsələsini burada müzakirə etməyə lüzum yoxdur. Bircə bunu deyə bilərəm ki, «Müdrük körpə» verilişindən əldə etdiyimiz qazanc hesabına altımız kolleci bitirib, yedincimiz də indi orada təhsil alır).

Böyük qardaşımız Seymur isə – aşağıda söhbət də, əsasən, məhz elə ondan gedəcək – onda, 1942-ci ildə, hələ hərbi hava qüvvələri adlanan ordu hissəsində kapral idi. Kaliforniyada B-17 bombardmançı təyyarələr bazasında xidmət edirdi və mən *biləni*, orada böltüyə mirzəlik eləyirdi. Elə bir əhəmiyyəti olmasa da, əlavə etmək istərdim ki, ailəməndə onun qədər məktub yazmaqdan zəhləsi gedən adam yox idi. Ömrüm boyu, çox çətin ki, ondan beşcə məktub almış olam.

Gərək ki, mayın 22-də, bəlkə də 23-də (tarix qoymaq bizimkilərdə adət deyil) səhər tezdən bacım Bu-Budan gələn məktub Fort Beniğ hospitalındakı cərpayımın üstünə atılıb

225

qalmışdı, çünki həmin vaxt hakimlər döş qəfəsini yapışqanlı plastirlə bərk-bərk sıxı salırdılar. (Bu, sətaləməli xəstələrlə bağlı adı müalicə üsuludur. Yəqin, ona görə belə edirlər ki, o yazıqlar göyöskürəkdən partlayıb parça-parça olmasınlar). Bu məşəqqətdən qurtulan kimi, Bu Bunun məktubunu açıb oxudum. O, hələ də məndə durur və onu yenilə bura köçürürəm:

«ƏZİZİM BADDI!

Bu saat yol üstündəyəm, çox tələsərəm, ona görə də bu məktubum qısa, amma çox zəruri olacaq. Admiral – yanına şiş batmış bu qənaətə gəlib ki, müharibəni udmaq üçün hansı cəhənnəməsə, naməlum istiqamətdə yola düşməlidir. Həm də bu fikirdədir ki, özümü yaxşı aparsam, katibəsi kimi məni də özüylə götürsün. Ona görə də tamam dilxorəm. Seymour bəs deyilməmiş kimi, indi də mən bu andıra qalmış palatalarda soyuqdan donmalı, fədakar əsgərlərimizin sarsaq atmacalarına dözməli, təyərədə murdar kağız kisələrdə havasızlıqdan boğulmalıyam. Nə isə, əsas məsələ budur ki, Seymour evlənir, hə, hə, *evlənir*. Buna görə də xahiş edirəm, bu sözlərimə diqqətlə fikir ver. Mən o toyda iştirak edə bilməyəcəyəm, çünki bu naməlum səfərin nə qədər çəkəcəyini bilmirəm. Bir ay, iki ay, bəlkə, daha çox. Qızı görmüşəm. Yar-yarışıqına söz ola bilməz. Amma, deyərsən, mənasız işdir. Bəlkə də, mən səhv edirəm. Ancaq həmin axşam onunla görüşəndə, heç ikitə kəlmə də kəsmədik. Oturub siqaret çəkir, bir-birimizin üzünə gülümsəyirdik. Buna görə də, ola bilsin, mənə elə gəldi, daqiqə deyə bilmərəm. Onların eşq dastanı haqqında da elə bir məlumatım yoxdur. Bir onu bilirəm ki, Seymour keçən qış Monmautda xidmət edəndə, orada təsadüfən görüşüblər. Anasından heç olmaz. Əlindən gəlməyən iş yoxdur. Həftədə iki dəfə Yunqun tələbəsi olmuş məşhur bir psixanalitikin yanına gedir (o axşam, ilk görüşümüzdə, məndən iki dəfə psixanalizdən keçib-keçmədiyimi soruşdu). Dedi, çəx istərdi ki, Seymour da başqaları kimi olsun. Nəfəsini dərmədən bunu da əlavə etdi ki, Seymour onun çox xoşuna gəlir və sair və ilaxır. Üzün illər onun radiodakı bütün çıxışlarına böyük ehtiramla qulaq asıb. Nə isə, həmin əhvalat barədə bildiklərim bu qədərdir. Əsas məsələ budur ki, sən, hökəmən o toyda olmalısən.

Getməsən, ömrümdə bunu sənə bağışlamaram. Qəti sözümdür! Atamla anam Kaliforniyadan bura heç cür gəlib çatdıra bilməzlər. Həm də Frennini möhkəm qızılca tutub. Yaxşı yadıma düşdü, keçən həftə onun çıxışına qulaq asdınımı? Dörd yaş yarımlığında evdə tək qalarkən otaqda necə uçmağından elə gözəl, elə səlis danışırdı ki! Yeni şərhçi nəinki Qrantdan, hətta bizdə vaxtlardakı Sallivendən də küt idi (əgər ondan küt olmaq mümkündürsə). O soruşdu ki, yaqin sən yuxuda *uçmusan*? Yazıq uşaq mələk kimi səbrini basib inadından dönmədi. Dedi ki, uçduğunu ovcunun içi kimi *daqiqə bilir*, çünki hər dəfə yərə düşəndə barmaqalarının toza, elektrik lampalarının tozuna bulaşdığını görmüşəm. Ondən ötrü bumumun ucu göynəyir. Elə səndən ötrü də. Nə isə, sən, *hökəmən*, o toyda iştirak etməlisen. Lazım gəlsə, icazəsiz qaç, ancaq, xahiş edirəm, hökəmən *get*. Toy iyunun dördündə, saat üçdə qızın nəfəsinin altmış üçüncü küçədəki dəbdəbəli evində olacaq. Kəbinlərini də hakim kəsəcək. Evin nömrəsini bilmirəm, amma Karl ilə Eminin dəbdəbə içərisində yaşadığı evdən iki qapı o yana olmalıdır. Üolta da telegram vuracağam, ancaq qorxuram onun gəmisini artıq yola düşmüş ola. Baddi, *xahiş edirəm*, hökəmən *get* ora. Yazığın quru skeleti qalıb, sir-sifəti elə günə düşüb ki, ona söz deməyə adamın dili gəlmir. Bəlkə də, hər şey yaxşı qurtaracaq, ancaq mən 1942-ci ilə nifrət edirəm. Bəzi şeylərin acığına. Bərk-bərk öpürəm, qayıdanda görüşənədək.

BU-BU»

Bu məktubdan iki gün sonra məni, necə deyirlər, qabırğalarıma sannmış üç metrlik yapışqanlı plastrın himayəsinə tapşırıb, hospitaldan buraxıdılar. Sonra bütün imkanları səfərbərliyə alıb, toya gedə bilmək üçün bir həftəlik gərgin icazə kampaniyasına başladım. Nəhayət, düz bir həftə bölük komandirinə, sözün əsl mənasında, quyuq bulayandan sonra buna nail ola bildim. Bəxtim onda getirdi ki, o da özünə görə yaman kitab həvəskarı idi və xoşbəxtlikdən, ən sevimli yazıçısı L. Meninq Vayns, yoxsa, bilmirəm, Hayns mənim də ən çox sevdiyim yazıçı çıxdı. Ruhən bir-birimizə bu qədər yaxın mənəvi tellərlə bağlandıqımıza baxmayaraq, mən ondan cəmi-cümlələri üçcə günlüyə icazə ala bildim ki, bu da, ən yaxşı halda, Nyu-Yorka getmək, toyda iştirak

etmək, sonra atüstü bir yerdə nahar eləyib, qaranəfəs Corciyaya qaçmağıma ancaq bəs edirdi.

1942-ci ildə qatarların «oturaq» vaqonlarında ventilyasiya sisteminin yalnız adı vardı və yadımda qalanı budur ki, mən mindiyim vaqon hərbi mühafizə dəstəsinə məxsus əsgərlərlə ağzınacan dolu idi: portağal şirəsi, süd, çovdar viskisinin murdar iyindən adamın ürəyi bulanırdı. Bütün gecəni öskürək mənə aman vermədi, kiminsə halıma acıyaraq mənə bağışladığı satirik jurnalı vərəqləyə-vərəqləyə səhəri açdım. Qatar Nyu-Yorka girəndə (toy saat üçə on dəqiqə işləmiş başlanacaqdı) öskürəyim tamam kəsmişdi, amma yaman yorğun idim, bütün bədənəm tər içindəydi, sinəm isə yapışqanlı plastirin altında yamanca göynəyirdi. Nyu-Yorkda hava çox isti idi. Öz mənzilimizə baş çəkməyə vaxt olmadığından əşyaları, ağız bağlı nimdaş parusın yol çantasını Pensilvaniya vağzalında dəmir qutulardan birinə qoydum. Bayra çıxıb, taksi axtara-axtara hazır paltar mağazalarının önündə Yeddinci avenyuna keçmək istəyəndə, tərslikdən, haradansa rabitə korpusuna mənsub bir kiçik leytenant peyda oldu və görünür, ona hərbi qaydada salam verməyi unutduğumdan məni dayandırdı, sonra da diyircəkli qələmini çıxarıb, küçədən keçənlərin məzəmmətli baxışları altında soyadı, hissəmizin nömrəsini və ünvanını dəftərcəsinə qeyd elədi.

Taksiyə minəndə lap heydən düşmüşdüm. Sürücüyə dedim ki, vaxtilə Karlla Eminin dəbdəbə içində üzdükləri binə istiqamətində sürsün. Həmin məhəlləyə çatan kimi, hər şey öz-özünə aydınlaşdı. Bir neçə dəqiqədən sonra köhnə, amma çox əzəmətli bir daş binaya daxil oldum. Qədd-qəmətli, boz-bənövşəyi saçlı qəşəng bir xanım qabağıma çıxdı və soruşdu ki, mən kimin – bəyin, yoxsa gəlinin tanışlarındanam. Dedim “bəyin”.

– Oh, bağışlayın, – dedi, – deyəsən, biz burada hamını qanşiq salmışıq.

Sonra bərkədən şaqqanaq çəkib güldü və bu əndazəsiz qonaq otağındakı yeganə boş stulda mənə yer göstərdi. Aradan keçən bu on üç ildə yaddaşım o qədər korlaşıb ki, o otağın bütün digər əlamətlərini tamam unutmuşam. İçəridəki tünlülkdən və istidən savayı, ikicə şey yadımda qalıb: düz arxamda çalınan orqanın səsi, bir də sağ yanımda

əyləşən xanımın üzünü mənə çevirib, saxta bir pıçılıt ilə: «*Mən Helen Silsbernam!*» deməsi. Onsu da stullarımızın yerindən də başa düşmüşdüm ki, o, gəlinin anası ola bilməz, amma hər ehtimala qarşı gülümsündüm və az qala, ikiqat əyilib ona təzim etdim. Özümü ona təqdim etmək istəyirdim ki, ərklə barmağımı dodağına apardı və ikimiz də dönüb qabağa baxdıq. Onda saat, təqribən, üç olardı. Gözlərimi yumub, bir qədər səbirsizliklə orqan çalının öz danqılısını haçan qurtar. «Lohenqrin» toy marşına keçəcəyini gözləməyə başladım.

Sonrakı bir saat on beş dəqiqənin necə keçdiyi yaxşı yadımda qalmayıb: toy marşı, nədənsə, hələ də çalınmırdı. Tanış olmayan narazı sifətlər hərdən geri çevrilib, öskürənin kim olduğunu bilmək istəyirdilər. Bir də o yadımdadır ki, sol yanımda əyləşən xanım mənə sarı çevrilib, yenə o cür saxta pıçılıt ilə: «*Deyəsən, yaman gecikdilər, – dedi. – Hakim Renkeri heç yaxından görmüsünüz? Sifətində əsl mələk nuru var.*». O da yadıma gəlir ki, orqançalan arada qəflətən Baxdan Rocerslə Xartın erkən yaradıcılığına məxsus musiqi lövhələrinə keçdi. Bütövlükdə isə, bu bir saat on beş dəqiqə ərzində mən, sanki, xəstəxanada öz çarpayımın başı üstündə dayanıb öskürməyimi zorla boğmaq məcburiyyətində qaldığım üçün öz halıma acıyırdım. Orada – qonaq otağında oturanda hərdən ağıma belə bir pis fikir gəlirdi ki, əynimə yapışqanlı plastirdən «korset» geyməyimə baxmayaraq, bu saat ya boğazımdan qan fişqıracaq, ya da qabırğalarımla partlayıb yerindən çıxacaq.

Beşə iyirmi dəqiqə işləmiş və ya bir qədər kobud şəkildə demiş olsaq, bütün ümidlər puça çıxdıqdan bir saat iyirmi dəqiqə sonra nikahsız gəlin, valideynlərinin hərəsi bir qolunda, mısırınığını sallamış halda, qətiyyətsiz addımlarla uzun daş pilləkənlərlə üzünəşığı küçəyə çıxandı. Orada isə, onu, bir növ, əldən-ələ ötürərək, nəhayət, səkinin qırağında iki sıra ilə dayanıb onları gözləyən qara, laklı maşınların öndəkinə mindirdilər. Əla mənzərə idi, ələ bil, rəssam fırçasından çıxmışdı: hətta şahidlər də yerlərindəydilər; hay-küylə, itələşə-itələşə binadan bayıra tökülüşən qonaqlar (mən də onların arasında) ədəb qaydalarını gözləməyə çalışsalar da, gözlərini acgözlüklə, – şorgözlüklə demək istəməzdim, – gəlinə

zilləmişdilər. Bu, mənzərəni azacıq da olsa, yumşaldacaq bir şey var idisə, o da havanın özüydü: iyun günəşi, eyni vaxtda alışıq minlərlə fotoqüçlümcü şüası kimi, o qədər qızmar və gözqamaşdırıcıydı ki, yanbiş halda pilləkənlərlə aşağı endirilən gəlinin sifəti dumanlı bir ilgim içində səyri-yirdi. Bu da lap yerinə düşmüşdü.

Gəlinin mindiyi maşın, nəhayət, necə dəyərlər, cismən gözəndən itdikdən sonra səkidəki, xüsusilə də çadırın altındakı gözləmə gərginliyi adı izdihamlı bir axına çevrildi. Əgər bu bina kilsə binası, bu gün isə bazar günü olsaydı, elə bilərdin, camaat ibadətdən sonra basa-basla evlərinə dağılışır. Elə bu vaxt izdiham içində, xüsusi bir ada ilə elan olundu (guya, gəlinin El adlı dayısı özü təkidlə belə buyurub) ki, hətta, nikah mənasını pozulsa, planlar dəyişilsə də, səkidə dayanan maşınlar qonaqların ixtiyarına verilir. Ətrafimdakı adamların ani canfəşanlıq meyar ola bilərsə, bu xəbər camaat tərəfindən sadəcə olaraq «beau geste»¹ kimi qarşılandı. Həm də əlavə etdilər ki, bu maşınlar, gəlin tərəfin «əziz-xələf qonaqları» – çox hörmətli şəxslərdən ibarət böyük bir dəstə – hər cür nəqliyyatla təmin olunduqdan və onlar bu səhnəni tərk etdikdən sonra qalan qonaqların ixtiyarına veriləcək. Nə isə qəribə və anlaşılmaz bir basabasdan sonra (mənim özümü də elə sıxışdırdılar ki, elə bil, yerimə mıxdanmışdım), qız tərəfin «əziz-xələf qonaqları», həqiqətən də, altıbir, yeddibir maşınlarla doluşmağa başladılar: hərçənd, üçbir, dördbir minənlər də olurdu. Belə başa düşdüm ki, hər maşına minən adamların sayı birinci əyləşənin yaşından, davranışından və yançıqlarının enindən asılıdır.

Birdən kiminsə sözgəlişi, amma çox dəqiq və aydın göstərişi ilə özümü səkinin qırağına, çadırın ağzına atıb, qonaqları maşınlarla oturtmağa başladım. Bu cür məsul vəzifənin nə üçün məhz mənə tapşırıldığını aydınlaşdırmağa çalışmaq heç də pis olmazdı. Çox güman ki, bu işi mənə həvalə edən tanımadığım, ortayaşılı kərgüzər kişi bəyən qardaşı olduğumdan xəbərsiz idi. Deməli, belə bir məntiqi nəticə çıxarmaq olar ki, o, bu vəzifəni mənə başqa, bu cür intimlikdən daha uzaq bir mülahizəyə görə tapşırmışdı. 1942-ci il idi, iyirmi üç yaşım vardı, orduya təzəcə çağırılmışdım.

¹ Gözəl jest (franz.)

Sizi inandırırım ki, məhz cavanlığım, hərbi geyimdə olməyim və bir də solğun bənizimdəki şəxsi özünüolalığı ifadəsi bir qapıçı kimi daha yararlı olacağım barədə onda müəyyən təsəvvür oymuşdu. Bir də ki, həm dərrakəmə, həm də qabiliyyətimə görə mənə heç iyirmi üç yaş da verməzdilər. Yadımdadır, qonaqlar maşınlarla oturdanda ən adi şeylərdə də naşı olduğum bilinirdi: daha doğrusu, inadkar bir şagird çalışqanlıq ilə özümü oda-közə yaxır, çox mühüm bir vəzifəni yerinə yetirən adam kimi canfəşanlıq eləyirdim. Düzü, heç ikicə dəqiqə keçməmiş başa düşdüm ki, mən burada özümdən daha yaşlı, daha şişman və daha bəstəbəy bir nəslin nümayəndələrinə qulluq etməliyəm və mənim bu «qoluna gir, qapını aç, qapını ört» vəzifəm, sadəcə, olmayan gücümü gözə soxmaqdan savayı, başqa bir şey deyil. Ona görə də özümü kübar həyat tərzinə dərinəndən bələd olan, amma təsadüfən öskürəyə tutulmuş pəhləvan kimi göstərməyə başladım.

Ancaq bir yandan, necə dəyərlər, günortanın istisi nəfəsimi kəşmişdi, o biri yandan isə bu ağır və çətin vəzifənin müqabiləndə məni, deyərsən, heç bir mükafat-zad gözləməirdi. Qızın «əziz-xələf qonaqları» təzəcə seyrəkləşməyə başlamışdı ki, kərxətdimədən birdən yerindən tərpənməkdə olan qonaqlarla dolu maşınların birinə təpildim. Maşın taqqiltıyla maşının tavanına dəyib əzildi (məna bu da az idi). Sən demə, o süni piçilti ilə danışıq xanım Helen Silsbərn də bu maşında olmuş. Dərhal canıyananlıq etməyə başladı. Taqqiltını maşındakıların, deyərsən, hamısı eşitmişdi. Ancaq iyirmi üç yaşında o qədər təşəxxüslü olursan ki, camaat içində nə qədər ağır xəsarətə (təkcə ciddi beyin zədəsindən savayı) məruz qalsan da, özünü o yerə qoyursan, yalnız boğuc, qeyri-insani güllüslə kifayətlənməli olursan.

Maşın qarba, sanki, bərbəş günorta səmasının ağzıaçıq, qızmar günəş sobasına doğru istiqamət götürdü. İki məhəllə keçib, Medison avenyuya çatanacan bu cür – istidan baş-bişə getdik, orada maşın qəflətin şimal tərəfə buruldu. Məncə, biz yalnız bu naməlum, amma çox zirik sürücünün fərəsəti sayəsində bu qızmar günəş sobasında tamamilə yanib kül olmaqdan qurtulduq.

Medison avenyu boyu üzü şimala dörd-beş məhəllə keçəndək, maşında söhbət adı üzrxahlıq çərçivəsindən

kənara çıxmadı: «Yeriniz dar deyil ki?», «Ömrümdə belə isti görməmişəm!» – və sair və ilaxır. Ömrümdə *bela* isti görməyən xanım, hələ səkidəyən qulaq verib öyrəndiyimə görə, gəlinin sağdışydı. İyirmi dörd-iyirmi beş yaşlarında çox zirpi bir qız idi, bənövşəyi rəngli ipək don geymişdi, başına süni «unutma məni» çiçəklərindən çələng qoymuşdu. Qədd-qamətindən idmançıya oxşayırdı, elə bil, bir neçə il əvvəl kollecdə bədən tərbiyəsi fakültəsini bitirmişdi. Hətta qucağındakı qardeniya buketi də boşaldılmış voleybol topuna bənzəyirdi. O lap arxa cərgədə, öz əri ilə aynında frak, başında silindir, əlində yandırılmamış Havana siqarı tutmuş sısqaboy və arıq bir qocanın arasında birtəhər özünə yer ələyib oturmuşdu. Missis Silsbernlə mən isə fırlanan yan oturacaqları zəbt eləmişdik. Səbəbsiz-zadsız, adı marağ xatirinə iki dəfə dönüb gözücü sısqa qocaya sən baxdım. Hələ qonaqları maşına mindirəndə, qapını açıb onu oturtmaq istəyəndə birdən ürəyimdən keçdi ki, onu qucağıma alıb ehmalca pəncərədən içəri salım. O qədər balaca, o qədər sısqaydı ki, boyu dörd fut doqquz-on düym ancaq olardı. Lakin ona cirtdən və ya liliput da demək doğru olmazdı. Özünü dartıb şəstlə oturmuşdu, sət və ciddi nazarlarla gözlərini düz qabağa zilləmişdi. İkinci dəfə gözücü ona sən baxanda frakının yaxalığında yağlı sousun izlərini xatırladan sarımtıl bir ləkə gördüm. Ona da fikir verdim ki, başındakı silindr maşının tavanından nə az, nə çox – dördcə düym aşağıdır. Lakin bizim səyahətimizin ilk dəqiqələrində məni hələ də hər şeydən çox öz səhhətimin vəziyyəti düşündürürdü. Sələcəm olmağım və başımı tavana vurub əzməyim bəs deyilmiş kimi, bir yandan da boğazım ağrımağa başlamışdı, angina olmaq qorxusu canıma çökmüşdü. Dilimi gücüm çatdığı qədər geriyyə qanıb boğazımın şübhəli yerlərini xalvatca yoxlamağa başladım. Yadımdadır, gözlərimi düz qabağa, sürücünün təzəcə sağalmış çiban qaçıqlarından ibarət qabanıq, iqtisadi xəritəni xatırladan boynunun ardına zilləyib, kirmişcə oturmuşdum. Birdən oturacaq qonşum üzünü mənə tutub:

– Bağışlayın, bayaq içəridə soruşa bilmədim, ananız necədir? – dedi. – Siz Diki Briqanza deyilsiniz?

Həmin anda dilim lap geridə, damağımın ən yumşaq yerlərini yoxlamaqla məşğul idi. Onu dərhal yerinə qaytarıb,

udqundum və həmin qonşuma sən döndüm. Əlli yaşı olardı, çox yüksək zövq və dəblə geyinmişdi. Sifətinə bolluca anlik-kirşan yaxmışdı. Dedim, yox, mən o adam deyiləm.

Gözlərini azca qıyıb üzümə baxdı və dedi ki, mən lap Seliya Briqanzanın oğluna oxşayıram. Ələkxüsus da, ağızım oxşayır. Sifətimin ifadəsi ilə ona çatdırmaq istədim ki, olan şeydir, hamı bu cür səhv ələyə bilər. Sonra yenə qabağa dönüb, gözlərimi sürücünün boynunun ardına dıkdım. Maşına dərin sükut çökmüşdü. Yeknəsəq mənzərədən qurtulmaq naminə, pəncərədən bayıra baxmağa başladım.

– Əsgərlik xoşunuza gəlirmi? – Missis Silsbern elə-bela, sükutu pozmaq xatirinə soruşdu.

Elə bu anda məni bərk öskürək tutdu. Öskürəyim kəsəndə ona sən dönüb, halıma müvafiq bir gümrəhliklə dedim ki, niyə, əsgərlikdə özümə xeyli dost-tanış tapmışam. Üzümü ona sən çevirmək mənim üçün əsl cəhənnəm əzabı idi, çünki yapışqanlı plastr döş qəfəsimi möhkəm sıxıb əzirdi.

O, başını tərpətdi.

– Mən sizin hamınız əsl möcüzə hesab edirəm! – Sonra birdən-birə səsinin ahəngini dəyişib kəsəsinə: – Siz kimin tanışısınız, gəlinin, yoxsa bəyin? – soruşdu.

– Bilirsiniz, əslində mən heç birinin...

– Əgər *bəyin* tanışınızsa, səsinizi çıxarmasanız yaxşıdır. – Arxa cərgədə oturan Sağdış xanım sözümü ağızımda yarıncıq qoydu. – Oh! Kaş o, *ikicə dəqiqəliyə* mənim əlimə keçəydi. *İkicə dəqiqəliyə*, artıq lazım deyil.

Missis Silsbern bu ötkəm səs sahibinin üzünə gülümsünmək üçün sərt hərəkətlə yarım dövrə geriyyə fırlandı. Sonra bir də fırlanıb ilkin vəziyyətinə qayıtdı. Əslində, biz onunla eyni anda geri qanıldıq. Onun Sağdış xanıma bəxş etdiyi bu təbəssüm, bir növ, əsl sənət əsəriydi. Bu təbəssümdə dünyanın bütün gənc nasillərinə, xüsusilə də onları bu son dərəcə cəsarətli, sözü adamın dik üzünə deyən nümayəndəsinə dərin və hədsiz rəğbət hissi ifadə olunmuşdu.

– Sən nə qansız adammışsan. – İstəhzalı kişi səsi eşidildi. Missis Silsbernlə mən bir də geri döndük. Bu, Sağdış xanımın əriydi. Düz mənim arxamda, arvadının solunda oturmuşdu. Bir-birimizi tərs-tərs süzdük, andıra qalmış o 1942-ci ildə əsgərlə zabit bir-birini yalnız bu cür süza bilərdilər. Rabitə xidməti hissəsinin baş leytenantı olan bu zabit

başına hərbi hava qüvvələrinə məxsus gülməli bir tayyarəçi furajkası, qoymuşdu: uzun günlüyü və içindəki simi çıxarılmış nəhəng tavarəsi olan bu cür furajkalar, adətən, öz sahibinə çox cəsarət adam görkəmi verir. Ancaq bu dəfə o, öz vəzifəsinin öhdəsindən gələ bilməmişdi. Bu dəfə o yalnız buna xidmət edirdi ki, mənim formaya uyğun və başıma bir az yekə olan əsgər papağım onun yanında kiminsə tələm-tələsik zibil yeşiyindən çıxardığı təkək qalpağına oxşasın. Leytenantın solğun və xəstə sifətinə tər basmışdı! Alnından, üst dodağından, hətta burnunun ucundan belə tər axırdı.

– Mən də gedib bu boyda ştatda ən qansız adama evlənmişəm. – O, üzünü missis Silsberinə tutub yenə irişirdi.

Onun rütbəsinə qeyri-ixtiyari ehtiram bəslədiyimdən, az qaldım ki, üzünə irişib xoş bir söz deyəm. Yad və rütbəcə kiçik bir adamın bu qısa və yersiz irişməyi ayarı şəkildə bir daha sübut edərdi ki, mən də onun və eyni zamanda bütün məşindakıların tərəfindəyəm və onların heç birinin ziddinə deyiləm.

– *Gerçək* sözümdür! – Sağıdıx xanım dedi. – *İkicə* dəqi-qəliyə, qardaşlar, artıq istəmirəm. Bax, bu balaca *allərimlə*...

– Yaxşı, yaxşı. Burax getsin. Fikir vermə, – deyə əri onun sözünü kəsdi. Deyəsən, o, ailə münəqişələrində çox möhkəm səbrə və yumor ehtiyatına malik bir adam idi. – Hirsələnmə. Hirsələnməyin cana ziyanı var.

Missis Silsberin yenə də geriya çevrildi və Sağıdıx xanım bu dəfə ilahi bir təbəssüm bəxş elədi.

– Toyda heç oğlan evinin adamlarından görən olubmu? – Çox məlahətli bir səslə «oğlan» sözündəki birinci həcağı uzada-uzada soruşdu.

Sağıdıx xanım bomba kimi partladı:

– *Yax!* Onların hamısı haradasa qərb sahillərində, ya da ondan da uzaq yerlərdədirlər. Kaş bircəciyi *əlīmə* düşəydi.

Yenə də ərinin kinayəli səsi eşidildi:

– Düşsəydi, neylərdin ona, əzizim? – dedi və utanıb-ələmədən mənə göz vurdu.

– İndi *bilmirəm*, amma hökmən *nəsə* eləyərdim, – Sağıdıx xanım dedi. Əri onun sözünə bu dəfə lap bərkdən irişdi.

– Hökmən! Hökmən *bir şey* eləyərdim. İnanın mənə. Oh, *ilahi!* – getdikcə səsinə daha da ucaldırdı, sanki, bu qənaətə gəlmişdi ki, nəinki öz əri, həm də biz hamımız onun

bu cəsarətinə, səsindəki bu ədalət hissinə heyran qalmışdıq. – *Bilmirəm*, onlara nə deyərdim. Çox güman ki, dişimin dibindən çıxarı söyləyərdim. Oh, ilahi! Vəcdanım haqqı, bu cür əsl cinayətkar adamların cəzasız qalmalarına heç cür döza bilmirəm. Belə şeyləri görəndə, qanım itin qanına dönür.

Bu nəci bəyəcənini bir anlığa boğdu ki, missis Silsberin onunla tamamilə şərik olduğunu öz baxışlarıyla, özü də xüsusi bir eyhamla ona çatdırı bilsin. Missis Silsberlə mən artıq, demək olar ki, tam qarşılıqlı anlaşma şəraitində, tamən arxaya çevrilmişdik.

– Bəli, bəli, *məhz cinayət!* – Sağıdıx xanım sözünə davam etdi. – Axı, bu cür, qəflətən başqalarının həyatına *soxulub* onların qəlbini qırmağa, ən məhrəm hissələrini təhqir etməyə heç kimin ixtiyarı yoxdur.

– Təəssüf ki, mən o cavan oğlan haqqında çox az şey bilirəm. – Missis Silsberin əzilə-əzilə dedi. – Əslinə qalsa, heç onu üzdən də tanımıram. Təkcə bunu eşitmişəm ki, Muriel onunla nişanlanıb...

– Onu *heç kəs* görməyib, – Sağıdıx xanım onun sözünü ağzında qoydu. – Heç mən özüm də görməmişəm. Bu toy dəsgahını düz iki dəfə məşq eləmişik, hər ikisində də bəy rolunu Murielin yazıq atası oynamalı olub, çünki onun o andır təyyarəsi uça bilməyib. Keçən çərşənbə axşamı günü gecə hansısa hərbi təyyarə ilə bura uçmalıydı, amma orada, Koloradodamı, *Arizonadamı*, yoxsa hansı səhənnəmdəsə, deyəsən, bərk qar yağıb, yoxsa bilmirəm, nə çər dəymiş iş olubsa, dənən *gecə saat birdə* ancaq uça bilib. *Sonra da*, gecənin bu vaxtında Lonqaylenddən Murielə zəng vurub, onu hansı sarsaq mehmanxanasına hollandı götürsə çağırıb, guya onunla, *danışmaq* istəyirmiş. – Sağıdıx xanım mənalı-mənalı çiyinlərini dartdı. – Murielə də ki, özünü tanıyırsınız. O qədər təmiz, o qədər sadələvhədir ki, hər yoldanötən onu çox asanca aldada bilər. Məni yandıran da elə budur. Harada pis iş var, həmişə məhz bu cür təmiz, yazıq adamların başına gəlir... Nə isə, bu bədbəxt də geyinir, bir taksitə tutub cumur ora. Səhər saat *beşə* on dəqiqə qalana kimi, o sarsaq mehmanxanada, o murdar holda oturub onunla çənə döyür. – Sağıdıx xanım əlini gül dəstəsindən çəkib, hər iki yumruğunu dizlərinə çırpdı. – *Oh!!!* Fikir-ləşəndə adam az qalır, dəli ola!

– Hansı mehmanxanada? – deyə mən ondan soruşdum. – Adını bilirsinizmi?

Bunu elə soruşdum ki, guya, atam mehmanxanalar trestinin sahibi imiş və belə bir adamın oğlu kimi, Nyu-Yorka gələnlərin hansı mehmanxanaya düşdükələrini bilmək, guya, mənim üçün çox maraqlıymış. Əslində isə, çox yersiz sual idi. Sadəcə olaraq, çaşib ürayimdən keçəni dilimə gətirmişdim. Məni maraqlandıran bu idi ki, axı, qardaşım Nyu-Yorkda öz boş mənzilini qoyub, nişanlısını niyə mehmanxanada görüşə çağırın? Doğrudur, bu cür qəribəliklər ruhən onun xarakterinə tamamilə uyğun şeylərdir, amma istəməz bu məsələ məni çox düşündürdü.

– Hansı olduğunu deyiş bilmirəm, – Sağdıx xanım hirsli-hirsli cavab verdi. – Mehmanxanaların birində olublar, vəssalam. – Birdən diqqətlə üzümə baxıb hökmə: – Bunu nə üçün soruşursunuz? – dedi. – Bəlkə, siz onun dostusunuz?

Onun baxışlarında nə isə açıq-əşkar bir hədə vardı. Elə bil, dünyadakı bütün qadınların hiddəti tək onda cəmlənmişdi və başqa vaxt fürsət düşsəydi, o, eynilə bu sayaq əlində corab toxuya-toxuya gilyotinə baxıb həzz alardı. Mən isə bütün ömrüm boyu insan yığnağı, insan kütləsi görəndə qorxudan dəhşətə gəlmişəm.

– Uşaqlığımız bir yerdə keçib, – deyə zorla cavab verdim.

– Sizə böyük xoşbəxtlik nəşib olub ki!

– Yaxşı, yaxşı, bədsir. Ağ eləmə, – əri ona dedi.

– Ah, *iiz* istəyirəm, – Sağdıx xanım üzünü ərinə tutsa da, bu, bizim hamımıza aid idi. – Ancaq siz də mənim kimi o bədbəxt qızın azı bir saat necə göz yaş axıtıldığını öz göz-lərinizlə görsəydiniz, buna dözə bilməzdiniz. Burada gülməli heç nə yoxdur, unutmayın bunu! Dönük, yan yoldan qayıdan cavanlar haqqında çox eşitmişik, ancaq beləsi – lap *son anda* sözdündən dönən heç vaxt olmayıb. Heç kim belə eləməz! Heç kəs cəsaret etməzdi ki, bu qədər mötəbər adamları belə axmaq vəziyyətdə qoysun, onları ürək ağrısına sal-sın, yazıq qızığızı dali olmaq dərəcəsinə çatdırsın. Eləməzdi, vallah! *Fikrini* dəyişmişdisə, bunu qabaqcadan qıza yazaydı, heç olmasa, bu işə əsl centlmen kimi son qoyaydı. Elə deyil, siz allah? Bütün bu hängamədən qabaq.

– Di bədsir, özünü ələ al, əsəbiləşmə, – əri ona dedi. Hələ də irişirdi, amma bu dəfəki irişməyi çox saxta alındı.

– Yox, ciddi sözümdür! Niyə hər şeyi *kişi kimi* qabaqcadan qıza yazmırdı? Onda heç bu biabırçılıq-zad da baş verməzdi. – Qəflətən üzünü mənə tutdu. – İndi onun harada olduğunu, bəlkə, siz bilirsiniz? – deyə səsinin yoğun yerinə salıb tələb etdi. – Bir halda ki, *uşaqlıq* dostu olubsunuz, onda siz, gərək...

– Mən Nyu-Yorka ikicə saat bundan qabaq düşmüşəm, – sıxıla-sıxıla dedim. İndi nəinki Sağdıx xanım, həm də onun əri ilə missis Silsbern də gözələrini mənə zilləmişdilər. – Vaxt o qədər az idi ki, heç zəng vurmağa da macal tapmadım.

Yadımdadır, bu məqamda məni öskürək tutdu. Yaman bərk öskürək idi, amma boynuma alım ki, mən özüm də onu «cilovlamağa», ya, heç olmasa, bir qədər zəiflətməyə elə bir şey göstərmirdim.

– Siz həkimə müraciət etməsinizmi, əsgər? – öskürəyim kəsəndə leytenant məndən soruşdu.

Ancaq bu anda yenidən məni öskürək tutdu. Qəribədir ki, bu dəfə çox tez kəsdi. Hələ də yanm, ya da dördüdə bir dövrə gəriyə, arxa oturacaqlara sən qanılıb oturmşudum, bütün ədəb və gigiyena qaydalanna uyğun şəkildə öskürmək üçün üzümü bir qədər yana çevirmişdim.

Bəlkə də, hadisələrin ardıcılığını pozuram, ancaq mənə elə gəlir ki, elə buradaca bir haşiya çıxıb bəzi dolaşığı məsələləri aydınlaşdırmaq lazımdır. Birincisi, nə üçün mən hələ də bu məşindən düşmüşümdüm? Bütün təsadüfi mülahizələri bir kənara qoysaq, dəqiq bilirdim ki, bu məşin bütün sənişinləri gəlinin valideynlərinin evinə aparır. İkincisi, mən hətta orada dərd-qüssə içində qovrulan, nikahı baş tutmamış gəlindən və ya onun ciddi narahatlıq keçirən (və çox güman ki, bərk qəzəblənmiş) valideynlərindən bir-başə və ya dolayısıyla nəşə çox qiymətli məlumat əldə edə biləcək olsam da, mənim o mənzildə görünməyim səbəbindən yaranacaq pərtliyi heç nə aradan qaldıra bilməzdi. Bəs onda mən nə üçün hələ də məşində oturub qalmışdım? Məşin, deyək ki, qırmızı işiqda dayananda niyə düşüb qaçmırdım? Nəhayət, ən qəribəsi də bu idi ki, axı, mən bu məşinə nə üçün minmişdim?.. Yəqin ki, bu suallara yüz cür cavab tapmaq olardı və onları da hamısı, heç olmasa, ümumi şəkildə qənaətbəxş sayırdı. Ancaq mənə elə gəlir

ki, bu suallara cavab vermək üçün yalnız və dərhal bir şeyi xatırlatmaq kifayətdir: 1942-ci il idi, cəmi iyirmi üç yaşım vardı, təzəcə əsgərliyə çağırılmışdım, buna görə məndə qoyuna xas – sürüdən ayrı düşməmək instinkti təzə-təzə baş qaldırmışdı, ən başlıcası isə, həmin anda özümü çox tənha və yalnız hiss eləyirdim. Belə hallarda isə, içi insanla dolu bir maşın görən kimi, adam özünü cəld ora dürtür, bir növ, özünə sığınacaq tapmış olur və göründüyü kimi, oradan heç cür ayrılmaz istəmir.

Nəyə, qaydaq mətləb üstünə. Yadımdadır, onların hər üçünün – Sağdıx xanımın, onun ərinin və missis Silsbernin gözlerini mənə zilləyib, necə öskürdüyümə tamaşa etdikləri vaxt mən də gözləti arxa cərgədəki sısqı qocaya baxırdım. Hələ də eləcə – şəstlə, dimdik oturub, gözlerini düz qabağa dikmişdi. Onun ayaqlarının döşəməyə çatmadığını görəndə, qərribə bir minnətdarlıq hissi keçirdim. Sanki, bu ayaqlar mənim ən istəklili, köhnə dostlarımdı.

– Ümumiyyətlə, görəsən, bu adam nə ilə məşğul olur? – İkinci öskürək tutmasından xəyam qurtulan kimi Sağdıx xanım məndən soruşdu.

– Seymuru deyirsiniz? – Dedim. Əvvələn, səsinin ahəngindən də açıq-aşkar hiss olundu ki, bu qadın onun barəsində çox pis fikirdədir. İlkisində də, birdən-birə, özü də bədahətən ağılıma gəldi ki, bəlkə də, bu xanım Seymurun həyatı barədə gizləncə çox acı faktlar toplayıb; yəni elə xırda, amma elə dramatik faktlar ki, onlar özlüyündə (mənim fikrimcə) Seymur barədə yanlış təsəvvür yarada bilər. Məsələn, hələ uşaq ikən bütün ölkədə «Billi Blek» adı ilə məşhur olan radio qəhrəmanı kimi ad çıxarması, yaxud on dörd yaşına qədəm qoymamış Kolumbiya Universitetinə daxil olması və sair kimi qərribə faktlar.

– Bəli, bəli, məhz Seymuru deyirəm, – Sağdıx xanım bildirdi. – Əsgərliyə getməmişdən qabaq nə işin sahibi olur?

Yenə də bədahətən, hansı intuisiya qıçılıcımın şüasındansa dalağım sancdı ki, bu qadın, deyəsən, Seymur haqqında daha çox şey bilir, amma, nədənsə, burada onları açıq danışmaq istəmir. Məsələn, o, əlinin içi kimi bilir ki, Seymur əsgərlikdən qabaq kollecdə ingilis dili və ədəbiyyatından dərslər deyən müəllim olub. Bəli, bəli, müəllim. Fürsət tapıb

biranlığa onun sifətinə baxan kimi, canıma üsütmə düşdü: yaqın, o, hətta, mənim Seymurun qardaşı olduğumu da bilir. Ancaq artıq gec idi, bu barədə fikir çözlənməyə dəyməzdi. Buna görə də tərs-tərs düz onun gözününün içinə baxıb:

– O, qabartəmizləyən idi, – dedim. Sonra da qəfil üzümü yana çevirib, pəncərədən bayıra tamaşa etməyə başladım. Maşının səsi bir neçə dəqiqə bundan əvvəl kəsilmişdi, ancaq mən yalnız indi uzaqdan – Leksinqton və ya Üçüncü avenyu tərəfdən təbil səsinin gəldiyini eşitdim.

– Parada baxın! – Missis Silsbern dedi. O da üzünü yana çevirmişdi.

Səksəninci küçələr rayonundaydıq. Polis nəfəri Medison avenyunun ortasında dayanıb, şimala və cənuba doğru bütün hərəkəti saxlatmışdı. Belə başa düşdüm ki, o, nəqliyyatı heç şərqli və qərb tərəfə də buraxmır, *sadəcə olaraq*, əl-qol ata-ata bütün istiqamətlərdə hərəkəti dayandırmayla məşğuldur. Üç-dörd maşın və bir avtobus cənub istiqamətində yolun haçan açılacağını gözləyirdi, bizə maşın isə şəhərin şimal hissəsində yol gözləyən yeganə nəqliyyat vasitəsiydi. Lap yaxın küncdə, pəncərədən mənə görünən və Beşinci avenyuya çıxan yan küçədə adamlar ikibir, üçbir cərgə ilə düzülmüşdülər və çox güman ki, hərbiçilərinmi, şəfqət bəslənilənməni, boyskautları, yaxud kimlərinə dəstə ilə Leksinqton və ya Üçüncü avenyudakı toplanış məntəqəsindən marş sədələri altında haçan gəlib keçəcəklərini gözləyirdilər.

– Oh! İlahi! Birca bu çatmışdı! – Sağdıx xanım deyindi.

Çevrilib baxmaq istəyərkən az qaldıq kəllə-kəlləyə toquşsaq. O, qabağa aylarək başını missis Silsbernlə mənə aramdakı boşluğa soxmuşdu. Missis Silsbern də bu dilxorçuluğa şərik olduğunu bildirmək üçün ona sarı döndü.

– Belə getsə, *düz bir həftə* buradan tərpanə bilməyəcəyik, – deyər Sağdıx xanım qabaq şüşədən bayıra baxmaq üçün boynunu irəli uzatdı, – mən, görə, *indi* orada olaydım. Murielə də, anasına da söz vermişəm ki, qabaqdakı maşınların birinə oturub, *beşcə dəqiqəyə* özümü ora çatdıracağam. Oh, ilahi! Yəni *heç nə* etmək olmaz?

– Elə mən də indi orada olmalıydım, – missis Silsbern tələm-tələsik diləndi.

– Elədir, amma mən həm də onlara *söz vermişəm, axı!* İndi onlara o qədər gic-gicə xalalar, əmilər, yad adamlar doluacaq ki, gəl görəsən. Yazıq qıza söz vermişdim ki, dişimə-dınağımacan silahlanıb onun *qarovulunu* çəkəcəyəm, heç olmasa, yazıq bir az tək qalıb özünə gələ bilsin... – Sözüünü birdən yarımqıç kəsdi, – *– tamam biabır oldu!*

Missis Silsbern astadan, incimmiş kimi güldü.

– Qorxuram, axırda o gic-gicə xalalardan biri də elə biz olaq, – dedi. – Açıq-aşkar incimmişdi.

Sağdıx xanım ona sən çevrildi:

– Ooh!.. Üz istəyirəm. Mən elə demək istəməirdim, – dedi. Qayıdıb yerində oturdu. – Onu demək istərdim ki, onların evi çox dansqaldır, hamı ora doluşsa... özünüz başa düürsünüz də.

Missis Silsbern dinmədi, mən də onun sifətinə baxmağa cəsarət etmədim. Buna görə də Sağdıx xanımın bu sözüündən onun nə dərəcədə incidiyini dəqiq deyə bilməyəcəyəm. Amma yadımdadır ki, təsadüfən ağızdan çıxan bu «*gic-gicə xalalar və əmilər*» ifadəsinə görə Sağdıx xanımın üzrxahlığındakı qaribə ahəngdən yaman mütəəssir olmuşdum. Onun səmimiyyətinə şübhə ola bilməzdi, amma bu sözə görə nəinki özünü sındırmadı, hətta utanıb-elədiyini də heç büruzə vermədi. O daqiqə beynimdən belə bir fikir keçdi ki, bu qadının nümayişkarana höcətliyinə və saxta dəliqanlılığına baxmayaraq, onda, doğrudan da, nə isə bir qırılmazlıq, ən azı, heyratəmiz bir dikbaşlıq var. (Dərhal, özü də mərd-mərdənə boynuma alım ki, mənim bu fikrimin həmin anda elə bir mənası yox idi, çünki uzun-uzadı üzrxahlıq etməyi bacarmayan adamlara rəğbətlə bəsləmək mənim köhnə şəkərimdir). Ancaq iş orasındadır ki, məhz həmin anda – bayaqdan bəri ilk dəfə olaraq, – məndə itkin düşmüş bəyə qarşı cüzi bir etiraz hissi, daha doğrusu, onun bu cür müəmmalı sürətdə aradan çıxmasına qarşı güclü sezişən məzəmmət hissi baş qaldırmışdı.

– Gəlin fikirləşək görək, bəlkə, bir çıxış yolu tapa bildik, – Sağdıx xanımın əri od-alov içində belə öz təmkinini itirməyən komandir kimi danışdı. Arxada var gücünü topladığını hiss elədim və birdən onun başı missis Silsbernlə mənim aramdakı dar boşluğa dürtüldü.

– Sürücü! – deyə amirənə səslə çağırıb cavab gözlədi.

Cavabı eşidən kimi səsi xeyli yumşaldı, xeyli demokratikləşdi.

– Siz bilən, biz burada çoxmu dayanacağıq?

Sürücü geri çevrildi.

– Kim bilir, Mak, – dedi və yenidən qabağa döndü. Bütün fikri-zikri yolayrıcında idi. Bir daqiqə əvvəl, əlində yanboşalmış qırmızı şar tutan balaca oğlan uşağı küçənin adamlardan təmizlənmiş, keçid qadağan olunmuş yerindən qaçıb keçmək istəyirdi. Atası isə indicə onu yarıyolda yaxalayıb, küçənin ortasından iki dürtmə ilişdirəndən sonra geriye – səkiyə tərəf dartışındır. Onun bu hərəkəti səkiyə toplaşmış kütlə tərəfindən haqlı olaraq güclü etiraz sədələri ilə qarşılandı.

– *Bir görün* bu kişi *körpə uşaqla* necə rəftar ələyir? – Missis Silsbern bunu deyib, üzümüzə baxdı. Heç kim cavab vermədi:

– Bəlkə, o polisdən soruşasınız, görək bizi burada haçnadək saxlayacaqlar? – leytenant sürücüyə dedi. Başını hələ də bizim aramızdan çəkməmişdi. Görünür, onun birinci sualına sürücünün verdiyi qısa və lakonik cavab onu təmin etməmişdi. – Billirsiniz, biz bir qədər tələsik. Mümkünsə, ondan soruşun, görün, bizi burada çoxmu saxlayacaqlar?

Sürücü arxaya dönmədən, saymazana çiyinlərini dartdı. Amma buna baxmayaraq, motoru söndürdü, limuzinin ağır qapısını çırparaq, maşından düşdü. Pinti, cantaraq, camışaoxşar görkəmi vardı. Əynindəki geyim də sürücü formasına uyğun deyildi: qara kostyum geyinsə də, başına kepka qoymamışdı.

Sallana-sallana, özündən razı halda, – *–* əgər sirtıqcasına demək caiz deyilsə, – yolayrıcına, orada yol hərəkətini nizamlayan polis nəfərinə sən addımladı. Sonra onlar öz aralarında uzun-uzadı söhbətə girişdilər. (Sağdıx xanımın arxa tərəfdə necə dərindən ah çəkdiyini eşitdim). Birdən hər ikisi – sürücü də, polis də *şaqqanaq* çəkib güllüşdülər, elə bil, bu adam ora söz soruşmağa yox, fürsət düşmüşkən, bir neçə biədab lətifə danışmaq yarısa getmişdi. Nəhayət, hələ də öz güllüşünü boğa bilməyən sürücümüz polisə dostcasına əl ələyərək, yenə də sallana-sallana geriye qayıtdı. Maşına mindi, qapını bərk çırpıb bağladı, paylayıcı lövhənin üstündəki dolabçadan siqaret qutusunu götürüb, birini

çıxarandan və yalnız onu qulağının ardına qoyandan sonra bizə məlumat vermək üçün arxaya döndü:

– O özü də bilmir, – dedi. – Parad keçib qurtaranadək burada gözləməli olacağıq. – Hamımızı başdan-ayağa süzdü. – Yalnız ondan sonra tərpanə bilərik. – Sonra üzünü qabağa çevirdi və qulağının ardındakı siqareti götürüb yandırdı.

Arxadan kimsə yanıqlı-yanıqlı ah çəkdi. Sağdıx xanım idi, bu yolla necə incik və məyus olduğunu bildirmək istəyirdi. Sonra maşına sütkut çökdü. Aradan keçən bu bir neçə dəqiqə ərzində mən əlində yanan siqar tutmuş o sısqa qocaya tərəf baxdım. Deyəsən, bu həngamə onun heç ruhuna da təsir etməmişdi. Çox güman ki, bu adam istər yolda dayanan, istər hərəkətdə olan və kim bilir, bəlkə, hətta körpüdən çaya uzan maşında belə, necə oturmaq üçün özünə ciddi və pozulmaz bir qayda qoymuşdu. Belə bir çətin şey deyildi; sadəcə, şəstlə dik oturmaq, başındakı silindrin təpəsini tavandan üç-dörd dyüm aşağıda saxlamaq, zəhmli bir görkəmlə düz qabağa baxmaq kifayət idi. Hərgah Əzrayıl (o isə həmişə səninlədir və çox güman ki, indi də qabaqda kapotun üstündə oturub) hansı bir möcüzəyləşə şüşəni keçib sanın dalınca gəlmiş olsa, sakitcə durub, amma qaşqabağını tökə-tökə onun yanına düşməkdən savayı əlacın olmayacağı. İstəsən öz siqarını da götürə bilərsən, şayət, o, açıq rəngli Havana siqarı isə.

– Bəs indi biz nə eləyək? Elə buradaca oturub qalaq?
– Sağdıx xanım dedi. – Mən istidən ölüərəm.

Missis Silsbernlə mən, demək olar ki, lap vaxtında arxaya dönüb, onun bayaqdan – maşına minəndən bəri ilk dəfə əlirənə necə tərs-tərs baxdığına şahidi olduq.

– Bir balaca o yana çəkilib bilərsən? – dedi. – Məni elə sıxmsınız ki, nəfəs də ala bilmirəm.

Leytenant yenə də irişə-irişə əl-qolunu oynatdı:

– Axı, buradan o yana yer yoxdur, əzizim!

Sağdıx xanım dönüb narazılıq və maraq içərisində o biri qonşusunu süzdü. O da, sanki, mənim kefimi qaldırmaq istəyirmiş kimi, özünə lazım olduğundan qat-qat çox yer qarmalamışdı.

Sağ yanacağı ilə dirsəkləndiyi yer arasında azı iki dyüm boş yer qalmışdı. Yəqin, Sağdıx xanım da bunu gördü, lakin onun səsindəki dəmir kimi soyuq amiranalıya baxma-

yaraq, bunu öz sısqa görkəmi ilə adamı dəhşətə salan həmin adamcıqıza irad tutmağa heç cür cəsarəti çatmadı. Qayıdıb öz ərinə sən çevrildi.

– Gör, bir siqaret çıxara bilərsənmi? – Əsəbi halda dedi. – Məni o qədər sıxmsınız ki, özümünkünü çıxara bilmirəm.

«Sıxmsınız» deyəndə, qanunla ona çatması yeri zəbt eləmiş bu sısqaqoy qəsbkara ani, amma çox neşətli bir nəzarət saldı. Bu, qocanın heç halına da təfəvüt eləmədi. Hələ də eləcə, şəstlə dimdik oturub düz irəli, qabaq şüşəyə sən baxırdı. Sağdıx xanım missis Silsbermə tərəf dönüb mənalı tərzdə qaşlarını çatdı. O da, öz növbəsində, bunu çox yaxşı başa düşdüyünü və onun dərdinə şərik olduğunu sifətinin ifadəsi ilə izhar etdi. Bu arada leytenant sübün ağırlığını pəncərəyə yaxın olan sol yanbızının üstünə salıb, parad formalı şalvarının sağ cibindən siqaret və bir kibrit qutusu çıxardı. Arvadı qutudan bir siqaret götürüb, ərinin onu alışdırmasını gözlədi. Əri də onu çox gözlətmədi. Missis Silsbernlə mən bu səhnəyə elə dərin maraq içində tamaşa edirdik ki, elə bil, ömrümüzdə belə şey görməmişdik.

– Oh! *Üzr* istəyirəm. – Leytenant birdən ayıldı və siqaret qutusunu missis Silsbermə sən uzatdı.

– Yox, çox sağ olun. Çəkin deyiləm. – Missis Silsbernlə tələm-tələsik və qərribə bir təəssüf hissiylə dedi.

– Bəlkə, sən çəkəsən, əsgər? – Leytenant ani tərəddüddən sonra siqaret qutusunu mənə tərəf uzadaraq dedi. Açıq bu təklif mənim lap ürəyimdən oldu, çünki burada sadəcə nazakət hissi rütbə fərqi düşüncəsi üzərində kiçik də olsa, qələbə çalmışdı, amma siqareti götürmədim.

– Kibritinə baxmaq olarmı? – Missis Silsbernlə qeyri-adi məlahətə, lap körpə qız uşağı kimi işvayla soruşdu.

– Bunamı? – Leytenant dedi və əlindəki qutunu cəld ona uzatdı.

Mən də maraq içində ona göz qoyanacan, missis Silsbernlə kibrit qutusunu hərtərəfli nəzərdən keçirməyə başladı. Qutunun qatlıma üz qabığında qırmızı fonda qızılı hərfli bu sözlər çap olunmuşdu: «Bu kibrit Bob və Edi Berviklərin evindən oğurlanmışdır».

– *Qaşəng* şeydir! – Missis Silsbernlə başını yırğalayayırğalaya dedi. – Çox *qaşəng* şeydir!

Özümü elə göstərdim ki, guya, o yazılan eynəksiz oxuya bilmirəm. Təbii ki, gözlərimi qıydım. Missis Silsbernin açıq-aşkar kibriti sahibinə qaytarmağa ürəyi gəlmirdi. Sonra məcbur qalıb qaytardı və leytenant onu öz köynəyinin döş cibinə qoyanda dedi:

– Ömrümdə belə şey görməmişəm, – sonra oturduğu yerdə tam arxaya fırlanıb öz baxışları ilə, sanki, leytenantın döş cibini sığallamağa başladı.

– Keçən il bundan bir yeşik sifariş vermişdik, – leytenant dedi, – heç bilirsiniz, nə qədər kibrit dənesinə qənaət etmək olur!

Sağdıx xanım ərinə san döndü, daha doğrusu, özünü onun üstünə yıxdı.

– Bəyəm *buna görə* sifariş vermişdik? – dedi və mənalı tərdə missis Silsberne san baxdı, sanki, «Oh, heç bilirsiniz bu kişilər nədir?» demək istəyirdi. – Yalan sözdür. Elə-belə, öz xoşuma gəlirdi, ona görə. Yiğcamdır, yaraşıqlıdır. Özünlüz bilirsiniz də.

– Yox, doğrudan da, qəşəng şeydir. Beləsini heç...

– Əslində, elə nadir şey də deyil. İndi beləsindən hamıda var, – Sağdıx xanım dedi. – Yeri gəlmişkən, bunu elə Murielin ata-anası mənə məsləhət görüb. – Siqaretdən dərin bir qullab alıb, ağzındakı tüstünü spiral kimi burum-burum havaya buraxaraq, sözünə davam elədi. – *Heç bilirsiniz*, nə gözəl adamlardır. Məni *yandırın da* elə budur. Axı, belə sarsaq işlər niyə pis adamların başına gəlir? Niyə yaxşılar bu cür pis vəziyyətdə qalmalıdır? Bax, bunu başa düşə bilmirəm, – dedi və missis Silsbernin üzünə baxıb cavab gözlədi.

Missis Silsbernin dodaqları elə qarıba bir tərdə qaçdı ki, bunu həm müəmmalı, həm kübar, həm də qəmgin bir təbəssüm adlandırmaq olardı, yadımdadır, elə bil, Mona Lizanı gətirib burada, yerində fırlanan stulda oturtmuşdular.

– Mən özüm də tez-tez bu barədə fikirləşirəm, – sıxılıxla dedi. Sonra mızıldana-mızıldana bunu da qeyd etdi: – Murielin anası mənim mərhum ərimin kiçik bacısıdır.

– Aaa! – Sağdıx xanımı maraqlı götürdü. – Onda siz özünü hər şeyi məndən yaxşı *bilirsiniz*. – Qeyri-adi dərəcədə uzun olan sol qolunu ərinin qabağından irəli uzadıb siqaretin külünü yan qapıdakı külqabına çırpdı. – İnanın, onun kimi oxumuş, ziyalı qadına çox nadir hallarda rast

gəlmək olar. Dünyada elə şey tapmazsınız ki, oxumamış olsun. İlahi! Mən onun oxuduqlarının onda birini oxumuş və hətta sonra unutmuş olsaydım belə, özümü xoşbəxt sanardım. Fikir verin, bu qadın həm *dərs* deyib, həm *qazetdə* işləyib, *öz paltarlarını* özü tikir, bütün ev işlərini də özü görür! Elə xörəklər bişirir ki, *barmaqlarını yalayarsan*. Aman allah! Yox, Allah haqqı, bu qadın əsl möcüzə...

– Bəs o özü bu nikaha necə baxırdı? – Missis Silsbernin onun sözünü kəsdi. – Ona görə soruşuram ki, mən neçə aydır Detroytdaydım. Baldızım qəflətən vəfat eləmişdi, mən də...

– Onun tərbiyəsi elədir ki, bu işə qarışmağı özünə rəva bilməz. – Sağdıx xanım qətiyyətlə dedi. – Yəni demək istəyirəm ki, o, çox mərifətli, necə dəyərlər, sözünün yerini bilən adamdır. – Bir anlığa susdu. – Yeri gəlmişkən, ilk dəfə yalnız bu səhər onun həmin məsələ ilə bağlı deyindiğini eşitdim. O da yalnız və yalnız yazıq Murielə görə, dilxorçuluğundan. – Yənə də qolunu yana uzadıb siqaretinin külünü çırpdı.

– Nə deyirdi ki? – Missis Silsbernin acgözlüklə soruşdu.

Sağdıx xanım bir anlığa, sanki, nəyisə yadına salmağa çalışdı.

– Əslinə qalsa, heç nə, – dedi. – Nə bir kəsin qarasına bir söz dedi, nə də kiminsə xətrinə dəydi. Dediyi də yalnız bu oldu ki, onun fikrinə, Seymour potensial homoseksualistdir və buna görə də istər-istəməz evlənməkdən qorxur. Özü də, o bunu təhqir-zad mənasında demədi. Sadəcə olaraq, bir ziyalı qadın kimi, bu məsələni bildiyi şəkildə izah etmək istədi. Axı, necə olsa, o özü də neçə illərdir psixoanalizdən müalicə kursu keçir. – Sağdıx xanım missis Silsberne baxdı. – Burada elə bir *sirr-zad* yoxdur. Bilirəm ki, missis Fedder özü də bunu sizdən gizlətməzdi. Ona görə də elə bilməyin ki, mən burada kiminsə sirrinin üstünü açıram.

– Bilirəm, bilirəm, – missis Silsbernin tələsik dedi.

– O, ömründə...

– Məncə, məsələ ondadır ki, – Sağdıx xanım sözünə davam etdi, – bu qadın görməzə-bilməzə ağzına gələni danışan deyil. Bilmədiyi şeyi danışmaz. Bir də ki, yazıq Muriel bu cür pis hala düşməsaydı, o, ömründə *belə bir yerdə* belə bir sözü dilinə gətirməzdi. – Qaşqabağını tərsudub başını buladı. – Bir görəydiniz, yazıq uşaq nə hala düşüb!

Heç şübhəsiz, sözümlü burada yarımqıç qoyub, Sağdış xanımın qardaşım barədə dediği bu qarayaxmanın daxilən mənə necə pis təsir etdiyini şərh edə bilirdim. Lakin hələlik sözümlə davam etsəm yaxşıdır, ümidvaram ki, hövsələli oxucu buna görə məndən inciməz.

– Daha nə dedi? – missis Silsbərn soruşdu. – Rea daha nə danışdı bu barədə?

Onun sifətini görə bilmədim, çünki gözlərimi Sağdış xanımın üzündən çəkə bilmirdim. Ancaq bir anlığa mənə elə gəlirdi ki, missis Silsbərn bu dəqiqə özünü baş natiqin qucağına atacaq.

– Heç nə. Heç nə demədi. Demək olar ki, *heç nə*, – Sağdış xanım yenə nə isə xatırlamağa çalışaraq başını buladı. – Bayağ dediyim kimi, əgər yazıç Muriel bu hala düşməsəydi, bu qədər camaatın içində onsuz da heç nə deməzdi. – Siqaretinin külünü bir də külqabıya çırpdı. – Bircə bunu əlavə etdi ki, Seymurda həm də əsl şizofreniya əlamətləri var və əgər bu məsələyə bir az ayıq gözlə baxsan, hadisələrin bu cür qurtarmağı, əslində, Murielin yeyirəndir. Mən *özüm* də elə bu fikirdəyəm. Amma heç inanmıram ki, Muriel bunu başa düşsə. O oğlan bu bədbəxti elə *ovsunlayıb ki*, yazıq öz adını da yadından çıxarıb. Məni əsəbiləşdirən də elə...

Bu anda onun sözünü kəsdilər. Özü də mən kəsdim. Yadımdadır, əsəim titrəyirdi. möhkəm əsəbiləşəndə həmişə belə oluram.

– Missis Fedder haradan bu qənaətə gəlib ki, Seymur potensial homoseksualistdir və onda şizofreniya əlamətləri var?

Bütün gözlər – Sağdış xanımın, missis Silsbərnin, hətta leytenantın da gözləri, güclü işıq saçan projektorlar kimi, çalın-çarpaz üstümə tuşlandı.

– Nə? – Sağdış xanım ötkəm əslə, bəlkə də, qeyzlə məndən soruşdu. Yenə də mənə elə gəlirdi ki, o, mənim Seymurun qardaşı olduğumdan xəbərdardır.

– Axı, missis Fedder haradan bilir ki, Seymur potensial homoseksualistdir və onda şizofreniya əlamətləri var?

Sağdış xanım gözlərini üstümə bəxəltdi və mənalı tərzdə fırxırdı. Sonra missis Silsbərnə san dönüb açıq-aşkar istehza ilə dedi:

– Sizcə, normal adam da bugünkü kimi mərifətsiz iş

tutar? – Qaşlarını çatıb, gözlədi. – Bu cür iş tutar? – Sakitcə təkrar etdi. – Ancaq düzünü deyin. Eləcə öz fikrinizi. İstəyirəm, bu cavan oğlan dəvətsin.

Missis Silsbərnin cavabı əsl nəzakət, əsl həqiqət nümunəsi oldu:

– Əlbəttə ki, yox.

Birdən məşindən düşüb hara gəlirdi, qaçmaq istədim. Özü də mənə elə gəlirdi ki, bu qafil istəyimi heç nə boğa bilməz. Ancaq yadımda qalana budur ki, Sağdış xanım yenidən mənə müraciət edəndə, hələ də yerimdən tərpənməmişdim.

– Bura baxın, – deyə o nənəni korafəhm, həm də burunun fırtığını belə heç cür yığırdırsa bilməyən şagirdə üz tutan müəllim kimi saxta bir təmkinlə mənə dedi, – adam tanımaqda sənətiniz olub-olmadığını bilmirəm, ancaq bir məni başa salın görüm, hansı ağılı başında olan adam toy gününə bir gün qalmış öz nişanlısını gecə vaxtı görüşə çağırır, səhərəcən də ona çərənlayır ki, sabah mən heç cür evlənmə bilmərəm, çünki özümü həddən artıq *xoşbəxt* hiss eləyirəm? Gərək, toyu sonraya saxlatdırasan, o vaxtacan ki, mən bu *xoşbəxtlik* bihuşluğundan *ayılam*, *özümə gələm*. Yoxsa, bu halda toy yerinə heç cür ayaq basa bilmərəm. Hətta nişanlısı, *körpə uşaq kimi*, onu yola gətirmək üçün: "hər şey neçə ay bundan qabaq qərara alınıb, neçə ay bundan qabaq planlaşdırılıb, atası toya nə qədər adam dəvət eləyib, hər şey lazımı səviyyədə keçsin deyə, nə qədər xərc, əziyyət çəkib, bütün qohumlar, dostlar artıq *ölkənin hər yerindən* toya yola düşüblər" deyərək, hər şeyi yaxşı-yaxşı ona başa salandan sonra da, bu adam qayıdıb ki, bəs çox-çox üzr istəyir, amma nə qədər ki bu dəlicəsinə *xoşbəxtlik* *hissi* onu tərk etməyib, nə qədər ki o hələ sakitləşməyib, nə toy baş tutan işdir, nə də başqa şey! Beləsinə *normal* adam demək olarmı? Ağılı başında olan adam da belə şeylər danışarmı? – Onun səsi getdikcə cırlaşdı. – Bəlkə, beləsinin yeri ancaq və ancaq dəlixanadır? – Ciddi, məzəmmət dolu nəzərlərlə mənə başdan-ayağa süzdü, sonra da susduğunu, nə özümü müdafiə etmək, nə də təslim olduğumu bildirmək üçün söz tapmadığımı görüb, yerini bir az da rahatladı və ərinə dedi:

– Bir siqaret də ver görüm. Yoxsa, bu indicə barmağımı yandıracaq. – Əlindəki hələ də tüstülənməkdə olan siqaret

kötüyünü ona uzatdı. Əri onu söndürüb, siqaret qutusunu təzadən cibindən çıxardı.

– Özün yandır, – Sağdıx xanım ona dedi. – Mənim heç heyim qalmayıb.

Missis boğazını antladı:

– Məna də elə gəlir ki, həmin işin bu cür qurtarmağına yalnız şükür etmək lazımdır. Belə bir xoşbəxtlik çətin bir də...

– Mən *sizdən* soruşuram, – Sağdıx xanım ərinin əlindən yandırılmış siqareti alıb, həyəcanla Missis Silsberna müraciət etdi. – *Sizcə*, beləsinə normal adam, *normal kişi* demək olarmı? Məncə, yalnız *ağlı inkişafdan geri qalmış* adamlar, yaxud da, sözün əsl mənasında, ağılı itirmiş, psixikası pozulmuş adamlar bu cür hərəkət edə bilərlər, elə deyilmi?

– Aman, Allah! Heç özüm də bilmirəm nə deyim. Məncə, hər şeyin bu cür pis qurtarmağı elə ikisinin də xeyrinə olub. İkisinin də bəxti gətirib ki...

Sağdıx xanım birdən irəli dartındı, burun pərəklərindən tüstü buraxa-buraxa dedi:

– Elədir, ancaq gəlin bu hadisəni biranlığa kənarə qoyaq, ona mənim daha elə bir ehtiyacım yoxdur. – Üzünü missis Silsberna tutsa da, əslində, o, bu sözləri dolayısıyla – əgər belə demək caizsə, missis Silsbernin sifətindən ötürərək – mənə deyirdi. – Sizhaçansa kinoda-zadda görmüsünüzmü?

Onun çəkdiyi ad hələ o vaxtlar tanınmış, indi, 1955-ci ildə isə çox məşhurlaşmış olan bir kinoaktirisanın səhnə ləqəbi idi.

– Görmüşəm, – missis Silsbern marağını boğa bilməyərək, tələm-tələsik dedi və intizarla onun üzünə baxdı.

Sağdıx xanım razılıqla başını yellatdı:

– Çox yaxşı, – dedi, – gülümsəyəndə onun dodaqlarının necə ayıldığına təsadüfən fikir verməmişiniz ki? Elə bil, ağzının bir yanı ilə gülür. Diqqətlə baxanda, o daqiqə bilinir...

– *Eladir*, elədir, mən də ona fikir vermişəm! – Missis Silsbern dedi.

Sağdıx xanım tüstünü dəridən sinəsinə çəkib, bir anlığı gözaltı mənə sarı baxdı.

– Heç demə, bu birtərəfli *iflicdən* qalib, – hər sözdən sonra ağzından bir burum tüstü buraxa-buraxa dedi. – Bilirsiniz onda nədən əmələ gəlib? Bizim bu *normal* Seymur

həzləri bir dəfə onu elə möhkəm vurub ki, yazığın sifətinə düz doqquz tikış qoymalı olublar. – Sonra uzun qolunu uzadıb (görünür, bundan uğurlu rejissor tapıntısı olmadığına görə) siqaretinin külünü yan qapıdakı külqabıya çırpdı.

– Soruşmaq ayıb olmasın, siz bunu haradan eşitmisiniz? – dedim. Dodaqlarım tora düşmüş bir cüt sərçə kimi asim-əsim əsirdi.

– Ayıb olmaz, – dedi və mənim yox, missis Silsbernin üzünə baxdı. – İki saat bundan qabaq Murielin anası danışanda təsadüfən eşitdim. Qız da onun böyründə gözlərinin qorasını sıxanda, – sonra üzümə baxdı. – Bu cavab sizi qane edirmi? – birdən sağ əlindəki qardeniya buketini sol əlinə keçirdi. Bu, bayaqdan bəri hiss olunan ilk əsəbilik əlamətiydi. – Yeri gəlmişkən, məlumunuz olsun ki, – gözlərini mənə zilləyib dedi, – mən, təqribən, sizin kim olduğunuzu da bilirəm. İstəyirsiniz deyim? Mən bilən, siz Seymurdan qardaşısınız. – Sonra nəfəsini dərib, bir anlığı gözlədi və mənim dinnmədiyimi görüb: – Birincisi, mən onun avara bir şəklini görmüşəm, – dedi. – Siz lap ona *axşayırımsız*. İkincisi də, mən bilən, məhz onun qardaşı bu toya gəlməliydi. Deyəsən, bunu bacısı, yoxsa, kimsə özü deyibmiş Murielə. – Gözlərini mənə zilləyib durmuşdu. – Siz onun qardaşısınız, eləmi? – Hökmlə soruşdu.

Mən ona cavab verəndə isə, elə bil, səsim çıxmadı.

– Bəli, – dedim. Sifətim od tutub yanırdı, ancaq bu gün qatardan düşəndə düçar olduğum sarsaq vəziyyətə baxanda, indi özümü o qədər də qətiyyətsiz hiss eləmirdim.

– Mən elə belə də *bilirdim*. – Sağdıx xanım dedi. – Məni o qədər də *axmaq* bilməyin. Elə bu maşına mindiyiniz andan kim olduğunuzu dərhəl başa düşmüşdüm. – Ərinə sarı döndü. – O, maşına minəndəcə sənə dedimmi onun qardaşdır? Dedimmi?

Leytenant yerində qurcalandı:

– Hə, hə, dedin, çox güman ki, bu onun... Hə, hə, dedin. Elədir. Doğrudur.

Missis Silsbernin bu xəbəri necə heyrətlə qarşıladığını onun sifətinə baxmadan da başa düşmək olardı. Gözucu onun böyründən arxadakı beşinci sənəsinə, qısbəy qocaya sarı baxdım. Bilmək istəyirdim görüm o, yenə də mi əvvəlki tək hər şeyə laqeyddir? Necə vardı, eləcə də qalmışdı.

Həyatımda çox nadir hallardan biriydi ki, insan laqeydliyi bu qədər ürəyimcə idi.

Sağdıx xanım yenə üzünü mənə tutdu:

– Məlumunuz olsun ki, mən sizin qardaşınızın *qabar-tamizləyən* olmadığını da gözəl bilirəm. Buna görə də bu cür zarafatlardan əl çəkməyiniz məsləhətdir. O da mənə məlumdur ki, qardaşınız *min il* dalbada! «Müdrük körpə» proqramında «Billi Blek» adı ilə çıxış eləyib.

Missis Silsbern böyük bir canfəşanlıqla qəfil söhbətə qoşuldu:

– O radio proqramındamı? – deyə soruşdu. İndi onun mənə tamam başqa gözələ, dərin maraq içində baxdığını hiss elədim.

Sağdıx xanım onun bu sualını cavabsız qoydu.

– Bəs siz hansı idiniz? – Üzünü yenə mənə tutdu.

250

– *Corci Blek*mi? – Maraqla dikbaşlığını onun səsinə bir-birinə qanşmağı gülməli olsa da, az qala, məni tamam tərk-silah etmişdi.

– Corci Blek o biri qardaşım, (olt idi, – deyə onun yalnız ikinci sualına cavab verdim.

Bu dəfə missis Silsbernə san döndü.

– Burada nə isə, görünür, *gizli bir iş-zad* varmış. Ona görə də bunlar – bu cavan oğlan da, qardaşı *Seymur* da o proqramda qondarma adla çıxış eləyirmişlər. Əsl *Blek* tərəfələri?

– Sakit ol, azizim, sakit ol! – Leytenant əsəbi halda dedi. Arvadı ona san çevrildi.

– Yox, sakitləşib-*eləməyəcəyəm*, – dedi. Yenə də əqli mühakimənin ziddinə olaraq, məndə ona, daha doğrusu, onun dəmir kimi soyuq – dəxli yoxdur, istər zəhmli, istərsə də qeyri-zəhmli – səsinə qarşı bir heyranlıq hissi baş qaldırdı. – Deyilənə görə, bu adamın qardaşı çox *kəlləli* adamdır, – dedi, – gör ha, *on dörd yaşında* universitetə daxil olub, nə bilim, daha neyləyib! Bu gün onun o bədbəxt qızıçığazın başına açdığı oyun ağıl nümunəsdirsə, onda gərək mən Mahatma Qandi olaydım! Bundan da iyirənc şey ola bilər?

Elə bu anda qanımı bir az da qaraldılar. Kiminsə sifətimin sol, daha doğrusu, zəif qorunan tərəfini çox diqqətlə müşahidə etdiyini hiss elədim. Missis Silsbern idi. O, bu işə hələ təzəcə başlamışdı ki, qəfil ona san çevirdim.

– Bağışlayın, siz Baddi Blek deyildiniz ki? – deyə o soruşdu və onun səsindeki üzrlü ahəngə görə bir anlığa mənə elə gəldi ki, o, bu saat diyircaklı qələmini və tumac cildli avtoqraf albomunu çıxarıb mənə uzadacaq. Bu ani fikirdən özümü lap itirdim. Əsasən də, ona görə ki, artıq 1942-ci il idi və mənim o qazanclı karyeramın üstündən azı doqquz-on il keçmişdi. – Bunu onun üçün soruşuram ki, ərim sizin o verilşlərin birini də buraxmazdı. Həmişə...

– Düzünü bilmək istəsəniz, – Sağdıx xanım mənim üzümə baxıb, onun sözünü yarımqıç kəsdi, – o proqramdan mənim zəndeyi-zəhləm gedir. O cür həddən ağıllı, vunderkind uşaqları görməyə gözüüm yoxdur. Əgər mənim elə uşağım olsaydı...

Sözünün ardını heç birimiz eşidə bilmədik. Birdən çox gurultulu, qulaqbatıran və «do major»-da bundan da saxta çalınması mümkün olmayan truba səsləri onun sözünü ağzında qoydu. Dəqiq yadımdadır ki, biz – məşinadıkların hamısı yerimizdən dik atıldıq. O andaca eşitmə qabiliyyətdən tamam məhrum yüzlərlə, bəlkə də, daha çox dəniz kəşfiyyatçısından təşkil olunmuş nəfəsli orkestr (təbilçalaları da vardı) yanıımızdan keçib getməyə başladı. Özü də bunlar açıq-aşkar əsl cinayətkar özbaşınalığı ilə «Əbədi ulduzlu, zolaqlı bayraq» milli himninə olmanın işgəncələrlə verirdilər. Missis Silsbern hamıdan qabaq özüne gəldi: dərhal əlləri ilə qulaqlarını tıxadı.

Elə bil, bu gurultu heç vaxt kəsilməyəcəkdi. Onu yalnız Sağdıx xanımın səsi batıra bilirdi. O da əgər buna cəsarət etsəydi və etdi də. Sanki, haradansa lap uzaqdan, «Yanki» stadionunun ən hündür tribunalarından birinə qabıb, oradan biza qışqırırdı.

– Mən daha buna dözə bilmərəm! – deyə o çığırdı. – Gəlin buradan çıxacaq, bir yer tapıb *zəng* eləyək! Mən hökmən Muriellə danışıb, burada ilişib qaldığımızı ona deməliyəm! Yoxsa o, tamam dahi olacaq.

Həmin anda missis Silsbernlə mən yerli Armageddonun hücumuna tamaşa edirdik. O dəqiqə stullarımızı geriyyə fırladıb üzümüzü «Rəhbərə», bəlkə də, öz xilaskarmıza sarı çevirdik.

– Yetmiş doqquzuncu küçədə «Şraft» kafesi var! – deyə missis Silsbernin sifətinə bağırırdı. – Gedək ora, həm *sodali*

sərin bir şey çıxarık, həm də oradan zəng eləyərək. Heç olmasa, orada ventilyasiya-zad var!

Missis Silsbern böyük həvəslə başını tərpətdi və dodaqlarının hərəkəti ilə: «Gedək» dedi.

– Siz də gəlin! – Sağdıx xanım üstümə çığırdı.

Yadımdadır, mən də bunun cavabında tez-tələsik, qeyri-ixtiyari olaraq leksikonuma xas olmayan bir söz qışqırdım: "Əla fikirdir!" (hələ indiyəcən özümə də aydın deyil ki, o vaxt Sağdıx xanım nə üçün məni də gəmini tərk edənlərin siyahısına saldı. Bəlkə də, bu, onun fitri, anadangəlmə rəhbər təbiətinin nizam-intizama hədsiz sevgisindən irəli gəlmişdi. Ya da bu qarmaqarışlıqlığın təsiri altında istisnasız olaraq hamının səhifə çıxarılmasının vacibliyini, qeyri-şüuri də olsa, istər-istəməz hiss etməsindən doğmuşdu... Mənim nə üçün bu təkliflə anlaşılmaz şəkildə cəld, tələm-tələsik razılaşmağımın səbəbini isə izah etmək bundan qat-qat asandır. Mən bilən, bu, adı dini coşğunluqdan savayı, başqa bir şey deyildi. Zen təriqətinə mənsub bəzi Budda monastirlərində pozulmaz və bəlkə də, yeganə danılmaz bir qayda var: əgər bir rəhib «Hey!» deyə digərini çağırırsa, o da düşüncə-düşünmədən dərhal: „Hey“ deyərək, ona hay verməlidir.

Sağdıx xanım sonra dönüb, bayaqdan bəri ilk dəfə olaraq, yanındakı sısqaboy qocaya birbaşa müraciət elədi. Tamam valeh olmalı adam idi, çünki hələ də şəstlə, dimdik oturub düz qabağa baxırdı, sanki, ətrafdakı bu həngəmənin ona zərər qədər də dəxli yox idi. Yandırılmamış Havana siqan hələ də iki barmağının arasındaydı. Küçədən keçən orkestrin bu boyda zırlıtısını eşitmədiyinə görəmi, yoxsa, hamıya yaxşı məlum olan danılmaz bir həqiqətə görəmi – axı səksən yaşını keçmiş bütün qocalar ya sabun köpüyü kimi kar olur, ya da çox pis eşidirlər – bir sözlə, Sağdıx xanım dodaqlarını onun sol qulağının lap dibinə dirədi:

– Biz bu maşını tərk edirik! – deyə ona, daha doğrusu, onun sol qulağının dibinə bağırırdı. – İstəyirik bir yer tapıb zəng eləyək, bəlkə, sərinləməyə bir şey də içdik. Bizimlə getmək istəyirsinizmi?

Qocanın buna verdiyi reaksiya özlüyündə çox nadir və təkrarolunmaz bir mənzərə idi: əvvəlcə Sağdıx xanımın, sonra bizim – yerdə qalanların matdım-matdım üzünə baxıb, birdən bərk-bərk irişdi. Bu, elə bir irişməkdir idi ki, nə

onun mənasızlığı, nə də qocanın ağzındakı açıq-aşkar süni, düzəltmə dişlər bu sirtq tabəssümün gözəlliyinə zərər qədər də xələl gətirmirdi. Dodaqlarındakı bu alovlu tabəssümün silinməsinə heç cür imkan verməyən qoca, təzədən sual dolu baxışlarla Sağdıx xanımın üzünə baxdı. Daha doğrusu, qoca ona elə baxdı ki, elə bil, Sağdıx xanım və ya bizlərdən birimiz bu dəqiqə içi hər cür şirniyyatla dolu bayram zənbilini ona uzadacaaydı.

– Deyəsən, o heç səni eşitmir axı, əzizim! – Leytenant arvadına qışqırdı.

Sağdıx xanım başını tərpətdi və təzədən ağzını meqafon kimi onun qulağının dibinə dirədi. Hər cür tərifləyici gözəl bir bağırtıyla həmin təklifi bir də təkrar etdi. Ancaq qoca yenə də öz sifətinin ifadəsi ilə çox aydın şəkildə hər şeyə, hətta istəsək, lap birbaşa İst-River çayına qaçıb orada çimməyə belə hazır olduğunu bildirdi. Bu dəfə də hamımıza elə gəldi ki, o heç nə eşitmir. Birdən o özü də bunu təsdiq elədi. Dəstəməzi çox əndazəsiz bir tabəssümlə şərafəndirdikdən sonra siqar tutan əlini qaldırdı və bir barmağı ilə mənalı tərzdə əvvəlcə dodaqlarına, sonra isə qulağına döyəclədi. Bu əl hərəkətini o elə ustalıqla icra etdi ki, elə bil, söhbət onun bizimlə bölüşmək istədiyi məzəli bir lətifədən gedirdi.

Mənim yanımda oturmaş missis Silsbern elə bu anda, az qala, yerindən dik sıçradı və bununla da hər şeyi yalnız indi başa düşdüyünü ayarı şəkildə nümayiş etdirdi. Sağdıx xanımın bənövşəyi ipək donunun qolundan dartaaraq qışqırdı:

– Mən bildim, o, kimdir! Lal-kardir, lal-kar! Murielin atasının dayısıdır!

Sağdıx xanımın dodaqları «o» şəklində yumurlandı. Cəld ərinə san döndü:

– Səndə kağız-qələm varmı?

Onun qoluna toxunub qışqırdım ki, mənə var. Heç özümə də aydın olmayan səbəblərə görə, sanki, indi hər saniyə bizim üçün çox qiymətliymiş kimi, cəld, tələm-tələsik gödəkçəmin döş cibindən kiçik bir bloknot və karandaş qıngı çıxardı; hər ikisi lap bu yaxın günlərdə Fort-Beninq böyük dəftərxanasından, siyirmənin gözündən müsadirə olunmuşdu.

Bloknotu açıb, ağ vərəqlərin birinə aydın və salıqəli xətlə yazdım: «Parad qeyri-müəyyən vaxta qədər yolumuzu kasib. Həm telefon tapıb zəng vurmaq, həm də sərin bir şey içmək

istəyirik. Siz də getmək istəyirsinizmi?» Cəld vəraqi qatlayıb Sağdıx xanıma uzatdım. O da açdı, oxudu və sonra onu qocaya verdi. Qoca da oxudu, gülümsündü, sonra üzümə baxıb başını bir neçə dəfə aşağı-yuxarı yellətdi. Bir anlığa mənə elə gəldi ki, bununla o, çox aydın şəkildə öz razılığını bildirir, lakin birdən əlini mənə tərəf uzatdı. Başa düşdüm ki, kağız-qələm istəyir. Səbirsizlikdən vulkan kimi püskürməyə hazır olan Sağdıx xanıma tərəf baxmağa cəsarət etmədən qocanın istədiyini verdim. O, çox ehmalcə bloknotla qələmi dizinin üstündə rahatladı, sonra qələmi qaldırıb, dodaqlarında əndazəsiz təbəssümü azacıq da olsa zəiflətmədən, fikrini cəmləşdirmək üçün bir anlığa yerində dondu. Sonra qələm yavaş-yavaş hərəkətə gəldi. Və nəhayət, son nöqtə qoyuldu. Bloknotla qələm şəxsən özümə qayıtarlıdı və bu mərasim qocanın başını son dərəcə səmimi bir tərzdə təkrar-təkrar aşağı-yuxarı yelləməsi ilə müşayiət olundu. Qoca, mürəkəbi hələ qurumamış hərflərlə tək bircə söz yazmışdı: «Məmnuniyyətlə!» Başımın üstündən dərhal bunu oxuyan Sağdıx xanım fırxırtıya oxşar qəribə bir səs çıxartdı, lakin mən cəld böyük şairin üzünə baxıb, sifətimin ifadəsi ilə hamımızın, yəni onun bütün yol yoldaşlarının əsl poemanın nə olduğunu yaxşı bildiyimizi və buna görə də ona hədsiz minnətdar olduğumuzu izhar etməyə çalışdım.

Yan qapılan açib, hamımız bir-bir məşindən düşdük: tərk edilmiş gəmi istidən əriyib muma dönmüş qızmar əfsanənin ortasında qaldı. Leytenant bütün həyatın üsyan etdiyini sürücüyə bildirmək üçün bir dəqiqəyə ləngidi. Yaxşı yadımdadır, orkestrin üzvləri hələ də ardı-arası kəşilmədən gəlib keçirdi və gurultu azacıq da olsa zəifləməmişdi.

Sağdıx xanımla missis Silsbern «Şraft» kafesinə hücumun önündə gedirdilər. Qabağa düşən kəşfiyyat qrupu kimi, hər ikisi Medison avenyununun şərqi səkisi ilə cənub istiqamətində yanaşı addımlayırdı. Sürücüyə lazımı məlumatı çatdırandan sonra leytenant da özünü onlara yetirdi. Daha doğrusu, onlara çatmaqda idi, çünki cibindəki pul kisəsinin çıxarıb özünü nə qədər pul götürdüyünü yoxlamaq üçün bir anlığa ayaq saxlamalı olmuşdu.

Ata dayısı ilə mən bu yürüşün lap sonunda gedirdik. Mənim ona dost olduğumu fəhmlə hiss etdiyindənmi, yoxsa, sadəcə olaraq, bloknotla karandaş qırğının sahibi oldu-

ğumdanmı, bilmirəm, birdən o mənə yaxınlaşmaqdan daha çox, yerini yeyinlətdi və biz yanaşı addımlamağa başladıq. Yaraşlıq ipək silindrinin təkəsi çiyimə güclə çatdı. Onun cırdan yerisi ilə ayaqlaşmaq üçün addımlarımı xeyli yavaşlatmalı oldum. Bir məhəllədən bir az artıq yol gedəndən sonra gördüm ki, o birilərindən xeyli geridə qalmışdır. Ancaq, mən bilən, bu heç birimizin vecinə deyildi. Yadımdadır, hər beş-on addımdan bir bu yol yoldaşlığımızdan necə məmnun olduğumuzu bildirmək üçün hər ikimiz sifətimizə sarsaq bir sevinc ifadəsi verərək, dönüb bir-birimizin üzünə baxırdıq.

Dostumla mən Yetmiş doqquzuncu küçədə «Şraft» kafesinin fırlanan qapısının ağzına çatanda Sağdıx xanım, onun əri və missis Silsbern çoxdan oradaydılar. Sərsilməz və mübariz dəstə dəlirliyi, mən bilən, bizi gözəyirdilər. Nə barədəsə söhbət ələyirdilər, amma bizim boy sırasına görə namüvafiq dəstəmi görə kimi susdular. Cəmi bir neçə dəqiqə bundan əvvəl məşində, hərbi orkestrin hay-həşir qoparanda, nə isə ümumi əndişə, mən deyirdim, ümumi bəla bizim bu kiçik dəstəməzdə zahirən də olsa, sıx və möhkəm birlik yaratmışdı! Sayyah Kukun Pompey xarabalıqlarında dəhşətli leysana düşən dəstə üzvləri arasında olduğu kimi. Lakin indi sısqaboy qocayla mən «Şraft» kafesinin ağzına çatan kimi bizə tam şəkildə aydın oldu ki, tufan artıq yatıb. Təsədüfən bir-birini tanıyan adamlar kimi, Sağdıx xanımla göz-gözə baxışsaq da, heç birimiz bundan elə bir məmnunluq duymadı.

– Deyəsən, burada təmir gedir, bağlıdır, – o, mənə sən baxıb dilucu məlumat verdi. Üzümə deməyə də, çox açıq şəkildə mənim burada artıq və yad bir adam olduğumu bir daha mənə hiss etdirdi. Elə o andaca özümün o qədər yalqız və tənha hiss elədim ki, həmin gün heç belə hala düşdüyüm olmamışdı. Yenə də – bunu hökümən qeyd etməliyəm, – öskürək güclü bir həmlə ilə üstümə hücum çəkdi. Cib dasmalı dal cibimdən çıxardım. Sağdıx xanım missis Silsbernlə ərinə tərəf döndü.

– Buralarda haradasa «Lonqçamp» kafesi olmalıdır, – dedi, – amma yerini dəqiq bilmirəm.

– Mən də bilmirəm, – missis Silsbern dedi. Üz-gözü o qədər yaşarmışdı ki, elə bil, bu dəqiqə hönkürəcəydi. Alnında, üst dodağında təhəttat qalın ənik-kirşan qatını da deşib üzə çıxarmışdı.

Qara lakı əl çantasını ən sevimli kukla kimi sol əli ilə bərk-bərk sinəsinə sıxmışdı. Bu görkəmdə o, evlərindən qaçaq düşmüş və naşicasına kirşanlanmış, pudralanmış bədbəxt qızçıqəza oxşayırdı.

– Burada pul nədir, heç özünü satsan da, taksi tapa bilməzsən, – leytenant mayus-məyus dedi. Onun da sir-sifəti soluxmuşdu. Ədə ilə başına yanpörtü qoyduğu «dəlisov təyyarəçi» furajkası onun nəinki dəlisovluqdan məhrum, həm də yazıqlaşmış, qan-tərə batmış sir-sifətinə qarşı amansız bir məşqaraydı. Yadımdadır, həmin anda ürəyimdən keçdi ki, bu furajkanı onun başından vurub salım və ya heç olmasa, onu bir balaca düzəldim ki, sırtıq və həyasız görkəmini bir qədər itirmiş olsun. Belə bir hissi adam, adətən, uşaq vaxtı uşaq bayramlarında keçirir. O bayramlarda bir də görürsən, eybəcər, əfəl bir oğlan uşağı kağızdan düzəltdiyi kepkanı lotuyana başına yanpörtü qoyub, pələş qulaqları isə onun altından sallana-sallana qalıb.

– İlahi, bu nə gündür! – Sağdıx xanım hamıya car çəkdi. Başındakı süni «unutma məni» çələngi xeyli yana ayılmış, əvvəlki məğrur görkəmini itirmişdi, özü isə tərdən tamam islanmışdı, necə mənə elə gəldi ki, hər şeydən daha çox bu xanımın, ancaq deyərək, ən bivec sursatı – qardeniya buketi zərər çəkmişdi. O, bu buketi hələ də, fərqi nə varmadan, əlində saxlamışdı. Ancaq açıq-aşkar yazıq güllər bu sınağa tab gətirə bilməmişdi.

– Bəs neyləyək? – Sağdıx xanım ona xas olmayan bir ümidsizliklə dedi. – Oracan *piyada* getməyəcəyik ki? Bilirsiz onların evi haradadır? Riverdeyldən azca bəri, – deyə əvvəlcə Silsbərnin, sonra ərinin, bundan sonra isə, yaqın ki, ələcsizliqdan mənim üzümə baxdı.

– Mənim evim lap bu yaxındadır, – birdən əsəbi halda dedim. – Bir küçə aşağıda, çox olmaz. – Yadımdadır, deyəsən, bunu mən onlara çox bərkədən dedim. Ola bilsin, hətta qışqırmış olam. Özümə yaxşı bələdəm. – Ev qarlaşım ilə mənimdir. Biz əsgər gedəndən sonra bacım orada qalırdı. Ancaq indi o da burada yoxdur. Dəniz donanmasında hərbi xidmətdədir. Bu günlərdə harasa səfərə çıxıblar, – deyib gözlərini Sağdıx xanıma, daha doğrusu, onun başı üstündən uzaq bir nöqtəyə zillədim. – İstəsəniz, oradan telefonla

da zəng eləyə bilərsiniz. Ventilasiyası-zadı da var. Orada rahatca sərinləyib dincimizi ala bilərik.

Bu qəfil təklifin ilk sarsıntısı ötüb-keçəndən sonra Sağdıx xanım, missis Silsbərn və leytenant göz-qaşla öz aralarında bir növ danışığa başladılar, amma, deyəsən, qəti qərəza gələ bilmədlər. Sağdıx xanım burada da məsuliyyəti öz üzünə götürdü. Məsləhət üçün bir də onların üzünə baxdı, ancaq onlardan bir şey çıxmıdı. Sonra mənə san dönüb dedi:

– Deirsiniz, orada telefon da var?

– Bəli, var. Biz gedəndən sonra bacım əgər kəsdirməyibsə, olmalıdır. Ancaq inanmıram kəsdirə, buna elə bir səbəb görmürəm.

– Bəs indi nə bilək ki, *qardaşımız* da orada, o evdə olmayacaq? – Sağdıx xanım dedi.

Bu qədər adı və xırda bir fikir mənim qızdırmalı ağılıma heç gəlməmişdi.

– İnanmıram, orada ola, – dedim. – Doğrudur, *ola da* bilər, öz evidir, amma heç ağılim kəsmir ki, belə bir vaxtda o indi orada olsun. Heç ağılim kəsmir.

Sağdıx xanım çox diqqətlə üzümə baxırdı, baxışlarındakı kin-küdurət tamam yox olmuşdu, lap məsum uşaq görkəmi almışdı. Nəhayət, öz əri ilə missis Silsbərnə san dönüb dedi: – Məncə, gedə bilərik. Heç olmasa, zəng eləyərək.

Hər ikisi razılıqla başını tərpətdi. Missis Silsbərn hətta belə bir vəziyyətdə kafe ağızında bu cür dəvətlərə necə cavab vermək üçün nəcib nəzakət qaydalan kitabından müvafiq yerləri yadına salmağa çalışdı. İstidən qəti məhül kimi əriyib töküülən ənlük-kirşan seli arxasında çox incə və zərif bir təbəssümlə üzümə güldü. Yadımdadır, bu, mənim qanıma xeyli durultdu.

– Gəlin gedək, bu *günün* istisindən yaxamızı qurtarmaq lazımdır. – Başçımız irəli çıxdı. – Bəs *bunları* neyləyim? – Cavab gözləmədən səkiyə yaxınlaşıb, heç bir vicdan əzabı çəkmədən qardeniya buketini arxa tulladı. – Düş qabağa, Məkdud, – mənə dedi. – Biz də ardınca gələrik. Bircə bunu deyim ki, kaş, onunla orada *rastlaşmayaydıq*. Yoxsa onu, o əclafı boğub öldürəcəyəm. – Missis Silsbərnə san döndü. – Kobud danışıdığımıza görə üzr istəyirəm, amma qəti sözümdür.

Əmrə tabe olub, qarıbə bir bəxtiyarlıq içində qabağa düşdüm. Bir az keçməmiş sol yanımda, nisbətən məndən,

azca alçaqda havada bir ipək silindr peyda oldu və mənim rəsmən olmasa da, daimi yol yoldaşımın üzüyuxan üzümə bəxş gülümsündüyünü gördüm. Hətta mənə elə gəldi ki, bu dəqiqə o, iktiali əlimi də sıxacaq.

İçəriyə tələm-tələsik göz gəzdirənəcən üç qonağım və bir dostum bayırda gözlədilər.

Pəncərələr bağlıydı, ventilyatorların hər ikisi söndürülmüşdü və nəfəs alanda adamı elə bir iy vururdu ki, elə bil, səni nimdə xəz şubanın cibinə salmışdılar. Otaqdakı sükutu yalnız Seymurla bir vaxt təsadüfən əldən aldığımız köhnə soyuducunun titrək dinliti pozurdu. Bacım Bu-Bu həm qızlara, həm də hərbi dənizçilərə xas huşsuzluğundan onu söndürməyi unutmuşdu. Otaqdakı pərakəndəlikdən dərhal bilirdi ki, burada gənc dənizçi xanım yaşayırmış. Yardımçı qadın hərbi hissənin miçmanına məxsus yaraşıqlı mavi matros kiteli başıaşağı taxtın üstünə atılmışdı. Taxtın önündəki alçaq qəhvə stolunun üstündə yarımçiy şokolad qutusu qalmışdı: içindəki konfetlərin də hamısının, görünür, eksperiment xatirinə – birinin az, birinin çox içi basılıb çıxarılmışdı. Yazı stolunun baş tərəfində çox inadkar bir cavanın çərçivəyə salınmış fotosu vardı. Bu şəkli birinci dəfə idi görürdüm. Otaqda gözədəyən bütün külqabılar pomadaya bulaşmış rəngbərəng soliqet kötökləri və əzik-üzük kağız salfetlərlə ağzınacan dolu idi və min cür rəngə çalırdı. Nə mətbəxə, nə yataq otağına, nə də hamama girə bildim, eləcə tələm-tələsik qapıları açıb Seymurun orada olub-olmadığını yoxladım. Əvvələn, tamam yorulub əldən düşmüşdüm, ikincisi də, buna vaxt yox idi. Başım pərdələri çəkməyə, ventilyatorları işə salmağa, dolu külqabıları boşaltmağa qarışmışdı. Üçüncüsü də, dəstəmizin o biri üzvləri artıq içəri dolmuşdular.

– Bura küçədəkindən də istidir ki! – Sağdıx xanımın içəri girən kimi mənə "çoxsağol" bu oldu.

– Bir dəqiqə, bu saat gəlirəm, – dedim, – bu andıra qalmış ventilyator heç cür işə düşmək istəmir. – Ventilyatorun düyməsi yeyilmişdi, nə qədər barmaqclasam da bir şey çıxmırdı.

Mən ventilyatorun düyməsi ilə əlləşənəcən – yadımdadır, heç papağımı da başımdan çıxarmağa macal tapmamışdım

– qonaqlar şübhə içində otağın dörd tərəfinə boylandılar. Gözaltı mən də onlara göz qoyurdum. Leytenant yazı stoluna yaxınlaşdı, gözlərini stoldan üç-dörd fut hündürdə divara yapışdırılmış və qardaşımın mənim sentimental duyğularımızın yadigarı olan sakkiz-on formatlı sayısız-hesabsız şit-cəzibədar fotoşəkillərin önündə durdu. Missis Silsbern, məlum iş idi ki, dərhal oturdu. Özü də otaqdakı yeganə – vaxtı ilə mənim mərhum buldoqumun həmişə içində büzüşüb yatmağı sevdiyi yeganə kresloya çökdü; yazıq heyvan gecələr yuxusunu qanşdıranda ağzının seliyini axıda-axıda bu kreslonun məxmər üz çəkilmis çirkli dirsəklərini didib-dağıdırdı. Ata dayısı, mənim sadıq dostum tamam gözədən itmişdi. Sağdıx xanım da birdən-birə harasa yox olmuşdu.

– Bu saat sizin üçün sərən bir şey düzəldərəm, – hələ də ventilyatorun düyməsi ilə əlləşə-əlləşə pərt halda dedim.

– Soyuq bir şey olsaydı, içərdim, ürəyim yanır. – Çox tanış səs eşitdim. Arxaya çevriləndə onun taxta sərildiyini gördüm, elə buna görə də gözümün fokusundan yayınmış. – Bu saat sizin telefonla zəng vuraram, – deyə mənə xəbərdar etdi. – Lap heydan düşmüşəm, bu halda dilim söz də tutmaz. *Dilim-ağzım* tamam quruyub.

Ventilyator birdən vızılı ilə işə düşdü. Otağın ortasına gəlib taxtla missis Silsbern oturduğu kreslonun arasında dayandım.

– Heç bilmirəm, burada içməyə bir şey tapa biləcəyəmmi? – dedim. – Hələ soyuducuya baxmamışam, amma mən bilən...

– *Nə olur-olsun*, gətirin, – bizim alovlu natiq sözümü kəsdi. – Təki, içməli, həm də *soyuq* olsun. – Bacımın kitlelinin qolu onun dabanının altında qalmışdı. Qolları sinəsində çarpazlamış, bəliş boyununun ardına dirəmişdi. – Varsa, buz da atn içinə, – bunu deyib gözlərini yumdu. Ona qısa, amma amansız bir nəzər salıb, aşağı ayıldım, mümkün qədər ehməlcə Bu-Bunun kitelinin onun dabanının mənə-nəsindən xilas etdim. Ev sahibi kimi boynuma düşən işləri görmək üçün elə otaqdan çıxmaq istəyirdim ki, – heç ikicə addım atmamışdım – hələ də yazı stolunun önündə dayanmış leytenantın səsinə eşitdim:

– Bu şəkilləri haradan tapmışsınız?

Birbaş üstünə yeridim. Yekə, uzun dimdikli kepkanı başımdan hələ də götürməmişdim. Heç ağılıma da gəlməmişdi.

Yazı stolunun qabağında, onunla yanaşı, nisbətən azca geridə dayanıb divardakı şəkillərə baxdım. Dedim ki, bunların əksəriyyəti Seymurla mənim efrə çıxdığımız vaxtlarda «Müdrək körpə» proqramında iştirak edən uşaqların şəkildir.

Leytenant mənə sən döndü:

– O nədir elə? – dedi. – Heç eşitməmişəm. Uşaq proqramıdır, yaqın, eləmi? Suallar, cavablar, nə bilim nələr...

Səhv etməmişdim: üzündən hiss olunmasa da, getdikcə rütbə üstünlüyü onun səsinin ahənginə də sirayət edirdi. Deyəsən, heç gözlərini də başımdakı kepkadan çəkmirdi.

Kepkamı başımdan götürdüm və:

– Yox, o cür yox, – dedim. Məndə birdən-birə, cüzi də olsa, ailə qüruru baş qaldırılmışdı. – Seymurdan qabaq siz deyən kimiydi. Seymur bu proqramı tərək edəndən sonra o yenə də təqribən həmin vəziyyətə düşüb. Arınma qardaşım hər şeyi, bütün proqramı tamam dəyişmişdi. Bir növ uşaqların dəyirmi stol arxasında sərbəst söhbətinə çevirmişdi.

Leytenant bu dəfə mənə elə baxdı ki, sanki, onu hədsiz maraqlandırmışdı.

– Siz də o proqramda iştirak edirsiniz?

– Bəli.

Otağın o biri başından tozlu taxtin baş tərəfinin arxasından Sağdış xanımın səsi gəldi.

– O gic-gicə proqramda *manim* uşağımı çıxış etməyə, ya da elə səhnədə oynamağa – dəxli yoxdur – məcbur etsəydilər, onların başına oyun açardım. Lap yüz uşağım da olsa, heç bircəciyinə də icazə verməzdim ki, camaat qarşısında özünü o cür nümayiş etdirsin, ondansa özümü öldürərdim. Bu cür erkən məşhurlaşmaq-zad onların bütün həyatını korlayır, inanmırsınız, gedin lap psixiatrdan soruşun. Axı o *yazıqların uşaqlığı* necə normal ola bilər? – Birdən onun başı – gül çələngi çəpəki düşmüş halda – hop ələyib üzə çıxdı. Bədənəndən üzülüb baş kimi taxtin arxasından leytenantla mənə sən boylandı – çox güman, elə sizin qarşınız da, bu mərazin qurbanı olub. – Baş hökm verdi. – O mənada ki, kiçik yaşlarınızda öz uşaqlığınıza tamam yabançı olan bir həyat tərzini keçirmisiniz. Buna görə də, təbii ki, əvvəldən normal böyüyə bilməmişiniz. Normal adamlara yovuşmaq, onlarla birgə yaşamaq vərdişindən

həmişəlik mərhum olmusunuz. İki saat bundan əvvəl o andıra qalmış yataq otağında missis Fedder də elə bunu deyirdi. Məhz bunu. İndən belə sizin qarşınız istəsə də, heç kəsə yovuşa bilməz. Yaqın ki, bundan sonra o ancaq onun-bunun ağız-burnunu əzişdirməkdən savayı heç nəyə yaramaz. O nəinki ailə, hətta lap cüzi dərəcədə normal insan həyatı qurmaq üçün tamam yarırsızdır, Allaha and olsun. Missis Fedder də *məhz* bunu demək istəyirdi. – Sonra Baş azca yana dönüb leytenantla baxdı. – Düz demirəm, Bob? O, belə demədi? Yoxsa, yox. Düzünü de!

Bunun cavabında leytenant yox, mən özüm dilləndim. Dilim-dodağım təpimişdi. Dedim ki, missis Fedderin Seymur barədə uydurduqlarına heç tüpürmək də istəməzdim. Lap elə o biri peşəkar diletant və ya həvəskar qancıqların dedikləri olsun. Dedim, onsuz da on yaşından *diplomlu* Mütəfəkkirlərdən tutmuş bütün Ştatlardakı kişi tualetlərinin intellektual süpürgəçilərinə qədər hamı Seymur haqqında min cür şayiə uydurub. Seymur da başqalarından qabiliyyətli olduğunu hər yerdə hamının gözüna soxsaydı, onda bu, başqa məsələ, bəlkə də, sizə haqq qazandırardım. Axı, o heç zaman tamaşaçılar qarşısında özünü gözə soxmaya çalışmayıb. Hər çərşənbə axşamı radioya gedəndə o, elə bil, öz dəfninə gedirdi. Bütün yol boyu – istər avtobusda, istərsə də metroda, vicdan haqqı, adamlarla birçə kəlmə də kəsməzdi. Dedim ki, hətta o heyvərə maddədlər, cürbəcür tənqidçilər və qəzetçilər də onun, əslində, kim olduğunu heç vaxt başa düşməyiblər. Allah haqqı, o, şairdir. Özü də *asl şair*. Ömründə bir sətir belə yazmasa da, istəsə, hamını qulağının dibi ilə susdurur.

Allaha min şükür ki, buradaca saxladım. Ürəyim, nə cürsə, çox möhkəm çırpınırdı və qorxdum ki, bəzi əsəbi xəstələr kimi, belə bir parlaq nitqdən sonra məni də infarkt vura. Bu ani çılğınlığının, onların başına yağdırdığım bu ağır töhmətlərin qonaqlarıma necə təsir etdiyini bu günəcən də təsəvvürümə gətirə bilmərəm. Yadımda qalan birçə budur ki, məni ayıldan ilk səs hamıya məlum su şiriltisi oldu. Səs mənzilin o biri başından gəlirdi. Hövlnak qonaqlarının başı üstündən, onların arasından, hətta gözlərinin içindən belə otağın hər tərəfinə, hara mümkündür, nəzər saldım.

– Bəs qoca hanı? – deyə soruşdum. – O anıq, sısqə qoca? – Səsim quzunku kimi yumşalmışdı.

Qəribəydi, bu dəfə mənə Sağdıx xanım deyil, leytenant cavab verdi.

– Mən bilən, ayaqyoluna girib, – gözlənilməz bir açıq-saçıqlıqla dedi. Sanki, o, bununla özünün insan orqanizminin gigiyenik ehtiyacları haqqında heç bir həyə hissi keçirmədən danışıqla bilən bir adam olduğunu sübuta yetirmək istəyirdi.

– Aaa! – Dedim. Hələ də çaşqınlıq içində otağa bir də göz gəzdirdim. Yadımda deyil və heç xatırlamaq da istəmirəm ki, həmin anda Sağdıx xanımın hiddətli baxışları ilə özüm qəsdən qarşılaşmaq istəmədim, yoxsa yox. Birdən ata dayısının stulun üstünə atılmış ipək silindri gözümə sataşdı. Az qaldı ona: «Salam!» – deyə qışqıram. – Bircə dəqiqə gözləyin. İndi sizin üçün içməyə soyuq bir şey taparam, – dedim.

– Sizin telefondan istifadə etmək olarmı? – Taxtın böyründən keçəndə Sağdıx xanım qəfil soruşdu. Artıq ayaqlarını döşəməyə sallamışdı.

– Olar. Əlbəttə, olar, – dedim və üzümü missis Silsbernlə leytenantı tutdum. – Limondan, portağaldan-zaddan tapsam, sərin «Tom Kollinz» hazırlamaq istəyirəm. Etiraz etmirsiniz ki?

Leytenantın cavabı qəfil yumşaqlığı ilə məni heyrətə gətirdi.

– Əşi, niyə etiraz ələyəçəyik ki! – dedi və tamam sərxoş adam kimi əlini əlinə çırpdı.

Missis Silsbern gözüni yazı stolunun başında divardakı şəkillərdən çəkib mənə son məsləhətlərini verdi:

– «Tom Kollinz» olacaqsə, xahiş edirəm, mənimkine azca, lap azca cin də qatarsınız. Əgər sizin üçün əziyyət deyilsə, lap bircə damcı.

Küçədəki qızmar istidən qurtulduğumuz bu azacıq vaxt ərzində o, bir qədər özünə gəlmişdi. Bunun səbəbi, bəlkə də, bayaq güclə işə saldıgım ventilyatorun düz altında oturmağı olmuşdu, çünki sərin külək düz başına vururdu. Dedim, çalışsaram elə də ələyim. Onu Seymurun, mənim və iyirminci illərin sonu, otuzuncu illərin əvvəllərində bizim proqramın iştirakçısı olmuş digər radio «qəhrəmanlarının»

fotoalanı ilə tak buraxıb otaqdan çıxdım. Deyəsən, leytenant mənsiz burada çox danxmıyacaqdı: əlləri dümbəyinin üstündə, kitab sərrafına xas bir əda ilə rəflərə san yönəlmişdi. Sağdıx xanım isə ağzını geniş ayırıb var gücüylə əsnəyə-əsnəyə dalımcə gəlirdi. Nə səsinə qışmağı, nə də ağzını yummağı rəva bilmədi.

Mən qabaqda, Sağdıx xanım isə daldə yataq otağının qapısına çatanda – telefon bu otaqdaydı – ata dayısının dəhlizin uzaq başından bizə san gəldiyini gördük. Sifatına yenə də bayaq məşində məni bu qədər çaşdırən, acıqlı, sərt bir görkəm çökmüşdü. Lakin tuşumuza çatanda üzündəki saxta ifadə dərhal yox oldu; indi onun sifəti çox hərərtəli salamlar və sayğılar izhar edirdi. Hiss elədim ki, mən də onun kimi gic-gic dişlərimi ağardıb başımı tərpadirəm. Ağarmış, yağlı saçları, elə bil, təzəcə daranmışdı, daha doğrusu, təzəcə yuyulmuşdu. Sanki, mənzilin o başında, hardasa dəlləkkəna tapmışdı özü üçün. Yanımızdan keçəndə, istər-istəməz çevrilib onun üzünə baxmaqdan özümü saxlaya bilmədim və onun mənə əl ələdiyini gördüm, sanki, o, bununla «yaxşı yol, tezliklə qayıdasan» demək istəyirdi. Dilxorçuluğum tamam keçib gətdi.

– Bu nə deməkdir? Bu qoca başını itirib-nədir? – Sağdıx xanım dedi. Onun haqlı olduğuna ümidvar olduğumu bildirib, yataq otağının qapısını açdım.

İçəri girən kimi o, özünü otaqdakı iki çarpayından birinə, tərslikdən Seymurun çarpayısına yıxdı. Telefon gəcə stolunun üstündəydi, oradan əl uzatsan, çatardı. Dedim, istəsə onun stakanını elə bura gətirərəm.

– Əziyyət çəkməyin, mən bu dəqiqə çıxıram, – dedi. – Mümkünsə, qapını örtün. Bağışlayın... Mən elə demək istəmədim, sadəcə olaraq, qapı açıq olanda telefonla danışıq bilmirəm.

«Elə mən də danışıq bilmirəm» – deyib, otaqdan çıxmaq istədim. Ancaq çarpayılardan arasından keçəndə gözüm pəncərənin önündəki divanın üstündə parusın əsgər çantısına sataşdı. İlk baxışdan elə bildim özümünküdür, necə olubsa öz ayağı ilə Pensilvaniya vağzalından bura gəlib çıxıb. Sonra fikirləşdim ki, yaqın, Bu-Bununkudur. Ona yaxınlaşdım. Ağı açıq idi. İçindəkilərə ani bir nəzər salan kimi kiminki olduğunu dərhal başa düşdüm. Bir az da diqqətlə

baxandan sonra səliqə ilə ütülənmiş iki əsgər köynəyinin üstündə elə bir şey gördüm ki, onu Sağdıx xanımın bir otaqda heç cür qoymaq olmazdı. Cəld onu çantadan çıxarıb qoltuğuma vurdum və barmağını tazəcə telefon diskinə soxub ilk rəqəmi yığmaq üçün mənim haçan otaqdan rədd olacağını gözləyən Sağdıx xanıma dostcasına əl ələyib otaqdan çıxdım. Qapını da örtüdü.

Yataq otağının qapısı ağzında bu kiçik dəhlizin yalqızlığı içində çar-naçar biranlıqda ayaq saxlayıb, bilmədim Seymurun gündəliyini neyləyim; təcili bunu da qeyd ələyim ki, parusin çantadan götürdüyüm şey Seymurun gündəliyi idi. Ağıma gələn ilk konstruktiv fikir qonaqlar gedənəcən onu xəlvət yerdə gizlətmək oldu. Düşündüm ki, ən yaxşısı hamama girib onu orada kirli paltar yeşiyində gizlətməkdir. Ancaq fikir köhlənim bir az da cövlən etdikdən sonra bu qərara gəldim ki, onu hamama aparsam da, yalnız bəzi yerlərini oxuduqdan sonra kirli paltar yeşiyində gizlədim.

Allah özü də buna şahiddir ki, həmin gün nəinki tamamilə qəfil əlamətlər və simvolik hadisələrlə zəngin, həm də ünsiyyət vasitəsi kimi bütövlükdə yazılı sözdən geniş istifadə olunduğu bir gün idi. İşdir, qəflətin içi dolu maşına atılıb minmisənsə, tale, özün də bilmədən, hər şeyi qabaqcadan elə səhmanlayır ki, səmişinlərdən biri lal-kar olduğu təqdirdə sənin cibində bloknotla kaandaş qıngı tapılır. Yaxud aradan sivişib hamam otağına girəsi olsan, başını qaldırıb su ləyənidən xeyli hündürdə həm müəmmalı, həm də aydın xətlə yazılmış xırda yazılar görürsən.

Evimizdə hamam otağı tək olduğundan uzun illər boyu biz uşaqlar – yeddimiz də – yaş sabun qıngı ilə dərman qutusunun şəhli güzgüsü üstündə bir-birimizə məktub yazmaq kimi, nisbətən yapışqan, amma rahat bir ünsiyyət üsuluna vərdiş etmişdik. Bu məktublarımızın başlıca mövzusu, adətən, son dərəcə ibrətamiz nəsihətlərdən, arabir də açıq-saçıq hədə-qorxudan ibarət olardı. «Bu-Bu, çiməndən sonra kiseni yu, yerinə qoy, hara gəldi, atıb getmə. Öpürəm. Seymur». «Z. ilə F.-ni parka gəzməyə aparmaq növbəsi indi sənindir, Uolt. Dünən mən aparmışam. Özün tap, kimdir». «Çərşənbə günü onların toylarının ildönümüdür. Kinoya getmə, verilişdən sonra studiyada veyillənmə, çalış cərimə verməyəsən. Baddi, bu sənə də aiddir». «Anam deyirdi ki,

Zui, az qala, qarınıymışaldan dərmanların hamısını yeyəcəkmis. Hər cür zərərli zirzibili su ləyəninə atmayın. onun ali ora çatır, götürüb yeyə bilər». Doğrudur, bunlar uşaqlıq çağlarımızı aid misallardır, ancaq neçə ildən sonra da Seymurla mən, necə deyərlik, azadlıq və müstəqillik namına öz ailəmizdən üz döndərilib, özümüzə ayrıca mənzil tutandan sonra da ailə adətlərimizdən yalnız sözdə imtina etmişdik. Yəni dediyim odur ki, sabun qıngı ilə məktublaşmaq vərdişindən hələ də əl çəkməmişdik.

Seymurun gündəliyi qoltuğumda hamama girib, qapını arxadan yaxşı-yaxşı bağlayandan sonra gözümlə darhal güzgünün üstündəki yazılara sataşdı. Ancaq xətt Seymurun xətti deyildi. Heç şübhəsiz, bacım Bu-Bu yazmışdı bunu. Sabunlu, sabunsuz, daxli yoxdur, onun xətti həmişə bu cür xırda, qarma-qarışıq olur və çox çətin oxunur. Ona görə də kiçik bir güzgüdə bu qədər uzun bir sicilləməni çox asanca yerləşdirə bilməmişdi: «Dülgərlər, qaldırın taxtabəndləri, Ucaboy ərlərin ən ucaboyu, Areyə xislətli igid Adaxlı, Bu gün bu odaya təşrif buyurur». Hörmətlə, «Elizium» kinostudiyasının sabiq ssenaristi İrving Sappo. Görüm sənə öz gözəl Murielnlə xoşbəxt, xoşbəxt, xoşbəxt olasan. Bu, əmir-dir. Rütbəcə mən sizin hamınızdan böyüyəm». Qeyd edirəm ki, bu məktubda adıçəkən «ssenaristi» müxtəlif illərdə və müxtəlif ardıcılıqla bizim ailədə bütün uşaqların ən sevimli şairi olub. Bunun da başlıca səbəbi poeziya məsələlərində Seymurun biza hədsiz təsirinə bağlıdır. Bu sətiri dönə-dönə oxudum və nəhayət, vannanın qırağına çöküb Seymurun gündəliyini açdım.

Aşağıdakı parçalar sözbəsöz hamam otağında vannanın qırağında oturub Seymurun gündəliyindən oxuduğum yerlərdir. Elə bilirəm ki, burada bu qeydlərin gün və ay tarixlərini göstərməyin elə bir mənası yoxdur. Yalnız bunu deyim ki, bütün qeydlər Seymur Monmaunt Fortda olarkən, 1941-ci ilin sonlarında və 1942-ci ilin əvvəllərində toy günün təyin olunmadan bir-iki ay qabaq yazılıb.

«Axsam yoxlomasında hava çox soyuq idi və orkestr uzun-uzadı hərbi marşı çalıb qurtaranadək tək-cə bizim taqımda altı nəfər qarınağnsına düşdü. Məncə, qan dövrəni

normal işləyən adam anormal hərbi fərağət vəziyyətində dayanmağa tab gətirə bilməz. Ələlxüsus da, qarovula getmək üçün əlində tüfəng olanda. Mənimlə nə qan dövrənim, nə də nəbzim var. Hərəkətsizlik mənə hava və su kimi doğmadır! Bu hərbi marşın xəmiri, elə bil, mənimlə bir yoğrulub. Onun ritmi mənim üçün romantik valsdan da xoşdur.

Yoxlamadan sonra bizə gecə yarınsındak şəhərə çıxmağa icazə verdilər. Saat yeddiddə «Baltimor» mehmanxanasında Murielle görüşdüm. İki qədəh viski içib, iki balıq buterbrodu yeyəndən sonra Qır Qarsonun iştirakı ilə bir filmə baxmaq istədik. Ekranı Qarsonun oğlunun təyərəsi hava döyüşündən geri qayıtmadığı epizod göstərilən qararıqda bir neçə dəfə dönüb onun sifətinə baxdım. Ağzı açılışdı, özünü tamam unutmuş, bərk həyəcanlanmışdı. «Metro-Qoldin-Meyer» faciəsi ilə ruhan tam eyniləşmə. Buna həm sevinir, həm də əsəbiləşirdim. Onun bu sadələvh qəlbinə necə heyran qalmayasan, içimdə dəhşətli ehtiyac duyuram ona. Filmdə uşaqlar pişik balasını anasına göstərmək üçün evə gətirəndə o da dönüb mənim üzümə baxdı. M. bu pişik balasına yaman vurulub. İstəyir ki, onu mən də sevim. Hətta, qararıqda belə onun kefinin yenə də pozulduğunu gördüm: bir şey ki xoşuna gəldi, gərək qeyd-şərtsiz mənim də xoşuma gəlsin, əks təqdirdə həmişə bu hala düşür. Kinodan sonra vağzal bufetində viski içərkən soruşdu: «O pişik balası qəşəng idi, eləmi?» Daha «qiymət idi» sözünü işlətmirdi. Görəsən, mən ona neyləmişəm ki, o öz lügət fondunda bu qədər ciddi dəyişiklik etməyə məcbur olub? Nə isə, boşboğazlıq eləyib, R. H. Blaytsın sentimentallığı necə izah etdiyini ona danışdım: biz o vaxt sentimental oluruq ki, bir məxluqun halına Allahın yandıgından çox yanmaq istəyirik. (İstəlik bunu da əlavə etdim ki (moizəsayaqımı?), Allah, heç şübhəsiz, pişik balalarını da sevir. Ancaq, çox güman, bu filmdəki kimi onların ayaqlarına rəngli pəpəş geyindirməklə yox. Bu bədiə detalları o, ssenaristlərin öhdəsinə buraxır. M. mənimlə razılışmış kimi, fikrə getdi, amma hiss edirdim ki, bu «müdrük kəlam» onun heç ürəyincə olmadı. Qədəhindəki içkini qarşıdır-qarşıdır özünə qapıldı. Mənə olan sevgisinin gah qabanb, gah çəkilməsi də onu bərk narahat edir. Bu sevginin gerçəkliyinə yalnız buna görə şübhə edir ki, o da, həmin pişik balası

kimi, həmişə şən və ürəkəcan şey deyil. Bir allah bilir ki, bu, mənim üçün nə qədər ağır dərdədir. Gör, insan sözü hər şeyi necə ucuzlaşdırır!»

«Bu axşam Murielgildə nahar etdim. Söz ola bilməz. Dana əti, kartof püresi, lobya, təzə-təzə göyartılardan düzəldilmiş sirkəli salat, özü də zeytun yağıyla. Şirniyyat Muriel özü bişirmişdi: üstü moruqlu, nəşə, qaymaqlı dondurmaya bənzər bir şey idi. Gözlərim yaşardı. (Sayqo deyib: özüm də bilməm niyə /taşakkürünü bildirəndə/ Gözlərimdən yaş axır). Stolda mənim yanıma bir şüşə ketçub da qoydular. Yağın, Muriel missis Fedderi başa salıb ki, mən bütün xörəklərə ketçub tökürəm. Hətta, göy noxudun belə üstünə ketçub tökdüyümü Murielin öz anasına necə dava-dalaşa başa saldığını eşitmək üçün var-yoxumdan keçərdim. Mənim davakar quzum.

Nahardan sonra missis Fedder bizi zorla «Müdrük körpə» verilişinə qulaq asmağa məcbur etdi. Onun bu proqrama olan alovlu məhəbbətini, xüsusilə də Baddi ilə mənim çıxış etdiyimiz keçmiş günlərin verilişləri sandan hədsiz nisgillini görəndə özümü çox narahat hiss elədim. Bu axşamkı proqramı San-Dieqodakı hərbi dəniz bazalarının birindən verirdilər. Həddən ziyadə pedant suallar, pedant cavablar. Frenninin səsi zökəm olmuş adamın səsinə oxşayırdı. Zui yuxulu kimi danışsa da, əla formadaydı. Diktör mənzil tikintisindən söhbət salmışdı. Berk familiyalı balaca qız dedi ki, onun bir-birinə bənzəyən bu yeni binalardan zahləsi gedir; plan üzrə tikilən və bir-birinin ardınca düzülən «standart» binalar nəzərdə tuturdu. Zui isə, əksinə, dedi, ki, o binalar da gözəldir. Dedi ki, axşam evə qayıdanda səhvən özgə evinə gedib çıxmaq çox maraqlı olardı. Səhvən özgə adamlarla bir yerdə nahar eləmək, səhvən özgəsinin yerində yatmaq, öz ailə üzvləri bilib onlara «gecən keyrə» deməkdən maraqlı nə ola bilər? Hətta istəyirdi ki, dünyada bütün adamlar bu cür bir-birinə oxşasınlar. Onda kiçüdə qarşılaşdığın hər kəsi öz arvadın, öz anan, öz atan hesab eləyərdin. Belə olsaydı, onda hamı küçəyə çıxanda bir-biriylə əl-ələ tutardı. Bundan «gözəl» nə ola bilər?!

Bütün axşamı özümü düzəlməz dərəcədə xoşbəxt hiss eləyirdim. Biz qonaq otayında əyləşib söhbət edərkən

Murielin anası ilə münasibətinin necə sadə, necə açıq-saçıq olduğuna heyran qaldım. Bu nə qədər gözəl şeydir. Biri digərinin zəif yerini – xüsusən də kübar "ədəbi" söhbət zamanı – çox gözəl bilir və yeri gələndə göz-qaş edərək, onu yanılmağa qoyur. Hətta, sözləri çəp gələndə belə, bunun ciddi itilafə çevrilmək qorxusu yoxdur, çünki bunlar əsl Ana və Baladırlar. Bundan maraqlı, bundan cazibədar tamaşa ola bilməzdi. Elə anlar olur ki, deyirəm, kaş, mister Fedder də bu söhbətlərə qoşula. Bəzən buna hətta böyük ehtiyac duyuram. Çünki bəzən, daha doğrusu, hər dəfə bu qapıdan içəri girəndə elə bilirəm ki, iki xanımlıq qadın monastırına düşmüşəm. Hər dəfə evdən çıxanda isə, mənə elə gəlir ki, Muriellə anası ciblərimi cürbəcür ənlük-kirşan qablan, dodaq- yanaq pomadaları, saç telbasanları və nə bilim, daha nələrə ağzınacın doldurublar. Doğrudur, bunun üçün onlara hədsiz dərəcədə minnatdaram, amma heç bilmirəm, bu gözgögürnməz hədiyyələri neyləməliyəm».

268

«Bu axşam yoxlamadan sonra bizə icazə verməyi gecikdirildilər. Əsgərlərdən biri bizim hissini yoxlamağa gələn ingilis generalının gözü qabağında silahını əlindən yerə salmışdı. 5.52 qatanna çata bilmədim və Muriellə görüşə bir saat gecikdim. 58-ci küçədə «Lun Fa» çin kafesində nahar elədik. M. çox əsəbi haldaydı, doluxsunmuşdu. Son dərəcə dilxor, halsız idi. Anası deyibmiş ki, guya, mən ruhi xəstəyəm. Deyəsən, psixiatri ilə mənim bəramdə danışmış. Anası qıza tapşırıb ki, ehtiyatla soruşub öyrənsin, görsün bizim ailədə nəsillicə elə bir xəstə-zad olmayıb ki? Muriel elə sadələvh adamdır ki, yaqin, indi mənim biləklərimdəki çapıqların tarixçəsini də açıb ona danışım. Mənim sadələvh quzum. Ancaq M-in dediklərindən belə çıxır ki, anasını narahat edən bu yox, tamam başqa şeylərdir. Üç başqa şey: birincisi, mən hamıdan qaçırıam, heç kəsə yovuşa bilmirəm. İkincisi, məndə hökmən «nəşə» çatışmır, yoxsa, gərək bu günə kimi Murieli çoxdan zorlamış olaydım. Üçüncüsü isə budur ki, bir axşam yemək vaxtı təsadüfən mənim «ölü pişik» olmaq istədiyimi bildirməyim, necə deyərlər, bu, neçə gündür yazığın yuxusuna haram qatıb. Keçən həftə nahar elədiyimiz yerdə o məndən soruşdu ki, ordudan qayıdanda neyləmək fikrindəyəm? Yəni o kollecdə dərs deyəcəyəmmi?

Ümumiyyətlə, müəllimliyin daşını atmaq fikrində deyiləm ki? Bəlkə, yenidən radioya qayıtmaq, şərhçi-zad olmaq istəyirəm? Cavabında dedim ki, əvvələn, bu saat mənə elə gəlir ki, bu müharibə heç vaxt qurtaran deyil, ancaq o haçansa qurtarsa və haçansa təzadən inclik dövrü bərqərar olsa, onda mən ölü pişik olmaq istədim. Missis Fedder elə bildi, zarafat-zad eləyirəm. Duzlu və məzəli bir zarafat. Murielin dediyinə görə, mən onun gözündə dünyanın bir nömrəli zarafatçı adamıyam. Mənim bu son dərəcə ciddi sözlərimi yenə də zarafat bilib, ona çox astadan, çox incə bir gülüşlə cavab verdi və o güləndə mən bir balaca part oldum və nə demək istədiyimi ona başa salmağı unutdum. Buna görə də o axşam Muriellə dedim ki, Zen-Budda əfsanələrinin birində ustada belə bir sual verirlər ki, dünyada ən qiymətli şey nədir? O da cavab verir ki, ölü pişik. Çünki ona heç kim qiymət qoya bilməz. M. bir az sakitləşdi, ancaq göndürdüm ki, bu saat evə qaçmağa, mənim o sözlərimdə psixi pozğunluq baxımından heç bir ciddi təhlükə olmadığını anasına danışmağa tələsir, gözləməyə səbri çatmır. Məni vağzalacan təksidə gətirdi. Çox istiqanlı, səmimi qızdır. Əhvalı da indi xeyli yaxşılaşmışdı. Barmaqları ilə cəvclarımı yanlara dartışdırıb, gülmək öyrədirdi mənə. Özü güləndə isə başqa aləm idi! Oh! İlahi, onunla bir yerdə olanda mən özümü necə də xoşbəxt sanıram! O da özünü mənimlə xoşbəxt sansaydı! Ararib mən də onun ürayinə yaturam, sifətimə, əllərimə, boynumun ardına tamaşa etməkdən xoşu gəlir. «Müdrük körpə» verilişində uzun illər Billi Blek adı ilə məşhur olan oğlana nişanlandığını da rəfiqələrinə iftixarla danışır. Məncə, onun mənə qarşı həm ana, həm də təmiz qadın məhəbbəti var. Bütövlükdə götürdükdə isə, çox güman ki, mən onu xoşbəxt eləyə bilməyəcəm. Oh, ilahi, sən özün kömək ol! Yeganə və kədərli bir təsəllim var, o da budur ki, mənim istəklilə sevgilim əbadi və qeyd-şərtsiz bir məhəbbətlə mənə yox, nikah mərasiminin özünə vurulub. İbtidai evcik-evcik oynamaq instinkti onun qanına işləyib. Bu nikahdan uxduğu isə həm səfeh, həm də təsirli şeylərdir. İstəyir ki, o da hansısa dəbdəbəli bir mehmanxanada inzibatçıya yaxınlaşıb, həya hissindən mələk kimi qızara-qızara ərinin poçtu halə götürüb-götürmədiyini soruşsun. Öz evi üçün özü pərdəlik-zad alsın, başqaları kimi, o da bahalı atelyelərdə

özü üçün hamiləlik paltarı sifariş versin. Ağılı bunu kəssə də, kəsməsə də, anasından ayrılmaq, onun evindən köçmək istəyir. Ona canı-dildən bağlı olsa da, istəyir ki, öz ayrıca evi, gözəl-göyçək uşaqları olsun. Özü də bu uşaqlar mənə yox, ona oxşasın. Hətta bunu da bilirəm ki, onun ən böyük arzularından biri hər dəfə Yeni il axşamı yolka bəzəmək üçün anasının deyil, öz bəzək qutusunu açmaqdır."

270

"Bu gün Baddidən çox məzali bir məktub aldım. Mətbəx növbəsindən qayidan kimi yazılmış. Murielə məktub yaza-yaza onun haqqında fikirləşirdim. Fikirləşirdim ki, əgər o, Murielin nə üçün – yəni yuxarıda qeyd etdiyim şeylərə görə – arə getmək istədiyindən xəbər tutsa, ona nifrət eləyər. Əgər məgər buna görə qadına nifrət edərləmi? Müəyyən mənada, bəlkə də, edərlər. Ancaq bunlar mənim üçün o qədər təbii, o qədər insani şeylərdir ki, hətta, indinin özündə də dərin, çox dərin həyəcan keçirmədən yaza bilmirəm. Baddi Murielin anasını da bəyənəməzdi. Bu qadın öz tərsliyi ilə adamı lap hövsələdən çıxarır, onun isə belə qadınlara, qatıyyan, dözümlü yoxdur. İnanmıram ki, əslində, onun necə adam olduğunu başa düşə bilsin. Bu qadın dünyada hər şeyi təlatümə gətirən başlıca poetik düşüncə axarlarına tamamilə yad və onları dərk etmək qabiliyyətindən əbədi məhrum olunmuş bir adamdır. Bundansa ölmək yaxşıdır, o isə hələ də yaşayır. Hər gün şirniyyat mağazalarına cumur, psixiatriyın yanına müayinəyə gedir, gecəyə bir roman oxuyur, korset geyinir, Murielin səhhətinin, onun xoşbəxtliyinin qayğısına qalır. Mən isə Murielə çox sevirəm. Onu kişi kimi dözümlü hesab edirəm».

«Bu axşam bölükdə heç kəsə icazə vermədilər. Dəftərxanadakı telefonda Murielə zəng vurmaq üçün düz bir saat növbə gözləməli oldum. Bu axşam görüşə bilməyəcəyimi deyəndə, elə bil, sevindi. Bu da mənə çox ləzzət elədi. Başqısı hətta, doğrudan da, bu axşamı öz nişanlısından ayrı keçirmək niyyətində olsaydı belə, yalandan da olsa, təəssüfləndiyini bildirərdi. Muriel isə mən görüşə gələ bilməyəcəyimi deyəndə birçə dəfə «Ooo!» elədi. Onun bu sadəliyinə, bu qeyri-adi təmizliyinə necə heyran qalmayasan? Bu dünyada bütün ümidim ancaq onadır».

«Səhər saat 3.30-dur. Növbətçi otağındayam. Yata bilmirdim. Pijamanın üstündən şinelimi çiyimə atıb, bura gəldim. El Aspezi növbə çəkir. Döşəmənin üstündə yuxuya gedib. Onun əvəzinə telefona cavab verəcəyimi vəd eləyəndən sonra burada oturmağıma razı oldu. Çox sarsaq axşam idi. Missis Fedderin psixiatri da onlara şam yeməyinə gəlmişdi, ara-sıra fasilə verərək, məni düz saat on ikinin yansınacan sorğu-suala tutdu. Arada öz işinin ustası kimi çox hiyləgər suallar verirdi. Bir-iki dəfə, az qala, məni tora salsın. Belə çıxdı ki, o, Baddi ilə mənim köhnə pərəstişkarımız imiş. Maraqlandı ki, on altı yaşım tamam olandan sonra nə üçün proqramdan çıxarılmışam – bunu həmişə soruşurdum, həm də öz peşası ilə əlaqədar soruşdu. Linkoln haqqındakı verilşə özü qulaq assa da, onda belə bir yanlış təsəvvür yaranmışdı ki, guya, verilş zamanı mən Linkolnun Gettitsburq nitqinin «uşaqlar üçün zərərli» olduğunu söyləmişəm. Dedim, xeyr, mən elə deməmişəm, mən bunu demişəm ki, Gettitsburqda 51.112 nəfər ölə və yaralanan olub, əgər bu hadisənin ildönümündə kiməsə nitq söyləmək vacib idisə, o, gərək tribunaya çıxan kimi oraya toplaşan dinləyiciləri yumruğu ilə hədələyib, dərhal da tribunadan düşəydi. Düz adam idisə, belə etməliydə. O, buna etiraz etməsə də, deyəsan, bu fikrə düşdü ki, mənə kamilliyə can atma kompleksi var. Sadə, iddiasız həyat barəsində, özünün, özganın zəif cəhətlərinə xor baxmamaq haqqında çox dolğun və ağıllı sözlər danışdı. Onun dedikləri ilə mən də razıyam, amma nəzəri cəhətdən. Mən özümdə də ömrümün sonunacan hər şeyə qarşı dözümlü, səbirli olmağın tərəfdarıyam, ancaq bir şərtlə ki, o, dözümlü, o səbir insan sağlamlığına, insan xoşbəxtliyinə xidmət etsin. Əslinə qalsa, sifətində bu elə Dao yoludur və heç şübhəsiz, ən ali yoldur. Amma səbirli, dözümlü insan üçün bu yola çatmaq, poeziyadan imtina etmək, ondan o yana keçmək deməkdir. Çünki bundan sonra o, pis poeziyanı nəinki heç cür öyrənə, hətta mücərrəd şəkildə olsa belə, özünü onu seven kimi göstərməyə məcbur edə bilməz: hələ pis poeziyanı yaxşı poeziya ilə eyniləşdirməyi demirəm. Onda o, poeziyanı tamamilə əl çəkmiş olardı. Dedim ki, bu, o qədər asan iş deyil. Doktor Sims isə dedi ki, mən məsələni həddən

271

artıq kəskin şəkildə qoyuram, yalnız hər şeydə kamillik axtarmaq azanna tutulan adam bu cür danışa bilər. Mən ki bunu danmıram?!

Yəqin, missis Fedder əsəbiləşib, Şarlottanın sifətindəki doqquz çapıq yeri barədə də ona danışmışdı. Görünür, bu çoxdan olmuş əhvalatı Murielə danışmaqda mən özüm də ehtiyatsızlıq eləmişəm. Ağzımdan bir söz çıxan kimi bu qız dərhal onu anasının ovcuna qoyur. Şübhəsiz, buna öz etirazımı bildirməliydim, amma neyləyim, bacarmıram. Çünki M. mənə o vaxt qulaq asır ki, anası da böyrümüzdə olur. Hər şeyi eşidir. Lakin Şarlotta məsələsini mən burada təzədən doktor Simslə müzakirə etmək fikrində deyildim! Özü də birçə qədəhdən sonra."

272

"Bu axşam vağzalda M.-ə yarıncıddı, yanzarafat söz verdim ki, bu yaxın günlərdə psixiatrın yanına gedəcəyəm. Sims mənə demişdi ki, burada, bizim hissədə yaxşı bir həkim var. Görünür, missis Fedderlə o, bu məsələ barəsində bir-iki dəfə «tet-a-tet» görüşüb məsləhətləşmişdilər. Bəs nə üçün buna acığım tutmur? Tutmur, vəssalam. Çox qəribədir. Əksinə, bu mənim qəlbimi daha da isidir. Səbəbini özüm də bilmirəm. Hətta, satirik jurnallarda masqaraya qoyulan ən mühafizəkar qayınanalara belə həmişə müəyyən qədər rəğbət bəsləmişəm. Nə isə, mənca, psixiatrın yanına getməklə xəncərimin qaşını düşməz. Bu işi orduyəkən gör-səm, həm də pulsuz başa gələr. M. məni sevir, ancaq neçə ki beynimi bir balaca sahmana salmayıblar, o, mənimlə, sözün əsl mənasında, yaxınlıq etməyəcək, *özünü*ki saymayacaq, mənimlə açılışa bilməyəcək.

Əgər haçansa psixozanaliz həkiminin qəbuluna gedəcəyəmsə, kaş, Allah eləyaydı, o, dermatoloqu da qabaqcadan məsləhətə çağırmış olaydı. Dəri xəstəlikləri həkimini deyirəm. Çünki bəzi adamlara toxunandan sonra əlimdə onlann izi qalır. Bir dəfə parkda əlimi Frenninin – onda onu hələ uşaq arabasında qəzdirirdik– yumşaq əmgəyinin üstünə qoydum və uzun müddət əlimi oradan çəkədim. Bir dəfə də Zui ilə Yetmiş ikinci küçədəki kinoteatrdə sarsaq bir filmə baxanda elə oldu. Onda onun altı və ya yeddi yaşı olardı, vahiməli səhnələrin birində qorxusundan başını stulun altına soxdu. Qorxmasın deyə, onun başını sıqallamağa

başladım. Eyni başlar, eyni rəngli və eyni tərkibli insan saçları həmişə ovcumda eyni cür iz buraxır. Başqa şeylər də həmçinin. Bir dəfə studiyanın qabağında Şarlotta əlimdən qaçdı, tez əl atıb donundan yapışdım və onu özümə san çəkdim. Bu sarı rəngli çit dondan yaman xoşum gəlirdi, çünki onun əyninə çox uzun idi. Sağ ovcumun içində indiyəcən də açıq-sarı rəngli bir ləkə qalib. Oh! İlahi! Əgər, doğrudan da, mənə xəstəlik adına bir şey varsa, o da paranoyanın tərsidir. Deyəsən, hamı sözü bir yerə qoyub ki, məni xoşbəxt eləsin."

Yadımdadır, gündəliyi «xoşbəxt eləsin» ifadəsindən sonra hirsə ördüm. Sonra onu qoltuğuma vurub bir neçə dəqiqə oturduğum yerdən dura bilmədim. Ta o vaxtana ki, vannanın qırağında oturmaqdan yancaqlarımın yara olduğunu hiss etdim. Ayağa qalxanda gördüm ki, tər içindəyəm, bu gün heç belə tərlədiyim olmamışdı. Sanki, bayaqdan vannanın qırağında yox, içində oturmuşdum. Kirli paltar yeşiyinə yaxınlaşıb qapağını qaldırdım. Seymurun gündəliyini, sözün əsl mənasında, qeyzlə lap dibdəki mələfələrin, ağların altına atdım. Sonra ağıma bundan yaxşı, bundan ağıllı ideya gəlmədiyindən geri qayıdıb təzədən vannanın qırağına çökdüm. Bir-iki dəqiqə gözlərimi Bu Bunun dərman qutusunun güzgüsünə yadlıqı sicilləmədən çəka bilmədim, sonra da qapını var gücümle çırparaq – guya, bununla onu ömürlük örtmək mümkün imiş – hamamdan çıxdım.

Növbəti dayanacağıma mətbəx oldu. Xoşbəxtlikdən, onun da qapısı dəhliz boyu qonaq otağından bəridəydi və buna görə də o otağa girmədən və qonaqların gözüne dəymədən bura düşə bildim. İçəri girən kimi qan-tər içində dərhal qapını arxadan bağladım. Gödəkçəmi, daha doğrusu, əsgər köynəyini çıxarıb, hamar mətbəx stolunun üstünə atdım. Elə bil, bütün gücümü gödəkçəmi soyunmağa sərf eləmişdim. Yalınqat maykada bir müddət heysiz dayanıb, neçə dəyərlər, Herkules fədakarlığı tələb edən, kokteyl hazırlamaq kimi gərgin bir işə girişməzdən əvvəl bir balaca nəfəsimi dərdim. Sonra birdən, açar deşiyindən mənə göz qoyurlarmış kimi, cəld hərəkətə gəldim: şkafi, soyuducunu açıb orada kokteyl ədvaları axtarmağa başladım. Hər şey vardı, limon əvəzinə portağal da tapdım. Bir-iki dəqiqənin

içində bir qrafın sərin kokteyl hazırladım. Beş qədəh çıxarıb məcməyi axtarmağa başladım. Bu isə yaman müşkül iş oldu: o qədəh gələndim ki, nəhayət, bir balacasını tapanda, şkaflar və dolabların qapılarını örtməyə heç heyim qalmadı. Əməlli-başlı ləhləyirdim.

Gödəkçəmi geyinib, içində bir dolu qrafın və beş qədəh olan məcməyi də əlimdə mətbəxdən çıxmaq istəyirdim ki, beynimin düz ortasından güclü bir elektrik lampası qəfil işıq saçdı; adətən, karikaturalarda personajın ağına qəfil əla fikir gəldiyini belə təsvir edirlər. Əlimdəki məcməyini yerə, döşəmənin üstünə qoydum. İçki dolabına yaxınlaşıb oradan yanmıq bir viski şüşəsini götürdüm. Qədəhlərin birinə, özüm də bilmədən lap çox, düz dörd barmaq boyda viski tökdüm. Sonra da kovboy filmlərindəki qəddar və qorxunc kino qəhrəmanları kimi bu qədəhə qəzəbli və tərs bir nəzər salıb, birməfəssə başıma çəkdim. Elə buradaca bunu da qeyd edim ki, indinin özündə də o hadisəni həyəcənsiz xatırlaya bilmirəm. Doğrudur, məhz belə bir gündə bir qədəh viski içmək iyirmi üç yaşlı cavan oğlan üçün qəbahət deyil. İyirmi üç yaşında, istər dəli, istər ağıllı, hamı belə edə bilərdi. Məsələ bunda deyil. İş ondadır ki, mən, ümumiyyətlə, içən deyiləm. O zəhrimar dilimə dəyən kimi ya təmiz ağılımı itirir, ya da yan-yörəmdəkilərə düşmənlər kəsilirəm. *İkinci qədəhdən* sonra isə lap ölü kimi düşürəm.

Ancaq həmin gün, bir qədəh obrazlı dillə desək, qeyri-adi gün idi. Yaxşı yadımdadır, məcməyini yerdən götürüb mətbəxdən çıxanda özümdə buna bənzər heç bir ciddi və qəfil dəyişiklik hiss eləmədim. Yalnız, elə bil, qarımda güclü bir istilik generatoru işə düşmüşdü. Başqa heç na.

Məcməyi əlimdə qonaq otağına girəndə qonaqların davranışında da elə bir ciddi dəyişiklik görmədim. Birca şeydən savayı! Ata dayısı da artıq əsas dəstəyə qoşulmuşdu. İndi də o, mənim rəhmətlik buldoqumun sevimli kreslosunda itib batmışdı. Qısa qıçlarını bir-birinin üstünə aşırması, saçlarını səliqə ilə darıması. Yaxasındakı yağ ləkəsi işim-işim işıldayırdı. Əsl möcüzə isə bu idi ki, əlindəki *siqar*, nəhayət ki, tüstülənirdi. Bu dəfə mənimlə həmişəkəndən daha hərəratlə salamlaşdı, elə bil, ikicə dəqiqə bundan qabaq deyil, min il idi ayrılmışdıq və hər ikimiz bu aynılığa güclə dözmüşdü.

Leytenant hələ də kitab rəflərinin önündəydi, oradan götürdüyü kitabı vərəqləyirdi. Deyəsən, doğrudan da, bütün fikri-zikri o kitabdaydı. (Nə kitab olduğunu heç anıqdıra bilmədim). Missis Silsbern özünə gəlmişdi, əniklik-kirşanını təzələmiş, sir-sifəti xeyli tərəvətlənmişdi. Yalnız indi fikir verib gördüm ki, o da taxtda, atasının dayısı tərəfdə, uzaq künçdə aylaşmış. Əlindəki jurnalı vərəqləyirdi.

– Oh! Nə yaxşı! – Gətirdiyim məcməyini qəhvə stolunun üstünə qoyanda əsl qonaq adası ilə dedi və işvəli bir iltifatla üzümə güldü.

– İçinə bir azca cin də qatmışam, – deyə yalan satdım və qrafında ki kokteyli qarışdırmağa başladım.

– Çox rahat, çox sərin eviniz var. – Missis Silsbern dedi. – Bağışlayın, sizdən bir söz soruşmaq olarmı? – O dəqiqə əlindəki jurnalı bir kənarə qoyub, yerindən qalxdı, taxtın qabağında keçib yazı stoluna yaxınlaşdı. Əlini qaldırıb barmağını divardakı şəkillərin birinin üstünə qoydu.

– Bu gözəl uşaq kimdir? – Məndən soruşdu. Ventilatorun sərin havası və təzadən sifətinə çəkdiyi əniklik-kirşan onu elə canlandırmışdı ki, bayaq Yetmiş doqquzuncu küçədə «Şraft» kafesinin qapısı ağzında qızmar günəş altında yorğun-argın, evlərinin yolunu azmış körpə qız uşağını xatırladığından indi əsər-ələmət belə qalmamışdı. İndi o yənə də əvvəlki gəlinin nənəsinin evi qabağında maşına atlanıb mindiyim və onun məndən «Dikki Briqanza» olub-olmadığını soruşduğu andakı kimi incə bir təmkinlə danışırdı.

Kokteyli qarışdırmağıma ara verib, onun yanına gəldim. O laklı dırmağını 1929-cu ilin «Müdrük körpə» proqramında iştirak etmiş uşaqların dəstə halında şəklinə, daha doğrusu, oradakı bir qızın üstünə qoymuşdu. Yeddimiz də dəyirmi stol əxasında oturmuşdu, həranin də önündə bir mikrofon vardı.

– Ömrümdə bu cür gözəl uşaq görməmişəm, – missis Silsbern dedi. – Bilirsiniz, bir suyu kimə oxşayır? Xüsusilə də gözləri.

Elə bu anda bayaq içdiyim viski, hamısı yox, mən bilən, bir barmaq qədər, mənə təsir etməyə başladı. Ona görə də az qala, deyəm ki, Dikki Briqanzaya ancaq ehtiyatlı olmaq instinkti üstün gəldi, başımı tərpətdim və günorta Sağdış xanımın doqquz cərrahiyyə tikisi ilə əlaqədar xatırladığı kinoaktrisanın adını çəkdim.

Missis Silsbern təccüblə üzümə baxdı:

– Məgər o da həmin proqramda iştirak edirdi?

– Əlbəttə. Düz iki il. Allaha and olsun. Özü də öz adı soyadı ilə: Şarlotta Meyhu.

Leytenant indi arxamda dayanmışdı. Sağ tərəfdə .O da bu şəkllə baxırdı. Şarlottanın adı çəkildə kitab rəflərindən ayrılıb ona baxmaq üçün yanımıza gəlmişdi.

– Onun uşaq vaxtı radioda çıxış etdiyini heç eşitməmişdim! – Missis Silsbern dedi. – Bundan mənim heç xəbər olmayıb. Görünür, elə uşaqıqdan istedadlıymış!

– Yox, elə deyildi. Daha çox şiltaqlıq edirdi. Doğrudan. Amma o vaxtlar da, indiki kimi, yaxşı səsi vardı. Başqalarını da buna həvələndirməyi bacarırdı. Həmişə işi elə qururdu ki, verilmiş vaxtı Seymurla yanaşı otursun və qardaşımın hansı sözü xoşuna gəlirdisə, cəld onun ayağını tapdalayır. Bu, bir növ, əlsıxma kimi bir şey idi, sadəcə olaraq, bu qız əl əvəzinə ayağını işlədirirdi.

Bu qısa məlumatı onların nəzərinə çatdırana kimi əllərimi yazı stolunun önündəki kreslonun söykənəcəyinə dirəyib, bütün ağırlığımla onların üstünə saldım. Birdən əllərim sürüşdü; adamın dirsəyi stolun və ya bar piştaxtasının üstündən sürüşən kimi. Az qala, müvazinətimi itirmişdim, amma cəld özümü yığışdırdım. Belə ki, nə missis Silsbern, nə də leytenant bunu hiss etmədilər. Əllərimi qoynumda çarpazladım.

– Bəzən, xüsusilə də formada olduğu axşamlar Seymur evə qayıdanda yüngülcə axsayardı. Vicdan haqqı, düz sözümdür. Çünki Şarlotta onun ayağını elə-belə basdılamırdı, əməlli-başlı sıxıb əzirdi. Amma Seymurun vecinə də deyildi. Onun bu cür qız şiltaqlığından xoşu gəlirdi.

– Gör necə maraqlıdır! – Missis Silsbern dedi. – Onun uşaq vaxtından çıxış etdiyini, həqiqətən, ömrümdə birinci dəfədir eşidirəm.

– Əslində, onu radioya elə Seymur özü gətirmişdi, – dedim. – Riversayd-Drayvda bizimlə bir binada yaşayan osteopatın qızıydı. – Yənə də ikillli stulun söykənəcəyindən yapışib, həm tarazlığımı saxlamaq, həm də bağ hasanının kənarında dayanıb, dərin fikirlərə dalan xəyalpərvər adam görkəmi almaq üçün bütün ağırlığımla onun üstünə saldım. İndi öz səsim də özümə xoş gəlirdi. – Bir dəfə top-top oynayırdıq... Bəlkə, sizin üçün maraqlı deyil?

– Yox, nə danışırsınız? – missis Silsbern dedi.

– Ha, bir dəfə dərindən qayıdandan sonra Seymurla mən topu divara vurmaqdan oynayırdıq. Birdən kimsə – sonra məlum oldu ki, bu, Şarlottaymış – on ikinci mərtəbədən bizi marmər şarla daşlamağa başladı. İlk tanışlığımız bu cür oldu. Elə həmin həftə onu özümüzlə radioya apardı. Onda bilmirdik ki, onun həm də yaxşı səsi var. Yalnız buna görə Nyu-Yorka aparmışdıq ki, ləhcəsində şirin danışığı vardı. Dikmen-strit şivəsində danışırdı.

Missis Silsbern elə bir avazla güldü ki, bəmərə adam belə, istər ayıq halda, istərsə də – sərxoş, onu eşitsəydi, gülməkdən ölərdi. Elə bil, sözümlə qurtarmağa bənd imiş, dərhal bayaqdan bəri onu narahat edən sualı indi də leytenantla verdi.

– Sizcə, bu qız kimə oxşayır? – israrla soruşdu. – Xüsusilə də gözləri ilə ağızı? Kimi xatırladı o sizə?

Leytenant acıqlı-acıqlı şəkllə bir də nəzər saldı. Sanki, missis Silsbernin, hərbi mükəlləfiyyət daşımayan bu mülki qadınını onu belə bir təhqiqata məcbur etməsi ürəyincə olmamışdı. Qısaca:

– Murielə, – dedi. – Bu şəkllə Murielə oxşayır. Saçları-zadı.

– Tamamilə doğrudur. Ona oxşayır. – Missis Silsbern, az qala, qışqırdı. Sonra mənə san döndü.

– Məhz ona oxşayır, – deyə təkrar etdi. – Siz heç Murielə görmüsünüz mü?

– Mən onu bu gün birinci dəfəydi gördüm, – dedim.

– Onda mənim dediklərimə inana bilərsiniz. – Missis Silsbern mənalı tərzdə şahadət barmağını şəkllə döyəclədi. – O yaşlarında bu uşağı hamı Murielə dəyişik salardı. Elə bil, bir almadır, yarı bölünüblər.

Viski, getdikcə məni üstələyirdi, buna görə də nəinki bu informasiyanın doğura biləcəyi ağır nəticələri qabaqcadan görməyi, heç onun özünü tam həzm etməyi bacarmadım. Geriyə (deyasən, zorla, səndələməyə çalışaraq), qəhvə stolunun yanına qayıtdım və yenidən kokteyli qarışdırmağa başladım. Ata dayısı məni yaxınlıqda görəni kimi diqqətimi cəlb etməyə çalışdı, çünki Murielin Şarlotta ilə oxşarlığı bərdə fərziyyə başımı elə qatmışdı ki, onu tamam unutmuşdum. Bir balaca da başım hərələnirdi. Kokteyli qarışdırıraq-qarışdırıraq,

az qala, yerə çökmək, birbaş döşəmədə oturmaqdan özümü güclə saxladım.

Bir-iki dəqiqədən sonra kokteyli qədəhlərə süzməyə başlayanda missis Silsbern yenidən üzünü mənə tutdu. Çox həzin və incə bir səslə:

– Üzr istəyirəm, – dedi, – inciməsaydınız, bir söz soruşardım. Missis Bervikin bayaq danışdığı hadisə barədə nə deyə bilərsiniz? O doqquz tikış əhvalatını deyirəm. Qardaşınız, yaqın, onu təsadüfən, özü də bilmədən vurub, eləmi?

Qrafini yerə qoydum, çünki yaman ağırlaşmışdı, tamam yöndəmsiz olmuşdu. Ona sarı döndüm. Qarıbadır, başım hərhlənsə də, yaxşı ki, uzaqdakı ayaqları gözüm iki görmürdü. Hər şey bir yana, otağın tən ortasında dayanan missis Silsbern əsas, mərkəzi obyekt kimi çox aydın seçilirdi.

– Missis Bervik kimdir? – dedim.

– Mənim həyat yoldaşım, – leytenant sət və kəsəsinə cavab verdi. Onun da gözü mənəydi. Özü də elə baxırdı ki, sanki, mənim kokteyli nə üçün bu qədər gec süzdüyümü yoxlamağa gəlmiş komissiyanın rəhbəriydi.

– Oh! Başa düşdüm, – dedim.

– Təsadüfən, eləmi? – missis Silsbern əl çəkənə oxşamırdı. – Vurmaq fikrində deyildi, eləmi?

– Boşlayın, siz Allah, missis Silsbern.

– Nə dediniz? – səsi rəsmiləşdi.

– Bağışlayın. Mənə fikir verməyin. Deyəsən, içki mənə azca təsir ələyib. Beş dəqiqə əvvəl mətbəxdə bir qədəh...

Birdən sözümlü yanmışıq kəsib, arxaya döndüm. Dəhlidə çılpaq döşəmə üstündə tanış və qətiyyətli addım səsləri eşitdim. O səs sürətlə bizə sarı, düz üstümüza gəlirdi və bir dəqiqə keçməmiş Sağdıx xanım püfərək otağa təcili.

Hec birimizin üzünə baxmadı.

– Axır ki, danışa bildim, – dedi. Səsi heyrətli dərəcədə sakit idi, həyəcanı yatmışdı. – Azı bir saat əlləşəndən sonra. – Sifəti gərildi, qıpqırmızı qızardı. – Soyuqdu mu? – dedi və cavab gözləmədən qəhvə stoluna cumdu.

Bir dəqiqə bundan əvvəl zorla süzüb doldurduğum yeganə qədəhi götürüb acgözlüklə başına çəkdi.

– Ömrümdə belə basırıq, belə isti ev görməmişəm, – deyə üzünü heç kimə tutmadan deyindi. Qrafini qaldırıb, qədəhini təzədən yarınsıcan doldurdu.

Missis Silsbern də artıq qəhvə stolunun yanında dayanmışdı.

– Nə dedilər? – səbirsizliklə soruşdu. – Rea ilə danışa bildinizmi?

Sağdıx xanım əvvəlcə kokteyli içdi.

– *Hamısıyla* danışdım, – deyib, qədəhi yerə qoydu. «Hamısıyla» sözünü qərribə bir incəliklə dedi. Halbuki bu dəfə onun səsinə heç bir saxta əda hiss olunmurdu. Əvvəlcə missis Silsbernə, sonra mənə, sonra da leytenantı baxdı.

– Narahat olmaya bilərsiniz. Hər şey qaydasındadır. Hər şey yaxşı qurtarıb.

– Nə mənada? Nolub ki? – missis Silsbern hövnlək soruşdu.

– Elə o mənada. Bəy artıq xoşbəxtlik azarından qurtulub. – Onun səsinə yenə də köhnə kinayəli vurğular hiss olunmağa başladı.

– Necə yəni? Kiminlə danışdın? – leytenant ondan soruşdu. – Missis Fedderin özüylə danışdın mı?

– Dedim ki, hamısıyla danışdım. Hamısıyla. Təkcə o gözəlçədən başqa. O isə bəyə qoşulub qaçıb. – Üzünü mənə çevirdi. – Siz buna nə qədər şəkər qatmışınız? – Əsəbiliklə mənədən soruşdu. – Təmi, elə bil...

– Qaçıb? – Deyə missis Silsbern əlini boğazına apardı.

Sağdıx xanım onu süzdü:

– Sizə nə oldu? Özüünüzü ələ alın, – məsləhət verdi, – onda çox yaşayarsınız.

Missis Silsbern itxiyarsız halda taxtın üstünə, daha doğrusu, mənim böyürmə çökdü. Gözüm Sağdıx xanımdaydı və mən bilən, elə missis Silsbern də gözlerini ona zilləmişdi.

– Onlar evə qayıdanda, təsadüfən bəy orada olub. Muriel də tələm-tələsik pal-paltarlarını çamadanına doldurub, hər ikisi dərhal aradan çıxıb, vəssalam. – Sağdıx xanım mənalı tərzdə çiyinlərini dartdı. – Nə isə, hamımızı ora toya dəvət edirlər. Yaxud da, necə deyərlər, *bəylə-gəlin*si toya. Belə başa düşdüm ki, indi ora xeyli camaat yığışib. Telefonda hamı çox *yevincək* görünürdü.

– Deyirsən, missis Fedderlə danışmışsan. Bəs o özü nə dedi? – leytenant soruşdu.

Sağdıx xanım son dərəcə müəmmalı tərzdə başını buladı.

– Vallah, aləm qadıdır! İlahi, bu cür də adam olar! Çox sakit danışdı. Belə başa düşdüm ki, yəni onun dediyindən belə çıxdı ki, bu *Seymur* psixiatrın yanında olub. Müalicəyə başlamağa söz verib. – Yenə çiyinlərini dartdı. – Nə bilmək olar? Bəlkə, hər şey qaydasına düşəcək. Elə haldan düşmüşəm ki, fikirləşə də bilmirəm. – Üzünü arına çevirdi. – Gəlin, gedək. Bəs sənin furajkan hanı?

Bir də onda ayıldım ki, Sağdıx xanım, leytenant və missis Silsbern yanlarını bası-basa qapıya sarı gedirlər, ev sahibi kimi, mən də onların ardınca çıxdım. Artıq əməlli-başlı səndələyirdim, amma onların heç biri geri baxmırdı və yaqın ki, bu hala düşdüyümdən xəbər tutmadılar. Missis Silsbern Sağdıx xanıma:

– Siz də ora gedəcəksinizmi? – dediyini eşitdim.

– Bilmirəm, – cavab gəldi. – Getsək də, orada birca daqiqədən artıq oturmaram.

280

Leytenant liftin düyməsini basdı. Hər üçü daş kimi laldinməz dayanıb gözlərini liftin yanın nömrələrinə zilləmişdilər. Elə bil, danışmaq nə olduğunu əbədlilik unutmuşdular. Mən isə iki-üç addım aralıda, qapının ağzında dayanıb, gözlərim dumanlı irəliyə baxırdım. Liftin qapısı açılanda bərkdən: «Xudahafiz!» – deyə çığırdım, üçü də birdən başını çevirib: «Oh! Xudahafiz!» – dedilər. Və liftin qapısı bağlananda Sağdıx xanımın səsinə eşitdim:

– Kokteylə görə çox sağ olun!

Səndələyə-səndələyə otağa qayıtdım, gödəkçəmin düymələrini bilmirəm açmağamı, yoxsa bağlamağamı çalışırdım.

Qonaq otağına bu növbəti qayıdışım, içəridəki yeganə qonaq tərəfindən çox hərarətlə qarşılandı. Onu tamam unutmuşdum. Mən içəri girən kimi o, əlindəki ağzınacan dolu qədəhi yuxarı qaldırdı. Həm başını, həm də yuxarı qaldırdığı qədəhi aşağı-yuxarı yellədə-yellədə dişlərini ağartdı: sanki, hər ikimizin çoxdan həsrətində olduğu ən xoşbəxt an, axır ki, gəlib çatmışdı. Hiss etdim ki, mənim də onu bu qədər hərarətlə salamlamağa heyim qalmayıb. Yadımdadır, güclə əlimi onun çiyinə vura bildim. Sonra yaqın gəlib, özümü düz onunla üzbəüz taxtın üstünə yxdım və gödəkçəmin düymələrini, axır ki, açıb qurtardım.

– Sizin getməyə yeriniz varmı? – deyə soruşdum. – Sizə kim qulluq eləyir? Parkdakı göyərcinlərimi? – Bu qədər təxribatçı sualların cavabında qonağım qeyri-adi bir şövqlə mənim sağlığımın badə qaldırdı. Kokteyl qədəhini əlində elə tutmuşdu ki, elə bil, o, piva parçaydı. Gözlərimi yumub arxası üstə taxta uzandı, qollarını da qaldırıb qarımın qısdım. Dərhal otaq başıma fırlanmağa başladı. Dikəlib ayaqlarımı döşəməyə salladım. Özü də bu hərəkəti elə hövlək, elə kaxmıx tərzdə elədim ki, yerə yxılmamaq üçün cəld əl atıb qəhvə stolundan yapışmalı oldum. Birmi, ikimi dəqiqə keçənəncə beləcə, başısağı dayanıb, gözlərimi yumdum. Sonra ayağa qalxmadan oturduğum yerdə kokteyl qrafınıni özümə san çəkib qədəhimi doldurdum. Kokteyl, buz parçaları stolun üstünə dağıldı. Qədəhi qaldırdım, bir neçə daqiqə beləcə oturub, sonra onu dilimə də vurmada qaytanb stolun üstündəki gölməçənin ortasına qoydum.

– İstəsəniz, Şarlottanın sifətindəki doqquz çapığın haradan qaldığını sizə danışa bilərəm. İstəyirsinizmi? – deyə birdən ondan soruşdum. Səsim özümə çox normal gəlirdi.

– Biz gölə getmişdik. Seymur Şarlottaya məktub yazıb onu yanımıza dəvət elədi, görüşmək üçün. Anası da ona icazə verdi. O hadisə də elə onda oldu: bir dəfə səhər tezdən Şarlotta düz yolun ortasında oturub Bu Bunun pişiyinin başını tumarlayanda Seymur ona daş atdı. Seymurun on iki yaşı vardı. Başqa heç nə olmadı. Daşı da ona görə atdı ki, yolun ortasında oturub qucağında Bu Bunun pişiyini tumarlayarkən Şarlotta çox gözəl görünürdü. Lanət şeytana, biz hamımız bunu çox yaxşı başa düşdük: mən də, Şarlotta da, Bu Bu da, Ueyker də, Uolt da. Bütün ailəmiz. – Gözümü stoldakı küləbəmə dikdim. – Bu hadisəyə görə Şarlotta ömründə ona bir söz deməyib. Bircə söz də!

Qonağımın üzünə baxdım, gülmən edirdim ki, indi o, buna etiraz eləyəcək, məni yalançı adlandıracaq. Yalan danışmağım, doğrudan da, yalan danışmışdım. Seymurun bu daşı ona nə üçün atdığını Şarlotta ömründə başa düşə bilməzdi. Qonağımın məni etiraz eləmədi. Əksinə, təhrik-edici razılıqla özümə gülümsündü: demək istəyirdi ki, sanki, bundan sonra da mənim bu barədə deyəcəyim hər bir söz onun üçün danılmaz həqiqət olacaqdır. Durub otaqdan çıxdım. Yadımdadır, otağın ortasına çatanda döşəməyə

düşən iki buz parçasını yerdən götürmək üçün geri qayımaq istədim, amma bu iş mənə o qədər ağır, o qədər çətin gəldi ki, bu fikirdən vaz keçməli oldum. Yoluma davam eləyib, dəhlizə çıxdım. Mətbəxin yanından keçəndə gödəkçəmi soyundum, daha doğrusu, zorla dartıb aynımdan çıxardım, yərə tulladım. Onda elə bilmışdim ki, həmişə paltar soyduğum yer elə buradır.

Hamam otağında, kirli paltar yeşiyinin önündə bir neçə dəqiqə lal-dinməz dayanıb çəti qərara gələ bilmədim ki, Seymurun gündəliyini oradan çıxarıb ardını oxuyum, ya yox. Bu problemin həlli üçün – istər lehinə olsun, istər əleyhinə – hansı dəlillərə əsaslandığımı yadımda deyil, bircə onu bilirəm ki, axırda gündəliyi oradan çıxarmalı oldum. Yenə də vannanın qırağına çöküb düz axırncı qeydəcən onu vərəqlədim:

«Uşaqlardan biri elə indicə bir də aeroportun məlumat bürosuna zəng vurmuşdu. Hava bu cür yaxşılaşmaqda davam eləsə, səhərə yaxın uça bilərik. Oppenheym dedi ki, əli qoynunda oturmaqdan bir iş aşmaz. Murielə zəng vurub vəziyyəti ona danışmaq istədim. Qaribə iş idi. Dəstəyi götürəndən sonra elə hey: «Allo?» – deyirdi. Mənimlə səsim batmışdı. Az qala, dəstəyi atsın. Azacıq özümə gələ bilsəydim. Oppenheym bizim reys elan olunacağına yamağa getdi. Gərək, mən də yatıb yuxumu alaydım, ancaq əsəblərim yaman gərilib. Əslində, Murielə buna görə zəng vurmuşdum ki, ona yalvarım, dil töküm, buradan birlikdə çıxıb gedək, tamam yad yerdə kəbin kəsdirək, toy eləyək. Yoxsa, bu toy basabasasına, bu adam yığnağına mənim əsəblərim tab gətirməz. Elə bil, mən indi təzədən doğuluram. Çünki bu toy günü mənim üçün ən mübarək və ən müqəddəs gündür. Telefon xətti də o qədər pis işləyirdi ki, bizi birləşdirəndə zorla danışa bildim. Dəhşət işdir: sən burada «Səni həyatımdan da çox sevirəm» deyəsən, orada isə elə hey qışqıralar: «Nə? Nə deyirsən?» Bütün günü «Vedanta»dan qaribə parçalar oxumuşam: İzdivac bağlayanlar bir-birlərinə qulluq etməlidirlər. Bir-birlərinin başını uca etməli, bir-birlərinin köməyinə çatmalı, bir-birlərini öyrətməli, bir-birlərinin sağlamlığının qeydinə qalmalıdır. Amma, hər şeydən qabaq, bir-birlərinin qulluğunda

durmalıdır. Övladlarını şərafətlə, məhəbbətlə və qayğı ilə böyütməlidirlər. Övlad evin qonağıdır, o sevimli və hörmət olunmalıdır, ona hökm etmək olmaz, çünki o, Allah qonağıdır». Nə qədər heyrətamiz, nə qədər ibrətamiz, çətin və eyni zamanda haqq sözdür. Ömrümdə ilk dəfəydi ki, məsuliyyət deyilən şeyə qarşı sevinc hissi keçirirdim. Oppenheymi çoxdan yuxu basıb. Mən də istərdim, amma gözüme yuxu getmir. Axı bu cür xoşbəxt adamın yanında kimsə oyaq qalmalıdır».

Bu qeydi birnəfəsə oxudum, sonra gündəliyi qoltuğuma vurub özümə yataq otağına gətirdim. Onu qaytarıb Seymurun öz çantasına – pəncərənin qabağındakı divanın üstündəki çantasına qoydum. Heç cərpayığı uzanmamış məni yuxu basdı, ya da huşumu itirdim. Yaxud da mənə elə gəldi.

Saat yarım keçəndən sonra ayılanda başım od tutub yanırı. Dilim-dodağım qurumuşdu. Otağa tamam qaranlıq çökmüşdü. Yadımdadır, cərpayının qırağında oturub, uzun müddət özümə gələ bilmədim. Sonra susuzluqdan yandığıma görə ayağa qalxıb ehtiyatla, yavaş-yavaş addım ata-ata qonaq otağına keçdim. Fikirləşdim ki, qəhvə stolunun üstündə, yəqin, içməyə soyuq bir şey olar.

Sonuncu qonağım, deyəsən, özü tək çıxıb getmişdi. Yalnız stolun üstündəki boş qədəh, külqabıdakı siqar kötüyü onun haçansa burada olduğuna dəlilət edirdi. İndiyəcən də bu fikirdəyəm ki, gərək o vaxt həmin siqar kötüyünü götürüb Seymura göndərəydim. Axı toy hədiyyələri onsuz da həmişə bu cür mənasız və yararsız şeylər olur. Xırda, yaraşlıqlı bir qutu, içində isə adi siqar. Üzrxahlıq əvəzinə onun içinə lap bir parça kağız da qoymaq olardı.

FRENNİ

Şənbə günü səhər tezdən gözqamaşdıncı gün çıxmasına baxmayaraq, yenə soyuq paltó havasıydı; halbuki həftənin əvvəlindən havalar yumşaq keçirdi – adi gödəkçə ilə də keçinmək olardı və hamı ümid edərdi ki, bu, həftənin axırına – Yel Universitetində həlledici oyuna kimi davam edəcək. Vağzalda öz tanış qızlarını qarşılamaq üçün saat on birə səkkiz dəqiqə qalmış gələcək səmişin qatarnı gözləyən iyirmidən çox tələbənin yalnız altısı və ya yeddisi soyuq platformada, açıq havada dayanmışdı. Qalanları isə ikibir, üçbir, dördbir başlan açıq halda, siqaret tüstüsündən boğula-boğula həddən artıq isti olan kiçik gözləmə salonunda dayanmışdılar və bir-biri ilə ələ qəti hökmü söhbət edirdilər ki, ələ bil, hər biri universitet divarından kənar, qeyri-akademik mühitin illər boyu qəsdən və ya bilmədən qeyri-adi bir dolaşığa saldığı o lənətə gəlmiş problemlərdən birini birdəfəlik, əbədi olaraq həll etmişdi.

Perronda soyuq havada dayanıb gözləyən altı-yeddi tələbədən biri əyninə su keçirməyən nazik pləş geymiş – əlbəttə, o, pləşin içinə isti yun altlıq da bağlamışdı – Leyn Koutell idi. Əslində, ona bu tələbələrdən biri demək də olardı, deməmək də. Çünki on dəqiqədən də çox olardı ki, o, bilərəkdən onlardan aralanmış, gedib xristian elmərinə dair pulsuz kitabçalar verilən köşkün önündə durmuşdu. Əlcəksiz əllərini pləşinin ciblərinə soxmışdu. Boynuna doladığı qırmızı kişmiri şərf yaxalığının altından çıxmışdı və demək olar ki, onu soyuqdan qorumurdu. Birdən fikirlilikli sağ əlini cibindən çıxardı, şərfini düzəltmək istəyirdi ki, fikrini dəyişdi, ələ həmin əlini yaxasından içəri salıb, penceyinin döş cibindən bir məktub çıxardı. Dodaqlarını azca aralayıb dərhal onu oxumağa başladı.

Məktub açıq mavi rəngli kağıza yazılmışdı, daha doğrusu, makinada çap olunmuşdu. Bu vərəqin o qədər əzik-üzük, nimdəş görkəmi vardı ki, ələ bil, onu zərfdən çoxdan çıxarıb, dəfələrlə oxumuşdular.

Məncə, bu gün çərşənbə axşamıdır.

ƏZİZİM LEYNI!

Həç bilmirəm, bu yazdıqlarımdan bir şey anlayacaqsan, ya yox, çünki bu axşam yataqxanada ələ tünlүkdür ki, ağız deyəni qulaq eşitmir: hətta öz fikrimi belə yaxşı eşidə bilmirəm. Əgər nədəsə səhv buraxsam, xahiş edirəm, günahımdan keçəsən. Yeri gəlmişkən, indi sənin məsləhətinə əməl edib, bir şey yazanda tez-tez lügətə baxıram: ona görə də yazdıqlarım çox quru çıxsə, təqşir sənədədir. Nə isə, sənəin mənə yazdığın sonuncu, əziz məktubu təzə almışam və mən səni dəlicəsinə sevirəm, dərdindən divanəyəm və sair və ilaxır. Çox heyif ki, sən mənə Krotf-Hauzda yer ala bilməmişən, amma, əslinə baxsan, harada qalacağımın mənəim üçün həç bir fərqi yoxdur, tək istə yer olsun, tək orada sarsaq adamlara rast gəlməyim, tək aradabir, daha doğrusu, həmişə səni görə bilim. Mən tamam o söz, yəni sənədən ötrü az qalırım dalı olam. Heyran qaldım məktubuna. Ələlxüsus, Eliot haqqında yazdıqların çox xoşuma gəldi. Sapfondan başqa, indi, demək olar ki, bütün şairlər gözümdən düşüb. Onun dəlisiyəm, alimdən yerə düşmür – xahiş edirəm, bu sözümlü pis mənədə yozmayasan. Əgər əlaçə diplomu almaq niyyətinə düşsəm və mənə rəhbər təyin edilən o gicbəsar razılıq versə, ola bilsin, ondan kurs işi yazdım. "Can verir Adonis, o nəcib insan; Bəs indi neyləyək biz Kiferiya; Döyün sinənizə, qızlar, ağılayın, cırın donunuzu onun ruhuna!" Doğrudan da, gözəldir eləmi? Axı bu qadın, həqiqətdən də, donunu carr! Sən necə, mənə sevirsənmi? O gözəl məktubunda sən bu barədə həç nə yazmamışsan. Sən özünü kişi kimi bu qədər ayılmaz, təkinkli göstərmək istəyəndə mən buna tamam nifrət edirəm. Daha doğrusu, bu, bilavasitə sənə *aid deyil*, mən, ümumiyyətlə, güclü və sərt kişiləri həzm edə bilmirəm. O mənədə yox ki, sən güclü deyilsən, sən də güclüsən, özün bilirsən, mən nəyi deyirəm. Burada o qədər hay-küy salıblar ki, nə fikirləşdiyimi özüm eşidə bilmirəm. Nə isə, mən səni sevirəm və əgər bu dəlxanada marka tapa bilsən, bu məktubu təcili göndərəcəyəm ki, qabaqcadan ala bilsən. Sevirəm, sevirəm, sevirəm səni. Həç bilirsən, bu on bir ay ərzində, biz cəməsi iki dəfə rəqş etmişik. "Vanqard" da o cür möhkəm sərəxş olduğun gecəni

nəzərə almıram. Güman ki, görüşəndə utandığımndan yerə girəcəyəm. Hə, yaxşı yadıma düşdü, əgər bu barədə bir kəsa bir kəlmə danışmış olsan, öldürərəm səni. Şənbəyədək, mənim çiçəyim!

Səni hədsiz məhəbbətlə sevan,

FRENNİ
XXXXXXXXXX
XXXXXXXXXX

P.S. Xəstaxanadan atama rentgenin cavabını gətirdilər, hamımız sevindik: şişi varmış, amma bədxassəli deyilmiş. Dünən telefonla anamla danışdım. Hə, o da sənə salam göndərir. Daha rahat ola bilsən – cümə günündəki o gecəyə görə deyirəm. Mənca, bizim içəri necə girdiyimizi heç eşitməyiblər də.

286

P.S. Nədənsə, mən həmişə sənə məktub yazanda çox savadsız və maraqsız çıxır. Nə üçün? İcazə verirəm: bunun səbəbini yaxşı-yaxşı araşdırarsan. Amma yox, yaxşısı budur, gəl bu iki gün vaxtımızı daha şən keçirməyə çalışsaq. Dedi-yim odur ki, əgər mümkünsə, bəri bu dəfə hər şeyi – əl-əlxüsüs da, məni beynimiz dumanlanıranacan bitdə-bitdə təhlil etməyə. Sevirəm səni.

FRENNİS (və imza)

Leyn məktubu bu dəfə ancaq yarıyacan oxuya bildi, çünki Rey Sorensen adlı enlikürək oğlan ona mane oldu. Birdən ona yaxınlaşmış soruşdu ki, – heç hənanın yeridimi – Leyn bu lənətə gəlmiş Rilkenin yazdıqlarını başa düşə bilirimi? Leyn də, Sorensen da müasir Avropa ədəbiyyatı kursuna gedirdilər (buraya yalnız yuxarı kursda oxuyanlar və məzunları buraxırdılar) və onların hər ikisinə birinci günə-dək Rilkenin "Duinez elegiyaları" silsiləsindən dördüncü elegiyanı ədəbi təhlil etməyi tapşırırdılar.

Leyn, Sorenseni o qədər yaxından tanıdırdı, amma səbəbini özü də bilmədən onun sir-sifatından və hərəkətlərindən zəhləsi gedirdi. Buna görə də əlindəki məktubu dərhal gizlədib dedi ki, daqiq dəyə bilməz, amma ona ələ gəl ki, hamısını başa düşür.

– Səninki gətirib, – Sorensen dedi, – xoşbəxt adamsan.
– O, bunu ələ süst, ələ dilucu dedi ki, sanki, Leynə bərk

darıxdığından və yaxud bekarlıqdan yaxınlaşmışdı, başqa bir məqsədi yox idi. – İlahi, gör nə soyuqdur! – deyib, siqaret qutusunu cibindən çıxardı. Leyn, Sorensenin dəvə yunundan olan paltosunun yaxasında bir qədər solsa da, hələ aydın bilinən pomada ləkəsinə fikir verdi. Bu ləkə, sanki, neçə hafta, bəlkə də, neçə ay bundan qabaq düşmüşdü, amma Leyn, Sorenseni yaxından tanımadığına görə bunu üzünə vurmağa utandı, bir də ki nə işinə qalib onun. İkincisi də, qatar gəlirdi, hər ikisi üzünü səs gələn tərəfə çevirdi. Elə həmin anda da gözləmə salonunun qapısı taybatay açıldı və orada qızısanların hamısı qatan qarşılamaq üçün perona cumdu: özü də adama ələ gəlirdi ki, bunların çoxunun hər əlində ən azı üç siqaret var.

Qatar yaxınlaşanda Leyn də bir siqaret yandırdı. Sonra uzun sınaq müddətini uğurla başa vurub, qatırı qarşılaşmağa buraxılış vərəqəsi almış adamların çoxu kimi, o da sifətində gələn qonağa münasibətini bildiren və ya aşkar bürüzə verən nə vardisa, hamısını silməyə çalışdı.

Frenni platformanın şimal qurtaracağında dayanan ən uzaqdakı vaqondan birinci düşən qızların arasındaydı. Leyn dərhal onu gördü və sifətində hansı ifadəni necə silməyə çalışacağına baxmayaraq, istər-istəməz əlini ələ cəld yuxarı qaldırdı ki, hər şey o dəqiqə aydın oldu. Frenni də bunu görüb başa düşdü və cavabında o da əlini hərəkətlə ona sən yellatdı. Əynində qırılmış yenot dərisindən qısa kürk vardı və sifətində heç nəyi bürüzə verməməyə çalışsa da, cəld iti addımlarla ona tərəf tələsən Leyn birdən fikirləşdi ki, o, perondakı bu qədər adamın içində Frenninin kürkünü tanıyan yeganə adamdır. Və dərhal bir dəfə uşaqların birindən götürdüyü məşində Frenni ilə yarım saat öpüşəndən sonra birdən onun kürkünün yaxalığını necə öpdüyünü xatırladı: ələ bil, bu kürk qızın təbii və arzuolunmaz davamıydı.

– Leyn! – Frenni onunla çox şən salamlaşdı, bu qız öz sevincini gizlədən adamlardan deyildi. Qolları oğlanın boynuna salıb onu öpdü. Bu əsl vağzal öpüşüydü – başlayanda heç nədən çəkinməyələr də, dərhal duruxdular, sanki, heç öpüşmədilər, sadəcə olaraq, alın-alına toqquşdular.

– Məktubu aldınımı? – Frenni soruşdu və nəfəsini dərmədən əlavə etdi. – Ay yazıq, əməli-başlı donmusan ki! Niyə salonda oturub gözləmirdin? Məktubumu almısan?

– Nə məktub? – Leyni dedi və onun çamadanını yerdən götürdü. Bu saat vəqonlardan düşən çamadanların çoxu kimi o da mavi rəngliydi, üstündə ağ-ağ tikişlər vardı.

– Necə olub almamısan? Axı, mən onu *çərşənbə* günü göndərmişəm. Poçta da özüm aparıb salmışdım ki...

– Hə-ə, onu deyirsən. Onu almışam. Yükün elə budur, bircə çamadandır? Nə kitabıdır o?

– Bunu deyirsən? Eh, elə bir şey deyil. – Qız dedi. Əl çantasını açıb kitabı onun içinə soxdu və Leynin dalınca düşdü; uzun perron boyu taksi dayanacağına tərəf yollandılar. Oğlanın qoluna girib, susmaq bilmədən hey danışdı. Əvvəlcə çamadanındakı təzə donundan başladı, onu, hökmən, ütüləməlidir. Dedi ki, əla bir ütü almışdı, lap oyuncağa oxşayırdı; amma yadıncan çıxıb onu özüylə buraya gətirməyib. Qatarda ancaq üçcə tanışına rast gəlib. Marta Farrar, Tippi Tibbet və Elenora, soyadı yadında deyil, bu qızla gör haçan – Ekzeterdəmi, haradımı pansionatda olanda tanış olub. Frenni sonra danışdı ki, qatardakı qalan qızların əksəriyyəti Smidən idi, üz-gözlərindən bilirdi. Yalnız ikiciciyi Vassardan, biri açığ-aşkar Beninqton və ya Lourensəndən idi. Beninqton – S. Lourens tipli qız elə bir görkəmdəydi ki, elə bil, bütün yol boyu tualetdə oturub, orada rəsm çəkməklə və ya heykəl yapmaqla, nə isə, incəsənətin bir növü ilə məşğul olmuşdu, ağər yoxlasan, bəlkə də, paltarının altından balet pantalonu geymişdi. Çox sürətlə yeriyan Leyn dedi ki, gərək qız onu bağışlasın, Kroft-Houzda ona yer tapa bilmədi, – heç cür mümkün olmadı, – amma çox yaxşı rahat bir mehmanxanada ona yer düzəldib. Kiçik olsa da, çox təmiz mehmanxanadır və s. Hökmən onun xoşuna gələcək, – dedi və Frenni dərhal ağ taxta barakı gözləri önünə gətirdi. Bir-biri ilə tanış olmayan üç qız bir otaqda qalırdı. İçəri kim tez girsə, əyri-üyrü divanı o zəbt edər, qalan ikisi də nimsdaş, çirkli döşəyi olan enli çarpayıda bir yerdə yatmalı olardı.

– Çox gözəl! – Frenni vəcdlə dedi. Başər övladının kişi qışminin, xüsusilə də Leynin bu acizliyi bəzən onu bərk əsəbiləşdirirdi. Onun bu acizliyi Frenniyə Nyu-Yorkda yağışlı bir gecədə baş verən bir hadisəni xatırlatdı, teatrdan çıxmışdılar, yağış göydən töküürdü, Leyn isə əlinə keçən taksini çox şübhəli təzədə, hədsiz bir lütfkarlıqla əyninə smokinq

geyinmiş murdar və iyranç bir tipə peşkaş elədi. O vaxt Frenni elə bərk əsəbiləşməmişdi, əlbəttə, kişi olmaq və *illah* da belə bir yağışlı havada taksi tapmaq çox zülm işdir, amma Leynin səkiyə qayıdarkən ona necə acıqla, lap elə düşmən kimi baxdığını yaxşı xatırlayırdı. İndi bu cür düşündüyünə və bir çox başqa şeylərə görə özünü günahkar hiss edərək, nümayişkarana bir mehribanlıqla oğlanın qoluna sıxıldı. Taksiyə mindilər. Ağ tikişli mavi çamadanı sürücünün böyrünə qoydular.

– Çamadanı, artıq şeylərini mehmanxanaya qoyaq, sonra dabanımıza tüpürüb qaçaq nahar eləməyə. – Leyn dedi. – Mən acından ölüürəm. – Qabağa əyilib, ünvanı sürücüyə verdi.

– Oh, səni görməyimə bilirsən, necə sevinirəm! – Frenni taksi tərpanən kimi dedi. – Səndən ötrü yaman darıxmışam. – Amma bu söz heç ağızından çıxmamış, başa düşdü ki, belə deyil, doğru danışmır. Yenə də özünü günahkar hiss edib, Leynin əlini əlinə aldı, barmaqlarını hərərətə, bərk-bərk onun barmaqlarının arasına keçirib sıxdı.

Təqribən, bir neçə saatdan sonra onlar şəhərin mərkəzində – Siklerin restoranında, başqalardan müəyyən qədər təcrid olunmuş bir stolun arxasında aylaşmışdılar. Bura tələbələrin, ələxüsus, intellektual elitanın ən sevimli yeri idi; o tip tələbələrin ki, ağər Yeldə və ya Harvardda oxusaydılar, qızla heç vaxt Morinin və ya Korinin restoranına ayaq basmazdılar. Siklerin restoranında isə – bunu hökmən qeyd etmək lazımdır, – heç zaman "*hax*, bu qalınlıqda" – şahadətdə barmağı baş barmaqdan təqribən bir düym aralanırdı – biftəks vermirlər. Sinklerinki əsasən, ördək ətiydi. Bura elə yer idi ki, tələbə də, onun yanındakı qız da ya salat sifariş verər, ya da içinə sarımsaq qatıldığına görə ondan imtina edərdilər. Frenni ilə Leyn əvvəlcə özlərinə martini gətirtmişdilər. On-on beş dəqiqə bundan əvvəl, ofisiant kokteyl qədəhlərini süfrəyə gətirəndə, Leyn özününkündən bir qurtum içib, stolda yenini bir də rahatlayandan sonra indi, demək olar ki, kənardan da hiss olunan bir bəxtiyarlıq içində özünü dartıb, məmnun-məmnun bara göz gazdırdı. Ona görə bax-təvərcəsinə özünü belə dartmışdı ki, bu saat ürəyi istəyən yerdə, ürəyi istəyən qızla (heç kimin buna zərrəcə şübhəsi

ola bilməzdi) oturmuşdu – elə bir qızla ki, onun nəinki qeyri-adi gözəlliyi vardı, həm də bu gözəllik əyninə yun sviter və flanel yubka geyinən idmançı qızlara məxsus şit, çılpaq gözəllikdən xeyli uzaqdır. Frenni oğlanın davranışında bir anlığa özünü bürüzə verən bu təşəxxüs hissini dərhal sezdirdi və onu necə var, eləcə – nə artırmadan, nə də əskiltmədən – düzgün qiymətləndirdi. Amma daxilən çox möhkəm vərdiş etdiyi bir hissiyyata görə, yenə də özünü günahkar saydı. O, bunu qarək görməyəydi, hiss etməyəydi və dərhal özünə qəti cəza kəsdi: bütün diqqətini cəmləyib gərgin vəziyyətdə Leynin danışdığına hamısına qulaq asacaq.

Leyn isə artıq on beş dəqiqə olardı ki, söhbətin axarını ələ alıb, bu saat ağzından çıxan hər bir sözün böyük bir həqiqət olduğuna tam əmin olan adam kimi aramsız danışdı.

– Daha kobud şəkildə desək, – davam etdi, – onun haqqında yalnız bunu demək olar ki, onda bəzi lazımi vəzilər çatışmır. Başa düşürsən də dediyimi? – O, mənalı tərzdə diqqətli dinləyiciyə, Frenniyə sən əylidi və əlini stolun üstünə – kokteyl qədəhinin yanına qoydu.

– Nəyi çatışmır? – Frenni, elə bil, yaxşı eşitmədi. Bunu deməzdən qabaq öskürüb, boğazını antmalı oldu, çünki çoxdan susmuşdu.

Leyn duruxdu:

– Kişilik qabiliyyəti, – dedi.

– Yox, sən axı əvvəl belə demədin.

– Hə, bir sözlə, necə deyərlər, əsas səbəb budur, mən isə çalışdım onu mümkün qədər yumşaq şəkildə ifadə edirəm. – Leyn öz nitqinə tamam aludə olmuş tərzdə dedi. – Bilirsən, nədir? Sözün düzü, mən qəti əmin idim ki, bu inşam qurğuşun kimi dərhal suyun dibinə batacaq, amma o, mənə atında iri, hündürlüyü altı fut olan hərlərlə “Əla” yazılmış halda qaytanlarda, az qaldı, yer ayağımın altından qaçsın. Vicdan haqqı!

Frenni yenə boğazını antladı. Güman ki, artıq o, özünə verdiyi cəzanı – axıracan susub onun bütün dediklərinə diqqət qulaq asmaq cəzasını çəkib qurtarmışdı.

– Nə üçün? – deyə o soruşdu.

Qız onun sözünü kəşiyinə görə Leyn bir qədər təəccübləndi.

– Niyə “nə üçün?”

– Nə üçün bu qənaətdəyidin ki, o, qurğuşun kimi suyun dibinə çökəcək?

– Mən ki indicə sənə izah elədim. Sənə elə indi danışdım ki, bu Brauman, Floberi necə bilir, Allah da onunla bacarmaz. Hər halda, mən bu qənaətdəyəm.

– Hə-ə, – Frenni dedi. Gülümsündü. Öz qədəhini götürüb bir qurtum içdi. – Hə, dadlı şeydir, – qədəhinə baxa-baxa dedi. – Yaxşı ki, çox tünd deyil. Həddən çox cin qatılanda mənim xoşuma gəlmişdir.

Leyn başını tərpətdi.

– Yeri gəlmişkən, o andır inşa otaqda stolumun üstündədir. Vaxt olsa, oxuyaram sənə.

– Nə yaxşı! Məmnuniyyətlə qulaq asardım.

Leyn yenə başını tərpətdi.

– Bilirsən, elə çıxmasın ki, guya, mən orada kəşf-zad eləmişəm, elə şey yoxdur. – O, yenə də stulda yerini rahatladı. – Ancaq, necə deyim, onun nə üçün bu qədər xəstə-hal bir inadkarlıqla le mot juste¹ axtarmağını sübut etməyim, mənca, bir o qədər pis alınmayıb. Yəni bu gün bu barədə bildiklərimizə baxanda heç də az iş görməmişəm. Özü də təkcə psixozanaliz-zad baxımından yox, amma müəyyən mənada elə o baxımdan da. Özün başa düşürsən də, mən heç də freydst-zad deyiləm, ancaq elə şeylər var ki, onlara, sadəcə olaraq, böyük hərlərlə Freydizm damğası vurmaq və bu adla zibilliyə tullamaq olmaz. Dediym odur ki, müəyyən mənada mənim tam haqqım var, yazam ki, əsl, necə deyərlər, bir nömrəli yazıçılardan heç biri – Tolstoy, Dostoyevski, lənət şeytana, lap elə Şekspir özü – sözün üstündə bu qədər əsməyiblər. Onlar, sadəcə olaraq, yazıblar, vəssalam. Fikrimi tuta bilirsənmi? – Leyn, cavab gözləyirmiş kimi, Frenniyə baxdı. Ona elə gəldi ki, qız xüsusi bir diqqətlə onu dinləyir.

– Sən bu zeytunu yeyəcəksən, ya yox?

Leyn öz martini qədəhinə ani bir nəzər salıb, sonra isə yenə Frenniyə baxdı.

– Yox, – dilucu dedi. – Sən yemək istəyirsən?

– Əgər sən yeməyəcəksənsə, – Frenni dedi. Leynin üzündəki ifadədən başa düşdü ki, bu sualı çox yersiz verib.

¹ Dəqiq söz (fran.)

Ən pisi də bu idi ki, zeytun yeməyə heç həvəsi yoxdu, özü də buna məəttəl qaldı: axı, bunu niyə soruşdu? Buna görə də Leynin öz martini qədəhini qaldıranda çəngəli zeytuna sancıb, onu nümayişkarənə bir iştaha ilə yeməkdən savayı, ayrı əlacı qalmadı. Sonra Leynin stolun üstünə atdığı siqaret qutusundan bir siqaret götürdü. Leyn onu alışırdı və özü də birini yandırdı.

Zeytunla bağlı epizoddan sonra araya qısa bir sükut çökdü. Axırda onu yenə Leyn özü pozdu, çünki o, söhbətin şirin məqamında sözünü sonraya saxlayan adamlardan deyildi.

– Bilirsən, bu Brauman belə hesab edir ki, mən, gərək, bu andır yazını bir yerdə nəşr etdirəm. – O, aramla dedi. – İndi heç özüm də bilmirəm neylayım. – Sonra, sanki, tamam yorulmuş, daha doğrusu, onun zakasının bəhrələrinə susayan bu acgöz dünyanın acgöz tələblərini ödəməkdən gücsüzləşib əldən düşən bir adam kimi, qeyri-iradi bir nəzakətsizliklə əli ilə gıçgahını sığallamağa, azca yuxulu gözünü ovuşdurmağa başladı. – Başa düşürsən, Flobər və onun kimilər haqqında saysız-hesabsız esselər yazılıb. – Sifəti turşudub, ani fikrə daldı. – Amma buna baxmayaraq, mənə, son vaxtlarda onun barəsində bircə də nə də fərlı, həqiqətən, dəyərli bir şey...

– Sən lap professorun assistenti kimi danışırsan. Eynilə o cür.

– Bağışla, anlamadım səni? – Leyn səsinı qaldırma-dan dedi.

– Deyirəm ki, sən lap professor assistenti kimi danışırsan. Bağışla, amma, doğurdan da, belədir. Lap onlar kimi danışırsan.

– Hə? Professor assistentləri kimi necə danışırlar axı? İcaza ver, biz də bilək!

Frenni başa düşdü ki, o incidi, özü də çox bərk incidi! Ancaq həmin anda həm ona, həm də özüne görə möhkəm əsəbiləşdiyindən özünü saxlaya bilmədi:

– Sizdə necədir, deyə bilmərəm, amma bizdə assistent o kəsdır ki, professor səfərə çıxanda və ya pozulmuş əsəblərini təmir etdirəndə, yaxud da diş həkiminə müalicəyə gedəndə onu əvəz edir, onun yerinə dərs deyir uşaqlara. Adətən, bu cür assistentləri yuxarı kurs tələblərindən-zaddan

seçirlər. Nə isə, bir sözlə, deyək ki, rus ədəbiyyatı dərşidir, bir də gördün ki, professorun əvəzinə səliqəli geyinmiş, ağı köynəkli, dama-dama qalstuklu bir səfəh içəri girdi və düz yarım saat Turgenevin başına *olmazın* oyunlar açdı. Sonra, yəni Turgenevi sənin gözündən tamam salandan sonra başlayır Stendal və yaxud haqqında diplom işi yazdığı başqa bir yazıçı barəsində mühazirə oxumağa. Bizim universitetdə azı on nəfər belə başbılan var, nəyə əl vururlarsa, hamısını pis günə qoyurlar. Bunlar o qədər istedadlıdırlar ki, ağızlarını belə açə bilmirlər – bu cür məntiqsiz danışıqıma görə bağışla məni. Yəni dediyim odur ki, onların bir sözünə etiraz etməyə başlasan, ağızlarına su alıb yuxarıdan aşağı adama elə tərş-tərş...

– Bura bax, bu gün sənin əsəblərin, deyəsan, yerində deyil? Lənət şeytana, nə olub, axı?

Frenni cəld siqaretin külünü çırpdı, sonra külqabını bir az özüne san çəkdi.

– Bağışla. Bu gün halım yaxşı deyil, – dedi. – Bütün həftəni halım heç özümde olmayıb. Dəhşətdir. Lap itə dönmüşəm.

– Amma mənə yazdığın məktubda bundan heç bir əsər-ələmət hiss olunmurdu.

Frenni ciddi sürətdə başını tərpatdı. O, gözlərini süfrədə sayrısan, poker fişkası boyda xırda günəş şüasına zillənmişdi.

– O məktubu min bir əziyyətlə o cür yazə bilmışəm, – Frenni dedi.

Leyn bunun cavabında nəsə demək istədi, lakin elə bu anda ofisiənt boş qədəhləri aparmaq üçün onların stoluna yaxınlaşdı.

– Yenə içmək istəyirsənmi? – Leyn, Frennidən soruşdu.

Amma o, bu sualına cavab almadı. Frenni süfrədə sayrısan günəş şüasına elə diqqətlə baxırdı ki, elə bil, onun üstünə uzanmaq istəyirdi.

– Frenni, – Leyn, ofisiənti gözəltməmək üçün sakitcə dedi, – bir qədəh də martini içmək istəyirsənmi? Bəlkə, başqa bir şey lazımdır?

O, başını qaldırdı.

– Bağışla, sən allah. – Ofisiəntin əlindəki boş qədəhlərə baxdı. – Yox. Hə. Bilmirəm.

Leyn güldü, bunu da ofisianta görə elədi.

– Yaxşı, ha, ya yox? – dedi.

– Hə, – qız bir az dirçəldi.

Ofisiant getdi. O, otaqdan çıxanacan Leyn onun dalınca baxdı, sonra Frenniyə sarı döndü. Qız siqaretin külünü yavaş-yavaş, ofisiantın təzə gətirdiyi təmiz külqabıya çırpdı, dodaqları hələ də azca qalalmışdı. Leyn bu dəqiqə ona baxdıqca daha da hirsələnirdi. Çox güman ki, ciddi bir niyyətlə yanaşdığı bu qızın davranışında özünü büruzə verən hər cür küskünlük, yalızlıq əlaməti onu həm ağrıdır, həm də qorxudurdu. Hər halda, bir şey, heç şübhəsiz, onu bərk narahat edirdi: Frennini çulğalayan bu tərslik bir yerdə olacaqları qarşısında iki günün bütün nəşəsini tamam korlaya bilərdi. Birdən o, qıza sarı əyilib, əlini stolun üstünə qoydu, – lənət şeytana, aralarındakı dilxorçuluğu, hökmən, aradan qaldırmaq lazım idi, axı. Amma Frenni ondan qabaq dilləndi:

– Bu gün məndən adam olmaz, – dedi, – tamam dilxoram.

Birdən hiss etdi ki, o, Leynə yalız adam kimi, daha doğrusu, metro vaçonundakı linoleum reklamı kimi bəxir. Yəni də günah hissi, xəyanət hissi onun qəlbini sıxdı – güman ki, bu gün onunku belə gətirmişdi və stolun o tərəfinə əyilib, ovcu ilə Leynin əlini örtüdü. Ancaq o dəqiqə də əlini çəkdi, külqabıya qoyduğu siqareti götürdü.

– İndi keçib-gedar, – dedi, – söz verirəm.

Tam səmimiyyətlə Leynin üzünə gülümsündü və əgər o da bu dəqiqə buna cavab olaraq gülümsəyəydi, yəqin ki, bir az sonra baş verən xoşagəlməz hadisələri xeyli yumşalda bilərdi, amma Leyn özünü xüsusilə laqeyd göstərməyə çalışdığından, onu bu təbəssümə layiq görmədi. Frenni siqaretini sümürdü.

– Əvvəlcədən bilsəydim, – dedi, – əgər gicliyimə salıb bu əlavə kursa iştirak edəydim, mən, ümumiyyətlə, ingilis ədəbiyyatını atardım. İndi özüm də bilmirəm neyləyim. – Siqaretinin külünü çırpdı. – Bu pedantlar, hər şeyi kor qoyan bu başbələn assistentlər tamam tənqə gətiriblər məni... – O, Leynin üzünə baxdı. – Bağışla. Bir də eləməyəm. Söz verirəm sənə... Sadəcə, bu qədər qorxaq olmasaydım, ümumiyyətlə bu il kollecə qayıtmazdım. Heç

özüm də bilmirəm neyləyirəm. Bilirsən, bunların hamısı çox iyrənc bir komediyaya oxşayır.

– Əla! Əla fikirdir!

Frenni bu kinayəni haqlı bildi.

– Bağışla, – dedi.

– Bəsdir, bu qədər üzr istədin! Nə olub sənə? Yəqin, heç ağılına da gətirmirsən ki, nə qədər axmaq nəticələrə gəlmisən. Əgər bütün ingilis ədəbiyyatı müəllimləri hər şeyi sən deyən kimi bu qədər korlasaydılar, onda tamam...

Frenni güclə eşidiləcək bir səslə onun sözünü kəsdi. Qız buz kimi soyuq nəzərlə fikirli-fikirli onun boz flanelli çiyindən harasa yuxarıya baxırdı.

– Nə dedin? – Leyn yaxşı eşitmədi.

– Dedim ki, bilirəm. Sən haqlısan. Sadəcə olaraq, mən özüm də deyiləm. Sən mənə fikir vermə.

Amma Leyn heç cür razi olmadı ki, mübahisə bu cür, onun xeyrinə qurtarmamış bitsin.

– Tfu, lənət şeytana, – o dedi, – hər sahədə, hər peşadə fərsiz adamlar var. Bu ki adi bir şeydir. Bir də ki gəl bu andır assistentləri bir anlığa yadımızdan çıxaraq. – O, Frenniyə baxdı. – Sən mənə qulaq asırsan, ya yox.

– Qulaq asıram.

– Lənət şeytana, sizin o kursda ölkənin iki ən tanınmış müəllimi dərs deyir: Menlius, Espozito. Kaş onlar *bizdə* dərs deyəydilər. Axı, onlar həm də şairdirlər. Özü də əsl bədir.

– Yox, elə deyil, – Frenni dedi. – Dəhşət də elə burasındadır. Demək istəyirəm ki, onlar *əsl* şair deyillər. Sadəcə, adi şeir yazan adamlardır, yazdıqlarını hər yerdə nəşr edirlər, amma *şair* deyillər. – Frenni çəşibmiş kimi susdu və siqaretini söndürdü. Açıq-aşkar hiss olunurdu ki, get-gədə onun sifəti daha da solğunlaşır. Birdən hətta dodaqlarında pomada da ağarmağa başladı, sanki onu kağız salfetlə nəmlətməmişdi. – Gəl bu söhbəti qurtaraq, – siqaretini külqabının qırağına sürtüb, lap astadan dedi. – Mən heç özüm də deyiləm. Sənin də nəşəni korlayıram. Kaş, stululum altında bir lyuk olaydı, mən də o dəqiqə itib-bataydım.

Ofisiant iti addımlarla onlara yaxınlaşdı, hər birinin önünə ikinci kokteyl qədəhini qoydu. Leyn çox uzun, anı – bu çox aydınca bilirdi – barmaqlarını qədəhin oturacağına dolayırdı.

– Heç nəyi *korlayıb* eləmirsən, – o, sakitcə dedi. – Sadəcə olaraq, sənin bu sayaqlamalarnın mənasını başa düşmək istəyirəm. Məgər *əsl şair* olmaq üçün, hökmən, hansısa bir sərəsiyə çevrilməli və yaxud hökmən, *ölmüş* olmalısən? Sənə nə lazımdır – uzunsaçlı heyvələrin birimi?

– Yox. Gəlsənə, bu söhbəti qurtaraq? Xahiş edirəm. Mən özümü tamam gic kimi hiss edirəm, elə bil, bu saat...

– Mən də istəyirəm bu söhbəti qurtaraq, lap ürəyimdən olardı bu. Amma etiraz etməsənə, bir əvvəlcə məni başa sal görüm, axı bu *əsl şair* nə olan şeydir. Vallah, sənə minnətdar olaram. Gerçək sözümdür.

Frenninin alnında xırda parlaq tər damcılar əmələ gəlmişdi; ya otaq bərk istiydi, ya sancılanmışdı, ya da içdiyi martini çox tünd olmuşdu – hər halda, deyəsən, Leyn onun bu halını seza bilməmişdi.

– Mən özüm də *bilmirəm* əsl şair nə olan şeydir. Xahiş edirəm, Leyn, *burax* bu söhbəti. Ciddi sözümdür. Doğrudan da, mən heç özümdə deyiləm, gic kimiyəm, elə bil...

– Yaxşı, yaxşı, oldu. Sakitləş, – Leyn dedi. – Mən yalnız onu...

– Mən birçə şey bilirəm, – Frenni dedi, – əgər sən şair-sənsə, nə isə gözəl bir şey yaratmalısən. Başa düşürsən, əsl şair, mənçə, yazdığı hər bir misrada nə isə bir gözəllik, nə isə silinməz bir iz *buraxmalıdır*. Amma haqqında danışdığı adamların yazdıqlarında belə gözəl, yaddaqalan birçə sətir də tapa bilməzsən. Ola bilsin, onlarn yazdıqlarının içində nisbətən babatları adamın beyninə, deyək ki, birtəhər yol tapa bilsin və orada nə isə bir iz buraxsın. Bu, ona görə belə olur ki, onlar buna necə təsir etməyin yolunu, şablonunu bilirlər, amma yenə də onların yazdıqlarına şeir demək olmaz. Bunlar, sadəcə, çox cəlbedici sintaktik fokuslar da ola bilər – bu ifadəyə görə səndən üzr istəyirəm. Elə o Melnius da, o Espozito da bu qəbildəndir.

Leyn bunun cavabında nəşə deməmişdən qabaq bir siqaret yandırdı. Sonra:

– Mən elə bildirdim, sənin Melniusdan xoşun gəlir, – dedi. – Yeri gəlmişkən, yaddaşım məni aldatmırsa, bir ay bundan qabaq sən özün deyirdin ki, o, qiyamət yazır və sənin...

– Niyə ki, o, indi də xoşuma gəlir. Ancaq məni elə bu cür, xoşuma gələn adamlar tənğə gətirib. İlahi, kaş elə bir

adama rast gələydim ki, ona yalnız hörmət... Bir dəqiqəliyə məni bağışla, – Frenni birdən ayağa qalxdı, çantasını əlinə aldı. Bənizi ağappaq ağarmışdı.

Öz stulunu kənara çəkib, Leyn də durdu.

– Nə olub sənə? – Soruşdu. – Xəstə-zad deyilsən ki? Nə olub axı?

– Bu dəqiqə gəlirəm.

O heç kimdən heç nə soruşmadan – zaldan çıxdı, elə bil, bu restoranda çox olmuşdu və hər şeyin yerini yaxşı bilirdi.

Leyn tək qalıb, sakitcə siqaret çəkir, qədəhdən arabir az-az, qurtum-qurtum içirdi ki, Frenni qayıdanacan onun içində bir şey qalsın. Artıq özünə də aydın olmuşdu ki, yarım saat bundan əvvəl ürəyi istədiyi yerdə, ürəyi istədiyi, həm də çox qəşəng bir qızla nahar etməyi ilə bağlı məmnunluğu artıq buxarlanıb havaya uçub, onu tamam tərk edib. Frenninin stulun arxasında yanpörtü atılıb qalmış kürkünə nəzər saldı – o kürkə ki, bayaq vağzalda köhnə tanışi kimi onu xeyli həyəcanlandırmışdı. İndi isə oğlanın ona zillənən baxışlarında nə isə aşkar bir narazılıq hiss olunurdu. Nədənsə, onu bu kürkün ipək astarı xüsusilə əsəbiləşdirirdi. Gözlərini ondan çəkib, martini qədəhinin oturacağına zillədi, qaşqabağını elə turşutmuşdu ki, elə bil, onu haqsız yərə incitmışdilər. Təkcə bir şey aydın idi ki, həftənin qalan bu iki günü çox qəribə tərzdə başlanırdı – çox sirlə iş idi... Ancaq, elə bil, bu anda, təsadüfən başını qaldırarkən, zəlin o biri başında oturmuş bir kurs yoldaşı gözüünə dəydi, o da qızlaydı. Dərhal özünü yığışdırdı, sifətdəki incikliyi zorla yox edib, adı görkəm – bir anlığa ayaqyoluna düşmüş qızını gözləyən oğlan görkəmi aldı, yəni indi onun darıxmış kimi siqaret çəkməkdən və eyni zamanda özünü mümkün qədər tox tutmaqdan savayı, başqa əlacı qalmamışdı.

Sinklerin restoranında qadın ayaqyolusu, demək olar ki, nahar edilən zəlin özü boydaydı və müəyyən mənada onun kimi səliqəli, təmiz idi. Birçə burada adama qulluq eləyən yoxdur və Frenni ora girəndə, ümumiyyətlə, içərinə bomboş gördü. Kaş salınmış döşəmədə dayanıb bir anlığa gözlədi, elə bil, burada kiməsə görüş təyin etmişdi. Puçur-puçur tər damcılar alnını bürümüşdü, ağı zəca aralı qalmışdı və bənizi restoranda olduğundan da azca ağarmışdı.

Birdən o, yerindən götürülüb ən axırıncı, gözdən ən uzaq kabinəyə tərəf qaçdı. Yaxşı ki, burada avtomata pul atmaq lazım deyildi, qapını örtüb, onu arxadan güclə bağladı. Güman ki, ətrafındakı mühitin necəliyinə fikir vermədən dərhal dizlərini bir-birinə sıxıb oturdu, elə bil, yumağa dönmək, daha da balacalaşmaq istəyirdi. Sonra əllərini qaldırıb ovucunun altını gözələrinin üstünə sıxdı, sanki, görmə sinirini sıradan çıxarmağa, bu yolla bütün gözünə görünənləri zülmət bir boşluqda batırmağa çalışırdı. Barmaqları titrəməyinə baxmayaraq, bəlkə də, elə bu cür titrədiyinə görə zərif və qəşəng görünürdü. O, bir anlığa bu cür, demək olar ki, ana bətnində olan uşaq pozasında gərgin bir vəziyyətdə donub qaldı və birdən hönkürəyə başladı. Düz beş dəqiqə beləcə acı-acı hönkürdü. Aramsız olaraq hönkürüb, səsi halda qışqırırdı – bu cür yalnız nəfəsi boğazına tıxanmış körpə uşaqlar göz yaş tökülür. Sonra necə ağlamağa başlamışdısa, eləcə də birdən kəsdı, nə çıxırdı, nə də içini çəkdi, halbuki bu cür qəfil tutmalar, adətən, adamın sinəsini bıçaq kimi doğrayan acı hiçqınqlarla qurtarı. O isə heç nə hiss etmədi, ağlamağını elə xırp kəsdı ki, elə bil, həmin anda beynində nəşə dərhal işə düşdü və dərhal da onu sakitləşdirdi. Göz yaşları ilə nəmlənmiş sifətinə küt bir ifadə çökdü, ayılıb çantasını yerdən götürdü və onu açıb, yaşıl parça cildli kitabçasını oradan çıxardı. Onu dizlərinin, daha doğrusu, bir dizinin üstünə qoyub, gözələrinı qırpmadan uzun-uzadı ona tamaşa etdi, sanki, yaşıl parça cildli kitabça hökmən burada, dizinin üstündə durmalıydı. Bir an sonra o, kitabı götürüb, bərk-bərk sinəsinə sıxdı. Axırdan onu yenidən çantasında gizlədib ayağa qalxdı, kabinədən çıxdı. Soyuq su ilə üzünü yuyub, taxçadan götürdüyü təmiz dəsmalla sildi, dodaqlarını rənglədi, saçlarını daradı və nəhayət, ayaqyolundan çıxdı.

Zala girib stoluna sarı aňalayandı keyli qəşəngləşmiş, sabahkı şən universitet bayramını xəyalına gətirib, necə lazımdır, dirçəlmişdi. O, güllümsünə-güllümsünə stola yaxınlaşanda, Leyn əlindəki salfeti yerə qoymadan yavaş-yavaş stoldan qalxdı.

– Sən məni bağışla, sən allah, – Frenni dedi. – Yəqin, fikirləşdin ki, öldü, eləmi?

– Yox, mən *elə* fikirləşmədim. – Leyn dedi. Stul çəkib ona yer göstərdi. – Sadəcə, anıya bilmədim ki, sənə nə oldu.

– Öz yerinə qayıtdı. – Hə, vaxtımız lap az qalıb. – Oturdu. – İndi yaxşısanmı? Gözlərin bir az qızarıb. – Əyilib yaxından baxdı. – Xəstələnmişən, nədir ?

Frenni siqaret yandırdı.

– Yox, indi lap ələyəm. Ancaq heç ömrümdə bu cür *pis hala* düşdüyüm olmamışdı. Yeməyə bir şey sifariş vermisan?

– Yox, səni gözləyirdim, – Leyn hələ də onu yaxından süzərək dedi. – Axı, nə olmuşdu? Qərnin ağrıyırdı?

– Yox, həm hə, həm də yox. Özüm də bilmirəm. – O, önündəki menyuya baxdı, vərəqi əlinə götürmədən oxudu. – Mən ancaq cücə ətindən sendviç istəyirəm, bir də bir stəkan süd... Özünə isə kefin nə istəyir gətirə bilər-sən. Budur e, ördək əti, səkkizayaqlı ilbiz, nə desən, var. Mən o qədər ac deyiləm.

Leyn ona baxdı, sonra çox mənalı tərzdə ağızındakı tütününü namnazik axınla önündəki boşqaba üfürdü.

– Bu da bizim bayramımız, heç ələ düşməz belə bayram! – dedi, – cücə sendviçi, aman allah!

– Bağışla, Leyn, mən axı, doğrudan da, ac deyiləm, – Frenni pərtliklə dedi. – Axı, aman allah... Sən özün üçün nə istəyirsən sifariş elə, hökmən, elə, mən də sənə bəxib bir az yeyərəm. Axı, mənə sənin xatirinə olsa da, birdən-birə necə iştaha gələ bilər?!

– Yaxşı, yaxşı, – Leyn boğazını uzadıb, başı ilə ofisiyanti yanına çağırırdı. Dərhal Frenni üçün sendviç, bir stəkan süd, özü üçünsə ördək əti, qurbağa ayağı və salat sifariş verdi. Ofisiyanti gedəndən sonra qol saatına baxıb dedi: – Hə, yaxşı yadıma düşdü, biz saat ikiye on beş dəqiqə işləmiş, uzaqbaşı – ikinin yansında özümüzdü, hökmən, Tenbricə çatdırmalıyıq. Uolliyə demişəm, gedib onlarda bir az içərik, sonra onu da götürüb, onun maşını ilə stadionla gedərik. Razısanmı? Sənin ki ondan xoşun gəlirdi?

– Heç bilmirəm, o, kimdir elə?

– Tfu, lənət şeytana, onu azı iyirmi dəfə görmüsən. Uolli Kembli, yadına düşmədi? İlahi, o, elə oğlandır ki, bir dəfə gördün...

– Hə-ə. Yadıma düşdü. Əsəbiləşmə, *sən allah*, nə olar mən bir adamı dərhal yada sala bilməyəndə. Mən neyləyirəm, bunların hamısı eynən bir-birinə oxşayı, eyni cür danışır, eyni cür geyinir, eyni cür hərəkət edirlər. – Frenni sözünün

dalını zorla saxladı: bu sözlər özü üçün də öcəşkən, çox kobud səsləndi və özünə elə bərk nifrət elədi ki, alınıda yenə də puçur-puçur tər damcılar göründü. Amma özündən asılı olmayaraq, dili yenə də işə düşdü: – Elə bilmə ki, ondan zəhləm gedir, xeyr, mən, ümmiyyətə, deyirəm. Ona görə deyirəm ki, dörd ildir sərəsər, ayacağımı hara basırsam, orada bu cür uolli kembllərə rast gəlirəm. Artıq qabaqcadan bilirəm ki, onlar haçan özlərini sənin gözüne soxmağa çalışacaqlar, bilirəm, haçan səninlə bir otaqda qalan rəfiqən barədə *ağızlarına gələn*i çərənləyəcəklər, bilirəm, haçan səndən yayda nə işlə məşğul olduğunu soruşacaqlar, bilirəm, haçan stulu çəkib ona dalqabaq oturaraq iyrenc bir laqeyidliklə özlərindən sökməyə və yaxud məşhur adamların adlarını sadalamağa – özünü də çox saymazyana, çox ikrahla sadalamağa başlayacaqlar. Bu adamların yazılmamış bir qanunu var: əgər sən var-dövlətinə və yaxud əsilzadə nəslinə görə müəyyən bir zümrəyə mənsubsansa, deməli, çox məşhur adamlar yaxından tanımağınla nə qədər istəsən öyünə bilərsən, təkəbi zaman o adamların barəsində, hökmən, nə isə: “o, oğraşdır”, “şəhvət düşkündür”, yaxud “həmişə nəşəli olur” kimi biədəb, ya da bundan murdar bir söz işlədəsən.

O yenə də susdu. Bir anlığa dinmədi, külqabını əli ilə fırladıb Leynin üzünə baxmağa çalışdı.

– Bağışla, – dedi. – Məsələ təkəcə Uolli Kembldə deyil. Ona görə onun üstünə düşdüm ki, sən özü sərbəti ondan saldın. Bir də ona görə ki, sir-sifətindən o da yay istirahətini İtaliyada və ya buna bənzər yerlərdə keçirən adamlara oxşayır.

– Məlumun olsun ki, o, bu yay Fransadaydı. – Leyn dedi. – Sən deyəni başa düşürəm, – dərhal əlavə etdi, – amma sən yaman haqsız...

– Olsun, – Frenni yorğuncasına dedi. – Lap elə Fransa olsun. – Stolun üstündəki siqaret qutusunda bir siqaret də götürdü. – Məsələ təkəcə Uollidə deyil. İlahi, elə istənilən qızı götürək, o da belədir. Əgər o Uolli oğlan yox, qız olsaydı, məsələn, deyək ki, bizim yataqxanada qalan qızlardan biri olsaydı, onda hər yay bütün vaxtını ya hansısa bir avaraya qoşulub haradasa peyzaj çəkməklə, ya velosipedlə Uelsi başdan-ayağa dövrə vurmaqla, ya da Nyu-Yorkda mənzil

tutub jurnal redaksiyasında və yaxud reklam bürosunda işləməklə keçirdi. Başa düşürsən, onların hamısı *belədi*. Onların hər hərəkəti, hər işi o qədər də... Heç bilmirəm necə deyim... Səhv, pis, heç sarsaq da deyil. Amma o qədər xırda, o qədər mənasız, o qədər düşük işlərdir ki, adamın əti tökülür. Ən pisi də budur ki, lap elə sarsəni və ya buna bənzər başqa bir həyat sürmək istəsən belə, daxil yoxdur. Sən də onlar kimi konformizmə yuvarlanacaqsan. İntəhası başqa mənadadır. – O susdu və birdən başını bərk silkələdi, bənizi yenə ağarmışdı, əlini bir anlığa aparıb əlinə çəkdi, sanki, tərini silmək yox, analar uşaqlarının hərəkətini bilmək istədikləri kimi, o da öz qızdırmasını ölçmək istəyirdi. – Qarıbədər, – dedi, – deyəsən, ağılım başımdan çıxır. Bəlkə, mən artıq o söz?

Leyn heyratla onun üzünə baxdı; bu heyratda marağdan daha çox həqiqi nigaranlıq əks olunmuşdu.

– Sən əməlli-başlı ağappaq ağarmısən, – dedi. – Elə ağarmısən ki... Eşidirsən?

Frenni başını silkələdi.

– Boş şeydir, özümü lap yaxşı hiss edirəm. İndicə keçib gedər. – Başını qaldırıb, onların sifətindəki yeməkləri gətirən ofisiyanta baxdı. – Oh, sənin ördək ətin nə gözəl qızardılıb. – Siqareti ağzına qoydu, amma o, çoxdan sönmüşdü. – Kibriti neylədin? – Soruşdu.

Ofisiyanta gedəndən sonra Leyn onun siqaretini aldırdı.

– Yaman çox çəkirəsən, – dedi. Ördək əti olan qabddakı xırda çəngəli əlinə götürdü, amma yeməyə başlamazdan əvvəl bir də Frenninin üzünə baxdı. – Sən mənə yaman nigaran qoydun. Ciddi sözümdür. Son bu iki həftədə sənə nə olub, belə?

Frenni ona baxdı, çiyinlərini dartıb, bir də başını silkələdi.

– Heç nə. Tamamilə heç nə, – dedi. – Sən ye. Ye, bu ördək atından. Soyuyandan sonra ləzzəti olmur.

– Sən də ye.

Frenni başı ilə razılığını bildirdi və cücə sendviçinə baxdı. Ürayı qabıb boğazına tıxandı, dərhal gözünü yeməkdən çəkib, siqaretini sümüdü.

– Sizin o pyesiniz necə oldu? – Leyn ördək ətinə tıxıdırma-tıxıdırma arada soruşdu.

– Bilmirəm. Mən daha oynamıram. Atmışam...

– Atmısan? – Leyn başını qaldırdı. – Axı, mən bilən, sən o roldan ötrü az qalırın özünü öldürəsən. Nə oldu birdən? Başqasına veriblər?

– Yox, verməyiblər. Hələ məndədir. Pisi də elə burasındadır. Ah, lap zəhləmi töküüb bütün bunlar.

– Onda bəs nə olub ki? Bəlkə, bu fakültəni də atmısan, hə?

Frenni başını tərpətdi və süddən bir qurtum içdi. Leyn ağzındakı tikəni çeynəyib udanacan dinə bilmədi. Sonra:

– Axı niyə, lənət şeytana? – dedi. – Mən elə bilirdim sən bu andır teatrın dəlisənsən. Teatr fakültəsini bitirmək sənin ən böyük arzundur. Yəni bu gün səndən ağıllı bir şey eşitmək mənə qismət...

– Atmışam, vassalam, – Frenni dedi. – Məni tamam bezikdirməyə başlamışdı. Hiss edirdim ki, məndə nə isə çox iyğənc bir xudbinlik yaranır. – O fikrə getdi. – Özüm də başa düşə bilmirəm. Birdən-birə mənə elə gəldi ki, səhnədə həmişə birinci olmağa can atmaq nəşə çox şit, duzsuz olmaq kimi bir şeydir. Nə isə, çox ifrat bir xudbinlikdir. Oh, tamaşadan sonra, səhnə arxasında heç bilirsən özümdən necə zəhləm gedirdi?! Bu xudbinlərin hamısı ətrafında qarışqa kimi o yan-bu yana qaynaşır, öz-özlərinə elə qayğıkeş, elə istiqanlı görünürdülər ki! Üz-gözlərində birçə qınc qrim-siz yer qalmasa da, hamıyla hərətlə öpüşürlər. Və dostlardan kimsə yanına, səninlə görüşmək üçün səhnə arxasına gələndə özlərinə ona *səmimi, gülməz* göstərmək üçün elə dəridən-qabaqdan çıxırlar ki, dəhşətə gəlirsən! Özümə lap nifrət edirəm... Ən pisi də bu idi ki, bu pyeslərdə oynadığıma görə bir növ utanır, xəcalət çəkirdim. Ələlxüsus da, yay tamaşalan zamanı. – O, Leynə baxdı. – Yox, ən yaxşı rolları mənə verirdilər. Nahaq elə baxırsan. Məsələ bunda deyil. Bilirsən, ona görə utanırdım ki, qorxurdum, birdən hörmətini saxladığım adamlardan, qardaşlarımdan biri gəlib, bu rolda mənim dilimdən çıxan bəzi ifadələri eşidə bilər. Buna görə, hətta, hərdən bəzi adamlara məktub yazıb xahiş edirdim ki, filan tamaşaya gəlməsinlər. – Yenə fikrə getdi. – Bircə ötən yay “Şuluq oğlan” pyesində Peqin rolunu oynayanda heç kimə belə məktub yazmadım. Bilirsən, bu tamaşa daha gözəl ola bilərdi, ancaq Şuluq oğlanı oynayan o maymaq onun bütün ləzzətini heçə endirdi. Lirik ricətlərə elə qapılırdı ki, ilahi, adamın əti tökülürdü ona baxanda!

Leyn ördək ətinə yeyib qurtardı. Elə küt baxırdı ki, sifətdən heç nə anlamaq mümkün deyildi.

– Ancaq onun oyunu barədə çox tərifli resenziyalar çap olunmuşdu, – dedi. – O resenziyaları sən özün mənə göndərmişdin, yadında deyil?

Frenni ah çəkdi.

– Hə, nə olsun ki, göndərmişdim. Boşla, sən allah.

– Yox, dediyim odur ki, bayaqdan bəri azı yarım saatdır elə danışırsan, elə bil, bu dünyada hər şeyi bircə sən düzgün başa düşürsən və hər şeyi, hamını tənqid edə bilərsən. Bir halda ki, tanınmış tənqidçilərin çoxu o oğlanın oyununu bir ağızdan tərifləyirlər, onda, bəlkə, doğrudan da, elə onlar deyən kimidir, o oğlan yaxşı oynayırsan, bəlkə, sən səhv edirsən? Bu barədə fikirləşirsən heç? Bilirsən, sənənin halə o həddə çatma...

– Bəli, istedadlı bir adam kimi, o, bu rolu çox yaxşı oynayırdı. Ancaq “Şuluq oğlan”ı olduğu kimi oynamaq üçün gərəkdir dahi olasan. Bəli, bəli, hökmən, dahi – başqa əlacı yoxdur. – Frenni dedi. Belini bir az donqarlatdı, dodaqlarını azca aralayıb, ovcunun içini tapəsinin ortasına qoydu. – Qənbədir, lap sərxoş kimiyyəm, – dedi, – heç bilmirəm nə olub mənə?

– Sənca, indi sən dahisən?

Frenni əlini başından çəkdi.

– Bura bax, Leyn. Xahiş edirəm, mənə bu cür sataşma.

– Mən sənə heç...

– Bir onu dəqiq bilirəm ki, mən ağıllı-başlı dəli olmaq həddindəyəm, – Frenni dedi. – Bu “mən, mən, mən” tamam canımı boğazıma yığib. Öz “mən”im də, özgeninkilər də, hər yanda hər kəsin nə isə bir mənəbə çatmağa, nə isə bənzərsiz bir iş görməyə, yəni, ümumiyyətlə, başqaları üçün daha maraqlı adam olmağa bu cür canfəşanlıqla can atmağım tamam bezdirib məni. İyrənclikdir bütün bunların hamısı, iyrənclik! Kim məni bu sözlərimə görə qınayacaqsa, qınasın, vecimə də deyil.

Leyn qaşlarını yuxarı dartdı, sözləri qıza yaxşı çatsın deyə, stulda belini dikəldti.

– Sənə elə gəlmirmi ki, sən, sadəcə olaraq, rəqəbdəndən qorxursan? – O, qəsdən sakitcə soruşdu. – Düzdür, mənim belə şeylərdən o qədər də yaxşı başım çıxmır, amma, inan, yaxşı bir psixoanalist, haqiqətən, savadlı, usta bir psixoanalist, güman ki, sənənin sözlərini...

– Kim yazıb?
 – Bilmirəm. – Frenni dilucu dedi. – Bir rus kəndlisi yazıb, deyəsən. – Yəni də Leynin, qurbağa qıçını necə yediynə baxdı. – Adını yazmır. Öz hekayətinin sonuncu bir dəfə də olsun kimliyini bildirmir. Bircə bunu yazır ki, kəndlidir, otuz üç yaş var və bir qolu şikəstdir. Hə, bir də arvadı ölüb. Bütün hadisələr keçən əsrdə, min səkkiz yüz neçənci ildə baş verib.

– Yaxşı kitabdır? – soruşdu. – Nədən danışır?

– Necə deyim. Qeyri-adi bir kitabdır. Bilirsən, bu, əslinə baxsan, dini kitabdır. Həttə mən deyərdim, çox fanatik bir şeydir, amma müəyyən mənada elə də deyil. Bilirsən, bu kitab belə başlanır ki, həmin kəndli, yəni zəvvar bir dəfə Bibliyada “gərək, aramsız dua edəsən” ifadəsini oxuyub, onu başa düşmək istəyir. Başa düşürsən də, burada dayanmadan dua etmək nəzərdə tutulur. Fessaloniyalılara müraciət-dəmi, haradamı belə bir ifadə var. Buna görə də o, bütün Rusiyanı piyada səyahətə çıxıb, elə bir adam axtarmağa başlayır ki, aramsız necə dua etməyi ona başa salsın. Həm də ki bu dua zamanı hansı sözləri dilə gətirmək lazımdır, onu desin. – Qızın bütün marağı, sanki, Leynin qurbağa qıçını necə aşırmağına yönəlmişdi. Danışsa da, gözələrini oğlanın öndəkə qabdan çəkə bilmirdi. – Özü ilə içində yalnız yavan çörək və bir də duz olan bir torba götürür. Bir kənddə “starets” deyilən və dinə çox dərinə bələd olan bir nəfərə rast gəlir. Həmin “starets” ona “Filakoliya” adlanan bir kitabdan danışır. Deyir ki, guya, bu kitabı çox-çox bilikli rahiblər yazıblar və bu qeyri-adi dua etmək üsulunu da məhz onlar yazıblar.

– Tərpənmə görüm, – Leyn öndəkə qurbağa qıçına dedi.

– Bir sözlə, nəhayət, bu zəvvar həmin mistik rahiblərin təlqin etdikləri üsulla dua etməyin sirrini öyrənir, yəni aramsız olaraq bu cür dua etməklə bu sahədə kamilləşir və s. Sonra bütün Rusiyanı qanş-qarış gəzir və cürbəcür gözəl adamlarla qarşılaşır, onlara da bu cür qeyri-adi üsulla dua etməyi öyrədir. Bütün kitab da, mənəcə, bax elə bundan danışır.

– Heç demək də istəmirəm, məndən yaman sanımsaq iyi gələcək, – Leyn dedi.

– Bir dəfə bir ailəyə rast gəlir, – ömrümdə bu qədər gözəl adamlar barədə heç yerdə heç nə oxumayısam, – dedi. – Torbası çiyində bir kəndin yanından keçərkən yolda birdən görür ki, bapbalaca iki uşaq onun dalınca qaçır və elə hey qışqırır: “Ay lüt dilənçi, ay lüt dilənçi, gəl gedək anamızın yanına. Onun dilənçilərə yazdığı gəlir!” O da uşaqlara qoşulub həmin evə gedir. Uşaqların anası, doğrudan da, *mehriban* adammış, tez qapıya çıxır, dil tökülür onu içəri dəvət edib oturdur, pəlçıqlı çəkmələrini də, hökman, özü soyundurmaq istəyir. Ona çay gətirir. Bu vaxt atalar gəlib çıxır, görünür, onun da dilənçilərdən, qərib adamlardan xoşu gəlmiş, oturub bir yerdə nahar edirlər. Birdən zəvvar soruşur ki, onlarla bir yerdə nahar eləyən bu qadınlar kimlərdir, ata cavab verir ki, bunlar bizim ev qulluqçularımızdır, amma qulluqçu olsalar da, həmişə bizimlə birlikdə nahar edirlər, çünki onlar bizim din bacılarımızdır, – Frenni birdən qızardı, stulda qəddini düzəltdi. – Bilirsən, zəvvarın bu qadınların kim olduqlarını soruşmağı mənim necə xoşuma gəldi! – O, Leyn çörəyinin üstünə yağ çəkənəcən gözlədi. – Bir sözlə, nahardan sonra zəvvar gecəni onlarda qalır və ev sahibi ilə gecədən xeyli keçənədək oturub, necə dua etmək haqqında aramsız söhbət eləyir. Bu üsulu ona da öyrədir. Səhər tezdən isə o, evi tərk eləyib, yoluna davam edir. Cürbəcür adamlarla qarşılaşır, əslində, necə dua etməli olduqlarını – kitab da elə bundan bəhs edir – onlara başa salır.

Leyn başı ilə təsdiqlədi və alındakı çəngəli salata sancdı.

– Kaş, bu iki gündə bir vaxt tapaydıq, bayaq sənə dediyim o inşa bir göz gəzdirdiydin. – O dedi. – Hələ dəqiq bilmirəm, bəlkə də, heç çap etdirmədim, amma istərdim ki, burada ikən sən də bir ona baxaydın.

– Məmnuniyyətlə baxardım, – Frenni dedi. Yəni onun, yağı çörəyin üstünə necə çəkdiyinə tamaşa elədi. – Bu kitab sənənin də xoşuna gələr, – birdən o dedi. – Çox sadə, asan oxunan kitabdır.

– Maraqlı şeyə oxşayır. Sən yağ yeyəcəksənmi?

– Yox. Götür ye! Mən onu sənə verə bilmərəm, çünki vaxtı çoxdan qurtanb, qaytarmalıyam. Amma sən onu bura da, kitabxanadan da tapa bilərsən. Hökman, taparsan.

– Bura bax, sən heç nə yeməmişən ki? Bu sendiçə heç əlini də vurmamışan! – Leyn birdən dedi. – Bəs niyə?

Frenni öz qabına elə baxdı ki, elə bil, indicə gətirib qabağına qoymuşdular.

– Bu dəqiqə yeyərəm, – dedi. Bir anlığa hərəkətsiz qaldı, sonra siqareti sol əlinə adlatdı, amma çəkmədi, sağ əli ilə süd stakanından yapışdı, onu bərk-bərk sıxdı. – İstəyirsən, deyim, o “starets” ona nəyi başa salıb? O qeyri-adi üsulla necə dua etmək lazımdır? – dedi. – Doğrudan, çox maraqlı şeydir.

Leyn sonuncu qurbağa qıçını çəngələ vurub götürdü. Başını tərpatdi.

– Əlbəttə, – dedi, – əlbəttə.

– Hə, dediyim o zəvvar, yəni adı rus kəndlisi bütün Rusiyanı gəzib-dolaşır ki, Bibliyadakı “gərək, aramsız dua edə-sən” ifadəsinin nə demək olduğunu ona başa sala biləcək bir adam axtarıb tapsın. Nəhayət, dinə çox dərinədən bələd olan və uzun illər “Filokaliya”yı tədqiq edən bir adama – “starets”ə rast gəlir. – Frenni birdən susub, fikrini cəmləşdirməyə çalışdı. – Hə, “starets” ən əvvəl ona İsa peyğambərin adına edilən duanı xatırladı: “Cənabi-İsa, əfv et məni!” Məncə, iş də elə bundadır. O, zəvvara başa salır ki, dua etmək üçün bundan yaxşı söz yoxdur. Ələlxüsus da, “əfv” sözündən, çünki, bu, elə geniş, elə əhatəli sözdür ki, min bir mənası var. Bilirsən, bu təkcə *əfv etmək, bağışlamaq* demək deyildir. – Frenni fikrini toplamaq üçün yenə sözüne ara verdi. Daha Leynin boşqabına baxmırdı, indi gözlərini onun çiyinləri üstündən məchul bir nöqtəyə zilləmişdi. – Nə İsa, – sözüne davam etdi, – “starets” zəvvara deyir ki, əgər sən bu duanı aramsız, dönə-dönə təkrar etsən, – ilk vaxtlar heç nə lazım deyil, elə *dodaqlarını tərpat-sən* bəsdir, – müəyyən müddətdən sonra bu sözlər özü hərəkətə gələcək. Sonra nə isə ağılasıgmar bir şey baş verir. Nə? Özüm də bilmirəm. Amma nəşə baş verir və bu sözlər adamın ürəyinin döyüntüsü ilə həmahəng təkrar olunur və bundan sonra özündən asılı olmayaraq, aramsız dua edirsən. Bu da adamın dünyagörüşünə çox böyük mistik bir təsir göstərir. Adamın idrakı, dünyaya baxışı az və ya çox dərəcədə başqa istiqamət alır, yəni bu yolla bütün dünyagörüşünü nədənsə təmizləyirsən və səndə ətrafında olan hər şey haqqında yeni bir konsepsiya yaranır.

Leyn yeyib qurtarmışdı və indi Frenni yenə sözüne ara verəndə qəddini düzəltdi, bir siqaret yandıb qızın üzünə baxdı. Frenninin gözləri hələ də harasa, uzaqlara zillənmişdi və elə bil, qız onun burada olub-olmadığının fərqiində deyildi.

– Amma iş ondadır ki, – ən maraqlısı da elə budur, – sən bu duanı başlayanda ona ürəkdən *inanmaya* da bilərsən. Başa düşürsən, yəni bu duadan zəhlən də gədə bilər və bunun ona heç bir ziyanı yoxdur. Yəni heç kimə, heç nəyə *xatar* toxunmur bundan. Başqa sözlə, başlanğıcda heç kim səndən tələb etmir ki, dilinə gətirdiyin bu sözlərin bircəciyinə inanasan. “Starets” deyir ki, nə dediyin barədə heç düşünməyə də bilərsən. Başlanğıcda sənənin yeganə vəzifən bu sözləri aramsız təkrar etməkdir. Bir müddət keçəndən sonra o, öz-özünə mahiyyət kəsb edir – öz daxili gücü hesabına. “Starets” deyir ki, Allahın bütün adları – hansını istəsən, götürə bilərsən – bu cür özünəməxsus, işlək bir gücə malikdir və sən onu müəyyən müddət aramsız olaraq təkrar etdikdən sonra, o, öz-özünə işə düşür.

Leyn bir qədər narahat oturub, siqaretini çəkə-çəkə, gözlərini qıyaraq diqqətlə Frenninin üzünə baxırdı. Qızın bənizi yenə də ağarmışdı, amma restorana gəldikləri andan bəri bu cür ağappaq olmamışdı.

– Belə götürəndə bu heç də mənasız bir şeyə oxşamır – Frenni dedi, – çünki buddizmin Nembutsu təriqətində də belədir: onlar da “Namu Amida Butsu” sözlərini – mənası “Budda, sənə qurban olum,” yoxsa nə isə buna bənzər bir şeydir – uzun-uzadı aramsız təkrar edirlər və *eyni hadisə* baş verir. Tamamilə eyni...

– Dayan, bir hövsələ elə, – Leyn onun sözünü kəsdi. – Əvvələn, bu dəqiqə barmağını yandıracaqsan...

Frenni ani olaraq aşağıya, sol əlinə nəzər saldı və hələ də yanmaqda olan siqaret kötüyünün əlindən külqabığı saldı.

– “Cəhalət buludları” kitabında da belədir. Təkcə “Allah” sözü bas ələyir. Yəni təkcə bu sözü aramsız təkrar etsən, eyni hadisə baş verəcək. – O, bayaqdan bəri ilk dəfə bir-baş Leynin üzünə baxdı. – De görüm, sən heç *ömründə* bu qədər qəribə şey eşitmisən? Bilirsən, bunların hamısında eyni hadisə baş verməsinə təsadüfi bir şey kimi baxmaq çox çətinidir. Məni heyrətə salan da elə budur.

Ən təəccüblüsü də budur ki... – Sözüni yarımcıq kəsdi. Leyn stulda narahatmış kimi qurcalandı və onun sifətində qıza çox yaxşı tanış olan bir ifadə əmələ gəldi – bir növ, qaşları yuxarı dartıldı. – Nə olub? – Qız ondan soruşdu.

– Sən, doğrudan, bu cəfəngiyata inanırsan?

Frenni əlini siqaret qutusuna uzatdı, birini götürdü:

– Mən demədim ki, inanıram, ya inanmıram, – dedi və baxışları ilə stolun üstündə kibrit axtardı. – Deyirəm ki, bu, məni heyratə gətirib. – Leyn onun siqaretini alışırdı. – Yəni, bilirsən, bu çox qəribə, çox əcaib bir təsadüfdür, – o, ağzından tüstü buraxa-buraxa dedi, – bu cür dua üsuluna əməl etməyi-zadə deyirəm. Sənə Allahın adını dayanmadan təkrar etməyi məsləhət buyuran o çox bilikli, din elminə dərin-dən bələd olan möminlərdir məni heyratə gətirən. Hətta Hindistanda da belədir. Onlar da deyirlər ki, əgər "Om" sözünü, – mənası elə həmin şeydir – aramsız təkrar eləsən, nəticə etibarilə eyni şey olacaq, həmin hadisə baş verəcək. Buna görə də deyirəm ki, bütün bunlara adı, təsadüfi bir şey kimi baxmaq...

– Axı, bunun nəticəsi nə olur? – Leyn bezikmiş kimi soruşdu.

– Nə?

– Deyirəm, o hadisə baş verəndən sonra nə olur? Bu ürək döyüntüsü ilə həmahəngliyi-zadə nəzərdə tuturam. Ürək ağnsı-zadə əmələ gəlmir ki adamda? Bilmirəm, sən necə bilirsən, amma, mənə, bir şeyi başa düşmək istəyəndə adam gerek onun öz üzərində sınaqdan keçirə...

– Ondan sonra Allahı görürsən. İnsan qəlbinin ən dərin, qeyri-maddi hissəsində – hindlilər deyirlər ki, bütün dinlərə görə Allah insan qəlbinin məhz bu qismində olur, – nə isə bir dəyişiklik baş verir və sən Allahı görürsən. Vəssalam. – O, qeyri-ixtiyar siqaretin üzərinə yüngülcə bir çırtma vurdu, amma onun külü külqabıya yox, kənara töküldü. Onu barmaqları ilə sivrilib külqabıya tökdü. – Güman eləyirəm ki, daha Allahın da kim və ya nə olduğunu mənəndən soruşma-yacaqsan. Çünki heç özüm də bilmirəm o var, ya yox. Balaca olanda elə bildirdim... – Susdu. Ofisiant boş qabları və əzilmiş menyu vərəqlərini yığıdırmaq üçün onların stolu-na yaxınlaşmışdı.

– Şirin şey, yoxsa qəhvə istəyirsən? – Leyn soruşdu.

– Mən elə süd içsəm bəsindir. Amma sən özünə götür. – Frenni dedi. Ofisiant onun əlini də vurmadiği cüce sendviçini götürdü. Qız ona sən heç baxmadı da.

Leyn qol saatına baxdı.

– Lənət şeytana! Vaxtımız heç qalmayıb. Bari, heç olmasa, *oyuna* vaxtında çataydıq. – O, ofisiantin üzünə baxdı. – Mənə bir fincan qəhvə gətirin, xahiş edirəm. – Ofisiant gedəndə bir xeyli onun dalınca baxdı. Sonra qabağa əylilib əllərini stolun üstünə qoydu; yaxşıca dincini almışdı, qarnı tox idi, qəhvəni də indicə gətirəcəkildilər. – Hə, hər halda, çox maraqlıdır. Bu danışdıqlarının hamısı... Ancaq, mənə, sən *psixologiya elminin* ən elementar qanunları üçün belə yer qoymursan. Bilirsən, mənə, bütün bu dini ayinlərin çox aydın psixoloji səbəbləri var; başa düşürsən də, nə deyirəm... Amma maraqlı şeydir. Əlbəttə, bütün bunların hamısını birdən-birə inkar etmək çətinidir. – Frenniyə baxıb gülümsündü. – Nə isə, hə, yadımdan çıxdı sənə deyim... Mən sənə sevirəm. Bu barədə sənə demişəm, ya yox?

– Leyn, bağışla, bu dəqiqə gəlirəm. – Frenni dedi. Ağzında sözünü qurtarmamış stuldan qalxdı.

Leyn də gözlərini ondan çəkmədən yavaş-yavaş yerindən durdu:

– Halın necədir? – dedi. – Yenə də özünü pis hiss edirsən?

– Elə belə. Bir az sərxoş kimiyəm. İndi qayıdıram.

Cəld salondan keçib, bayaqki istiqamətdə yola düşəldi. Amma salonun o biri başındakı kiçik içki barının önündə bir anlığa ayaq saxladı, şərri qədəhini silib quruyan barmen ona baxdı. Qız sağ əli ilə barın piştaxtasından yapışdı, başını aşağı aydı, daha doğrusu, salladı və sol əlini alnına aparıb, barmaqlarının ancaq ucunu ona toxundura bildi. Yüngülcə səndələyib, döşəməyə yuxıldı və huşunu itirdi.

Frenni özünə gələncən, təqribən, beş dəqiqə keçdi. Onu direktorun kabinetində divanda uzandırmışdılar və Leyn də onun böyründə oturmuşdu. O, rəngi qaçmış halda, qızın üstünə əylmişdi.

– Hə, necəsən? – Leyn xəstə yanına gəlmiş adam kimi dedi. – Heç bir az babatlaşmısanmı?

Frenni başını tərpətdi. Tavandakı lampanın güclü işıqından gözlərini bir an qapayıb, sonra yenə açdı.

– Deyəsən, indi "Mən haradayam?" deməliyəm, eləmi? – dedi. – Mən haradayam?

Leyn güldü.

– Direktorun kabinetində. Bunların hamısı bir-birinə dəyib, sənin üçün naşatır spirti, həkim, daha nə bilim, nə axtarırlar. Deyəsən, naşatır spirti qurtarıb, onun üçün çıxdılar. Doğrudan, ciddi sözümdür, indi özünü necə hiss eləyirsən?

– Yaxşı. *Sarsaq* kimi, amma yaxşı. Doğrudan, huşumu itirmişdim?

– İtirmişdin nədi! Lap o dünyalıq olmuşdun. – Leyn dedi. Qızın əlini əlinə aldı. – Sən bilən, sənə nə olub? Axı, biz keçən həftə telefonla danışanda sən... sən tamam sağlamdın. Bəlkə, bu gün səhər-səhər heç nə yeməmişən?

Frenni çiynlərini dartdı. Baxışları ilə otağı süzdü:

– Nə sarsaq vəziyyət oldu bu? – dedi. – Yaxşı, bəs kim məni bura gətirdi?

– Barmenlə mən. Birtəhər sürüdüük səni bura. Əməlli-başlı məni qorxutmuşdun. Zarafatsız.

Frenni gözlərini qırpmadan, fikirli-fikirli, oğlan əlini buraxan tavana baxdı. Sonra yana çevrildi, sərbəst əlini elə qaldırdı ki, elə bil, Leynin pəncəyinin qolunu geri çəkib, saata baxmaq istəyirdi.

– Saat neçədir? – soruşdu.

– Daha bunun əhəmiyyəti yoxdur. – Leyn dedi. – Daha heç yana tələsmirik.

– Axı, sən qonaqlığa getmək istəyirdin?

– Eh, cəhənnəm olsun!

– Oyuna da gecikmişik? – Frenni dedi.

– Bura bax, axı dedim, cəhənnəm olsun hamısı. İndi sən öz otağına, bu, adı nədir onun, ha, Mavi Taxtabənddəki otağına gedib, orada yaxşı-yaxşı dincəlməlisən. Bu saat ən vacib şey budur, – Leyn dedi. Ona yaxın oturdu, aşağı əyilib cəld qızı öpdü. Sonra arxaya çevrildi, qapıya baxdı və yenə onun üstünə əyildi. – Axşamcan dincələrsən. Dincələrsən, vəssalam. – Qızın əlini tumarladı. – Ola bilsin, bir müddətdən sonra, yaxşı-yaxşı dincini almış olsan, mən də birtəhər özümü sənin yanına saldım. Dəqiq bilmirəm,

deyərsən, o andır otağa arxadan xəlvəti giriş yolu var. Yoxlayıb öyrənərəm.

Frenni dinmirdi. Hələ də gözlərini tavana zilləmişdi.

– Gör haçandan görüşürük? – Leyn dedi. – Haçan görüşdük axırıncı dəfə? O vaxt cümə günü? Gör ey, keçən ilin əvəlində, elə deyil? – O, başını buladı. – Heç yaxşı iş görmürük. Bir az kobud desək, qədəhi, gərək, qədəh dalınca içəsən. – O, diqqətlə Frenninin üzünə baxdı. – Doğrudan, özünü yaxşı hiss edirsən?

Qız başını tərpətdi. Sonra oğlana tərəf çevrildi.

– Yaman su içmək istəyirəm. Vəssalam. Sən bilən, burada bir stəkan su tapmaq mümkün olan işdir? Çətin olmaz ki, sənin üçün?

– Çətin niyə olur! Bəlkə, mən bir dəqiqəliyə səni tək qoyum? Bilirsən, neyləmək istəyirəm?

Frenni axırıncı sualın cavabı kimi başını buladı.

– Bir adam taparam, sənə su gətirər. Sonra bunların böyüyünü tapıb deyərəm ki, naşatır spirti artıq lazım deyil, həm də haqq-hesabı ödəyəm. Küçədən bir taksi tutub sürdürərəm bura, bir də onun dalınca qaçmalı olmanq. Görünür, bir az gözləməli olacağam, çünki indi, yaqın, bütün maşınlar camaatı stadiona daşıyır. – Frenninin əlini buraxıb, ayağa qalxdı. – Getdim! – dedi.

– Lap yaxşı.

– Oldu... Tezliklə qaçıdıram. Sən yerindən durma! – deyib, otaqdan çıxdı.

Otaqda tək qalan Frenni tərpənməz halda uzanıb, gözlərini tavana zilləmişdi. Dodaqları səssiz-səmirsiz, dayanmadan, eyni bir sözü dönə-dönə təkrar edərək tərpəşirdi.

Doqquz hekayə

DOQQUZ HEKAYƏ

Doroti Oldinq

və

Qus Lobranonun

xatirəsinə

"Çəpik vuran iki əlin səsinə biz bilirik,
Bəs tək əlin çəpik səsi necədir?"

Xaukin Osō. Zen Budda kəlamı

BANAN BALIĞININ ASAN OVLANAN GÜNÜ

Mehmanxanada qalan doxsan yeddi nəfər nyuyorklu reklam agentı şəhərlərarası telefon xəttini bir dəqiqə də rahat buraxmadıqlarından beş yüz yeddinci nömrədəki qız səhər-səhər Nyu-Yorku sifariş verəndən sonra düz saat üçün yansı-nacan gözləməli oldu. Əlbəttə, boş-bekər da dayanmadı. Əvvəlcə kiçik, cib formatlı qadın jurnalını götürüb oradan "Seks ya nəşədir, ya da cəhənnəm əzabı" adlı məqaləni oxdu. Sonra darağını və diş fırçasını yudu. Açıq-qəhvəyi rəngli yun kostyumunun yubkasına düşən ləkəni təmizlədi. "Saks" uni-vermağından götürdüyü köynəyinin düyməsini qoparıb təzadən tiki. Üzündəki xalın üstündə təzəcə bitmiş iki xırda tükü dartıb çıxardı. Və nəhayət, telefonçu qız onun otağını calaşdıranda pəncərənin qabağındakı divanda əyləşib sol əlinin dirnaqlarına lak çəkməklə məşğul idi və bu işi qurtar-mağına lap az qalmışdı. Ancaq bu qız telefon zənginə görə əlindəki işi yanmış qoyan xanımlardan deyildi. Həmin anda onun oturuşuna baxsan, elə bilərdin ki, telefon lap çoxdan, onun yetkinliyə çatdığı gündən bəri aramsız zingildəyir.

Telefon aramsız zingildəyə də, qız tələsmədi, əlindəki xırda lak fırçası ilə çəçələ barmağının dirnağına səliqə ilə aypara çəkməyinə davam etdi. Sonra lak şüşəsinin ağzını qapadı, ayağa qalxdı, hələ qurumamış sol əlini havada yel-lədə-yellədə, o biri quru əli ilə divanın üstündəki ağzınacan dolu külqabını götürüb gecə stolunun yanına gəldi. Tele-fon da burada, bu stolun üstündəydi. Səliqəylə yığışdırıl-mış qoşa divan-çarpayının üstündə oturdu. Yalnız bundan sonra, telefon beşinci və ya altıncı dəfə zəng çalanda dəstə-yi götürdü.

– Alo! – dedi və sol əlinin tanıd tuğdu barmaqlarını ağ rəngli ipək xalata toxundurubmaq üçün özündən bir az da araladı. Əynində tək bu xalattan, bir də ayaqlarına keçirdiyi sürütmələrdən savayı heç nə yox idi. Üzükələri də duşxanada qalmışdı.

– Nyu-Yorku calayırım, missis Qlass, – telefonçu qızın səsinə eşitdi.

– Çox sağ olun, – dedi və külqabıya gecə stolunun üstündə yer elədi.

Dəstəkdən qadın səsi eşidildi.

– Muriel? Sənsənmi?

Qız dəstəyi qulağından azca araladı.

– Mənəm, ana. Nə var, nə yox?

– Səndən yaman nigaranam. Niyə zəng eləmərdin? Yaxşısanmı?

– Dünən axşam da, srağagün axşam da zəng eləmək istəyirdim. Ancaq telefon burada...

– Muriel, de görüm, yaxşısanmı?

Qız dəstəyi qulağından bir az da araladı.

– Lap yaxşıyam. Amma yaman istidir. Deyilənə görə, Floridada çoxdan belə isti...

– Niyə mənə zəng vurmurdun. Təmiz ürəyimi ye...

– Ay ana, azizim, axı niyə qışqırırsan? Mən səni lap yaxşı eşidirəm, – qız dedi. – Dünən axşam iki dəfə sizi sifariş ver-dim, amma...

– Atana demişdim ki, dünən, bəlkə, zəng vurdun. Amma o bilirən də... Bir şey olmayıb sənə, Muriel? Düzünü de.

– Dedim ki, lap yaxşıyam. Bəsdir, sən allah, bəsdir, ayrı sözlər yoxdur?

– Ora nə vaxt çatdınız?

– Yadımda deyil. Çərşənbə günüydü, deyəsən. Lap səhər-səhər.

– Maşını kim sürürdü?

– O, – qız dedi. – Özün də həyəcanlanıb eləmə. Lap ehmal sürürdü. Özüm də məəttəl qalmışdım.

– O sürürdü? Muriel, axı sən söz vermişdin ki...

– Ana! – Qız onun sözünü kəsdi. – Dedim axı. O lap *ehmallıca* sürürdü. Lap düzünü bilmək istəyirsənsə, bütün yol boyu əlindən yuxarı qalxmadı.

– De görüm, yolda o ağac məsələsi kimi heç bir hoqqabazlıq-zad eləmədi ki?

– Ana, dedim axı, lap ehtiyatla sürürdü. Bəsdir, sən canın, mən özüm əvvəlcədən ondan xahiş etmişdim ki, yolun ortasındakı ağ xətdən kənara çıxmasın. O da başa düşdü ki, mən nə deyirəm. Yazıq heç ağaclara tərəf baxmadı da. Yaxşı yadıma düşdü, atam maşını düzəltmədi ki?

– Hələ yox. Dörd yüz dollar istəyirlər, təkcə o zadı düzəltməyə, adı nə idi onun...

– Ana, Seymur atama *demişdi axı*, pulunu özü verəcək. Bu barədə narahat olmağa...

– Yaxşı, yaxşı, buna sonra baxarıq. O, özünü indi necə aparır? Maşında-zadda deyirəm.

– Lap yaxşı, – qız dedi,

– Yenəmi sənə o yava adla çağırır?

– Yox, indi bir təzasini tapıb.

– O, nadir elə?

– Ana, bunun sənə üçün nə *fərqi var*, axı?

– Muriel, mən *bilmək* istəyirəm. Atan...

– Yaxşı, yaxşı. Özündən çıxma. O, indi mənə 1948-ci ilin ən "Müqəddəs Yelbeyini" deyə çağırır, – qız irişə-irişə dedi.

– Hələ gülürsən də, Muriel. Bu ki dəhşətdir! Buna gül-mək yox, ağlamaq lazımdır. Fikirləşəndə adamın...

– Ana, – qız onun sözünü kəsdi, – qulaq as, gör nə deyirəm. Yadındadır, o, Almaniyadan mənə bir kitab göndərmişdi? O şeir kitabı vardı ha, onun deyirəm. Hara *qoy-muşamsa*, tapa bilmirəm. Evdən çıxanda...

– Qorxma, itirib-eləməmişən.

– Doğrudan? – qız dedi. – *Dəqiq* bilirsən?

– Lap dəqiq. Bizdədir, Freddinin otağında. Yadından

çıxıb burada qoymuşdun, mən də götürdüm, ancaq şkafta ona yer tapa bilmə... Niyə soruşursan? O istəyir, hə?

– Yox. Ancaq yolda o kitab haqqında mənə fikrim soruşdu.

– O ki almancadır!?

– Elədir, anacan. Amma onun üçün bunun fərqi yoxdur, – qız dedi və qıçını qıçının üstünə aşırı. – Deyir ki, o şeirləri *asrimizin ən böyük şairi* yazıb. Deyir gərək, heç olmasa, onun tərcüməsini-zadını tapaydın. Ya da elə *almanca* öyrənəydin. Necədir sənə üçün?

– Bu ki dəhşətdir. *Dəhşət*. Yox, buna yalnız acımaq lazımdır. Atan dünən axşam deyirdi ki...

– Bir dəqiqə, ana! – qız dedi. – Dəstəyi yerə qoyub pəncərənin qabağındakı divana sarı getdi. Oradan bir siqaret götürüb yandırdı, qayıdıb yenə qoşa divan-çarpayıda əyləşdi. – Hə, eşidirəm, ana, – dedi və ağızındaki tüstünü havaya püflədi.

– Muriel, mənə qulaq as!

– Qulağım səndədir.

– Atan doktor Sivetski ilə danışib.

– Doğrudan? – qız içini çəkdi.

– *Hər şeyi* ona danışib. Hər halda, özü mənə dedi. Atanı tanıdırsan, bəyəm? O ağac əhvalatını da. Pəncərə söhbətini də. Mənə nə dediklərini də. Yazıq arvad necə dəfn olunmaq istədiyini vəsiyyətlə eləyəndə onun nə dediyi yadırdır? Bermud adalarının rəngli şəkillərinin başına nə oyun gətirdiyini də – bir sözlə, *hamısını* ona danışib.

– Hə? – qız dedi.

– "Hə" nədir? Heç bilirsən həkim atana nə deyib? Əvələn, bunu deyib ki, hərbiçilərin onu bu vəziyyətdə hospital-dan buraxmaları əsl *cinayətdir*. Vicdan haqqı. Atana *açıq şəkildə* bildirib ki, ola bilsin – özü də buna *ehtimal* daha çoxdur – Seymur öz hərəkətlərini idarə etmək qabiliyyətini *tamam* itirsin. Vicdanım haqqı, belə deyib.

– Burada, mehmanxanada da bir psixiatr var, – qız dedi.

– *Kimdir?* Adı nədir?

– Yaxşı yadımda qalmayıb. Rizerdir, deyəsən. Deyilənə görə, çox yaxşı həkimdir.

– Heç eşitməmişəm.

– Nə olsun. Sən eşitməmişən deyə pis həkimdir?

– Muriel, məni əsəbiləşdirmə. Biz burada sənə görə *bərk* narahatıq. *Keçən axşam* atan sənə teleqram vurmaq istəyirdi ki, evə qayıdasan, çünki...

– Yox, ana, mən hələ qayıtmaq istəmirəm. Arxayın ola bilərsiniz.

– Muriel! Vicdan haqqı doktor Sivetski deyir ki, Seymur tamamilə *dəli* ola...

– Ay ana, axı heç *iki gün deyil* gəldiyimiz. Neçə ildən bəri birinci dəfədir məzuniyyətə çıxanda adam kimi dinclənilirəm. İndi deyirsən şələ-küləmi də yığışdırıb evə qayıdım, hə? Yox, qayıdan deyiləm, – qız hökmə dedi. – Bir də ki, onsuz da indi bu halda qayıda bilmərəm. Təmiz yanmışam, yerimdən tərpənə bilmirəm.

– Necə? Yəni elə bərk yanısan? Bəs mən sənənin çantana "Bronz" kremi qoymuşdum axı. Niyə ondan istifadə etməmişən? Onu çantanın...

– Sürtmüşdüm, amma xeyri olmadı. Yenə də yandım, özü də bərk.

– Bu, çox təhlükəli şeydir. Haran yanıb elə?

– Hər yerim, əzizim, hər yerim.

– Bu, çox pis şeydir.

– Qorxma, ölüb-eləmərəm.

– Yaxşı, de görüm, o psixiatrla danışib-elədin?

– Belə də, danışdım, az-maz.

– O, nə dedi? Sən onunla danışanda Seymur haradaydı?

– "Okean" da piano çalırdı. Gələn gündən iki axşamdır, orada piano çalmaqla məşğuldur.

– Yaxşı, həkim nə dedi?

– Heç. Elə bir şey demədi. Birinci o, özü mənə yaxınlaşdı. Dünən axşam "binqo" oynayanda mənimlə yanaşı oturmuşdu, soruşdu ki, o biri salonda piano çalan mənim ərimdimi? Dedim, bəli, ərimdir. Sonra soruşdu ki, Seymur bu yaxınlarda xəstə-zad yatmayıb ki? Mən də dedim ki...

– Axı bunu niyə soruşdu?

– Bilmirəm, ana. Mən bilən, ona görə ki, Seymur həm çox arıqdır, həm də sifətdən xəstə adama oxşayır, – qız dedi. – Nə isə, "binqo" oyunundan sonra o, arvadıyla bir yerdə məni bir barə dəvət elədi. Mən də getdim. Arvadı yaman zırpı şeydir. Yadındadır, Bonvitda qəşəng bir don görmüşdük, e? Hələ sən də dedin ki, bunu geyənin görərkən incə-mincə...

– O yaşıl donu deyirsən...

– Hə, hə. Bax, ondan geyinmişdi! Yançaqlan-zadı tamam bayırda qalmışdı. Tez-tez məndən soruşurdu ki, Seymurun Medison-avenyudakı şlyapa dükənin sahibi Suzen Qlassa qohumluğu çatmır ki?

– Bəs o, nə dedi? Həkim e, həkim nə dedi?

– Ee, nə deyəcək. Heç nə. Bir də ki barda səs-küydən qulaq tutulurdu.

– Yaxşı, yaxşı. Bəs sən ona demədin ki, Seymur nənin oturduğu kresloya neyləmək istəyirdi?

– Yox, anacan. Demədim. Çox elə xırdalamadım, – qız dedi. – Bəlkə, bir də onunla danışa bildim. *Bütün* günü barda olur.

– Demədimi ki, günlərin bir günündə Seymur – özün bilirsən də – ağılını-zadını itirə, sənə xətər yetirə bilər?

– Yox, yox, – qız dedi. – Bilirsən, ana, nə var? Belə bir hökm vermək üçün gərəkdir onun əlində çoxlu fakt ola. Gərəkdir, xəstənin uşaqlıqdan tutmuş ta bu günəncə, həyatı haqqında hər şeyi bilə. Axı mən sənə dedim ki, bar çox səs-küylü idi, ağız deyəni qulaq eşitmirdi.

– Hə, yadıma düşmüşkən, de görüm, o mavi paltonu neylədin? Geyirsənmi?

– Geyirəm. Çiyindən bir az yığdırmalı oldum.

– Bu il orada *necə* geyinirlər?

– Çox pis. Elə bil, dünyadan xəbərsizdilər. Hamı paritli xəstəsi olub, – qız dedi.

– Qaldığınız otaq necədir?

– Pis deyil. *Ötüşmək* olar. Müharibədən əvvəl yaşadığımız nömrəni bu dəfə ala bilmədik, – qız dedi. – Bu il yaman sarsaq adamlar yığışib bura. Yeməkhanada bizimlə yanaşı stolca oturanları görsəydin, dəli olardın. Elə bil, arabadan indicə düşüblər.

– İndi hər yerdə elədir. Gecə köynəyi aynına olurmu?

– Yaman uzundu. Sənə *dedim* axı, uzun olacaq.

– Muriel, bir də səndən soruşuram. Düzünü de, hər şey qaydasındadırmi?

– *Hə*, anacan, hə! – qız dedi. – Mən dəfə hə!

– Evə qayıtmaq fikrin də yoxdur, eləmi?

– *Yox*, anacan, yoox!

– Dünən axşam atan dedi ki, nə qədər istəyir verirəm,

özü təkca hara istayir getsin, hər şeyi bir də yaxşı-yaxşı götür-qoy elasin. Həttə gəmi ilə dəniz səyahətinə çıxmağınad razıdır. Hər ikimiz bu qənaətə gəlmişik ki...

– Yox, çox sağ olun, – qız dedi və qıçını qıçının üstündən götürdü. – Ana, bu danışıq bilirsən mənə neçəyə...

– Heç başa düşə bilmirəm ki, sən *bütün* müharibəni oturub o gədənin nəyini gözləmişən? Tək sən deyilsən e, bütün bu indiki başıboş qızların hamısı...

– Ana! – qız onun sözünü kəsdi, – bəsdir, gəl bu söhbəti qurtaraq. Vaxtdır, Seymur indi hər dəqiqə içəri girə bilər.

– Haradadır ki?

– Çimərlikdə.

– Çimərlikdə? Təkbaşına? Qorxmursan, onu çimərliyə tək buraxırsan?

– Ana, – qız dedi, – elə danışırsan ki, elə bil, Seymur *dəlixanadan-zaddan* çıxıb.

– Mən elə şey demədim, Muriel. Özündən uydurma.

– Dediyyəndən belə *çixir*. O yazıq isə dinməz-söyləməz qumda uzanıb özünü günə verməkdən başqa, heç nəyin yiyəsi deyil. Heç xalatını da soyunmur.

– Xalatını soyunmur? Elə niyə?

– Mən nə bilim. Yəqin, ağappaq bədəninə camaata göstərməkdən utanır.

– Aman allah, axı ona, *hökmən*, günəş vannası lazımdır...

– Seymur bəyəm indi tanıyırsan, – qız dedi və yenə qıçını qıçının üstünə aşırı. – Deyir, istəmirəm ki, bu haram-zadələr bədənimə döydürdüyüm şəkilləri görüb mənə ağır büzsünlər.

– Axı onun bədəninə heç nə yoxdur! Bəlkə, əsgərlikdə-zadda döydürüb?

– Yox, anacan, yox, – qız dedi. Və ayağa qalxdı. – Bəsdir, qurtaraq. Bəlkə, səhə yənə zəng vurdum.

– Muriel, diqqətlə mənə qulaq as. Gör nə deyirəm.

– Eşidirəm səni, ana, – qız dedi və ağırlığını indi də sağ qıçının üstünə sald.

– Əgər o, birdən əcaib bir hərəkət eləsə və yaxud belə bir söz *desə*, ərinmə, *tacili* mənə zəng vur. Başa düşdün də nə deyirəm? Eşidirsənmi?

– Ana, mən Seymurdan qorxmuram.

– Sən ancaq mənə söz ver. Söz ver ki, zəng vuracaqsan.

– Yaxşı, yaxşı, söz verirəm. Xudahafız, – dedi. – Atama salam deyərsən. – Və dəstəyi asdı.

– Seymur Qlass, uzundraz, – anası ilə mehmanxanada qalan balaca Sibil Karpenter dedi. – Yəqin, onu görən olmaz?

– Bəsdir də, ay şeytan, dinc dur. Ananı hövsələdən çıxarma, düz dur görüm.

Missis Karpenter gündə bərk yanmasın deyə, Sibilin çiyinlərinə krem sürtür, sonra onu uşağın arıq, sərcə qanadlarına oxşar kürəklərinə yayırdı. Sibil iri, bərk doldurulmuş çimərlik topunun üstündə özünü rahatlayaraq, gözünü okeana tərəf zilləmişdi. Əynində sən bir çimərlik dəsti vardı, ancaq bu dəstin sinəliyinə indi onun heç bir ehtiyacı yox idi. Bu, ona yalnız doqquz, on ildən sonra lazım ola bilərdi.

– Heç demə, adicə cib dəsmalı imiş, özü də ipəkdən, yaxından baxan kimi bildim, – skamyada missis Karpenterlə yanaşı oturan qadın dedi. – Kaş onu necə bağladığını mən də biləydim. Çox qəşəng görünürdü.

– Ola bilər, – missis Karpenter razılaşdı. – Sibil, səninki deyiləm, *dinc* dur.

– Yəqin, onu görən olmaz? Hə? – Sibil soruşdu.

Missis Karpenter nəfəsini dərdi.

– Qurtardıq, – dedi. Yağ şüşəsinin ağzını bağladı.

– Di qaç, şeytan, sən get, oyna. Anan da getsin mehmanxanaya, missis Həbellə martini içməyə. Oradan sənə zeytun gətirəcəm.

Sibil anasının əlindən qurtulan kimi, qumlu sahilə cumdu və "Baliqçı pavilyonu"na sən addımlamağa başladı. Yolda ayaq saxlayıb, uçuq nəm qum saraycığını ayağı ilə vurub uçurtdu və bir azdan mehmanxana çimərliyinin həndəvərindən tamam uzaqlaşdı.

Xeyli, təqribən beş yüz metr gedəndən sonra, birdən üzü dənizə, sahiləki qum təpəciklərinə sən götürüldü. Cavan oğlanın arxası üstə uzandığı yerə çatıb dayandı.

– Çimməyə gedəssən, uzundraz? – qız soruşdu.

Cavan oğlan səksəndi, əyindəki xalatın yaxalığından yapışdı. Sonra qarnı üstə çevrildi, kolbasa kimi bükülmüş dəsmal gözündən sürüşdü. Başını qaldırıb Sibili süzdü:

– Aaa, salam, Sibil!

– Getmirsən çimməyə?
– Elə *səni* gözləyirdim, – oğlan dedi. – Təzə nə xəbər var?
– Nə?
– Bugünkü proqramı deyirəm. Təzə bir şey var?
– Sabah atam gəlir. Əyriplan, – Sibil ayağının ucu ilə qumu sovura-sovura dedi.

– Gözümü tökdün ki? O yana elə, cumbuş, – deyə cavan oğlan Sibilin topuğundan yapışdı. – Hə, elə vaxtdır, gəlsə, yaxşıdır. Mən də elə bu saat onu gözləyirəm. Bu saat.

– Bəs o xala haradadır? – Sibil soruşdu.

– Hansı xala? – Cavan oğlan seyrək saçlarının qumunu çırpdı. – Bunu bilmək çox çətindir, Sibiş. Min yerdə ola bilər. Bəlkə də, bərbərxanadadır. Saçlarını rənglədir. Ya da elə otaqda oturub kəsinb uşaqlara oyuncaq düzəldir – yumruqlarını düyünlənib üst-üstə qoydu və çənəsinə söykədi. – Sən məndən ayrın şey soruş. Nə qəşəng çimərlik paltarın var. Mənim də bu cür mavi çimərlik kostyumundan xoşum gəlir.

Sibil bir ona, bir də öz qabanıq qarnına baxdı.

– Bu ki *sarıdır*, – dedi, – sən.

– Doğrudan? Yaxın gəl görüm.

Sibil bir addım irəli gəldi.

– Doğru deyirsən. Lap ağılımı itirmişəm!

– Getmirsən çimməyə? – Sibil dedi.

– Hələ fikirləşməliyəm. Arxayın ola bilərsən, bu saat elə bu məsələni beynimdə ciddi götür-qoy etməklə məşğulam.

Sibil cavan oğlanın arabir yastıq kimi istifadə elədiyi hava döşəyini ayağı ilə göstərək:

– Bunu *doldurmaq* lazımdır, – dedi.

– Düz deyirsən. Doldurmaq lazımdır, özü də mən istədiyimdən də çox. – Əllərini çənəsinin altından götürdü, çənəsi quma dirəndi. – Sibiş, – dedi, – sən çox gözəl qızsan. Sənə baxanda adamın ürəyi açılır. Bir az özündən danış mənə. – Əllərini irəli uzadıb Sibilin hər iki topuğunu ovuclarının içinə aldı. – Bax, mən Oğlağam, – dedi. – Bəs sən nədən?

– Şeron Lipşuts deyir ki, piano çalanda sən onu böyründə oturtmusan, – Sibil dedi.

– Doğrudan, belə dedi?

Sibil dərhal başı ilə təsdiqlədi.

Cavan oğlan qızın topuqlarını buraxdı, qollarını geri çəkdi, sağ qolunu yanağının altına yastıqladı.

– Düzdür, Sibiş, – dedi, – amma mən neyləyə bilərdim, özün başa düşürsən də, məndən asılı deyildi. Oturmuşdum, çalardım, sən də ki gözə dəymirdin. Birdən Şeron Lipşuts gəlib böyrümdə oturdu. Mən onu necə qovaydım? Heç qova bilərdim?

– Bilərdin.

– Yox, yox. Sən nə danışırsan, mən elə şeyi bacarmıram, – cavan oğlan etiraz elədi. – Ancaq heç bilirsən neylədim?

– Neylədin?

– Elə təsəvvür elədim ki, yanımda oturan sənə.

Sibil dərhal aşağı əyilib qumu eşəlməyə başladı.

– Gəl gedək, çimək, – dedi.

– Gedək. Məncə, bunu bacaram.

– Gələn dəfə onu, hökmən, yanından qovarsan. Yaxşımi? – Sibil dedi.

– Kimi?

– Şeron Lipşutsu.

– Aa, onu deyirsən, – cavan oğlan dedi. – Bu ad səni rahat buraxmır, deyəsən. Yuxunu-zadını əlindən alıb. – Və qəfil ayağa sıçradı. Okeana sən boylandı. – Sibiş, gəl belə ələyə. Balıq tutaq. Banan balığı. Bəlkə də, bəxtimiz gətirdi.

– Nə balığı?

– Banan balığı, – dedi, xalatinin bağını açdı. Onu aynından çıxardı. Ağappaq, cılız çiyinləri üşəndi. Əynində təkə göy rəngli çimərlik paltar qaldı. Xalata əvvəlcə uzununa iki qatladı, sonra büküb yumruladı. Bayaq gözələrinə ördüyü dəsmalı açdı, qumun üstünə sərdi, xalata onun üstünə qoydu. Əyilib hava döşəyini yerdən qaldırdı, qoltuğuna vurdu. Sol əli ilə Sibilin əlindən yapışdı. Əl-ələ verib suya sən yollandılar.

– Yəqin ki, sən banan balığı görmüsən də? – cavan oğlan dedi.

Sibil başını buladı.

– Necə görməmişən? Bəs sən harada *yaşayırsan* belə?

– Bilmirəm.

– Necə yəni, bilmirəm. Ola bilməz. Şeron Lipşutsun heç *dörd yaş yoxdur*, amma *haralı* olduğunu dəqiq bilir.

Sibil dayandı, əlini onun əlindən çəkdi. Yerdən adi bir balıqçulağı götürüb maraqla ona baxmağa başladı. Sonra onu yerə tulladı.

– Şam məsəsi, Konnektikat, – dedi və qarnını irəli gəbərdə-gəbərdə yola düzəldi.

– Şam məsəsi, Konnektikat, – cavan oğlan onun dediyini təkrar elədi. – Hə, demək istəyirsən ki, eviniz haradasa Konnektikat ştatındakı şam məsəsinin yaxınlığındadır. Elə deyil?

Qız başını qaldırıb tərs-tərs ona baxdı.

– Bizim evimiz elə oranın özündədir, – hirsə dedi. – Mən Konnektikat ştatı, Sam məsəsində *yaşayıram*. – İrəli qaçıb, oğlandan bir neçə addım aralandı. Sol əli ilə sol dabanından yapışib iki üç dəfə hoppanıb düşdü.

– Ay sağı ol. İndi tamam aydın başa düşdüm, – oğlan dedi.

Sibil dabanını əlindən buraxdı.

– “Zənci balası Sambo”nu oxumusan? – dedi.

– Təsədüfə bax! – cavan oğlan dedi. – Qəribədir, mən onu elə dünən axşam oxuyub qurtarmışam. – Əyilib yenə Sibilin əlindən tutdu. – Bu kitab sənin xoşuna gəlir?

– Pələnglər yenə də o ağacın başına fırlanırdılar?

– Hə, hə. Hətta mən qorxudum heç dayanmayalar. Aman allah, ömrümdə bu qədər pələng görməmişdim.

– Orada axı cəmisini altı dəneydi.

– *Cəmi* altı! – Cavan oğlan heyrətləndi. – Bəyəm bu, *azdır*?

– Mumdan xoşun gəlir? – Sibil soruşdu.

– Nədən?

– Mumdan?

– Çox, lap çox. Bəs sənin? – cavan oğlan dedi.

Sibil başı ilə təsdiqlədi.

– Zeytundan necə, xoşun gəlir? – qız yenə soruşdu.

– Zeytundan? Əlbəttə. Zeytundan, bir də mumdan.

Onlarsız bir addım da atmaram.

– Şeron Lipsutsdan da xoşun gəlir, eləmi?

– Hə, hə! Xoşun gəlir, – oğlan dedi. – Bilirsən, niyə? Ona görə ki, mehmanxanada, foyədə gəzişən balaca itləri o heç vaxt incitmir. Elə götürək, o kanadalı xanımın cırdan-boy buldoqunu. Bəlkə də, inanmayacaqsan mənə, amma mehmanxanada yaşayan balaca qızların *bəziləri* o iti çubuqla

döyələməkdən ləzzət alırlar. Amma Şeron heç vaxt. O heç kimi incitməz, heç kimə sataşmaz. Bax, buna görə ondan çox xoşum gəlir.

Sibil dinmirdi.

– Mən saqqızı xoşlayıram, – axır ki, dilləndi.

– Onu kim xoşlamır ki? – cavan oğlan dedi. Və ayaqlarını suya salmaq istədi. – Oy, oy, oy! Yaman soyuqdu. – Hava döşəyini suya buraxdı. – Yox, yox, Sibiş, bir dəqiqə hövsələ elə. Bir az irəli gedək, sonra.

Onlar su Sibilin qurşağına çatanacan getdilər. Sonra oğlan onu qaldırıb üzüqoylu hava döşəyinin üstünə qoydu.

– Bəs başına qoymağa günlükdən-zaddan bir şey götürməmişən? – cavan oğlan soruşdu.

– Eyy, buraxma! – Sibil əmr elədi. – Möhkəm tut.

– Bağışlayın, missis Karpenter, mən öz işimi yaxşı bilərəm, – cavan oğlan dedi. – Siz ancaq suyun dibinə baxın, yoxsa banan balığını gözdən qaçırsınız. Bu gün onun çox asan ovlanan günüdür.

– Hani, heç bircəciyi də gözümə dəymir, – Sibil dedi.

– Aydın məsələdir. Onların çox *qəribə* xasiyyəti var, – Cavan oğlan döşəyi yavaş-yavaş qabağa itələyirdi. Su hələ onun sinəsinə çatmamışdı. – Çox faciəvi həyat sürürlər, – dedi. – Bilirsən necə, Sibiş?

Sibil başını buladı.

– Acan kimi suyun dibində olan darboğaz çalalara doluşurlar. O çalalarda kalan banan olur. Onlar bu çalalara girməmişdən qabaq adi balıqlardan heç nə ilə fərqlənmirlər. Amma elə ki girdilər, özlərini lap donuz kimi aparırlar. Birini öz gözlərimlə görmüşəm: o, çalaya girəndən sonra birdəfəyə düz yetmiş səkkiz banan yedi. – Oğlan önündəki döşəyi yükü ilə birlikdə üfüqə sarı bir az da irəli itələdi. – Təbii ki, onlar bu cür çox yediklərinə görə o qədər şişirlər ki, girdikləri çaladan bayıra çıxa bilmirlər. Onun dar boğazından keçə bilmirlər.

– Çox uzağa getməyək. – Sibil dedi. – Bəs sonra neyləyirlər?

– Kimlər?

– Banan balıqları.

– Hə, yəni bilmək istəyirsən ki, onlar bu qədər yeyəndən sonra o çaladan bayıra çıxa bilməyəndə neyləyirlər, hə?

– Aha.

– Deməyə dilim gəlmir, Sibiş. Onlar övlərlər.

– Niyə? – Sibil soruşdu.

– Banan qızdırmasına tutulurlar. Bu, çox pis xəstəlikdir.

– Eyy, ora bax! *Dalğa* üstümüzdə gəlir, – Sibil həyəcanla dedi.

– Gəl onu heç vecimizə də almayaq, guya, heç ondan qorxmuruq, – cavan oğlan dedi. – Guya, ikimiz də əsl cən-gavərik. – O, Sibilin topuğundan yapışdı, döşəyi aşağı basaraq, irəli itələdi. Döşək şahə qalxdı, dalğa ilə kəllə-kəlləyə gəldi. Dalğa qızın saşsın saçlarını islatdı da, o, nəşəylə çığırdı. Döşək yenidən üföqi vəziyyətə alanda qız islaq saçlarını əli ilə gözlərinin üstündən bir kənara atıb, sevincək dedi:

– Elə indəcə birini gördüm.

– Nəyin birini, əzizim?

– Banan balığının.

– Ola bilməz! – Cavan oğlan dedi. – Ağzında banan var idimi?

– Vardı, – Sibil dedi. – Özü də altısı.

Cavan oğlan birdən Sibilin döşəkdən sallanan ayağın-dan yapışdı, yuxarı qaldırıb onu öpdü.

– Eyy, neyləyirsən? – ayaq sahibi başını döndərüb çığırdı.

– “Eyy” sənin özünsən. Geri qayıdınq. Doymadın?

– Yox, hələ doymamışam.

– Onda çox hayıf, – dedi və döşəyi sahələ tərif itələmə-yə başladı. Qıraqda Sibil düşəndən sonra onu qoltuğuna vurdu.

– Hələlik, – Sibil dedi və heç bir təəssüflənib-ələmədən mehmanxanaya sarı qaçdı.

Cavan oğlan xalatını geyindi, yaxasını bərk-bərk bağla-dı, dəsmalını cibinə soxdu. Yaş, sürüşkən, hələ də yöndəmsiz hava döşəyini qaldırıb qoltuğuna vurdu. Qızmar, yumşaq qumun üstü ilə tək-tənha mehmanxanaya sarı addımladı.

Zirzəmidə – mehmanxana müdiriyyəti müsafirlərdən xahiş eləmişdi ki, çimərlikdən qayıdanda öz otaqlarına yalnız buradakı liftlə qalxsınlar – burnuna sink məzi sürtmüş bir qadın onunla birlikdə liftə girdi.

– Mənim ayaqlarımda nə görmüsünüz belə, niyə baxırsınız? – Lift tərpanəndə cavan oğlan həmin qadına dedi.

– Başa düşmədim sizi? – qadın təəccüblə soruşdu.

– Deyirəm, yəni mənim ayaqlarımda nə görmüsünüz?

– *Bağışlayın*, mən döşəməyə baxırdım, – qadın çiyin-lərini çəkdi və üzünü qapıya sarı çevirdi.

– Baxmaq istəyirsiniz, deyin baxmaq istəyirəm, – cavan oğlan deyindi. – Daha bunu xəlvət eləməyin nə mənası?

– Xahiş edirəm, saxlayın, mən düşüm, – qadın liftçi qıza dedi.

Liftin qapıları açıldı, qadın geriyyə dönüb baxmadan lift-dən çıxdı.

– Hamı kimi mənim də iki normal ayağım var. Bilmirəm, bu camaat onlarda nə görüb? Hər yetən gözünü onlara zilləyir, – cavan oğlan deyindi. – Beşə, xahiş edirəm. – Sonra cibindən otağın açarını çıxardı.

Beşinci mərtəbədə düşdü. Dəhlizin o biri başına tərəf getdi. Beş yüz yeddinci otağa girdi. Otaqdan dəri və lak iyi gəlirdi. Bir müddət dinməzəcə dayanıb, qoşa yerli enli çarpayıda yatmış qıza tərəf baxdı, sonra gedib çamadanını çıxardı, açdı, tapançasını götürdü. Onun darağını çıxardı, baxdı, sonra qaytarıb yerinə soxdu. Çaxmağını geri çəkdi. Gəlib qızın böyründə oturdu, onun sifətinə baxdı, sonra tapançasını sol gicgahına dirədi və barmağını tətiyə basdı.

TOPAL DOVŞANIN KONNEKTİKAT SƏFƏRİ

Meri Ceyn, axır ki, Eliozaanın evini axtarıb tapanda saat üç olardı. Elioza onu qarşılamaq üçün küçə qapısına çıxanda dil-ağız eləməyə başladı ki, hər şey *lap yaxşı* gedirdi, yolu *lap dəqiqliklə* xəbriyəydi, amma bu Merrik Parkueydən dönan kimi yolu azdı.

– Merrik yox ey, *Merrit* Parkuey, ay körpə! – Elioza onun səhvini düzəltirdi və xatırladı ki, axı o, qabaqlar düz iki dəfə özü bura tək gəlmiş, amma Meri Ceyn birdən içini çəkərək: «salfet» deyə nə isə mızıldanıb öz maşınına sarı çıxdı. Elioza dəvə yunundan olan paltosunun yaxalığını qaldırdı, arxasını küləyə qarşı çevirib gözlədi. Meri Ceyn üz-gözünü salfet ilə silə-silə dərhal geri qayıtdı, amma bunun elə bir xeyri olmadı, çünki sifətindəki pərişan, hətta kirli bir görkəm yenə də silinmədi. Elioza gülə-gülə dedi ki, andir yemək də yandı, qızardılmış ət də – heç nə onlara qismət olmadı. Meri Ceyn isə bildirdi ki, narahat olmağa dəyməz, yolda nahar eləyib. Hər ikisi bir yerdə evə san yollananda Elioza, Meri Ceyndən soruşdu ki, nə əcəb onu bu gün işdən *buraxıblar*. Meri Ceyn cavab verdi ki, yox, elə deyil, əslində, onu işdən buraxmayıblar, sadəcə olaraq, mister Ueynburq qrija olub və indi Larçmontda öz evində oturur, buna görə də indi işi hər axşam ona məktub gətirmək və ondan idarəyə məktub aparmaqdır. Və dalısınca Eliozaadan soruşdu: «Bu qrija nə olan şeydir?» Elioza əlindəki siqareti palçıqqa qarışmış qarın üstünə atıb tapdaladı və dedi ki, *dəqiq* bilmir, ancaq Meri Ceyn narahat olmaya bilər, çünki yoluxucu xəstəlik deyil. Meri Ceyn: «Oh!» – deyə içini çəkdi və onlar evə girdilər.

Yirmi dəqiqədən sonra, hər ikisi qonaq otağında əllərindəki ilk qədəhləri qurtarmaq üzrəydilər və vaxtı ilə kollecdə bir yerdə oxuyan, yataqxanada bir otaqda qalan köhnə tələbə rəfiqələr kimi bir-birinin sözünü kəsə-kəsə söhbət edirdilər. Onları bir-birinə bağlayan tellər daha güclüydü: heç biri kolleci başa vura bilməmişdi. Elioza kolleci ikinci kursda, 1942-ci ildə, yataqxananın üçüncü mərtəbəsində

ağzabağlı liftin içində bir əsgərlə bir yerdə yaxalanandan bir həftə sonra atmalı olmuşdu. Meri Ceyn də kolleci elə həmin ildə, həmin kursda, bəlkə də, elə həmin ayda atıb, Florida ştatındakı Ceksonvil hərbi aviasiya məktəbinin kursantına arə getmişdi. Missisipi ştatının Dill şəhərindən gəlmiş və lap uşaqlıqdan təyyarə dəlisi olan bu anq oğlan Meri Ceynlə evli olduğu üçcə ayın ikisini hərbi patrul serjantını bıçaqladığına görə həbsxanada yatmışdı.

– Yox, – Elioza deyirdi, – dəqiq yadımdadır, o, *kürən idi*. – Yox, – Elioza uzunub anıq, amma qəşəng çıqlarını bir-birinin üstünə aşırırmışdı.

– Mən eşitdiyimə görə, sarışın imiş, – Meri Ceyn təkrar elədi. O, göyümtül kresloda oturmuşdu. – Adı nədir onun... axı o and içirdi ki, sarışındır.

– Yox bir! – Elioza əsnədi. – O rəngləyəndə mən özüm də o *otaqdaydım*. Nə oldu? Orada siqaret qurtardı?

– Narahat olma, özümdə hələ bir dolusu var, – Meri Ceyn dedi. – Harada qaldı bu? – deyə əl çantasını qurdaladı.

– Bu gic mürəbbiyənən bilmirəm də neyləyim, – Elioza uzandığı yerdən tərpənmədən dedi. – Bir saat bundan qabaq ağı təzəcə açılmış iki bloku gözünün qabağında bura qoymuşdum, indi gələcək ki, bunları neyləyim. Lənətə gəlsin onu, harada qaldım?

– Teringerdə, – Meri Ceyn onun yadına saldı və öz siqaretindən birini çıxarıb alışırdı.

– Hə, hə, elədir. Tamam yadıma düşdü. Frenk Henke ilə toylarından qabaqkı *gəcə* mənim yanımda rənglədi. Henke yadına gəlir?

– Gəlir nədir? Törənin, üst-başı cındırılırın biriydi. Həm də yaman pinti oğlan idi.

– Pinti nədir? İlahi, o lap yuyulmamış Bela Luqoşinin özüydü, durmuşdu.

Meri Ceyn başını geri atıb qəhqəhəylə güldü.

– Yaman dedin! – deyə öz qədəhinə sarı ayıldı.

– Qədəhini bəri ver, – Elioza yalın, corablı ayaqlarını döşəməyə uzadıb durdu. – Lənətə gəlsin bu *gic* mürəbbiyəni, heç bilirsən, onu bizimlə buraya, bağa gətirmək üçün nə qədər əziyyət çəkdim. Bu gic-gicəni razı salmaq üçün az qaldı ki, Leonu da onu öpməyə məcbur edəm. İndi tamam peşman olmuşam... Ehey, bunu haradan tapmışan?

– *Bunu?* – Meri Ceyn boğazındakı kameliya broşkasını göstərərək soruşdu. – Bu ki mənə elə o vaxtdandır, tələbəlikdən. Anamdan qalıb.

– İlahi, – Elioza əlində boş qədəhlər, ah çəkdi. – Görən, mənə haçan belə fərlı şey bağışlayan olacaq. Demirəm, bəlkə, Leonun anası ölüb-eləyə, – ay öldü ha! – bəlkə, ondan mənə yadigar bir şey qala. Qədim buzdeşən mildən-zaddan. Özü də üstü yazılı!

– İndi necə, onunla yola gedə bilirsinizmi?

– Sən zarafat elə! – Elioza mətbəxə girəndə dedi.

– Mən daha içməyəcəyəm. Bax bu, axırıncısıdır ha!

– Meri Ceyn onun dalınca qışqırdı.

– Elə şey yoxdur. *Kim kimi* zəng eləyib. Kim iki saat gecikib? Məni bezdirməyənəcən səni buradan buraxan deyiləm. Cəhənnəm olsun sənin işin da, karyeran da.

Meri Ceyn başını yelləyə-yelləyə uğunub getdi, amma Elioza bunu görmədi, o artıq mətbəxdəydi.

Meri Ceyn otaqda tək oturmaqdan bezən kimi ayağa qalxdı, pəncərəyə sarı gəldi. Pərdəni araladı, pəncərənin çərçivəsindən yapışmaq istəyərkən barmaqlarının qara hissə bulaşdığını hiss eləyib, əlini geri çəkdi, onu o biri təmiz əlinə silib, bir az kənara çəkildi. Bayırda zığ-zımqı şaxtadan buz bağlayırdı. Meri Ceyn pərdələri çəkib örtüdü, göyümtül kresloya sarı qayıtdı. Ağzına kimi dolu olan iki kitab rafının böyründən keçəndə dönüb oradakı kitabların heç adlarına da baxmadı. Oturdu, çantasını açdı, oradan güzgüsünü götürüb dişlərinə baxdı. Dodaqlarını qapayaraq dilini üst damağına bərk-bərk sürtüb, bir də güzgüdə diqqətlə özünə baxdı.

– Bayırda bir şaxta düşüb, gəl görəsən, – arxaya çevrilərək dedi. – Aman allah, nə tez hazır oldu! Sodayla qanşır-mısanmı?

Elioza hər əlində bir qədəh dayandı, hər iki şəhadət barmağını tapança lüləsi kimi irəli uzadıb dedi:

– Heç kəs yerindən tərpənməsin! Hamınız mühasirəyə alınmışsınız!

Meri Ceyn gülə-gülə əlindəki güzgünü kənara qoydu. Elioza əlində qədəh yaxına gəldi, Meri Ceyninkini əli əsə-əsə stolun üstünə qoydu, özününkünü isə əlində saxladı. Təzədən divana sərələndi.

– Bilirsən heç, o mürəbbiyə bütün günü burada nə işlə məşğuldur, – dedi. – Zirpi, qara yançaqlarını yumşaq yera basıb bütün günü «Mantiya»-ni oxuyur. Soyuducunun buzluğunu çıxardanda əlimdə yera düşdü. Mənə elə tərs-tərs baxdı ki, elə bil, ona borcum var.

– Bax, bu, axırıncısıdır ha, daha içməyəcəyəm, – Meri Ceyn qədəhini yuxarı qaldırıb dedi. – Aa, qulaq as. Bilirsən, keçən həftə kimi gördüm «Lord and Teylor» univermağında?

– Hm, – Elioza dedi və başının altındakı balıncı rahatladı. – Yəqin, Akim Tamirovu?

– *Kimi?* – Meri Ceyn təəccübləndi. – O, kimdir elə?

– Akim Tamirov. Kinoda oynayır. Yaman məzəli də danışığı var: «...Sən elə hər şeyi zarafata salırsan». Yaman xoşum gəlir ondan... Bu xarabada rahat bir balıncı da tapa bilmirsən. Hə, bəs sən kimi görmüşdün?

– Ceksonu. Yadındadır o qız...

– Hansı Ceksonu deyirsən?

– Bilmirəm. Psixologiya kursunda bizimlə oxuyan vardı e, həmişə də...

– Onların elə ikisi də psixologiya kursunda bizimlə oxuyurdu.

– Elədir. O nəhəng...

– Marsiya Luiza. Mən də ona bir dəfə rast gəlmişəm. Yaman uzunçudur, sənin də zəhləni tökdü, eləmi?

– Hələ soruşursan da! Bilirsən nə deyirdi?! Doktor Uaytinq ölüb. Dedi ki, Barbara Hilldən məktub alıb. O yazıb ki, doktor Uaytinq keçən yay xərçəngdən ölüb. Yazıq qadının altmış ikicə funtluq çəkisi qalıbmış öləndə. Dəhşətdir, eləmi?

– Yox.

– Elioza, sən lap daşürəkli olub getmişən.

– Hm. Başqa nə danışdı?

– Hə. Avropadan tazəcə qayıtmışdı. Əri haradasa Almaniyada-zadda qulluq eləyirmiş. O da onun yanındaymış. Deyirdi, qırx yeddi gözlü bir evdə yaşayırmışlar, orada onlardan başqa bir ailə və onacan xidmətçi varmış. Özünün də ayrıca minik atı. Onların mehtəri vaxtıyla Hitlerin yaxın adamıymış. Ona da at minməyi-zadı öyrədirmiş. Sonra da başladı bir zənci əsgərin onu orada, az qala, necə zorlamaq istədiyindən danışmağa. Düz univermağın içində, camaatın ən gur yerində bunları mənə elə havasla danışdı... Özün

ki onu yaxşı tanıyırsan. Dedi ki, həmin əsgər ərinin sürücüsü imiş. Bir gün səhər-səhər onu harasa – bazara-zada aparanda buna cəhd eləyib. Dedi, qorxudan özümü elə itirmişdim ki, heç...

– Bir dəqiqə, bağışla, – Elioza həm başını, həm də səsinə qaldırdı. – Ramona, sən sən?

– Mənəm, – balaca uşaq səsi cavab verdi.

– İçəri girendən sonra qapını ört, yaxşımı? – Elioza qışqırdı.

– Ramonadır? Üy, onu görməkdən ötrü bumumun ucu göynəyir. Gör mən nə vaxtdan...

– Ramona, – Elioza gözlərini qapayıb bərkdən çağırdı.

– Get mətbəxə, qoy Qreys çəkmələri çıxarsın.

– Yaxşı, – Ramona dedi. – Gəl gedək, Cimmi.

– Oy, bircə onu görsəydim, – Meri Ceyn dedi. – Ah, aman allah! Bir gör neylədim: bağışla, *sən canım*, El.

– Boşla. *Boşla* getsin. – Elioza dedi. – Bu andır xalı onsuz da məni boğaza yığıb. Dayan, təzədən süzüm.

– Lazım deyil. Görmürsən, yarıdan çoxu hələ qalıb!

– Meri Ceyn qədəhini qaldırıb ona göstərdi.

– Doğrudan? – Elioza dedi. – Onda bir siqaret ver görüm.

Meri Ceyn siqaret qutusunu ona uzadaraq dedi:

– Bircə onu görsəydim! İndi o, kimə oxşayır?

Elioza kibrit çəkdi.

– Akim Təmirova.

– Yaxşı da. Zarafatsız.

– Leoya. Leonun lap özüdür. Qayınanam da gələndə, hər üçü üçəm doğulmuş quzulara oxşayırlar. – Elioza yerindən tərpənmədən əlini stolun o başındakı iç-içə yığılmış külqabı dəstinə uzatdı. Lap üstdəkini ehmalca götürüb qarminin üstünə qoydu. – Gərək, bir it saxlayam, spaniyələndən-zaddan, – dedi, – onda, heç olmasa, bu allədə biri də mənə oxşayardı.

– Onun gözləri indi necədir? – Meri Ceyn soruşdu.

– Yənə pis görmür ki?

– İlahi, mən haradan bilim?!

– Yəni deyirəm eynəksiz görə bilirimi? Gecə birdən ayaq yoluna-zadına gedəndə bəs neyləyir?

– Heç sənə deyirmi?! Başdan-ayağa sirr dağarcığıdır.

Meri Ceyn kreslodə geriyə çevrildi.

– Salam! Xoş gördük, Ramona! – dedi. – Nə *qəşəng* donun var! – Əlindəki qədəhi yerə qoydu. – Yəqin, sən heç məni tanımadın da, Ramona?

– Necə yəni tanımadı? Bu xala kimdir, Ramona?

– Meri Ceyn, – Ramona qaşına-qaşına dedi.

– Afərin! – Meri Ceyn dedi. – Ramona, məni öp görüm.

– Bəsdir, elə eləmə! – Elioza Ramonaya dedi.

Ramona əlini yanından çəkdi.

– Ramona, öpmək istəmirsən məni? – Meri Ceyn bir də soruşdu.

– Mən öpüşməyi xoşlamıram.

Elioza hirsle fisildədi. Sonra soruşdu:

– Cimmi hanı?

– Budey.

– Cimmi kimdir? – Meri Ceyn Eliozadan soruşdu.

– Sən bilməzsən! Bunun istəki kavalieridir. Hara gedir, bununla gedir. Bu neyləyir, o da ondan eyləyir. Lap böyük adamlar kimi.

– *Doğrudan?* – Meri Ceyn vəcdle soruşdu. Qabağa ayıldı. – Ramona, sən kavalərin də var?

Ramonanın qalın eynək şüşələri arxasından baxan gözlərində Meri Ceynin səsinəki vəcdədən əsər-ələmət belə hiss olunmadı.

– Xala səndən söz soruşur, Ramona, – Elioza dedi.

Ramona barmağını xırda, amma enli burnuna soxdu.

– Çək əlini! – Elioza qışqırdı. – Xala səndən soruşur ki, kavalərin varmı?

– Var, – Ramona burnunu qurdalaya-qurdalaya dedi.

– Ramona! – Elioza ciddiləşdi. – Səninlə deyiləm, çək əlini.

Ramona əlini çəkdi.

– Yox, bu, çox maraqlı işdir, – Meri Ceyn dedi. – Adı nədir onun? Ramona, onun adını mənə deyərsənmi? Yoxsa, bu da sirdir?

– Cimmi, – Ramona dedi.

– Cimmi? Oh, nə yaxşı, bu ad mənim çox xoşuma gəlir. Cimmi nə, Ramona? Bəs soyadı?

– Cimmi Cimmino, – Ramona dedi.

– Düzdür, – Elioza dedi.

– Yaxşıdır. Soyadı da yaxşıdır. Bəs o Cimmi indi haradadır? Mənə deyə bilərsinizmi, Ramona?

– Burada, – Ramona dedi.

Meri Ceyn ətrafına göz gəzdirdi, sonra qayıdıb bic-bic gülümsünə-gülümsünə Romonanın üzünə baxdı.

– Axı buranın harasında, azizim?

– *Burada da*, böyrümdə, – Ramona dedi. – Mənim *alim-dən* tutub.

– Heç nə qana bilmirəm, – Meri Ceyn əlindəki qədəhin son qurtumlarını içən Eliozaya üzünü tutdu.

– Mənə elə baxma. – Elioza dedi.

Meri Ceyn yenə üzünü Ramonaya çevirdi.

– Aaa! *Bildim*. Deməli, sən özündən kiçik bir oğlan uydurmusan. Afərin! – Meri Ceyn nəvazişlə ona sən əyildi.

– *Necasan*, Cimmi?

– O, səninlə danışmaz, – Elioza dedi. – Ramona, xalaya danış görək, Cimmi necə oğlandır.

– Nəyi danışım?

– Düz dayan də... xalaya de görək, Cimminin görkəmi necədir?

– Yaşıl gözləri, qara saçları var.

– Daha nə deyə bilərsiniz?

– Anası da yoxdur, atası da.

– Daha nə?

– Üzündə çili də yoxdur.

– Daha nə?

– Qılcı var.

– Daha nəyi?

– Bilmirəm, – Ramona yenə qaşınmağa başladı.

– Nə *gözəl* oğlandır! – Meri Ceyn dedi. Bir az da aşağı əyildi. – Ramona, de görüm, siz içəri girəndə *Cimmi* də çəkmələrini çıxardımı?

– Onunku çəkmə yox, sapoqdur. – Ramona dedi.

– Aləmdir ki bu! – Meri Ceyn Eliozaya dedi.

– Elə bilirsən səhərdən axşamacan buna əsəb tab gətirər? Yeyəndə də Cimmi, yatanda da Cimmi, çiməndə də Cimmi. Yatanda da çarpayının bir qırağında yatır ki, yuxuda çevrilib onu əzməsin.

Bütün bunlara həm təəccüblə, həm də maraqla qulaq asan Meri Ceyn alt dodağını dişlədi, sonra soruşdu:

– Bu adı haradan tapıb?

– Cimmi Cimmerinonumu? Allah bilir.

– Yəqin, qonşuluqda bu adda oğlan-zad var.

Elioza əsnəyə-əsnəyə başını buladı.

– Qonşuluqda o yaşda oğlan uşağı yoxdur. Ümumiyyətlə, uşağ deyilən şey yoxdur. Hamısı da adımı «Gonbulgunbul xanım» qoyub, əlbəttə, üzümə qarşı demirlər bunu...

– Ana, – Ramona dedi. – Həyata düşüb oynamaq istəyirəm.

Elioza onun üzünə baxdı.

– Elə indicə gəlmədin? – dedi.

– Cimmi həyata düşmək istəyir.

– Nədən ötrü?

– Qılcı yadından çıxıb orada qalıb.

– Lənət şeytana. Yenə bu Cimmi, yenə bu qılcı. – Elioza deyindi. – Yaxşı. Get. Amma çəkmələrini də geyin.

– Bunu götürürəm, olar? – Ramona yanıq kibrit çöpünü külqabından götürdü.

– Götürüm yox, götürsəm. Olar. Küçəyə çıxma ha!

– Hələlik, Ramona! – Meri Ceyn nəvazişlə səsinə uzatdı.

– Hələlik, – Ramona dedi. – Gedək, Cimmi!

Elioza qəfil yerindən sıçradı. Səndirlədi.

– Qədəhini bəri ver, – dedi.

– Yox, El. Lazım deyil. Axı mən indi *Larçmontda* olmayam. Mister Ueynburq elə mehriban adamdır ki, onu incitmək...

– Zəng elə, de ki, səni öldürüblər. Di yaxşı, o zəhriman bəri ver görüm.

– Yox, vallah, El. Bayırda da saxta getdikcə yaman *güclənir*. Maşında antifriz-zad da tamam qurtanb. Bilirsən, ağar indi...

– Qoy güclənsin. Götür, zəng elə. De ki, ölmüsən.

– Elioza dedi. – Ver görüm.

– Yaxşı... Hanı telefon?

– Odey orada, – Elioza boş qədəhləri götürüb nahar otağına san getdi. – Bax, orada. – Nahar otağının qapısında birdən büdrədi, ayağı nəyəsə ilişdi. Meri Ceyni gülmək tutdu.

– Onu deyirəm ki, Uoltu sən yaxşı tanıyırdın? – Elioza dedi. Saat beşə on beş dəqiqə işləmişdi və Elioza döşəmədə,

xalının üstə uzanıb qədəhini xırd, lap oğlan döşləri kimi yastı döşlərinin arasına qoymuşdu. – Heç kim məni onun qədər güldürə bilməzdi. Doyunca, *ürəkdan*. – Meri Ceynə sarı baxdı. – O gəca yadımdadır – bizim axırıncı gecəmiş – o gicbəsər Luiza Hermanson da Çıkaqodan aldığı qara lifçiyi əyninə taxıb lüt-üryan içəri dürtülmüşdü ha?

Meri Ceyn qaçqıldadı. O, üzüqoylu divanda uzanıb, Elioza ni görsün deyə, çənəsini divanın başlığına söykəmişdi. Qədəhi isə xalının üstündəydi. Əlini uzsatsaydı, çatardı.

– Yalnız o, məni *bu cür* güldürə bilirdi. – Elioza dedi. – Yanımda olanda da beləydi, telefonla danışanda da. Hətta məktublarını oxuyanda da gülməkdən ölürdüm. Ən qəribəsi də bu idi ki, o heç vaxt buna, bəməzə *görünməyə* qəsdən can atmırdı. Onda hər şey təbii alınırdı. Sadəcə, *məzali* oğlan idi. – Başını dikəldib Meri Ceynə sarı boylandı. – Eyy, oradan bir siqaret tulla.

– Əlim çatmır, – Meri Ceyn dedi.

– Çatmır, heç çatmasın, – Elioza yenə gözlərini yuxarıya, tavana zillədi. – Bir dəfə, – dedi, – yerə yıxıldım. Adətən, mən onu yataqxananın lap böyründəki avtobus dayanacağında gözləyirdim, bu dəfə nədənsə gecikdi, gəlib çıxanda isə avtobus tərpendi. Biz də onun dalınca qaçdıq, mən yıxıldım, topuğum burxuldu. O dedi: «Aly mənim topal dovşanımlı!» Topuğumu deyirdi. Ona həmişə «yazıq topal dovşanımlı» deyirdi. İlahi, necə yaxşı oğlanıdı!

– Leoda yumor hissi yoxdur bəyəm? – Meri Ceyn soruşdu.

– Nə?

– Deyirəm, Leoda yumor hissi yoxdur bəyəm?

– İlahi, mən haradan bilim? Bəlkə də, var. Karikaturaya-zada baxanda gülüb-eləyir. – Elioza başını dikəldti, qədəhini sinəsindən götürüb bir qurtum içdi.

– Fikir vermə, – Meri Ceyn dedi. – Əsas məsələ bu deyil. Yəni demək istəyirəm ki, bunsuz da ötürmək olar.

– Axı nəsisiz?

– Belə də... Özün bilirsən nəsis. Gülməyi-zadı deyirəm.

– Bunu kim özündən uydurub? – Elioza dedi. – Kim deyir ki, bunsuz da ötürmək olar! Bura bax, bəyəm biz rahibə-zadıq? Adama elə deyib-gülmək qalacaq.

Meri qaçqıldadı və:

– Yox, sən *dəhşətsən*, vallah, – dedi.

– İlahi, heç bilirsən necə gözəl oğlan idi, – Elioza dedi.

– Həm mədəni, həm də şirin. Körpə uşaq şiriniyi-zadı yox eyy. Bu nə isə ayrı cür şiriniqlik idi. Bilirsən, bir dəfə neylədi?

– Yoox, – Meri Ceyn dedi.

– Bir dəfə qatarla Trentondan Nyu-Yorka gəlirdik. Onda orduya təzəcə çağırılmışdı. Vaqon yaman soyuq idi və ikimiz də mənim paltoma bürünmüşdük. İndiki kimi yadımdadır, onda mən altdan Coys Morronun köynəyini geymişdim. Yadımdadır, onun qəşəng mavi bir alt köynəyi vardı e, bax, onu.

Meri Ceyn başı ilə təsdiqlədi, ancaq Elioza ona sarı baxmırdı və bunu görmədi.

– Hə, nə isə, qatarla birdən necə oldusa, əlini qarnımın üstünə qoydu. Özün bilirsən də. Sonra qəfildən mənə qayıtdı ki, sənin qarnın o qədər qəşəngdir ki, deyirəm, kaş indi zabit içəri girəydi və mənə əmr edəydi ki, o biri alimi pəncərədən çıxarıb bayırda saxlayım. Deyirdi, istəyirəm hər şey ədalətə olsun. Sonra təzəcə əlini qarnımdan çəkdi və yanımdan ötən bələdçiye dedi ki, utanmayın, başınızı dik tutun! Onu başa saldı ki, bu dünyada onun ən çox zəhləsi getdiyi şey adamın öz iş paltarından utanmağıdır. Bələdçi isə ona ancaq: «get, yat», – dedi. – Elioza bir anlığa susdu və sonra: – Bilirsən, iş onun nə dediyində deyildi, necə dediyində idi. Başa düşürsən?

– Leoya onun barəsində bir şey danışmışan? Ümumiyyətlə, bu barədə?

– Eh! – Elioza mızıldandı. – Bir dəfə danışmaq istərdim. Amma onun ilk sözü bu oldu ki, rütbəsi nə idi?

– Doğrudan, rütbəsi nə idi?

– Ha, ha, ha! Çox vacibmiş belə?

– Yox, eləcə mən onun...

Elioza qəfil vəhşi bir çılğınlıqla qəhqəhə çəkdi.

– Bilirsən, bu haqda bir dəfə o, mənə nə dedi? Dedi ki, orduda təcridcən onun da rütbəsi arta bilər, amma hamıdan fərqli olaraq, tamam əks istiqamətdə. Dedi ki, məsələn, ilk rütbə veriləndə paqonuna nişan tikmək avazına, köynəyinin qolundan bir az kasib atacaqlar. Bu minvalla general rütbəsinə çatana qədər təmiz lüt qalmalı olacaq. Əynində paltar adına, bəlkə də, göbəyinin üstündəki tək bircə mis düymə

qala. – Elioza yuxarı boylanıb Meri Ceynə baxdı, o, bu dəfə gülüb-ələmirdi. – Nə oldu, deyəsən, bu, sənin üçün gülməli olmadı.

– Niyə ki? Gülməlidir. Ancaq başa düşmürəm ki, sən bunları niyə öz ərinə danışmırsan?

– Niyə? Çünki o, qanmazın, heyvənin biridir, ona görə, – Elioza dedi. – Bir də ki... qulaq as, gör nə deyirəm, işgüzar xanım. İşdir, bir də ərə getməli olsan, çalış, ərinə *heç nə* danışma. Eşidirsən?

– Nə üçün?

– Çünki mən bunu deyirəm, – Elioza dedi. – Çünki onlar elə bilir ki, haçansa, tanış olduğun bütün oğlanlar sənin ancaq ürəyinə dəyiblər, həyatını korlayıblar. Zarafatsız. Daha doğrusu, danışa da bilirsən, ancaq səmimi yox. *Heç vaxt*. Onlar haqqında *heç vaxt səmimiyyətlə danışma*. Şəyət desən ki, səni vaxtilə gözəl bir oğlan istəyib, onda, hökmən, əlavə et ki, gözəl olsa da, onun bu gözəlliyi *şit qadın* gözəlliyini xatırladırdı. Və yaxud, desən ki, keçmiş tanışın dilavər, hazır cavab oğlan idi, onda, hökmən, əlavə et ki, bu bədbəxt həm də zəvəyin, zəhlətökənin biri idi. Bu cür eləməsən, onda onlar hər dəfə fürsət düşsən kimi o yazığı sənin başına qaxacaqlar. Lağa qoyacaqlar səni. – Elioza sözüünə də, içməyə əri aya verib fikrə getdi. – Uf! – dedi. – Düzü, əvvəlcə sənə *çox canıyananlıqla* qulaq asacaqlar. Özlərini də elə göstərəcəklər ki, guya, hər şeyi yaxşı başa düşürlər, amma, hərif olma, aman vermə ki, sonra səni lağa qoysunlar. Mən deyənləri sırğa elə, qulağından as, yoxsa onlara inanıb hər şeyi olduğu kimi danışsan, ömrün boyu *cəhənnəm* əzabı çəkəcəksən. Bildin!

Kefi tamam pozulan Meri Ceyn başını divanın qırağından qaldırdı və rəngarənglik xətrinə qollarına dirsəklənib, çənəsini ovucunun içinə aldı. Eliozanın məsləhəti barədə fikrə getdi.

– Lecya küt deməyə adamın dili gəlməz.

– *Kimin* dili gəlməz?

– Yəni, *doğrudanmı*, o, kütüdür? – Meri Ceyn sadələhvə-cəsinə soruşdu.

– Eh... – Elioza dedi. – Bəsdir, boşboğazlıq elədik. Bura-xaq bu söhbəti. Daha da qanını qaraldıram. Sən mənə fikir vermə.

– Bəs onda ona niyə ərə gedirdin? – Meri Ceyn dedi.

– Allah bilir. Mən nə bilim. Mənə deyirdi ki, Ceyn Ostini sevir. Deyirdi, romanları həyatda ona çox şey verir. Ha, ha, elə beləcə də deyirdi. Biz evlənəndən sonra isə məlum oldu ki, onun *heç bircə* kitabını da oxumayıb. Bilirsən, onun ən sevimli yazıcısı kimdir?

Meri Ceyn başını buladı.

– L. Menning Vayns. *Heç* adını eşitmisən?

– Yo-ox.

– Mən də eşitməmişəm. *Heç* kim eşitməyib. Atyaskada acından ölənlər dörd nəfər haqqında kitab yazıb. Leo *heç* kitabın adını da yadına sala bilmir, ancaq ömründə bu qədər gözəl *yazılmış* kitab oxumayıb! *İlahi*, bu adam özündən o qədər müştəbehdir ki, bu cür adı bir şeyi də boynuna almaq istəmir. Boynuna almaq istəmir ki, bu kitabdan xoş gəlməyinin bircə səbəbi var, o da onun haradasa bataqlıqda-zadda tək-tənha qalıb acından ölənlər dörd nəfərdən danışmağdır. Yox, bu adam *gərək* öz savadını öz arvadına göstərsin: *«bədi üslubu gözəldir»*.

– Sən lap kökündən vurursan. – Meri Ceyn dedi. – Bu qədər dərinə getmək nəyə lazımdır? Bəlkə, *doğrudan*, yaxşı kitabdır.

– Yaxşı-zad deyil, inan mənə, – Elioza dedi. Nəyə, bir anlığa fikrə getdi, sonra əlavə elədi: – Sən, *heç* olmasa, bir yerdə işləyib-eləyirsən. Nə ilasə məşğulsan...

– Yaxşı, bura bax, – Meri Ceyn onun sözünü kəsdi. – Bəlkə, söz düşəndə *Uoltun* öldüyünü ona deyəsən, ha? Mən bilən, o bilsə ki, *Uolt* ölüb, səni bir də ona qışqarmaz. Elə deyil?

– Ah, mənim əzizim! Ah, sadələvh, dünyadan xəbərsiz körpə, – Elioza dedi. – Bilsə, lap pis! Daha da *rəzilləşəcək!* Qulaq as. O, indi bircə bunu bilir ki, mən haçansa *Uolt* deyilən bir adamla, bəməzə, şən, *hazır cavab* bir əsgərə dostluq eləmişəm. Ölsəm də, *Uoltun* öldüyünü ona demərəm. *Heç* ölsəm də! Əgər deməli olsam, – onsuz da deyən deyiləm, yenə də, *əgər deməli* olsam, – onda, hökmən, deyərəm ki, o, *döyüşdə* həlak olub.

Meri Ceyn başını qaldırdı, çənəsini qollarına sürtdü.

– El... – dedi.

– Hm...

– Onun necə öldüyünü bəs mənə nə üçün danışmırsan? *And içirəm* ki, heç kimə deməyəcəyəm. Nəyə desən, and içim. De də, nə olar?

– Olmaz.

– Xahiş elayırım. Allah haqqı, heç kimə deməyəcəyəm.

Elioza qədəhini içib qurtardı, boş qədəhi sinəsinin üstünə qoydu.

– Akim Tamirova-zada deyəcəksən, – dedi.

– Yox, deməyəcəyəm. Vallah, heç kimə...

– Yaxşı, – Elioza dedi. – Onların polku haradasa istihətə dayanıbmış. Döyüşdən sonraymış, ya əvvəl, bilmirəm, dostu məktubda mənə belə yazmışdı. Uolt başqa bir əsgərlə yapon plitkasını yeşiyə qablaşdırılmış. Polkovnikləri onu öz evinə göndərəcək istəyirmiş. Bəlkə də, bir şeyə bükmək üçün yeşikdən *çıxarıbmışlar*, dəqiq bilmirəm. Nə isə, o andır, heç demə, benzilə doluymuş, elə əllərindəcə partlayıb. O biri oğlanın ancaq bir gözü kor olub. – Elioza hıçqırmağa başladı və iki əli ilə sinəsindəki boş qədəhdən yapışdı ki, düşüb sinməsin.

Meri Ceyn divandan sürüşüb düşdü, dizüstə Eliozaaya sarı üç addım atıb onun başını sığallamağa başladı.

– Ağlama, El, – dedi. – Ağlama!

– Ağlayan kimdir? – Elioza dedi.

– Bilirəm, ancaq ağlama. Lazım deyil. Olan olub-keçən keçib.

Ön qapı açıldı.

– Ramonadır, yəqin, – Elioza burnunda mızıldandı. – Sən canın, bağışla məni, mümkünsə, dur keç mətbəxə, adı nədi onun... ona de ki, qızı bir az tez yedirtsin. Yaxşımı?

– Yaxşı, yaxşı. Söz ver ki, daha ağlamayacaqsan. Söz verirənsən?

– Söz verirəm. Di get. Bu halda mən o andır mətbəxə girmək istəmirəm.

Meri Ceyn ayağa duranda bir balaca səndələdi. Sonra özünü düzəldib otaqdan çıxdı.

Heç ikicə dəqiqə keçməmiş qaça-qaça içəri girən Ramonanın dalınca otağa qayıtdı. Ramona dabanlarını var gücü ilə yerə döyə-döyə qaçır, bağı açılmış çəkmələri ilə daha çox səs-küy salmağa çalışırdı.

– Qoymur çəkmələri çıxarım, – Meri Ceyn dedi.

Hələ də döşəmədə arxası üstə uzanlı qalan Elioza dəsmali ilə ağız-burnunu silirdi. Dəsmali ağzından götürmədən Ramonaya dedi:

– Çıx bayıra, Qreysə de ki, çəkmələrini çıxarsın. Sənə deməmişəm ki, ayaqqabı ilə içəri girmək...

– O, ayaqyoluna girib, – Ramona dedi.

Elioza dəsmalı kənara qoydu, sonra birtəhər qalxıb oturdu.

– Ayaqlarını bəri elə görüm, – dedi. – Otur, o birini... *ora yox, bu yana*. İlahi!

Siqaret üçün stolun altına iməkləyən Meri Ceyn dedi:

– Eyy. Bilirsən, Cimmiyə nolub?

– Yox. O birini ver. *O biri* ayağını.

– Qəzaya düşüb, – Meri Ceyn dedi. – Gör başına nə gəlib yazığın!

– Boz it ağzında sümük aparırdı, – Ramona Eliozaaya dedi.

– Nə olub Cimmiyə? – Elioza ondan soruşdu.

– Küçədən keçəndə maşın vurub, o da ölüb. Gördüm ki, boz it ağzında sümük aparır, o da...

– Alnını bəri elə görüm, – Elioza alını qaldırıb onun alnına qoydu. – Bir az qızdırman var. Get Qreysə də, sənə yuxarıda yemək versin. Sonra da birbaşa yatağa! Bir azdan özüm də gələcəm. Di qaç, mənim balam. Bunları da *özünlə* götür.

Ramona yavaş-yavaş, addımlarını gen ata-ata otaqdan çıxdı.

– Birini də mənə tulla, – Elioza Meri Ceynə dedi. – Gəl birini də içək.

Meri Ceyn siqareti Eliozaaya uzatdı.

– Sən bir buna bax! Cimminin ölməyini gör necə uydu-rub. Bunun fantaziyasına bax!

– Hmm. Yenə süzməyə gedirsən? Ondansa butulkanı bura götür... Mən ora girmək istəmirəm. Xaraba təmiz apelsin iyi verir.

Səkkizə beş dəqiqə işləmiş telefon zəng çaldı. Elioza pəncərənin önündəki divandan qalxdı, qaranlıqda ayaqları ilə sürütmələrini axtardı. Tapa bilmədi. Ayaqyalın, corablı ehmalca, səndələyib-eləmədən telefona sarı addımladı. Zəngin səsi divanda ağzıüstə yatmış olan Meri Ceyni oyada bilmədi.

– Allo, – Elioza yuxankı işığı da yandırmadan dəstəyi götürdü. – Bu gün sənin dalınca gələ bilməyəcəyəm. Məri Ceyn buradadır. Maşını qapının lap ağzında dayanıb, yolu tamam kəsib, açarı da tapa bilmirəm. Çıxaq mümkün deyil. Düz iyirmi dəqiqə açar axtarımsıq, bu qarıq, pəlçığın içində. Bəlkə, səni Diklə Mildred gətirə, hə? – dedi, sonra dəstəyə qulaq verdi. – Ooh! Hayf, çox hayf, körpə! Nolar, kişilər, cərgəyə düzülün, marş evə. Ancaq arabir əmr elə: bir-iki, bir-iki, sol! Ələ komandir çıxar səndən. – Yenə dəstəyə qulaq verdi. – Yox, dolamaq-zad fikrində deyiləm, – dedi. – Ciddi sözümdür. Danışığım belədir, – və dəstəyi asdı.

Qonaq otağına qayıdanda yerışı bu qədər qətiyyətlı deyildi. Pəncərənin önündə butulkanın dibini qədəhinə boşaltdı. Bir barmaq boyda. Birməfəsə başına çəkdi, üzəndi və oturdu.

Greys nahar otağının işığını yandıranda Elioza dik atıldı. Yerəndən durmadan Qreysin dalınca qışırıdı:

– Saat səkkizəcə nəhar eləməyəcəyik, Qreys. Mister Uenqlər bu gün bir az gecikəcək.

Qreys nahar otağının astanasında dayandı, işıq onun üzərinə düşürdü.

– Xanım getdimi? – dedi.

– Yox, burdadır, dincəlidir.

– Belə, – Qreys dedi. – Missis Uenqlər, mümkünsə, ərim bu gecə burada gələsin, olarmı? Mən yatan otaqda yer də var. Səhərəcən Nyu-Yorka qayıtmaya bilər, hərdən də bayırda hava çox soyuqdur.

– Ərinizmi? Hanı o?

– Elə burada, – Qreys dedi, – mətbəxdədir.

– Yox, Qreys, bu gecəni o burada qala bilməz.

– Mem?

– Dedim ki, burada qala bilməz. Mən burada mehmanxana-zad açmamışam.

Qreys bir anlığa susdu. Sonra: «Oldu, mem!» – deyib mətbəxə qayıtdı. Elioza qonaq otağından çıxdı, pilləkənlərlə yuxarı qalxdı, nahar otağındakı lampadan buraya azacıq işıq düşürdü. Ramonanın çəkmələrinin bir tayı pilləkənin başında düşüb qalmışdı. Elioza əyilib onu götürdü, var gücü ilə sürəhdən üzünəşığı tulladı; çəkmə döşəməyə dəyib, boğuc səsle şəppillədi.

Ramonanın otağında işığı yandırdı və yuxılaşacağından qorxmuş kimi, o düymədən yapışib durdu. Bir müddət beləcə dayanıb Ramonaya baxa-baxa qaldı. Sonra əlini işıq düyməsindən çəkib, tələsik çarpayığı yaxınlaşdı.

– Ramona! Oyan! Oyan görüm!

Ramona çarpayının lap o biri qırağına çəkilib yatmışdı. Tərpənsəydi, yuxılaşmaqdı. Gözlüyünü səliqə ilə qatlayıb şüşələri yuxarı xırda gecə stolunun üstünə qoymuşdu.

– Ramona!

Qızcağaz hövlnək oyandı, içini çəkdi. Gözləri bərəldi, ancaq o saat da qyıldı.

– Anaa?

– Bəs sən deyirdin Cimmi Cimmerino maşının altında qalıb? Ölüb?

– Nə?

– Eşitmirsən nə deyirəm? – Elioza dedi. – İndi niyə qıraqda yatırsan?

– Ona görə. – Ramona dedi.

– Nəyə görə, Ramona. Sənnən...

– Ona görə ki, Mikkini əzməkdən qorxuram.

– Kimi?

– Mikkini, – Ramona burnunu ovuşdura-ovuşdura dedi. – Mikki Mikerannonu.

Eliozanın səsi ərsə qalxdı:

– Keç ortaya! Tez ol. Yoxsa... Keç görüm!

Ramona qorxudan büzüşmüş halda, anasına baxa-baxa qalmışdı.

– Deməli, belə, – Elioza Ramonanın ayaqlarından yapışib onu çarpayının ortasına sürüdü. Ramona nə əl-qol atır, nə də ağlayırdı; anasının onu dartışdırmağına mane olmasa da, özü də daş kimi hərəkətsiz qalmışdı.

– Di yat! – Elioza ağır-ağır nəfəs alırdı. – Yum gözlərini... Eşitmirsən? Yum onları!

Ramona gözlərini yumdu.

Elioza durdu, divara yaxınlaşdı, işığı söndürdü. Ancaq qapıdan çıxanda dayandı. Uzun müddət yerindən tərpənmədi. Sonra qəfil qaranlıqda gecə stoluna san cumdu, dizini çarpayının ayağına çırpdı, ancaq isti-isti heç bir ağrı hiss eləmədi. Ramonanın əynəyini götürdü, onu ikiillə yanaqlarına sıxdı. Gözlərindən axan yaş gözlüyün şüşələrini islatdı.

«Mənim çolaq dovşanı,» – deyə-deyə hıçqırmağa başladı. Axırda gözlüyü qaytarıb üzünə stolun üstünə qoydu.

Səndələyə-səndələyə aşağı ayıldı, Ramonanın yorğanının qıraqlarını qatlayıb onun altına yığmağa başladı. Ramona yatmamışdı, ağlayırdı, özü də bayaqdan ağlayırdı. Elioza yaş dodaqları ilə onun dodaqlarından öpdü. Saçlarını gözünün üstündən araladı və otaqdan çıxdı.

Pillakənlərlə aşa-aşa birtəhər aşağı düşdü, Meri Ceyni oyatdı.

– *Nədir?* Nə olub? *Kim?* – Meri Ceyn hövlnək qalxıb divanda dik oturdu.

– Meri Ceyn. Qulaq as. Xahiş edirəm, – Elioza burnunu çəkə-çəkə dedi. – Yadımdadır, birinci kursda mənim bir donum vardı, yadımdadır, qəhvəyi rəngli, üstündə də sarı zolaqlar. «Boyz»dan almışdım. Miriam Boll da dedi ki, indi Nyu-Yorkda belə don geyən yoxdur, dəb deyil. Mən də bütün gecəni oturub hönkür-hönkür ağladım. – Elioza, Meri Ceynin çiynlərini qucaqladı. – Mən onda qəşəng idim, eləmi? – yalvarıcı səslə dedi. – Eləmi, Elioza?

ESKİMOSLARLA MÜHARİBƏDƏN AZCA QABAQ

Dalbada beşinci şənbə idi ki, səhərlər, Cinni Menoks, Missi Beyşor məktəbində onunla bir sinifdə oxuyan Selina Qraffa İst-Sayd kortuna tennis oynamağa gəlirdi. Cinni onu sinifdə ən küt şagird hesab etdiyini gizlətməyə də, – bu məktəb, onsuz da, bu cür küt uşaqlarla doluydu – ayrı əlacı yox idi, çünki bütün tanışları arasında Selina korta ağzı hələ açılmamış təptəzə top tənəkəsi gətirən yeganə adam idi. Bunları deyəsən, Selinanın atası özü düzəldirdi; ya da nə isə buna bənzər bir şey idi. (Bir dəfə şam naharı zamanı Cinni, Menokslar ailəsinin Qrafflarla nahar etdiyini təsəvvürünə gətirməyə çalışdı: xəyalən uydurulan bu səhnədə xüsusi təlim görmüş bir lakey də iştirak edirdi, o, stolda oturanları sol tərəfdən yanılayır və hərənin qabağına bir stəkan tomat şirəsi əvəzinə, bir tənəkə tennis topu qoyurdu.) Lakin hər dəfə təkrar olunan bu hadisə, yəni hər dəfə tennisdən sonra onun Selinanı evlərinə qədər taksidə gətirməsi və axırda da məcbur olub taksi pulunu özü verməsi, nəhayət, Cinnini əsəbiləşdirməyə başladı. Axı oyundan sonra evə avtobusla deyil, taksi ilə qayıtmaq ideyasını Selina özü ortalığa atmışdı. Nəhayət, beşinci dəfə taksi York-avenyu ilə üzüyuxan qalxanda Cinni birdən partladı.

– Bura bax, Selina...

– Nədir? – əlini aşağı, döşəməyə uzadıb, orada səylə nəyəsə axtaran Selina dedi. – Bu raketkanın çexolunu heç cür tapa bilmirəm, – deyə zığıldı.

İliq may havasına baxmayaraq, hər iki qız şortunun üstündən paltosunu geyinmişdi.

– O ki sənin cibindədir, – Cinni dedi. – Mənə bax...

– Ah, ilahi! Sən məni, inan, ölümdən qurtardın!

– Bura bax, – Cinni Selinanın bu üzrxahlığına məhəl qoymadan dedi.

– Nədir?

Cinni birbaşa mətləbə keçməyi qərara aldı. Taksi Selinagilin küçəsinə çatmağa qaldı.

– Hər dəfə taksi pulunu təkbaşına vermək mənim heç xoşuma gəlmir, – dedi, – özün bilirənsən ki, mən milyonçuzad deyiləm.

Selina əvvəlcə təəccübləndi, sonra isə incimmiş bir görkəm aldı.

– Məgər hər dəfə yarınsını mən vermirəm? – deyə o, məsum-məsum soruşdu.

– Yox! – Cinni lap kökündən vurdu. – Yalnız *birinci* şənbə yarınsını vermiş. O da keçən ayın əvvəlində. O vaxtdan bəri bir dəfə də verməmişən. Demə ki, xəsislik eləyir, ancaq neyləyim, həftədə mənə cəmisi dörd allı verirlər. Onu da mən...

– Axı tennis toplarını da həmişə mən gətirirəm. Elə deyil? – Selina mızıldandı.

Bəzən Cinni bu qızı boğub öldürmək istəyirdi.

348

– Sənə nə var, onları sənin üçün atan-zad *düzəldir*, – dedi. – Onlara bir sent də vermirsən. Mən isə hər şeyi...

– Yaxşı, yaxşı. – Selina birdən dedi və bununla da, bu söhbətin bitdiyini və son sözü özü deyəcəyini bildirdi. Sonra da danxırmış kimi paltosunun ciblərini qurdalamağa başladı. – Cəmisi otuz beş sent pulum var, – soyuq-soyuq dedi, – bəs eləyər?

– Yox. Bağışla, amma sən mənə düz bir dollar altmış beş sent borclusan. Hər dəfə diqqətlə sayğaca...

– Onda gərək yuxarı qalxıb anamdan alam. *Birinci günəcən* gözləyə bilməzsən? Belə bərk danxırsansa, lap tezdən birbaşa *idman zalına* gətirə bilərəm.

Selinanın səsindəki yekəxanəlik onu yumşalmağa qoymadı.

– Yox, – dedi. – Mən bu axşam kinoya getməliyəm. İndi mənə lazımdır.

Bir-birinə düşmən kəsilmiş adamlar kimi hər iki qız üzünü yana, hərə öz pəncərəsinə sarı çevirdi və taksi Selinagin yaşadığı binanın önündə dayananaqan heç biri dinmədi. Ora çatan kimi səki tərəfdə oturan Selina maşından düşdü. Qapını saymazayana açıq qoyub, Hollivudun səyyar kino ulduzlarına məxsus bir vüqarla sürətlə binaya girdi. Cinni sifəti alışıb yana-yana taksinin pulunu verdi, sonra oyun ləvazimatını – raketkasını, əl-üz dəsmalını, kartuzunu

qoltuğuna vurub Selinanın dalınca düşdü. On beş yaşında Cinninin boyu bir metr yetmiş iki santimetrdən çox idi və indi ayağında ölçüsünə görə xeyli iri ketlər, utana-utana, tərəddüdlə dəhlizə girəndə onun hərəkətlərində nə isə çox kobud və çılpaq bir şümallıq duyulurdu. Buna görə də Selina liftin qaldırıcı qurğusundakı şkalaya baxmağı daha üstün tutdu.

– Bu dəfəkiyənin borcun oldu bir dollar doxsan sent, – iri addımlarla liftə yaxınlaşan Cinni dedi.

Selina ona sarı çevrildi.

– Nəzarinə çatdırım ki, – dedi, – mənim anam bərk xəstədir.

– Xəstəliyi nədir?

– Çox güman ki, sətəlcəm. Sən elə bilmə ki, sənin pularımdan ötrü onu bu halda narahat eləmək mənim üçün çox asan... – Selina bu yarımçıq fikri ilə bütün qürurunu ifadə etməyə çalışdı.

Açığı bu qəfil xəbər – hərəcənd ki onun nə qədər doğru olduğunu ayırd etmək çətin idi – Cinnini bir qədər kəxırsırsa da, onu insafa gətirəcək dərəcədə olmadı.

– Bunda mənim nə günahım? – dedi və Selinanın ardınca liftə girdi.

Selina qapının zəngini basanda evin qulluqçusu zənci qız – deyərsən, Selina onu danıxdırmırdı – onları içəri buraxdı, daha doğrusu, qapını taybatay açdı və eləcə də açıq qoyub getdi. Cinni şeylərini dəhlizdəki kreslonun üstünə qoyub Selinanın dalınca düşdü. Qonaq otağında Selina geriyyə dönüb dedi:

– Burada gözləyə bilərənsənmi? Anam birdən *yatıb-ələmiş* olar.

– Oldu, – Cinni dedi və tappılı ilə divana çökdü.

– Sənin bu qədər xırdaçı olduğunu heç ağılıma da gətirməzdim. – Selina dedi. «Xırdaçı» sözünü dilinə gətirməyə qəzəbi bəs eləsə də, onu xüsusi bir vurğuyla deməyə cəsərəti çatmadı.

– İndən belə gətirərsən, – deyə Cinni «Voq» jurnalını açıb üzünə tutdu və Selina otaqdan çıxanacan onu sifətdən götürmədi. Sonra jurnalı radionun üstünə qoyub otağa göz gəzdirməyə və xəyalən stolüstü ləmpaləni, süni güləri bir yana tullayıb, mebellərin yerini dəyişməyə başladı.

Onun fikrincə, otağın çox pis görkəmi vardı: mebellər bahalı olsa da, yaman zövqsüz düzülmüşdü.

Birdən o biri otaqdan gur kişi səsi eşidildi:

– Erik, *sənsən?*

Cinni onun Selininin qardaşı olduğunu güman etdi.

Bu oğlanı indiyə qan bir dəfə də görməmişdi. Tez qıçını qıçının üstünə aşırıdı və dəvə yunundan olan paltosunun atəyini dizlərinin üstünə çəkib gözleməyə başladı.

Gözlərində eynək, əyində pijama olan caydaq bir oğlan ayaqyalın, ağziyaq içəri girdi.

– Oh!.. Lənət şeytana, elə bildim, Erikdi, – dedi. Qapıda ayaq saxlamadan, belini donqarda-donqarda düz otağın bu başına keçdi. Nəyisə çox navazislə batıq sinəsinə basmışdı. Divanın o biri başında oturdu və həyəcanla: – Elə indicə bu lənətə gəlmiş barmağımı kəsdim, – dedi. Sonra da Cinniyə elə baxdı ki, elə bil, onun burada oturduğunu çoxdan bilirmiş. – Heç barmağımı kəsdiyin olub? Düz sümüyünəcəm?

Səsinin gurluğuna baxmayaraq, onda açıq-aşkar yalvanış duyulurdu, elə bil, Cinninin cavabı bu saat onu bu çox dəhşətli yaranın doğurduğu tənhalıq xofundan xilas edəcəkdə.

Cinni ona sanı baxıb:

– Lap *sümüyünəcəm* olmasa da, kəsmişəm, – dedi.

Bu qədər əcaib-qəraib oğlana, ya da ki, elə kişiyə – burasını ayırd etmək çox müşkül iş idi, – Cinni ömründə rast gəlməmişdi. Saçları o qədər pırlaşmış idi ki, elə bildirin, yataqdan indicə qalxıb. Üzünü də seyrək ağımsov tük basmışdı; yəqin, neçə gün idi ki, ülgüc dəyməmişdi. Bir sözlə, sir-sifətindən avaranın birinə oxşayırdı.

– Necə oldu ki, kəsdiniz?

Oğlan başını aşağı sallayıb, süst, ağziyaq, diqqətlə yarasına baxırdı.

– Nə? – dedi.

– Necə oldu ki, siz onu kəsdiniz?

– Lənətə gəlmiş, əgər bilirsən, – dedi. Səsinin ahəngi belə bu dəqiqə bu suala ağıllı bir cavab tapmağın tamam mümkünsüz olduğunu bildirirdi. – O andıra qalmış zibil yeşiyində nəyə axtarırdım, onun da içi həmişə lezavlaya dolu olur.

– Siz Selininin qardaşısınız? – Cinni soruşdu.

– Həə... İlahi, qanı heç dayanmaq bilmir! Heç yana getmə. Birdən mənə qan vurası olarlar.

– Üstünə bir şey qoymusunuzmu?

Selinanın qardaşı yaralı əlini ehmalca sinəsindən araladı və Cinniyə göstərmək üçün onun üstünü azca açdı.

– Yox. Adicə tualet kağızı ilə sanmışam, – dedi. – Qanı kəsmək üçün. Adam üzün-zadın kəsəndə olduğu kimi. – Bir də başını qaldırıb Cinniyə baxdı. – Sən kimsən? – soruşdu. – Bizim anqutun rəfiqəsimi?

– Bir sinifdə oxuyuruq.

– Hə... Adın nədir?

– Virciniya Mennoks.

– Sən Cinnisən? – Eynəyin arxasından onu şübhəylə süzdü.

– Bəli, – Cinni dedi və qıçını qıçının üstündən götürdü. Selininin qardaşı gözlerini təzədən öz barmağına zillədi: açıq-aşkar bu saat bu otaqda onun üçün bundan vacib, bundan mühüm obyekt yox idi.

– Sənin bacını tanıyıram, – laqeyd-laqeyd dedi. – Yaman lovgə, yekəxana qızdır.

Cinni yerində dikəldi.

– *Nədir?*

– Necə eşitdin, elə.

– Yox, o heç də *yekəxana* deyil!

– Deyilə bax e, – Selininin qardaşı dedi.

– Dedim ki, elə *deyil*.

– Əlbəttə, elə deyil. O, onların padşahıdır. Yekəxanalar padşahı!

Barmağına doladığı bir neçə qat tualet kağızını qaldırıb yarasına baxanacan Cinni gözlerini ondan çəkmedi.

– Siz heç mənim bacımı *tanırmısınız* da!

– Tanımırıma bax.

– Elədisə, adı nədir? Deyin görüm, adı nədir? – Cinni hökmlə tələb etdi.

– Coan... Coan – özünü dartan!

Cinni susdu.

– Yaxşı, bəs görkəmi necədir? – birdən o soruşdu.

Cavab gəlmədi.

– Deyirəm, görkəmdən necə qızdır?

– Özü *güman* etdiyinin yanısı qədər gözəlliyi olsaydı, ondan bəxtəvəri olmazdı. – Selinanın qardaşı dedi.
“Çox maraqlı cavab oldu” – deyər Cinni ürəyində fikirləşdi.

– Amma o, mənim yanımda bircə dəfə də *sizin* adınızı çəkməyib.

– Elə demə, ürəyim partlar. Gedərəm özümdən.

– Onsuz da o nişanlanıb, – deyər Cinni ona göz qoydu.

– Gələn ay toyları olacaq.

– Kimə gedir? – O, başını qaldırdı.

Cinni fürsəti fövtə vermədi.

– Siz tanımazsınız.

O, təzadan kağız barmağına dolamağa başladı.

– O adama yazığım gəlir, – dedi.

Cinni burununu dartdı.

– Bu qan elə fısqırır, ha! Sən bilən, nə qoysam, dayanar? Hə, hə? Merkuroxromun¹ xeyri olar?

– Yod yaxşıdır, – Cinni dedi. Sonra da belə bir vəziyyətdə bu cavabının kifayət qədər səriştəli çıxmadığını duyub, dərhal əlavə etdi. – Merkuroxromun da indi buna elə bir faydası olmaz.

– Nə üçün? Nəyi pisdirdi onun?

– Çünki belə hallarda o *kar* eləmir. Ona görə. Yod vurmaq məsləhətdir.

O, Cinniyə baxdı.

– Axı o, bərk göynədir. Elə deyil? – dedi. – Bəlkə, deyəsən ki, göynətmir?

– Əlbəttə, *göynədir*, – Cinni dedi, – ancaq bundan hələ ölənlə olmayıb.

Selinanın qardaşı Cinninin bu sözlərindən heç də inciyib-ələmədən gözlərini yenidən yaralı barmağına dikdi.

– Göynətməyi xoşuma gəlmir də! – dedi.

– Kimin xoşuna gəlir ki...

O, razılıqla başını tərpətdi.

– Elədir, – dedi.

Cinni düz bir dəqiqə gözlərini ondan çəkmədi və birdən:

– Bəsdird qurdaladınız, – dedi.

Selinanın qardaşı tok vurmuş adam kimi o biri əlini yarıdan çəkdi. Belini azca dikəltirdi, daha doğrusu, donqanını

azca yatırırdı. Gözləri otağın o biri başında nə işə axtarmağa başladı. Əzgin sifətinə yuxulu bir ifadə çökdü. Şahadət barmağının dirnağını qabaq dişlərinin arasına soxub, orada qalan yemək qırıntısını çıxartdı. Sonra Cinniyə tərəf döndü.

– Nahar eləmişənmi? – soruşdu.

– Nə?

– Deyirəm, nahar eləmişənmi?

Cinni başını buladı.

– Evdə yeyəcəm, – dedi. – Bu vaxtlar evə qayıdanda anam həmişə mənim üçün nahar hazırlamış olur.

– Mənim otağımda yarım toyuq sandviçi var. İstəyirsən? Əl-zad vurmamışam.

– Yox, çox sağ olun. Doğrudan.

– Sən ki tennisdən indicə gəlmisən, lənət şeytana, bəyəm acıramısan?

– Yox, bilirsiniz, – Cinni yenidən qıçını qıçının üstünə aşırırdı, – iş ondadır ki, mən evə qayıdanacan anam həmişə yemək hazırlamış olur. Yeməsəm, yaman acığı tutur. Ona görə.

Bu izahat, deyəsən, Selinanın qardaşının ağına batdı. Hər halda, başını tərpətdi və sonra üzünü yana çevirdi. Amma birdən yenə ona sarı döndü.

– Bəlkə, bir stəkan süd içəsən, hə? – dedi.

– Yox, çox sağ olun... Təşəkkür edirəm.

Huşsuz kimi aşağı əylib çılpaq topuğunu qaşdı.

– Onun arə getdiyi o oğlanın adı nədir? – soruşdu.

– Coanımı deyirsiniz? – Cinni dedi. – Dik Hefner.

Selinanın qardaşı dinmədi, hələ də topuğunu qaşıyırdı.

– O, hərbi donanma zabitidir, kapitan-leytenant.

– Cinni dedi.

– Böyük iş olub!

Cinni güldü və o, topuğunu qaşıyıb qızardanacan gözüni ondan çəkmədi. O, bu işi qurtarıb baldırındakı xırda bir yaranı qaşımağa başlayanda işə üzünü yana çevirdi.

– Siz Coanı haradan tanıyırsınız? – dedi. – Mən sizi bizim evdə-zadda görməmişəm.

– Sizin o sarsaq evdə heç vaxt olmamışam.

Cinni susub gözlədi, amma o, bundan o yana haddini aşmadı.

¹ Merkuroxrom – ABS-da geniş yayılmış antiseptik dərman.

- Onda bəs onunla harada rastlaşmısınız?
- Bir gecədə.
- Gecədə? Haçan?
- Bilmirəm. Qırx ikinci ildə, Yeni il gecəsində.

İki barmağını pijamasının döş cibinə soxub, bir siqaret çıxartdı: əzik-üzük. Elə bil, üstündə yatmışdı.

– O kibriti bəri tulla, – dedi.

Cinni yanındakı stolun üstündən kibriti götürüb ona uzatdı. O, siqaretin əzik-üzüyünü düzəltmədən alışırdı, sonra yanq kibrit çöpünü qaytarıb qutunun içinə soxdu. Başını geri atıb, ağzından aramla qalın bir tüstü buraxdı, sonra onu burnuyla ciyərlərinə çəkməyə başladı. Beləcə, «fransız qullabı» vura-vura susurdu. Çox güman ki, bu heç də saxta kübar ədəbazlığı deyil, sadəcə olaraq, bəzən üzünü sol əllilə də qırıb-qırxa bilmədiyini yoxlamaq istəyən cavan bir adamın öz qabiliyyətini nümayiş etdirməsiydi.

– Axı Coan niyə özünü çox dartandır ki? – Cinni soruşdu.

– Niyə? Elə ona görə. Bunu mən haradan bilim?

– Yaxşı, ancaq mən bilmək istəyirəm ki, siz bunu nəyə görə deyirsiniz?

Selinanın qardaşı yorğun-yorğun ona san döndü.

– Qulaq as. Mən ona *səkkiz* danə andir məktub yazmışam. Düz səkkiz danə. O isə *bircəciyinə* də cavab yazmayıb.

Cinni çaşdı.

– Bəlkə, başı çox qarışıq olub.

– Hm... Qarışıq olub. Vaxtı yoxmuş. Bəyəm porsuq balası kimi, gün-axşamacan burnuyla yer eşirdimi, lənət şeytana?

– Bəyəm *lanətsiz* keçinə bilməzsiniz?

– Bilmirəm, lənət şeytana.

Cinni yenə güldü.

– Axı nə vaxtdan onu tanıyırsınız? – Cinni soruşdu.

– Lap çoxdan.

– Deyirəm, yəni siz ona birdən-ikiyə zəng-zad eləmisinizmi? Heç zəng eləmisiniz?

– Yoox...

– Onda, bağışlayın məni, bəs bu necə olur? Bir halda ki, siz ona heç vaxt zəng vurmamısınız, onun heç...

– İmkan olmadı, lənət şeytana!

– Niyə olmadı?

– Nyu-Yorkda deyildim.

– Oho! Bəs onda haradaydınız?

– Mən? Ohayoda.

– Aa! Kollecdə-zadda oxuyurdunuz?

– Yox. Getmişdim.

– Onda, yaqin, əsgəriyə, eləmi?

– Yoox, – siqaret tutduğu əliylə sinəsinin sol tərəfinə tapıldatdı. – Bu mühərrik, – dedi.

– Demək istəyirsiniz ki, ürəyiniz ağrıyır, hə? – Cinni dedi. – Nə olub ona?

– Heç özüm də bilmirəm nə olub bu çər dəymişə. Uşaqlıqda revmatizimim vardı. Andır ağrı lap...

– Onda sizə siqaret çəkmək olmaz ki. Mənca, gərəq qəti çəkməyəsiniz. Hakim mənim...

– Ehh! Onlar çox şey çərənləyirlər, – dedi.

Cinni acığını güclə boğdu. Güclə. Sonra:

– Bəs Ohayoda neyləyirdiniz? – deyə soruşdu.

– Mən? Andir təyyarə zavodunda işləyirdim.

– Doğrudan? – Cinni dedi. – Xoşunuza gəlirdimi orada işləmək?

– Xoşunuza gəlirdimi? – Onun ağzını aydı. – Lap vurulmuşdum ona. Ölürdüm o təyyarələr üçün. Elə qəşəng, elə gözəlidilər ki!

Cinnini maraq ilə bürümüşdü ki, bundan incidiyini hiss eləmədi.

– Orada çoxmu işlədiniz? Təyyarə zavodunu deyirəm.

– Bilmirəm, lənət şeytana. Deyəsən, üç il bir ay. – Yerindən qalxıb pəncərəyə sarı getdi. Baş barmağıyla kürəyini qaşıya-qaşıya aşağıya, küçəyə boylandı.

– Bir bunlara bax, – dedi, – avam uşağı avam.

– Kimlədir ki elə? – Cinni soruşdu.

– Bilmirəm. Elə hamısı.

– Əlinizi o cür aşağı sallamayın, yoxsa yenə qarını axacaq. – Cinni dedi.

Ağılına batdı. Sol ayağını qaldırıb pəncərənin altlığına dirədi və yaralı qolunu üfüyətde onun üstünə qoydu. Hələ də küçədən gözünü çəkmirdi.

– Bunların hamısı o andir çağınş məntəqəsinə gedirlər, – dedi. – Bu dəfə eskimoslarla vuruşmalı olacağıq. Bilirsən bunu?

– Kimlərlə? – Cinni bir də soruşdu.
 – Eskimoslarla... Qulağını yaxşı aç da, lənət şeytana!
 – Nə üçün məhz eskimoslarla?
 – Niyəsini bilmirəm. Mən nə bilim nə üçün? İndi ancaq qocaları yığırlar. Altmış yaşını keçənləri. Bu yaşa çatmayanları götürməyəcəklər, – dedi. – Onlara yalnız qısa iş günü verəcəklər, vəssalam... Böyük işdir!

– Sizi onsuz da götürməzdilər. – Cinni ağılına heç bir pis niyyət gətirmədən yalnız olanı demək istədi, amma sözü-nü ağızında qurtarmamış onun yersiz çıxdığını darhal başa düşdü.

Selinanın qardaşı tez:

– Bilirəm, – dedi və qiçini pəncərədən götürdü. Pəncərəni azca aralayıb siqaretini küçəyə tulladı. Sonra dönüb, kürəyini pəncərəyə söykədi. – Eyy, gəlsənə, mənə bir yaxşılıq eyləyəsen. Bura bir oğlan gələcək, ona deyərsən ki, mən ikicə dəqiqəyə hazır olacam. Yaxşımı? Yalnız üzümü qırıxm, ayri heç nə. Oldu?

Cinni başını tərpətdi.

– Lazımdırsa, Selinani tələsdirim. Bilir buradasan?
 – Aha, özü bilir, – Cinni dedi. – Lazım deyil, çox sağ olun. Mən tələsmirəm.

Selinanın qardaşı başını tərpətdi. Sonuncu dəfə diqqətlə barmağındakı yaranı süzdü, sanki, bu vəziyyətdə öz otağına necə gedib çıxa biləcəyini düşündürdü.

– Siz nə üçün onun üstünə bir şey yapışdırırsınız? Sizdə plastrdan-zaddan bir şey varmı?

– Yoox... Yaxşı, di, darıxma, – deyər otaqdan çıxdı.
 İkicə saniyə keçməmiş əlində para sandviç geri qayıtdı.
 – Ye bunu, – dedi. – Çox dadlıdır.
 – Axı mən, doğrudan da...
 – *Götür*, qorxma. Lənət şeytana, mən ki ona zəhər-zad qatmamışam.

Cinni onu aldı.

– Çox sağ olun, – dedi.
 – Toyuq ətindəndir, – Selinanın qardaşı onun başının üstünü kəsdirib, üzünə baxa-baxa dedi. – Dünən axşam o andır ərzaq mağazısından almışam.

– Görkəmindən dadlı şeyə oxşayır.
 – Onda di ye.

Cinni bir dişləm götürdü.

– Dadlıdımı, hə?
 Cinni onu güclə udub:
 – Çox, – dedi.

Selinanın qardaşı məmnunluqla başını tərpətdi. Sinaşinin ortasındakı çuxuru qaşıya-qaşıya, huşsuz kimi, otağın dörd küncünə boyladı.

– Hə, vaxtdır, mən getdim geyinməyə... İlahi! Gəldi, qapının zəngi çalınır. Di yaxşı, heç sıxılıb-eləmə, – dedi və otaqdan çıxdı.

Otaqda tək qalan Cinni yerindən durmadan ətrafına boylanıb əlindəki sandviçi tullamağa və ya gizlətməyə yer axtardı. Dəhlizdə kiminsə addım səslərini eşidib, onu yun paltosunun cibinə soxdu.

Otuz-otuz bir yaşlarında nə uzundraz, nə bastəboy bir oğlan içəri girdi. Gündə qırılan hamar sifətinə, qısa vurulmuş saçlarına, pəncəyinin biçiminə və fulyar qalstukunun rənginə görə onun kimliyini müəyyənləşdirmək çox çətin idi. İlk baxışdan onu hər hansı bir jurnalın əməkdaşına və ya əməkdaşı olmağa can atan cavan bir adama oxşatmaq olardı. Lap bu yaxınlarda Filadelfiyada uğursuzluğa düşər olan bir tamaşada oynamış aktyor da bu sur-sumbatda ola bilərdi. Bəlkə də, hüquq firmasında-zadında işləyirdi.

– Salam! – Mən ilin tanışı kimi Cinniə dedi.

– Salam!

– Frenklini görməmişiniz? – deyər soruşdu.

– *Üzünü qırır*. Dedi ki, onu gözləyirsiniz. Bu saat çıxacaq.

– *Üzünü qırır?*.. Aman Allah! – Cavan oğlan qolundakı saata baxdı. Sonra üzərini qırmızı Dəməşq qumaşı çəkmiş kresloya çökdü, qiçini qiçinin üstünə aşırıb, sifətini ovuclarının içinə aldı. Tamam heydər düşmüş və gözələrinə təzəcə xeyli əziyyət vermiş adam kimi göz qapaqlarını yumub onları barmaqlarının ucları ilə ovuşdurmağa başladı. – Ömrümdə bu səhərki kimi gərgin günüm olmayıb, – dedi və əllərini sifətdən çəkdi. Boğuq boğaz səsi ilə danışdı, elə bil, o qədər heydər düşmüşdü ki, adicə sözləri belə tələffüz etməyə nəfəsi çatışmırdı.

– Nə olub ki? – Cinni ona baxa-baxa soruşdu.

– Oooh..., bu, çox uzun həngamədir. Mən ömrümdə heç kəsin zəhləsini tökmək istəməmişəm... Yalnız min ildir tanıdığımından savayı, – deyər o, huşsuz kimi narazı halda, pəncərəyə sarı boylandı. – Həə, özümə söz vermişəm, bu gündən sonra bir də mən qələt eləyəyəm, özümü azca da olsa, insan təbiətinə *bələd olan* adam sayaram. Mənim bu sözümlü harada istəsəniz, deyər bilərsiniz.

– Axı nə olub ki? – Cinni təkrar soruşdu.

– Ah, ilahi! Bu adam aylaman, aylaman, aylaman mənim evimdə yaşayır... Yox, bu adamdən heç danışmağa dəyməz... Yazıqdır da! – Çox güman ki, Heminqueyinin romanlarından birində bu sözün söyüş kimi işləndiyini yadına salıb, acıqla əlavə etdi.

– Axı o neyləyib ki, belə?

– *Açıqı*, burada mən heç də hər şeyi xırdalamaq istəməzdim, – cavan oğlan dedi. Stolun üstündəki siqaretlə dolu qutuya məhəl qoymadan öz qutusundan bir siqaret çıxarıb alışqanı ilə alışdırdı. İri əlləri vardı. Onlarda nə cəldlik, nə həssaslıq, nə də güc hiss olunurdu. Lakin o, hər hərəkəti ilə, sanki, bu əllərdə nəşə çox nadir, yalnız onlara xas olan estetik bir cəldlik – özü də bunu kənardan duymaq asan iş deyildi – olduğunu qeyd etmək istəyirdi. – Özümə qəti söz vermişəm ki, bir də bu barədə danışmayım. Ancaq, neyləyim, hirsimdən partlayıram, – o dedi. – Birdən-birə Pensilvaniya ştatının Altunamı, yoxsa hansı şəhərindəsə bir tip peyda olur. Qədd-qamətindən görürsən ki, *acından ölənin* biridir. Ürəyim yandı, *adamlıq* elədim – əsl rəhmli samaralı kimi – onu öz evimə *gətirdim*; danışqal, siçan deşiyi boyda bir otağa; halbuki bir adam orada güclü hərəkətə bilir. Sonra da *bütün* dost-aşınayla tanış elədim. *Bütün* otağı başdan-başa öz murdar əlyazmalarıyla, siqaret kötük-ləriylə, qırmızı turp dişləkləriylə və nə bilim tay nələrə doldurdu, dinmədim. Nyu-Yorkda o teatr direktoru qalmadı ki, onunla tanış eləməmiş olam. İyli-qoxulu köynəklərini camaşıraxanalara aparıb-gətirməkdən *ayaqlarım* döyənək oldu. *Axırda isə...* – Cavan oğlan birdən susdu, – mənim bütün bu yaxşıqlarımın, adamlığımı əvəzində, – deyər o, sözüünə davam elədi, – bu adam bir gün sübh obaşdan – saat beşdə otaqda əlinə – o murdar caynaqlarına nə keçibsə, hamısını yığırdı evdən əkilib. Xəbərsiz-ətərsiz.

Ban, bir parça *kağız* yazıb qoyaydı. – O sözüünə ara verdi, siqaretdən bir qullab alıb ağzındakı tüstünü fişilti ilə havaya üfürdü. – Yox, bu barədə danışmağa dəyməz. Doğrudan. – Sonra Cinninin üzünə baxdı. – Nə qəşəng paltonuz var, – deyər kreslodan durdu. Yaxınlaşıb Cinninin paltosunun yaxalığını barmaqlar arasında alıb sürtdü. – *Qəşəng* şeydir. Mühəribədən sonra ilk dəfədir bu cür yaxşı dəvə yunu görürəm. Soruşmaq ayıb olmasın, haradan almısınız?

– Anam Nassodan gətirib.

Cavan oğlan mənalı tərdə başını tərptədi və öz kreslosuna qayıtdı.

– İndi ancaq elə yerlərdə bu cür yaxşı dəvə yunu tapmaq olar. – Kresloya oturdu. – Çoxdan orada olub?

– Nə?

– Ananız orada çoxdan olub? Ona görə soruşuram ki, *mənim* də anam dekabrda oradaydı. Yanvarın ortalarına. Adətən, mən də həmişə onunla gedirəm, ancaq bu il başım o qədər qarışıq oldu ki, gedə bilmədim.

– Mənimki fevralda getmişdi. – Cinni dedi.

– Nə yaxşı! Harada qalırdı? Bilmirsiniz?

– Xalamgildə.

O, başını tərptədi.

– Adınızı soruşmaq olarmı? Siz Frenklinin bacısının rəfiqəsiniz? Düz tapmışam?

– Bir sınıfdə oxuyuruq. – Cinni onun yalnız ikinci sualına cavab verdi.

– Selininin həmişə dilindən düşməyən *Meksin*, təsadüfən, siz deyilsiniz ki?

– Yox, – Cinni dedi.

Cavan oğlan birdən ovcunun içi ilə şalvarının ayağını çırpmağa başladı.

– Başdan-ayağa *it tükünə* batmışam, – o dedi. – Anam ikigünlüyə Vaşinqtona gedib, küçüyünü də gətirib mənim yanıma qoyub. Çox qəşəng küçükdür. Ancaq bu cür murdar işləri var. Sizin də itiniz varmı?

– Yox.

– Əslində, mən şəhər yerində it saxlamağı qəddarlıq hesab eləyirəm. – Şalvarını təmizləyib qurtardı, yerini rahatlayıb yenə qolundakı saata baxdı. – Bu adamın bir yerə vaxtında getdiyini *ömrümdə* görmədim. Koktonun «Gözlə və

eybəcər» filminə baxmağa gedirik. Bu da *elə* kinodur ki, gərək onun əvvəlinə, *hökmən* çatasan. Yarımcıq baxanda *lazzəti* qaçır. Siz baxmısınız?

– Yox.

– Aa... Hökmən, baxın! Mən ona səkkiz dəfə baxmışam. Çox dahiyənə əsərdir! – dedi. – Neçə aydır ha *çalışırım* Frenklini də aparım ona baxsın, apara bilmirəm. – Məyus-məyus başını buladı. – Qəribə zövqü var. Müharibə vaxtı biz onunla çox təhlükəli bir yerdə işləyirdik. Onda bu adam özü *məni zorla* dünyanın ən mənasız filmlərinə baxmağa aparırdı. Qanqster filmləri, vesternlər, *müzik-hollar*...

– Siz də təyyarə zavodunda işləyirdiniz? – Cinni soruşdu.

– Əlbəttə, ilahil! Neçə illər sərəsər. Amma xahiş edirəm, bu barədə danışıbmayaq.

– Niyə? Sizin də ürəyiniz ağrıyır?

– Allah eləməsin. Tfu-tfu, taxtaya vur, – deyə o, iki dəfə kreslonun qoluna taqıldatdı. – Mənim canım dəmir...

Selina otağa girən kimi Cinni yerindən qalxıb ona san getdi. Selina şortunu çıxarıb donunu geyinmişdi. Başqa vaxt olsaydı, Cinni bundan hirsələnərdi.

– Üzr istəyirəm, səni çox gözlətdim, – Selina dilucu üz-xahlıq elədi, – anamı yuxudan durğuzmaq lazım gəldi. Ona görə... Salam, Erik.

– Salam, salam!

– Onsuz da daha mənə pul lazım deyil. – Cinni astadan dedi ki, onu yalnız Selina eşidə bilsin.

– Nə?

– Fikrimi dəyişdim. Yəni onsuz da topları həmişə sən gətirirsən. Burası ağılımdan çıxmışdı.

– Bəs deyirdin mən onlara bir sent də...

– Qapıya qədər məni ötür, – Cinni Eriklə vidalaşmadan qabağa düşdü.

– Axı, mən bilən, sən deyirdin ki, bu gün kinoya gedəcəksən, sənə indi pul-zad lazımdır! – Selina dəhlizdə ona dedi.

– Yox... Tamam yorulmuşam. – Cinni dedi və tennis ləvazimatını götürmək üçün aşağı ayıldı. – Bura bax, nahardan sonra sənə zəng vuracam. Bu axşam özgə işin yoxdur ki? Bəlkə, sizə gəldim.

Selina təəccüblə onun üzünə baxıb: «Yaxşı», – dedi.

Cinni qapını açıb liftə san getdi. Düyməni basdı,

– Sənin qardaşınla tanış oldum, – dedi.

– Doğrudan? Görürsən, necə tipdir?

– Nə işlə məşğul olur elə? – Cinni, guya, sözgəlişi soruşdu. – Bir yerdə işləyib-eləyirmi?

– Təzəcə işdən çıxıb. Atam istəyir ki, kolleca qayıtsın, ancaq özü istəmir.

– Niyə istəmir?

– Bilmirəm. Deyir, yaşım keçib, qocalmışam.

– Neçə yaş var?

– Bilmirəm. Deyəsən, iyirmi dörd.

Liftin qapısı açıldı.

– Sonra sənə zəng vuracam! – Cinni dedi.

Binadan çıxan kimi üzü qərbə – Leksinqton avenyudakı avtobus dayanacağına san yollandı. Üçüncü küçəylə Leksinqton avenyunun kəsişdiyi yerdə əlini paltosunun cibinə salıb oradan pulqabını çıxarmaq istəyərkən, əli sandıq parasına dəydi. Onu cibindən çıxarıb, əlini aşağı salladı ki, elə buradaca küçəyə tullasın, amma nədənsə qayıtıb təzədən cibinə soxdu. Neçə il bundan qabaq, pasxa bayramında ona bağışlanan cücani günlərin bir günündə zibil yəşiyinin dibində ölü halda tapanda da onu oradan çıxarıb atmağa da düz üç gün ürəyi gəlməmişdi.

GÜLƏYƏN ADAM

1928-ci ildə, doqquz yaşım olanda, mən komançlar klubu adıyla tanınan bir təşkilatın üzvüydüm və bütün *esprit de corps*¹ ürəkdan ona bağlıydım. Hər gün dərstdən sonra günorta saat üçdə bizim Başçımız Amsterdam avenyunun yaxınlığında, 109-cu küçədə yerləşən 165 nömrəli məktəbin qapısı ağzında intizarla biz iyirmi beş nəfər komançın yolunu gözləyirdi. Nəhayət, basabas salıb, bir-birimizi itələyə-itələyə, hay-küylə onun balaca «pikap»ına doluşandan sonra Başçımız bizi (valideynlərimizlə bağlıdığı pullu müqaviləyə əsasən) Mərkəzi parka aparırdı. Hava şəraitindən (müəyyən mənada) asılı olaraq, günün qalan yansını futbol və ya beysbol oynamaqla keçirirdik. Soyuq, yağışlı günlərdə isə, bir qayda olaraq, Başçımız bizi ya «Təbiət tarixi», ya da «Metropoliten İncəsənət Muzeyi»nə aparırdı.

Şənbə və bayram günlərində isə Başçımız səhər obaşdan qapı-qapı düşüb, bizi bir-bir mənzillərimizdən götürər, özünün sınıq-salxaq «pikap»ına doldurub, onu Manhettendən uzaqlara, nisbətən daha geniş talalan ilə seçilən Van Kortlend parkına və ya Palisada sürərdi. Könlümüzdə əsl futbol və ya beysbol oynamaq düşəndə Van Kortlent parkına gedərdik. Çünki həm oradakı meydançalar standartı uyğun idi, həm də burada rəqib komanda sifəti ilə körpə uşaq arabası və ya əlidayənkəli quduz qoca xanımlarla üzlaşmaq qorxumumuz yoxdu. Yox, əgər qəlbimiz asudəlik, sərbəstlik həsrəti ilə yanırılsa, onda şəhər kənanına – Palisada üz tutar və orada, çöl-biyabanda cürbəcür məhrumiyətləri dəf etməyə çalışardıq. (Yadımdadır, bir dəfə şənbə günü mən Corc Vaşinqton körpüsünün qərb qurtaracağı ilə yolgöstəricisi arasındakı cəngəllikdə yolu azdım, amma başımı itirmədim. İri bir reklam lövhəsinin kölgəsinə sığınaraq, gözümdən yaş axa-axa çantamdan səhər yeməyimi çıxarıb qabağıma qoydum – toqqamın altını bərkətmək üçün. Tamam əmin olmasam da, bildirdim ki, Başçımız hər necə olsa məni tapacaq. (O, həmişə bizi tapırdı.)

¹ Korporativ ruhumla (fran.)

Biz komançlardan yaxası qurtulan kimi Başçımız dönüb adicə steyten-aylənli Con Gedsudski olurdu. İyirmi iki və ya iyirmi üç yaşlarında olan bu cavan oğlan yaman utancaq, lal-dinməz adam idi. Nyu-York universitetinin hüquq fakültəsində oxuyurdu. Amma buna baxmayaraq çox yadda qalan şəxsiyyət idi. Mən burada onun bütün gözəl məziyyətlərini və ləyaqətli cəhətlərini sadalamaq fikrində deyildim. Ötəri şəkildə bircə bunu deyim ki, «Qartal qatan» boysskaut klubunun üzvüydü və demək olar ki, 1926-cı ilin Amerika yığma komandasının çempionu kimi, az qalmışdı ən yaxşı hücumçu adına layiq görülsün. Məhz elə o vaxtlar belə bir şeyə yayıldı ki, öz gücünü sınamaq üçün onu çox təkidlə Nyu-Yorkun ustalardan ibarət beysbol komandasına dəvət edirlər. Bizim bütün ciğal, mübahisəli oyunlarımızda ən ədalətli və ən soyuqqanlı hakimimiz də elə o olardı. Gecə tonqal qalamaq və onu necə söndürmək sahəsində əvəzolunmaz ustalığa malik idi. Çox səriştəli və çox mərhəmətli təcili yardım mütəxəssisiydi. Biz hamımız – böyüyümüz də, kiçiyimiz də – onu hədsiz məhəbbətlə sevir və hər işdə ona güvənirdik.

Mən onun boy-buxununu, 1928-ci ildə necə vardisa, indi də eləcə xatırlayıram. Əgər metrik ölçülər insan istəyi ilə artıb-uzana bilsəydi, biz komançların gözündə dünyada ondan nəhəng, ondan cüssəli adam tapılmazdı. Amma, təəssüf ki, həyat gerçəkliyi bizim istəyimizdən asılı deyil, onun boyu, əslində, cəmi-cümlətləri beş fut üç-dörd düym ancaq olardı. Göyümtül-qara saçları gözünün üstünə düşərdi, dərhal nəzərə çarpan iri burnu vardı. Gövdəsi də elə qıçları boydaydı. Dəri gödəkçəsinin içində nə qədər güclü, cüssəli görünsə də, ensiz və qısqı çiyinləri var idi. Lakin bütün bunlara baxmayaraq o vaxtlar mənə elə gəlirdi ki, Bak Cons, Ken Meynard və Tom Miks kimi məşhur kinoaktyorların ən fotogenik məziyyətləri sıx surətdə məhz bizim Başçımızda cəmləşmişdi.

Hər axşam hava xeyli qaralanda, yəni uduzan tərəf yandan vurduğu və asanlıqla buraxdığı toplan artıq göz gözü görməklə izah etməyə başlayanda biz komançlar oyundan əl çəkər, inadkar və xudbin uşaq tərsliyi ilə Başçımızın məhir nəğilçisi istedadını istismar etməyə başlayardıq. Həmin

anacan biz, adətən, xeyli qızıqmış, hövsələdən çıxmış olardıq və ona görə də «pikap»da Başçımıza daha yaxın yerdə oturmaq üstündə bir-birimizlə, istər əl-qolumuzla, istərsə də dilimizlə, – möhkəm boğuşardıq. Məşində bir-birinə paralel iki sıra həsir oturacaq var idi. Sol sırada əlavə üç yer – ən yaxşılari! – var idi ki, orada oturanlara hətta sürücünü profildən görmək xoşbəxtliyi də nəsib olurdu. Başçımız ən axırda, biz hamımız avtobusda özümüzə yer eləyəndən sonra minərdi. Sonra sürücü kreslosunu geri fırladıb, asta, amma məlahətli tenor səsi ilə bizə «Güləyən adam» nağilinin növbəti parçasını danışardı. O başlayan kimi, bizi dərin maraqla götürürdü. Bu nağil əsl biz komançaların malyıdı. Bəlkə də, bu nağildə bütün klassik qanunlara riayət olunmuşdu. O getdikcə genişlənir, bütün ətrafdakıları öz ağışuna alır, ancaq, bununla bərabər, adamın yaddaşında qısa, yığcam, bir növ, portativ bir şey kimi qalırdı. Yəni sən onu həmişə özünlə evə aparıb, deyək ki, hamamda vannanın içində-zadında oturub, su dolanacan təzədən xatırlaya da bilərdin.

Varlı missionerlərin yeganə övladı olan Güləyən adamı hələ lap uşaq ikən Çin quldurları oğurlayırlar. Nə qədər varlı olsalar da, öz övladlarını azad etmək üçün girov haqqı verməkdən boyun qaçırdıqlarına görə (dini etiqadlarına xələl gətirmək istəmədiklərindən) quldurlar öz nəcib hissələrini təhqir olunmuş hesab edir və körpənin beynini məngənəyə salıb, onun içindəki lazımı vintciyi iki-üç dəfə sağa bururlar. Bu cür qeyri-adi eksperimentə məruz qalan obyekt ildən-ildən boy atıb böyüdə də, başı keçəlləşib, dizləri kimi armud şəklinə düşür, burnunun altında isə ağız yerində nəhəng dairəvi bir dəşik əmələ gəlir. Burun əvəzinə isə onun sifətində iki, tük basmış pər izi hiss olunur. Buna görə də Güləyən adam nəfəs alanda burnunun altındakı iyirənc və vahiməli yanq daha da genişlənir (mənim təsəvvürümdə), nəhəng amyöb kimi hərəkətə gəlirdi. (Başçımız Güləyən adamın necə nəfəs aldığına sözlə təsvir etməkdən daha çox, onu əyani şəkildə nümayiş etdirməyə çalışırdı.) Tanımayanlar onun bu qorxunc sifətini görəndə kimisi dəhşətdən huşları itirir, tanıyanlar isə bu görüldə qaçırdılar. Ancaq çox qəribədir ki, quldurlar onu öz yanlarından qovub-eləmək fikrində deyildilər, tək o, sifətinə lələ yarpaqlarından toxunmuş

nazik açıq-qırmızı rəngli maska çəkmiş olsun. Bu maska oğulluğa götürdükleri bu adamın yalnız qorxunc sifətini onlardan gizlətmir, həm də hər dəqiqə onun harada olduğunu müəyyənləşdirməkdə onlara kömək edirdi.

Səhərlər, təkliddən darıxıb-üzüldüyü vaxtlar Güləyən adam xəlvətcə (əsl pişik cəldiyi ilə) özünü quldur düşərgəsinə əhatə edən qalın meşəyə soxarmış. Orada o, bütün meşə heyvanları ilə – itlərlə, ağı siçanlarla, qartallarla, şirlərlə, boya-konstriktorlarla, canavarlarla dostlaşmışdı. Bu bəs deyilmiş kimi, burada o həm də maskasını üzündən götürüb, yumşaq, məlahətli bir səslə bütün heyvanlara üz tutub, onların dilində söhbət edirmiş. Bu adamın sifəti o heyvanlara o qədər də eybəcər görünmürmüş.

(Başçımız nağilin bu yerinə çatanacan düz iki ay vaxt sərf etdi. Amma buradan beləsinə onu heyranlıqla dinləyən komançalar önündə daha səxavətlə danışmağa başladı.)

Güləyən adam özgecəsinin söhbətinə gizlicə qulaq asmaqda çox mahir adam idi və bunun sayəsində az müddət içində quldurların bütün vacib peşə sirlərindən aqah olmuşdu. Lakin bu fəndlər onu o qədər də açmamış, təcili özü üçün daha səmərəli quldurluq sistemi yaratmışdı. Əvvəlcə hər-dən-bir, sonra isə mütəmadi şəkildə Çin ölkəsinin bütün əyalətlərinə cürbəcür hücumları etməyə, adamları soymağa, oğurlamağa və yalnız ələcsiz qaldıqda öldürməyə başlamışdı. Özünün çox fəndgir və çox hiyləgər cinayət üsulları sayəsində, – qəribədir ki, onun tərsliyi və alicənablığı da məhz bu üsulların mahiyyətində üzə çıxdı, – tezliklə o, sadəcə xalqın məhəbbətini qazanmışdı. Qəribə görünə də, onun ögey valideynləri (onu bu cinayət yoluna sürükləyən həmin o quldurlar) Güləyən adamın bu nailiyyətlərindən hamıdan sonra xəbər tutdular. Bunu biləndən sonra isə onun paxilliyini çəkməyə başladılar. Bir gecə iməkləyə-imekləyə, xəlvətcə onun yatağına yaxınlaşdılar – elə bildirdilər ki, verdikləri tiyək onu bərk yuxuladıb – və növbəylə yorğanın altındakı adama hərəsi bir bıçaq vurdu. Yorğanı qaldıranda isə məlum oldu ki, onun altındakı adam quldurların başçısının cəncəl və zəhlətökən anası imiş. Bu hadisə Güləyən adamın qaçırılma susamış quldurları daha da qəzəbləndirdi və nəhayət, o da onların hamısını dərin, amma rahat və bərbəzaklı bir türbəyə salıb, ağzını bağlamağa

məcbur oldu. Düzdür, onlardan arabir oradan qaçıb onun zəhləsini tökənlər də olurdu, amma o, buna görə onları öldürmək istəmirdi. (Onun xarakterindəki bu mənasız mərhəmət hissi məni lap dəli eləmişdi.)

Tezliklə Güləyən adam ardıcıl surətdə Çin hüdüdlərindən kənara çıxıb, Fransaya, Parisə hücum etməyə başlayır: özünün bütün təvəzökarlığına baxmayaraq, burada o, Marsel Dufarje adlı ümumdünya şöhrəti qazanmış bir xəfiyyəni, vəram xəstəliyinə tutulsa da, son dərəcə iti ağıla malik bir cənabı öz dahiyənə fəndləri ilə ələ salmaqdan ləzzət alırdı. Dufarje ilə onun qızı (ikiüzlü olsa da, çox cazibədar qadın idi) Güləyən adamın ən qatı düşmənlərinə çevrilirdi. Dəfələrlə onu tələyə salıb tutmaq istəyirdilər. Güləyən adam, sadəcə, oyun, şıltaqlıq naminə onları nə hiylələrinə uysa da, hər dəfə axırda heç bir iz buraxmadan aradan çxa bilir və onlar onun bu tələlərdən necə qurtulduğuna məəttəl qalırlar. Güləyən adam hər dəfə tələdən çıxandan sonra vaxtaşın Parisin kanalizasiya sistemində vida qeydləri yazılmış bir parça kağız qoyur; bilsin ki, onu dərhal Dufarjeyə çatdıracaqlar. Dufarjelər ailəsi Parisin kanalizasiya borularında aylarla qurdalanmalı olurlar.

Tezliklə Güləyən adam dünyanın ən varlı adamına çevrilir. O, var-dövlətinin çox hissəsini, kimliyini belə bildirmədən, yerli monastırda rahibələrə, həyatlarını öz ovçarlarına təlim keçməyə həsr etmiş faqir, tərkidünya adamlara bağışlayır. Qalanını isə brilyanta çevirib, ehtiyatla zümrüd seyflərə doldurur və Qara dənizin dibinə tullayır. Onun şəxsi ehtiyaclarını ödəməyə çox az şey lazım idi. Təkcə düyü və qartal qanı ilə dolanırdı. Tibetin fırtınalı səhillərində yerləşən, yeraltı atıcılıq tiri və idman zalı olan adı bir daxmada özünün dörd sədaqətli dostu ilə bir yerdə yaşayırdı. «Qaraqanad» ləqəbi ilə tanınan yüngüləyax, zorba canavar, «Omba» adlı qaşəng cırdan, Honq adlı səhləvan cüssəli monqol (ağ adamlar onun dilini kəsib atmışdılar) və gözəllər gözəli avrasiyalı qız onun üçün hər dəqiqə ölməyə getməyə hazır idilər. Güləyən adamı hədsiz məhəbbətlə sevan və onun şəxsi təhlükəsizliyi sandan daim ciddi narahatlıq keçirən bu qız bəzən hətta qoyulmuş qaydaları pozmaqdan belə çəkinməzdi. Güləyən adam öz dostlarına da üzünü göstərməz, sifətindəki qırmızı tül örtük arxasından onlara

göstəriş verərdi. Hətta yaraşlıq, sevimli cırdan Ombaya da onun sifətini görmək nəşib olmamışdı.

Əziz oxucu, nəinki məcazi, lap elə sözlün əsl mənasında, – lazım gəlsə, lap elə zorla, – sizi saatlarla Paris – Çin sərhəmindən oyan-buyana keçirərdim, amma qorxmayın, bu dəfə elə etməyəcəyəm. Mən indiyəcən də Güləyən adamı, bir növ, deyək ki, odlu-alovlu döyüşlərdə böyük rəşadətli göstərmiş general Robert E. Li kimi qəhrəman ulu əcdadlarımdan biri hesab edirəm. Lakin bu indiki xülyamı 1928-ci ildə qəlbimə hakim kəsilmiş o hisslərimlə müqayisə etmək əslə yaramaz; çünki onda mən özümü nəinki onun birbaşa tərəfdaşlarından biri, həm də yeganə sağ və qanuni varisi sayırdım. 1928-ci ildə mən heç də öz ata-anamın oğlu deyil, şeytan kimi hiyləgərin, fındığın biri idim və hər dəqiqə pusquda dayanıb onları balaca bir səhvini gözləyirdim ki, dərhal, elə oradaca, heç bir zorakılığa əl atmadan, amma o da mümkün olan şey idi – onlara əsl sifətimi açıb göstərim. Özü də xəyalən uydurduğum anamın qəlbini qırmamaq üçün onu öz cinayətkar dünyamda nəsa, hələ özüm üçün də aydın olmayan, amma, heç şübhəsiz, kralçılara bərabər bir vəzifəylə müəfətləndirəcəydim. Lakin onda mənim üçün *başlıca* şey səbirlə öz növbəmi gözləmək idi. Fərsət düşənəcən özümü üzüyola, ağıllı oğlan kimi aparmalıydım. Dışlərimi sürtməli, saçlarımlı darımalıydım. Nəyin bahasına olursa olsun, öz təbii qorxunc və vahiməli qəhqəhəmi boğmalıydım.

Əslinə qalsa, o zaman özünü Güləyən adamın yeganə sağ qalan və qanuni varisi hesab edən heç də təkcə mən deyildim. Klubumuzda iyirmi beş nəfər komandanın iyirmi beşi də eləcə, Güləyən adamın yeganə sağ qalan qanuni varisi idi və biz hamımız məşum sifətli naməlum quldurlar kimi şəhərin canına dərəşib, qarşımıza çıxan hər liftçini potensial düşmənimiz bilərək, astadan, amma çox aydın eşidilən bir səslə itlərimizin qulağına cürbəcür əmrilər pıçıldayır və ya şəhadət barmağımızı irəli tuşlayıb, hesab müəlimimizi nişana alardıq. Gərgin bir intizar içində səbirlə, yorulmadan kiminsə sadəlövh qəlbini dəhşətə və vəcdə gətirmək üçün fərsət gözləyirdik.

Bir dəfə fevralda, bizim üçün beysbol mövsümü təzəcə başlananda Başçımızın maşınında gözüme təzə bir şey

sataşdı. Qabaq şüşənin yuxarısında, güzgüdən azca qəlbidə tələbə geyimli, başıpaçaqlı balaca bir qız şəkli peyda olmuşdu. Mənə elə gəlirdi ki, bu şəkli bizim «pikap»ın ürümü, «təmiz» kişi ahəngini pozur və dərhal Başçımızdan soruşdum ki, bu, kimdir belə? Əvvəlcə bir az əzilib-büzüldü, amma sonra boyuna aldı ki, qız şəkildir. Soruşdum ki, adı nədir? Nəfəsini dərib həvəssiz dedi: «Meri Hadson». Dedim: kinoda-zadda oynayanlardandır? Dedi ki, yox, Uelsli kollecində oxuyur. Bir qədər fikirləşəndən sonra isə əlavə etdi ki, Uelsli kolleci məşhur, çox bahalı kollecdir. Soruşdum ki, bəs onun şəklini bura, bu maşına niyə vurub? O, yüngülcə çiyinlərini dartdı, mənə elə gəldi ki, o, bununla bu şəkli, guya, zorla ona sındıqları barədə təsəvvür yaratmaq istəyirdi.

Növbəti iki həftə ərzində bizim Başçımız, bilmirəm zərər, yoxsa təsadüfənmi, verilən bu fotosəkil yerindən tərpənilmədi. Uşaqlar nə onun üstünə Beb Rutun şəkli olan konfet kağızı yapışdırdılar, nə də onu nabat çöpləri ilə didib-dağıtdılar. Nə isə, biz komançları istər-istəməz onun varlığını öyrəşdik. Tədricən o da bizim üçün spidometr kimi maşının adı bir hissəsinə çevrildi.

Ancaq bir gün Mərkəzi parka getdiyimiz yerdə Başçımız Altmışıncı küçələr rayonunda, Beşinci avenyunun tinində, bizim beysbol meydançamıza yarım mil qalmış avtobusu birdən saxladı. Təqribən iyirmiyyə qədər başbilən dərhal bunun səbəbini izah etməyi tələb etdi. Amma Başçımız susurdu. Cavab əvəzinə o, həmişəki kimi, nağılıcı pozası alıb, səxavətlə «Gülayən adam» dastanının yeni boyuna başlamaq istədi. Lakin heç ağzını açmağa macal tapmamış qapını döydülər. O günü Başçımızın bütün refleksləri ildırım kimi sürətliydə. Sözünl əsl, hərfi mənasında o cəld öz oxu ətrafında fırlandı və qapının tutacağını burub onu açdı. Xəz paltolu bir qız maşına mindi.

İndiyəcən həyatımda rastlaşdığım qızlar arasından dərhal, yaddaşımı gücə salmadan yalnız üçünü xatırlaya bilərəm ki, onlar öz qeyd-şərtsiz, sözsüz gözəllikləri ilə məni ilk baxışdan şok vəziyyətinə salıblar. Birini 1936-cı ildə Cons-Biç çimərliyində görmüşəm: əynində qara çimərlik paltarları vardı və nə qədər əlləşsə də, nanıncı çətirini açə bilmirdi. İkincisi mənə 1939-cu ildə rast gəlib. Karib dənizində üzən turist paroxodunda: onda həmin qız delfinə yem əvəzinə

alışqan tullayırdı. Üçüncüsü isə bizim Başçımızın bu tanış qızı – Meri Hadsondur.

– Gecikməmişəm ki? – gülə-gülə Başçımızdan soruşdu.

Bu tür o: «Eybəcər deyiləm ki?» – deyə soruşa da bilirdi.

– Yox, – Başçımız dedi. Çəpərləyici qızında ona yaxın oturan komançları süzüb işarə elədi ki, sıxlaşıb yer versinlər... Meri Hadson mənimlə Edqar adlı, – soyadını unutmuşam, deyəsən, dayısının ən yaxın dostu içki qaçaqçılığı ilə məşğul olan bir adamdır, – oğlan arasında oturdu. Onun xatirinə o ki var sıxlaşmışdıq. Maşın qəfil götürülüb yerindən sıçradı, elə bil, onu naşı adam sürürdü. Komançların hamısı bir nəfər kimi susmuşdu.

Maşın həmişə dayandığımız yərə çatanda Meri Hadson qabağa dartınıb, Başçımıza şövqlə məlumat verməyə başladı: hansı qatara gecikib, hansına güclə çatıb. Lonq-Ayləndədə, Duqlastounda yaşayırmış. Başçımız isə dil-dodağını gəmirirdi. Nəinki özü danışımaq istəmir, heç qızın nə danışdığına da qulaq asırmırdı. Yadımdadır, hətta süürdəyişənin tutacağı da bir dəfə sürüşüb əlindən çıxdı.

Biz avtobusdan düşəndə Meri Hadson da bizimlə düşdü. Dəqiq deyə bilərəm ki, biz beysbol meydançasına çatanacan hər birimizin sifətində yalnız bircə ifadə var idi: «Bu qız, görəsən, haçan evlərinə cəhənnəm olacaq!» Hələ bu azmış kimi, başqa bir komanç ilə mən meydançanın birinci kimə düşəcəyini aydınlaşdırmaq məqsədi ilə püşk atanda Meri Hadson utana-utana oyuna qoşulmaq istədiyini bildirdi. Bizim cavabımız ayrı cür də ola bilməzdi. Bu ana qədər uşaqların hamısı aramızda düşmüş bu qadın nüsxəsinə müəyyən qədər maraqla baxsalar da, indi onların baxışlarından əsl hiddət yağırdı. O isə əvəzində özümüzlə gülümsündü. Bir qədər özümüzü itirən kimi olduq. O andaca bəzi şəraitlərdə özünü tamam itirmək bacarığını çox məharətlə bizdən gizlətməmiş olan Başçımız, nəhayət, buna məhəl qoymayıb işə qarışdı. Uşaqlar eşitməsin deyə, Meri Hadsonu qırağa çəkib onunla ciddi və zəhmlə danışımağa çalışdı, amma heç nə çıxmadı. Meri Hadson onun sözünü kəsdi. Komançlar onun nə dediyini aydın eşitdilər.

– Axı, mən də istəyirəm! – o dedi. – Mən də oynamaq istəyirəm.

Başçımız başını yelləyib, bir də onu başa salmağa çalışdı. Əli ilə meydançanın nəm, çala-çökək olduğuna işarə elədi. Beysbol ağacını – biti əlinə alıb, onun necə ağır olduğunu ayanı şəkildə nümayiş etdirdi.

– Fərqi yoxdur, – Meri Hadson bərkəndən dedi. – Mən Nyu-Yorkdan bura diş həkiminə getmək adıyla havayı yerə gəlməmişəm ki? Yox, mən də oynayacağam.

Başçımız yenə başını bulasa da, təslim oldu. O ağır-ağır «Qaçaq»la «Əsgərlər»in – bizim komandalın adları beləydi – dayandıqları yerə gəldi və üzümə baxdı. «Əsgərlər»in kapitanı mən idim. Xatırladı ki, mənim mərkəz qəbul edicim evlərində xəstə yatır və onun əvəzinə Meri Hadsonu götürməyi təklif etdi. Dedim ki, mənim mərkəz qəbul edicisinə ehtiyacım yoxdur. O isə: «Bu nə zırrama sözdür belə?» – deyə üstümə çəmkirdi. Yerimdə donub qaldım. Birinci dəfəydi bizim yanımızda söyüş söyürdü. Bu bir yana, gördüm Meri Hadson da bu tərəfdən mənə gülümsünür. Özümə gəlmək üçün yerdən bir kəsək götürüb, qıraqdakı ağaca sarı tulladım.

Meydança bizə düşdü. Əvvəlcə mərkəz qəbul edicimizin elə bir işi yox idi. Birinci mövqedən arabir dönüb geri baxırdı. Hər dəfə baxanda Meri Hadson gülə-gülə mənə əl eləyirdi. Tərsliyini yerində beysbol əlcəklərini də geyinmişdi. Ağlasızmaz mənzərəydi!

Bizim komandadan Meri Hadson topu doqquzuncu vurmalydı. Mən bunu ona bildirəndə ağzını bir balaca ayıb: «Yaxşı, amma *tez olun!*» – dedi. Növbəsi çatanda paltosu və beysbol əlcəyini çıxarıb, tünd-qəhvəyi rəngli donlu meydançada öz yerini tutdu. Biti ona uzadanda soruşdu ki, bu niyə belə *ağırdır?* Başçımız bundan narahət oldu, hakimlik taxtından düşüb yanımıza gəldi. Meri Hadsonu başa saldı ki, ağacın ucunu sağ çiyinə söykəsin.

– Söykəmişəm, – dedi.

Başçımız bir də ona tapşırı ki, bitini var gücü ilə sıxmasın.

– Sıxmamışam da, – dedi.

Başçımız dedi ki, həm də gərək vuranda düz topa baxasan.

– Baxacağam da, – dedi. – *Di o yana* çəkil görüm.

Ona atılan ilk topu var gücü ilə vurub qayırdı və top sol kənar qəbul edicisinin başı üstündən keçdi. Hətta adı

normal zərbə kimi də bu çox əla sayıla bilərdi, amma Meri Hadson dərhal üçüncü mövqeyə çıxdı: bax belə, çox asanca.

Mənim heyratım əvvəlcə üsütməyə, sonra isə vəcdə çevrildi və yalnız bu hissələrin hər üçündən qurtulandan sonra dönüb Başçımıza san baxdım. Sanki, o, top ötürənin arxasında dayanmamış, onun başı üzərində buğlanırdı. Hədsiz dərəcədə xoşbəxtlik içindəydi. Meri Hadson üçüncü mövqedən mənə san əl elədi. Mən də ona. Onun əla zərbə kəsməyi bir yana, heç üçüncü mövqedən adama əl eləməyində də söz ola bilməzdi.

Oyunun sonunacan növbəsi çatdıqca hər dəfə çox əla vururdu. Nədənsə, *birinci* mövqə heç ürəyinə yatmırdı, heç cür orada dayanmaq istəmirdi. Üçcə dəfə ikinci mövqeyə keçə bildi.

Kəsilən toplanı qəbul etməkdə çox aciz idi, ancaq başımız oyuna o qədər qızıışmışdı ki, buna fikir verməyə macalımız yox idi. Əlbəttə, daha yaxşı oynaya bilərdi, bir şərtlə: beysbol əlcəyindən başqa, nəylə gəldi qayıtsaydı. Onu isə heç cür əlindən çıxarmaq istəmirdi. Deyirdi ki, bu, çox qəşəng şeydir.

O, ayın axınacan, bəlkə də, bir aydan çox komançılarla həftədə iki dəfə beysbol oynamağa gəldi (məlumdur ki, həmin günlər evlərindən diş həkiminə gəlmək adıyla çıxırdı). Bəzən avtobusu vaxtında qarşılıyar, bəzən isə gecikərdi. Bəzən maşında dil boğaza qoymadan danışır, bəzən isə ağzına su alıb, filtrli siqareta güc verərdi. Adam hər dəfə onun yanında oturanda gözəl ətir iyindən bihuş olardı.

Soyuq bir aprel günü Başçımız, adəti üzrə, yenə də saat üçdə 109-cu küçəyə Amsterdam avenyununun kəsişdiyi tində bizi avtobusa doldurub, onu şərqə – 110-cu küçəyə san döndərdi və Beşinci avenyu ilə üzəşəği sürdü. Lakin bu dəfə o, saçlarını yaş şotkayla daramış, əyninə dəri gödəkçə əvəzinə palto geymişdi. O saat ürəyimdə fikirləşdim ki, Meri Hadsonla bu gün də görüşəcəyik. Bizim həmişə parka döndüyümüz döngədən yan keçəndə bunu lap daqiqəyə qədər gördüyüm kimi. Başçımız maşını, güman etdiyim kimi, Altıncı küçənin tində saxladı. Sonra komançaların vaxtı hədəf getməsin deyə, həm də vaxtı birtəhər öldürmək üçün üzünü bizə çevirib, «Güləyən adam» nağılından yeni

bir parça danışdı. Həmin parçanı bu gün də bütün təfərrüatı ilə yaxşı xatırlayıram və o hissəni burada, hökmən, sizə danışmalıyam.

...İş elə gətirir ki, Güliyən adamın ən sədaqətli dostu «Qaraqanad» ləqəbli zorba canavar Dufarjələrin məharətlə qurduqları çox hiyləgər bir tora düşür. Güliyən adamın çox nəcib və sədaqətli adam olduğunu bilən Dufarjelər ona xəbər göndərirlər ki, əgər özü təslim olsa, Qaraqanadı azad edəcəklər. Güliyən adam da onları bu şərtinə sadalövhcəsinə inanır. (Onun beyninin ən xırda şeylərdə belə dahiyanə işləyən mexanizmi, hansı müəmmali səbəbdənsə bu dəfə səhvə yol vermişdi.) Belə şərtləşirlər ki, Güliyən adamla Dufarjelər Paris ətrafındakı qalın meşədə, xəlvət bir talada gecəyarısı görüşsünlər və orada Ay işığında onlar Qaraqanadı azadlığa buraxsınlar. Lakin, əslində, Dufarjelər Qaraqanadı buraxmaq niyyətində deyildilər, çünki ondan həm qorxur, həm də ona bərk nifrət edirdilər. Təyin olunmuş gecə onlar Qaraqanadın əvəzinə başqa bir canavarı ağaca sarıyırlar və Qaraqanada oxşatmaq üçün arxadan sol ayağını ağappaq qar rəngində rəngləyirlər.

Lakin Dufarjelər iki şeyi nəzərə almamışdılar: bir Güliyən adamın ürəyiyumşaqlığını və bir də onun canavar dilini bilməsini. Tikanlı məftillə nəhəng bir ağaca sənmaq üçün özünü Dufarjenin qızının ixtiyarına verən kimi Güliyən adam öz qəlbinin sövq-təbii istəyi ilə köhnə dostu hesab etdiyi bu canavarla son dəfə vidalaşmaq üçün məlahətli bir səslə onun dalınca qışqırır. Ay işığı ilə işıqlanmış bu talada bir neçə addım aralıda dayanan yalançı canavar bu naməlum adamın linqvistik istedadına heyran qalır və onun həm şəxsi, həm də peşə baxımından dəyərli olan son vida məsləhətlərinə səbirlə qulaq asır. Ancaq, nəhayət, o, bu məsləhətlərdən bezikir və ayağının birini götürüb, birini qoymağa başlayır. Sonra birdən tənqə gəlib Güliyən adamın sözünü kobudcasına yanmışıq kəsir. Deyir ki, əvvələn, o, nə Ağqanad, nə Qaraqanad, nə də Bozayaqdir, özü də belə sarsaq ləqəblərdən onun zəhləsi gedir və adı da Armandır. İkincisi də, o, ömründə Çində olmayıb, azacıq da olsa, ora getmək arzusuna düşməyib.

Bunu eşidəndə Güliyən adam qəzəbindən üzündəki örtüyü dili ilə vurub kənara atır və Ay işığında öz müdhiş

sifətini Dufarjenin qızına göstərir. Madmazel Dufarje o anda-cə dəhşətdən qaşş ələyib huşunu itirir. Ona nisbətən atasının bəxti gətirir. Bəxtindən, həmin anda onu həmişəki kimi verəm öskürəyi tutur və o, bu müdhiş sifəti görməyə macal tapmır. Öskürəyi kəsəndə isə qızının arxası üstə yerə sərildiyini görüb, hər şeyi dərhal başa düşür. Bir ovcu ilə gözlerini yumub, o biri əli ilə tapançasındakı bütün güllələri birbaşa Güliyən adamın ağır, fisiltli nəfəsinin səsi gələnlə səmtə boşaldır.

Nağilin bu qismi də burada qurtardı. Başçımız cibindən bir dollarlıq saatını çıxarıb baxdı, sonra oturacağını qabağa fırladıb mühərriki işə saldı. Mən də öz saatıma baxdım. Beşin yansıydı. Maşın tərpanəndə ondan soruşdum ki, məgər Meri Hadsonu gözləmirik? Amma o dinmədi və mən sualımı təkrar etməyə macal tapmamış başını geri döndərərək dedi:

– Gəlin bu andır avtobusda səs-küy salmaq. – Hansı yana yozsan da, yenə bu çox mənasız əmr oldu. Çünki maşında bundan əvvəl də, elə indi də tam sakitlik idi. Həmin fikri-zikri tələyə düşən Güliyən adamın yanındaydı. Yox, ona heç nə ola bilməzdi, biz bu sandan *nigarançılığın* daşını çoxdan atmışıq, çünki onun gücünə tam əmin idik, lakin o, hər dəfə çətinliyə düşəndə söhbət eləmək heç yadımızda da düşmürdü.

Həmin gün üç-dörd taym oynamışdıq ki, birdən Meri Hadson uzaqdan gözümə sataşdı. O, sol tərəfdə, bizdən təqribən yüz addım aralıda skamyada, yanlarında uşaq arabalı olan iki mürəbbiyənin arasında oturmuşdu. Əynində xəz paltosu, siqaret çəkə-çəka, deyəsən, biza təmaşa edirdi. Bu cür mühüm kəşfdən bərk həyəcanlandım və top ötürənin arxasında dayanan Başçımızı harayladım. O, əliüstü, az qala, qaça-qaça yanıma gəldi.

– Hani? – dedi. Göstərdim. Bir anlığı o tərəfə baxdı, sonra: – bir dəqiqə gözləyin, indi gəlirəm, – dedi. Ağır addımlarla meydançadan çıxdı. Paltosunun yaxasını açıb, əllərini şalvannın ciblərinə soxdu. Birinci mövqedə dayanıb onun ardınca baxdım. Meri Hadsona yaxınlaşanda paltosunun yaxasını düymələdi, əllərini ciblərdən çıxardı.

Beş dəqiqəyəcən qızın başının üstünü kəsdirib durdu, deyəsən, ona nə işə deyirdi. Sonra Meri Hadson ayağa qalxdı və hər ikisi meydançaya sarı yollandı. Yolda ikisi də

susmuşdu, heç bir-birlərinin üzünə də baxmırdılar. Meydançaya çatanda yenə də öz yerini tutdu. Mən ona san qışqırdım:

– O da oynayacaqmı?

O mənə: “Səsin ud,” – dedi. Mən də uddum, amma Meri Hadsondan gözümlü çəkədim. O, əllərini xəz paltosunun ciblərinə salıb, meydançanın qırağı ilə obaş-bubaşa ağır-ağır var-gəl edirdi. Axırda gəlib, üçüncü mövqedən arxada, yerindən oynadılmış skamyada oturdu. Yenidən bir siqaret yandırıb, qıçını-qıçının üstünə aşırı.

Vurmaq növbəsi «Qaçaqqlar»a keçəndə onun oturduğu skamyaya yaxınlaşıb, ona dedim ki, sol cinahda oynamaq istəmir? Başını buladı. Dedim ki, bəlkə, soyuq olub? Yenə də başını buladı. Bir də təkrar etdim ki, sol cinahda oynamağa adam yoxdur, mərkəzdə oynayanımız ham da sol cinahda oynamağa məcburdur. O hətta bu xəbərdən sonra da dinmədi. Mən də beysbol ələyimi havaya tullayıb, başımla vurmaq istədim, amma bacarmadım, yuvarlanıb palçıqə düşdü. Götürüb, şalvanı saldım və Meri Hadsona dedim ki, könlü haçan istəsə, nahara bizə qonaq gələ bilər. Başa saldım ki, elə Başçımız da bizə tez-tez qonaq gəli.

– Mənimlə işin olmasın, – dedi, – xahiş edirəm, məni tək burax!

Heyrətlə onun üzünə baxdım, sonra cibimdən balaca bir mandarin çıxardım və onu havada atıb tuta-tuta bizim «Əsgərlər»in oturduğu skamyaya san yönəldim. Yolum yanısında, üçüncü mövqeyin tuşunda geriə çevrilib Meri Hadsona baxa-baxa və əlimdəki mandarinin havada oynada oynada dalı-dalı yoluma davam etdim. Başçımızla Meri Hadson arasında nə iş olduğunu başa düşməsəm də (heç indi də başa düşə bilmirəm, amma dumanlı şəkildə hiss eləyirəm), anbaan Meri Hadsonun bizim komançın qəbiləsini həmişəlik tərk etdiyinə əminliyim daha da artdı. Bütövlükdə götürəndə, mənim bu əminliyim inandırıcı və sanballı faktlara əsaslanmasa da, dalı-dalı geriə getmək qabiliyyətimi elə kənlədi ki, qəfil uşaq arbasının üstünə aşdım.

Növbəti təym qurtaranda, hava oyununu davam etdirmək üçün çox qaranlıq oldu. Oyun dayandırıldı və biz şeylərimizi yığışdırmağa başladıq. Mən sonuncu dəfə dönüb Meri Hadsona baxanda onu üçüncü mövqeyin lap yaxınlığında dayanıb hiçqıran gördüm. Başçımız onun xəz paltosunun

qollarından tutmaq istədisə də, o qoymadı, dartınıb əlindən çıxdı. Beton çıxının üstü ilə qaça-qaça meydançadan uzaqlaşdı və tamamilə gözdən itdi. Başçımız onun dalınca getmədi. Yerindəcə dayanıb onun necə gözdən itdiyinə tamaşa etdi. Sonra dönüb meydançanın ortasına tərəf getdi və bizim orada qoyub gəldiyimiz beysbol bitlərinin hər ikisini aylılıb yerdən götürdü. O bitləri həmişə biz orada atıb qaçırıdım, çünki bilirdik ki, o özü gətirəcək. Yaxınlaşıb ondan soruşdum ki, Meri Hadsonla dalaşib-eləməyib ki? O isə cavabında: «Burnunu hər yərə soxma!» – dedi.

Həmişəki kimi, biz komançlar hay-küylə, itələşə-itələşə meydançadan yüz addım aralıda dayanan maşına san götürürüldük: hamımız əmin idik ki, indi, hökmən, «Güləyən adam» nağılının gerisinə qulaq asacağıq. Küçəni keçəndə uşaqlardan kimsə ehtiyat sviterini əlindən saldı, mən də ona ilişib üzüqoylu yeri qucaqladım. Durub maşına çatanacan isə artıq yaxşı yerlərin hamısı tutulmuşdu; ayrı ələcim qalmadı və orta sıraların birində özümə yer ələməli oldum. Buna görə də hirsimdən sağ tərəfimdə oturan oğlanın böyrünə dirsəyimlə bir dürtmə ilişdirdim və sonra pəncərədən bayıra boylanıb küçəni keçən Başçımıza san baxdım. Hələ elə çox qaranlıq deyildi, amma saat altıya on beş dəqiqə işləmişdi, istər-istəməz toran düşürdü. Başçımız beysbol bitləri qoltuğunda, paltosunun yaxasını qaldırmış, başısağrı küçəni keçirdi. Günorta gələndə yaş şotka ilə səliqəli darannış qara saçları indi qurumuşdu və adı mehdən belə yelənirdi. Yadımdadır, ona baxanda ürəyimdən keçdi ki, kəş indi onun əlcəkləri də əlində olaydı.

Həmişəki kimi, o, avtobusa minəndə içəriyə sükut, daha doğrusu, teatrda işıqlar sönməyə başlayanda olduğu kimi, müəyyən mənada, sakitlik çökdü: kimi öz söhbətinə tələmtələsik piçiltiyə yekun vurmağa tələdi, kimi isə darhal səsinə kəsdi. Amma buna baxmayaraq, Başçımızın ilk sözü yenə bu oldu: «Yaxşı, ya sakit olun, ya da heç bir nağıl-zad olmayacaq!» Bir andaca avtobusa qatı sükut çökdü və Başçımızın öz yerinə keçib bu sükutu pozmaqdan savayı ayrı ələci qalmadı. Yerinə keçəndən sonra dəsmalını çıxarıb burun deşiyinin əvvəlcə birini, sonra isə o birini ona fırxırıb sildi. Biz bu səhnəyə çox sabırla və hətta mən deyərdim ki, bir qədər maraqla tamaşa edirdik. Burnunu silib qurtarandan

sonra dəsmalı səliqəylə qatlayıb cibinə qoydu. Və yalnız bundan sonra «Güləyən adam» nağilının yeni parçasını danışmağa başladı. Əvvəldən-axıra kimi bu parça cəmi beşcə dəqiqə çəkdi.

Düfarjenin Güləyən adama dörd gülləsi dəymişdi, özü də ikisi düz ürəyinin başından. Onun müdhiş sifətini görmək üçün gözlerini əliylə qapamış olan Düfarje qarşından, Güləyən adam tərəfdən ölümqabağı inilti səsləri gəldiyini eşidib sevindi. Qatilin xəbis ürəyi sevincdən atlanıb düşməyə başladı və o, huşunu itirmiş qızına sarı qaçıb, onu ayıltı. Sevincdən ağılları itirmiş halda hər ikisi qorxaqlara məxsus bir məğrurluqla yalnız indi Güləyən adama sarı baxmağa cəsarət etdi. Can verən adamlar kimi, onun başı sinəsinə düşmüş, çənəsi sinəsinin al-qanına bulaşmışdı. Yavaş-yavaş, harisliklə atayla qız öz qurbanlarına yaxınlaşdılar. Ancaq qabaqda onları çox müdhiş bir hadisə gözləyirdi. Güləyən adam ölməmişdi və öz sehrli fəndlərini işə salıb qann əzələlərini yığdı. Düfarjelər lap yaxına gələndə o, birdən başını qaldırıb qorxunc və vəhşi bir bağırtı ilə nəre çəkdi və sonra çox səliqə ilə, mən deyərdim, hətta, vasvası adamlara məxsus bir səliqə ilə dörd güllənin dördünü də bir-bir yerə tūpürdü. Onun bu hərəkəti Düfarjeləri elə dəhşətli vahiməyə saldı ki, sözün əsl mənasında, onların ürəkləri yerindən qopdu və meyit kimi Güləyən adamın ayaqlarına sərildilər. (Əgər bu parçanı qısa ələmək lazım gələydi, onu elə buradaca qurtarmaq olardı: komançlar Düfarjelərin qəfil ölümünü özləri üçün çox asanlıqla izah edə bilirdilər. Lakin nağıl burada bitmədi.)

Günlər keçir, Güləyən adam hələ də tikanlı məftillə ağaca sənmiş halda qalır, ayaqları altda isə Düfarjelərin meyitləri çürüyüb iyənirdi. Yaralannın qanı kəsmirdi, yanında isə ehtiyat qartal qanı qalmamışdı. Güləyən adam ömründə ölümle bu qədər yaxından üzlaşmamışdı. Bir gün xınlılı, boğuş, amma məlahətli səsiylə meşə heyvanlarını köməyə çağırırdı. Onlardan xəhiş etdi ki, yaraşığı, gözəl cırdan Ombanı tapıb onun yanına gətirsinlər. Onlar da tapıb gətirdilər. Lakin Parisdən Çinə gedib-qayıtmaq çox uzun çəkdi və Omba əlində dərman qabı və təzə qartal qanı ilə gəlib çıxanda Güləyən adam artıq huşunu itirmişdi. Omba, hər şeydən əvvəl, öz mərhəmətinə göstərdi: öz ağasının qırmızı

tül örtüyünü madmazel Düfarjenin qurdbasmış meyitinin üstündən götürüb, böyük məhəbbətlə Güləyən adamın sifətinin müdhiş yerlərini örtüdü. Yalnız bundan sonra onun yaralana dərman qoyub sarımağa başladı.

Güləyən adamın xirdaca bəbəkləri, nəhayət, azca aralananda Omba tələsik qartal qanı bardağını onun ağzına yaxınlaşdırdı. Ancaq Güləyən adam onu içmədi. Əvəzində astaca öz sevimli dostunun, Qaraqanadın adını çəkdi. Omba özünün azca nahamar başını aşağı salıb, Düfarjelərin Qaraqanadı öldürdüklerini ona bildirdi. Güləyən adamdan çox qüssəli, adamın ürəyini parçalayan bir inilti çıxdı. Əlini birtəhər qartal qanı bardağına yaxınlaşdırdı və onu xışmalayb sındırdı. Qartal qanı onun barmaqları arasından xirdaca irmaqlar kimi süzülüb üzəşağı yerə axdı. Ombaya əmr elədi ki, üzünü yana çevirsin, Omba da hiçqıra-hiçqıra onun dediyinə tabe oldu. Özünü qanlı torpağa çırpmazdən əvvəl Güləyən adamın gördüyü sonuncu iş əliylə üzündəki maskanı götürüb atmaq oldu.

Aydındır ki, nağıl burada bitmişdi. (Ardı heç vaxt olmadı.) Başçımız maşını işə saldı. Qonşu sırada mənimlə yanaşı oturan komançların ən kiçiyi Villi Uolş bərkədən acı-acı hönkürməyə başladı. Heç kəs ona kəri demədi. Özümün isə, yadımdadır, dizlərim əsirdi.

Bir-iki dəqiqə keçəndən sonra – Başçımızın maşından tökülüşəndə, təsadüfən, fənar dirəyinin dibində gözü-mə qırmızı sarğı kağızı sataşdı. Külək onu dirəyə çırpırdı. O kağız lələ yarpağından hörilən o tül maskaya yaman oxşayırdı. Evə gələndə dişlərim aramsız göynəməyə başladı və o dəqiqə mənə yatağa girməyi əmr etdilər.

Qızılı bir payız günü saat dördü təzəcə keçmişdi. Günortadan bəri on beşinci və ya iyirminci dəfəydi ki, aşpaz Sandra mətbəxdə üzü gölə baxan pəncərədən bayıra boylanıb, dodaqlarını gəmirə-gəmirə kənara çəkildi. Bu dəfə əsəbi halda önlüyünü açıb, əndazesiz zorba gövdəsi imkan verdiyi qədər, onu möhkəm sıxıb, təzədən bağladı. Sonra iri mətbəx stoluna yaxınlaşıb, təzəcə qaydaya saldığı zorba gövdəsini missis Snellə üzbaşüz stula saldı. Missis Snell paltarları təmizləyib ütlüləyəndən sonra avtobus dayanacağına yollanmadan əvvəl, adəti üzrə, bir fincan çayını içirdi. Artıq şlyapasını da başına qoymuşdu. Bu, qara, ən zərif keç növündən düzəldilmiş yaraşığı şlyapanı o nəinki bütün yayı, həm də sərəsər üç il idi ki, istər qızmar istidə, istərsə də başı aşağı paltar ütlüləyəndə və ya tozsoran işlədəndə belə, başından çıxarmazdı. «Hetti Karnegi» firmasının yarlığı hələ də onun astarından pozulub silinməmişdi, düzdür, bir balaca solub öz rəngini itirsə də, cəsarətlə demək olar ki, hələ zamana tamamilə məğlub olmamışdı.

– Daha bunu özümə dərd eləməyəcəyəm ki? – Sandra beşinci və ya altıncı dəfəydi ki, missis Snelldən çox öz-özünü dedi. – Niyə də eləməliyəm axı, elə deyil? Nəyə görə?

– Elədir, düzdür, – missis Snell dedi. – Mən də eləməzdim. Gerçək sözümdür. Əzizim, mənim o çantamı bəri ver görüm.

Üzü təmiz sürtülüb yeyilmiş olan bu nimdaş çanta – onun içindəki yarlıq da şlyapasındakı yarlıqdan heç geri qalan deyildi – bufetin üstündəydi. Sandra oturduğu yerdən tərən-mədən əlini uzadıb onu götürdü, stolun o biri tərəfinə, missis Snellə uzatdı. O, çantamı açıb içindən bir qutu «mentollu» siqaret və bir qutu «Sport-klub» kibriti çıxardı.

Siqareti alışdırıb, çayını dodağına yaxınlaşdırdı, amma dərhal qaytarıb nələkinin içinə qoydu.

– Bu çay zəhirmar tez soyuması, avtobusa gecikəcəyəm. – Sonra başını qaldırıb, gözlərini divarda par-par parıldayan qazan cərgəsinə zilləmiş Sandranın üzünə baxdı.

– Bəsdir, fikir elədin! – missis Snell əmr etdi. – Fikirləşib neyləyəcəksən? Ya ona deyəcək, ya da deməyəcəksən. Vəssalam. Bunu özünə dərd eləyib neyləyəcəksən?

– Niyə dərd eləyirəm, – Sandra dedi, – heç o barədə fikirleşmirəm də. Ancaq bu uşaq məni tamamilə boğza yığıb: siçan kimi özünü hara gəldi dürtür. Haçın hara dürtüldüyündən xəbərin də olmur. O gün lobyaya təmizləyəndə, bax, elə bu stolda, az qaldı əlini tapdalayım. Haçın bu stolun altına giribsə, heç xəbərim də olmayıb.

– Yaxşı, yaxşı. Bundan ötrü dilxor olmağa dəyməz.

– Yox ey, bunun yanında ağzını açıb bircə söz də demək olmur, – Sandra dedi. – Adam az qalır dəli olsun.

– Hələ də bunu içmək olmur, – missis Snell dedi.

– ...Doğrudan, dəhşətdir. Onun yanında bir söz deyə bilməməyini deyirəm.

– Tamamilə dəli oluram! Allah haqqı. Günün yansını gicəllənə-gicəllənə qalırım. – Sandra dizlərinin üstündən çörək qırıntılarını çirpirmiş kimi əlini üstünə çəkdi, küsəyan uşaq kimi burnunu dartdı. – Hələ bunun dördcə yaşı var!

– Amma sir-sifətdən qəşəng uşaqdır, – missis Snell dedi. – Qonur gözləri-zadı var.

Sandra yenə burnunu dartdı.

– Burnu lap atasının burnudur, – dedi və fincanı qaldırıb heç bir çətinlik çəkmədən bir qurtum içdi. – Heç anlaşıb bilmirəm ki, onlar nə üçün bütün oktyabrı da burada qalmağa istədilər. – Fincanı yerə qoyub deyindi. – Axı, indi onlar heç suya yaxın da düşmürlər. Nə arvad, nə kişi, nə də uşaq. Heç o andır qayığa da minmirlər. Bilmirəm o qədər pulu onun nəyinə veriblər.

– Başa düşmürəm, sən bu qədər isti çayı necə içirsən. Mən özümünkünü heç dilimə də vura bilmirəm.

Sandra hirsle gözlərini qarşdakı divara zillədi.

– Məndən olsa, bu saat şəhərə qayıdanq. Zarafatsız. Bu xarabadan zəndeyi-zəhləm gedir. – Sandra gözlərindəki qəzəb ifadəsini silib missis Snellin üzünə baxdı. – Sizin üçün elə əhəmiyyəti yoxdur. İlboyu burada yaşayan adam-sınız. Tanışlarınız-zadınız da hamısı buradadır. Ya şəhər olsun, ya bura, sizə fərq eləməz.

– Məni öldürsə də, bunu içəcəm, – missis Snell dedi və elektrik plitəsinin üstündəki divar saatına baxdı.

– Mənim yerimdə olsaydınız, bas *siz* neyləyerdiniz? – Sandra birdən soruşdu. – Axı *siz* neyləyerdiniz? Ancaq düzünü deyin.

Bu, elə bir sual oldu ki, missis Snell əyninə dəmir don geymiş adam kimi yerində dimdik dikəldi. Əlindəki fincanı bir də qaytarıb nəlbəkiyə qoymalı oldu.

– Mən? – dedi. – *Əvvəllən*, bunu heç *vecimə də* almazdım. İkincisi də, özümə başqa yerdə...

– Mən də *vecimə* almıram, – Sandra onun sözünü kəsdi.

– Bilmirəm, amma mən, hökman, özümə başqa...

Qapı açıldı və evin sahibəsi Bu-Bu Tannenbaum mətbəxə girdi. Bəstəboy, yanbızları oğlan yanbızları kimi düz, anq, iyirmi beş yaşında bir qız olan bu xanım quru və rəngsiz, dəbə uyğun vurulmamış saçlarını yığib arkada, həddən ziyadə iri, pələş qulaqlarının dalında gizlətməmişdi. Əynində isə dizlərinə qədər qısa cinsi şalvar, qara sviter, corab və yüngül səndəl vardı. Adının lağlağılığı, özünün çalimsizliyi, qeyri-qəşəngliyi bir yana, amma diri, oynaq, heç tür yaddan çıxmıyan sifət cizgilərinə baxanda onun da özünə görə müstəsna gözəlliyi vardı. Birbaş soyuducuya yaxınlaşıb onu açdı. Qaçqlarını aralaya-raq aşağı çökdü, əlləri ilə dizlərinə dirsəklənib çox pis fit çala-çala və fitin ahənginə uyğun yırğalana-yırğalana soyuducunun içinə boylandı. Sandra ilə missis Snell susmuşdular. Missis Snell yavaşca siqaretini ağızından götürdü.

– Sandra...

– Bəli, mem? – Sandra təşvişlə miss Snellin şlyapasının üstündən ona baxdı.

– Məgər bizdə həftəbecər qalmayıb? Ona aparmaq istəyirdim.

– Hamısını yeyib, – Sandra dili topuq vurmada dedi. – Dünən axşam yatmadan qabaq yedi. Elə ikicəciyi qalmışdı.

– Hə-ə. Yaxşı. Stansiyaya gedəndə yenə də alaram. Dedim, bəlkə, bu yolla onu qayıqdan çıxara bildim. – Bu Bu soyuducunun qapısını örtüdü. Üzü gölə baxan pəncərəyə yaxınlaşdı. – Başqa nə lazımdır, deyin alım.

– Təkcə çörək.

– Dəhlizdə stolun üstünə sizin üçün çek qoymuşam, miss Snell. Minnətdaram sizə.

– Çox xoşdur, – missis Snell dedi. – Eşitdim, Layonel yenə evdən qaçıb. – Astadan güldü.

– Deyəsən, elədir, – Bu Bu dedi və əllərini arxa ciblərinə soxdu.

– Hər halda, çox *uzağa* qaça bilməz, – missis Snell yenə də astadan gülrək dedi.

Pəncərədən çəkilmədən Bu-Bu azca yana döndü ki, stol arxasında aylaşan qadınlara kürəyini çevirməmiş olsun.

– Elədir, – deyib saçlarını qulağının dibinə itələdi. Sonra raport vermiş kimi, sözünə davam etdi. – İki yaşından evdən qaçmağa başlayıb. Hələ ki o qədər uzağa getməyib. Mən bilən, ən uzağa qaçdığı vaxt – hər halda, şəhərdə olanda deyirəm, – Mərkəzi parkda Mella gedib çıxdığı vaxt olub. Evimizdən iki məhəllə aralıya. Ən yaxını isə bizim binanın giriş qapısında gizlənməyi olub. Oradan o yana gedə bilməmişdi. Kişi atasıyla vidələşmaq istəyirmiş.

Stulda oturan hər iki qadın uğunub özündən getdi.

– Mell Nyu-Yorkda uşaqların konki ilə sürüdükləri yerdir. – Sandra həvəsə missis Snellə başa saldı. – Elə böyük-lərin-zadın da.

– A-a, – missis Snell içini çəkdi.

– Onda üç yaş vardı. Keçən il idi. – Bu-Bu şalvarının yan cibindən siqaret və kibrit çıxararaq dedi. O, siqaretini alışırdıracan hər iki qadın gözələrini ondan çəkmədi. – Ay aləm bir-birinə dəymişdi, ha! Bütün polis qüvvələrini ayağa qaldırmalı olduq.

– Onlar tapdı mı? – missis Snell soruşdu.

– Əlbəttə, onlar! – Sandra çiyinirmiş kimi dedi. – Bəs nə *bilmisiniz*?

– Gecə saat on ikinin yarısında tapdılar. Özü də bilirsiniz nə vaxt? İlahi, düz fevral ayının ortasında. Parkda birca uşaq da qalmamışdı. Bəlkə də, avara, gicbəsar adamlardan başqa. Estradada oturub, – gündüzlər orada orkestr çalır, – xırda daşlan döşəmənin arasıyla obaş-bubaşa sürüşdürürmüş. Soyuqdan tamam donsa da sifəti...

– İlahi, özün rəhm elə! – missis Snell dedi. – Necə olmuşdu ki, ora gedib çıxmışdı? Dediym odur ki, axı, evdən niyə qaçmışdı ki?

Bu-Bu ağızından qatı bir tüstü halqası buraxdı, o, pəncərənin şüşəsinə dəyib dağıldı və üzüyuxan qalxdı.

– O gün uşaqlardan biri parkda onu birdən-birə, səbəbsiz-zadsız, porsuq adlandırılmış, ona görə. Hər halda, biz belə başa düşdük. Düzünü deyə bilmərəm, missis Snell. Özüm də baş açmıram.

– Nə vaxtdan belə olub? – missis Snell soruşdu. – Yəni evdən haçandan bu cür qaçmağa başlayıb?

– İki yaş yarımından, – Bu-Bu tərcümeyi-hal danışmış kimi dedi, – o vaxt qaçıb zirzəmidə gizlənmişdi. Şəhərdə biz çoxmənzilli binada oluruq, onun zirzəmisində camaşxana var, orada. Naomi adlı bir qız uşağı – onun dostudur – buna deyibmiş ki, onun termosunda soxulcan var. Daha doğrusu, biz onun özündən bundan artıq heç nə öyrənə bilmədik. – Bu-Bu dərinəndən köksünü ötürdü və pəncərədən aralandı. Siqaretin xeyli hissəsi öz-özünə yarımışdı. Onun küllünü çırpıb, qapıya sarı yönəldi. – Bir də cəhd eləyim görüm, – hər iki qadına vida əvəzinə yalnız bunu dedi.

Onlar güldülər.

– Mildred, – hələ də gülüşünü boğa bilməyən Sandra üzünü missis Snellə tutdu, – tələsin, yoxsa avtobusa geci-kəcəksiniz.

Bu-Bu dəmir torlu qapını arxasınca çəkdi.

O, üzü yamac aşağı, göləcən uzanan çəmənlikdə dayanmışdı; axşamüstünün zəif, alçaq günəş şüalan onun küreyinə düşürdü. İki yüz addım irəlində oğlu Layonel atasının yelkənli qayığının arxa tərəfində oturmuşdu. Düz bucaq altında körpüyə bağlanmış və yelkənləri endirilmiş bu qayıq həmin körpünün uzaq başında suda yavaş-yavaş yırğalalırdı. Təqribən əlli fut aralıda suya atılıb qalmış bir su xizəyindən başqa, bütün göldə bir dənə də olsun qayıqda üzən yox idi: yalnız lap uzaqda yelkən buxtasına tərəf bir sənişin kateri üzürdü. Nədənsə, Bu-Bu Layoneli heç cür aydın seçə bilmirdi. Günəş o qədər qızmar olsa da, elə parlaq, elə gözqamaşdıncıydı ki, göldə hər şey, oğlan da, qayıq da, suya atılmış taxta parçası kimi, adama ilğimli, dumanlı görünürdü. Bir-iki dəqiqə keçəndən sonra Bu-Bu gözünü oradan çəkdi. Əlindəki siqareti hərbiçilersayağı çırtmayla kənara tullayıb körpüyə sarı addımladı.

Oktyabr ayı idi, körpünün döşəmə taxtalarının istisi artıq adamın üzünü qarşıdırdı. Bu-Bu «Kentukkilı körpə»

havasını fitlə çala-çala körpüyə irəli addımladı. Körpünün ucuna çatanda isə onun lap qırağında çöməlib oturdu və oğluna baxdı. Aralarında bir avarlıq məsafə vardı. Uşaq başını qaldırmadı.

– Eyy, – Bu-Bu çağırırdı. – Dost! Dəniz qulduru! Quduz canavar! Mən gəlmişəm.

Hələ də başını yuxarı qaldırmayan Layonel, sanki, birdən öz dənizçi məharətini nümayiş etdirmək fikrinə düşdü. Yerinə bərkidilmiş rumpeli axra kimi sağa çəkdi, sonra dar-hal gəriyə, özünə tərəf dartdı. Başını yenə də göyertədən qaldırmadı.

– Bu, mənəm, – Bu-Bu dedi, – vitse-admiral Tanenbaum, qız soyadı Qlass. Stermaforlan yoxlamağa gəlmişəm.

Bu dəfə dili açıldı.

– Sən admiral deyilsən. Sən qadınsan, – Layonel dedi. O danışanda, adətən, həmişə cümlənin ortasında nəfəsi çatışmırdı, ona görə də vacib sözü daha güclü vurğuyula, bərkənd demək əvəzinə, əksinə, lap astadan, yavaş deyirdi. Bu-Bu onun səsinə nəinki qulaq asır, həm də, sanki, gözləri ilə o səsi müşayiət edirdi.

– Bunu kim deyib sənə? Kim deyir ki, mən admiral deyiləm.

Layonel nə dedisə, bu dəfə heç eşidilmədi.

– Kim? – Bu-Bu təkrar soruşdu.

– Atam.

Bu-Bu hələ də çömbəltmə oturmuşdu və öz müvazinətini saxlamaq üçün əlini üçbucaq şəklində almış dizlərinin arasından aşağı uzadıb döşəməyə dirədi.

– Sənin atandan heç olmaz, – dedi, – ancaq, mən bilən, ömrümdə ondan böyük gərəşən görməmişəm. Onu düz deyir ki, quruda, sahildə olanda mən qadınam; *burası* doğrudur! Lakin mənim əsl yerim həmişə dəniz olub, dənizdir və dəniz olacaq...

– Yox, sən admiral deyilsən, – Layonel dedi.

– Necə dediniz?

– Sən admiral deyilsən. Sən həmişə qadın olmusan.

Bir anlığa sükut çökdü. Layonel yenə də öz gamisinin istiqamətini dəyişdi; ikiəlli rumpeldən yapışdı. Əynində xaki rəngli şort və qısaqol, sinəsi şəkilli ağ köynək vardı; o şəkildə dəvəquşu Cerom skripka çalırdı. Dərisi gündən

təmiz qaralmış, anasının saçlarına oxşayan saçları təpəsinin ortasında xeyli bozarmışdı.

– *Çoxları* elə düşünülür ki, mən admiral-zad deyiləm, – Bu-Bu gözlərini uşaqdan çəkmədən dedi. – Yalnızca ona görə ki, başqaları kimi mən də harada gəldi bu barədə boşboğzlıq eləmirəm. – Öz müvazinətini saxlamağa çalışaraq, şalvarının yan cibindən siqaret və kibrit çıxardı. – Mən heç vaxt öz rütbəmi heç kəsə müzakirə etmək həvəsində olmamışam. Xüsusən də adamlarla danışanda başını yerdən qaldırmayan körpə oğlan uşaqları ilə. Bəla boşboğzlıq üstündə adamı hətta donanmadan qova da bilərlər. – Siqaretini alışdırmadan qəfil ayağa qalxdı, belini dikəldib sağ əlinin baş barmağı ilə şahadət barmağını yanmdairə şəklində qatlayıb ağzına apardı. Oyuncaq trubadan çıxan səsə bənzər, nə isə gəmi siqnalı kimi bir səs çıxardı. Layonel dərhal başını qaldırdı. Yəqin ki, bunun saxta siqnal olduğunu özü də bildirdi, amma yenə də diksindi, hətta ağzıcağı qaldı. Bu-Bu fasiləsiz, dalbadal üç dəfə nəşə səhər və axşam siqnalına oxşar fit çaldı. Sonra təntənəli fərəğət vəziyyəti alıb gölün o biri, uzaq sahilinə rəsmi təzim etdi. Nəhayət, böyük təəssüf hissi ilə yenidən körpünün qırağında çömləib oturanda sifətindəki ifadədən də aydın bilinirdi ki, adı adamların və körpə uşaqların anlamadığı bu nəcib mərasim onu, həqiqətən, dərindən həyəcanlandırdı. Bir anlığa fikirli-fikirli xəyalən gölün əngin üfüqlərinə dalandan sonra, sanki qəflətdən burada tək olmadığını yadına saldı. Və təmkinlə üzünə aşıdı, hələ də ağzıcağı qalmış Layonela sən baxdı.

– Bu, məxfi siqnaldır, onu yalnız admiral rəşidə bilərlər. – Siqaretini alışdırdı, uzun və nazik tüstü selini kibrit qutusuna üfürdü. – Əgər bilsələr ki, mən sənənin yanında bu siqnalı ist... – başını buladı və yenidən iti dənizçi baxışlarını üfünə sən yönəltdi.

– Bir də çal.

– Olmaz.

– Niyə?

Bu-Bu çiyinlərini dardtı.

– Əvvələn, burada kiçikrütəbəli zabitlər çoxdur, – oturuşunu dəyişdi, hindilərsayaq, bardaşqurma oturdu. Corablarını yuxarı dardtı. – Bura bax, gör nə deyirəm, – işgüzarcasına dilləndi. – Əgər sən indi evdən nə üçün qaçdığını

mənə danışsan, sənənin üçün bütün məxfi siqnalları fitlə çalacağam. Oldu?

Layonel dərhal başını aşağı saldı.

– Yox, – dedi.

– Niyə?

– Elə ona görə.

– Nəyə görə?

– Ona görə ki, demək istəmirəm. – Layonel sərt bir hərəkətlə rumpeli yana çəkdi.

Bu-Bu əlini alınına aparıb sifətinin sağ tərəfini günəşdən qorudu.

– Axı, mənə söz vermişdin ki, bir də evdən qaçmayacaqsan, – dedi. – Axı, bu barədə danışmışdıq. Söz vermişdin ki, bir də bəla eləməyəcəksən. Söz vermişdin, axı.

Layonel nə isə dedi, amma eşidilmədi.

– Nə? – Bu-Bu bir də soruşdu.

– Söz verməmişdim.

– Yox, vermişdin. Vermişdin, özü də lap ciddi söz vermişdin.

Layonel, axır ki, əlini rumpeldən çəkdi.

– Əgər sən admiral sənənsə, – Layonel dedi, – bəs onda sənənin *donanman* hani?

– Donanmam? Bax bunu yaxşı eləyib soruşursan, – Bu-Bu dedi və qayığa düşmək istədi.

– Çəkill! – Layonel səsini o qədər də ucaltmadan və başını qaldırmadan əmr etdi. – Bura heç kəs buraxılmır.

– Buraxılmır? – Bu-Bu ayağını qayığın burnuna toxundurmuşdu. Dərhal əmrə tabe olub onu geri çəkdi. – Yəni heç kəs buraxılmır? – Yenə bardaşqurma oturdu. – Axı, nəyə görə?

Layonelin cavabı qısa və kəsəsinə oldu, amma yenə də aydın eşidilmədi.

– Nə? – Bu-Bu təzədən soruşdu.

– Çünki heç kimə icazə verilmir.

Gözlərini oğlundan çəkə bilməyən Bu-Bu düz bir dəqiqə heç nə deyə bilmədi.

– Çox təəssüf, – axır ki dilləndi. – Çox istəyirdim ki, sənənin gəminə minəm. Çünki sənənin üçün bərk darıxmışam. Sənsiz dura bilmirəm. Bütün günü evdə tək-tənha oturmuşam, söhbət eləməyə də bir adam tapmamışam.

Layonel artıq rumpeli oyan-buyana dartışdırmırdı. Diqqətlə onun taxta dəstəyinin quruluşunu araşdırdı.

– Sandrayla söhbət eləyəydin, – dedi.

– Sandranın başı işə qanşib, – Bu-Bu dedi. – Həm də ki mən Sandra ilə yox, səninlə danışmaq istəyirəm. Sənin gəminə minmək, səninlə söhbət etmək istəyirəm.

– Mənimlə elə *oradan da* söhbət eləyə bilərsiniz.

– Nə?

– Elə *oradan da* söhbət eləyə bilərsiniz.

– Yox, eləyə bilmərəm. Çox aralısən. Gərək bir az yaxına gələm.

Layonel rumpeli yana dartdı.

– Bura heç kəs minə bilməz.

– Nə?

– Bura heç kəs minə bilməz.

386

– Yaxşı, di onda de görüm, evdən bu dəfə nəyə görə qaçmısın? – Bu-Bu nəvəzislə soruşdu. – Özü də mənə söz verəndən sonra?

Lap arxadakı oturaçağın böyründə göyertəyə bir dəlğic eynəyi düşüb qalmışdı. Cavab vermək əvəzinə, Layonel onun başa keçirilən qatmasını sağ əyağının iki barmağına keçirib, topa zərbə vurmuş kimi çox cəld və ustalıqla gölə vızıldatdı. Eynək dərhal batdı.

– Afərin. Ağılına bərəkallah! – Bu-Bu dedi. – O ki sənin dayının, Übbin eynəyi idi. Bilirsən, necə şad olacaq! – Siqareti sinəsinə sümürdü. – Ondən əvvəl isə Seymur dayının olub.

– Nə vecimə.

– Görürəm. Görürəm, vecinə deyil. – Bu-Bu dedi.

Barmaqlarının arasındakı siqaret tamən yana əyilmişdi, bir az da keçsə, köynəyini qolunu yandıracaqdı, qəflətən istini hiss eləyib, onu əlindən suya saldı. Sonra yan cibindən nəsə çıxardı. Kart dəsti boyda, ağ kağıza bükülmüş, üstü yaşıl lentlə sənəmiş ağ qutuydu.

– Zəncirli açar dəstidir, – uşağın ona baxdığını duyub dedi. – Atanını kimi. Ancaq bundakı açarlar ondan iki dəfə coxdur. Düz on dənə.

Layonel rumpeli əlindən buraxıb irəli dartındı. Onu göydə tutmaq üçün əllərini qabağa uzatdı.

– Tulla onu, – dedi, – xahiş edirəm.

– Bir dəqiqə səbir elə, əzizim. Gərək bir balaca fikirləşəm. Mən də sənin kimi onu gölə atmaq *istəyirəm*.

Layonel ağzıcağıq ona baxırdı. Ağzını yumdu.

– O, mənimkidir axı, – bir qədər qətiyyətlə dedi.

Bu-Bu ona sarı baxa-baxa çiyinlərini çəkdi.

– Nə vecimə.

Layonel anasından gözünü çəkmədən dalı-dalı geri çəkildi, əliylə arxadan rumpeldən yapışdı. Gözlərindəki ifadədən hər şeyi başa düşmüşdü. Bu Bu bilirdi ki, başa düşəcək.

– Ala, – Bu-Bu qutunu ona tulladı. Düz qucağına düşdü.

Layonel əvvəl-əvvəl diqqətlə qutuya baxdı, sonra isə əlinə götürüb bir də ona tamaşa elədi... və onu gölə atdı. Dərhal başını qaldırıb Bu-Buya baxdı: gözləri qəzəblə deyil, yaşla dolmuşdu. Bir az da keçəndən sonra dodaqları üfüqi vəziyyətdə səkkiz şəklini aldı və o, bərkdən hönkürməyə başladı.

Bu-Bu ayağa qalxdı, teatrda oturmaqdan ayaqları keyləşmiş adam kimi ehməl-ehməl qayığa düşdü. Bir an keçməmişdi ki, sükançı da qucağında qayığın arxa tərəfində oturmuşdu: onu yırğalayır, boynunun ardından öpür, qulağına dəyərli məsləhətlər pıçıldayırdı:

– Dənizçilər *ağlamaz*, dost. *Heç vaxt* ağlamazlar. Yalnız gəmiləri batanda ağlayarlar. Ya da qəzaya uğrayanda, sal üstündə qalib içməyə həтта su da tapmayanda...

– Sandra... missis Snellə... dedi ki, atam... murdar... yarasanın... biridir.

Bu-Bu bərk diksindi. Uşağı ağuşundan buraxdı, özünə sarı çevirib onun alınına tökülmüş saçlarını geriye tumarladı.

– Elə belə də dedi, hə? – soruşdu.

Layonel var gücü ilə başını yellədi. Hiçqurtısına ara vermədən anasına bir az da bərk qısılib, onun dizləri arasına girdi.

– Neynək, bu, hələ *o qədər də* dəhşətli şey deyil, – Bu-Bu dedi və dizləriylə oğlunu sıxaraq, onu bərk-bərk qucaqladı. – Bundan da *betər* şeylər ola bilər. – Nəvəzislə yüngülcə onun qucağını dişlədi. – Heç bilirsən, yarasə nə olan şeydir?

Layonel istəmədiyindənmi, yoxsa bunu bilmədiyindənmi cavab vermədi. Hər halda, içini çəke-çəke göz yaşları bir qədər quruyanacan gözlədi. Yalnız bundan sonra Bu-Bunun ilıq boğazına qısılib uzada-uzada mızıldadı:

387

– Bilirəm ki, nəse *havada* uçan şeydir, – dedi. – Özü də *gecələr*.

Onu yaxşı-yaxşı görə bilmək üçün Bu-Bu uşağı yüngülcə kanara itələdi. Sonra birdən əlini sərt bir hərəkətlə arxadan onun şortunun kəmərinə saldı, – uşaq həttə qorxdu da – ancaq onu nə vurdu, nə də çimdiklədi, sadəcə, salıqayla köynəyinin etəklərini şalvarının içinə saldı.

– Bilirsən, indi nə edəcəyik? – dedi. – Buradan birbaşa qəsəbəyə gedəcəyik, bir az həftəbecər, çörək alacağıq, onları elə orada məşinin içində oturub yeyəcəyik. Sonra məşini stansiyaya sürüb atanı qarşılayacağıq. Oradan onu götürüb evimizə qayıdacağıq. Məcbur edəcəyik ki, bizi qayıqda gəzdirsin. Yelkənləri daşımaqla sən də ona kömək eləyərsən. Yaxşımı?

– Yaxşı, – Layonel dedi.

Evə qayıdarkən onlar yerimir, ötüşürdülər. Layonel birinci gəlib çatdı.

ESMEYƏ – HƏM SEVDALI, HƏM DƏ MURDAR

Lap bu yaxınlarda aviapoçt ilə aprelin on səkkizində İngiltərədə olacaq bir toya dəvətnamə aldım. Bu toy elə bir toy idi ki, onda iştirak etmək üçün əlimdən gələni etməliydim, buna görə də dəvətnaməni alan kimi ağılıma gələn ilk fikir bu oldu ki, toya vaxtında çatmaq üçün okeanın o tayına gərək ancaq təyyarə ilə uçum, xərçi cəhənnamə. Amma bu məsələni çox ağıllı, tədbirli bir qadın olan arvadımla hərtərəfli götür-qoy edəndən sonra bu qərara gəldik ki, getməyim. Bircə şeyə görə: mən tamam unutmşudum ki, qayınanam aprelin son iki həftəsini bizimlə bir yerdə keçirmək niyyətindədir. Açıqı, nə Qreñçer ananı mən elə tez-tez götürəm, nə də o, indən belə cavanlaşan deyil. Yaşı əlli səkkizi haqlayıb (heç özü də bunu boynundan atmır).

Ancaq buna baxmayaraq, mənə, elə murdar xasiyyətim var ki, həmin gün harada olursam olum, sakitcə oturub bir toyun hədsiz dərəcədə şadyana keçməsinə mane olmadan, araya nəse bir qanqaralığı salmadan dura bilmirəm. Ona görə də boş dayanmadım, qələmimi götürüb o toyun gəlini barədə – altı il bundan qabaq onu necə görmüşdümse – bildiklərimi kağıza köçürdüm. Əgər mənim bu qeydlərim üzünü belə görmədiyim bəyin bir-iki anlığa kefinə soğan doğrayacaqsa, lap gözəl, onsuz da biz burada heç kimin kefini açmaq niyyətində deyilik. Əksinə, bəzi şeylərdən onu xəbərdar etmək, ona öyüd-nəsihət vermək istəyirik.

1944-cü ilin aprelinə mən İngiltərədə, Devonşir şəhərində yaxın zamanlarda materikə qoşun çıxanılması ilə əlaqədar ingilis kəşfiyyatının rəhbərliyi altında xüsusi təlim keçən altmış amerikalı hərbi qulluqçudan biri idim. Və indi o günləri xatırlayanda mənə elə gəlir ki, o vaxt biz hamımız – altmış nəfərimizin altmışı da, sanki, seçmə, müstəsna nüsxələr idik; o mənada ki, aramızda bircə nəfər də olsun oynaq, ünsiyyətçi adam tapmaq olmazdı. Hamımız məktub yazmaq azarlısıydıq və əsgəri vəzifəmizlə bağlı ünsiyyətimiz nəzərə alınmazsa, bir-birimizi dindirib-danışdırmağımız

«Artıq qələmin varmı?», «Bu mürəkkəb sənə lazım deyil ki?» kimi bir neçə bəsit ifadə ilə məhdudlaşardı. Məktub yazmadığımız və məşğələlərdən azad olduğumuz vaxtlarda hər kəs özünə qapılıb öz işiylə məşğul olardı. Məsələn, mən özümü, adətən, günəşli günlərdə mənzərəli şəhər ətrafında veyillənir, yağışlı havalarda isə çox vaxt, bir qayda olaraq, piñq-ponq stolunun lap yanında – bir balta sapı aralıda quraq bir yer tapıb mütləq edərdim.

Təlim kursumuz düz üç həftə çəkdi və çox yağışlı bir şənbə günü başa çatdı. Həmin axşam saat yeddidə bütün qrupumuz qatarla Londona yola salınmalıydı: qulağımıza çatan şayiələrə görə, orada bəzi materik çıxmağa hazırlanan piyada və hərbi hava desant diviziyaları arasında bölüşdürəcəkdilər. Güncorta saat üçdə içi okeanın o tayından gətirdiyim kitablarla dolu əleyhqaz çantası da (əleyhqazın özünü hələ bir ay əvvəl «Mavritaniya»nın illüminatorundan bayıra tullamışdım, hərçənd düşmənin, doğrudan da, qazdan istifadə *eda* biləcəyini özüm də çox gözəl anlayırdım, ancaq fikirləşirdim ki, onsuz da, andır maskanı vaxtında başıma keçirə bilməyəcəyəm) daxil olmaqla bütün şeylərimi sursat kisəsinə doldurub qurtardım. Yadımdadır, kazarmının arxa pəncərəsi önündə uzun-uzadı dayanıb bayırda dərxdincı, çəpəki yağın yağışa tamaşa edəndə azacıq da olsun döyüş əhvali-ruhiyyəsi duymurdum. Arxada saysız-hesabsız diyircəkli qələmlərin saysız-hesabsız mikrofoto məktub blankları üzərində necə pərakəndə xışladığını eşidirdim. Birdən, niyəsinə özüm də bilmədən, pəncərədən aralanıb, plaşımı, kişmiri şərfimi, qaloşları, yun əlcəklərimi və pilotkamı geyindim (sonuncunu mən həmişə, bir növ, hərbi qaydanı pozaraq yüngülcə qulaqlarımın üstünə basardım; bunu indi də mənə lağ ilə xatırladırlar). Qol saatımı ayaqyolundakı saatla düzəldəndən sonra daş döşəməli, yağışdan par-par pənldayan yolla təpədən üzüşəyi düşüb qəsəbəyə yollandım. Dörd yanımda çaxan şimşəklər vecimə də deyildi, çünki mənim nömrəm onların birində ya var idi, ya da yox.

Qasəbənin mərkəzində – burada yağış lap bərk yağdı – bir kilsənin önündə dayanıb, divardakı elanlar oxumağa başladım. Başlıcası ona görə ki, iri, aydın ağ-qara şriftlə yazılmış rəqəmlər diqqətimi istar-istəməz özünə cəlb etdi, qismən də ona görə ki, orduda olduğum üç il ərzində elanlara

qarşı məndə güclü həvəs oyanmışdı. Elanda deyilirdi ki, saat üç on beşdə burada uşaq xorunun məşqi olacaqdır. Saatma nəzar salıb, uşaqları elana baxdım. Onun altına xorda iştrak edəcək uşaqların soyadlarının siyahısı yapışdırılmışdı. Başıma yağış tökə-tökə o siyahı axıran oxumalı oldum. Sonra kilsəyə girdim.

İçəridə on iki-on üç nəfər yaşlı tamaşaçı oturmuşdu, bəzilərinin qucağında tərsinə çevrilmiş uşaq qaloşları vardı. Qabağa keçib birinci sırada əyləşdim. Səhnədə six-six üç sıra ilə düzülən qatlama taxta stullarda iyirmiyə qədər uşaq oturmuşdu. Əksəri qız uşaqlarıydı: yeddi yaşından on üç yaşına qədər. Həmin anda tvıd kostyumlu, cantaraq, zorba bir qadın olan xor rəhbəri uşaqları başa salırdı ki, oxuyanda ağızlarını geniş ayırırlar. Axı kim görüb ki, – o soruşurdu – ən cumbulu quş belə öz cazibədar nəğməsinə əvvəlcə öz xırda dimdiklərini geniş, geniş, geniş aralamadan oxuya *bil-sin?* Heç kəs. Əlbəttə, heç kəs. Uşaqlar küt, ifadəsiz bir başla gözlərini ona zilləmişdilər. Xor rəhbəri sonra sözüne davam edərək dedi ki, o istəyir onun uşaqlarının *hamısı* oxuduqları hər sözün *mənasını* başa düşsün, yoxsa qanmaz küt uşaqlar kimi, onları təkcə düzgün *tələffüz* etməklə kifayətlənməsinlər. Sonra o, kamerton-tütəyini çaldı və uşaqlar öz himn dəftərlərini, azyaşlı ştanqçılar kimi, sinələrinə qaldırdılar.

Onlar musiqi müşayiəti olmadan, yaxud bu hal üçün fikrimizi daha dəqiq ifadə etmiş olsaq, heç bir kənar maneə hiss etmədən oxuyurdular. Onların sentimentallıqdan çox uzaq olan uşaq səsləri o qədər məlahətliydə ki, hətta, dini hissiyyəti məndən güclü olan adam belə onlara qulaq asarkən özünü heç bir zora salmadan ruhan çuşa gələ bilirdi. Doğrudur, içlərində iki ən kiçiyi hərdən bir ahəngi pozurdu, ancaq ələ cüzi dərəcədə ki, buna, olsa-olsa, yalnız bəstəkar anası irad tuta bilərdi. Bu himni əvvəllər heç eşitməşəm də, ümid eləyirdim ki, ən azı on iki-on üç bənd şəirdən ibarət olacaq. Onları dinləyə-dinləyə bir-bir hamısının sifətinə göz qoydum, birinci sırada lap qıraqda, mənə lap yaxın yerdə oturan qızın sifəti diqqətimi daha çox cəlb etdi. On üç yaşlı olardı və az qala, qulaqlarının üstünü örtən kül rəngli yumşaq düz saçları, yaraşlıq alını və soyuq gözləri vardı. Sanki, bu gözlər indicə içəridə oturan tamaşaçıları

sərraf müştəri gözü ilə saf-çürük edirdi. Səsi açıq-aşkar o birilərindən seçilirdi; ona görə yox ki, sırada dayandığı yer o biri uşaqlara nisbətən mənə daha yaxın idi, ona görə ki, hamısından güclü, hamısından təmiz, hamısından mələhətli səsi vardı və bütün xoru inamla öz ardınca aparırdı. Ancaq mənə elə gəldi ki, bu gənc xanım öz istedadından özü də bir az bezikmişdi; bəlkə də, oxuduğu məkan və zaman ürayınca deyildi. İki dəfə bəndlər arasındakı pauzada onun əsnədiyini gördüm. Əsl kübar xanımlar kimi, əsnədiyini gizlətmək üçün dodaqlarını bir-birindən aralamamağa çalışırdı, amma burun deşiklərindəki titrəyişlər istər-istəməz onun bu sirrini faş edirdi.

Himn başa çatın kimi xor rəhbəri ibadət zamanı ayaqlarını dinc saxlaya bilməyən və ağızlarını yummağı bacarmayan adamların qarasına deyirməyə başladı. Belə başa düşdüm ki, məşq qurtardı və rəhbərin xoşagəlməz dissonans oyadan səsi mələhətli uşaq xorundan duyduğum heyranlığı korlamağa macal tapmamış durub kilsədən çıxdım.

Yağış lap bərkimişdi. Küçəylə üzünə yağdırdım, Qırmızı Xaç əsgər klubuna çatanda onun pəncərəsindən içəri boylandım, amma orada əsgərlər qəhvə verilən piştaxtanın önündə iki-bir, üç-bir sırayla növbəyə düzülmüşdülər, şüşənin bu tayından həтта o biri otaqda da növbə gözləyən əsgərlərin necə şaqqaşaqla pinq-ponq oynadıqları da eşidilirdi. Küçənin o tayına adlayıb adi qəhvəxanaya girdim, burada isə, ortayaşlı ofisiant qadından savayı, heç kim yox idi. Sifətdəki ifadədən, sanki, bu qadın indicə üstü quru müştərinə daha üstün tutardı. Plaşımı çıxarıb, mümkün qədər səliqəylə asılıqandan asdım, sonra stulların birinin arxasında əyləşib çay və darçınlı çörək qızartması sifariş etdim. Bütün gün ərzində birinci dəfəydi ki, bir adamla kəlmə kəsirdim. Sonra bütün ciblərimi – plaşım da daxil olmaqla – axtarıb, bir də oxunası mümkün olan iki əzik-üzük məktub tapdım: biri arvadımdan idi, şikayətlənirdi ki, Səksən səkkizinci küçədəki «Şraft» kafesində yaman pis xidmət göstərməyə başlayıblar. O biri qayınanamdan. Yazırdı ki, insafım olsun, «düşərgə»dən kənara çıxmağa imkan tapan kimi ona bir az yumşaq keçə qəziləndən iplik alıb göndərim.

Birinci stəkani içib qurtarmamışdım ki, bayaq xorda səsinə heyran qaldığım, sifəti diqqətimi cəlb edən həmin

gənc xanım içəri girdi. Yağışdan tamam islanmış saçlarının arasından qulaqlarının ucları görünürdü. Yanında balaca bir oğlan uşağı da vardı. Heç şübhəsiz, qardaşıydı və qız onun kepkasını, laboratoriya obyektini kimi, iki barmağı ilə başından qaldırıb götürdü. Bu dəstənin ardınca içəri fətr şlyapalı, gorkəmindən fərəsətli bir qadın girdi. Çox güman ki, onların mürəbbiyəsi idi. Xorda oxuyan qız yeriyə-yeriyə paltosunu çıxardı və özünə, mənim nəzərimcə, çox münasib bir stol seçdi: səkkiz-on addım aralıda, mənimlə düz üz bəüz. O da, mürəbbiyə də oturdular. Balaca oğlan isə – beş yaşına ancaq olardı – bu əməliyyata hələ hazır deyildi. O, əynindəki matros gödəkçəsindən sivişib çıxdı, sonra anadangəlmə qəddar adam təkmini ilə bu mürəbbiyəni amansız surətdə tənqə gətirməyə başladı: gözlərini onun sifətindən çəkmədən öz stulunu bir neçə dəfə irəli-geri itələdi. Mürəbbiyə səsinə qısbı ona iki-üç dəfə əmr etdi ki, aşağı otursun, ümumiyyətlə, bu şiltaqlıqlarına son qoysun. Lakin yalnız bacısı dilləndikdən və bir dəfə də stulun başına fırlandıqdan sonra özünü onun üstünə yıxdı. Dərhal önündəki salfetkanı götürüb başının üstünə qoydu. Bacısı onu oradan götürdü, açığa dizlərinin üstünə sərdi.

Onlara çay gətirilənəcən xorda oxuyan qız arada diqqətlə ona baxdığını hiss elədi. O da sınaıçı nəzərlə məni süzdü və birdən yüngülcə gülümsündü. Bu gülüş yüngülcə hiss olunan bir çox incə tabəssümlər kimi çox isti, çox hərəratli gülüş oldu. Mən də ona gülümsümdüm, amma onun qədər hərəratlə yox, çünki üst dodağımlı aralayıb iki qabaq dişimin arasındakı kömtür kimi qapqara qaralmış plombunu ona göstərməkdən qorxdum. Bir də onda ayıldım ki, gənc xanım qibta ediləcək bir qətiyyətlə stolumun böyrünü kəsdirib. Əynində yun, şotland qumaşından – mən-cə, «Kembel» firmasının məhsuluydu – don vardı. Adama elə gəlirdi ki, bu cür yağışlı, çox yağışlı bir gündə gənc, yeni-yetmə qız üçün bundan gözəl geyim tapılmazdı.

– Mənsə, elə bildirdim, amerikalıların çaydan zəhləsi gedir, – o dedi.

Onun bu sözlərində ifrat, çoxbilmiş adam müştəbehliyi deyil, statistik məlumatlara rəğbət hissi duyuldu. Dedim ki, bizlərdən də bəzilərimiz ömründə, çaydan savayı, heç nə içmirik. Təklif etdim ki, qonağım olsun.

– Çox sağ olun, – dedi. – Yalnız bir dəqiqəliyə.

Durub ona stul çəkdim. Mənimlə üzbəüz olan stulu. Belini dik tutub, stulun lap qırağında oturdu. Dimdik duma kimi. Dərhal öz stuluma sarı qaçdım, daha doğrusu, atıldım: söhbətdən ötrü ciyərim yanırıdı. Ancaq oturandan sonra heç bilmədim nədən başlayım; ağılıma heç nə gəlmirdi. Ağımdakı kömür kimi qapqara plumbu göstərməməyə çalışaraq, bir də gülümsüdüüm və nəhayət, dedim ki, bugünkü hava çox sarsaq havadır.

– Elədir, tamam doğru deyirsiniz, – qonağım bunu elə dedi ki, boş söhbətlərə dözmədiyini açıq-aşkar büruzə verdi. Barmaqlarını, spiritizm seanslarında olduğu kimi, irəli uzadıb, qıraqdan stolun üstünə qoydu, amma o dəqiqə də geri çəkib ovcunda gizlətdi; dirnaqlarını dibindən, lap ətinə-cən dişləyib qoparmışdı. Qoluna şturman xronoqrafını xatırladan iri, hərbcı saati taxmışdı. Onun enli siferblatı gənc xanımın incə biləyi üçün çox-çox iri görünürdü.

– Siz də bizim məşqçəydiniz, – deyə işgüzar bir ahənglə xəbər verdi. – Mən sizi gördüm.

Dedim, həqiqətən, oradaydım və onun səsi o birilərdən xeyli seçilirdi. Dedim ki, mənə, onun gözəl, yapışıqlı səsi var.

Başı ilə təsdiqlədi.

– Özüm bilirəm, – dedi. – Mən peşəkar müğənni olmaq istəyirəm.

– Doğrudan? Opera müğənnisi?

– Yox, allah eləməsin. Radioda caz mahnıları oxuyacağam, çoxlu pul qazanacağam. Sonra otuz yaşına çatanda, müğənniliyin daşını atıb, Ohayoya köçəcəyəm. Orada rançoda yaşayacağam. – Ovcunu təpəsinin ortasına çəkdi. Saçları tamam islanmışdı. – Ohayoda olmusunuz heç?

Dedim bir-iki dəfə yolüstü qatarla keçmişəm, amma, əslində, o tərəfləri yaxşı tanıyıram. Sonra ona darçınlı çörək qızartması təklif etdim.

– Yemirəm, çox sağ olun, – dedi. – Bilirsiniz, mənim yeməyim quş yeməyidir.

Özüm çörəkdən bir tikə dişləyib dedim ki, Ohayo iqlimi çox sərt olan yerdir.

– Bilirəm. Bir amerikalı deyib mənə. Siz mənim rast gəldiyim on birinci amerikalısınız.

Mürəbbiyələri aramsız ona göz-qaş eləyirdi ki, öz yerinə qayıtsın, tanımadığı adamın zəhləsini tökməsin. Ancaq qonağım, heç nə olmayıb kimi, stulunu bir az da yana çəkib kürayını tamamilə öz stoluna sarı çevirdi. Və bununla da o stoldan gələn bütün siqnalları dəf etmiş oldu.

– Siz də o təpədəki məxfi kəşfiyyatçılar məktəbinə gedirsiniz, eləmi? – sakitcə dəqiqləşdirmək istədi.

Əsgəri sayıqlığımı itimədən dedim ki, yox, bura – Devonşirə səhhətəmə görə gəlmişəm.

– Doğrudan? – dedi. – Elə bilməyin ki, mən dünyaya dünən gəlmişəm.

Dedim, aydın məsələdir ki, dünən gəlməyib, buna lap and da içə bilərəm. Kırımışca çayımı içdim. Birdən mənə elə gəldi ki, nə işə düz oturmamışam, yerimdə qurcalanıb, belimi dikəldim.

– Amerikalı olmağınza baxmayaraq, siz çox ziyalı adama oxşayırsınız, – qonağım fikirli-fikirli dedi.

Dedim ki, bu cür danışmaq, əslində, əsl yekəxanalıqdır və mənə, ona yaraşan iş deyil.

O qızardı və onun bayaqkı kübar sərbəstliyi dərhal mənə keçdi: bu cür sərbəstlikdən mən daim məhrum olmuşam.

– Elədir, amma mənim gördüyüm amerikalıların əksəriyyəti özlərini heyvan kimi aparır. Daim bir-birtəyə boğuşur, hamını təhqir edirlər və hətta... heç bilirsiniz biri neylədi?

Başımı buladım.

– Onların biri boş viski butulkasını xalamın pəncərəsinə tozaladı. Xoşbəxtlikdən, pəncərə açıq idi. Sizcə, ziyalı adam da belə iş tutarmı?

Əlbəttə, tutmaz, amma mən bunu ona deyə bilmədim. Dedim ki, dünyanın hər yerində əsgərlərin əksəriyyəti öz doğma ev-əşiklərindən ayrılıb, həyatda ən adi şeylərdən məhrum olur. Sonra da, deyəsən, əlavə etdim ki, bəziləri gərək bunu özləri başa düşə.

– Ola bilsin, – qonağım inamsız-inamsız dedi. Yenə də əli ilə yaş saçlarını sığaladı və sarıñın yaş saç çəngələrinin bir-ikisini aşağı dartıb qulaqlarının üstünü örtməyə çalışdı.

– Saçlarını tamam islanıb, – dedi. – Lap pis gündəyəm. – Üzümə baxdı. – Əslində, quru olanda saçlarımlı xeyli qıvrım olur.

– Görürəm. Görürəm, qıvrımdır.

– Yox, o qədər də qıvrım yox, sadəcə, azca dalğalı, – dedi. – Siz evlisiniz?

Dedim, evliyəm.

Başını tərpətdi.

– Arvadınızı çox sevirsinizmi? Yoxsa bu sualım yerinə düşmədi?

Dedim, yerinə düşməyəndə özüm deyəcəyəm.

O, qollarını irəli uzadıb stolun üstünə qoydu. Yadımdadır, onda ürəyimdən keçdi ki, onun qolunda parıldayan o zorba saata nəşə bir şey edim, bəlkə, deyim elə onu belinə dolasin.

– Əslinə baxsan, sürü hissiyyatı mənə o qədər də xas deyil, – dedi və üzümə baxdı ki, görsün, mən bu sözün mənasını başa düşürəm, ya yox. Ancaq mən sifətimin ifadəsi ilə bunun elə və ya belə olduğunu ona hiss etdirmədim. – Mən sizə ancaq buna görə yaxınlaşdım ki, gözümə çox tənha, çox yalqız adam kimi dəyidiniz. Siz sifətdən hədsiz dərəcədə incə, həssas qəlbli adama oxşayırsınız.

Dedim ki, haqlıdır, həqiqətən, özümü tənha *hiss eləyir-dim* və çox şadam ki, mənə yaxınlaşıb.

– Mən də özümdə həssaslıq hissi oyatmağa çalışıram. Xalam deyir ki, mən çox soyuq adamam, – dedi və yenə də tapəsinin ortasını sığalladı. – Xalamla bir yerdə yaşayırdıq. Çox mehriban, ürəyiyumşaq qadındır. Anam rəhmətə gedəndən sonra Çarlzla mənim yeni həyata uyğunlaşmağımız üçün əlindən gələni əsirgəmir.

– Çox şadam buna.

– Anam isə son dərəcə ziyalı bir qadın idi. Çox ehtiraslıydı. Hər mənada. – O, yenə də diqqətlə üzümə baxdı, elə bil, məni indi görürdü. – Sizcə, mən, doğrudan da, soyuq adamam?

Dedim, heç də yox. Əslində, tamamilə əksinədir. Öz adımlı deyib, onunkunu soruşdum.

Bir balaca tərəddüd elədi.

– Adım Esmedir, – dedi. – Elə bilirəm ki, hələlik soyadımı bilməyəsiniz yaxşıdır, çünki mənim titulum da var və ola bilsin, o, sizə pis təsir eləsin. Amerikalılar – özünü bilirsiniz də – belə şeyləri xoşlamırlar.

Dedim ki, inanmıram mənə pis təsir eləyə, amma düz eləyir, hələlik onu bildirməyə yaxşıdır.

Elə bu anda arxamda, boynumun dalında kiminsə ilıq nəfəsini hiss etdim. Geri qarıldım və az qaldıq Esmenin balaca qardaşı ilə burun-burun toqquşmaq. Məni heç vecinə də almadan, cır zil səsi ilə bacısına dedi:

– Miss Meqli deyir ki, gəlib çayını içsin! – Öz vəzifəsini yerinə yetirəndən sonra bacısı ilə mənim aramdakı stulda əyləşdi. Maraqla gözlərini ona dikmişdim. Qəhvəyi şotland yunundan olan şortda, tünd-göy cemperdə, ağ köynəkdə və zolaqlı qalstukda çox qəşəng görünürdü. O da öz yaşıl gözlərini mənəndən çəkirdi. – Kinoda adamlar niyə çəpinə öpüşürlər? – deyə ötkəm soruşdu.

– Çəpinə? – dedim. Bu problem uşaqlıqda mənə də çox düşündürmüşdü. Dedim ki, mən bilən, aktyorların burunları çox uzundur, ona görə. Burunları onlara mane olur.

– Bunun adı Çarlzdır, – Esmə dedi. – Yaşına görə çox iti dərrakəsi var.

– Gözləri də, heç şübhəsiz, yaşılıdır. Eləmi, Çarlz?

Çarlz alnını turşudub tərs-tərs üzümə baxdı: görünür, belə sualın belə də cavabı olmalıydı. Sonra oturduğu yerdən qıvrıla-qıvrıla, yavaş-yavaş üzünəşığı sürüşməyə başladı və bütün bədəni stolun altında gözdən itdi. Bircə stulun üstündə gülləşçilər kimi «körpü» vəziyyəti almış başı görünürdü.

– Mənim gözlərim nənəcidir, – o, gözləri tavana baxa-baxa dedi. Sonra süfrənin qırağını qaldırıb yaraşlıqlı, bəlihsiz sifətini onun altına soxdu.

– Hər dəm çox ağıllı uşaq olur, hərdən də yox. – Esmə dedi. – Çarlz, düz otur!

Çarlz yerindən tərpənmədi. Elə bil, nəfəsini də udmuşdu.

– Atasının xiffətini eləyir yaman. Atasını Şimali Afrikada – döyüşdə h-a-l-a-k olub.

Dedim ki, bunu eşitməyimə çox təəssüf eləyirəm.

Esmə başını tərpətdi.

– Atam bunu çox əzizləyirdi. – Fikirlilikli fikirlilikli barmağının mayasını dişləməyə başladı. – O – Çarlz deyirəm – daha çox anama oxşayır. Mən isə atama, deyirlər, elə bil, burunundan düşmüşəm. – Hələ də barmağını gəmirirdi. – Anam çox, çox ehtiraslı qadın idi. O, ekstrovert, atam isə, əksinə, itrovert idi. Bir sözlə, belə baxanda deyərdin, çox yaxşı tapışblar. Amma, düzünə qalsa, əlbəttə, atama intellektual

səviyyəsi daha da yüksək olan həyat yoldaşı lazımdı, çünki o çox istedadlı, dahiyənə adam idi.

Bütün diqqətini cəmləyib, bu məlumatın ardına qulaq asmaq istəyirdim, amma ardı gəlmədi. Aşağıya, Çarlıza baxdım, o, indi yanağını stulun üstünə qoymuşdu. Ona baxdığını görəndə, yuxulu gözlerini mələk kimi qapadı, sonra dilini – xeyli uzun dilini çıxarıb, çox tərbiyəsiz bir səslə zildən çığırdı. *Mənim* vətənimdə belə bir şey beysbol oyununda hakimin səhvinə qarşı onun üçün ən əla mükafat ola bilərdi. Qəhvəxananın bütün divarları titrədi.

– Bəsdir! – Esmə dedi. Bu ona heç təsir də eləmədi.

– Bunu bir amerikalıdan öyrənib. Kartoflu balıq qızartması növbəsinə duranda o da belə bir səs çıxarıb. Di bəsdir! Yoxsa bu dəqiqə səni birbaşa miss Meqinin yanına göndərəcəyəm.

Çarlız bacısının hədəsinin ona çatdığını bildirmək üçün iri gözlerini bərəltədi, amma ayrı bir narahatlıq keçirmədi. Təzədən gözlerini qapayıb, başını yanağı üstə, stulun oturağına qoydu.

Qeyd elədim ki, Çarlız bu vərdişi – nəşələndə bronkular kimi çığırmağını deyirdim – titul daşımaq yaş çatanacan, çətin qoruyub saxlaya bilsin. Yəni əgər, bacası kimi, onun da titulu varsa.

Esmə nə isə öyrənirmiş kimi gözünü uzun-uzadı sifətimdən çəkmədi.

– Sizin çox mədəni yumorunuz var, eləmi? – o, nisgillinisgilli dedi. – Atam həmişə deyərdi ki, mənim heç yumor hissimi yoxdur. Deyərdi ki, əsl həyatla üzlaşməyə hazır deyilsən, çünki yumor hissini yoxdur.

Gözlerimi ondan çəkmədən bir siqaret yandırıb dedim ki, heç inanmıram həyatda əsl çətinliyə düşəndə yumor hissinin adama bir faydası ola.

– Atam deyərdi, var.

Onun bu cavabı mənə etiraz deyil, adicə inad simvoluydu və mən cəld vəziyyətə uyğunlaşmağa çalışdım. Başımıla dediyini təsdiqlədim və dedim ki, görünür, atası bunu sözün geniş mənasında deyirmiş. Mən isə xırda, dar mənasında (bunu *necə* qanasan, özümə də məlum deyil).

– Çarlız onsuz yaman dərxiş. – Esmə bir az keçəndən sonra dilləndi. – Yaman özünü çox istədən adam idi. Həm də çox gözəl idi. Zahirən ona, bəlkə də, gözəl deməzdin,

amma, hər halda, gözəldi. Son dərəcə xeyirxah bir adam üçün onun ağır, adamı lüzəyə gətirən baxışları vardı.

Başımı tərptədim. Dedim ki, ola bilsin, onun atası qeyri-adi söz ehtiyatına malik imiş.

– Elədir, çox qeyri-adi! – Esmə dedi. – Arxivçiydi. Əlbəttə ki, həvəskar arxivçi.

Elə bu anda çiynimdə şappıltı, daha doğrusu, ağır bir zərbə hiss elədim. Çarlız tərəfdən. Ona san çevrildim. İndi o, demək olar ki, qaydasında oturmuşdu. Təkcə bir qıçını qatlayıb altına qoymuşdu.

– Bu divar o divara nə deyib? – səbirsizliklə soruşdu. – Tapmacadır, ha!

Fikirli-fikirli gözlerimi tavana zillədim, bu sualı öz-özümə bərkənd təkrar elədim. Sonra, ələcsiz qalmış adam kimi, Çarlızın üzünə baxıb dedim ki, bunu tapa bilmədim.

– Küncdə görünənədək! – deyə o, çılğınlıqla qışqırdı.

Cavab hamıdan çox onun özünə ləzzət eləmişdi. Az qaldı gülməkdən boğula. Hətta Esmə yerindən qalxıb, öskürəyi kəsməyən adam kimi, onun kürəyinə vurmali oldu.

– Yaxşı, di bəsdir, – dedi. Gəlib yerində oturdu. – O, bu tapmacanı hamıya deyir, hər dəfə də bu cür gülməkdən boğula-boğula qalır. Özü də həmişə güləndə ağzından su tökülür. Di bəsdir, qurtar!

– Amma onu deyim ki, ömrümdə bundan yaxşı tapmaca eşitməmişəm, – dedim və yavaş-yavaş özünə gəlməkdə olan Çarlızın üzünə baxdım. Mənim bu komplimentimin cavabında o, yenə də stolun altına sürüşdü, süfrəni üzünə çəkib örtüdü, birca gözları açıq qaldı. Süfrənin altından mənə sarı baxdı: bu gözlərdə tədricən sönməkdə olan sevinc və bir-iki əla tapmaca bilən adamlara məxsus təkəbbür ifadəsi vardı.

– Əsgarlikdən əvvəl hansı peşənin sahibidiniz? Bilmək olarmı? – Esmə soruşdu.

Dedim ki, əslində, heç yerdə işləməmişəm, bir il bundan qabaq kolleci bitirmişəm, ancaq gələcəkdə özümü peşəkar yazıçı görmək istərdim.

Nəzakətlə başını tərptədi.

– Çap olunmusunuz? – soruşdu.

Adi, amma, həmişə olduğu kimi, çox incə sual idi. Elə bir sual ki mən ona dərhal, bir, iki, üç deyincə cavab verə

bilmədim. Başladım Amerikada redaktorların çoxunun necə mürtəd adam olduqlarını...

– Atamın çox əla qələmi var idi, – Esmə sözümü kəsdi. – Məktublərinin çoxunu gələcək nəsillər üçün yadigar saxlayıram.

Dedim ki, çox gözəl ideyadır. Arabir onun qolundakı xronoqrafı xatırladan iri, əndazəsiz saata baxmaqdan özümü heç cür saxlaya bilmirdim. Soruşdum ki, atasının saatıdır mı? Esmə ciddi bir görkəm alıb, diqqətlə biləyinə baxdı.

– Bəli, onunkudur, – dedi. – Çarızla mən bura köçürülməzdən azca qabaq mənə verdi. – Pörtüb qollarını stolun üstündən çəkdi və dedi: – Sadəcə olaraq, vacib bir xatirə kimi – və dərhal mövzunu dəyişdi. – Haçansa mənimçün bir hekayə yazmış olsanız, özümü xoşbəxt sanardım. Mütəliani çox sevirem.

400

Dedim ki, bacarsam, hökmən, yazaram, amma mən o qədər də məhsuldar yazan deyiləm.

– Bunun üçün əla məhsuldar olmaq da lazım deyil! Təki hekayə avam, uşaq hekayəsi olmasın. – Fikrə getdi. – Mən murdar şeylərdən bəhs eləyən hekayələri daha üstün tuturam.

– Nədən?

– Murdar şeylərdən. Həyatdakı murdar şeylər mənə daha çox düşündürür.

İstədim bununla nə demək istədiyini ondan ətraflı soruşum, amma birdən Çarız qolumu çimdiklədi. Özü də lap bərkədən. Sifətimi azca turşudub ona sarı döndüm. Düz böyrümdə dayanmışdı.

– Bu divar o divara nə deyib? – soruşdu. Bu dəfə tanış sual idi.

– Onu bayaq soruşdun da! – Esmə dedi. – Di bəsd, qurtar!

Bacısının dediyinə məhəl qoymadan Çarız ayağımın üstünə çıxıb, özünün əsas tapmacasını bir də təkrar etdi. Qalstukunun düyünü azca yana əyilmişdi. Düz gözələrinə içinə baxa-baxa onu düzəldib dedim:

– Küncdə görürsənədək!

Söz ağzımdan çıxmamış onu dediyimə peşman oldum. Çarız ağzını o ki var ayırdı. Elə bil, mən onu yumruqla vurub ayırmışdım. Ayaqlarının üstündən düşüb qəzəbli-yekəxana

bir görkəmlə öz stollarına tərəf yollandı. Heç dönüb arxaya da baxmadı.

– Qəzəblənib, – Esmə dedi. – Yaman tündxasiyyət uşağıdır. Atam onu bu cür korlayıb. Əziz-xələf eləyib. Yalnız atam qarşısını ala bildirdi onun.

Mən hələ də Çarızın dalınca baxırdım. Oturdu, fincandan ikiəlli yapışıb çayını içməyə başladı. Çox istədim ki, bəri baxsın, amma baxmadı.

Esmə də durdu:

– Il faut que je parte aussi¹, – köksünü ötürərək dedi. – Siz fransızca bilirsiniz mi?

Mən də yerimdən qalxdım, həm xəcalət çəkir, həm də qüssələnmişdim. Esmə ilə bir-birimizin əlini sıxdıq. Əvvəlcədən də hiss elədiyim kimi, onun alləri əsəbi adam alləriydi: ovuclarının içi tərli idi. İngiliscə ona dedim ki, onunla oturmaq mənim üçün çox xoş idi.

Başını tərpətdi.

– Məncə də, xoş olmalıydı, – dedi. – Yaşıma görə mən çox kommunikativ adamam. – Yenə də əlini saçlarına apardı. – Çox təəssüf ki, saçlarım bu gündədir, – dedi. – Yəqin ki, bu görkəməm qıraqdan baxanları iyrendirir.

– Əsla! Tamamilə əksinə, indi saçlarınız yenə də dalğalı olub!

Sərt bir hərəkətlə yenə əlini saçlarına çəkdi.

– Necə bilirsiniz, yaxın günlərdə bura yolumuz bir də düşəcəkmiz? – soruşdu. – Biz hər şənbə günü, xor məşqindən sonra burada oluruq.

Cavab verdim ki, özüm üçün bundan yaxşı şey arzulaya bilməzdim, amma, çox təəssüf ki, bir də bura yolum düşməyəcək. Bunu dəqiq bilirəm.

– Başqa sözlə, qoşunların hara göndəriləcəyini xəbər verməyə sizin səlahiyyətiniz çatmır. – Esmə dedi. Ancaq hələ də yerindən tərpənmirdi. Ayaqlarını çarpazlayıb, gözələrinə döşəməyə zilləmişdi. Dabanlarını cütləşdirməyə çalışırdı. Bu hərəkəti ona çox yaraşdı: ağı qolfilli ayaqlarına, ətli topuqlarına və şumal baldırlarına tamaşa etmək çox xoş idi. Birdən Esmə başını qaldırıb üzümə baxdı:

– İstərdinizmi mən sizə məktub yazım? – azca pörtmüş halda soruşdu. – Yaşıma baxmayın, çox maraqlı məktublər yazax...

¹ Mən də getməliyəm (fran.)

401

– Buna yalnız çox şad olardım. – Cibimdən qələmkəğız çıxarıb adıma, rütbəmi, şəxsi nömrəmi və səhra poçtuzumunun nömrəsini yazdım.

– Birinci mən özüm yazacağam ki, – vərəqi alıb dedi, – siz heç nədə özünüzdü narahat hiss etməyəsiz. – Ünvani donunun cibinə soxdu. – Əlvida, – dedi və öz stollana sarı yollandı.

Bir fincan da çay sifariş verib, uşaqların hər ikisinə tamaşa etməyə başladım. Miss Meqli getmək üçün ayağa qalxanacan Çarlz faciəvi görkəm alıb axsaya-axsaya qabağa düşmüşdü, elə bil, bir çiqi o birdən xeyli qısaydı. O, mənə sarı heç baxmadı da. Onun ardınca miss Meqli, axırda isə sonuncu dəfə mənə əl eləyən Esme qəhvəxanadan çıxdı. Stuldan azacıq dikəlib, mən də ona əl etdim. Bu, mənim üçün çox həyəcanlı bir an oldu.

402

Heç bir dəqiqə keçməmişdi ki, Çarlzın gödəkçəsinin qolundan yapışib onu darta-darta öz arxasına sürüyən Esme yenidən içəri qayıtdı.

– Vidalaşmaq üçün Çarlz sizi öpmək istəyir, – dedi.

Tələsik əlimdən fincanı yera qoyub dedim ki, lap gözəl, amma siz buna əminsizmi?

– Tamamilə, – Esme bir qədər qaşqabaqlı dedi. Çarlzın qolunu buraxıb onu güclə mənə sarı itələdi. Uşaq tabaşır kimi ağappaq ağarmış halda mənə yaxınlaşdı, sağ qulağımın dibindən marçılıtya nəm bir öpüş götürdü. Bu ağır sınağa tab gətirəndən sonra o, qapıya sarı yönəldi, bu cür sentimental hisslərdən çox uzaq olan başqa bir aləmə qayıtmaq istədi. Arxadan əl atıb onun gödəkçəsinin ətəyindən yapışdım, bərk-bərk tutub buraxmadım.

– Bu divar o divara nə deyir? – deyə soruşdum.

Sifəti işıqlandı.

– Küncdə görünənədək! – qışqırdı və cəld qapıya sarı götürüldü. Təmiş isterika içindəydi.

Esme yenə də ayaqlarını çarpzalayıb durmuşdu.

– Necə bilirsiniz, mənimçün hekayə yazmağı unutmayacaqsınız ki? – dedi. – Məcbur deyil, hökməni, o, mənim üçün olsun. O, elə...

Dedim ki, unutmğa mən elə bir səbəb görmürəm. Dedim ki, indiycən ömrümdə heç kəs üçün heç nə

yazmamışam, amma, görünür, indi bu işlə də məşğul olmağın vaxtı çatıb.

Başı ilə təsdiqlədi.

– Çalışın onda murdar şeylər çox olsun, çox təsirli alın-sın, – deyə xahiş etdi. – Ümumiyyətlə, sizin murdar şeylər barədə kifayət qədər təəssürünüz varmı?

Dedim, o qədər də yox, ancaq, ümumiyyətlə, həyatda onlarla tez-tez üzləşməli oluram; bu və ya başqa formada. Var gücümülə çalışaram ki, bu hekayə onun qoyduğu tələblərə cavab verə bilsin. Təzədən bir-birimizin əlini sıxdıq.

– Əfsuslar olsun ki, bundan yaxşı şəraitdə görüşmək bizə nəşib olmadı. Elə deyil?

Dedim, elədir, doğrudan da, çox təəssüf.

– Əlvida! – Esme dedi. – Ümidvaram ki, müharibədən sağ-salamat, öz fəaliyyət funksiyalarınızı normal şəkildə qoruyub saxlamış halda qayıdacaqsınız.

Ona təşəkkürümü bildirib, əlavə bir-iki söz də dedim və sonra oturduğum yerdən onun küçəyə necə çıxdığına tamaşa etdim. Fikirli, ağır-ağır addımlarla yeriyə-yeriyə saçlarının ucunun quruyub-qurumadığını yoxlayırdı.

Buradan belə, bizim hekayənin murdar şeylərdən bəhs edən, yaxud necə deyirlər, çox təsirli hissəsi gəlir. Səhnə başqa səhnədir. Sürətlər də həmçinin. Düzdür, mən hələ də onların arasındayam, amma bəzi səbəblərə görə, – onları burada şərh etməyə ixtiyarım yoxdur, – bu andan başlayaraq məskənlənməli olmuşam. Özü də o qədər hiyləgərcəsinə ki, hətta, ən fərasətli oxucu belə mənə tanıya bilməz.

Bu hadisə Bavariyada Qaufurt şəhərində Qələbə günündən bir-iki həftə sonra olub. Təqribən, axşam saat on birin yansıydı. Ştab-serjant İks şəxsi bir evin ikinci mərtəbəsində öz otağında oturmuşdu. Bu evdə o, digər doqquz nəfər amerikalı əsgərlə birlikdə hələ döyüşlər başa çatmadan əvvəl yerləşdirilmişdi. Sınıq-saxaq balaca bir yazı stolunun arxasında qatlama ağac stulda əyləşib, okeanı o tayından göndərilən kağız cildli romanı açıb önünə qoymuşdu: oxumaq istəsə də, oxuya bilmirdi. İş romanda deyil, onun özündəydi. Hər ay xüsusi xidmət şöbəsi¹ göndərilən bu

¹ Amerika ordusunda itirahət, mədəni əyləncə və ümumi hazırlıq işlərinin təşkilatı şöbəsi

403

kitabların ən yaxşılarını, adətən, əvvəlcə aşağı mərtəbədə yaşayan əsgərlər qarmalamasalar da, İksin əlinə həmişə elə kitablar düşürdü ki, onları məhz elə özü seçmək istərdi. Ancaq bu cavan oğlan o adamlardan idi ki, müharibənin bütünlük od-alovlarından keçsə də, ondan sağ-salamat çıxmamış, «normal fəaliyyət funksiyalarını» qoruyub saxlaya bilməmişdi və buna görə də hər abzasa bir saatdan çox vaxt sarf edir, onu üç dəfə təkrarlamalı olurdu, indi isə hər cümləni bu cür oxuyurdu. Birdən kitabı ördü, heç oxuduğu yerə işarə də qoymadı. Bir anlığa stolun üstündən asılan çılpaq elektrik lampasının gözqamaşdırıcı, soyuq işığından qorunmaq üçün əlini gözünün üstünə qoydu.

404

Stolun üstündəki qutudan bir siqaret götürüb, onu zorla yandırdı: barmaqları yüngülcə səyriyir, hərdən bir-birinə dolayırdı. Kresloda yerini rahatlayıb, siqaretin dadını-tamını duymadan ciyərlərinə sümürdü. Neçə həftəydi ki, siqareti siqaretə calamışdı. Dilini yüngülcə damağına sıxan kimi, qanı çıxardı və bu vərdişi heç cür tərgidə bilmirdi: bəzən saatlarla uşaq kimi bununla oynayırdı. Beləcə oturub siqaret çəkə-çəkə bir neçə dəqiqə bu işlə məşğul oldu. Sonra birdən, həmişəki kimi, yenə də qəflətən ona elə gəldi ki, beyni qaynadı, başı öz müvazinətini itirib, yük dolabında bir yerə bərkidilməmiş çamadan kimi, oyan-buyana ləngərləməyə başladı. Başındakı bu ağırlara son qoymaq üçün dərhal ovucunu gicgahlına apardı; neçə həftəydi ki, hər dəfə bu üsula əl atırdı. Bir müddət gicgahlını bərkək sıxıb buraxmadı. Saçları xeyli uzanmışdı və həm də çirkələnmişdi. Frankfurt-Maynda, hospitalda qaldığı iki həftə ərzində onları üç-dörd dəfə yumuşdu, ancaq «cip»də Qaurfuta qayıdanacan uzun, toz-torpaqlı yolda saçları təzədən kirlənmişdi. Dalınca hospitala gələn kapral Zet onu geri qaytararkən, yenə də əvvəlki kimi, – müharibə qurtardı ya qurtarmadı, vecinə deyildi, – qabaq şüşəni aşağı endirib, maşını elə sürətlə qovurdu ki, sanki atəş altına düşmüşdürlər. İndi buraya, Almaniya minlərlə təzə, bant qoxusu duymamış əsgər gətirilmişdi. Kapral Zet maşını bu cür – qabaq şüşəsi endirilmiş halda yüksək sürətlə qovmaqla özünün onlardan, Avropa döyüş meydanında hələ çox naşı olan bu maymaqlardan olmadığını göstərmək istəyirdi.

Əllərini gicgahlarından çəkəndə İks gözlerini yazı stolunun üstünə zillədi: orada ağız hələ açılmamış iyirmidən çox məktub və beş-altı bağlama yığılıb qalaqlanmışdı. Hamısı da ona göndərilmişdi. Əlini o qalağın arxasına soxub, divara söykədilmiş kitabı götürdü. Göbbelsin «Die Zeit Ohne Beispiele»¹ əsəriydi. Həmin kitab bir neçə həftə bundan əvvəl bu evdə yaşayan ailənin otuz səkkiz yaşlı, hələ də ərə getməmiş qızının kitabıydı. Həmin qız faşist partiyasında çox kiçik bir vəzifə tutsa da, onun bu rütbəsi ordu rəhbərliyinin əmri ilə qeyd-şərtsiz həbs olunanlar arasına düşəcək dərəcədə yüksək idi. İks özü onu həbs eləmişdi. İndi hospitaldan çıxandan sonra həmin gün üçüncü dəfəydi ki, bu kitabı açıb, onun forzasındakı kiçik qeydi təkrar-təkrar oxuyurdu. Mürəkkəblə, alman dilində, son dərəcə səmimi və muncuq kimi xırda bir xətlə ora beşcə söz yazılmışdı: «Lütfkar ilahi, həyat əsl cəhənnəmdir!» Başqa heç nə: nə əvvəldə, nə də axırda heç bir izah yox idi. Səhifənin boşluğu və otağın xəstəhəl sükutu içində bu sözlər danılmaz, hətta klassik bir ittiham kimi səslənirdi. İks bir neçə dəqiqə beləcə, gözələrini o sözlərə zilləyib qaldı, onun təsiri altına düşməməyə çalışdı. Bu isə onun üçün çox çətin idi. Sonra karandaş qırığı tapıb, son bir neçə həftənin bekarçılığında doğan ciddi bir səylə həmin qeydin altından ingiliscə bu sözləri yazdı: «Atalar və müəllimlər, düşünürəm: «Cəhənnəm nədir?» Belə fikirləşirəm: «Bir daha seva bilməmək acısı». Altından Dostoyevskinin adını yazmaq istəyəndə gördü ki, – hətta, qorxudan əti də ürəşdi, – onun nə yazdığını oxumaq mümkün deyil, və kitabı ördü.

Sonra əlini cəld məktub qalağına uzatdı, əlinə keçən ilk məktubu götürdü. Olbanidə yaşayan böyük qardaşından idi. O hələ hospitala düşməzdən qabaq məktub bu stolun üstündəydi. Zərfi açdı və ərinçəlik onu bəssa da, məktubu axıracan oxumağa hazırlaşdı, amma yalnız birinci səhifənin oxuya bildi və «...lənatə gəlmiş bu müharibə də başa çatdı və indi, yaqın, nə qədər desən, vaxtın var: bəlkə, bizim uşaqlara bir-iki süngü və ya svastika alıb göndərəsən» sözlərindən sonra dayandı. Onu cırıb tulladı və yalnız gözələri təsadüfən zibil qutusuna sataşanda başa düşdü ki, o zərfin

¹ "Misilsiz dövr" (alm.)

İçində həm də əvvəlcədən görmədiyi bir fotosəkil varmış, həvəskar adamın çəkdiyi bu fotoda haradasa bir çəmənləkdə dayanmış adamın ayaqları görünürdü.

Qollarını stolun üstündə çarpazlayıb, başını onların üstünə qoydu. Təpədən-dırnağa kimi hər yeri ağrıyırdı, elə bil, bütün ağır zonalan bir-birinə calanmışdı; Yeni il yolkasına taxılan ləmpələr kimi: eyni elektrik cərəyanı ilə birləşdirildiyindən, biri sıradan çıxan kimi hamısı sönməliydi.

Qapı döyülmədən şaqçılıyla açıldı. İks başını qaldırıb ona sarı çevriləndə kapral Zetin orada dayandığını gördü. Kapral Zet İksin cip ortığı idi və materikə çıxarıldıqları ilk gündən bəri beş hərbi əməliyyatda onun daimi yol yoldaşı olmuşdu. O, birinci mərtəbə də olurdu və bura İksin yanına, adətən, eşitdiyi şeyləri danışmaq və ya nədənsə qəzəblənəndə öz ürəyini boşaltmaq üçün çıxırdı. İyirmi dörd yaşında, cantaraq, çox fotogenik sifəti olan bir oğlan idi. Mühəribə vaxtı Amerika jurnallarından biri Hürtgen meşəsində onun şəklini çəkmişdi: o da Şükranlıq günü münasibətilə göndərilən hind toyuqlarından hər əlinə birini alıb böyük həvəslə fotoqraf önündə poza almışdı.

– Məktub yazırsan? – İksdən soruşdu. – Göz-gözü görmür ki, burada, lənət şeytana! – Hər dəfə bu otağa girəndə istəyirdi ki, bütün işıqlar yandırılmış olsun.

İks kreslodə ona san dönüb içəri dəvət elədi və dedi ki, ehtiyatlı olsun, iti ayaqlamasın.

– Nəyi?

– Elvini. Lap ayağının altındadır. Kley, o andır işığı yandır da.

Kley barmaqlarını divara sürtüb, düyməni tapdı, onu basdı, hin kimi balaca qulluqçu otağından keçərək, gəlib yatağın qırağında İkslə üzbəüz oturdu. Təzəcə səliqəylə daranmış kərpic rəngli kürən saçlarından hələ də su damcılarıydı. Həmişəki kimi, darağını boz-yaşıl əsgər köynəyinin sağ tərəfdəki döş cibinə taxmışdı; onun da avtoqələm kimi sancığı vardı. Sol cibinin üstünə isə bir hərbi piyadaçı ulduzu (əslində, rəsmi qaydaya görə, bunu üstündə gəzdirməyə onun ixtiyarı yox idi), Avropa cəbhəsindəki hərbi əməliyyatlarda iştirak etdiyini bildirən beş bürünc ulduzlu (bu beşinin əvəzinə, bir gümüş ulduz da vura bilərdi) orden lenti

və Porl-Harbor döyüşlərindən əvvəl də orduda xidmət etdiyini göstərən lent taxmışdı.

– Eh, ilahi! – deyə dərinəndən ah çəkdi. Elə-belə, boş, mənasız yerə: orduda olan şeydir. Köynəyinin cibindən siqaret qutusunu çıxardı, onun arxasından çirtmə ilə vurub, birini götürdü, qutunu qaytarıb cibinə soxdu və cibinin ağzını düymələdi. Siqareti sümürə-sümürə küt nəzərlərlə otağa göz gəzdirdi. Nəhayət, baxışları radioya ilişib qaldı.

– Bura bax, – dedi. – Bir neçə dəqiqədən sonra radioda əntiqə konsert olacaq. Bob Houp-zad, hamısı iştirak edəcək.

İks təza siqaret qutusunu aç-aça dedi ki, radionu elə indicə söndürüb.

Hec bir pərtlik hissi keçirməyən Kley, İksin əlləri əsə-əsə zorla necə siqaret yandırdığına tamaşa etdi.

– İlahi, – tamaşaçı şövqü ilə dedi, – əllərinə bax! Gör necə əsir. Özün fikir vermişən heç?

İks siqaretini alışdırıb başını tərptədi və dedi ki, Kleyin, doğrudan da, tuku-tukdən seçən iti gözləri varmış.

– Eyy, zarafatsız, mən hospitalda sənin sifətini görəndə heç gözlərimə inanmaq istəmədim. Lənət şeytana, lap *meyidə* oxşayırdın. Nə qədər anıqlamısan? Neçə kilo? Bilirsən?

– Bilmirəm. Məndən sonra çox məktub almısanmı? Loretadan nə xəbər var?

Loretta Kleyin şanıslısıydı və onlar fürsət düşən kimi evlənmək niyyətindəydilər. Qız ona özünün cənnət qədər dinc və qayğısız dünyasından müntəzəm surətdə üçəm nida işarələri və çiymühakimlərlə dolu məktublar yazırdı. Cəbhəyə düşdükləri ilk gündən Kley Loretadan aldığı bütün məktubları İksə oxumuşdu. Hətta, ən intimlərini belə: özü də o nə qədər intim olardısı, bir o qədər böyük həvəslə. Və hər dəfə də oxuyub qurtarıdıqdan sonra İksdən ya onlara cavab yazmağı, ya da daha tutarlı çıxsın deyə özü yazdığı cavabları bir-iki fransız və alman ifadələri ilə bəzəməyi xahiş edirdi.

– Aha... Elə dünən ondan məktub almışam. Aşağıda, otaqdadır. Sonra sənə göstərəm. – Kley laqeydcasına dedi. Birdən çarpayının qırağında – oturduğu yerdə belini dikəltədi, nəfəsini içinə çəkib bərkədən hiçqırdı. Sonra bu nailiyyətdən yanrız halda yenidən çiyinlərini qısdı.

– Qardaşı əclaf donanmadan təxris olunur, – dedi.
– Yanbızından yaralanıb, oğraş. – Yenə də belini dikəlib hiç-qırmaq istədi, amma bu dəfə yaxşı alınmadı. Bütün bədəni titrədi. – Hey, bura bax, yadımdaykən qoy deyim. Sabah tezdən gerek saat beşdə duraq, maşınla Hamburqamı, yoxsa harasa getməliyik. Bütün hissə üçün Eyzenhauer gödəkləri gətirməyə.

İks qəzəbli baxışlarla onu süzüb bildirdi ki, şəxsən ona heç bir Eyzenhauer gödəkçəsi-zadı lazım deyil.

Kley təəccübləndi. Hətta, bir qədər incidi də.

– Nə danışırsan! Heç bilirsən nə qəşəng şeydir? Əla! Niyə istəmirsən ki?

– Niyəsiz. Axı nə üçün biz saat beşdə durmalıyıq? Lanət şeytana, müharibə ki qurtarib.

– Bilmirəm... Səhər yeməyinə kimi qayıtmalıyıq. Nəyə təzə blanklar gəlib, nahardan qabaq onları doldurmalıyıq... Bullinqə dedim ki, bəlkə, biz onları elə bu axşam dolduraq, çünki hamısı onun stolunun üstündəydi. Amma qancıq oğlu qancıq dedi ki, yox, zərfləri vaxtından qabaq açma bilməz.

Hər ikisi bir anlığa sükuta dalıb, ürəklərində o ki var Bullinqə nifrət etdilər.

Birdən Kley, qəfil nə işə yadına düşübmiş kimi, diqqətə ləksin üzünə baxdı.

– Bura bax, – dedi, – heç bilirsən, sənin sifətinin bir tərəfi necə bərk titrəyir?

İks dedi ki, hər şey özünə məlumdur və sifətinin titrəyən tərəfini əli ilə örtüdü.

Kley gözlərini bir anlığa ona zilləyib, xoş bir şeydən xəbər vermiş kimi, şən və sevincək dedi:

– Əsəblərinin pozulduğunu Loretaya da yazmışdım.

– Hə?

– Hə. Belə şeylərlə yaman bərk maraqlanırsan. Psixologiya sahəsində ixtisaslaşmaq istəyir. – Kley çəkməli-zadlı özünü çarpayığa sərdi. – Bilirsən, nə deyir? Deyir ki, heç kimin əsəbi təkcə müharibəyə görə pozula bilməz. Deyir, çox güman ki, sən elə bütün ömrün boyu beləcə, əsəbləri zəif adam olmusan.

İks əlini gözünün üstünə qoydu, çarpayının tuşundakı işıq gözünü qamaşdırırdı... və dedi ki, o, Loretanın zəkasına elə həmişə həsəd aparıb.

Kley tərs-tərs onu süzdü.

– Bura bax, ay əclaf, – dedi. – Hər halda, belə şeyləri o, səndən yaxşı bilir.

– Bəlkə, sən o murdar ayaqlarını mənim çarpayımından götürəsən, hə? – İks dedi.

Kley, sanki, «hələ sən mənə ayağımı hara qoymağımı öyrədəcəksən» demək istəyirmiş kimi, bir müddət uzandıqı yerdən tərpənmədi, amma sonra onları döşəməyə salıb qaxdı, çarpayıda oturdu.

– Onsuz da aşağıya düşməliyəm. Uolkerin otağında radio var, – amma yenə də çarpayıda durmadı. – Bura bax, elə indicə aşağıda o təzə gələn Bernşteyn oğraşla danışırdım. Yadımdadır, bir dəfə səninlə Valona gedəndə iki saata yaxın gülləbarana düşdük, mən də maşının kapotuna sıçrayan o çər dəymiş pişiyi çalada gizləndiyimiz yerdən bir güllə ilə vurub gəbərtirdim? Yadımdadır?

– Yadımdadır... amma, bura bax, Kley, bu pişik əhvalatını bir də təzədən başlama. Bəsdir daha, cəhənnəm olsun hamısı. Eşitmək belə istəmirəm.

– Yox ey, dediyim odur ki, bunu da Loretaya yazmışdım. Bütün qrupla bir yerdə müzakirə ediblər. Elə dərsdəcə. Professorları-zadları orada olub.

– Lap gözəl. Bu barədə heç nə eşitmək istəmirəm, Kley.

– Yox ey, bilirsən Loretta nə deyir? Niyə mən o dəqiqə o pişiyi vurmuşam? Deyir, ona görə ki, həmin anda ağılımı müvəqqəti itiribmişəm. Zarafatsız. Atışmadan-zaddan.

İks titrək barmaqlarını zorla bir dəfə kirlə saçlarına çəkdi və sonra yenə də əlini qaytarıb gözünün üstünə qoydu.

– Ağılımı itirib-ələməmişdin. Sadəcə, öz əsgəri borcunu yerinə yetirirdin. O pişiyi də kişi kimi vurdun. O vəziyyətdə hamı belə edərdi.

Kley şübhələri onu süzdü.

– Sən nə sayaqalayırsan?

– Bilirsən, o pişik casus idi. Sən onu *mütləq* vurub öldürməliydin. Çox fəndgir lilliput alman casusu. Özünü maskalamaq üçün qəsdən pişik dərisinə bürünmüşdü. Ona görə də heç narahat olma. Burada elə bir vəhşilik, qəddarlıq, iyrəclik, nə bilim nə...

– Lanət şeytana! – Kley dodaqlarını gəmirirdi. – Sən ömründə bir-cə dəfə də olsun *ciddi* söz danışacaqsanmı?

İksin birdən ürəyi bulandı, dərhal kreslodə yana çevrilib, lap vaxtında başını zibil yeşiyinə dirədi.

Başını oradan qaldırıb, təzadən qonağına san dönəndə onun çarpayı ilə qapının tən ortasında dayanıb pörtüydüyünü gördü. İks ondan üzr istəmək istədi, amma dərhal da bu fikrindən vaz keçib, əlini siqaretinə uzatdı.

– Gəl sən də gedək, orada radioda Houpa qulaq asaraq, – Kley xeyli aralıda dayansa da, maksimum mehribanlıq göstərməyə çalışdı. – Bir az kefin açılar, heç olmasa. Doğrudan.

– Sən get, Kley... Mən indi marka kolleksiyamı gözədən keçirmək istəyirəm.

– Nə? Məgər sənin kolleksiyam da var? Mən heç bilmirdim...

– Yaxşı, yaxşı, zarafat eləyirəm.

Kley yavaş-yavaş qapıya san addımladı.

410

– Sonra, bəlkə, maşınla Eştada getdim, – dedim. – Orada hər axşam rəqs olur. Gecə saat ikiyəcən çəkir deyirlər. Getmək istəmərsən?

– Yox, çox sağ ol... Mən elə burada, otaqda özüm üçün məşq eləyəm.

– Yaxşı, gecən xeyrə. Özün də heç nəyə fikir vermə. Cəhənnəm olsun hamısı. – Qapı şaqqıltıyla örtüldü, amma dərhal da təzadən açıldı. – Bura bax, Lorettaya yazdığım məktubu qapının altından sənə ötürəcəm. Orada almanca bir-iki şey yazmışam, düzəldərsən onları mənim üçün. Yaxşımi?

– Yaxşı. Di məni tək burax. Zəhləmi aparma.

– Oldu, – Kley dedi. – Bilirsən, anam mənə nə yazır? Yazır ki, bütün müharibəni əvvəldən axıracan, eyni maşında-zadda sənənlə bir yerdə olmağımdan çox şadıdır. Yazır ki, sənənlə tapışandan məktubları mən xeyli savadlı olub.

İks başını qaldırıb, onu süzdü və sözləri güclə tələffüz edə-edə dedi:

– Çox sağ olsun. Mənim adımdan ona təşəkkür edərsən.

– Eləyəm. Gecən xeyrə. – Qapı şaqqıltıyla örtüldü. Bu dəfə birdəfəlik.

İks bir müddət gözlerini qapıdan çəkə bilmədi, sonra kreslonu fırladıb, yazı stoluna tərəf çevrildi, əyilib döşəmədən

portativ maşınını götürdü. Stolun üstündəki məktub və bağlama qalağını bir yana itələyib, onun üçün yer düzəltdi. Fikirleşdi ki, indi nyuyorklu köhnə dostuna məktub yazsa, bəlkə də, halı bir az yüngülləşər. Ancaq maşınaya heç cür kağız sala bilmədi, barmaqları indi lap bərk əsir, heç cür sözüünə baxmırdı. Dincini alıb, bir də cəhd elədi, sonra çarçaq qalıb, kağızı ovcunda sıxıb əzdi.

Zibilqabı ağzınacan dolmuşdu, onu bayıra çıxarıb boşaltmaq lazım idi. Amma bunun əvəzinə, qollarını maşınanın üstündə çarpazlayıb, başını onların üstünə qoydu və göz-lərini yumdu.

Ağndan qıvılla-qıvılla bir müddət beləcə oturub qaldı və başını qaldıranda yaşıl kağıza bükülmüş bir bağlama gözü-nə sataşdı: düz qabağında idi. Yəqin ki, o, maşın üçün yer düzələndə qalaqdan sürüşüb bura düşmüşdü. Bu bağla-manın bura gəlib çatanacan neçə ünvandan ünvanə gən-dərildiyini başa düşdü. Bağlamanın elə təkcə bir üzündə onun üç köhnə səhra poçtunun ünvanı vardı.

Laçeydliklə, hətta haradan göndərildiyinə belə baxma-dan onu açdı. Sadəcə olaraq, ipini kibritlə yandırdı. Bu saat onun üçün ipin necə yandığına tamaşa etmək, bağlamanı açmaqdan daha maraqlıydı: amma, axır ki, onu açdı.

Yeşiyin içində yumşaq papiros kağızına bükülü balaca bir şeyin üstünə mürəkkəblə yazılmış bir vərəq qoyulmuş-du. Vərəqi götürüb oxudu:

«7 İyun, 1944-cü il,
Devon, küçəsi, 17, mənzil...

Əzizim serjant İks!

Ümidvaram ki, sizinlə yalnız otuz səkkiz gün-dən sonra məktublaşmağa başladığım üçün məni bağışlayacaqsınız. Çünki başım bərk qansıq idi: xalam bərk angina olmuşdu, lap pis vəziyyətdəydi, az qalmışdı ölsün. Buna görə də hər gün ortaya min cür iş çıxırdı. Lakin mən sizi və 1944-cü il aprelin 30-da saat dördə on beş dəqiqə qalmış-dan beş on beş dəqiqə işləmiş qədər sizinlə birlikdə keçirdiyim o fəvqəladə anları həmişə xatırlamışam. Vaxtı ona görə dəqiq göstərirəm ki, birdən unutmuş olarsınız.

Materikə çıxarıldığınız günü hamımız həyəcan və sevinc içində qarşıladıq. Ümid edirik ki, müharibəyə və yumşaq dillə desək, bu mənasız yaşayış tərzimizə son qoyulacaq. Çarlzla mən siz sardan bərk nigaraniq. Ümid etmək istərdim ki, Kontan-ten yarımadasına çıxarılan ilk hərbi hissələrin tərkibində olmanızdır. Bəlkə də, olmusunuz? Xahiş edirəm, mümkün qədər tez cavab yazasınız. Arvadınıza da atəşin salam göndərirəm.

Səmimi-qəlbdən,
sizin Esmə

P.S. Cəsarət edib bu məktubla sizə öz saatımı da göndərirəm, qoy o, bu münəfiqə qurtarancan sizdə qalsın. Sizinlə az bir müddətdə ünsiyyətimiz zamanı qolunuzda saatınız olub-olmadığına yaxşı fikir verməmişəm, ancaq bu, çox münasib saatdır – suya və zərbəyə qarşı tamamilə davamlıdır. Bundan əlavə, bir sıra üstün məziyyətləri var: məsələn, istəsəniz onunla piyada hissələrinin yerdəyişmə sürətini müəyyənləşdirə bilərsiniz. Qəti əminəm ki, belə ağır günlərdə bu saat sizə məndən çox fayda verə bilər və siz onu bir xoşbəxtlik təmsali kimi qəbul edəcəksiniz.

Çarlzla oxuyub-yazmaq öyrədərəm. Başlanğıc üçün yaman dərrakəsi var. O da burada öz adından bir-iki kəlmə əlavə etmək istəyir.

SALAM, SALM, SALM, SALAM, SALAM
SALAM. SLAM, SALAM, SAAM, SALM.
SEVİLƏM və ÖPÜLƏM ÇALZ

Xahiş edirəm ki, vaxt tapan kimi və ürəyiniz istəsə, tez cavab yazasınız».

İks məktubu kənarə qoymağa, xüsusilə də Esmenin atasının saatını yeşikdən çıxarmağa özündə güc tapanacan xeyli vaxt keçdi və nəhayət, onu oradan çıxaranda gördü ki, saatın şüşəsi ora-bura göndərilməkdən çatlayıb. Nigarançılıq içində fikirləşdi ki, görəsən, başqa yeri də sınımayıb.

Amma onu doldurub yoxlamağa hövsələsi çatmadı, və saat əlində uzun-uzadı hərəkətsiz düşüb qaldı. Sonra birdən, sanki, xoş bir duyğu içərisində şirin yuxuya getdi.

Sənin öntündə, Esmə, yumyuxulu bir adam dayanıb və bu adamın, *heç şübhəsiz*, öz normal fəaliyyət f-u-n-k-s-i-y-a-l-a-r-ı-n-ı yenidən bərpa edəcəyinə böyük ümidi var.

PƏNBƏ GÖYÇƏK DODAQLAR VƏ O YAŞILI GÖZLƏR

Telefon zəng çalanda çalsaç kişi cüzi bir nəzakətlə qızdan soruşdu ki, necə bilir, bəlkə, heç dəstəyi qaldırmasın? Qız bu səsi, sanki, lap uzaqdan eşidirmiş kimi ona sarı çevrildi: bir gözü – işıq düşən gözü bərk-bərk qıyılmışdı, o biri bərələ qalsa da, sadələvhlükdən xeyli uzaq olan gözü isə o qədər göy idi ki, bənövşəyi rəngə çalırdı. Çalsaç kişi xahiş etdi ki, bir az cəld olsun və qız, az qala, laqeydiyə bərabər olan bir tənbelliklə başını qaldırıb sağ qoluna dirsəkləndi. Sol əliylə alınına tökülmüş saçlarını geri itələyib dedi:

– Aman Allah. Bilmirəm, heç bilmirəm nə deyim. Sən necə bilirsən?

Çalsaç kişi dedi ki, onun üçün bunun elə bir əhəmiyyətli yoxdur, sonra sol əlini qızın söykəndiyi sağ qolu ilə – dirsəkdən bir az aşağı – bədəni arasına soxub, barmaqlarını onun iliq böyründə gəzdirə-gəzdirə sağ əlini telefona uzatdı. Əli dəstəyə çatmadığından bir az yuxarı dartıldı, başı abajurun qırağına dəyib bərk əzildi. Həmin anda onun çal, demək olar ki, tamamilə ağappaq saçlarına düşən işıq bu saçları xeyli yaraşlıq göstərsə də, onların eybini də fəş etməyə bilməmişdi. Hiss olunurdu ki, bir qədər pırtlaşmaq olan bu saçlar təzəcə vurulub, daha doğrusu, təzəcə bir boyda «kəsilib». Gicgahlarında və boynunun ardında onlar, necə lazımdır, qısa vurulsa da, yanlarda və başının ortasında həтта «kübar» saç üslubu üçün qəbul olunmuş normadan da uzun idi.

– Allo? – O, dəstəyi götürüb cingiltli səslə dedi. Qız hələ də sağ qoluna dirsəklənib qalmışdı və gözünü ondan çəkmirdi. Onun bərələ qalan gözlərində nə həyəcan, nə də dalgınlıq hiss olunurdu, bu gözlərdə onların necə iri və tünd-göy rəngdə olduqlarından savayı, heç nə ifadə olunmamışdı.

Dəstəkdən daş kimi cansız, amma eyni zamanda təəcüb doğuracaq dərəcədə inadkar və demək olar ki, biədəb-cəsina həyəcanlanmış kişi səsi eşidildi:

– Li? Səni yuxudan oyatdım, eləmi?

Çalsaç kişi mənalı tərdə cəld sola, qıza tərəf baxdı.

– Kimdir? – dedi. – Artur, sənsən?
– Aha... Səni yuxudan eləmədim ki?
– Yox, yox. Uzanıb kitab oxuyuram. Bir şey olmayıb ki?
– Düzünü de, səni yuxudan eləmədim ki? Düzünü de ha?

– Yox, yox. Tamamilə yox, – çalsaç kişi dedi. – Əslinə baxsan, mən elə gündə cəmisini dördcə saat yatmağa vərdis...

– Ona görə zəng vurmuşam ki, Li, bilim, görüm Coanna oradan çıxanda təsadüfən sən onu görməmişən ki? Bilmədin, o, Ellenbogenlərlə bir yerdə getdi, yoxsa yox?

Çalsaç kişi yenə sol tərəfə, amma bu dəfə, mavigözlü cavan irland polisi kimi gözlərini ondan çəkməyən qıza deyil, onun başı üstündən harasa yuxarıya baxdı.

– Yox, Artur, görmədim, – otağın uzaq, yanqaranlıq, divarların tavanla kəşiydiyi küncünə tərəf baxa-baxa dedi. – Bəyəm, oradan səninlə çıxmadı?

– Yox. Lənətə gəlsin onu. Yox. Deməli, sən onun haçan çıxdığını görmədin, hə?

– Yox, Artur, düz, fikir vermədim, – çalsaç kişi dedi. – Əslinə baxsan, bu gün mən o qonaqlıqda, ümumiyyətlə, heç nə görmək iqtidarında deyildim. Elə qapıdan içəri girən kimi o boşboğaz allah adamı – fransız keşişiydimi, Vyana keşişiydimi, bilmirəm, allah vursun hamısını – yaxama iləlişib əl çəkmədi. Çər, dəymiş xaricilərin peşəsidir, gırlarına bir hüquqşünas keçən kimi min cür yolla çalışırlar ki, ondan havayı məsləhət alsınlar. Nədir? Nə olub axı? Coanna itib?

– Eh, ilahi! Kim bilir onu? Mənciyəz heç nə bilmirəm. Özün bələdsən ona, bir az artıq içən kimi, bir yerdə qərar tuta bilmir. Nə bilim, *bəlkə də*, sadəcə olaraq...

– Ellenbogengilə zəng vurmədin? – çalsaç kişi soruşdu.

– Vurdum. Onlar hələ evlərinə qayıtmayıblar. Heç nə başa düşə bilmirəm. İlahi, mən heç onun onlarla *getdiyinə də* əmin deyiləm. Birca şeyi bilirəm. Tək birca şeyi, lənət şeytanı. Tamam bezmişəm, qurtarmaq lazımdır hər şeyi. Daha bəsdir. Bu dəfə qərarım qatidir. Qurtardım daha. İlahi, düz beş ildir, mən buna dözüürəm.

– Yaxşı, yaxşı, Artur, çalış, özünü ələ al, – çalsaç kişi dedi. – Əvvələn, Ellenbogenləri mən çox yaxşı tanıyıram, yaqın,

indi onlar bir taksiyə oturub Coannanı da özləri ilə bir-iki saatlığa Qriniç-Villicə gəzməyə aparırlar. Yəqin ki, indi üçü də orada sərxoş halda...

– Nə işə, ürəyimə belə bir şübhə damıb ki, o, indi girinə keçən əclafın biri ilə özünü mətbəxə-zada verib, orada mazaqlaşır. Bu fikir beynimdən heç cür çıxmır. Həmişə bu cür içib dənənəndə girinə keçən əclafın biriyənən özünü mətbəxə verib, onun boynuna sanlır. Daha bezmişəm. Allaha and olsun ki, bu dəfə qəti qərara gəlmişəm. Düz beş ildir...

– İndi haradan danışsən, Artur? – çalsaç kişi soruşdu.
– Evdən?

– Hə, hə. Evdən. Şirin-şəkar evimdən. İlahi!

– Yaxşı, yaxşı, özünü ələ al... Bura bax... deyəsən, sən dəmsən axı?

– Bilmirəm. Bunu mən hansı cəhəndən bilim axı?

– Yaxşı, bir mənə qulaq as. Əsəbiləşmə. Çalış, özünü ələ alsan, – çalsaç kişi dedi. – Lənət şeytana, Ellenbogenləri sən ki məndən yaxşı tanıyırsan. Güman ki, axırıncı qatara gətiriblər və çox güman ki, indi onlar hər dəqiqə sizə, sənənin yanına gələ bilirlər, sərxoş halda meyxana lətifələri danışdanişə...

– Onlar evlərinə gediblər.

– Haradan bilirsən?

– Onların uşaqlarının mürəbbiyəsindən. Biz onunla bir xeyli kübarsayağı xoş söhbət elədik. O, mənimlə yaman bərk dostdur, lənət şeytana. Aramızdan heç su da keçməz.

– Yaxşı, yaxşı. Bəs sonra? Bir özünü ələ al, sakitləş görüm, – çalsaç kişi dedi. – Güman ki, onların üçü də bu dəqiqə deyib gülə-gülə sizə dürtüləcəklər. İnan mənə. Leonanı tanımırısan bəyem. Bilmirəm bu nə bəladır, ancaq hər dəfə Nyu-Yorka gələndə onların hamısı Konnektikut *kef-cilliyi* azanına tutulurlar. Görüm onları lənətə gəlsinlər. Özün ki bunu məndən yaxşı bilirsən.

– Hə, bilirəm. Bilirəm. Amma həm də heç nə bilmirəm.

– Əlbəttə, bilirsən. Bir aqlını işə sal. Yəqin, onlar Coannanı zorla özləriylə...

– Bura bax! Coannanı ömründə *heç kas* heç yerə *zorla dartıb* apara bilməz. Sən məni yanılıd bilməzsən, özünü yorma.

– Burada heç kim səni yanıltmaq fikrinə düşməyib, Artur, – çalsaç kişi sakitcə dedi.

– Bilirəm, bilirəm. Bağışla məni, sən Allah! Aqlımı lap itirmişəm. Sən canın, səni yuxudan eləmirəm ki?

– Eləsaydın, deyərdim, Artur, – çalsaç kişi dedi. Sonra huşsuz kimi əlini qızın yanından çəkdi. – Bura bax, Artur. Bəlkə, mənim məsləhətimə qulaq asasan, hə? – dedi və sol əli ilə dəstəkdən azca aşağı məftildən yapışdı. – Ciddi sözümdür. Gəl sənə bir şey deyim, ona əməl elə, yaxşımı?

– Hə! Bilmirəm. Lənət şeytana, səni də təmiz yuxudan eləyirəm. Niyə mən axı çənəmə bu qədər güc vermmişəm...

– Bir dəqiqəliyə mənə qulaq as, – çalsaç kişi dedi.
– Əvvələn, – bu, mənim ciddi sözümdür, – get gir yatağa, bir az dincəl. Yatmadan qabaq bir qədər tünd viski düzəlt, vur bədənə, sonra gir yorğanın...

– *Bir qədəh!* Ələ salırsan məni? İlahi, bu iki saat ərzində azı bir litrdən çox vurmuşam. *Bir qədəhə* bax! O qədər vurmuşam ki, heç tərpanməyə halım...

– Yaxşı, lap yaxşı. Onda gir yatağa, – çalsaç kişi dedi.
– Bir az dincəl... Eşdidirsən məni? Özün də, bütün gecəni bu cür oyaq qalıb, canına əziyyət verməyin nə xeyri? Düz demirəm?

– Həə, elədir, başa düşürəm. Mən heç bu qədər narahat olmazdım da. Allah haqqı. Amma ona heç inamım qalmayıb. Vallah qalmayıb. Allaha and olsun ki, ona heç cür inanmaq olmaz. Gözündən azca yayınan kimi, necə deyərlər, *min cür* oyundan çıxır. Eh, burada deyinməyin nə faydası? Başımı təmiz itirmişəm, görüm onu lənətə gəlsin.

– Yaxşı. Unut bunları, boşla getsin. Mənim xətirimə gəl belə elə. Çalış, qov bu sarsaq fikirləri beynindən, qov hamısını, – çalsaç kişi dedi. – Məncə, sən milçəkdən dəvə düzəldirsən, vicdan haqqı...

– Heç bilirsən, *mən nəylə məşğulam?* Bilirsən, mən nəylə məşğulam? Adam utanır deməyə, amma bilirsənmi hər axşam evə gələndə mən neyləyirəm? İstəyirsən, deyim?

– Artur, qulaq as, bu heç də...

– Bir dəqiqə *hövsələ* elə, hamısını *deyəcəm*. Cəhənnəmə ki! Hər axşam evə gələndə kimi evdəki bütün divar şkaflarını bir-bir açıb yoxlamaqdan özümü güclə saxlayıram. Allaha and olsun! Hər axşam evə gələndə elə bilirəm

ki, bu saat evin hər küncündən bir əclaf oğlu əclaf çıxacaq: liftçi, poçtalyon, polis...

– Yaxşı, yaxşı. Bəsdir. Çalış, bir balaca özünü ələ alasan, Artur, – çalsaç kişi dedi və cəld iti nəzarətlə sağına baxdı, orada, külqabının qırağında bir xeyli əvvəl yandırılmış bir siqaret qalmışdı. Siqaret çoxdan sönmüşdü, çalsaç kişi nəf-sini boğdu, onu götürmədi. – Hər şeydən əvvəl, – dəstəyə dedi, – Artur, mən bunu sənə dönə-dönə, dəfələrlə demişəm, bir də deyirsən: sən məhz *bunda* çox böyük səhvə yol versən. Heç bilirən, neyləyirsən? Deyirmi sənə? Elə bil, sən qasddən, özün bilə-bilə – bu, mənim ciddi sözümdür – elə bil, özün qasddən, bilə-bilə öz hayatını zəharləyirsən. Əslində, bu yolla həm də Coannanı *təhrir* edirsən ki... – o, sözünün ardını dilinə gətirmədi. – Sənin bəxtin onda gətirib ki, o, belə qoçaq qız çıxıb. Ciddi sözümdür. Amma sən hər dəqiqə onun zövqünə, hətta *ağlına* şübhə ilə yanaşırsan. – Ağlına? Zarafət eləmirsən ki? Onda bir qırıq ağıl varsa, kül mənim başıma! Heyvandır o, əsl heyvan!

Çalsaç kişinin burun pərləri genəldi, elə bil, havası çatmırdı.

– Biz hamımız heyvanıq, – dedi, – əslinə qalsa, elə biz hamımız heyvanıq.

– Elə şey yoxdur. Mən heyvan-zad deyiləm. Küt də, avam da, iyirminci əsrin ən murdar törəməsi də ola bilərəm, amma heyvan deyiləm. Sən bunu mənə demə. Mən heyvan deyiləm.

– Bura bax, Artur. Belə getsə, biz heç cür...

– Ağılıma bax! İlahi, heç bilirən bu necə gülünc səslənir. O, elə bilir, ondan intellektuali yoxdur. Gülünlük, məsxərə də elə burasındadır. Teatra aid bir-iki qəzet məqaləsi oxuyur, gözləri kor olanacan televizora baxırsa, deməli, ondan ağıllısı, dərrakalısı yoxdur. Heç bilirən mən kima evlənməmişəm? Düzünü bilmək istəyirsən, deyim? Sən demə, mən *istedadı hələ açılmamış, hələ kəşf olunmamış, hələ məşhurlaşmamış ən böyük aktrisa*ya, yazıçıya, *həkimə* və ümmiyyətlə, Nyu-York şəhərinin ən dahi şəxsiyyətinə evlənməmişəm! Sənin heç bundan xəbər var? Yoxdur, eləmi? Oh, ilahi, o nə qədər gülməli işdir... Adam istəyir, lap xırtdayını kəşib atsın. Kolumbiya universiteti, azad dinləyicilər kursunun əsl madam Bovarisi. Madam...

– Kim? – çalsaç kişi pərt halda soruşdu.

– Madam Bovari, «Televiziya biza nə verir» mövzusunda mühazirə kursunun azad dinləyicisi. İlahi, əgər sən bil-səyidin...

– Yaxşı, yaxşı, bəsdir. Bu minvalla biz heç bir qənaətə gələ bilməyəcəyik, – çalsaç kişi dedi. Yana döndü, iki barmağını dodaqlarına apararaq, qıza işarə elədi ki, siqaret istəyir. – Əvvələn, – dəstəyə dedi, – bu qədər ağıllı, dərrakəli adam olsan da, lənət şeytana, sənə də mərifət deyilən şeydən əsər-ələmət belə qalmayıb. – Belini azca dikəltdi ki, qız əlini siqaretə çətdirə bilsin. – Ciddi sözümdür. Bu, sənin şəxsi hayatını da korlayır, elə ict...

– *Ağıllıma bax mənim!* Tfu, adamın lap ürəyi bulanır. İlahi, sən özün kömək ol! Sən heç onun bir adam kimi – kişi xeylağı demək istəyirəm – harada necə danışdığına fikir vermirsən? Bekar vaxtın olanda, sən canın, heç olmasa, mənim xatirəmə, ondan xahiş elə, qoy öz tanışlarından birini sənin üçün təsvir eləsin. Gözünə dəyən bütün kişilər haqqında eyni şeyi deyir: «Son dərəcə cazibədar adamdır». Gic, gonbul, qoca, şikəst – kim olur-olsun, dəxli yoxdur, onun üçün...

– Bəsdir, Artur, – çalsaç kişi onun sözünü sət kəsdi.

– Bunlar hamısı mənasız söhbətlərdir. Tamam mənasız. – Qızdan siqareti aldı. O, ikisini yandırmışdı. – Yeri gəlmişkən, – tüstünü burnundan buraxa-buraxa dedi, – bugünkü işin necə qurtardı?

– Nə?

– Bugünkü işin necə qurtardı? – çalsaç kişi təkrar etdi. – Nə oldu, bu işi uda bildinmi?

– Eh, nə bilim. Pis oldu. Son nitqimi başlamağa ikicə dəqiqə qalmış, birdən iddiaçının vəkili Lissberq haradansa əşyayi-dəlil kimi, qucağı bir yığın mələfəylə dolu o gicbasər qulluqçu qadını ortalığa çıxardı. Mələfələr isə başdan-ayağa taxtabiti ləkəsiydi. Necədir sənin üçün!

– Sonra nə oldu? İş uduzdu? – çalsaç kişi siqaretdən bir qullab da alıb soruşdu.

– Bilirsən, hakim kim idi bu gün? O arvad yosunlu Vittorio. Nəne Vittorio. Bilmirəm, bu kişinin niyə məni görməyə gözü yoxdur. Heç ağzımı açmağa macal tapmamış, cumdu üstümə. Beləsini yola gətirmək müşkül işdir. Heç nəyə baxan deyil.

Çalsaç kişi başını çevirib qıza baxdı. Qız külqabını stol-dan götürüb, çarpayıda ikisinin arasına qoydu.

– Deməli, uduzdun, eləmi? – çalsaç kişi dəstəyə dedi.

– Nə?

– Deyirəm, uduzdun, eləmi?

– Hə. Hələ qonaqlıqda sənə danışmaq istəyirdim bunu.

Ancaq o qarmaqarışıqlıqda imkan tapa bilmədim. Necə bilirən, şefimiz hirsindən divara dırmaşmaz ki? Mənim heç vecimə də deyil, amma, hər halda, sənə, özündən çıxma-yacaq ki? Necə bilirən?

Çalsaç kişi sol əli ilə siqaretin külünü qabın qırağına çarptı.

– İnanmıram ki, o, hökmən, *divara* dırmaşmalı olsun, – sakitcə dedi. – Amma, çox güman ki, elə sevincək də olmayacaq. Heç bilirən, o üç andır mehmanxananı biz neçə ildir öz əlimizdə saxlarıq? Şefin əziz atasının, qoca Şeynlinin vaxtından...

– Bilirəm. Bilirəm. Oğlu bu barədə mənə azı yüz dəfə danışib. Ömrümdə bundan duzlu əhvalat eşitməmişəm. Nə isə, bu andır işi də belə uduzdu. Əslinə baxsan, məndə heç bir günah olmadı. Əvvələn, bu dalı Vittorio əvvəldən axıra kimi bircə dəfə də olsun, ağzımı açmağa aman vermədi. Sonra da o gicbəsar qulluqçu qadın haradansa bu taxta-bitili mələfələri ortaya çıxartdı...

– Kim deyir ki, günah sənədir, Artur? – çalsaç kişi dedi. – Sən özüən soruşdun ki, şef bundan qəzəblənər, ya yox? Mən də səni inandırırım ki...

– Bilirəm... Bilirəm ki... Yox, heç nə bilib-eləmirəm. Cəhənnəm olsun hamısı. Uzaqbaşı, təzədən orduya qayı-dacağam. Bunu sənə demişəm heç?

Çalsaç kişi yenə də başını qıza tərəf döndərdi, bütün bunlara necə böyük səbirlə, hətta mətanətlə dözdüyünü ona nümayiş etdirmək istəyirdi. Ancaq qız bunu görmədi. Həmin anda təsadüfən külqabını diziyə aşırıdığından tələm-tələsik külü barmaqları ilə sivrilib bir yere yığırdı: başını qal-dırıb onun üzünə baxanda isə artıq gec idi, düz bir saniyə gecikmişdi.

– Yox, Artur, deməmişəm, – çalsaç kişi dəstəyə dedi.

– Hə. Qayıda bilərəm ora. Amma özüm hələ qəti qərara gəlməmişəm. Məlum məsələdir ki, ora qayıtmağın elə dəlis

də deyiləm və əgər başqa yer tapsam, ora getməyəcəyəm. Amma ola bilsin, gedə də bilərəm. Əgər mənə yenə də tropik şlem, nəhəng yazı stolu və moskitlərdən qorunmaq üçün böyük bir micəkkən versələr, onda o qədər də...

– Bilirsən nə var, dost? Deyəsən, sənün başın təmiz xarab olub, inan mənə, – çalsaç kişi dedi. – Sən *təmiz*... Sən ki ağıllı adamsan, niyə bu cür uşaq kimi danışsən? Ciddi sözümdür, səmimi-qəlbədən deyirəm. Xırda bir şeyi bu qədər şişirtmək nəyə...

– Mən ondan ayrılmalıyam. Başa düşdün? Hələ, gərək, keçən il, yayda bu məsələyə son qoyaydım. Onda öz ara-mızda belə bir söhbət olmuşdu. Sən bunu bilirdin? Bilirsən, onda niyə ayrılmadım? Deyim sənə?

– Artur. Sən Allah, *basdır*. Bizim bu söhbətimiz tamam mənasız şeydir.

– Dayan bir dəqiqə. Qoy deyim niyə? İstəyirsən, deyim, niyə ayrılmadım? Bu dəqiqə deyim niyə. Ona görə ki, ona yazığım gəldi. Əsl həqiqət budur. Yazığım gəldi ona.

– Hm. Nə deyim? Axı sizin şəxsi işinizə mən necə qarışa bilərəm. – Çalsaç kişi dedi. – Məncə, sən bir şeyi unudur-san. Unudursan ki, Coanna da yetkin qadındır. Nə deyim, mənə elə gəlir ki...

– Yetkin qadın! Dəlisən-nədir! Yetkin qadın yox, o, yet-kin *uşaqdır*. Vicdan haqqı. Qulaq as, üzümü qırxırdım – sən bir genisinə qulaq as – üzümü qırxırdım, birdən o, yan otaq-dan hövlənk məni yanına çağırırdı. Dedim, görəsən nə olub, üzüm-başım sabunlu ora qaçdım. Heç bilirsən nəyə görə çağırırımış? Soruşmaq istəyirdi, bilsin ki, mənə, o, ağıllı adamdır, yoxsa yox! Allaha and olsun! Sənə deyirəm də, *yazığın, acizin* biridir. Yatanda da neçə dəfə ona göz qoymu-şam, nə dediyimi yaxşı bilirəm. İnan mənə.

– Orasını sən məndən yaxşı bilirən... Yəni demək istə-yirəm ki, belə şeylərə mən qarışa bilmərəm, öz işinizdir. – Çalsaç kişi dedi. – Lənət şeytana, bədbəxtlik ondadır ki, sən vəziyyəti düzəltmək üçün heç bir ağıllı...

– Bir-birimizə *bab* deyilik, vəssalam. Düzü budur. Tamam bir-birimizə yaramırıq. Bilirsən, ona nə lazımdır? Sağlam, zırpı, kütbeyin bir ər lazımdır ki, evə gələndə ağzını açıb bir kəlmə də kəsmədən ona elə sanlısın ki, adı da yadından çıxсын, sonra da dinməzəcə gedib qəzetinin dalısını oxusun.

Ona bax beləsi lazımdır. Mən isə onun üçün çox zəifəm. Hər sandan. Mən bunu evlənməmişdən də bilirdim. Allaha and olsun ki, bilirdim. Bax sən çox bic adam çıxdın, heç vaxt evlənilib-ələmədin, ancaq bilirsən, adam evlənəndə bəzən, elə bil, ona bir anlığa *vəhy* gəlir, sonrakı ailə həyatını qabaqcadan görür. Ancaq mən bu fikirləri başımdan qovdum. Bütün hisslərdən və duyğulardan imtina elədim. Neyləyim, zəif adamam. Qıssası, bu qədər.

– Yox, sən zəif adam deyilsən. Sadəcə olaraq, azca da olsa, başını işlətmək istəmirsən, – çalsaq kişi dedi və qz onun üçün bir siqaret də yandırdı.

– Yox, zəifəm. Həqiqətən, zəifəm. Lənət şeytana, bəyəm mən özüm bilmirəm zəifəm, ya yox. Əgər zəif adam olmasaydım, sənəcə, mən imkan verərdimmi ki, hər şey bu cür... Eh, nə mənası bu söhbətin! Doğrudan, mən zəif adamam... Aman allah, səni də bu gecə yatmağa qoymadım. Yaxşı, sən niyə dəstəyi atmırsan? Ciddi sözümdür. Dəstəyi at, vəsalam, canın qurtarsın.

– Artur, dəstəyi atmaq fikrində deyiləm. Mən sənə kömək eləmək istəyirəm. Gücüm çatdığı qədər, – çalsaq kişi dedi. – Əslində, sən özün özünü pis...

– O, məni saymır. Allah haqqı, o heç məni sevmir də. *Sən* hadisələri təhlil eləsən, əslində, mən də onu sevmirəm. Bilmirəm. Sevirəm də, sevmirəm də. Hər cür olur. Elə də, belə də. İlahi, mən hər dəfə bu işə son qoymağı qəti qərara alanda bir də onu görürəm ki, hansı qonaqlığasa dəvət olunmuşuq və mən onunla haradasa görüşüb, bu qonaqlığa gətməliyəm. O isə əlində ağ *alcaklar* və ya buna bənzər qərribə bir qiyafədə peyda olur. Hər şeyi unuduram. Yaxud onunla birlikdə ilk dəfə Nyu-Heyvenə, pristonluların yerli-lərlə oyununa tamaşa etməyə gətirdiyimiz günü xatırlamağa başlayıram. Elə Parkueydən təzəcə aralanmışdıq ki, maşının təkəri buraxdı, soyuq adamın iliyinə işləyirdi və mən təkəri dolduranacan o, fənərlə mənə işıq saldı... özün başa düşürsən də, nə demək istəyirəm. Bilmirəm. Yaxud da başlayıram – ilahi, utanıram da deməyə – başlayıram ilk dəfə görüşdiyümüz vaxtlarda ona göndərdiyim o andır şeir haqqında fikirləşməyə: «Avazımız, bozarmış, pənbə göyçək dodaqlar və o yaşılı gözlər». Lənət şeytana, deməyə *üzüm* də gəlmiş... Bu sözlər həmişə mənə onu *xatırladır*. Gözləri

yaşıl olmasa da... onunku bu andır dəniz ilbizlərinin qabığına oxşayır, görüm onlan... ancaq nədənsə, o gözlər həmişə mənə... Bilmirəm. Danışmağa dəyməz. Başımı tamam itirmişəm. Sən niyə dəstəyi yerə atmırsan. Ciddi sözümdür.

Çalsaq kişi boğazını antladı.

– Dəstəyi asmaq fikrim yoxdur, Artur. Ancaq bir şey var ki...

– Bir dəfə o, mənə kostyum almışdı. Öz puluna. Bunu sənə danışıram.

– Yox, mən...

– Ağılına nə gəlibsə, durub özünü verib, mənəcə, deyərsən, Triplerin mağazasına, oradan bir kostyum alıb mənə. Özbəşinə, mənə bildirmədən. Yəni demək istəyirəm ki, onda nəsa yaxşı cəhətlər də var. Ən gülməlisi də budur ki, kostyum, elə bil, üstümə biçilmişdi. Bircə şalvann azca belindən, bir az da ayağından qısaltmalı oldum. Demək istəyirəm ki, yəni bu cür yaxşı cəhətləri də var.

Çalsaq kişi bir az da susub qulaq verdi. Sonra sərt şəkildə qza san döndü. Onun qza dikilən baxışları, bir an içində də olsa, telefon xəttinin o başında qəflədən nə hadisə baş verdiyini ətraflı surətdə ona çatdıra bildi.

– Yaxşı, Artur. Mənə qulaq as. İndi bunun nə faydası, – dedi. – Heç bir xeyri yoxdur bunun. Doğrudan. Qulaq as, gör nə deyirəm. Ağılı olsun, soyun gir yerinə, yaxşımı? Bir az dincəl. Coanna da harada olsa, güman ki, tezliklə, *iki-üç* dəqiqədən sonra *gəlib* çıxar. Axı özün də istəməzsən ki, o gəlib səni bu vəziyyətdə görsün, elə deyil? Yəqin ki, o sarsaq Ellenbogenlər də onunla gələcəklər. Üçü də kefli halda səni gəlib bu vəziyyətdə görsələr, necə olar? Elə deyil? – Sözlənə ara verib qulaq asdı. – Artur! Eşidirsən məni?

– Oh, ilahi. Bütün gecəni səni də yatmağa qoymuram. Nə edirsən, edim, mən...

– Sən məni yuxudan-zaddan *ələməmişən*, – çalsaq kişi dedi. – Bunu heç ağılına da gətirmə. Bayaq da sənə dedim, mən gün ərzində cəmi dördcə saat yatıram. *Məqsədim* ancaq sənə kömək eləməkdir, dost, gücüm çatdığı qədər. Ancaq kömək eləmək. – Susdu. – Artur! Eşidirsən məni?

– Aha. Eşidirəm. Qulaq as. Onsuz da səni yatmağa qoymuram. Bəlkə, gəlmiş sənə, bir az içək? Etiraz eləmirsən ki? Çalsaq kişi belini dikəltdi, boş əlini başına apardı.

– Elə indi, bu dəqiqə?

– Hə. Əgər etiraz eləmərsən, elə birçə dəqiqəliyə. Nə isə, istəyirəm ki, bir yer tapıb oturum və... Bilmirəm. Olar, gəlmiş?

– Niyə olmur ki. Ancaq mən bilən, Artur, gəlməsən yaxşıdır, – çalsaç kişi dedi və əlini başından çəkdi. – Yəni gəlməyinə çox şad olardım, ancaq, inan mənə, sən bu saat özünü ələ alıb sakitləşməlisən və oturub Coannanı gözləməlisən. İnan mənə. O, evə qayıdanda sən evdə olmalısən. Oturub orada gözləməlisən. Düz demirəm?

– Hə. Bilmirəm. Vicdan haqqı, bilmirəm.

– Amma mən bilirəm. İnanma bilərsən mənə, – çalsaç kişi dedi. – Qulaq as, nə üçün sən indi yerinə girib, bir az dincəlməyəsən, hə? Sonra istəsən, yenə mənə zəng vurarsan. Yəni danışmağa həvəsin olsa. Özü də *ürəyini üzmə*. Əsas məsələ budur. Eşitdin? Razısanı?

– Olsun.

Çalsaç kişi dəstəyi bir müddət qulağından götürməyib gözlədi, sonra onu yerindən asdı.

– O, nə deyirdi? – qız dərhal soruşdu.

Çalsaç kişi külləqabıdakı siqaret kötükləri arasından yansıncan çəkilmişini tapıb götürdü. Bir qullab vurub dedi:

– Bura içməyə gəlmək istəyirdi.

– Aman allah! Bəs sən nə dedin? – qız hövlnək soruşdu.

– Eşitmədin bəyəm, – çalsaç kişi dedi və qızın üzünə baxdı. – Eşitdin ki, nə dedim. Bəlkə, eşitmədin? – O, əlindəki siqareti basıb əzdi.

– Afərin! Heyran qaldım sənə, vəziyyətdən yaxşı çıxdın, – qız gözünü ondan çəkmədən dedi. – İlahi, bu saat elə bilirəm, dünyada məndən mürdan yoxdur.

– Hə, – çalsaç kişi dedi, – yaman pis vəziyyətdir. Hələ bilmək olmaz, bu vəziyyətdən necə çıxdım. Yaxşı, yoxsa pis.

– Yox, yox. Sən ələ danışdın, – qız dedi. – Mən isə, elə bil, *heydən* düşdüm. Heç *heyim* qalmayıb. Bir sifətimə bax.

Çalsaç kişi onun sifətinə baxdı.

– Hə, doğrudan da, yaman sarsaq vəziyyətdir, – dedi, – daha doğrusu, o dərəcədə sarsaq vəziyyətdir ki...

– Bağışla, əzizim, – qız bunu birnəfəsə deyib, ona sarı ayıldı, – elə bildim, *yanırsan*. – Cəld barmaqlarının içi ilə

onun əlinin üstünə yüngülcə çırpdı. – Yox, adicə kül imiş. – Yerinə uzandı. – Yox, doğrudan, ələ danışdın, – dedi. – İlahi, amma mən özümü dünyada *ən mürdar* qancıq kimi hiss eləyirəm.

– Hə, elədir, çox, çox sarsaq vəziyyətdir. Yazıq, deyəsən, tamam...

Birdən telefon cingildədi. Çalsaç kişi: «Aman allah!» – deyib dərhal dəstəyi götürdü.

– Allo? – dəstəyə dedi.

– Li? Yatmamısan ki?

– Yox, yox.

– Qulaq as, elə bilirəm, sənün üçün də maraqlı olar. Coanna elə bu dəqiqə özünü evə saldı.

– Nə? – Çalsaç kişi eşitmirmiş kimi bir də soruşdu və işıq arxadan düşsə də, sağ əlini gözünün üstünə qoydu.

– Hə, hə. Elə indicə özünü içəri saldı. Səninlə danışandan onca saniyə sonra. Dedim, o, duşxanadan çıxanacan zəng vurub sənə bildirim. Qulaq as, Li, çox-çox təşəkkür edirəm sənə. Çox sağ ol. Ciddi sözümdür, özün bilirsən nəyə görə. Yuxundan eləmədim ki, səni, hə?

– Yox, yox. Mən elə indicə... Yox, yox, – çalsaç kişi dedi və əlini gözünün üstündən çəkdi. Boğazını antladı.

– Hə, bilirsən nə olub? Sən demə, Leona əməlli-başlı keflənib, hətta isterikaya düşüb. Bob da Coannadan xahiş eləyib ki, onlara qoşulsun, bir yer tapıb bir az da vursunlar. Lap ağıllarını itirənəcən. Mən bilmirəm. *Sən* məndən yaxşı bilirsən bunu. Qarmaqarışlıq işdir. Nəyə, axır ki, indi evdədir. Nəfəsi kəsilməmiş siçan kimidir. Vallah, mənə, bunun hamısına bais bu lənətə gəlmiş Nyu-Yorkdur. Ağlıma belə bir şey gəlib: şayət, hər şey qaydasına düşsə, Konnektikuta köçüb, oralarda özümüza bir ev kirayəyə götürürdik. Vacib deyil ki, elə çox uzaq olsun... Elə yerə ki, lənət şeytana, orada adam kimi yaşaya bilək. Bilirsən, o, bağ-bağatın, gül-çiçəyin dəlisidir. Əgər onun öz bağı-bağçası olsa, inan ki, sevincindən ürəyi partlar. Başa düşürsən manı? Axı bizim Nyu-Yorkdakı bütün tanışlarımızın, əlbəttə, birçə səndən başqa, hamısı gicbəsər, əsəbi adamlardır. Normal adam da onların içində əzəl-axır dəli olar. Başa düşürsən, nə deyirəm?

Çalsaç kişi cavab vermədi. Ovcunun arxasında gözləri qapanmışdı.

– Nə isə, istəyirəm bu axşam bunları ona danışam. Ya da sabah tezdən. Hələ də bir balaca kefidir. Bilirsən, əslinə baxsan, qiyamət qızdır, şayət, bütün bunlardan sonra, azacıq da olsa, bir-birimizi *anlaya bilsək*, bu imkanı əldən buraxmaq sarsaqlıq olardı. Hə, yeri gəlmişkən, elə o andıra qalmış taxtabiti məsələsinə də qaydasına salmağa çalışsam. Ağılıma bir şey gəlib. Li, necə bilirsən, özüm birbaşa şefin yanına gedib onunla danışsam, necə...

– Artur, etiraz eləməsən, elə mən özüm...

– Elə bilmə ki, buna görə sənə zəng vurmuşam, elə bilmə ki, bu sarsaq iş yerini itirmək mənim üçün böyük *faciə-zaddır*. Elə şey yoxdur. Əslinə baxsan, heç vecimə də deyil. Allah vurmuşdu onu, sadəcə olaraq, deyirəm, bəlkə, özümü elə əziyyətə-zada salmadan, şefi birtəhər yola gətirə bildim. Onda gərək, məndən axmağı...

– Qulaq as, Artur, – çalsaq kişi əlini alınından götürüb onun sözünü kəsdi, – nə isə, birdən-birə başım yaman ağrıdı. Bu andır haradan çıxdı, bilmirəm. Etiraz eləməsəydin, bu söhbəti qurtarardıq. Sabah tezdən danışanq. Yaxşı-mı? – Bir müddət gözləyib, sonra dəstəyi yerinə qoydu.

Qız yenə də dərhal ona nə isə dedi, ancaq kişi cavab vermədi. Külqabıdan yanan siqareti – qızın siqaretini götürüb, dodaqlarına aparmaq istəyəndə əlindən saldı. Qız cəld siqareti tapmaqda ona kömək etmək istədi, – birdən bir şeyə od düşüb-eləyər, – amma kişi qoymadı, dedi ki, sən allah, tərpanmə, dinc otur və qız əlini çəkdi.

DOMYE-SMİTİN MAVİ MÖVSÜMÜ

Əgər bunun azacıq da olsa bir əhəmiyyəti varsa, – amma heç inanmıram olsun, – mən bu sıravı hekayəmi – xüsusilə də, işdir, şux və şiltəq bir şey alınarsa – mərhum ata-lığım, sağlığında çox şux və şiltəq bir adam olmuş Robert Ağacanyanın xatirəsinə həsr etmək istərdim. Bala Bobbi – hamımız, hətta mən də onu bu cür çağırırdıq – 1947-ci ildə qan damarlarının qapanması nəticəsində, heç nədən gileyli olmasa da, amma, yəqin ki, çox böyük təəssüf içində bu həyatdan köçdü. O, çox dalısov, son dərəcə cazibədar və əlaçlıq bir adam idi. (İllər boyu və inadkar uşaq tərsliyi ilə bu təmtəraqlı epitetlərə çox xəsislik etdiyimə görə indi onun haqqını özünə qaytarmağı özümə borc hesab edirəm.)

Valideynlərim 1926-cı ilin qışında, mənim səkkiz yaşım olanda boşanmışdılar və həmin ilin yayında anam, Bobbi Ağacanyana əra getmişdi. Bir il sonra, Uoll-Striti maliyyə böhranı bürüyəndə, Bobbi özünün və anamın bütün varidatını itirsə də, görünür, öz cadugarlıq qüdrətini qoruyub saxlaya bilmişdi. Hər halda, o, demək olar ki, bir gecənin içində özünü işsiz dəllaldan və müflisləşmiş bonvivandan¹ Amerika müstəqil şəkil qalereyalı və incəsənət muzeyləri cəmiyyətinin, çox təcrübəli olmasa da, çox zirək və fərasətli bir rəsm agentinə çevirdi. Bir neçə həftədən sonra, 1930-cu ilin əvvəllərində, bizim bu qərribə üçlüyümüz Nyu-Yorkdan Parisə köçdü – Bobbinin təzə peşəsi üçün burada daha geniş imkanlar vardı. On yaşında adam hər şeyə qarşı... biganə demək istəməzdim, tamam laqeyd olur, ona görə də bu yerdəyişmənin mənə heç bir əsaslı xəteri dəymədi. Bu cür yaşayış yerini dəyişməyin adamın əsəblərinə necə ağır zərbə vurduğunu mən yalnız doqquz il keçəndən, anam rəhmətə gedəndən üç həftə sonra yenidən Nyu-Yorka qayıdarkən hiss etdim. Özü də çox pis hiss etdim.

Bobbi ilə Nyu-Yorka qayıtdıqdan birmə, yoxsa ikimi gün sonra başıma gələn bir əhvalat yaxşı yadımda qalıb.

¹ Əhlikəf (fran.)

Leksinqton avenyuda ağzınacan dolu bir avtobusa minmişdim; arxamdakı oğlanla kürək-kürəyə dirənmiş halda, sürücünün oturduğu kreslonun üstü minalı dəstəyindən yapışib birtəhər dayanmışdım. Sürücü dəqiqəbaşı arxaya çevrilib, qapının ağzında basabas salmış sərnəşinlərə: «Ortaya çəkilin!» – deyirdi. Onu eşidib ortaya keçənlər də oldu, keçməyənlər də. Nəhayət, sürücü svetoforun qırmızı işığının ona verdiyi fürsətdən istifadə edib, əsəbiləmiş halda, sərt geri çevrildi və tərs-tərs mənim üzümə baxdı, çünki onun lap arxasında mən dayanmışdım. Onda on doqquz yaşım vardı və başıma şlyapa-zad qoymazdım; qara, hamar və o qədər də təmiz olmayan avropasayağı kəkilim sızanaqlı alnıma tökülmüşdü. O, alçaq, həтта, sanki, qorxacaq bir səslə mənə müraciət etdi:

– Bura bax, qaqaş, – dedi, – bu andır yanbızını o yana çəksənə!

Məni hövsələdən çıxaran da, deyəsən, elə bu «qaqaş» sözü oldu. Həтта ona sarı ayılmayı, yəni söhbətimizi *onun kimi* yalnız ikimizin eşidə biləcəyi tərdə, necə deyirlər, «bon gout»¹ aparmağı belə özümə rəva bilmədən fransızca ona başa saldım ki, mən ömrümdə onun kimi kobud, onun kimi qanmaz, onun kimi həyasız adama rast gəlməmişəm və ondan necə zəhləm getdiyini, o heç ağılına da gətirə bilməz. Və yalnız bundan, yəni ürəyimi bu cür boşaldandan sonra avtobusun o biri başına keçdim.

Ancaq getdikcə bundan da betər hadisələrlə üzləşməli olurdum. Bir-iki həftə sonra olardı, bir gün Bobbi ilə birlikdə daimi yaşadığımız «Ritz» mehmanxanasından çıxarkən birdən mənə elə gəldi ki, Nyu-Yorkda nə qədər avtobus varsa, hamısının oturaçaqlarını çıxarıb səkilərə düzüblər və bütün küçə «dəniş dalğaları» oyununu oynamağa başlayıb. Bu oyunu oynamağa mən özüm də razı olardım, ancaq bir şərtlə: gərək, Manhattan kilsəsi mənə belə bir təminat vermiş olaydı ki, mən o stulların birində öz yerimi tutanacan, qalan bütün iştirakçılar ehtiramla dayanıb məni gözləyəcəklər. Məlum olanda ki, heç kəs öz yerini mənə vermək istəmir, daha qəti tədbirlərə əl atdım. Başladım Allaha yalvarmağa ki, bu şəhərdən bütün adamlar yox etsin, mənə xoş bir tənhalıq bəxş etsin, bəli, bəli, t-ə-n-h-a-l-i-q. Nyu-York

¹ Mədəni surətdə (*fran.*)

şəhərində bu yeganə diləkdir ki, onu nə sandıqda gizlədir, nə də göylərin dəftərxanasında it-bata salırlar: heç gözümü qırpmıya belə macal tıpmamış, ətrafda mənə daxil olan hər şeyin artıq necə ümidsiz bir tənhalıqla nəfəs aldığına gördüm. Hər gün səhər təzədən günortaya qədər qırx səkkizinci küçə ilə Leksinqton avenyunun kəsişdiyi tində yerləşən və hədsiz nifrətini qazanmış bədaye məktəbində ruhan deyil, cismən dərsdə olurdum. (Bobbi ilə birlikdə Parisi tərk etməzdən bir həftə qabaq mən Freyburq qalereyasında təşkil olunmuş gənc rəssamların milli sərgisində üç birinci mükafata layiq görülmüşdüm. Və Amerikaya qayıdarkən hər dəfə kayutamızdakı böyük aynada özümə baxıb, El-Qrekoya necə də bənzədiyimə özüm də məəttəl qalmışdım). Həftədə üç dəfə nahardan sonra vaxtımın xeyli hissəsini diş həkiminin kreslosunda keçirdim: bir neçə ay ərzində səkkiz dişimi, özü də üç qabaq dişimi çəxtardılar. Həftənin o biri iki iş günündə isə dərsdən sonra axşamcan şəkil qalereyalarda – onların əksəriyyəti əlli yeddiinci küçədəydi – veyillənir və orada Amerika rəssamlarını fitə basmaqdan özümü güclə saxlayırdım. Axşamlar, adətən, mütlaliyə edirdim. Harvardın nəşr etdiyi «Ədəbiyyat klassikləri»nin bütöv komplektini almışdım (başlıcası ona görə ki, Bobbi buna razı deyildi, deyirdi, bu qədər kitabı harada saxlayacağıq), hamının acığına bu əlli cildin əllisini də səhifəbəşəhifə oxuyub başa vurdum. Gecələr təslilyimə salıb, mülbertimi Bobbi ilə yaşadığımız otaqdakı iki çarpayının arasında qurur, yağlı boya ilə rəsm çəkirdim. Gündəliyimdəki 1939-cu ilə aid qeydlərə inanmaq mümkünkünsə, təkcə bir ayda on səkkiz tablo işləyib qurtarmışdım. Ən qəribəsi də budur ki, onların on yeddisi avtoportret idi. Çox nadir hallarda, güman ki, ilham pərimin şıltaqlıq etdiyi günlərdə, yağlı boyaları bir kənara qoyub, karikaturalar çəkirdim. Onlardan biri indiyəqən də durur. Həmin karikaturada nəhəng bir ağız və onun üstündə allaşan diş həkimi təsvir olunub. O ağızdan dil əvəzinə yüz dollarlıq əsginas çıxır və həkim öz xəstəsinə qəmli-qəmli fransızca deyir: «Mənə, ağınyan dişi saxlamaq da olar, amma bu dili, hökmən çıxarmaq lazımdır!» Bu karikaturaya özüm də məftun idim.

Bir otaq yoldaşı kimi, Bobbi ilə mənim aramdakı münasibət, təqribən, deyək ki, Harvard universitetinin olduqca tərbivəli və üzüyola yuxan kurs tələbəsi ilə son dərəcə murdar

xasiyyətli kembricli qəzet satan oğlan uşağı arasındakı müna-sibət kimi bir şey idi. Və hətta bir neçə həftədən sonra biza aydın olanda ki hər ikimiz vəfat etmiş bir qadını eyni dərəcədə dərin məhəbbətlə sevirik, yəni də münasibətimiz yaxşılaşmadı. Əksinə, bu kəşfdən sonra aramızda «Yalnız sizdən sonra, Alfons!» kimi süni və əttökən bir mehribançılıq yarandı. Hər dəfə vanna otağının astanasında rastlaşanda yalandan gülümsünüb bir-birimizə yol verməyə başladıq.

430

1939-cu il, may ayının əvvəlləri idi, Bobbi ilə «Ritz» mehmanxanasında, təqribən, on ay olardı yaşayırdıq, təsadüfən Kvebek qəzetlərinin birində (burada fransızca çıxan on altı qəzet və jurnala abunə yazılmışdım) Monreal qiyabı rəssamlıq kurslarının müdiriyyəti tərəfindən verilən və qəzet sütununun dördüdə bir hissəsini tutan bir elan oxudum. Bu elan bütün ixtisaslı rəsm müəllimlərini – orada xüsusilə qeyd edildi kimi, *çox fortement*¹ – Kanadanın ən yeni, ən mütərəqqi qiyabi rəssamlıq kurslarında müəllim işləmək üçün təcili surətdə ərizə verməyə çağırırdı. Namizədlər – elanda deyilirdi – həm ingilis, həm də fransız dillərini əla bilməlidirlər və yalnız qüsursuz ada və nümunəvi davranışa malik şəxslərə bu müsabiqədə iştirak etməyə icazə verilir. «*Les Amis des Vieux Ma-tres*»² kurslarında yay semestri rəsmən iyunun onunda açılır. Həm sırf sənət, həm də reklam xarakterli rəsm nümunələrini kursların direktoru, Tokio-dakı İmperator İncəsənət Akademiyasının sabiq üzvü müs-yö Yoşotonun adına göndərmək lazımdır.

Dərhal özümü qəti şəkildə inandırdım ki, buraya mən-dən yaxşı namizəd ola bilməz və Bobbinin portativ makinasını onun çarpayısının altından çıxarıb müs-yö Yoşotoya fransız dilində çox uzun, çox tutarlı bir məktub yazdım; məlum işdir ki, buna görə də Leksinqton avenyudakı bədaye məktəbinin səhər məşğələlərini buraxmalı oldum. Təkcə giriş üç səhifədən çox oldu, onu yazıb qurtaranacan otağı təmiz tüstü-dumanı bürüdü. Yazdım ki, iyirmi doqquz yaşım var. Onere Domyenin qardaşı nəvəsiyəm. Yazdım ki, arvadım vəfat etdiyinə görə lap bu yaxınlarda, Fransanın cənubunda atadanqalma kiçik malikanəmi tərk edib,

¹ Çox təkidlə (*fran.*)

² «Dahi rəssamların pərəstişkarları» (*fran.*)

müvəqqəti olaraq – bunu xüsusilə qeyd etdim – Amerikaya, şikəst bir qohumumun yanına qonaq gəlmişəm. Rəssam-lıqla uşaq yaşlanmdan məşğul oluram, amma bizim ailənin köhnə və ən aziz dostu Pablo Pikassonun məsləhəti ilə indiyəcən heç bir əsərimi heç bir sərgidə nümayiş etdirməmişəm. Buna baxmayaraq, mənim həm yağlı, həm də sulu boya ilə işlənmiş bəzi tabloların hal-hazırda Parisin bir çox məşhur evlərini bəzəyir və artıq dövrümüzün ən görkəmli tənqidçilərinin diqqətini *gagne*¹. Həyat yoldaşımın *ulcera-tion cancereuse*² xəstəliyindən vaxtsız və faciəvi vəfatından sonra qəti əmin idim ki, bir daha əlimə fırça ala bilmərəm. Lakin bu yaxınlarda maddi cəhətdən tamam müflisləşdiyim üçün bu mühüm qərarımdan vaz keçməyə məcburam. Yazdım ki, Parisdəki vəkilmə mənə göndərən kimi, – albatta, ona da *tres presse*³ məktub yazacam, – işlərimin bir neçə-sini «Dahi rəssamların pərəstişkarları» kurslarına təqdim etməyi özüm üçün böyük şərəf sayıram. Və altından imza qoydum: «Dərin hörmətlə, Jan de Domye-Smit».

Bu təxəllüsü fikirləşib tapmağa, yalan olmasın, mək-tubu yazmaqdan daha çox vaxt sərf etdim.

Məktubu adi nazik sarğı kağızına yazmışdım, amma onu «Ritz» mehmanxanasına məxsus bahalı zərfin içinə qoyub, ağzını bağladım. Bobbinin yeşiyindən əkişdirdiyim xüsusi sifariş markasını da üstünə yapışdırdandan sonra, aşağı düşüb dəhlizdəki əsas poçt qutusuna saldım. Yolüstü poçt qulluqçusunun (heç şübhəsiz, bu adamın məni görməyə gözü yox idi) yanına girib, ona bildirdim ki, Domye-Smitin adına məktub gəlsə, mənə çatdırın. Nəhayət, saat üçün yarınsında özümü birtəhər sinfə saldım, anatomiya dərsi qırx beş dəqiqə olardı başlamışdı. İlk dəfə olaraq, mənə elə gəldi ki, sinif yoldaşlarım çox canlılara dəyən uşaqlardır.

Növbəti dörd günü, boş vaxtım oldu-olmadı, özümü əziyyətə salıb, bir düjündən artıq, mənim zənnimcə, ameri-kan reklam sənəti üçün tamam səciyyəvi olan rəsm nümu-nəsi çəkdim. Əsasən, sulu boya, bəzən isə daha təsirli çı-xsın deyə, yağlı boya ilə işlədiyim bu rəsmlərdə qol-qola

¹ Calb edib (*fran.*)

² Xərçəng şişi (*fran.*)

³ Təcili (*fran.*)

431

girmiş, alvan libaslı, son dərəcə yaraşıqlı kişi və qadınlar par-par alışıb-yanan qara limuzinlərdən düşüb teatr premyerasına tələsirdilər; bu əzələli, qəddi-qamətli adamlar qoltuq gigiyenasına laqeyd münasibət bəslədiklərinə görə (bəlkə də, bu məxluqların heç qoltuqları yox idi) ömründə kimsənin xətrinə dəyməmişdilər. Bu rəsmlərdə gündən qaralmış, ağ smokinqli, pəhləvan cüssəli cavanlar lacıvard hovuzların kənarında kiçik ağ stullarda əyləşib bir-birlərinin sağlığına saxta bir vəcdlə, içinə ucuz, amma açıq-aşkar dəbdə olan viski növü qatılmış kokteyl bədəsi qaldırırdılar. Başqa bir rəsmdə qırmızı yanaqlı, çox «reklamogenik», sir-sifətdən totuq-motuq uşaqlar fərəhdən gözləri alışıb-yana-yana əllərindəki boş sıyıq qablarını irəli uzadıb, yenə də yemək istəyirdilər. Bu rəsmlərdə şən, üzügümlər, iridöşlü cavan qızlar qayğısız-qayğısız akvaplanlarda sürüşürdülər, çünki damaq qanaxması, natəmiz sifət rəngi, yersiz bitən tük və siğortalanmamış həyat kimi hər cür ümumxalq bəlalərindən möhkəm mühafizə olunmuşdular. Başqa bir tabloda isə evdə qadınları təsvir etmişdim: əgər bu qadınlar ən yaxşı sabun köpüyündən istifadə etməsələr, onları qarşıda çox dəhşətli və ağır həyat gözləyir, özlərinin iri də olsa, tör-töküntü mətbəxlərində daim əlləşməkdən üzüləcək, belləri büküləcək, incə, zərif əlləri kobudlaşacaq, axırda uşaqları da sözlərinə baxmayacaq, ərləri isə onları sevməkdən həmişəlik boynu qaçıracıqlar.

Nəhayət, nümunələr hazır oldu və mən onları Fransadan özümə gətirdiyim ondan çox sırf sənət əsəri ilə birlikdə dərhəl müsyö Yoşotoya göndərdim. Onların üstünə kiçik bir məktub da qoydum; həmin məktubda heç kəmin köməyi olmadan, yalnız yüksək romantik rəssamlıq məktəbi ənənələrinə riayət etmək yolu ilə hər cür maneələri daf edib, bu sənətin başıqarlı, uca və parlaq zirvəsini təkbaşına necə fəth etdiyimi qısa və səmimi bir dillə ona danışdım.

Sonrakı bir neçə günü gərgin intizar içində keçirdim, ancaq həftə başa çatmamış, müsyö Yoşotodan cavab məktubu aldım: orada deyilirdi ki, mən «Dahi rəssamların pərəstişkarları» kurslarına müəllim qəbul olunmuşam. Mənim ona fransızca yazdığımı baxmayaraq, aldığı cavab ingiliscəydi (Sonralar öyrəndim ki, müsyö Yoşoto ingiliscə deyil, yalnız fransızca bilir, amma, nə səbəbdənsə, mənim mək-

tubuma cavab verməyi ingiliscə az-maz bilən madam Yoşotoya həvalə edib). Müsyö Yoşoto yazırdı ki, yay trimestri kurslarda işin ən gərgin vaxtı hesab olunur və o, iyunun iyirmi dördündə başlayacaq. Xatırladırdı ki, öz işlərimi qaydaya salmaq üçün mənim cəmi beşhaftəlik vaxtım qalır. Məruz qaldığım maddi və mənəvi itkilər üçün özünün hədsiz üzrxahlığını bildirməyi də unutmamışdı. Ümidvar olduğunu bildirdirdi ki, bir müəllim kimi, görəcəyim işlərlə əvvəlcədən tanış olmaq və o biri müəllimlərlə (sonralar öyrəndim ki, onlar cəmi ikicə nəfərmiş: müsyö və madam Yoşotolar) «dostluq ünsiyyəti yaratmaq» üçün mən kurslara bir gün qabaq, bazar günü iyunun iyirmi üçündə gəlib çıxa biləcəyəm. Sonra isə, dərin təəssüf hissi ilə bildirdirdi ki, müəllimlərin yol xərcini ödəmək bu kursların ənənəsinə daxil deyil. Maaşım həftədə iyirmi səkkiz dollar olacaqdı və müsyö Yoşoto yazırdı ki, bunun ələ böyük məbləğ olmadığı özü də gözəl bilir, lakin müəllimlərin, eyni zamanda mənzil və yaxşı yeməklə də təmin olunacaqlarını nəzərə alaraq ümid edir ki, bu, məni öz fikrimdən döndərməyəcək, çünki o həm də mənə bu sənətə qarşı dərin istək və qabiliyyət hiss edib. Çox səbirsizliklə razılığımı bildirəcəyim teleqramı gözləyir və mənim gəlişim onda bəri başdan böyük məmnunluq hissi oyadıb. «Hörmətlə, sizin yeni dostunuz, kursların direktoru, Tokio İmperator İncəsənət Akademiyasının sabiq üzvü İ.Yoşoto».

Heç beş dəqiqə keçməmiş ona teleqram vurub razılığımı formal surətdə təsdiq etdim. Həyəcəndənmi, yoxsa Bobbinin yanında özümü günahkar hiss etdiyimdənmi (teleqramı telefonla onun hesabına göndərmişdim), bəlkə də, ələ sonuncu səbəbə görə, ədəbi ehtirasımı boğub, qərribə görünsə də, onca sözlə kifayətləndim.

Axşam naharı zamanı, həmişəki kimi, Bobbi ilə Oval salonda görüşdük, amma bu dəfə onun özü ilə qonaq gətirdiyini görəndə tamam diltor oldum. Çünki bu günə qədər mən ona dərindənə fəaliyyətim barədə heç nə deməmişdim, indi isə hər şeyi açıb danışmaq, onu bərk heyrləndirmək istəyirdim. Amma ikilikdə. Qonaq gənc, qəşəng və füsunkar bir xanım idi, bir-iki ay olardı ki, arından boşanmışdı və Bobbi ilə tez-tez görüşürdü. Elə mən özüm də bir

neçə dəfə onunla rastlaşmışdım. Həm də çox mehriban qadın idi, ancaq mənimlə dostlaşmaq üçün onun göstərdiyi bütün cəhdləri, eləcə də zirehimi soyunmaq, ya da, heç olmasa, dəbilqəmi bir balaca yuxarı qaldırmaq üçün məni şirin dilə tutmağını mən çəşib qeyd-zətsiz bir yataqda yatmağa dəvət kimi başa düşdüm; mənə elə gəlirdi ki, o, əlverişli imkan düşən kimi, yəni onun üçün, həqiqətən, ən çox qoca olan Bobbinin gözündən yayınmağa fürsət tapan kimi dərhal məni öz yatağına salmaq istəyir. Nahar başa çatana onlara düşmən kəsilib, ancaq qısa replikalarla kifayətləndim. Yalnız stola qəhvə gətiriləndə, yay planlarını, qısaca, onlara şərh etdim. Bobbi axıracan mənə qulaq asıb, sonra bir neçə işgüzar sual verdi. Öz taleyim, şəksiz, hakimi kimi bu suallara soyuqcaanlıqla, kəskin-kəskin və qısa cavablar verdim.

– Ah, nə maraqlıdır! – Bobbinin qonağı bunu elə yelbeyincəsinə dedi ki, elə bil, öz Monreal ünvanımı stolun altından indicə ona uzadacağımı gözlüyürdü.

– Amma mən elə bilirdim, sən mənimlə birlikdə Rod Aylendə gedəcəksən, – Bobbi dedi.

– Ah, azizim, uşağın kefinə soğan doğrama! – missis İks ona dedi.

– Heç o niyyətdə də deyiləm, – Bobbi dedi, – amma bu barədə hər şeyi ətraflı bilmək mənim üçün də pis olmazdı.

Ancaq səsinin ahəngindən dərhal anladım ki, artıq o, xəyalən ayrıca kupeyə aldığı iki bileti bir aşağı yerə dəyişir.

– Məncə, bu çox gözəl, *tərifləyici* bir dəvətdir, bundan yaxşısı heç ola bilməz, – missis İks hərarətlə mənə dedi. Onun gözləri saxta bir heyranlıqla parıldayırdı.

Bazar günü Monrealın Cindzor vağzalında qatardan düşəndə əynimdə ikiyanlı boz-qum rəngli qabardin kostyum (onda mənə elə gəlirdi ki, bundan zərif kostyum ola bilməz), tünd-göy flanel köynək, sən rəngli qalın çitdən qals-tuk, ayağımda ağ-qəhvəyi tuffi, başımda panama şlyapası (Bobbininki yəni və başımı bərk sıxırdı) var idi; üç həftəlik ömrü olan şabalıdı-kürən biyim isə bu qiyafəmə ayrı görkəm verirdi. Məni müsyö Yoşoto qarşıladı; o, beş futluq boyu olan bapbalaca bir kişi idi və əyninə nimdəş kətan kostyum, qara ayaqqabı geyinmiş, başına yanları yuxarı qatlanmış qara fetr şlyapa qoymuşdu. Yaddaşım məni

aldatmırsa, təbəssümsüz-zadsız, bir kəlmə belə kəsmədən əlimi sıxdı. Sifətdəki ifadə, Saks Romerin fransızcaya tərcümə olunmuş kitabında Fu Man Çu haqqında deyildiyi kimi, *inscrutable*¹ idi. Mən isə, heç bilmirəm niyə, qulaqlarıma qədər güllümsündüm. Bu təbəssümü nəinki gizlətməyə, heç olmasa, zəiflətməyə belə gücüm çatmadı.

Vağzalardan məktəbəcan bir neçə mil avtobusla getməli olduq. Yol boyu müsyö Yoşotonun ağzını açıb bir kəlmə belə dediyinə böyük şübhəm var. Aramızda çökən bu sükuta görəmi, yoxsa onun acığını, sol ayağı sağ dizimin üstə qaldırıb, tərlı ovcumu aramsız corabıma silə-silə susmaq bilmədən danışdırdım. Mənə elə gəlirdi ki, Domye ilə qohumluğum, mərhum həyat yoldaşım və Fransanın cənubundakı kiçik malikanəm barədə əvvəlki uydurmalarımla nəinki təkrar etmək, həm də xeyli şişirtmək lazımdır. Sonra bu ürəkağrıdan xatirələrdən yaxa qurtarmaq üçün (doğrudan da, ürəyim ağrımağa başlamışdı) söhbəti dəyişib valideynlərimin, çox əziz tutduqları Pablo Pikasso ilə – *Le pauvre Picasso*² – mən onu belə adlandırdım, – köhnə dostluğumdan dəm vurmağa başladım. (Yeri gəlmişkən, ona görə Pikassonu seçmişdim ki, elə bilirdim, Amerikada fransız rəssamlarından yalnız onu yaxşı tanıyırlar, Kanadanı isə Amerikanın bir hissəsi hesab edirdim). Yalnız və yalnız müsyö Yoşotonu məarifləndirmək naminə dərin süquta uğramış bu nəhəngin halına necə acıdığımı xüsusilə qeyd edərək, dəfələrlə ona: «*Maitre Picasso, ou aller vous*»³ – dediyimi və hər dəfə də mənim bu səmimi sualına cavab olaraq qoca ustadın həmişə ağır addımlarla, aram-aram emalatxanasında gəzdiyini və hökmən də, hər dəfə gəlib öz «Akrobatlar» rəsinin kiçik reproduksiyası önündə dayanaraq çoxdan puç olmuş şöhrətinin xəyalına daldığını xatırlatdım. Və biz avtobusdan düşəndə müsyö Yoşotoya başa saldım ki, Pikassonun bədbəxtliyi onun heç vaxt heç kimə, hətta, öz yaxın dostlarına belə qulaq asmamağındadır.

1939-cu ildə «Dahi rəssamların pərəstişkarları» məktəbi Monrealin ən bivec rayonu olan Verdendə, çox böyük olma-yan, qeyri-adi dərəcədə məyus görkəmə malik və çox güman

¹ Anlaşılmaz (fran.)

² Yazıq Pikasso (fran.)

³ «Siz bu cür haraya gedirsiniz, mister Pikasso» (fran.)

ki, kirayaya verilən üçmərtəbəli bir binanın ikinci mərtəbasində yerləşirdi: ortopediya emalatxanasının düz üstündə. Bu məktəb cəmiyyəti bir böyük otaqdan və çox xırda, qapısı örtülməyən ayaqyolundan ibarət idi. Lakin, buna baxmayaraq, içəri girən kimi, bu otaq mənim xeyli xoşuma gəldi. Bunun da birçə səbəbi vardı: «məhəllimlə otağı»nın bütün divarları tablolarla – başlıca olaraq müsyo Yoşotonun sulu boya ilə işlədiyi rəsmlərlə bəzədilmişdi. İfadələnməz dərəcədə solğun, mavi səmada qanad çalan ağ qaz rəsmi bəzən elə indinin özündə də gecələr yuxuma girir; özü də səmanın maviliyi, daha doğrusu, bu maviliyin ruhu – cəsarətli və təcrübəli ustadın başlıca nailiyyəti də elə bunda idi – quşun lələklərində əks olunmuşdu. Həmin tablo madam Yoşotonun stolunun üstündən asılmışdı. Bu və ustalıq baxımından buna bənzər daha iki-üç şəkil otağa xüsusi bir ab-hava verirdi.

Biz müəllimlər otağına daxil olanda madam Yoşoto – əynində yaraşlıq, tünd-qırmızı qara ipək kimono, qıscasətəklil şotka ilə döşəməni silirdi. Saçlarına dən düşmüş bu qadın ərinədən başı qədər hündür idi və yaponca çox malaya oxşayırdı. İşini dayandırıb bizə yaxınlaşdı, müsyo Yoşoto məni onunla tanış etdi. Bu qadın mənə müsyo Yoşotodan da sirli görünürdü. Sonra müsyo Yoşoto mənə qalacağım otağa baxmağı təklif etdi və fransızca anladı ki, bu, onların oğlunun otağıdır, oğlan özü isə bu yaxınlarda Britaniya Kolumbiyasına fermada işləməyə gedib. (Avtobusda uzun müddət susmağından sonra onun birdən dil açılıb danışmağına bərk sevindim və çox böyük məmnunluqla onu dinləməyə başladım). Oğlunun otağında oturmaq üçün döşəməyə sərilmiş həsirdən başqa heç bir stulzad olmadığına görə üzr istəməyə başlayanda, dərhal onu əmin etdim ki, yerdə, həsir üstündə aylaşmaq mənim üçün göydəndüşmə bir şeydir. (Deyəsən, hətta dedim ki, stulda aylaşmaya nifrət edirəm. O qədər əsəbiləşmişdim ki, mənə desəydi, oğlunun otağı gecəbəgündüz dizəcən su olur, yenə də sevincimdən çıxırdım. Ola bilsin, hətta deyərdim ki, mənə nadir qıç ağrısı var və mən onu gündüz, hökmən, azı səkkiz saat suda saxlamalıyam). Sonra sınıq-salxaq taxta pilləkənlə olacağım otağa qalxdıq. Sözarəsi qeyd etdim ki, mən indi buddizmi öyrənirəm. Sonradan bildim ki, o da, madam Yoşoto da presviterian imişlər.

O gün gecədən xeyli keçənəcən yata bilmədim – madam Yoşotonun *en masse*¹ malay-yapon naharı hər-dən bir mədəmi cıra-cıra, lift kimi, yuxarı qalırdı; bu azmı kimi, arakəsmənin o tayında Yoşotolardan hansısa yuxuda inildəməyə başladı. İnilti bərk, cır və yalvarışlı bir inilti idi; sanki, yaşlı adam deyil, bədbəxt, yarımçıq doğulmuş körpə və yaxud qol-qıçı qırılmış xırda bir heyvancığaz inildəyirdi. (Bu konsert hər gecə davam edirdi, ancaq axıra kimi onlardan hansının və nə səbəbə görə inildəyini öyrənmə bilmədim). Bu iniltiyə uzanlı vəziyyətdə qalmaq asmağa tabım qalmayanda durdum, gecə başmaqlarını ayağıma keçirib, qaranlıqda döşəmədə həsirlərin birinin üstə oturdum. Beləcə, iki saat oturmuş vəziyyətdə qalıb, neçə dənə siqaret çəkdim – onları başmaqların altına basıb söndürməli, kötüklərini isə pijamamın ciblərinə soxmalı oldum. (Yoşotolar özləri çəkən deyildilər, ona görə də evdə bir dənə də külqabı yox idi). Yalnız səhər saat beşdə yuxuya gedə bildim.

Səhər saat yeddinin yansında müsyo Yoşoto qapını döydü və bildirdi ki, səhər naharı yeddiyə on beş dəqiqə qalmış veriləcək. O, qapının dalından soruşdu ki, yaxşı yata bildinmi, dedim: «*Oui*»². Kursların açılışı günündə müəllim üçün ən münasib saydığım mavi kostyumumu geydim, əl işi olan qırmızı qalstukumu taxdım – onu mənə anam bağışlamışdı – və əl-üzümü belə yumadan dəhliz boyu mətbəxə qaçdım. Madam Yoşoto plitanın önündə dayanıb, nahara balıq qızardırırdı. Müsyo Yoşoto isə əynində şalvar və fufayka mətbəx stolunun arxasında aylaşib yaponca qəzet oxuyurdu. Dinməzçə başı ilə məni salamladı. Hər ikisi mənə heç vaxt bu qədər *inscrutable* görünməmişdilər. Tezliklə mənə bir qab balıq xörəyi verdilər, özü də boşqabın qırağında çox xırda, amma açıq-aydın bilinən qurumuş ketçup ləkəsi vardı. Madam Yoşoto ingiliscə soruşdu ki, – çox şirin ləhcəsi varmı, heç ağılıma da gətirməzdim – bəlkə, könlüm qayğanaq istəyir. Dedim: «*Non, non, merci, madam*»³. Dalınca əlavə etdim ki, ümumiyyətlə, mən yumurta yemirəm. Müsyo Yoşoto qəzetini mənim stəkanıma söykədi və

¹ Bütöv (fran.)

² Bəli (fran.)

³ "Yox, yox, sağ olun, madam" (fran.)

hər üçümüz lal-dinməz yeməyə girişdik, daha doğrusu, onlar yeyirdilər, mən isə dinməzəcə bu xörəyi diri-diri udurdum.

Nahardan sonra müsyö Yoşoto elə mətbəxdəcə yaxalqsız köynəyini əyninə dartdı, madam önlüyünü çıxardı və hər üçümüz bir-birimizin ardınca, bir qədər sızla-sızla aşağı, müəllimlər otağına düşdük. Orada, müsyö Yoşotonun enli stolunun üstündə, təqribən ona qədər ağı açılmamış iri və xeyli qalın zərf təpə kimi yığılıb qalmışdı. Mənə elə gəldi ki, bu zərflər də məktəbə ilk dəfə qədəm qoyan birinci sinif şagirdləri kimi, yaxşı-yaxşı yuyunmuş, daranmışdılar. Müsyö Yoşoto lap uzaq künkədə mənə bir stol göstərib, oturmağı təklif etdi. Madam isə onun böyründə dayandı və onlar zərfləri açmağa başladılar. Görünür, bu zərflərin açılması və onların içindəkilərin nəzərdən keçirilməsi işində nəsə bir sistem vardı, çünki onlar hər dəqiqə nə üçünsə yaponca məsləhətləşirdilər. Mən isə, ayımdə mavi kostyum, qırmızı qalstuk otağın o biri başında oturub, bütün duruşumla onlara, necə səbirlə və dərin maraq içində göstəriş gözlədiyimi, ən başlıcası isə, necə əvəzolunmaz bir işçi olduğumu göstərməyə çalışırdım. Döş cibimdən bir neçə yumşaq karandaş çıxarıb – onları Nyu-Yorkdan özümmlə gətirmişdim – mümkün qədər səs salmadan stolun üstünə düzdüm. Və müsyö Yoşoto, yəqin ki, təsadüfən mənə tərəf baxanda, ona hədsiz dərəcədə mehriban bir təbəssüm bağışladım. Birdən mənə heç bir söz demədən, hətta heç mənə tərəfə baxmadan oradan aralanıb, öz stollarının arxasında əyləşib işləməyə başladılar. Artıq saat səkkizin yansıydı.

Təqribən saat doqquzda müsyö Yoşoto eynəyini çıxartdı, ayağa qalxdı, əlində bir qalaq rəsm, ayaqlarını sürüyə-sürüyə mənim stoluna yaxınlaşdı. Saat yarım idi boş-bekar oturub, qarnim qurultusunu güclə boğurdum. O, mənə yaxınlaşanda dərhal yerimdən qalxdım, bir balaca belimi qısdım ki, boyumun hündürlüyü ilə onu utandırmayım. Əlindəki rəsmləri mənə verib, nazakətlə xahiş etdi ki, «zəhmət olmasa, onun qeydlərini fransızcadan ingiliscəyə çevirə bilərsiniz?» Dedim: «*Oui, monsieur*»¹. Yüngülcə baş əyib, yenə də ayaqlarını sürüyə-sürüyə geriyyə, öz stoluna qayıtdı. Karandaşları bir yana itələyib, qələməmi çıxardım və tamamilə xalxdan halda işləməyə başladım.

¹ *Oui, Monsieur* – bəli, Monsenyor (fran.)

Həqiqətən, yaxşı rəssam olan sənətkarların çoxu kimi, müsyö Yoşotonun da müəllimlik qabiliyyəti müəyyən pedaqoji sənəti olan istənilən ortabab rəssamından heç də yüksək deyildi. Onun praktik təshihləri, daha doğrusu, şagird rəsmlərinə kalkayla köçürtdüyü rəsmlər, onların arxasında edilən yazılı qeydlərlə birlikdə az-maz bacarığı olan hər bir şagirdə donuzu donuzda necə oxşatmağı və yaxud donuz obrazını donuz damında necə bədii təsvir etməyi başa sala bilərdi. Lakin o, ömründə heç vaxt heç kəmə əla donuz, eləcə də əla donuz damı rəsmi çəkməyi öyrədə bilməzdi, halbuki, az-çox qabiliyyəti olan şagirdlər böyük bir aqgözlüklə ondan sənətin məhz bu xırda sirrini, özü də qiyabi surətdə öyrənmək istəyirdilər. Həm də iş onda deyildi ki, bu adam şüurlu və ya qeyri-şüurlu şəkildə öz istedadını gizlədirdi, yaxud da xəsisliyindən onu sərif etmək istəmirdi, yox, sadəcə olaraq o, bunu bacarmırdı. Əvvəlcə bu amansız həqiqət, nədənsə, mənə o qədər də maraqlandırmırdı, mənə o qədər də təsir etmirdi. Ancaq nə vəziyyətə düşdüyümü özünü təsəvvür edin: onun bu sahədəki acizliyini sübut edən dəlillər gətdikcə daha da çoxalib artırdı. Lenç vaxtı çatanacan elə bir vəziyyətə düşdüm ki, tərcümə etdiyim sətirləri ovcumun tərili ilə ləkələməmək üçün son dərəcə ehtiyatlı tərpənməli oldum. Bu bəs deyilmiş kimi, müsyö Yoşotonun xətti də çox bərbad, çox dolaşmış bir xətt idi. Yemək vaxtı çatanda Yoşotolara təklifindən qəti surətdə imtina etdim. Dedim ki, poçta gətməliyəm. Pülləklənlə aşağı düşüb, özümü tanış olmayan dolanbac küçələrə verdim. Bir qəlyanaltı görəndə kimi ora qaçdım, dörd dənə isti-isti «koni-aylənd» kolbasası aşınıb, üstündən üç fincan bulanıq qəhvə içdim.

Məktəbə qayıdandan yolda əvvəlcə mənə qəribə, tanış bir həyəcan hissi bürüdü, – doğrudur, qabaqki təcrübəmə görə onun öhdəsindən az-çox gələ bildim, – lakin birdən bu hiss əsl qorxu hissinə çevrildi: müsyö Yoşotonun mənim üçün tərcümədən fərlil bir iş tapmasına səbəb, bəlkə, eləcə öz şəxsi keyfiyyətlərimdir? Doğrudanmı, bu qoca Fu Man Çu kələyimin üstünü açib, nəinki cürbəcür uydurmalarla onun fikrini azdırmaq istədiyimi, həm də mənim yalnız on doqquz yaşım olduğumu və bığlarımı da elə bu səbəbdən buraxdığımı başa düşüb? Bu bərədə düşünmək

dözülməz şey idi. Ədalətə, haqqa inamım tədricən əriyib yox olurdu. Burada məni, üç birinci mükafata layiq görülən və Pikassonun şəxsən yaxın dostu olan (buna artıq özüm də inanmağa başlamışdım) bir adamı, tərcüməçi kimi işlədirdilər. Cəza cinayətəndə xeyli ağır idi. Elə götürək bu biğ məsələsini, axı o, nə qədər təza, seyrək olsa da, mənim öz biğimdir; saxta, qondarma biğ deyil. Özümü sakitləşdirmək üçün bütün yol boyu onu barmaqlarımla dartışdırdım. Düşüdüyüm bu naqolay vəziyyət barədə fikirləşdikcə, addımlarımı daha da yeyinlədərək, axırda qaçmağa məcbur oldum: elə bil, hər yandan məni daşa basırdılar.

Leñç naharına – günün ikinci səhər yeməyinə cəmi qırx dəqiqə vaxt sərf etsəm də, artıq Yoşotolar öz stollannın arxasında oturub işə başlamışdılar. Mən içəri girəndə başlarını belə qaldırmadılar, özlərini görməməzliyə vurdular. Qan-tər içində, nəfəsim kəsilmiş halda, öz stoluma çökdüm. Düz on beş-iyirmi dəqiqə mil kimi dimdik oturub, Pikasso barəsində yeni-yeni lətifələr uydurmağa çalışdım, çünki hər dəqiqə müsyo Yoşoto ayağa qalxıb məni işə etməyə başlaya bilərdi. Və birdən, doğrudan da, o, yerindən qalxıb mənə sarı gəldi. Mən də qalxdım və lazım gəlsə, onu Pikasso barədə yeni bir cəfəngiyatla qarşılaşmaq üçün hazır vəziyyət aldım; lakin stoluma yaxınlaşanda, qorxudan nə düşünmüşdümsə, hamısı yadımdan çıxdı. Amma o andaca fürsətdən istifadə edib, madam Yoşotonun stolunun üstündə divardan asılmış uçan qız təsviri barədə öz heyranlığımı bildirdim. Dilimə gələn, olmayan təriflər yağdırdım. Dedim ki, Parisdə çox varlı bir tanışın var, – özü də iflicdir – o adam müsyo Yoşotonun bu rəsmi almaq üçün heç nəyini əsirgəməz. Dedim ki, müsyo razıdırsa, mən təcili Parislə əlaqəyə girə bilərəm. Xoşbəxtlikdən, müsyo Yoşoto mənə başa saldı ki, bu rəsm onun əmisi oğlundur; o adam indi Yaponiyaya, qohumlarının yanına qonaq gedib. Və dərhal, heç mən öz təəssüfümü bildirməyə macal tapmamış, o, «müsyo Domye-Smit» deyə mənə müraciət edərək soruşdu: «Bir neçə tapşırığı yoxlayıb düzəltmək sizin üçün çətin olmaz ki?» Öz stoluna tərəf gedib üç iri qalın zərflə qayıtdı. Gic kimi yerimdə donub qalmışdım, mexaniki surətdə başımı tərpədir və pencəyimin, bütün karandaşlarımla soxduğum cibini qurdalayırdım. Müsyo Yoşoto kursların tədris

metodunu (daha doğrusu, heç bir metodu olmadığını) mənə izah etdi. Sonra o, öz stoluna qayıtsa da, mən heç cür özümə gələ bilmirdim.

Mənə verilən sagird məktublannın üçü də ingiliscə yazılmışdı. Birinci məktubu Torontodan, özünə Bembi Kremer təxəllüsü götürmüş iyirmi üç yaşlı evdar qadın yazmışdı, məktubu da ona göndərmək lazım idi. «Dahi rəssamların pərəstişkarları» kurslarına yeni daxil olanların hamısı anket doldurmalı və öz fotosəkillərini göndərməli idi. Miss Kremer özünün iri – eni səkkiz, boyu doqquz düym olan parıltılı kağıza çəkilmiş fotosunu göndərmişdi; həmin fotoda o, topuğunda bilərzik, başında günlüklü ağ dənizçi kepkası, çiyinbağsız çimərlik kostyumunda təsvir olunmuşdu. Anketində isə yazılmışdı ki, onun ən çox sevdiyi rəssamlar Pembrandt və Uolt Disneydir. Ümid edirdi ki, haçansa o da onların çatdığı şöhrətə çatacaq. Göndərdiyi rəsm nümunələri bir qədər etinasızlıqla aşağı tərəfdən öz fotosəkillinə sancaqlanmışdı. Hamısı çox təəccüb doğuracaq rəsmlər idi. Ancaq biri heç unudulması şey deyildi. Bu unudulması mümkün olmayan əsər əlvan sulu boyalarla işlənmişdi və altında belə bir yazı vardı: «Onların günahını özlərinə bağışla!» Burada hansısa qarıba bir su hövzəsində balıq tutan üç oğlan uşağı təsvir olunmuşdu; birinin də gödəkçəsi, üstündə «Balıq ovu qadağandır» yazısı olan elan lövhəsindən asılmışdı. Ön plandakı ən hündür oğlanın bir ayağı raxit, o biri isə fil xəstəliyinə tutulmuşdu; görünür, miss Kremer bu yolla onun, ayaqlarını azca aralayaraq dayandığını göstərməyə çalışmışdı.

Mənim ikinci sagirdim Ontario ştatının Lindzor şəhərində yaşayan əlli altı yaşlı R.Hovard Ricfild adlı «kübar cəmiyyət» fotoqrafı oldu. O yazırdı ki, neçə illərdir, arvadı onu rahat buraxmır, ondan «bu gəlirli işə girişməyi», rəssam olmağı tələb edir. Onun ən çox sevdiyi rəssamlar Rembrandt, Sarcent və «Titsan» idi, lakin sonra ağıllı şəkildə əlavə edirdi ki, özü heç vaxt onların üslubunda işləmək niyyətində deyil. Yazırdı ki, onu rəssamlığın bədii cəhətlərdən daha çox, satirik məziyyətləri maraqlandırır. Öz kredosunun təsdiqi üçün yağlı boya və qrafika ilə işləmiş xeyli sayda orijinal əsərini göndərmişdi. O rəsmlərdən biri – mənəcə, onun şah əsəri – populyar bir mahnının sözləri kimi əbədi olaraq yaddaşıma həkk olundu. Bu, bakirə bir qızın

hamiya tanış, adi facianə satırası idi: uzun sarşın saçları və oyuqşəkilli döşləri olan bu qızı öz ruhani atası kilsədə, necə deyirlər, düz mehrabın altında cinayətkarcasına yoldan çıxarmışdı. Rəssam öz personajlarını üst-başlarının bədii səliqəsizliyini qrafik üsulla xeyli qabartmışdı. Lakin məni ifşaedici satirik süjətdən daha çox, bu rəsmnin işlənmə üslubu və ideyanın ifadə xarakteri sarsıtdı. Əgər əvvəlcədən bilməsəydim ki, Ricfild və Bembi Kremer bir-birlərindən neçə yüz mil aralıda yaşayırlar, onda texniki cəhətdən Ricfildə məhz Bembi Kremerin kömək etdiyinə and içərdim.

İstisna hallarını nəzərə almasaq, yumor hissim mənim ən zəif yerim idi və hər hansı xoşagəlməz hadisə ilə qarşılaşan kimi, bu hissim ya xeyli korlaşır, ya da təmiz ölürdü. Ricfildə miss Kremer məndə cürbəcür hissələr oyatsalar da, məni güldürə bilmədi. Onların rəsm əsərlərini nəzərdən keçirdikcə, neçə dəfə yerimdən sıçrayıb, müsyö Yoşotoya rəsmi şəkildə öz etirazımı bildirmək istədim. Ancaq bu etirazın hansı formada olacağını özüm də aydın təsəvvür edə bilmirdim. Deyəsən, qorxurdum ki, onun stoluna yaxınlaşanda, dilim topuq vura-vura qışqırım: «Mənim anam ölüb, onun əziz-xələf ərinin yanında yaşamağa məcburam, Nyu-Yorkda heç kəs fransızca danışmır, sizin oğlunuzun otağında isə heç stul da yoxdur! Belə bir vəziyyətdə siz istəyirsiniz ki, mən bu iki səfəhə rəssamlığı öyrədim?» Ancaq bu cür ümidsizlik anlarında öz daxili çilgünlüyümü boğmağa və boş yerə atılıb-düşməməyə ələ vərmiş etmişdim ki, eləcə yerimdən durmadım. Və üçüncü zərflə açdım.

Üçüncü çığırım Müqəddəs İosif qadın monastırının İrma bacı adlı rahibəsi oldu; o, Toronto yaxınlığındakı ibtidai monastır məktəbində kulinariyadan və rəsmxətdən dərs deyirdi. Bu zərfin içindəkiləri daha yaxşı təsvir etmək üçün heç bilmirəm, nədən başlayım. Əvvəlcə burasını qeyd etməliyim ki, İrma bacı fotoşəklinin əvəzinə heç bir izahat vermədən öz monastırının şəklini göndərmişdi. Yadımdadır, o, yaş qrafasını da doldurmamışdı. Lakin digər tərəfdən, dünyada ələ bir anket tapmaq olmaz ki, o, İrma bacının doldurduğu kimi doldurulmağa layiq olsun. İrma bacı Miçiqan ştatının Detroyt şəhərində anadan olub böyümüşdü, atası sağlığında „Ford“ avtomaşınlarına nəzarət şöbəsinə də işləmişdi. İbtidai təhsildən savayı, İrma bacı bir il də

orta məktəbdə oxumuşdu. Heç bir rəssamlıq təhsili görməmişdi. Yazdığına görə, rəsmxətdən dərs deməyinin yeganə səbəbi budur ki, hansı bacısına rəhmətə gedib və Zimmeman ata (bu soyad xüsusilə yadımda qalıb, çünki mənim səkkiz dişimin çəkib çıxaran həkimin soyadı da bu cür idi) – onu mərhumun müavinini seçmiş. Yazırdı ki, onun kulinariya sinfində otuz dörd, rəsmxət sinfində isə on səkkiz körpəsi var. Ən çox sevdiyi şey Allah və Allah kəlamıdır və bir də «yarpaq toplaмаğı sevir, bu şərtlə ki, o yarpaqlar özləri yerə düşmüş ola». Ən çox sevdiyi rəssam Duqlas Bantinq idi (boynuma alım ki, neçə il axtardım, belə bir rəssamın izini də tapa bilmədim). Bir də yazırdı ki, onun körpələri «yüyürən adam şəkli çəkməyi xoşlayırlar, mən isə bunu heç bacarmıram». Yazırdı ki, yaxşı çəkmək üçün var gücü ilə çalışıracam və «ona qarşı mərhəmətli olacağımız» böyük ümid bəsləyir.

Göndərdiyi zərfdə onun cəmi altı rəsm nümunəsi qoyulmuşdu. (Hamısı da imzasız; öz-özlüyündə bu çox xırda şeydir, ancaq həmin anda mənim çox xoşuma gəldi. Bembi Kremer də, Ricfild də rəsmlərinin hamısının altından imza atr və yaxud – məni daha çox hirsəndirən də ələ bu idi – inisiallarını qoyurdular.) O vaxtdan on üç il keçsə də, mən nəinki İrma bacının altı rəsmnin altısını da yaxşı xatırlayıram, həm də onların dördü yaddaşıma ələ həkk olunub ki, bu bəzən mənim ruhi dincliyimi də pozur. Ən yaxşı əsəri sulu boya ilə sarğı kağızına çəkilmişdi. (Qəhvəyi sarğı kağızına, – illah da qalın olanda – rəsm çəkmək həm rahat, həm də çox xoşdur. Ciddi ustad rəssamların çoxu – xüsusilə də ələ böyük bir ideyalan olmayanda – həmişə bu kağızdan istifadə edirlər.) Həcmcə kiçik olmasına baxmayaraq (taqribən eni on, uzunluğu on iki düym idi), bu rəsmdə İsa peyğəmbərin canazəsinin arımafeyli İosifin bağındakı mağaraya gətirilməsi səhnəsi bütün təfərrüatınacan ətraflı təsvir olunmuşdu. Ön planda, sağdan iki nəfər – güman ki, İosifin nöqərləri – cənəzəni çiyinlərinə alıb yuxıla-dura aparırdılar. Arımafeyli İosif onların ardınca gəlirdi. Belə bir vəziyyətdə o, doğrusu, özünü həddən-ziyadə sıx tutmuşdu. Onun ardınca isə xeyli arxadan və çox güman ki, buraya davətsiz axışan müxtəlif qiyaqəli sayızsız-hesabsız ağıcı, avara və uşaqların arasında qalileylərin qadınları gəlirdilər; onların böyründə isə, ən azı üç həyat iti allahsızcasına oynaqlaşdı.

Lakin bu tabloda mənim diqqətimi daha çox cəlb edən ön planda, soldan, *üzü tamaşaçıya* tərəf dayanan qadın surəti oldu. O, sağ əlini göyə qaldırıb ümitsizcəsinə kimi – övladını, ərinimi, bəlkə də, elə biz tamaşaçıları – «hər şeyi at, bura qaç», – deyər haraylayırdı. Axsam şəfəqləri kütlənin qabağında gedən iki qadının başına düşmüşdü. "İncil əlimin altında olmadığından onları kimliyini mən yalnız təxmini güman edə bilərdim. Lakin Mariya Maqdalinanı dərhal tanıdım. Hər halda, qəti əmin idim ki, bu, odur. O, qollarını yanına salıb, camaatdan xeyli qabaqda gedirdi. Öz kədərinə o, necə deyirlər, gözə soxmurdu; mərhumun son günlərində ona necə yaxın olduğunu bu qadının duruşundan heç cür bilmək olmazdı. Rəsmdəki bütün sifətlər kimi, onun da sifəti ən rəngli ucuz boya ilə işlənmişdi. Ancaq ürək ağrısı ilə aydın hiss edirdin ki, bu hazır rəngin necə yerinə düşmədiyini İrma bacı özü də başa düşüb və naşcasına olsa da, tam səmimi şəkildə bu ahəngi birtəhər yumşaltmağa çalışıb. Rəsmdə bundan başqa, elə bir ciddi qüsur yox idi. Daha doğrusu, başqa hər cür tənqid qərəzlik olardı. Başa düşdüyüm qədər, bu əsər əsl sənətkar fırçasından çıxan və yüksək, ən ali, özünəməxsus istedad möhürü ilə təsdiqlənmiş bir əsər idi; hərçənd, bir Allah özü bilir ki, bu rəsm nə qədər ağır zəhət bahasına başa gəlmişdi.

Ağlıma gələn ilk şey, İrma bacının rəsmlərini də götürüb müsyo Yoşotonun üstünə qaçmaq istəyi oldu. Ancaq bu dəfə də yerimdən tərpənmədim. Risk etmək istəmirdim – bərdən İrma bacını əlimdən aldılar? Buna görə də zərfi səliqə ilə bağlayıb, kənara qoydum, böyük bir məmnunluq içində axşam, boş vaxtlarımda bu rəsmlərin üstündə necə işləyəcəyim barədə bir xeyli xeyalə daldım. Sonra özümün də özümdən gözləmədiyim bir səbirlə R.Hovard Ricfildin ədəbzacasına və biabircasına çəkdiyi çılpaq (cinsi əlamətlərsiz) naturaları – kişi və qadınları ağayana və xeyirxahlıqla təshih etməyə başladım. Nahar fasiləsində köynəyimin üç düyməsini açıb İrma bacının zərfini qoynuma soxdum; elə bir yerə ki, oraya nə oğruların, nə də – heç şübhəsiz, – Yoşotolann əli çata bilməzdi.

Bu məktəbdə şam yeməyi yazılmamışdı, amma pozulmaz, möhkəm bir mərasim qaydalarına tabe idi. Düz saat

altının yarısında madam Yoşoto yerindən durub, yeməyi hazırlamaq üçün yuxarı qalxardı, biz isə, yəni qabaqda müsyo Yoşoto, arxada mən, adətən, düz saat altıda ora çıxardıq. Hətta, gigiyena tələblərindən və yaxud təxirəsalınmaz hər hansı bir lüzumdan doğan səbəblərdən belə, bu marşrutdan yayınmaq olmazdı. Lakin həmin axşam İrma bacının sinəmə soxduğum məktubunun hərərətindən özümü ilk dəfə olaraq rahat hiss etdim. Bundan əlavə, nahar zamanı məclisin əsl sevimlisinə çevrildim. Pikasso barəsində elə şeylər uydurdum ki, barmağınızı yalayardınız! – hərçənd, onu qara gün üçün saxlamaq daha faydalı olardı. Müsyo Yoşoto yalnız əlindəki yapon qəzetini azca aşağı saldı, itəhəsi, madamı, deyəsən, marağ bürüdü, hər halda, tam laqeydlik hiss etmədim. Mən danışıb qurtarandan sonra, səhər verdiyi «Bəlkə, qayğanaq yemək istərdin?» sualını nəzərə almasaq, o ilk dəfə mənə müraciət etdi. Soruşdu ki, doğrudanmı, otaqda mənə stul lazım deyil? Tələm-tələsik cavab verdim: «Non, non, mersi, madame». Başa saldım ki, mən həmişə həsirin birini divara çəkib ona söykənirəm və bu yolla belimi düz saxlamağı özümə vərdiş etdirirəm, bunun mənə xeyri var. Belimin necə donqar olduğunu nümayiş etdirmək üçün hətta ayağa da qalxdım.

Nahardan sonra Yoşotolar hansısa, ola bilsin, çox maraqlı bir məsələni yaponca müzakirə etməyə başlayanda, üzr istəyib stoldan qalxdım. Müsyo Yoşoto mənə elə baxdı ki, elə bil, mənim bura, onların mətbəxinə necə gəlib düşdüyümü heç cür anlaya bilmirdi, ancaq razılıq əlaməti olaraq başını tərpətdi və mən iti addımlarla dəhlizdən keçib öz otağıma getdim. İşıqları yandırdım, qapını örttdüm. Əvvəl cibimdəki karandaşları, sonra isə pencəyimi çıxartdım, İrma bacının zərfini əlimdən buraxmadan köynəyimin yaxasını açıb döşəməyə, həsirin üstünə çökdüm. Lazım olan hər şeyi yerə sərib düz saat beşə qədər işlədim; yəni İrma bacıya öz bədii axtarışlarında, mənim qənaətimə görə ehtiyac duyduğu hər köməyi göstərməyə çalışdım.

Əvvəlcə, karandaşla on-on iki danə eskiz çəkdim. Kağız üçün müəllimlər otağına getmək istəmədiyimdən, məktub yazmaq üçün özümü götürdüyüm adı kağızların hər iki üzünə çəkirdim. Bunları qurtarıb uzun, upuzun bir məktub yazdım.

Əsəb xəstəliyinə mübtəla olmuş sağsağanlardan da bətər pis bir adətım var: ömrüm boyu hər cür zirzibili yığıb özümdə saxlamışam. 1939-cu ilin o iyun gecəsi İrma bacıya yazdığım həmin məktubun son qaralaması da bu günə kimi məndə durur. O məktubu bütövlükdə də bura köçürə bilərədim, ancaq bunu artıq sayıram. Bir xeyli səhifəni – səhifələr, doğrudan da, çox idi – mən elə onun başlıca rəsminə – xüsusilə də rəng seçimi baxımından – buraxdığım xırda qüsurların təhlilinə həsr etmişdim. Sonra bir rəssam kimi, ona lazım ola biləcək bütün ləvazimatın – təqribi qiymətlərini də göstərməklə, – adlarını sadalamışdım. Duqlas Bantinqin kim olduğunu soruşmuşdum. Soruşmuşdum ki, onun əsərlərinə harada baxa bilərəm. Soruşmuşdum ki, (bunun uzaqqörən siyasət olduğunu yaxşı bilirdim) o, Antonello da Messinin əsərlərinin reproduksiyalarını görürmü? Xahiş etmişdim ki, üzr istəyirəm, yazın görüm neçə yaşınız var və əgər siz bunu mənə xəbər versəniz, inanın ki, o məlumatı mən, hökmən, sirr kimi saxlayacağam. İzah etmişdim ki, bunu bilmək istəməyimin bir cə səbəbi var: o da budur ki, onda hansı tədris metodunun daha səmərəli olduğunu müəyyənləşdirmək mənim üçün daha asan olar. Elə buradaca, nəfəs dərmədən, soruşmuşdum ki, o monastırda qoncaq qəbul etməyə icazə verirlərmə?

Elə bilirəm ki, bu məktubun son sətirlərini, daha doğrusu, son kubmetrlərini sözbəsöz – nə sintaksisinə, nə də nöqtə-vergülünə əl vurmada – olduğu kimi buraya köçürmək daha düzgün olardı.

«...Əgər siz fransızca bilirsinizsə, xahiş edirəm bunu mənə bildirəsiniz, çünki gəncliyimin çox hissəsini Fransada, Parisdə yaşadığımdan, şəxsən mən öz fikirlərimi bu dildə daha dəqiq ifadə edə bilərəm.

Yəqin ki, sizi ən çox maraqlandıran şey «adamların qaçan halda» rəsmini çəkməyi öyrənmək və nəhayətdə bu rəsm texnikasını monastırda öz şagirdlərinizə öyrətməkdir. Bu məqsədlə Siza bir neçə eskiz göndərirəm, bəlkə, karınıza gəldi. Özünü də görəcəksiniz ki, onlar tələm-tələsik

işlənilib, kamillikdən çox uzaqdır və təqlid edilməyə layiq deyil. Ancaq ümidvaram ki, o eskizlərdə sizi maraqlandıran əsas fəndləri görə biləcəksiniz. Deyəsən, bizim kursların direktoru tədris zamanı heç bir sistemə riayət etmir. Bədbəxtlikdən, məhz belədir. Sizin uğurlarınız mənə heyran qoyub, siz çox irəli getmişsiniz, amma mən heç təəsüürümə belə gətirmirəm ki, bu direktor məndən nə istəyir və aqili inkişaf cəhətdən çox geridə qalmış, mənim fikrimcə, tamamilə küt olan o biri şagirdlərlə necə davranım.

Çox təəsüf ki, mən aqnostikəm. Lakin müqəddəs Assizli Fransiskin – məlum şeydir ki, yalnız nəzəri cəhətdən – pərəstişkəyirəm. Yeri gəlmişkən, Assizli Fransiskin gözlərini kəzərmiş şişlə oyub çıxarmaq istədikləri vaxt onun nə dediyi sizə məlumdurmu? O deyib: «Qardaşım Od, Allah sənə insanların xeyri adına gözəllik və qüdrət verib: sənə yalvarıram, mənə rəhm elə!» Sizin rəsmlərinizdə onun bu sözlərini xatırladan nəşə çox yaxşı bir cəhət var; hər halda, mənə belə gəlir. Yeri gəlmişkən, deyin görək, ön planda mavi libaslı o cavan xanım Mariya Maqdalina deyilmi? Söhbət elə indicə haqqında danışdığımız rəsmdən gedir. Əgər o deyilsə, deməli, mən tamam yanlışmışam. Bir də ki, bu cür yanılmaq mənim köhnə xasiyyətimdir.

Ümidvaram ki, bu kurslarda təhsil aldığınız müddətdə mənə tamamilə öz ixtiyarınızda biləcəksiniz. Açıqını deyim ki, sizi qeyri-adi istedadla malik bir adam hesab edirəm və əgər lap yaxın gələcəkdə böyük bir rəssam kimi ad çıxarsanız, buna heç də təəccüblənmərəm. Elə bu səbəbə görə də sizdən o ön plandakı, mavi libaslı cavan xanımın Mariya Maqdalina olub-olmadığını soruşuram, çünki əgər belədirsə, onda qorxuram həmin personajda sizin dini əqidənizdən daha çox, anadangəlmə istedadınız öz ifadəsini tapmış olsun. Ancaq, mənim zənnimcə, burada elə bir qorxulu şey yoxdur.

Mənim bu məktubumu sağ və salamat alaçağınıza səmimi-qəlbən ümidvaram. Hörmətlə, sizin (*burada imza gəlirdi*)

Jan de Domye-Smit,
«Dahi rəssamların pərəstişkarları»
kurslarının müəllimi

P.S. Az qala, yadımdan çıxacaqdı: sizi xəbərdar etməliyəm ki, dinləyicilər öz işlərini, hökmən, iki həftədən bir, özü də yalnız birinci günlər məktəbə göndərməlidirlər. İlk tapşırıq kimi, xahiş edirəm, naturadan bir neçə eskiz çəkəsiniz. Fırçanı əlinizdə sərbəst tutun, heç bir gərginliyə yol verməyin. Əlbəttə, o monastırda sizə bu sənətlə müstəqil məşğul olmaq üçün nə qədər vaxt ayırdıqlarını mən bilmirəm və xahiş edirəm, bu barədə də mənə məlumat verəsiniz. Həmçinin, yuxarıda adlarını sadələdiyim o zəruri ləvazimatı da almağınızı xahiş edirəm, çünki mən istəyirəm ki, yağlı boya ilə işləməyə mümkün qədər tez başlayasınız. Bir qədər açıq danışdığım üçün məni bağışlayın: mənə belə gəlir ki, siz ehtiraslı, coşqun təbiətli bir adamsınız və siz sulu boya ilə deyil, yağlı boya ilə işləməyə keçməlisiniz. Mən bunu məcazi mənada deyirəm və heç də sizi incitmək niyyətində deyiləm, əksinə, bunu sizin üçün tərifi hesab edirəm. Bir də ki, xahiş edirəm, öz əvvəlki işlərinizin hamısını – hansı qalıbsa – mənə göndərəsiniz; onları tezliklə görmək arzusu ilə yaşayıram. Sizin cavab məktubunuzu alanacan, günlərin mənim üçün necə ağır ötcəyini dilimə gətirməyi artıq hesab edirəm.

Əgər bu elə bir böyük casarət sayılmazsa, sizdən bir şey də soruşardım: monastır həyatı sizi təmin edirmi? Əlbəttə, təmiz mənavi cəhətdən. Açıqını deyim ki, sırf elmi baxımdan dinlərin çoxu ilə maraqlanmışam, başlıcası da onları Harvardda nəşr olunmuş «Klassik əsərlər»-in 36, 44 və 45-ci cildlərinə əsasən öyrənmişəm; ola bilsin ki, bunlar sizə də tanışdır. Amma hamıdan çox Martin

Lüterə xüsusi rəğbətım var, hərçənd, o, protestant idi. Üzr istəyirəm, məndən inciməyin. Mən heç bir dini-etiqađı müdafiə etmək fikrində deyiləm – bu, mənim xarakterimə ziddir. Məktubun sonunda bir daha xahiş edirəm: qəbul saatını bildirməyi unutmayın, belə ki, həftə sonları mən həmişə bekarəm və şənbə günlərinin birində təsadüfən sizin tərəflərə gəlib çıxa bilərəm. Xahiş edirəm, fransızca bilib-bilmədiyinizi yazmağı da unutmayasınız, çünki bütün cəhdlərimə baxmayaraq, ingiliscə söz tapmaqda çox çətinlik çəkirəm; axı, mən qeyri-mütəmadi və açığını desəm, pis tərbiyə almışam».

Gecə saat dördün yansında küçüyə çıxıb İrma bacıya yazdığım məktubu rəsmlərlə birlikdə poçt qutusuna saldım. Sonra evə qayıdıb, sözün əsl mənasında, sevincdən ağılımı itirmiş halda, barmaqlarım titrəyə-titrəyə soyunub, çarpayaya sərilirdim.

Yuxu məni təzəcə aparmışdı ki, arakəsmənin o tayından, Yoşotolara yataq otağından yenə inilti səsi eşitdim. Təsəvvürümə gətirdim ki, səhər tezdəndir: onların hər ikisi mənə yaxınlaşıb xahiş edirlər, yox, yox, yalvarırlar ki, onların bu ağır, mübhəm dərdlərinə axıracan – ən xırda, ən dəhşətli təfərrüatınacan qulaq asım. Bunun necə olacağını çox aydın təsəvvür edirdim: mətbəx stolunda onların arasında oturub növbə ilə hər ikisini dinləyəcəyəm. Başımı əllərim arasına alıb onlara qulaq asacaq, asacaq, asacaq. Səbrim tükənəcəm. Səbrim tükənəndə əlimi madam Yoşotonun boğazına salıb ürəyini çıxaraçaq, onu ovcumda quş kimi isidəcəyəm. Hər ikisi sakitləşəndə isə, İrma bacının rəsmlərini onlara göstərəcəyəm və onlar da sevincimə şərik olacaqlar.

Adətən, aşkar həqiqətlər çox gec dərk edilir, ancaq mən dərhal anladım ki, xoşbəxtliklə sevinc arasındakı əsas fərq xoşbəxtliyin bərk cisim, sevincin isə maye olmağındadır. Aşib-daşan sevinc hissisi elə səhər tezdən, müsyö Yoşoto təza şagirdlərdən gələn iki zərfi stolunun üstünə qoyanda axıb getməyə başladı. Həmin anda mən dinməzəcə, qərəz və qəzəbdən uzaq Bembi Kremerin rəsmi üzərində

ışlayırdım, çünki bilirdim ki, İrma bacıya yazdığım məktub artıq yoldadır. Ancaq belə bir eybəcər hadisə və Bembi ilə R. Hovard Ricfilddən də istedadsız iki nəfərlə qarşılaşacağımı ağılıma da gətirmirdim. Bütün xeyrixah məramlarımları necə buxarlandığımı hiss edib, bir siqaret yandırdım: bu, mənim bura gəldiyim gündən bəri müəllimlər otağında çəkdiyim ilk siqaret idi. Siqaret kömək elədi, yenidən Bembinin rəsmi ilə məşğul olmağa başladım. Ancaq heç üç-dörd qullab almamışdım ki, müsyo Yoşotonun arxadan mənə baxdığını hiss etdim. Və sanki, bunun təsdiqi kimi, onun stulu necə yana çəkdiyini eşitdim. Mənə yaxınlaşanda, ayağa qalxdım. Son dərəcə ikrahədici bir pıçiltı ilə mənə başa saldı ki, şəxsən o, siqaret çəkməyən əleyhinə deyil, amma neyləyəsən, mövcud məktəb qaydalarına görə müəllimlər otağında siqaret çəkmək qadağandır. Mənim üz istəmək üçün yağdırdığım sözləri ərkəyə əli ilə dayandırdı və öz yerinə, madam Yoşotonun yanına qayıtdı. Dəhşət məni bürümüşdü: oturub fikirləşirdim ki, İrma bacıdan məktub alanacan, yəni o biri birinci günəçən mənə necə eləyim, bu on üç günə tab gətirə bilim və tamamilə dəli olmayım.

450

Bu hadisə ikinci gün səhər təzədən olmuşdu. Həmin günün qalan hissəsini və eləcə də sonrakı iki günü gərgin bir işə başladım. Bembi Kremerin və R. Hovard Ricfilddən bütün əsərlərini, necə deyirlər, kökündən darmadağın edib, bəzi hissələrini dəyişməklə yenidən işləməli oldum. Hər ikisinə normal adam üçün təhqiramiz, rəssamlıq baxımından isə xeyli sərfəli on-on iki tapşırıq hazırladım. Onlara ətrafı məktub yazdım. R. Hovard Ricfildə anlatılmağa çalışdım ki, bir müddətə karikatüra ilə məşğul olmaqdan imtina etsin. Mümkün qədər nəzakətlə Bembidən xahiş etdim ki, «Onların günahını özlərinə bağışla» kimi başlığı olan rəsmlər göndərməkdən, mümkünsə, heç olmasa, müvəqqəti əl çəksin. Dördüncü gün səhər təzədən isə, son dərəcə əsəbi halda yeni şagirdlərdən biri – Meyn ştatının Banqor şəhərindən olan amerikalı ilə məşğul oldum; o, sadələh adam uzunçuluğu ilə anketində yazırdı ki, ən çox sevdiyi rəssam elə özüdür. Özüni isə realist-abstrakcionista adlandırdı.

İşdən sonrakı vaxtları isə belə keçirdim: ikinci gün axşam, avtobusla Monrealın mərkəzinə gedib, üçüncü

dərəcəli bir kinoteatrdə bütöv multiplikasiya proqramına baxdım – burada multfilm festivalı gedirdi; bu proqramda isə məni, əsasən, siçanlar ordusunun şampən probkaları ilə bombardmana tutduğu pişiklərin rəqs eləyirmiş kimi necə dingildədiklərindən ləzzət almağa məcbur etdilər. Çarşənbə günü axşam öz otağımdakı hasirlərin hamısını götürüb bir-birinin üstünə yığdım və yaddaşımın köməyi ilə İrma bacının «İsanın dəfni» rəsminin surətini çıxarmağa başladım.

Dördüncü günün axşamını qərribə, hətta məşum bir axşam adlandıрмаqdan özümü güclə saxlayıram, amma düzü, o axşamı təsvir etmək üçün, sadəcə olaraq, söz tapmıram. Nahardan sonra evdən çıxdım, üz tutub getdim – ayağım hara, başım ora – kinoyamı, yoxsa elə-belə gəzməyəmi, yadımda deyil. 1939-cu ilə aid gündəliyim isə bu dəfə kırıma gəlmədi: həmin günün səhifəsi eləcə boş qalmışdı. Niyə boş qalıb, özüm də bilmirəm. Haradasa günümü keçirdəndən sonra evə qayıdanda, – yaxşı yadımdadır, hava qaralmışdı, – məktəbin önündə səkidə dayanıb ortoped emaləxanasının işıqlı vitrininə nəzər saldım. Və qorxudan az qaldı, bağrım partlasın. Birdən məni belə bir qorxunc fikir çulğadı ki, nə qədər dinc, ağıllı və nəcib yaşamağa çalışsam da, dəxli yoxdur, ölən günəçən, əbədi olaraq burada – ucuz qırja bandajına bürünmüş kor, gözsüz taxta bütün – manekenin hökəmlilik etdiyi və yalnız üzü kağılı nəcis dibçəkləri və xəstə ləyənləri bitirən bir bağda qərribə kimi avaralanmağa məhkumam. Dözülməz hal idi; yaxşı ki, birçə an davam etdi. Yadımdadır, dərhal pilləkənlərlə öz otağıma götürüldüm, əynimdəkiləri cəld soyunub, özümü yatağa atdım: gündəlik yazmaq heç yadıma da düşmədi.

Ancaq yata bilmədim, bütün bədənim qızdırmadan od tutub-yanırdı. Qonşu otaqdan gələn iniltilərə qulaq asır, özümü ən yaxşı şagirdim barədə düşünməyə məcbur etdirdim. Monastıra, onun yanına gətməyimi təsəvvürümə gətirməyə çalışdım. Budur, o, məni qarşılamaq üçün hündür qəfəsən hasarın önünə çıxıb; on səkkiz yaşında utancaq, qəşəng bir qızıdır, hələ heç saçları da qırılmayıb; hələ o öz sevgilisi ilə, Pyer Abelyara oxşayan bir oğlanla adi həyata qayıtmaqda azad və ixtiyar sahibidir. Budur, biz yaşayacaq, lal-dinməz monastırın yaşıl bağının içərilərinə doğru addımlayırıq və orada dalicasına, təmiz ürəklə onun belini

451

qucaqlayıram. Bu xəyali səhnəni göz önündə tutub saxlamaq çox çətin idi, onun uçub buxarlanmasına heç cür mane ola bilmədim və nəhayət, yuxuya getdim.

Cümə günü səhərdən axşamamca katorqaya məhkum olunmuş adam kimi, karandəş və kalkanın köməyi ilə Meyn ştatı, Baqor şəhərinin vətəndaşı olan şagirdimin ala qırmızı velen kağızda insafla təsvir etdiyi fallik simvollar meşəsini birtəhər ağaclara oxşatmaq üçün möhkəm işlədim. Beşin yansınacan zehnnən, ruhən və cismən yorulub elə kütləşdim ki, müsyö Yoşoto bir anlığa mənim stoluma yaxınlaşanda ayağa güclə qalxdım. O mənə bir zərf uzatdı; elə laqeydcəsinə ki, elə bil, ofisiyant müştəriyə menyu uzadır. İrma bacının yaşadığı monastırın baş xadiməsinin məktubu idi, müsyö Yoşotonun hüzuruna çatdırırdı ki, Zimmerman ata ondan asılı olmayan səbəblərə görə öz qərarni dəyişməyə məcburdur və İrma bacıya «Dahi rəssamların pərəstişkan» kurslarında məşğul olmağa icazə verə bilməz. Məktubda bu məsələnin, kursların müdiriyyəti üçün hər hansı çətinlik və ya xoşagəlməz bir hal doğuracağı təqdirdə bəri başdan dərinədən təəssüfləndikləri və eyni zamanda ilkin tədris haqqı kimi ödənilmiş on dörd dolların monastrə qaytarılacağına səmimi-qəlbədən ümid etdikləri bildirilirdi.

Mən həmişə belə bilməşəm ki, ataşəfaqlıq qıvcılımdan od tutub alışan və dərhal da taytıya-taytıya harasa götürülən siçanın ağına gələn ilk şey əlinə keçən pişiyi boğub öldürməkdir. Baş xadimənin bu məktubunu döndə oxuyub, uzun müddət gözlərimi ondan çəkə bilmədim: birdən bu xəyaldən ayılıb, qalan şagirdlərimin hamısına – dördünə də birməfəsə məktub yazdım, onlara məsləhət gördüm ki, rəssam olmaq fikrindən həmişəlik imtina etsinlər. Hər birinə ayrıca yazdım ki, bu həm özlərinin, həm də müəllimlərin qızıl kimi vaxtını havayı sərf etməkdən savayı, başqa bir şey deyil. Məktubların hamısını fransızca yazmışdım. Qurtaran kimi küçəyə çıxıb onları poçt qutusuna saldım. Hərçənd, bundan doğan məmnunluq hissi uzun davam etmədi, amma həmin dəqiqələrdə özümü çox-çox rahat hiss etdim.

Təntənəli şəkildə mətbəxə qalxmaq vaxtı çatanda xahiş etdim ki, məni bağışlasınlar. Dedim ki, özümü bir az pis

hiss edirəm. (O vaxt – 1939-cu ildə danışıdığım yalanlar söylədiyim həqiqətlərdən daha inandırıcı idi və “özümü bir az pis hiss edirəm” deyəndə, müsyö Yoşotonun mənə necə şübhəli nəzərlə baxdığını aydın görürdüm). Otağıma qalxıb, döşəməyə oturdum. Siqaret çəkmədən, pencəyimi çıxartmadan, qalstokumu ayaqda gözlərimi olaraq pərdəsinin işıq düşən yanığına zilləyib, düz bir saatdan çox beləcə oturub qaldım. Sonra birdən yerimdən sıçrayıb, kağız götürdüm və İrma bacıya, özü də yazı stolunda deyil, birbaşa döşəmənin üstündə ikinci məktubumu yazdım. Ancaq o məktubu ona göndərmədim. Aşağıda onun bütöv surətini sizə təqdim edirəm:

«Monreal, Kanada,
28 iyun, 1939-cu il

Əzizim İrma bacı!

Doğrudanmı, mən son məktubumda özüm də bilmədən sizə nə isə qanqaraldan və ya nəzakət-siz bir şey yazmışam və bu səbəbdən Zimmerman atanın diqqətini cəlb etmiş və sizi pis vəziyyətdə qoymuşam? Əgər belədirsə, bir daha cəsərat edib sizin təkcə müəlliminiz deyil, həm də yaxın dostunuz olmağı arzuladığımı bildirmək üçün dediyim sözlərə görə, heç olmasa, mənə üzr istəmək imkanı verməyinizi xahiş edirəm. Bəlkə, bu xahişim heç yerinə düşmür? Məncə, elə deyil.

Sizə tam həqiqəti deyim: bu sənətin, heç olmasa, adi, elementar əsaslarına yiyələnmədən, siz, olsa-olsa, maraqlı bir rəssam olaraq qala bilərsiniz, lakin heç vaxt dahi sənətkar səviyyəsinə yüksələ bilməzsiniz. Bunu ağılıma gətirmək belə, mənim üçün dəhşətdir. Dərk edirsinizmi, bu nə qədər ciddi şeydir?

Ola bilsin, Zimmerman ata sizi məşğələlərdən imtina etməyə bu məqsədlə məcbur edib ki, bu iş sizə möminlik borcunuzu yerinə yetirməkdə mane olur. Əgər belədirsə, onda deməliyəm ki, o, çox tələsik və yanlış qərar çıxarıb. İncəsənət sizin rəhbərlik həyatı sürməyinizə heç cür mane ola bilməz. Mən özüm günahkar bəndə olsam

da, rahib kimi yaşayıram. Rəssam üçün ən pis şey, tam xoşbəxtliyin nə olduğunu heç vaxt dərk etməməkdir. Ancaq mən əminəm ki, bunda elə bir faciə yoxdur. Uzun illər bundan qabaq, on yeddi yaşım olanda, ömrümün ən xoşbəxt gününü yaşamışam. Səhər yeməyi zamanı anamla görüşməliydim, – həmin gün uzun xəstəlikdən sonra o ilk dəfə küçəyə çıxdı, – Parisin "Viktor Hüqo" küçəsindən keçərkən birdən özümü tamamilə xoşbəxt hiss etdim: heç bir burun əlaməti olmayan bir nəfərlə qarşılaşmışdım. Acizənə xahiş edirəm... yox, sizə yalvanram: bu hadisə barədə yaxşı-yaxşı fikirləşin. Bunda çox dərin bir mənə gizləni.

Bəlkə, Zimmerman ata sizi təhsilinizi yarımcıq kəsməyə ona görə məcbur edib ki, təhsil haqqını ödəməyə imkanı yoxdur? Belə olsaydı, çox şad olardım: yalnız ona görə yox ki, onda günah mənim üstümdən götürülür, həm də ona görə ki, həqiqətən, belə olduğu təqdirdə mən öz yardım əlimi istədiyiniz vaxta qədər sizə uzatmağa hazırım, bunun üçün sizin tək bir sözlünüz kifayətdir. Bu məsələni müzakirə etmək olmazmı? İcazə verin, sizdən bir də soruşum: monastıra kənar adamlar hansı günlər və hansı saatlarda buraxılır? Üzümüzə gələn şənbə günü, iyulun altısında, Monrealdan Torontoya gedən qatarların hərəkət cədvəlindən asılı olaraq, saat üçlə beş arasında sizinlə görüşə gəlməyə icazə verərsinizmi? Çox böyük səbirsizliklə cavabınızı gözləyirəm.

Sizə dərin hörmət başlayan
səmimi dostunuz (imza)

Jan de Domye-Smit,
«Dahi rəssamların pərəstişkarları»
kurslarının müəllimi

P.S. Keçən məktubumda sözarası sizdən soruşmuşdum ki, o ön plandakı, mavi libaslı cavan xanım böyük günah sahibi olan Mariya Maqdalina deyilmi? Əgər hələ mənə məktub yazmamsınızsa, xahiş edirəm, bu sualına cavab

verməkdən çəkinin. Ola bilsin, səhv eləmişəm, amma həyatımın bu dövründə daha bir mayusluqla üzlənmək istəməzdim. Ondansa, bunu bilməsəm yaxşıdır».

O vaxt, «Dahi rəssamların pərəstişkarları» kurslarına yola düşərkən özümə smokin qətiyyətimə hətta indi də – neçə ildən sonra belə, xatırlayanda peşmançılıq çəkirəm. Ancaq neyləyəsən, götürmüşdüm və İrma bacıya yazdığım məktubu qurtarandan sonra onu geyindim. Hadisələr elə cəryan edirdi ki, bunun axırı, hökmən, möhkəm sərəxş olmağa gedib çıxmalıydı, lakin mən hələ ömrümdə möhkəm içmədiyimdən (qorxurdum ki, o üç birinci mükafata layiq görülmüş həmin gözəl əsərləri yaradan əlim sərəxşluqdan əsər, firça tuta bilməz və s.), indi, bu qədər faciəvi bir vəziyyətdə bayram kostyumumu geyinməyi lazım bildim.

Ər-arvad yoşotolar mətbəxdə nahar edənəcən, xəlvəti aşağı – telefon olan yerə düşüb «Lindzor» mehmanxanasına zəng vurdum: Nyu-Yorkdan çıxmadan qabaq onu mənə Bobbinin dostu missis İks məsləhət görmüşdü. Axsam saat səkkizə bir adamlıq stol sifariş verdim.

Saat səkkizin yansında yaxşıca geyinmiş və daranmış halda otaqdan başımı bayıra çıxarıb baxdım ki, görüş Yoşotolar məni pusrmur ki? Özüm də bilmirəm niyə, heç istəməirdim ki, onlar məni bu smokin qədi görsünlər. Ancaq dəhlizdə heç kəs yox idi, sürətlə küçəyə çıxıb, taksi axtarmağa başladım. İrma bacıya yazdığım məktub dös cibimdə idi. Şam yeməyi zamanı, həm də şam işığında onu bir də oxumaq istəyirdim.

Piyada neçə məhəllə keçsəm də, küçədə nəinki bir boş maşın, ümumiyyətlə, heç taksiyə rast gəlmədim. Elə bil, cərgələrin arası ilə gedirdim. Monrealin Verden ətrafı heç də kübar rayon deyildi və əmin idim ki, yoldan ötən hər kəs dönüb nifrətlə məni süzür. Nəhayət, birinci gün dörd dənə isti-isti «koni-aylend» kolbasası alıb yediyim bara çatanda «Lindzor»dakı sifarişimdən vaz keçməyi qərara aldım. Bara girib, lap uzaq küncdə əyləşdim və sol əlimlə qara qals-tukumdu örtərək şorba, rulet və qara qəhvə sifariş etdim. Ümid edirdim ki, o biri müştərilər məni işə tələsən ofisiyant hesab edəcəklər.

İkinci qəhvə fincanını içməyə başlayanda İrma bacıya yazdığım məktubu çıxarıb, təzədən oxudum. Onun ümumi ruhu mənə inandırıcı görünmədi və qərara aldım ki, tezliklə evə qayıdıb, üstündə bir balaca işləyim. İrma bacıyla görüşə getmək planı bəradə də düşündüm, hətta az qaldı, elə həmin gecə biletdən almaq fikrinə düşəm. Düzü, halımı azacıq da olsa, yaxşılaşdırmayan bu fikirlərlə bardan çıxıb, iti addımlarla evə tələsdim.

On beş dəqiqədən sonra başıma ağlasığmaz bir iş gəldi. Bilirəm, bütün əlamətlərinə görə, bu əhvalat açıq-aşkar qondarma, uydurma bir şeyə oxşayır, amma bu, olmuş əhvalatdır. Söhbət, o günü bir anlığa yaşadığım və bu günə qədər də mənim üçün tamamilə anlaşılmaz qalan qərribə bir sarsıntıdan gətsə də, istərdim ki, bu hadisəni təsvir edərkən mümkün qədər hər cür mistikadan, onun ən xırda əlamətlərindən belə uzaq olum. (Əks təqdirdə, mənə elə gəlir ki, bu, müqəddəs Fransiskın ilahi kalamları ilə cüzamlı xəstələri ancaq bazar günləri öpən riyakar və əsəbi bir qadının saxta dini vəcdləri arasında guya, yalnız kəmiyyət baxımından fərq olduğunu düşünmək və ya təsdiq etmək kimi bir şey olardı).

Saat doqquz olardı, artıq hava qaralmışdı, evə çatanda ortoped emalatxanasının pəncərəsində işığın yandığını gördüm. Vitrində canlı bir adam görüb qorxdum. Əynində yaşılı-noxudu rəngli don olan otuz yaşlarında dolu bir qız idi, taxta manekenin bandajını dəyişirdi. Mən vitrinə yaxınlaşanda, görünür, o, köhnə bandajı təzəcə çıxarmışdı, çünki həmin bandaj qoltuğundan sallanırdı. Yarı üstə mənə sən dayanmışdı, bir əli ilə təzə bandajı manekena bağlayırdı. Dayanıb gözümlü ondan çəkə bilmirdim, birdən ona baxdığımı hiss edib, məni gördü. Cəld üzünə gülümsündüm, bildirmək istədim ki, şüşənin bu tərəfində dayanan və qaralıqda ona tamaşa edən bu smokinqli adam ona düşmən deyil, ancaq bunun köməyi olmadı. Qız hədsiz dərəcədə qorxuya düşdü. Qıpqırmızı qızarıb, köhnə bandajı əlindən saldı, üzü kaşılı qab yığınina ilişib, yerə yıxıldı. Cəld əlimi kömək üçün ona sən uzatdım, barmaqlarım şüşəyə dəyib əzildi. Bərk, özü də konksürənlər kimi arxası üstə yuxulmuşdu, amma dərhal, mənə tərəf baxmadan sıçrayıb ayağa qalxdı. Qıpqırmızı qızarmış halda sifətinə tökülmiş saçlarını

ovcunun içi ilə geri atıb, yenidən bandajı manekena bağlamağa başladı. Həmin iş də bax, bu anda baş verdi. Qəflətən (bunu heç bir şışirtməyə yol vermədən danışmağa çalışıram) nəhəng bir gürüş parladı və saniyədə doxsan üç milyon mil sürətlə düz burnumun üstünə tərəf uçdu. Gözlərim qamaşmış və bərk qorxmuş halda, yuxılmaq üçün vitrinə söykəndim. Bu gözqamaşdıncı parlı bir neçə saniyə çəkdi. O ötürəndən sonra, gözlərimi açdım: qız artıq yox olmuşdu və vitrinə başəriyyətin rifahı naminə, yalnız zərif, parlaq kaşılı sanitariya ləvazimatından ibarət bir mənzərə qalmışdı.

Dalı-dalı geri çəkilib vitrinə uzaqlaşdım, dizlərimin əsməcası kəsanəcən məhəlləni iki dəfə dövrə vurdum. Sonra vitrinə tərəf baxmağa belə cürət etmədən yuxarı, öz otağıma qalxıb, özümü çarpayya atdım. Bir müddət keçəndən sonra (bilmirəm neçə dəqiqəmi, neçə saatımı keçmişdi) gündəliyəmə bu sözləri yazdım: «İrma bacını azadlığa buraxıram – qoy o öz yolu ilə getsin. Biz hamımız rahibəyik».

Yatmadan qabaq, lap bu yaxında kurslardan xaric etdiyim şagirdlərin dördündə də məktub yazdım. Yazdım ki, müdiriyyət səhvə yol verib. Məktublur yağ kimi, öz-özünə yazılırdı. Bəlkə də, ona görə ki, onları yazmağa başlamazdan əvvəl aşağıdan stul gətirmişdim.

Nə qədər maraqsız görünsə də, axırda xatırlatmalıyam ki, «Dahi rəsamların parəstişkarları» kursları heç bir həftə keçməmiş bağlandı. Belə ki, onun fəaliyyəti üçün müvafiq icazə (daha doğrusu, heç bir icazə) alınmayıbmış. Şeylərimi yığışdırıb, Rod-Ayləndə, atalığının yanına qayıtdım, iki ayaqcan – Nyu-York Bədaye Məktəbində dərslər başlanana kimi orada qalıb, yay vəhşiciklərinin ən maraqlı növü olan şortu geymiş Amerika qazlarını öyrənməklə məşğul oldum.

Yaxşı elədimmi, pis elədimmi, bir daha İrma bacı ilə görüşməyə can atmadım.

Lakin hərdən bir Bembə Kremerdən xəbər tuturam. Axırıncı dəfə yazmışdı ki, indi də yeni il açıqcaqları çəkməklə məşğul olmağa başlayıb. Əgər istedadı hələ kütləşməyibsə, onda, güman ki, onlara tamaşa etməyə dəyər.

TEDDİ

– Qaqaş, elə etmə ki, bu günün ləzzətini *sənin* burnundan gətirim, tez ol, düş o sakvoyajın üstündən, – mister Makardl dedi, – səninlə deyiləm?

Onun səsi kayutdakı iki çarpayının birindən – illüminatordan daha uzaqkı yataqdan gəlirdi. Sonra ufultudan çox iniltiyə bənzər bir səs çıxararaq, mələfəni qeyzlə təpikləyib topuqlarının üstündən kənara atdı; sanki, gündən yanıb cızdağı çıxmış dərisinə ən yüngül parçanın belə, toxumasına tabı qalmamışdı. Əyində təkə pijamanın şalvanı, sağ əlində tüstülənən siqaret arxası üstə çarpayaya uzanmışdı. Baş çarpayının lap kürəkliyinə dirənmişdi, elə bil, bu narahatçılıqdan xüsusi ləzzət alırdı. Balıncı və külqabı missis Makardlın çarpayısı ilə onunkunun arasında döşəməyə düşüb qalmışdı. Yerindən tərpənmədən çıpaq, gündən ütülüb bənövşəyi rəngə çalan qolunu uzadıb, o tərəfə baxmadan siqaretin külünü gecə stoluna san çırdı.

– İlahi! Belə də oktyabr ayı olar! – dedi, – buranın oktyabrı belədirsə, gör onda avqustu necə olar! – üzünü yenə də Teddiyə san çevirib, deyilməyə bəhanə axtardı, – Nə oldu? – dedi. – Eşitmədin, nə dedim? Bəyəm, özüm üçün deyirəm? *Düş* oradan, tez ol, eşitmirsən?

Teddi öküz dərisindən olan və kənardan təzə görünən sakvoyajın üstünə ona görə dırmanmışdı ki, öz valideynlərinin kayutundakı açıq illüminatordan bayıra rahat baxa bilsin. Ayağına corabsız geyindiği ağı yarımdedklər qaşqara kir içindəydi, həddən artıq uzun olan şortu həm də arxadan xeyli torbalanmışdı. Tez-tez yuyulmaqdan bozənib rəngini itirmiş qolsuz köynəyinin sağ çiynində on sentlik pul boyda yırtıq vardı. Amma belinə bağladığı timsah dərisindən olan qara kəmə o qədər gözəl idi ki, bu ayın-başla heç cür uyuşmurdu. Saçları isə çoxdan vurulmalıydı, xüsusilə arxadan; yalnız başı böyük, boynu nazik oğlan uşaqları bu cür qillana bilirlər.

– Teddi, eşitmədin məni?

Teddi başını illüminatordan bayıra o qədər də çox çıxarmamışdı – başqa uşaq olsaydı, yəqin ki, çoxdan üzəsağağı yuvarlanardı – yerində möhkəm dayanmasa da, ayaqlarını

sakvoyajın üstündən aralamamışdı, təkə başının çox hissi illüminatordan bayıra çıxmışdı. Amma atasının səsinə çox yaxşı eşidirdi. Heç onu eşitməmək olardı? Mister Makardl Nyu-York radiolarının azı üç gündüz serialında əsas rollardan birinin ifaçısı idi və onun, necə deyirlər, üçüncü dərəcəli əsas rol ifaçısına xas, gurluğuna məftunmuş kimi, qalın və titrək səsinə günün günorta çağı hər yanda eşitmək olardı; o istəsəydi, hər dəqiqə bütün başqa səsləri, hətta körpə uşaq çığirtısını belə batıra bilirdi. Peşə gərginliyindən əzad olub dincələndə isə, bu səs, bir qayda olaraq, böyük məmnunluqla zildən bəmə düşür və astadan, amma yaxşı köklənmiş təmiz səhnə gurluğu ilə titrəyirdi. Lakin indi səsinin lap qalın yerinə salmağın vaxtı çatmışdı.

– *Teddi!* Lənət şeytana, eşitmirsən?

Teddi özünün gözətçi pozasını dəyişmədən geri qanrılıb son dərəcə aydın və hər şeyi başa düşən gözlerini sualedici nəzarətlə atasına dikdi. Açıq-qəhvəyi rəngli, çox da iri olmayan bu gözlərdə bir qədər çəplik vardı, xüsusilə də sol gözündə. Ancaq bu çəplik onun görkəminə elə bir xələl gətirmirdi, diqqətlə baxmasan, heç bilinməzdi də. Bu çəplik elə bir çəplik idi ki, onu öləri xatırlatmaq kifayət edərdi, o da yalnız bu mənada ki, onlara baxan kəs dərin və uzunuzadı düşüncələrə dalıb, ürayında bu gözlərin bundan da düz, bundan da iri, bundan da qara olmağını arzulayardı. Bütün bunlara rəğmə, onun sifətində, ilk baxışdan olmasa da, nə isə gizli bir cazibə vardı.

– Sənə demədim düş əsağı? Tez ol. Adama neçə dəfə deyərəl!

– Düşmə, azizim. Kefin nə qədər istəyir, bax. – Missis Makardl nünüldədi. Səhərlər burnu bir balaca tutulan kimi olurdu. Gözlərini açdı, ancaq bir anlığa. – Heç yerindən də tərpənmə. – O, sağ yanı üstə, üzü sola, Teddiyə və illüminatora san uzanmışdı. Arxası ərinə tərəf. Yalınqat mələfəni, çox güman ki, çıpaq bədəninə bürüyərək, allərindən tutmuş çənəsindək – hər yerini örtüb gizlətmışdi. – Kefin istəyir, lap elə atıl-düş, oyn orada, – gözlərini yumub əlavə etdi. – Əz, dağıt atanın sakvoyajını.

– Bərəkallah! Ömründə bundan ağıllı söz dilinə gəlməyib. – Mister Makardl arvadının boynunun ardına baxa-baxa sakit və rəvan səslə dedi. – Əvələ, məlumun olsun ki, o

sakvoyaya iyirmi dollar vermişəm, ikincisi də mən ondan adam balası kimi xahiş elədim ki, oradan düşsün. Sən isə: "atıl-düş, əz, dağıt!" Bu nə deməkdir? Yoxsa, zarafat edirsən?

– Bir sakvoyaj ki, on yaşında uşağın ağırlığına – hələ onun çəkisi yaşına görə on üç funt da azdır – tab gətirməyəcək, onu bu kayutdan bayıra tullasan, yaxşıdır. – Missis Makardl gözlerini açmadan dedi.

– Bilirsən, sənə neyləyərdim? – Mister Makardl dedi. – Əlimdə imkan olsaydı, başını əzərdim.

– Bəs niyə durmusan?

Mister Makardl cəld dirsəklənib başını qaldırdı, əlindəki siqaret kötüyünü gecə stolunun şüşə üzliyinə basıb əzdi.

– Bu gün-sabah, allah qoysa... – o, hirsli-hirsli sözbəşlədi.

– Allah qoysa, bu gün-sabah sənin özünü ölmüclü, özü də çox ölmüclü bir infarkt vuracaq. – Missis Makardl ağzını açmağa ərinnirmiş kimi həvəssiz-həvəssiz dedi. Əllərini bayıra çıxarmadan mələfəni dartıb, bir az da bərk büründü. – Sonra təmtəraqlı olmasa da, səni ədəb-ərkanla dəfn edəcəklər. Həmi də bir-birindən soruşacaq ki, görəsən, o lap qabaqda, birinci sırada əyləşib orqançalan oğlanla işvə-nazla laqçırtı vuran qırmızıdonlu qəşəng qadın kimdir? Bəyəm o...

– Ah, nə kəsərli söz! Amma, heyif ki, gülməli çıxmadı. – Mister Makardl dedi və yenə arxası üstə yuxıdı.

Valideynləri bir-biri ilə bu cür söz güləşdirərkən Teddi geri dönüb, yenə də başını illüminatordan bayıra çıxardı.

– Bu gecə saat üç otuz ikidə «Kuin Meri» ilə rastlaşdıq. Bizə nisbətən əks istiqamətdə üzürdü. Maraqlananlar varsa, onlar üçün deyirəm, – tələsmədən, yavaş-yavaş dedi. – Amma çətin ağılım kəsir bunu. – Onun kiçikyaşlı oğlan uşaqlarına xas hərdən qəfil xırıltı ilə partlayan alçaq səsi vardı. Ağzından çıxardığı hər ifadə xırda bir viski dənizində batmaqda olan qədim adanı xatırladırdı. – Növbətinin, bizim Buppinin zəhləsi gedən həmin o növbətinin qrifel lövhəsində belə yazılmışdı.

– Bura bax, qaçaş, bu dəqiqə o sakvoyajın üstündən düşməsən, səndən elə bir "Kuin Meri" düzəldəcəm ki, adın

da yadından çıxsın, – atası dedi. Teddiyə sən çevrildi. – Düş oradan, dedim sənə. Get, heç olmasa, o saçlarını qırxdır. – Yenə də arvadının boynunun ardına baxdı. – Gör bir nə günə düşüb, elə bil, qoca kişidir.

– Pulum yoxdur, – Teddi dedi. İllüminatorun qırağından bir az da bərk yapışib, çənəsini barmaqlarının üstünə qoydu. – Ana, nahar otağında bizimlə qonşu stolda oturan o kişi yadımdadır? Yox, o çox anğı demirəm. O birisini deyirəm. O da o stolda oturur. Bizim ofisiyant da öz məcməyisini həmişə onun yanında qoyur.

– Hmm, – missis Makardl dedi. – Teddi, əzizim, qoy beşcə dəqiqə rahat yatım. Axı sən ağıllı balasan.

– Yox, qoy deyim, bu, çox maraqlıdır. – Teddi çənəsini barmaqlarının üstündən qaldırmadan və gözünü okeandan çəkmədən dedi. – Bir az bundan qabaq, gimnastika zalında Sven məni tərəzidə çəkəndə, o da oradaydı. Yaxınlaşıb məni söhbətə tutdu. Sonuncu lent yazıma qulaq asıbmış. Apreldə yox, mayda yazdırdığıma. Avropaya gəlməzdən bir az qabaq Bostonda bir qonaqlıqda olub və o qonaqlıqda olanlardan biri – Leydekkerin imtahan qrupunun üzvlərindən kimisə – kimliyini demədi – tanıyırmış və onlar o axırıncı lent yazısını elə oradaca təzədən fırladıblar. O lent bunu yaman maraqlandırb. Professor Bebkokun dostudur. Deyəsən, elə özü də müəllimdir. Deyirdi ki, bütün yayı Dublində, Trinitı kollecində keçirib.

– Yox bir! – missis Makardl dedi, – deməli, lap elə qonaqlıqda qulaq asıblar? – Yanyuxulu Teddinin ayaqlarına baxdı.

– Mənca, ha, – Teddi dedi. – Mən tərəzinin üstündə dayanmışdım, o da mənim bərəmdə Svənə danışırdı. Bərk utandırdı məni.

– Burada utanmalı nə var ki?

Teddi tərəddüd etdi.

– «Bərk» dedim axı mən. Bu, mənim o vəziyyətimə daha dəqiq ifadə etmiş olar.

– Qaçaş, bu saat o sakvoyajın üstündən düşməsən, səni elə dəqiqləşdirəcəm ki, olub-qalan ağılı da başından çıxacaq. – Mister Makardl dedi. Təzə siqaret yandırdı. – Bax, üçcən sayıram: *Bir... Lanət şeytana... İki...*

– Saat neçədir? – Missis Makardl Teddinin ayaqlarına

baxa-baxa birdən soruşdu. – Bəs sən Buppi ilə on birin yansında üzgüçülük dərsinə getməli deyilsən?

– Hələ vaxta var, – Teddi dedi. – Şapp! – Birdən başını tamamilə illüminatorndan bayıra çıxartdı, bir-iki anlığa ətrafa boyladı, sonra geri çəkilib məlumat verdi, – kimsə elə indicə bir vedrə portağal qabığını pəncərədən suya tulladı.

– Pəncərədən. Yox bir *məncərədən*. – Mister Makardl siqaretin külünü çırpa-çırpa dedi. – Pəncərədən yox ey, illüminatorndan, qaçaş, illüminatorndan. – Arvadına sanı boylandı. – Tez ol, Bostona zəng elə. Təcili Leydekkerlərin qrupunu telefona çağır.

– Oho! Gör biz dildən nə qədər zirək imişik! – missis Makardl dedi. – Axı sən neyləmək istəyirsən?

Teddi başını illüminatorndan bir az da geri çəkdi.

– Heç bilirsiniz, nə qaşəng üzürlər, – onlara sanı çevrilmədən dedi. – Çox maraqlıdır.

– Teddi, axırını dəfə deyirəm. Üçəcən sayacam, sonra səni...

– Maraqlı olan onların üzməyi deyil, onu demirəm, – Teddi dedi. – Maraqlı olan budur ki, mən onların orada olduğundan xəbərdaram. Əgər mən onları görməsəydim, burada olduqlarını bilməzdim, burada olduqlarını bilməsəydim, hətta onların mövcudluğu barədə bir söz deyə bilməzdim. Bu da sizin üçün ən bariz, ən uğurlu nümunə ki...

– Teddi, – missis Makardl mələfinin altında heç tükü belə tərpənmədən onun sözünü kəsdi. – Get Buppini tap mənim üçün. Haradadır o? İstəmirəm ki, bu gün də dünənk kimi günün altında veyillənib özünü o cür yandırısın.

– İndi heç bir qorxusu yoxdur. Məcbur eləmişəm, kombinezonunu geyib. – Teddi dedi. – Artıq bəziləri batmağa başlayıblar. On-on iki dəqiqədən sonra onların üzə biləcəkləri yeganə yer mənim təsəvvürüm olacaq. Bu isə çox maraqlıdır: axı, əslinə qalsa, onlar elə əvvəlcə məhz mənim təsəvvürümdə üzməyə başladılar. Əgər mən heç vaxt burada dayanmasaydım, yaxud da elə o anda biri içəri girib mənim başımı bədənimdən üzəydi...

– Haradadır indi o? – missis Makardl soruşdu. – Teddi, bir anana sanı dön görüm.

Teddi dönüb anasına baxdı.

– Nədir? – dedi.

– Haradadır Buppi? Mən istəmirəm ki, o, şezlonqların arasında veyillənib, camaatın əl-ayağına dolaşsın. Birdən o əcaib kişi yenə...

– Narahat olma... Fotoaparatu ona verməmişəm.

Mister Makardl yerindən dik atılıb dirsəkləndi.

– Aparatu ona verməmiş! – dedi. – Bu, nə hoqqadır. Mənim «Leyka»-mı, aman allah! Mən qoymaram ki, altı yaşlı qız uşağı fotoaparət əlində ortalıqda...

– Mən onu necə tutmağı Buppiyə başa salmışam, salıb sındırmaz. – Teddi dedi. – Lenti də, aydın məsələdir, içindən çıxarmışam.

– Teddi, fotoaparət bu saat burada olmalıdır! Eşitdin? Tez ol, o sakvoyajın üstündən düş, sənə *beşcə dəqiqə* vaxt verirəm. Əgər fotoaparatu gətirib çıxarmasan, bu dünya bir vunderkinddən məhrum olacaq. Qandın?

Teddi yavaş-yavaş onlara sanı dönüb, sakvoyajın üstündən düşdü. Sonra aşağı ayılıb, sol ayağında ki, ayaqqabının bağlarını bərkitməyə başladı. Atası bir qolu üstə dirsəklənib, hələ də gözlərini ondan çəkmirdi.

– Buppiyə de ki, yanıma gəlsin, – missis Makardl dedi. – Di gəl, indi ananı öp.

Ayaqqabısının bağlarını bərkidəndən sonra Teddi ötəri anasının yanağından öpdü. Anası da bunun müqabilində sol əlini mələfənin altından çıxartdı, çox güman ki, Teddini qucaqlamaq istədi, amma o, əlini çıxaranacan Teddi oradan uzaqlaşdı. O biri tərəfə keçib, çarpayıların arasında dayandı. Aşağı ayıldı, atasının balincını yerdən götürüb sol qoltuğuna vurdu, gecə stolunun külqabısını isə sağ əlinə aldı. Külqabını sol əlinə keçirib, gecə stoluna yaxınlaşdı, sağ ovcunun yanı ilə atasının onun üstünə tökdüyü siqaret kötüklərini və siqaret külünü sivirib külqabıya tökdü. Sonra külqabını yerinə qoymazdan qabaq gecə stolunun üstünü dirsəyi ilə silib, onun şüşə səthini kül tozundan təmizlədi. Əlini zolaqlı şortusuna sildi. Sonra külqabını təmiz şüşənin üstünə elə ehtiyatla qoydu ki, elə bil, bu külqabı, hökmən, ya stolun tən ortasında dumalıydı, ya da heç burada olmamalıydı. Bayaقدan gözlərini ondan çəkməyən atası birdən baxışlarını ondan uzaqlaşdırdı.

– Balınc lazımdır deyil bəyəm? – Teddi ondan soruşdu.

– Mənə mənim fotoaparatum lazımdır, cavan oğlan!
– Bu cür rahat ola bilməzsən axı? Heç cür rahat ola bilməzsən, – Teddi dedi. – Al, qoyuram bura. – O, balıncı çarpayının aşağı başına, atasının ayaqlarının yanına qoyub qapıya sarı yönəldi.

– Teddi, – anası başını çevirmədən onu çağırdı, – Bup-piyə də ki, hovuzda düşməzdən qabaq mənim yanına gəlsin.

– O qızı niyə rahat buraxmırsan? – mister Makardl dedi. – Yazığa heç göz açmağa da imkan vermirsən. Heç bilirsən, sən onunla necə raftar edirsən? Deyim sənə? Sən onu elə gözümçüxdüya salmısan ki, elə bil, yazıq uşaq ən islaholunmaz cinayətkardır.

– İslaholunmaz! Oh, nə gözəldir. Əzizim, sən əsl britaniyalı olub getmişən!

Teddi qapının önündə ayaq saxlayıb, fikirli-fikirli dəstəyi bir-iki dəfə sağa-sola burdu.

– İndi, bu kayutdan çıxdıqdan sonra, ola bilsin ki, mən yalnız məni tanıyanların təsəvvüründə yaşayım, – dedi. – O portağal qabıqları kimi.

– Nə dedin, əzizim? – missis Makardl kayutun o biri başından soruşdu. Hələ də yanı üstə, arxası qapıya tərəf uzanmışdı.

– Tez ol, tərpan, qaçaş, tez ol, «Leyka»-nı tap, mənə gətir.
– Gəl bir ananı öp. Özü də bu dəfə yaxşı-yaxşı, bərkdən.
– İndi heç cür, – Teddi dalğınçasına dedi. – İndi yorulmuşam.

Kayutdan çıxıb qapını örtüdü.

Həftəlik gəmi qəzetini qapının altına soxmuşdular. Bütün qəzet bir üzü yazılı, parlaq cilalı vərəqdən ibarət idi. Teddi əyilib onu götürdü və gəminin arxa hissəsinə sarı gedən keçidə düşüb, yavaş-yavaş yeriyə-yeriyə onu oxumağa başladı. Qarşından ona sarı əyninə krammallı forma geymiş hündürboylu sarışın bir qız gəlirdi, onun əlində içinə uzun saplaqlı qızılgüllər yığılmış güldən vardı. O, Teddiyə çatanda sol əli ilə onun başını tumarlayıb dedi:

– Bir adam saçını çoxdan qırıxdırmaldır!

Teddi laqeydcəsinə başını qaldıranacan, qız ondan uzaqlaşdı. Teddi heç dönüb onun arxasınca da baxmadı. Yeriyə-yeriyə oxumağına davam etdi. Keçidin axırına çatanda,

yuxansında qərribə bir divar rəsmi – müqəddəs Georgi ilə əjdaha şəkli – olan pilləkənlərin önündə qəzeti dörd qatlayıb, sol yandan arxa cibinə soxdu. Sonra enli pilləkənlərlə, xalı döşənmiş trapla bir mərtəbə yuxarıda yerləşən əsas göyərtəyə qalxmağa başladı. Pillələri iki-iki qalxırdı, amma tələsmədən, bütün bədəninə gərərkək, məhaccardan tututa, sanki, pillələri bu cür iki-iki yuxarı qalxmaq bir çox uşaqlar kimi, ona da xüsusi ləzzət verirdi. Əsas göyərtəyə qalxan kimi, birbaşa təsərrüfat işləri üzrə kapitan köməkçisinin stoluna sarı yönəldi. Həmin anda stolun arxasında əynində dənizçi forması olan yaraşlıq bir qız aylaşmışdı. Rotatorda çap olunmuş vərəqləri üst-üstə sancaqlayırdı.

– Bağışlayın, bilmirsiniz bu gün oyun saat neçədə başlayacaq? – Teddi ondan soruşdu.

– Nə? Başa düşmədim?

– Bağışlayın, bilmirsiniz, bu gün oyun saat neçədə başlayacaq?

Qızın rəngli dodaqları təbəssümlə aralandı.

– Hansı oyun, qadasi?

– O oyun da. Söz oyunu. Dünən də, srağagün də bu oyun olub. Məndə buraxılan sözləri tapmaq oyunu. Əsas məsələ, kontekstə görə lazım olan sözü tapmaqdır.

Qız üç vərəqi səliqəylə bir-birinin üstünə qoyub, kağız-tikanın ağzına saldı.

– Hə, onu deyirsən, – dedi. – Gün əyləndən sonra. Məncə, saat dördədən sonra. Bu cür oyunlarda iştirak etmək sənin üçün hələ tez deyilmi, qadasi? Hə?

– Yox, tez deyil... Təşəkkür edirəm. – Teddi dedi və oradan uzaqlaşmaq istədi.

– Bir dəqiqə, qadasi! Sənin adın nədir?

– Teodor Makardl, – Teddi dedi. – Bəs sizinki?

– Mənimki? – qız gülə-gülə soruşdu. – Mənim adım miçman Metyusondur.

Teddi gözlədi ki, qız əlindəki vərəqləri üst-üstə tikib qurtarsın.

– Görürəm ki, miçmansınız, – o dedi. – Bilmirəm, bəlkə də səhv edirəm, amma, mən bilən, adamın adını soruşanda, gərərk, o, adını bütöv desin: Ceyn Metyuson, yaxud Filis Metyuson, ya da başqa cür.

– Oh! Doğrudan?

– Dedim ki, mən bilən, belə olmalıdır, – Teddi dedi.
– Ola bilsin, səhv edirəm. Bəlkə də, rəsmi geyim başqa cür tələb edir. Hər halda, məlumat üçün çox sağ olun. Hələlik!
– Dönüb gəzinti göyertəsinə qalxmağa başladı. Yenə də pilləkənləri iki-iki, amma bu dəfə harasa tələsirmiş kimi, sürətlə çıxdı.

Bir xeyli ora-bura boylandıqdan sonra, nəhayət, Buppi-ni lap yuxarıda idman meydançasında tapdı. O, günəşin işıqlandırdığı bir küncdə – kimsəsiz iki tennis kortunun arasındakı taladaydı. Çöməltmə oturmuşdu, gün kürəyinə düşürdü, okean mehi onun ipək kimi yumşaq, sarışın saçlarını yüngülcə tərpədirirdi. Oturub ciddi sayla on ikimi, on dördümü şaffbord¹ diskindən iki maili piramida düzəltdirdi. Biri qara, o biri qırmızı disklərdən. Əyninə yüngül çit parçadan kostyum geyinmiş bapbalaca bir oğlan uşağı, kənar müşahidəçi kimi, onun sağ böyründə dayanmışdı.

– Buna bax! – qardaşı yaxınlaşanda Buppi ona əmr etdi.

Qurduğu piramidaların üstünə əyilib, qolları ilə onu hasara aldı, sanki, onları bu gəmidə olan hər şeydən, hamıdan təcrid etmək istəyirdi: görün, mən nə gözəl sənət əsəri yaratmışam.

– *Mayron*, – yanındakı oğlanın üstünə acıqlandı, – sən bunların üstünə kölgə salırsan, qardaşım yaxşı görə bilmir. Bu yana çəkil. – Harasısa bərk ağrıyırımı kimi, üz-gözünü tursutdu, gözlərini yumub, Mayron kənara çəkilənəcn gözlədi.

Teddi üzünəsağı piramidaları süzüb, razılıqla başını tərpətdi.

– Çox qəşəngdir, – dedi, – çox simmetrikdir.

– *Bu maymaq*, – Buppi Mayrona işarə edərək dedi, – nərdin heç adını da eşitməyib. Heç evlərində də yoxdur.

Teddi diqqətlə Mayronu süzdü.

– Bura bax, – Buppiyə dedi, – Hanı fotoaparət? Atam bu dəqiqə onu geri istəyir.

– O heç Nyu-Yorkda da yaşamır, – Buppi qardaşına məlumat verdi. – Atası da ölüb. Koreyada öldürüblər. – Mayrona san döndü. – Eləmi? – deyə amirənə ondan soruşdu, amma cavab gözləmədən sözlünə davam etdi. – İndi anası

¹ *Şaffbord* – müxtəlif rəngli disklərin xüsusi nişanlanmış taxta üzərində hərəkət etdirilməsini nəzərdə tutan Amerika oyunu

da ölsə, yetim qalacaq. Bu cür adı şeyi də bilmir. – Mayrona baxdı. – *Heç bilirdin?*

Mayron dinməzəcə qollarını çarpzaladı.

– Səndən küt uşaq görməmişəm, – Buppi ona dedi. – Bu boyda okeandan səndən kütü yoxdur. Bunu bilirənmimi?

– O, küt deyil, – Teddi dedi. – Mayron, sən küt deyilsən.

– Sonra üzünü bacısına tutdu. – Bir dəqiqə mənə qulaq as. Fotoaparət haradadır? Təcili mənə lazımdır. Hanı o?

– Orada, – Buppi dedi, amma heç yanı göstərmədi. Düzəltdiyi piramidaları bir az da özünə sarı çəkdi. – İndi mənə yalnız ikicə div lazımdır, – dedi. – Burada yorulanacan nərd oynayırdılar. Sonra o tüstü borusunun başına çıxıb, oradan bu nərd daşlarıyla hamını vurub öldürəydilər. – Mayrona san döndü. – Onlar, yəqin ki, sənin valideynlərinə öldürəydilər, – başı çəxan adamlar kimi ona dedi. – Əgər divlər onları öldürə bilməsələr, onda bilirəm, neylmək olar? Onda rahatlıqlara zəhər qarışdırıb ver onlara yesinlər.

«Leyka» on fut aralıda idman meydançasını dövrələyən ağ hasanın o tayında tapıldı. Çirkab su arxına yanı üstə düşüb qalmışdı. Teddi onun kəmərinə tutub qaldırdı, boynundan asdı. Dərhal da boynundan çıxartdı. Onu Buppiyə uzatdı:

– Buppi, mənim xatrimə, bunu aşağı apar, – dedi. – Saat on olub, gündəliyimə bəzi qeydlər etməliyəm.

– Mən məşğulam.

– Onsuz da anam bu saat səni görmək istəyir, – Teddi dedi.

– Yalan deyirsən.

– Yalan demirəm. Doğrudan, səni çağırı, – Teddi dedi.

– Ona görə də aşağı düşəndə bunu da apar. Yaxşımı, Buppi!

– Axı o, mənə neyləyir görüb? – Buppi qeyzlə soruşdu.

– Mən ki *onu* görmək istəmirəm. – Qəfil Mayronun əlindən vurdu, çünki o, əli ilə qırmızı piramidaya toxunmaq istəyirdi. – Çək əlini, – dedi.

Teddi «Leyka»-ni onun boynuna keçirib:

– Daha zarafatı qurtardıq, – dedi, – bu dəqiqə bunu aparıb atana verirsən, sonra hovuzun yanında görüşərik. On birin yansında orada səni gözləyəcəm. Ya da ki, sən paltarını dəyişdiyin kabinanın qabağında. Bax, gecikmə ha! Üntmə ki, lap aşağı, «E» göyertəsinə düşməlisən. Ona görə də bir az cəld ol. – Dönüb oradan uzaqlaşdı.

– Mənim səndən zəhləm gedir! Bu okeanda hamıdan zəhləm gedir! – Buppi onun dalınca çığırdı.

İdman meydançasından aşağıda, günəş vannası qəbul etmək üçün ayrılan, dörd yanı açıq göyərtədən sonra gələn geniş meydançada yetmiş beş və ya bundan çox şəzlonq vardı: onları yeddi-səkkiz cərgə ilə elə düzmüşdülər ki, stüard özünü günə verən sərnəşinlərin əşyalanna – toxuma ləvazimatları ilə dolu kisələrinə, ucuz nəşrli romanlarına, yaxşı qaralmağa kömək edən losyon şüşələrinə, fotoaparatlanna ilişmədən cərgələrin arası ilə rahat gəzib-dolaşa bilsin. Teddi gələndə demək olar ki, bütün yerlər tutulmuşdu. O, axırıncı cərgədən başlayıb, sisteməlik surətdə bir cərgədən o birinə keçə-keçə, içində kiminsə oturub-oturmadiğından asılı olmadan, hər şəzlonqun önündə dayanıb, onun üstündəki lövhədə yazılmış ad və soyadlarını oxumağa başladı. Tək bir və ya iki dəfə onu dindirən oldu, daha doğrusu, ona söz atdılar; inadla cərgədə öz yerini axtaran on yaşlı uşağa sataşmaq bəzi böyükklərin köhnə xasiyyətidir. Yaşına uyşmayan ciddiliyi sifətindən dərhal bilinsə də, onun davranışında, adətən, böyükklərin istehzasına və ya mərhəmətinə səbəb ola biləcək nə bir lovgalıq, nə də təşəxxüs vardı. Və yaxud, demək olar ki, heç yox idi. Bəlkə də, bunun səbəbi onun geyimində idi. Qısaqol köynəyinin çiyindəki deşiyi heç cür «gülmalı deşik» adlandırmaq olmazdı. Heç şortusunun böyüklüyündə, onun arxadan torbalanmasında da elə bir gülmalı şey yox idi.

Makardillərin dörd şəzlonqu qabaqdan ikinci cərgənin ortasında idi və sahiblərinin rahatlığı üçün artıq balıncıqları da qaydaya salınmışdı. Qəsdənmi, yoxsa bilmədən Teddi elə oturdu ki, həm sağında, həm də solundakı yerlər boş qaldı. Çılpaq, gün dəyməmiş çıqlarını irəli uzadıb, şəzlonqun ayaqlığının üstünə qoydu və demək olar ki, dərhal da sağ tərəfdəki arxa cibindən kiçik, on sentlik bloknotunu çıxardı. Bir andaca fikrini cəmləşdirib – elə bil, bu saat nə bu gənəşin, nə ətrafdakı sərnəşinlərin, nə gəminin ona dəxli yox idi, bu dünyada bir o idi, bir də əlindəki bloknot – vərəqləri çevirməyə başladı.

Karandaşla edilən bir-iki qeyddən savayı, bloknotdakıların hamısı diyircəkli qələmlə yazılmışdı. İri, yaygın xətti var

idi, əvvəlki Palmer üsulu ilə öyrədilən kalligrafik xəttin əvəzinə, indi Amerika məktəblərində bu xətt dəbdədir. Hər cür gözəllikdən məhrum olsa da, bu xətt aydın oxunurdu və onun əllə necə sürətlə yazıldığı adamı təəccübləndirirdi. Sözlərin və ya ifadələrin quruluşuna görə – təkcə bu zahiri əlamətinə görə – onun uşaq tərəfindən yazıldığını güman etmək çox müşkül iş idi.

Teddi bir xeyli hərəkətsiz qalıb, çox güman ki, son qeydindən gözünü çəkmə bilmədi. O, üç səhifədən bir az çox idi.

26 oktyabr, 1952-ci il tarixli qeyd

Sahibi: Teodor Makardil

412-ci kayıt, «A» göyərtəsi

Bu gündəliyi tapan və sahibinə qaytaran şəxsə müvafiq – özü də xeyli məbləğdə – mükafat veriləcəkdir.

Atanın ordu birkalarını tapıb, onu həmişə üstündə gəzdirməyi unutma. Bu, səni öldürməyəcək, amma onun üçün çox xoş olar.

İmkan tapan kimi, professor Mendelin məktubuna cavab yazmağa çalış. Xahiş et ki, bir də sənə şeir kitabları göndərməsin. Onsuz da o qədər göndəriblər ki, düz bir ilə bəs edərsən. Həm də ki, onlar məni tamamilə bezdirib. Biri çimərlikdə gəzəndə birdən – bədbəxtliyə bax! – başına bir hindqozu düşür. Bədbəxtlikdən beyni iki həllünür. Sonra onun arvadı nəğmə oxuyub oxuyub həmin yerə gəlir çıxır, iki baş parasını görən kimi taniyir, onları yerdən qaldırır. Arvadın, əlbəttə ki, kefi pozulur, çığıra-çığıra ağlamağa başlayır...

Bundan o yana oxumağa hövsələm çatmır, bezirəm. Ondansa, o qadın o baş paralarını əlinə götürüb onların üstünə: «Bəsdir, sarsaqladın!» – deyər çığırsaydı, daha yaxşı olardı. Amma professorla belə şeyi yazmaq öz-özlüyündə çox mübahisəli məsələdir. Bundan əlavə, axı missis Mendel də şairdir.

Svenin, Elizabetdəki (Nyu-Cersi ştatı) ünvanını öyrən. Onun arvadıyla, «Lindi» adlı iti ilə tanışlıq

maraqlı olardı. Hərçənd, mən özüm it saxlamaq istəməzdim.

Doktor Uokavaraya məktub yazıb ona nefriti ilə əlaqədar üzrxahlıq et. Təzə ünvanını anamdan öyrənmək lazımdır.

Səhər tezdən naharadək idman meydançasında meditasiya ilə məşğul ol, ancaq aqlını itirəcənsən yox, həddində. Başlıcası da, nahar zamanı o oftsiantı yenə də o iri qaşığı əlindən yerə salsa, çalış, aqlını itir-məyəsən. O dəfə atam lap özündən çıxmışdı.

Sabah kitabları kitabxanaya qaytaranda, oradaca aşağıdakı söz və ifadələrin lüğətdə mənasına bax-mağı unutma:

*nefrit
miriad
bəxşis at
fəndgir
triumvirat*

Kitabxanaçı ilə nəzakətli ol. Yenə səni uşaq yerinə qoymağa çalışsa, söhbəti dəyiş, ümumi şeylərdən danış.

Teddi birdən şortusunun yan cibindən xırda, gilizə bən-zər diyircəkli qələm çıxarıb, qapağını götürdü və yazmağa başladı. Bloknotu şeşlonqun dirsəkliyinin deyil, sağ dizinin üstünə qoymuşdu.

*28 oktyabr, 1952-ci il tarixli qeyd
Ünvan və mükafat 26 və 27 oktyabrda olduğu kimidir.*

Bu gün səhər meditasiyasından sonra aşağıdakı şəxslərə məktub yazdım:

*Doktor Uokavara
Professor Mendel
Professor Pitt*

*Berces Heyk
Roberta Heyk
Sanford Heyk
Heyk nənə
Mister Qreham
Professor Uolton*

Atamın ordu birkalarının harada olduğunu anam-dan da soruşa bilərdim, amma o, onsuz da deyəcəkdi ki, mən haradan bilim. Bilirəm ki, evdən çıxanda atam onları özüylə götürüb. Çamadana qoyanda özüm görmüşəm.

Məncə, həyat – bəxşis verilmiş at kimidir.

Mənə elə gəlir ki, mənim valideynlərimi tənqid etməkdə, professor Uolton ədəbsizlik etmişdir. O istə-yir ki, bütün adamlar onun istədiyini kimi olsun.

O hadisəyə bu gün, ya da 1958-ci il, fevralın 14-də, on altı yaşım tamam olanda baş verəcək. Ancaq bu barədə danışmaq belə cəfəng işdir.

Axırıncı cümləni yazıb qurtardıqdan sonra Teddi uzun müddət gözlərini bloknotlandan ayıra bilmədi və qələmi də əlində elə tutub durmuşdu ki, elə bil yenə nə isə yazacaqdı.

Bayaqdan bəri bir nəfərin diqqətlə ona göz qoyduğunu açıq-aşkar hiss etmirdi. Halbuki, birinci şeşlonq cərgəsindən on beş addım aralıda, on səkkiz-iyirmi fut yuxanda – idman meydançasının məhəccəri önündə cavan bir oğlan, gün başına döyə-döyə, dayanıb diqqətlə ona baxırdı. Bu adam on dəqiqə olardı ki, orada dayanmışdı. Deyəsən, nə isə bir qərara gəlmişdi, çünki birdən ayağını məhəccərdən götürdü. Bir an da eləcə, Teddiyə baxa-baxa durub, sonra qəfil gözdən itdi. Lakin çox keçmədən kölgəsi ilə birlikdə şeşlonq cərgələrinin arasında peyda oldu. Otuz yaşına ancaq vardı. Bəlkə də, az. Səmişinlərin mil, ip dolu kisələrinin və digər əşyalarının ayaqlarına ilişdiyinə, özünün isə roman

oxuyanların üstünə kölgə salıb, onların diqqətini yayındırmağına (çünki burada ondan savayı ayaq üstündə gəzinən yox idi) məhəl qoymadan saymazyanə birbaşa Teddinin oturduğu yerə san yönəldi.

Teddi, sanki, nə qarşısında duran adamı, nə də önündəki bloknot düşən kölgəni hiss etmədi. Halbuki, ondan bir-iki cərgə arxada oturanları bir qismi bunu çoxdan sezmışdilər və onlar bu cavan oğlana elə çap-çap baxdılar ki, yəqin, yalnız şəzlonqda yayxanıb dincələnlər adama bu cür baxa bilərdilər. Lakin bu cavan oğlanda, deyəsən, möhkəm dəvə səbri vardı və adama elə gəlirdi ki, onu bu cür – bir ali cibində dayanmış halda hövsələdən çıxarmaq o qədər də asan iş deyil.

– Salam dostlara! – O, Teddiyə dedi.

Teddi başını qaldırdı.

– Salam, – dedi. Bloknotu yarı qapadı, amma o özünə tamam örtüldü.

– Oturmaq olarmı? – Cavan oğlan dostcasına soruşdu.

– Bura boşdurmu?

– Bunların dördü də bizim ailəməndir, – Teddi dedi.

– Ancaq atamla anam hələ yataqdan qalxmayıblar.

– *Qalxmayıblar?* Özü də belə ecazkar gündə! – Cavan oğlan təaccüblə dedi və dərhal Teddidən sağdakı şəzlonqda çökdü.

Şəzlonqlar o qədər sıx qoyulmuşdu ki, qoltuqları bir-birinə bitmişdi. – Bu ki günahdır! Bağışlanılmaz günah! – deyə qıçlarını irəli uzatdı. Budları o qədər yoğun idi ki, hərəsi bir adam gövdəsinə oxşayırdı. Qırıxq təpəsindən tutmuş, köhnə, yanları basdalanmış ayaqlarına qədər bütün qiyafəsi özünün klassik rəngarəngliyi ilə seçilirdi. Adətən, Yeni İngiltərəyə səyahətə çıxan adamlar bu cür geyinirlər: tünd-boz şalvarı, sarımtıl yun corabları, açıq yaxalılıq köynəyi, naxışlı tivid pencəyi vardı və bu pencək öz nəcib nimdəşliyini, çox güman ki, Yel, Harvard, yaxud da Prinстон universitetlərindən birində nüfuzlu seminarlarda qazanmışdı.

– Oh, ilahil! Nə gözəl gündür! – üzünü günəşə tutub gözlerini qiya-qiya sözlünə davam etdi. – Bu cür gözəl hava önündə mən pəs! – Yoğun qıçlarını bir-birinin üstünə aşırıdı. – Deyəcəm, inanmayacaqsınız, vaxt olub, hava bir balaca nəmişli olanda, elə bilmişəm, mənə təhqir edirlər. Ona görə də bu cür günəşli hava mənim üçün göydəndüşmə bir şeydir.

Bu cür ifadə tərzini onun, sözlün ən adi mənasında, xeyli görüb-götürmüş adam olduğuna dəlalət etsə də, bu tərzdə nəsa elə bir şey də var idi ki, (deyəsən, daxılan özü də belə hesab edirdi) onun sözlərinə, həm bu saat mürciat etdiyi Teddinin, həm də bir və ya iki cərgə arxada oturan və onların söhbətinə qulaq asan başqa adamların gözündə xüsusi bir ziyalılıq və bələğət, hətta şirinlik və axıcılıq verməliyi. Çəpəki Teddiyə baxıb gülümsündü.

– Bəs sizin havayla aranız necədir? – deyə soruşdu. – İlk baxışdan həmsöhbətinə gülümsəsə də, bütün acıqlılığına, mehribanlığına baxmayaraq, bu təbassüm daha çox özünə yönəlmişdi. – Bu qaribə atmosfer hadisələri barədə heç düşünmüsünüzmü? Onlar heç sizi narahat edibmi? – gülüm-səməyinə davam edərək soruşdu.

– Əgər havanın necə olacağını deyirsinizsə, bunun heç vaxt dərdini çəkməmişəm.

Cavan oğlan başını geri çevirib, şaqqaqla güldü.

– Qiyamət adamsınız, – dedi. – Yeri gəlmişkən, mənim adım Bob Nikolsondur. Yadımda deyil, dünyanın gimnastika zalında özümü sizə təqdim etdim, yoxsa yox. *Sizinkini* isə, məlumdur ki, mən əvəldən bilirəm.

Teddi ağırlığını bir yanı üstə salıb, bloknotunu şortunun cibinə soxdu.

– Bayaقدan orada dayanıb necə yazdığınıza tamaşa edirdim. – Nikolson yuxarıya işarə edərək dedi. – Aman allah! Oradan siz mənə lap balaca troyalını xatırladırdınız.

Teddi ona san baxdı.

– Gündəliyimə bəzi qeydlər edirdim.

Nikolson gülümsünə-gülümsünə başını tərpətdi.

– Avropa necə, – çoxdanın tanış kimi çəkinib-sıxılmadan soruşdu, – xoşunuza gəldimi?

– Bəli, gəldi. Özü də çox.

– Haralarda oldunuz?

Teddi birdən irəli əyilib dizini qaşdı.

– Bilirsiniz, olduğumuz yerlərin hamısını sadalasan, uzun çəkar. Axı biz maşınlaydıq. Çox yerlərdə olduq. – Əlini dizindən çəkdi. – Anamla mən, daha çox, Şotlandiyada Edinburqda, İngiltərədə isə Oksfordda olduq. Deyəsən, dünya sizə dedim axı, hər iki universitetdən mənimlə xüsusi söhbət etmək istədilər. Xüsusən də Edinburqda.

– Yox, mənca, demədiniz. – Nikolson dedi. – Mən özüm elə bunu soruşmaq istəyirdim, görüm belə bir şey olub, ya yox? Bəs necə keçdi? Sizi bərkimi sıxdılar?

– Bağışlayın, başa düşmədim? – Teddi dedi.

– Deyirəm, söhbət necə keçdi? Maraqlıydımı?

– Bəzən ha, bəzən də yox. – Teddi dedi. – Biz orada bir qədər çox qaldıq. Atam bundan əvvəlki reyslə Nyu-Yorka qayıtmalıydı. Amma Stokholmdan, İnsbruqdan mənimlə görüşə gəlmək istəyənlər vardı, onları gözləməli olduq.

– Həmişə belədir.

Teddi ilk dəfə dik onun üzünə baxdı.

– Siz şair deyilsiniz ki?

– Şair? – Nikolson dedi. – Əfsus ki, yox. Yox, canım. Nə üçün soruşdunuz?

– Bilmirəm. Adətən, şairlər havadan mütəəssir olurlar. Məhz onlar öz emosiyalarını hava kimi hər cür emosiyaadan məhrum edilmiş şeylərə sərf edirlər.

Nikolson gülümsünüb, pencəyinin cibindən siqaret və kibrit çıxartdı.

– Amma mənə elə gəlir ki, onların sənətinin mahiyyəti də məhz elə bundadır, – dedi. – Bəyəm, şairin başlıca vəzifəsi emosiyalarla məşğul olmaq deyil?

Teddi açıq-aşkar onu eşitmirdi, yaxud da ona qulaq asmırdı. Dərindən fikrə dalıb, irəliyə, çox güman ki, idman meydançasındakı ekiz uşaq kimi bir-birinə bənzəyən tüstü borularına baxırdı.

Nikolson birtəhər siqaretini alışırdı, çünki şimaldan yüngülcə meh əsirdi. Sonra şəzlonqda yerini rahatlayıb dedi:

– Mən bilən, siz onları yaman pis vəziy...

– Cırcırına nəğməsi özü bilməz ki, haçan ömrü sona yetəcək, – Teddi birdən dedi. – Bu payız axşamı bu yol yolçusuz qalıb.

– Bu nədir belə? – Nikolson gülümsündü. – Bir də təkrar eləyin.

– Bunlar iki yapon şeiridir. Görürsüz, bu şeirlərdə elə bir emosiya-zad yoxdur. – Teddi dedi və birdən bir az qabağa əyilib başını yana çevirdi, sol ovcu ilə qulağını şappıldatdı. – Dünənki üzgüçülük dərində qulağıma yaman su dolub, hələ də incidir, – dedi. – Yenə də yüngülcə ovucunu qulağına şappıldatdı. Sonra geri oturub, qollarını

şəzlonqun dirsəklidərinin üstünə qoydu. Şəzlonq, məlumdur ki, böyük adamlar üçün normal ölçüdə idi, ona görə də Teddi onun içində təmiz itib-batmışdı. Amma buna baxmayaraq, o, özünü bu stulda çox rahat, hətta xeyli sərbəst hiss edirdi.

– Belə başa düşürəm ki, Bostonda siz o pedantları yaman pis əndişəyə salmışınız. – Nikolson onun özünə bax-baxa dedi. – O xırda toqquşmadan sonra. Leydekker qrupunun bütün üzvlərini. Mən belə başa düşdüm. Mənca, keçən dəfə də siza dedim, iyunun axırlarında El Babkokla çox uzun-uzadı söhbətimiz oldu bu barədə. Yadıma düşmüşkən, elə həmin sizin lent yazısına qulaq asdığımız gecə.

– Elədir, bunu mənə demisiniz.

– Belə başa düşdüm ki, onlar yaman əndişəli qalılar, – Nikolson aman vermədi. – Elin sözümdən belə çıxdı ki, sizin o sırf kişi kampaniyanızda həmin axşam, – səhv eləmirəmsə, o lenti yazdırdığınız axşam – gecədən xeyli keçmiş aranızda xırda bir ölüm söhbəti olub. – O, tüstünü sinəsinə çəkdi. – Mən bilən, siz orada nəşə elə bəd şeylərdən xəbər vermişiniz ki, dostlarınızın kefinə tamam soğan doğranıb. Düz bilirəmmi?

– Kaş biləydim ki, – Teddi dedi, – insanlar emosional olmağı nə üçün bu qədər vacib sayırlar. Mənim atamla anamın fikrinə, əgər bir adam nədənsə qəmlənmirsə, nəyəşə yazığı gəlmirsə... daha nə bilim, nəyinsə haqsızlığını hiss etmirsə, o, adam deyil. Mənim atam hətta qəzet oxuyanda belə, öz hissələrini boğa bilmir. Onun fikrinə, mən adam deyiləm, daş kimi hissiyatsızsınız bir şeyəm.

Nikolson siqaretin külünü yana çırpdı:

– Belə çıxır ki, siz emosiyaadan məhrum adamsınız, eləmi?

Teddi cavab vermədən qabaq fikrini cəmləşdirdi.

– Bəlkə də, məhrum deyiləm, amma haçansa onları bürzə verdiyimi xatırlamıram, – dedi, – çünki bunda elə bir fayda görmürəm.

– Siz ki, Allahı sevirsiniz, elə deyil? – Nikolson bir qədər alçaqdan dedi. – Sizin gücünüz də, necə deyirlər, məhz bunda deyilmi? Lent yazınızdan, El Babkokdan eşitdiklərimdən belə nəticə çıx...

– Əlbəttə, Allahı sevirəm, ancaq dəlicəsinə yox. Axı o heç vaxt heç kimə deməyib ki, mən dəlicəsinə sevin. – Teddi

dedi. – Allahın yerinə *mən* olsaydım, istəməzdim ki, bəndlər mənə dəlicəsinə sevsinlər. Bu, çox etibarsız sevgi olardı.

– Valideynlərinizi necə sevirsinizmi?

– Bəli, özü də ürəkədən, – Teddi dedi, – ancaq, mənə, siz istəyirsiniz ki, bu söz sizin üçün nə mənə daşıyorsa, mən də onu o cür işlədim.

– Olsun. Bəs onda *siz* onu hansı mənada işlədirsiniz?

Teddi bir az da fikirləşdi.

– «Doğma» sözünün mənasını başa düşürsünüzmü?

– Nikolsona san çevrilib dedi.

– Belə də, dumanlı şəkildə, – Nikolson dilucu dedi.

– Məndə onlara qarşı dərin doğmalığ hissi var. Yəni demək istəyirəm ki, onlar mənim valideynlərimdir, bizim hər birimiz o birimizlə hormonal surətdə bağlılıq və sair.

476

– Teddi dedi. – İstədim ki, nə qədər sağdırlar, həyatda xoş gün görsünlər, çünki özləri belə istəyirlər... Ancaq onlar nə mənə, nə də Buppini – bacımı deyirəm – bu cür sevmək iqtidarında deyillər. Mənə, onlar bizi olduğumuz kimi, cüzi də olsa, hökmən, dəyişdirmədən sevə bilmirlər. Onlar bizi bu cür sevirlər. Daha doğrusu, bizdən çox övlada məhəbbət təsəvvürünün özünü sevirlər. İlbəil daha şiddətlə. Bu isə o qədər də yaxşı sevgi deyil. – Yəni də üzünü Nikolsona tərəf çevirdi. Azca ona sanı ayılıb: – üzr istəyirəm, saatınız varmı? – dedi. – Saat on birin yansında üzgüçülük dərşinə gətməliyəm.

– Hələ vaxtınız var, – Nikolson qolundakı saata baxmadan dedi. Sonra saatin qapağını qaldırdı. – Hələ on birə on dəqiqə işləyib.

– Təşəkkür edirəm, – dedi Teddi və geri oturdu. – Hələ on dəqiqə də söhbət edə bilərəm.

Nikolson qabağa ayılıb bir ayağı ilə siqaret kötüyünü əzdi.

– Eşitdiyimə görə, – yerini təzədən rahatlayıb dedi, – siz insanın hər dəfə təzədən doğulması haqqında Ved nəzəriyyəsinə möhkəm riayət edirsiniz.

– Bu heç də nəzəriyyə deyil, həm də...

– Olsun. – Nikolson dərhal razılaşdı. Gülümsünüb Teddiyə zarafatyana xeyir-dua vermiş kimi, əllərini yüngülcə yuxarı qaldırdı. – Gəlin indi bu barədə mübahisə etməyək. Qoy sözümlə axıra çatdırım. – Yoğun qıclarını yenidən bir-birinin üstünə aşdı. – Eşitdiyimə görə, meditasiya nəticə-

sində sizə nəşə əyan olub və bundan sonra dəqiq inanmırsınız ki, siz axırıncı dəfə Hindistanda doğulmusunuz, övliya kimi pak həyat sürmüşünüz, amma sonra nədənsə, düz yoldan azmı...

– Yox, övliya-zad deyildim, – Teddi dedi. – Adi adam idim, sadəcə olaraq, ruhi kamillik sandan pis inkişaf etməmişdim.

– Yaxşı, qoy siz deyənlər olsun, – Nikolson dedi. – Ancaq axı siz indi elə bilirsiniz ki, son doğuluşunuzda ruhi kamilliyin ən yüksək zirvəsinə çatmışdınız, lap bir addımlığınızda təsadüfən doğru yoldan sapmışsınız. Elə deyil, yoxsa mən...

– Yox, düz deyirsiniz, – Teddi dedi. Əllərini şezlonqun qoltuqlarından götürüb, onları qızdırmaq istəyirmiş kimi, budlarının altına soxdu. – Ancaq mən o qıza rast gəlməşəydim də, başqa insan cildində onsuz da, hökmən, yenidən bu dünyaya qayıtmalıydım... Çünki bilirsiniz, mən onda ruhən o dərəcədə kamilləşməmişdim ki, ölə biləydim, yəni ruhum Brahma ilə qovuşaydı və bir də heç vaxt bu dünyaya qayıtmayaydım. O başqa məsələ ki, əgər mən o qıza rast gəlməşəydim, bu dəfə *amerikalı* cildində doğulmazdım. Axı Amerikada meditasiya ilə məşğul olmaq, daim ruhi kamilliyə can atmaq olduqca çətinidir. Heç başlamamış, hamı səni dəli hesab edir. Məsələn, atamın gözündə mən gicbəşərin biriyəm, anam isə... Onun fikrincə, mən çox nahaq yerə hər dəqiqə Allah barədə düşünürəm. Deyir ki, bu, mənim səhhiyyəmə ziyandır.

Nikolson diqqətlə onu süzdü.

– Səhv etmərsən, siz son lent yazısında deyirsiniz ki, ilk dəfə ruhi nurlanma hissini altı yaşınız olanda keçirmisiniz. Bu, doğrudurmu?

– Altı yaşında birdən mənə əyan oldu ki, gözə görünən nə varsa, hamısı Allahdır, – Teddi dedi, – və bundan tüküm biz-biz oldu. Yadımdadır, bazar günüydü. Bacım onda lap körpə, südəməz uşaq idi, beşikdə süd içirdi. Ona baxanda, birdən mənə əyan oldu ki, o da Allahdır, içdiyi süd də. O, süd içməklə, bir Allahı o birinin üstünə töküdü. Fikrini anlayırsınızmı?

Nikolson dinmədi.

– Ancaq hər şeyin yalnız iki həddi, yəni bir başlanğıcı və bir sonu olması barədə təsəvvürü hələ dörd yaşımdaykən

477

dəf edə bilməmişəm, – Teddi əlavə etdi. – Düzdür, bu məndə heç də həmişə yox, amma çox tez-tez alınır.

Nikolson başını tərpətdi.

– Doğrudan? – dedi. – Doğrudan, dəf edə bilmisiniz?

– Bəli, doğrudan. – Teddi dedi. – Bu barədə son lent yazımda danışmışam... Bəlkə də, apreləkində, dəqiq yazımda deyil.

Nikolson gözünü Teddidən çəkmədən yenə də siqaretini çıxartdı.

– Axı hər şeyin iki həddi olduğunu necə dəf etmək olar? – deyib güldü. – Yəni, misal üçün, ağac parçası elə ağac parçasıdır. Onun müəyyən uzunluğu, eni...

– Yoxdur. Siz məhz burada səhv edirsiniz, – Teddi dedi.

– Sadəcə olaraq, həmişə *elə gəlir ki*, guya, hər şeyin hardasa bir sonu var. Ancaq yoxdur. Professor Pita də elə bunu anlatmağa çalışırdım. – O, yerində qurcalanıb, cibindən burun dəsmalına oxşar xırda, boz bir yumaq çıxarıb, burnunu sildi. – Ona görə həmişə *elə gəlir ki*, adamların çoxu həmin şeylərə başqa cür baxa bilmirlər. Ancaq bu o demək deyil ki, hökmən, hər şeyin sonu olmalıdır. – Dəsmalını kənarə qoyub, Nikolsona baxdı. – Üz istəyirəm, bir dəqiqəyə qolunuzu qaldırın.

– Qolumu? Niyə?

– Qaldırın, qaldırın. Bircə dəqiqəliyə.

Nikolson qolunu şezlonqun dirsəkliyindən azca yuxarı qaldırdı.

– Bunumu? – dedi.

Teddi başını tərpətdi.

– Sizcə, bu nədir? – soruşdu.

– Necə yəni? Qoldur. *Mənim qolum*.

– Haradan bilirsiniz? – Teddi dedi. – Sizə məlumdur ki, qol belə adlanır. Ancaq haradan bilirsiniz ki, qol deyilən şey elə məhz budur. Bunu sübut edə bilərsinizmi?

Nikolson qutudan bir siqaret də çıxarıb yandırdı.

– Məncə, bu əməlli-başlı sofsətdir, özü də lap mürdərindən, – ağızındakı tüstünü buraxa-buraxa dedi. – Əfv edin, canım, bu, ona görə qoldur ki, məhz, qoldur. Hər şey cəhənnamə, axı başqa şeylərdən fərqləndirə bilmək üçün bunun, hökmən, bir adı olmalıdır. Yoxsa, hər şey tamam...

– Siz ancaq məntiqlə düşünməyə çalışırsınız, – Teddi sakitcə dedi.

– Necə fikirləşməyə çalışıram? – Nikolson ifrat nəzakətlə soruşdu.

– Məntiqli. Siz mənə düzgün, düşünülmüş cavab verirsiniz. – Teddi dedi. – Mən sizə kömək etməyə çalışdım. Siz özünüz məndən soruşdunuz ki, məkanın son həddi olması təsəvvürünü necə dəf edə bilərəm. Şübhəsiz ki, həmin anda məntiqli şüurdan imtina edirəm. Ən əvvəl, məntiqli düşüncədən yaxını qurtarmaq lazımdır.

Nikolson dilinin üstünə yapışmış tütünü barmağı ilə silib atdı.

– Adəmi tanıyırsınız? – Teddi ondan soruşdu.

– Kimi, kimi?

– Adəmi. "Bibliya"dakı Adəmi.

Nikolson güldü.

– Şəxsən yox, – dilucu dedi.

Teddi duruxdu.

– Açıgınız tutmasın, – dedi. – Siz soruşdunuz, mən də...

– Aman Allah, *acığım* niyə tutur ki?

– Lap yaxşı. – Teddi dedi. Gözünü Nikolsondan çəkmədən şezlonqda özünü bir az da rahatladı. – Adəmin cənnət bağında yediyi o alma yadınızdadır mı? – soruşdu. – "Bibliya"da yazılan əhvalatı deyirəm. Heç bilirsiniz o almada nə vardı? Məntiq. Məntiqli şüur və buna bənzər biliklər. Bundan savayı, heç nə olmayıb onda. Buna görə də – əlbəttə, bu mənim şəxsi fikrimdir – hər bir əşyanı olduğu kimi görmək istəyən şəxs, əvvəlcə o almanı qusmalıdır. Dediymi odur ki, o almanı qussanız, o ağac parçasının, eləcə də başqa əşyaların əsl mahiyyəti sizə aydın olar. Onda hər dəqiqə sizə *elə gəlməz ki*, hər şeyin son həddi, son hüdudu var. Hətta istəsəniz, qolunuzun da, əslində, nə olduğunu anlaya bilərsiniz. Fikrim sizə çatırmı? Aydın danışırımmı?

– Aydındır, – Nikolson qısaca dedi.

– Bəla burasındadır ki, – Teddi dedi, – adamların əksəriyyəti ətraflarında olan bütün şeyləri olduğu kimi görmək istəmirlər. Onlar heç təkrar-təkrar doğulub-ölmələrinə də son qoymaq istəmirlər. Bundan birdəfəlik əl çəkib əbədi Allahla bir yerdə qalmaq əvəzinə, – axı orada buradakından qat-qat gözəldir – elə hey təkrar-təkrar yeni bir insan cildində

təzədən doğulmaq istəyirlər. – O fikrə getdi. – Mən ömrümdə bunlar qədər almaya həris olan insan yığını görməmişəm, – dedi və başını buladı.

Elə bu vaxt burada dincələnlərə qulluq etməyə gələn ağappaq geyimli stüard Teddi ilə Nikolsonun önündə dayanıb, onlardan soruşdu ki, səhər naharı üçün bulyon istəmirsiniz? Nikolson heç ağzını da açmadı. Teddi isə: «Yox, çox sağ olun», – dedi. Stüard oradan uzaqlaşdı.

– Əlbəttə, istəsəniz, cavab verməyə də bilərsiniz, – Nikolson qınc-qınc, hətta bir qədər hökmə dedi. Sığaretinin külünü çırpdı. – Doğrudurmu ki, siz orada Leydekker qrupunun üzvü olan o alimi-biəməllərin hər birinə – Uoltona, Larsənə, Samuəlsə və ilaxır, – harada, haçan və necə öləcəklərini xəbər vermişiniz? Bu, düzdür, ya yox? İstəmişinsizsə, deməyin, amma Bostonda hamı elə bundan...

– Yox. Düz danışmırlar, – Teddi qətiyyətlə dedi. – Mən onlara yalnız bunu demişəm ki, harada və haçan çox-çox ehtiyatlı olmalıdırlar. Bir də ki, *neyləşələr*, onlar üçün daha yaxşı olar... Amma elə şey deməmişəm. Özü də demədim ki, bütün bunlar qaçılmaz, labüd şeylərdir. – Dəsmalını götürüb, bir də burnunu sildi. Nikolson gözlərini ondan çəkməyərək, səbirlə gözlədi. – Professor Pitə isə, ümumiyyətlə, belə şey deməmişəm. Çünki onların içində bircə o, məni uşaq yerinə qoymurdu, ağzına gələn sualları üstünə yağdırmırdı. Daha doğrusu, professor Pitə bircə bunu dedim ki, yanvar ayında müəllimliyin daşını atsın. Başqa heç nə demədim. – Teddi geriyyə söykənib bir müddət susdu. – O biri professorlar isə, bütün bunları özləri mənə zorla dedirdilər. Müsahibəmiz bitmişdi, lenti də yazdınb qurtarmışdıq. Gecədən xeyli keçsə də onlar sığaret tüstülədə-tüstülədə oturub, getdikcə məni daha çox uşaq yerinə qoyur, elə bil, mənimlə aylanmaq istəyirdilər.

– Deməli, siz Uoltona və yaxud elə Larsənə harada, haçan və necə öləcəyini deməmişiniz? – Nikolson inadından əl çəkmədi.

– Yox. Deməmişəm. – Teddi qəti cavab verdi. – Əgər özləri bu barədə inadla *söhbət* salmasaydılar, mən, ümumiyyətlə, onlara *belə şey* deməzdim. Birinci, professor Uolton başladı. Dedi ki, haçan öləcəyini qabaqcadan bilmək

onun üçün çox yaxşı olardı, çünki onda ömrünün qalan vaxtından daha səmərəli istifadə edə bilirdi, ikinci dərəcəli işləri bir kənara qoyub, əsas işdən yapışırdı və sairə. Sonra hamısı düşdü üstümə... Mən də bəzi şeyləri onlara dedim.

Nikolson dinmədi.

– Amma haçan öləcəklərini onlara deməmişəm. Bunlar hamısı yalan şeylərdir. – Teddi sözlünə davam etdi. – *Dəyə bilərdim*, ancaq bildirdim ki, ürəklərində onların heç biri bunu bilmək istəmir. Özləri dindən, fəlsəfədən dərs desələr də, amma yenə də ölümdən qorxurlar. – Teddi şəzlonqda uzanıb bir müddət susdu. – Axmaqlıqdır, – dedi, – axı adam öləndə yalnız bədəndən azad olur. İlahi, axı bu işi min, iki min dəfə görüblər. Nə olsun ki, unudublar. Bayəm bu o deməkdirmi ki, belə şey olmayıb? Bu ki, avamlıqdır!

– Ola bilər. Tutaq ki, belədir, – Nikolson dedi, – amma fakt faktlığında qalır, necə olsa insan ağla...

– Avamlıqdır, – Teddi təkrar etdi. – Məsələn, mən indi – beş dəqiqədən sonra üzgüçülük darsinə getməliyəm. Bunun üçün hovuzda düşəcəm. Tutaq ki, birdən onun içində su olmadı. Tutaq ki, suyu dəyişilən gündür və yaxud buna bənzər bir səbəbdən içini boşaldıblar. Bilirsiniz, onda nə ola bilər: mən hovuzun dibinə baxmaq üçün onun lap qırağında dayana bilərəm və bu vaxt bacım xəlvətçə gəlib məni arxadan hovuzun içinə itələyər. Başım iki bölünər, o andaca öləərəm. – Teddi Nikolsonun üstünə baxdı. – Tamamilə mümkün olan işdir bu, – dedi. – Bacımın cəməsi altı yaşı var, hələ elə çox insan ömrü yaşamaıyb, həm də məndən bərk zəhləsi gedir. Ona görə də tamamilə mümkün olan işdir. Daha bunu özünə dərd etməyin nə mənası? Yəni bundan niyə qorxmalyam ki! Alınma nə yazılıbsa, o da olmalıdır. Vəsalam. Elə deyil?

Nikolson burnunu dartdı.

– Ola bilərsiniz, sizin üçün burada elə bir faciə yoxdur, amma ata-ananız, çox güman ki, bunu ömrü boyu özlərinə dərd edirlər, – dedi. – Siz bunu nəzərə alırsınız?

– Əlbəttə, nəzərə alıram. – Teddi dedi. – Ancaq bunun səbəbi yalnız ondadır ki, hər bir hadisənin adı və bu hadisəyə bağlı hissiyyət onlara hazır şəkildə verilmişdir. – Bayaقدan əlləri budlarının altına soxuluydu, indi onları çıxarıb, şəzlonqun qoltuqları üstünə qoydu və Nikolsona tərəf

çevrildi. – Sveni tanıyrsınız yaqın? Gimnastika zalına baxanı deyirəm? – soruşdu. Nikolson başı ilə təsdiqləyənəcan göz-lədi. – Bax, əgər Sven bu gecə yuxusunda görsə ki, iti ölüb, çox pis, çox narahət yatacaq, çünki o, iti bərk sevir. Amma səhər yuxudan ayılanda hər şey qaydasına düşəcək. Bilə-cək ki, bu yalnız yuxu imiş.

Nikolson razılığa başını yellətdi.

– Yaxşı, bununla nə demək istəyirsiniz?

– Onu demək istəyirəm ki, əgər o it həqiqətən ölsə, yenə o cür olacaq. Ancaq Sven bunu başa düşməyəcək. Yəni ta o özü ölməyənəcan bu yuxudan ayrılmayacaq.

Nikolson fikrə dalıb, sağ əli ilə yavaş-yavaş boynunun ardını sığalladı. Sol əli isə, hələ yandırılmamış növbəti siqar-etlə birlikdə şəzlongun qoltuğu üstünə hərəkətsiz düşüb qalmışdı, parlaq günəş şüalanı altında çox qoribə tərdə, ağappaq çamsız bir şeyi xatırladırdı.

Birdən Teddi yerindən qalxdı.

– Üzr istəyirəm, deyəsən, daha vaxtdır, getməliyəm, – dedi. Üzü Nikolsona tərəf, şəzlongun ayağının üstünə çöküb, köynəyinin ətəyini şortusuna salıb sahmanladı. – Dərsə çatmağa, mənəcə, dəqiqə yarım vaxt qalib, – dedi. – Hovuz isə lap aşağıda, «E» göyartəsindədir.

– Mümkünsə, bir şey də soruşum: siz nə üçün profes-or Pita məsləhət görmüsünüz ki, gələn ilin əvvəlindən dərs deməsin. – Nikolson birdən yersiz sual verdi. – Bob Piti yaxşı tanıyıram, ona görə soruşuram.

Teddi timsah dərisindən olan kəmərinə çəkib bərkidti.

– Yalnız ona görə ki, o, ruhən çox kamil adamdır. Ancaq tədris etdiyi şeylər onun əsl ruhi inkişafına maneçilik törədir. Onlar ona çox ziyan vurur. Artıq onun üçün vaxt çatıb, bey-nini hər şeydən təmizləməlidir, indi onu bu cür boş şeylərlə daha da *doldurmaq* əvəzinə, içindəkilərin hamısını *çıxarıb atmalıdır*. O istəsə elə budəfəki həyatında o almanın çoxu-nu qusa bilər. Meditasiyada çox şeyə nail olub. – Ayağa qalxdı. – Artıq getmək lazımdır. Gecikmək istəmirəm.

Nikolson diqqətlə onu süzdü, sanki, öz baxışları ilə onu tutub saxlamaq istəyirdi.

– Siz bizim təhsil sistemimizdə nəyi dəyişmək istərdiniz?

– Bir qədər dumanlı şəkildə soruşdu. – Bu barədə heç düşünürsünüzmü?

– Doğrudan, getməliyəm, – Teddi dedi.

– Bircə bu sualima cavab verin. – Nikolson əl çəkmədi.

– Pedaqogika mənə öz doğma balam kimi əzizdir. Axı mən də müəlliməm. Onun üçün soruşuram.

– Hmm... Heç özüm də bilmirəm. – Teddi dedi. – Bircə bunu qəti deyə bilərəm ki, indi, adətən, bütün məktəblərin başladığı şeylərin tədrisindən başlamazdım. – Qollarını çarpazlayıb fikrə getdi. – Yəqin, əvvəlcə uşaqları bir yerə yığıb, onlara meditasiya ilə necə məşğul olmağı göstər-ədim. Çalışardım ki, onlara, sadəcə olaraq, öz adlarını və bu cür cəfəng şeyləri deyil, özlərinin, əslində *nə olduqlarını* öyrədirdim... Mənəcə, hələ bundan da əvvəl, çalışardım ki, vali-deynlərinin, eləcə də başqa adamların onların beyinlərinə doldurduqları şeyləri başlandıqdan çıxarıb atınsınlar. Yəni, tutaq ki, valideynləri onlara «fil ən böyük heyvandır» deyiblərsə, bunu hökmən onlara *unutdurardım*. Axı fil yalnız başqa bir canlı ilə – məsələn, it və ya qadınla, – müqayisədə böyük-dür. – Teddi bir anlığa fikrə getdi. – Mən heç filin xortumu olduğunu da qabaqcadan onlara deməzdim. İmkənimsə, filin özünü onlara *göstərirdim*, qoy yaxın gedib özləri ona baxsınlar. Yəni həmin anda fil onlar haqqında nə qədər bilir-sə, onlar da onun haqqında o qədər bilməlidirlər. Ot, bu kimi digər şeylər də həmçinin. Heç onlara «ot yaşildir» deməyi də lazım bilməzdim. Rəng yalnız ad bildirir. «Ot yaşildir» deməklə, isə onları qabaqcadan otu bu cür gör-məyə – *yəni sizin gördüyünüz* kimi görməyə məcbur edir-siniz. Halbuki, özləri ona başqa gözlə baxa bilərlər. Və bu mənada onları otu sizinkindən heç də pis olmaz. Bəlkə, daha yaxşı olar... Nə isə, bilmirəm. Hər halda, elə etməyə çalışardım ki, valideynlərinin, eləcə də başqa adamların təhriki ilə yedikləri hər alma tikəsini axıracan qussunlar.

– Bu yolla küt, avam bir nəsil yetişdirməkdən qor-xursunuz?

– Nə üçün? Onlar fildən ki küt olmayacaqlar. Ya da elə quşdan. Və yaxud da ağacdan. – Teddi dedi. – Kim kimisə görünməkdənsə, olduğu kimi görünmək heç də kütlük deyil.

– Deyil?

– Deyil! – Teddi dedi. – Bir də ki bütün şeyləri – rəng-ləri, adları və ilaxı – öyrənmək arzusunə düşməsələr, özləri

öyrənərlər, amma bir az gec, böyüyəndən sonra. Mən isə təlimə, onlara hər şeyə bu alma hərislərinin baxdığı gözle deyil, daha doğru, daha gerçək gözle baxmağı öyrətməkdən başlayardım. – Nikolsonun lap yaxınına gəlib əlini ona uzatdı. – İndi, hökmən getməliyəm. Vicdan haqqı. Çox sadəm ki...

– Bir dəqiqə, bircə dəqiqəliyə də oturun, – Nikolson dedi. – Elmlə məşğul olmaq fikrində deyilsiz ki? Tibb elmi ilə və yaxud başqa sahədə? Məncə, bu düşüncə ilə siz elmdə çox böyük...

Teddi oturmasa da cavab verdi:

– Haçansa, iki il bundan əvvəl belə bir fikrə düşmüşdüm, – dedi. – Müxtəlif həkimlərlə də söhbət etmişdim. – Başını buladı. – Yox, həvəsim yoxdur. Həkimlərin səviyyəsi hələ çox dayazdır. Hüceyrə və bu kimi şeylərdən savayı dillərinə heç nə gəlmir.

– Oho! Deməli, sizcə, hüceyrə quruluşunun elə bir əhəmiyyəti yoxdur?

– Əlbəttə, var. Ancaq həkimlər hüceyrə haqqında elə danışırlar ki, elə bil, o, çox əlahiddə bir şeydir. Sanki, bu hüceyrələr mənsub olduqları insandan ayrılıqda mövcuddur. – Teddi alnına tökülən saçlarını yana elədi. – Bu bədəni mən özüm böyüdüürəm. – dedi. – Bu işi mənim əvəzimə başqa birisi görmür. Əgər belədirsə, deməli, mən onu necə böyütməyin yolunu bilmiş olmalıyam. Ən azı qeyri-şüuri şəkildə. Ola bilsin, son yüz min il ərzində bu bilginin dərk etmək qabiliyyətini yadırgamışsam, amma hər halda, o *bilgi* məndə var, yoxsa ondan necə istifadə etmişəm?.. Bunların hamısını – yəni həmin o bilginə, onu şüurlu surətdə dərk etmək qabiliyyətini – geri qaytarmaq üçün çox-çox uzun müddət meditasiya ilə məşğul olmaq, daxilən paklaşmaq lazımdır. Həvəs olsa, mümkün şeydir. Sadəcə olaraq, hər şeyə geniş, əhatəli şəkildə baxmaq lazımdır. – Birdən Nikolsonun əlini şəzlonqun qoltuğundan götürdü. Onu dostcasına bir dəfə silkələyib dedi: – Sağ olun. Mən getdim.

O, cərgələrin arası ilə elə sürətlə götürüldü ki, Nikolson onu bu dəfə saxlamağa macal tapmadı.

Teddi gedəndən sonra Nikolson bir neçə dəqiqə şəzlonqun qoltuqlarına dirsəklənərək, sol əlində yandınlmamış

siqaret, yerində donub qaldı. Nəhayət, sağ əlini qaldıraraq yaxasına apardı, sanki, yaxasının açıq olub-olmadığını yoxladı. Sonra siqareti alışdırıb, hərəkətsiz qaldı.

Siqareti lap axıracan çəkdi, sonra onun kötüyünü yerə atıb, ayağı ilə tapdaladı. Yerindən qalxdı, yeyin addımlarla cərgələrin arası ilə çıxışı sarı yönəldi. Gəminin burun hissəsindəki trapla aşağı düşəndə sürətini bir az da artırdı, gəzinti göyərtəsinə düşdü. Orada da dayanmadı, eyni sürətlə yoluna davam edib, əsas göyərtəyə endi. Oradan «A» göyərtəsinə, sonra «C», son «D» göyərtəsinə düşdü.

Burada trap qurtardı. Nikolson bir anlığa çaşıb hansı səmtə gedəcəyini bilmədi. Birdən gözü bir nəfərə sataşdı: o adam yolu ona göstərə bilirdi. Keçidin ortasında – kambuzdan azca aralıda duran stulda bir stüardessa əyləşmişdi: siqaret damağında jurnal oxuyurdu. Nikolson ona yaxınlaşıb soruşdu, təşəkkür etdi, sonra irəliyə bir-iki addım atıb üstünə «HOVUZ» yazılmış ağır, dəmir qapını açdı. O qapı dar, üstü xalis pilləkənə çıxırdı.

Pilləkənin qurtaracağına lap azca qalmış, uzun, tükürpədicə çığırtı səsi eşitdi. Bu cür yalnız körpə qız uşağı çığıra bilirdi. Bu səs elə güclü əks-səda verdi ki, sanki, üzünə kaşı çəkilmiş bu divarlar arasında o yan-bu yana çırpıla-çırpıla qalmışdı.

Cerom Devid Selincer

Seçilmiş əsərləri

(ingiliscədən tərcümə edən Tehran Vəliyev)

MÜNDƏRİCAT

Müasir dövrün təрки-dünya yazıçısı (ön söz) 5

ROMAN

Çovdarlıqda uçurumdan qoruyan

 24

POVESTLƏR

Dülgərlər, qaldırın taxtabəndləri

 222

Fenni

 284

DOQQUZ HEKAYƏ

Banan balığının asan ovlanan günü

 316

Topal dovşanın Konnektikat səfəri

 330

Eskimoslarla müharibədən azca qabaq

 347

Güləyən adam

 362

Qayıqda

 378

Esmeyə – həm sevdalı, həm də murdar

 389

Pənbə göyçək dodaqlar və o yaşılı gözlər

 414

Domye-Smitin mavi mövsümü

 427

Teddi

 458

Cerom

MÜASİR DÜNYA ƏDƏBİYYATI

Cerom Selincer. Seçilmiş əsərləri.

Çapa imzalanmışdır 17.08.2009. Format 60×84 1/16. Ofset çap üsulu.
Fiziki çap vərəqi 30,5. Sifariş 141. Tiraj 7000.

"Şərq-Qərb" ASC-də çap olunmuşdur
Bakı, Aşıq Ələsgər küçəsi, 17
Tel.: (+994 12) 474-75-62
Faks: (+994 12) 470-18-49
e-mail: sharq.qarb@gmail.com

Az4-263 845

Jerome David Salinger

CEROM DEVID SELİNCER

MÜASİR DÜNYA ƏDƏBİYYATI

Cerom David Selincer (1919) Nyu-Yorkda varlı yəhudi tacirinin ailəsində doğulub. Yazıçı 1951-ci ildə ona dünya şöhrəti gətirən yeganə trihəemli əsərini – "Çovdarlıqda uçurumdan qoruyan" romanını, 1953-cü ildə "Doqquz laldan" ibarət iki kitabını çap etdirib.

C.D.Selincer 1965-ci ildə qəfildən əsərlərinin nəşrinə qadağa qoydu, tənhalığa çəkilib ətraf aləmlə əlaqəsini kəsdi. Beləcə, neçə illərdir ədəbi aləmdə Selincer müəmməsi davam edir.